

GLOBÁLIS KIHÍVÁS – LOKÁLIS VÁLASZOK

A KORONAVÍRUS (COVID19) GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI ÖSSZEFÜGGÉSEI ÉS HATÁSAI

SZERKESZTŐ:

KOVÁCS LÁSZLÓ

GLOBÁLIS KIHÍVÁS – LOKÁLIS VÁLASZOK

A KORONAVÍRUS (COVID19) GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI ÖSSZEFÜGGÉSEI ÉS HATÁSAI

Societas et Oeconomia
Sorozatszerkesztő: Kovács László

GLOBÁLIS KIHÍVÁS – LOKÁLIS VÁLASZOK

A KORONAVÍRUS (COVID19) GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI ÖSSZEFÜGGÉSEI ÉS HATÁSAI

SZERKESZTŐ:

KOVÁCS LÁSZLÓ

Savaria University Press

Szombathely

2020

Lektorálta:

Dávid Lóránt Dénes
Domonkosi Ágnes
Lénárt István
Ludányi Zsófia
Németh Kornél
Péter Erzsébet
Szőke Viktória
Szvetelszky Zsuzsanna
Tóth-Kaszás Nikoletta
Ziegler Zsolt

ISBN 978-615-5753-50-3

ISSN 2631-133X

© A szerzők, 2020
Minden jog fenntartva!

A borítókép forrása: articular / Freepik.
Cover image designed by articular / Freepik.

Kiadja: Savaria University Press
Szombathely

Savaria University Press

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	9
---------------------	---

HÁTTÉR

BANA TIBOR – KIS DIÁNA

A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY KEZELÉSE AZ EURÓPAI UNIÓ TAGÁLLAMAIBAN	17
---	----

KIS DIÁNA – BANA TIBOR

INTÉZKEDÉSEK A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY ELLEN AUSZTRIÁBAN, MAGYARORSZÁGON ÉS ROMÁNIÁBAN	37
---	----

GAZDASÁGI ÖSSZEFÜGGÉSEK

KELLER KRISZTINA – TÓTH-KASZÁS NIKOLETTA

A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY ÉSZLELÉSE ÉS HATÁSAI A HAZAI TURISZTIKAI SZOLGÁLTATÓK KÖRÉBEN	51
--	----

PÁSZTOR JUDIT

A COVID19-JÁRVÁNY HATÁSA A FIATALOK KÜLFÖLDI MUNKAVÁLLA- LÁSI TERVEIRE: AZ ÉRZELMI INTELLIGENCIA ÉS AZ ÖNSZABÁLYOZÁS SZEREPE A STRESSZ KEZELÉSÉBEN	65
---	----

PINTÉR DÁNIEL GERGŐ

BUSINESS UNUSUAL: A COVID19-JÁRVÁNY VÁLSÁGKOMMUNIKÁCIÓS ÉS KRÍZISMENEDZSMENT ASPEKTUSAI	79
--	----

SZŐKE VIKTÓRIA

A KORONAVÍRUS HATÁSA MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALKOZÁSOK TEVÉKENYSÉGÉRE	105
--	-----

VERES PÉTER

A NAPI FOGYASZTÁSI CIKKEK VÁSÁRLÁSI SZOKÁSAINAK VIZSGÁLATA A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY IDEJÉN	115
--	-----

TÁRSAS ÉS TÁRSADALMI VÁLASZOK

ARAPOVICS MÁRIA

KREATÍV SOKSZÍNŰSÉG, VIRTUÁLIS KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS – KÖZÖSSÉGI AKTIVITÁSOK KARANTÉNBAN.....	145
---	------------

HERVÉ-LÓRÁNTH ERVIN

KULTURÁLIS-MŰVÉSZETI STRUKTÚRÁK PARADIGMAVÁLTÁSAI A KORONAVÍRUS IDEJÉN	163
---	------------

HORVÁTH ZOLTÁN

VESZÉLYHELYZET ÉS ÖNKÉNTESÉG.....	187
--	------------

KOVÁCS LÁSZLÓ

TÁRSADALMI MARKETING ÉS VILÁGJÁRVÁNY.....	195
--	------------

SZVETELSZKY ZSUZSANNA

ONLINE EGYÜTTLÉTEK, HIBRID KÖZÖSSÉGEK	207
--	------------

ZIEGLER ZSOLT

MARADJUNK OTTHON? RACIONÁLIS DÖNTÉS COVID19 IDEJÉN A NEWCOMB DILEMMA FÉNYÉBEN.....	215
---	------------

KOMMUNIKÁCIÓ ÉS NYELVHASZNÁLAT

BALÁZS GÉZA

A KORONAVÍRUSRÓL SZÓLÓ BESZÉD (NYELV ÉS FOLKLÓR).....	229
--	------------

DOMONKOSI ÁGNES – LUDÁNYI ZSÓFIA

TÁRSAS TÁVOLSÁGTARTÁS ÉS NYELVI KÖZELEDÉS – E-MAILEZÉSI GYAKORLATOK A KORONAVÍRUS IDEJÉN	241
---	------------

KEGYES ÉRIKA – LANZMAIER-UGRI, KATHARINA

A TÖBBNYELVŰ TÁJÉKOZTATÁS KIHÍVÁSAI, STRATÉGIÁI ÉS EREDMÉNYEI A KORONAVÍRUS IDEJÉN AUSZTRIÁBAN	261
---	------------

LÉNÁRT ISTVÁN

KARANTÉNYKEDÜNK: A KARANTÉNDÉPÍTŐL A KARANTÉNSZEXIG – AVAGY HOGYAN ÁRULKODNAK TEVÉKENYSÉGEINKRŐL A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY ALATT SZÜLETETT SZÓÖSSZETÉTELEK ..	291
--	------------

PAPP BÁLINT

LEZÁRT HATÁROKON ÁT 303

SÁNDOR ALEXANDRA VALÉRIA

**PANDÉMIA, VÁLTOZÁS ÉS INFODÉMIA: KÖZÖSSÉGIMÉDIA-HASZNÁLAT
AZ ÚJ KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY IDEJE ALATT** 307

VELICS GABRIELLA

COVID19 ÉS A TUDOMÁNY HÍRÉRTÉKE 315

TANÍTVÁ TANULÁS

BAK GERDA – KŐVÁRI EDIT

**DIGITÁLIS KOMPETENCIA ÉS ONLINE JELENLÉT MÉRÉSE
AZ EGYETEMI HALLGATÓK KÖRÉBEN**..... 333

BOKOR TAMÁS

**MODELLEK SZORÍTÁSÁBAN – A DIGITÁLIS KOMPETENCIAKERETEK
PRÓBATÉTELE A COVID19-JÁRVÁNY IDEJÉN**..... 341

DRIUSSI, PAOLO

**TÁVOKTATÁS, NYELVOKTATÁS ÉS A JÖVŐ – LEHETSÉGES-E
TÖKÉLETESÍTENI A NYELVTANÍTÁST A JÁRVÁNY TAPASZTALATAI
ALAPJÁN?** 351

HEGYI BARBARA

**ELMARADT KREATÍV HARMÓNIA AZ INNOVATÍV VÁLLALKOZÁSI
SZEMLÉLETFORMÁLÁST CÉLZŐ KURZUSOKBAN** 361

HUTTERER, CLAUS MICHAEL

**A HIRTELEN JÖTT TÁVOKTATÁS TAPASZTALATAI
A COVID19 OKOZTA VÁLSÁGHELYZET ALATT**..... 373

KOVÁCS GÁBOR

TÁVOKTATÁS TAPASZTALATAI A TÉRINFORMATIKA OKTATÁSÁBAN..... 387

KOVÁCS LÁSZLÓ – SZÉKELY KLÁRA – SZÓKE VIKTÓRIA – ZIEGLER ZSOLT

**OKTATÁS, VIZSGÁZTATÁS, VILÁGJÁRVÁNY – GYAKORLATOK ÉS
TAPASZTALATOK AZ EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
SAVARIA GAZDÁLKODÁSTUDOMÁNYI TANSZÉKÉN**..... 401

NÉMETH TAMÁS

**A KORONAVÍRUS HATÁSAI A SZOMBATHELYI GAZDASÁGI KÉPZÉSEKBE –
HALLGATÓI SZEMMEL..... 423**

PARAPATICS ANDREA – VÍGH-SZABÓ MELINDA

A MAGYAR NYELV TANTÁRGY DIGITÁLIS OKTATÁSÁNAK TÁMOGATÁSA .. 429

VARGA IMRE

ONLINE OKTATÁS, TÁVOKTATÁS TAPASZTALATAI, JELENTŐSÉGE 441

VASS REGINA

**JÁRVÁNYÜGYI VESZÉLYHELYZET ALATTI
DIGITÁLIS OKTATÁS AZ ÓVODÁBAN..... 447**

REFLEXIÓK

EGEY EMESE

SZUBJEKTÍV BESZÁMOLÓ A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY IDEJÉN..... 453

GRÁFIK IMRE

„MAGUNKBA ZÁRVA”! – MAGAMRA MARADVA?..... 461

MIHALIK JUDIT

A BIZONYTALANSÁG KORA..... 481

PUSZTAY JÁNOS

**KIKÉNYSZERÍTETT INNOVÁCIÓ –
SZUBJEKTÍV GONDOLATOK VESZTEGZÁR IDEJÉN 487**

SZÁSZ EMESE – AUER TIBOR

HANGOLÓDÁS..... 491

A KÖTET SZERZŐI..... 501

ZÁRSZÓ..... 517

ELŐSZÓ

2019. december 31. – 2020. január 1.

Új kórokozót azonosítanak a kínai Vuhan tartományban.
Szilvesztert és újévet ünnepeljük, fogadalmakat teszünk, egy kicsit tervezzük az évet.

2020. január eleje

Hírek Kínából az új vírusról.
Távol van, minket nem érint.

2020. január közepe – 2020. január vége

Aggasztóbb hírek. A vírus terjed. Vuhant lezárják.
Hogyan lehet több mint 10 millió embert „lezárni”?
Távol van, minket valószínűleg nem érint.

2020. január vége – 2020. február eleje

Egyre aggasztóbb hírek Kínából és a világból. A vírus Európában is megjelent.
Közelebb van, minket nem érint. A Johns Hopkins egyetem honlapja mutatja a terjedést. Mindenesetre néha nézzünk rá.

2020. február

Egyre több hír. Néha ellentmondó információk.
Mi ez a vírus? Kell félnünk tőle?
Reméljük, minket nem érint.

2020. február közepe

A vírus terjed, már a szomszédban van. Egyre aggasztóbb hírek Európából.
Az élet nem áll meg. A félév elstartol.
Lehet, hogy minket is érinteni fog?

2020. február vége

Az egyetemen az első intézkedésekről szóló utasítások, tervek.
Minket is érinteni fog? Hogyan fog minket érinteni? Lehet, hogy nem fogok tudni oktatni?
Eddig nem jól mostam kezét.
Mit tudok én tenni, hogy ne kapjam el? Mit tegyek? Mit ne tegyek?
Nem kapni maszkot.

Bízom a boltokban? Bízom abban, hogy az ellátási lánc nem szakad meg? Mi van azokkal a termékekkel, amiket Kínából szállítanak? Vásároljak be a boltban nagyobb mennyiségben?

2020. március eleje

A vírus itt van. Minket is érint.

A Johns Hopkins honlapját naponta nézzük. Hasonlóan a Worldometert. CNN.

Miért fontosak az exponenciális függvények?

Mi ez a vírus? Meddig él meg különböző felületeken? Hol lehet maszkot kapni?

Milyen maszkok vannak?

Üresednek a polcok a boltokban.

Miért pont a lisztet veszik? Nekünk nem kell? Akarok menni a boltba ugyanannyiszor, mint korábban? Ha nem, mit vásároljak? Érdemes valamit felhalmozni?

2020. március 11.

Egyetem lezárva. Távolléti oktatás.

Hogyan tudom megcsinálni? Kitől kérhetek tanácsot? Meddig fog tartani?

2020. március közepe

Miért szól hangos zene este 8 órakor? Miért tapsolnak az emberek? Miért vannak szívecskék az ablakban?

Flatten the curve és social distancing. Ez logikus. És mindenki ezt mondja. Ez működhet. Korlátozzuk a mozgást, csak azzal találkozunk, akivel feltétlenül szükséges. Én ennyit tudok tenni.

Hogyan fogja a helyzet a családomat érinteni? Mit vásároljak be? Van mindennem? Mennyi időre vásároljak?

2020. március 27.

Kijárási korlátozás.

Ez mi? Hova mehetek? Hova nem? Mi indokolt tevékenység? Mi nem? Meddig tart?

Eddig is ezt csináltam, önként. Semmi nem változott.

De akkor miért furcsa érzés mégis?

2020. április – 2020. május közepe

Összefolynak a napok. Otthonlét, munka, távoktatás, vizsgáztatás. A kurzusok elindultak, úgy néz ki, működik.

Lesz idő másra is? Esetleg elmaradt publikációkat lehetne elkészíteni?

Anyagok készítése. Vizsga készítése. Levelezés. Kapcsolattartás. Ha már úgyis be vagyok zárva, akkor csináljunk hasznosat. Aktualizáljuk a kurzust. Kutasunk. Írjunk tanulmányt. Kérdőívezzünk. Tanuljunk.

Bolt, ha nagyon szükséges. Séta.

Mi mindent lehet online megrendelni? Miért nem tartják az emberek a távolságot?

Furcsa Húsvét. Az ember bármikor, bárhol feltalálja magát. Tud alkalmazkodni. Pihenjünk.

Tudunk ilyen körülmények között pihenni? Mi az, hogy új normalitás? Kezdem megszokni? Ez normális?

2020. május közepe

Lazítások.

Ez jó? Én mit tegyek? Mehetek – de menjek is? Több boltba? Emberek közé? Családdal, barátokkal találkozni? Természetbe? Tegyek úgy, mintha már nem lenne veszély? Vagy tegyek úgy, mint egy hete tettem? Mi a jó?

Hordjak maszkot? Hordjak úgy maszkot, mint mások? Tegyek úgy, mintha-hordanám és mintha-odafigyelnék másokra? Vagy hordjam rendesen?

2020. június

Lassan visszatér minden a normális kerékvágásba? Tényleg vége? Vagy csak azt hisszük?

Kimehetek külföldre.

Ki is menjek?

Nem árt még vigyázni.

Mi maradt el az elmúlt hónapokban? Nyaralás elképzelhető?

Hogy indul a következő szemeszter?

Térjünk vissza a régi szokásokhoz? Vagy ne? Mi volt más most? Mi változott?

Mit változtassak?

* * *

2020. első hat hónapját szubjektíven így foglalhatnánk össze – de ez csupán egy a számtalan lehetséges nézőpont közül. Milyen nézőpontok lehetnek még? Milyen hatások értek minket? Hogyan lehet ezeket a hatásokat elemezni? Ki hogyan látja, ki, hogyan élte át a kialakult helyzetet? Mit tanultunk belőle? Mit tennek másképp ma, ismerve az előzményeket?

A kötet azzal a céllal szerveződött, hogy most, amikor frissek a fenti „élmények”, megszólaltassunk néhány hangot. Megnézzük, ki miként élte meg az elmúlt hónapokat. Kinek milyen gondolatai támadtak. Oktatóként. Kutatóként. Gazdasági szereplőként. Magánemberként. Diákként. Idősként. A kötet így egy gyors, átfogó képet nyújt a kialakult helyzet különböző gazdasági, társadalmi és egyéni aspektusairól – nem törekszik, nem törekedhet mély elemzésekre, a komplex összefüggések magyarázatára.

* * *

A kötetben három különböző típusú publikáció kap helyet.

Egyrészt a kialakult helyzettel, annak társadalmi-gazdasági hatásaival kapcsolatban már végezhetőek tudományos elemzések. Ezek a tanulmányok a járvány kapcsán kialakult helyzet egyes aspektusait világítják meg tudományos igényességgel, az eredményeket a tudományos diskurzus kontextusába helyezve.

Másrészt az elmúlt időszak a járvány kapcsán a nagy ívű, gyors – és részben kikényszerített – változások időszaka is volt. Így az elmúlt hónapokban nagy mennyiségben felhalmozódott gyakorlati tudás is. Olyan tudás, amely nem feltétlenül a korábbi paradigmákra épít, illetve nem feltétlenül illeszkedik azokhoz – és nem is azok ismeretében vagy továbbgondolásaként jött létre. 2020 tavaszán szinte az élet minden területen új helyzetekkel találkoztunk – olyanokkal, amelyeknek megoldására nem voltak tapasztalataink. A „learning by doing” folyamatában azonban tapasztalatokat gyűjtöttünk, bizonyos dolgokat próbálgattunk, majd láttuk a tevékenységünk eredményeit is. Sajnálatos lenne, ha az így összegyűlt tapasztalatok és jó – vagy éppen kevésbé jó – gyakorlatok elvesznének. Ezért a kötetben tapasztalatokat és gyakorlatokat is megosztunk. Ez esetben nem feltétlenül törekedtünk arra, hogy azokat a tudományos diskurzus mélyebb kontextusába helyezzük – már csak azért sem, mert ilyen kontextus nem feltétlenül létezik; az éppen most van születőben.

Harmadrészt az események magánemberként is hatottak ránk. A történések felborították mindennapjainkat és rutinunkat. A korábban észre sem vett események veszélyforrássá váltak. Az „elugrok a boltba élesztőért” mondat például már ilyen formában nem hangzott – nem hangozhatott – el. A mondatot hosszas gondolkodás előzte meg. Veszélynek teszem ki magam, ha lemegyek a boltba? Mikor mehetek a boltba? Melyik boltba menjek? Kapható ott élesztő? Mit vegyek még, ha már elmegyek a boltba? Hogyan fizessek? Egyáltalán: biztosan kell nekem az az élesztő? A publikációk harmadik típusa így reflexív – a közelmúlt eseményeinek személyes megélését írja le, egy-egy szemszögből. Ebben a kontextusban minden egyes szemszög hasznos és egyformán releváns – hiszen ezek mind mi vagyunk, és mindnyájan részesei voltunk-vagyunk a helyzetnek.

* * *

A kötet két tanulmánnyal kezdődik, amelyek bemutatják, hogy 2020. év elején milyen intézkedések történtek egyes európai országokban a kialakult járványügyi helyzet hatására és annak kezelésére.

A következő fejezet a járvány gazdaságra gyakorolt egyes hatásait elemzi, bemutatva vállalati reakciókat és mindennapokat a munkavállaló, a fogyasztó és a gazdasági szereplők oldaláról.

Ezt követően a társadalom szempontjából vizsgáljuk a járványt: milyen társadalmi szintű válaszok születtek a helyzetre, hogyan birkózott meg a helyzettel a társadalom, és a társadalom részeként az egyén?

A kialakult helyzet a kommunikációs gyakorlatunkat és mintáinkat is megváltoztatta: más nyelvi mintákkal, más eszközök segítségével és más dinamikában

kommunikáltunk. A kötet következő nagy egysége ezeket a mintákat elemzi, bemutatva az új helyzethez való adaptáció mikéntjeit.

Adaptálódni nem csak a kommunikációban, hanem a munkában is kellett. Különösen gyorsan és váratlanul az oktatás, elsősorban a felsőoktatás területén. A távolléti oktatás lehetséges megoldásainak pár nap alatt kellett megszületnie. A Tanítva tanulás fejezet ebbe a helyzetbe ad betekintést – pillanatképként rögzítve, hogy hol, hogyan, miként oldották meg a kényszer-innovátorok az átállást.

Az utolsó egység az egyéni reflexiók színtere. Mindnyájan másképp éltük meg az elmúlt hónapokat. Ezekbe a személyes megélésekbe enged betekintést a fejezet.

* * *

A vírus magyar nyelven használt neve, és annak helyesírása nem egységes. Találkozunk a koronavírus név mellett a Covid-19, COVID-19, covid-19, Covid19, COVID19 nevekkel és alakokkal, illetve – elsősorban külföldön – a SARS-CoV-2 névvel is. A vírus nevének egyelőre nincs kodifikált írásmódja a magyarban, noha a nyelvi tanácsadással foglalkozó intézmények – a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda, valamint a Nyelvtudományi Intézet közönségszolgálat a az illetékes MTA-bizottságokkal egyeztetve – fogalmaztak meg ajánlásokat (Covid-19, illetve Covid19).

A kötetben a Nyelvtudományi Intézet nyelvi tanácsadó szolgálatának javaslatát követve a vírus nevét egységesen Covid19 formában írjuk. Az angol nyelvű absztraktokban a Cambridge Dictionary vonatkozó lemmája alapján a COVID-19 formát használjuk. A felhasznált irodalomban az írásmódot nem egységesítettük.

* * *

Ez úton köszönöm minden Szerzőnek, hogy nagyon rövid határidővel is vállalták a publikációk elkészítését. A kötet szerkesztésének kezdetekor reméltük, hogy az e kötetben olvasható elemzések és írások egy egyszeri helyzetről szólnak, és egy egyszeri helyzetre adott reakciókat mutatnak be – és nem kell kvázi útmutatóként szolgálniuk a következő hónapokra-évekre. Jelenleg, 2020. szeptember elején úgy tűnik, hogy ez hiú remény volt.

Mindenkinek jó olvasást és legfőképpen jó egészséget kíván a Szerzők nevében is

Kovács László

Szombathely, 2020. nyarán

HÁTTÉR

A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY KEZELÉSE AZ EURÓPAI UNIÓ TAGÁLLAMAIBAN

BANA TIBOR – KIS DIÁNA

THE CORONAVIRUS EPIDEMIC IN THE MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION

The spread of the coronavirus epidemic began in December 2019, starting in Wuhan, the most populous city in Central China. This new strain of virus was identified on 7 January 2020 and has been referred to as COVID-19 by WHO (World Health Organization) since February. On March 11, WHO declared the coronavirus a pandemic, and on March 13, Europe became the new epicentre of the epidemic.

The emergence of the coronavirus created an unexpected situation and posed serious challenges to countries around the world. As Europe became the epicentre of the pandemic from mid-March, we decided to focus our study on the main actions of EU member states to show what the most common decisions were and what the similarities and differences are among crisis management steps in each country.

The virus first appeared in Italy within the European Union: on 31 January 2020, the disease was registered in two Chinese tourists. Then it began to appear in all EU member states in a few weeks. Each country has taken a series of measures to slow down and ultimately stop the virus. In addition to the similarity of the most important decisions, we can find different crisis management methods and models.

Crisis management seems to be the most successful in Germany. The Netherlands reacted differently than neighbouring Belgium. Denmark was the first to take steps toward opening some of their institutions. The virus caused much less damage in Portugal than in Spain. The Swedish model means different measures compared to other countries. In our study, we try to give a complete picture of the crisis management measures of the EU member states.

1. BEVEZETÉS

A koronavírus-járvány terjedése 2019 decemberében kezdődött el, kiindulópontja Közép-Kína legnépesebb városa, Vuhan volt. Március 11-én a WHO világjárvánnyá nyilvánította a koronavírus (W1). Március 13-án Európa vált a járvány új epicentrumává (W2). Az Európai Unió belül először Olaszországban jelent meg a vírus: 2020. január 31-én két kínai turistánál regisztrálták a betegséget (W3).

Tanulmányunkban az EU tagállamainak fő intézkedéseit vesszük górcső alá azzal a céllal, hogy bemutassuk, melyek voltak a leggyakoribb döntések, illetve hogy milyen hasonlóságok és különbségek vannak az egyes országok válságkezelési lépései között. A vizsgált időszak utolsó naptári napja 2020. június 16-a.

E tanulmányban három kivétellel az összes EU-tagállamot vizsgáltuk: a Magyarországon, Ausztriában és Romániában hozott intézkedéseket külön elemezzük. Így jelen tanulmányban 19 tagországról értekezünk részletesebben, majd a további 7 kisebb EU-s állam intézkedéseit is leírjuk röviden. Az Egyesült Királyságban hozott intézkedések vizsgálata a kilépésére való tekintettel kimarad a tanulmányból.

2. EGYES ORSZÁGOK INTÉZKEDÉSEI

2.1 BELGIUM

A belga kormány javasolta, hogy az 1000 főnél nagyobb létszámú beltéri eseményeket halasszák el, illetve a munkáltatók tegyenek meg mindent azért, hogy munkavállalóik otthonról dolgozhassanak (W4). Zárva tartottak az iskolák, szórakozóhelyek, kávézók és éttermek. Minden fesztivált, kulturális és sporteseményt töröltek (W5).

Utazni csak a legszükségesebb esetben lehetett, csak a legfontosabb boltok tarthattak nyitva, a munkaadókat pedig arra kötelezték, hogy ahol lehet, adjanak lehetőséget a távmunkára. Tilos volt gyülekezni – maximálisan két fő, távolságtartással (W6). Belgium lezárta a határait minden nem létszükségletű utazás elől. (W7).

Április 7-én Belgium felállított egy 10 fős, szakértőkből álló csoportot, hogy dolgozzák ki az ország számára az ún. exit-stratégiát (W8). Április 24-én felvázolták a tervet, eszerint május 4-től a tömegközlekedési eszközökön kötelező lett a maszk viselése. Május 11-től újranyitottak a boltok, az ország egyes részeiben kötelező maszkviseléssel. Május 18-án kinyitottak a múzeumok, a könyvtárak és az állatkertek, a fodrászatok és a szépségszalonok is újra működhettek (W9). Az éttermek és a bárók június 8-án nyitottak újra. Az ország határai június 15-én nyíltak meg. Ugyanakkor egész nyárra betiltották a tömegrendezvényeket, és az éjszakai szórakozóhelyek sem nyithatnak ki (W10).

2.2 BULGÁRIA

A bolgár kormány gyorsan reagált az eseményekre, valószínűleg a tavaszszal tomboló influenzajárványnak „köszönhetően”. Azon a napon, amikor az első négy esetet regisztrálták, betiltották az összes beltéri tömegrendezvényt (W11).

Első lépésként bezárták az üzleteket, az iskolákat, a mozikat és minden sporteseményt elhalasztottak. A kormány kérte a munkaadókat a rugalmas munkaidő és a távmunka bevezetésére (W12).

Az ország vezetése április 3-án döntött arról, hogy május 13-ig meghosszabbítják a veszélyhelyzetet (W13). 19 EU-tagállamot kivéve mindenhol megtiltották a beutazást Bulgáriába (W14).

Bulgáriában május 1-től kötelező volt a maszkviselet a szabadban (W15). Május 11-én kinyitottak a múzeumok, a mozik és a könyvtárak, majd május 14-én újranyitották a parkokat. Május 18-tól a bevásárlóközpontok és az edzőtermek – bizonyos korlátozásokkal – újranyithattak (W16). Június 1-jén újranyithattak az éttermek, a kávézók és a bárók (W17), azonban június 11-én az ország meghosszabbította az országos veszélyhelyzetet június 30-áig (W18).

2.3 CSEHORSZÁG

A cseh kormány viszonylag gyorsan reagált a járvány kitörésére. Március elején korlátoztak, illetve felfüggesztettek egyes repülőjáratokat, majd vészhelyzetet hirdettek ki, amit április 30-ig meghosszabbítottak (W19). Első lépésként bezárták az iskolákat, betiltották a 100 főnél nagyobb rendezvényeket, valamint legfeljebb két ember tartózkodhatott egyszerre egy helyen. Általános boltzár lépett érvénybe, néhány kivétellel. Kijárási korlátozások is életbe léptek: csak maszkkal lehetett utcára menni, illetve külön vásárlási időt biztosítottak a 65 év felettieknek.

Április 7-étől elkezdtek enyhíteni a korlátozásokat. Kinyitottak a kültéri sportpályák, a parkokban már lehetett maszk nélkül sétálni és egyes boltfajták is kinyithattak (W20).

Május 11-étől fokozatosan újranyitottak az iskolák, az éttermek teraszai és a múzeumok is kinyithattak. Május 25-től az éttermek és a bárók zárt térben is fogadhattak vendégeket (W21), majd május 26-án eltörölték az idősök vásárlási időkorlátját.

Június 15-étől turisták is beutazhatnak az országba a zöld minősítésű államokból (W22).

2.4 DÁNIA

Március 11-én a közsférában kéthetes szünetet rendeltek el mindenki számára, aki nem létfonosságú feladatot lát el, illetve a kormány a magánszektor munkaadót is erre kérte fel. Ugyanezen a napon bezártak a gimnáziumok és az egyetemek, három napra rá az általános iskolák (W23). Lezárták a határokat, majd további szigorítások léptek életbe: tíz főnél több ember nem gyülekezhetett nyilvános helyen. Bezártak az éttermek és a szórakozóhelyek is.

Április 6-án a dán miniszterelnök bejelentette, hogy ha továbbra is az ún. zöld görbén belül maradnak a fertőzési számok, akkor április 15-től újranyitnak a bölcsődék, az óvodák, valamint az általános iskolák alsóbb osztályai. Ez bizonyos

korlátozásokkal – Európában elsőként – meg is történt (W24). Az éttermek, a mozik és a bevásárlóközpontok azonban május 10-ig zárva tartottak (W25).

A boltok és bevásárlóközpontok után május 18-án az éttermek és a bárók nyitottak újra és az iskolákban is újra megkezdődött az oktatás (W26). Az éjszakai szórakozóhelyek őszig zárva tartanak, de 100 fős rendezvényeket július 8-tól, míg 200 főseket augusztus 8-tól lehet tartani (W27).

2.5 FINNORSZÁG

A finn kormány által márciusban bejelentett országos veszélyhelyzetet május 13-ig meghosszabbították (W28). Az iskolákat bezárták, ahogy a múzeumokat, könyvtárakat is, tíznél több fő nem tartózkodhatott egy helyen. A határokat lezárták, csak finn állampolgárok léphettek be (W29). Emellett lezárták a fővárosi régiót – amely a járvány gócpontja volt –, a régiót nem hagyhatta el senki, és be is csak azok léphettek, akik ott éltek (W30).

Május 14-én az országban újranyitottak az óvodák és az általános iskolák, de az országba való beutazást csak munkaügyben engedélyezték. Június 1-jén újranyitottak az éttermek, a kávézók, a bárók és az uszodák (W31).

2.6 FRANCIAORSZÁG

Bezárták az iskolákat, a 100 fő feletti résztvevővel zajló eseményeket törölték, illetve megtiltották, majd elrendelték a vendéglátóhelyek és a mozik bezárását. Emmanuel Macron 15 napos kijárási tilalmat vezetett be: csak élelmiszerboltba és gyógyszertárakba lehetett menni, valamint a munkába járás is engedélyezett volt. A tilalmat április 15-ig meghosszabbították (W32), majd újabb hosszabbításra került sor május 11-ig (W33).

A következő lépésben lezárták a határokat: csak a francia állampolgárok léphettek be, illetve azok, akiknek az országban tartózkodási engedélyük van.

Franciaország május 11-én kezdte meg a korlátozások lassú, fokozatos feloldását. Megszüntették a kijárási korlátozásokat, azonban csak legfeljebb 10 fő gyülekezhetett egyszerre. A tömegközlekedési eszközökön kötelező maszkviselést vezettek be (W34). Június 11-én nyitottak újra az éttermek és bárók (W35).

2.7 GÖRÖGORSZÁG

Görögországban első intézkedésként bezárták az iskolákat, majd a vendéglátóhelyeket, a múzeumokat és a bevásárlóközpontokat is, valamint betiltották a 10 főnél nagyobb csoportosulásokat. Csak görög állampolgárok léphettek az országba. Kijárási korlátozások voltak érvényben: a lakosok csak hét, előre meghatározott indokkal hagyhatták el otthonaikat (W36). A rendőrség ellenőrzőpontokat állított fel: akiknek nem volt nyomós okuk az utazásra, azok büntetésre számíthatnak (W37).

A görög kormányfő április 29-én jelentette be a négyállomásos újrainvitási stratégiát. Az első állomás május 4-én indult, ekkor a kis üzletek és a fodrászatok nyitottak újra, valamint enyhítettek a kijárási korlátozásokon is. Május 11-én kinyitottak a középiskolák felső tagozatai, május 18-án pedig az alsóbb osztályok is. Május 17-ével korlátozásokkal, de engedélyezték istentiszteletek tartását. A kávézók és éttermek teraszai június 1-jén nyitottak (W38). Az ország június 15-én kezdte meg határai fokozatos megnyitását (W39).

2.8 HOLLANDIA

Április 28-ig zárva tartott minden vendéglátóipari egység. Bezárták az iskolákat és a bölcsődéket, illetve június 1-ig betiltották a gyülekezést. A polgármesterek felhatalmazást kaptak, hogy lezárják a parkokat és a tengerpartokat (W40).

Hollandia nem zárta le teljesen a határait, csak néhány országra rendelt el beutazási tilalmat (W41). Május 11-én újrainvitottak az óvodák és az általános iskolák. Június 1-től kötelezővé tették a maszk viselését a tömegközlekedési eszközön (W42). Június 1-től bizonyos korlátozó intézkedések mellett kinyitottak a bárók, az éttermek, a mozik és a múzeumok is (W43), azonban a nem EU-országokból való beutazás tilalmát június 15-ig meghosszabbították (W44). A nagyobb nyilvános eseményeket szeptember 1-ig betiltották (W45).

2.9 HORVÁTORSZÁG

Horvátország viszonylag gyorsan reagált a vírusra. Már február elején elkezdtek szűrni a Kínából érkezett utasokat a reptereken, illetve a Kínába utazókat tájékoztatták a vírussal kapcsolatos tudnivalókról. Március elejétől ugyanez a szabályozás volt érvényes Olaszország viszonylatában is.

Ajánlásokat adtak ki az idős lakosság számára, illetve bezárták az iskolákat, az óvodákat, valamint minden vendéglátóhelyet és azokat a boltokat is, amelyek nem alapvető ellátást biztosítanak (W46).

Horvátország is lezárta a határait, valamint betiltották az 5 főnél nagyobb gyülekezést. Zágrábban a helyzetet és a szabályok betartását külön nehezítette, hogy március 22-én nagy erejű földrengés rázta meg a várost.

A horvát kormány április 27-én jelentett be egy három lépésből álló enyhítő stratégiát. Ennek első állomásaként a legtöbb üzlet még aznap újrainvitott – a bevásárlóközpontokban lévő üzletek kivételével. Május 4-én újrainvitottak az olyan, közeli kontaktust igénylő szolgáltatások, mint a fodrászatok és a szépségszalonok. Május 11-től legfeljebb 10 fő gyülekezését engedélyezték, valamint az iskolákban az első négy osztály újraindult. Kinyithattak az éttermek és a bárók is (W47).

Május 28-án az ország 10 állam számára megnyitotta határait.

2.10 ÍRORSZÁG

Az írországi intézkedések három szakaszból álltak. Február végén indult el az elzárási szakasz. Ez azt jelentette, hogy a hatóságok megpróbálták minden koronavírusos esetet izolálni. Ezt követően március 12-én bejelentették, hogy bezárják az összes iskolát, az óvodákat és a kulturális intézményeket. Az ország ezzel belépett a 2., késleltetési szakaszba (W48)

Április 1-jén lépett életbe a 3., „maradj otthon” fázis. Ekkor a lakosságot arra kérték, hogy csak a legszükségesebb esetben hagyják el otthonaikat és 2 kilométernél messzebb „utazni” csak a megadott indokokkal lehetett. Ezek a korlátozások május 5-ig voltak érvényben.

Az ír kormány május 1-jén vázolt fel egy menetrendet a korlátozások enyhítésére (W49). Az első fázis május 18-án kezdődött: ekkor még csak a legszigorúbb intézkedéseken könnyítettek. Ekkor a különböző háztartásokban élő emberek már találkozhattak a köztereken. Június 8-án kinyitottak a kisebb üzletek és a könyvtárak.

2.11 LENGYELORSZÁG

Lengyelországban is viszonylag gyorsan meghozták az első intézkedéseket: a kültéri eseményeken legfeljebb 1000, a beltérieken 500 fő vehetett részt. Bezártak a mozik, a színházak, a múzeumok és az iskolák (W50).

Március 24-től kezdődően gyakorlatilag a magyarországgal teljesen megegyező kijárási korlátozásokat vezettek be, majd újabb szigorításokat hoztak: tizennyolc éven aluliak csak nagykorú felügyelete mellett hagyhatták el a lakást, bezártak a parkok, a sétányok, a tengerpartok és a szolgáltató egységek közül a fodrászatok. A határokat először május 3-ig zárták le, majd ezt az intézkedést meghosszabbították (W51).

Az enyhítések májusban kezdődtek el. Május 18-án kinyitottak az éttermek és a fodrászatok. Lengyelország júniusra tervezte ugyan az iskolák újrainyitását, azonban az esetszámok növekedése miatt június 1-jén bejelentették, hogy továbbra is távoktatással folytatódik a tanítás (W52).

Június 6-án kinyitottak a színházak, a mozik és az uszodák. Szintén ezen a napon 150 főre növelték a rendezvényeken résztvevők maximálisan engedélyezett számát.

Június 13-án Lengyelország megnyitotta a határait (W53).

2.12 NÉMETORSZÁG

Január közepén a német kormány még úgy gondolta, hogy a vírus nem jelent komoly fenyegetést a németekre (W54). Március 6-án a német egészségügyi miniszter továbbra is kizárta a lehetőségét, hogy utazási korlátozásokat vagy isko-

labezárásokat rendelnének el. Az azonosított fertőzések száma azonban olyan mértékben növekedett, hogy március közepén több tartományban bezárták az iskolákat.

Március 15-én lezárták a francia, az osztrák, a dán, a luxemburgi és a svájci határokat. Egy napra rá Angela Merkel bejelentette, hogy az egész országban bezárnak a boltok, a bárók és a templomok, valamint hogy az éttermek csak délután három óráig tarthatnak nyitva.

Március 18-án Angela Merkel kancellár már úgy beszélt a helyzetről, hogy „ez a legnagyobb kihívás a második világháború óta” (W55).

Németországban a lazítások rendszerét nehéz követni és összefoglalni, mivel az egyes tartományok saját hatáskörükben hozhattak intézkedéseket és ezek, valamint az intézkedések meghozásának ideje tartományról tartományra eltérő. Míg egyes tartományokban az edzőtermeket viszonylag gyorsan kinyitották, addig azok más tartományokban hosszabb ideig zárva maradtak. Voltak ugyanakkor közös, minden tartományra érvényes intézkedések is: május 6-tól például minden üzlet kinyithatott, a maszk viselése azonban kötelező maradt bennük (W56).

Németországban a fertőzöttek számához viszonyítva nagyon alacsony volt tavasszal a halálozások száma. A szakértők ezt annak tulajdonítják, hogy az országban sok tesztet végeztek, illetve hatékonyan találták meg a fertőzési láncokat (W57).

2.13 OLASZORSZÁG

Január 31-én Olaszország minden Kínába induló vagy onnan érkező repülőutat törölt, illetve hat hónapra elrendelték az országos veszélyhelyzetet. Ezzel Olaszország lett az első állam Európában, amelyik ilyen intézkedést hozott (W58).

Februárban rohamosan terjedt a fertőzés Észak-Olaszországban, így a kormány február 22-én karantén alá vont 11 várost, összesen közel 50.000 fő lakossággal. Az iskolákat bezárták, minden nyilvános eseményt töröltek (W59).

Március 1-jén a kormány három részre osztotta az országot. A vörös zónába tartoztak azok a területek, ahol a teljes lakosság karantén alatt állt. A sárga zónában bezárták az iskolákat, a színházakat és a mozikat, valamint felfüggesztettek minden eseményt. Az ország többi részében pedig javaslatokat fogalmaztak meg a lakosság számára (W60).

Három nappal később, március 4-én az egész országban bezárták az iskolákat. Március 8-án a kormány teljesen lezárta Lombardiát és 14 megyét. Ezeken a területeken gyakorlatilag megállt az élet: Európa történetében addig ez volt a legnagyobb lezárás. Március 11-én az egész országra kiterjesztették a lezárást (W61).

Április 18-án Európában Olaszország volt a második legfertőzöttebb állam, illetve innen terjedt át a legtöbb európai államra a vírus: részben a téli nyaralásukat Olaszországban töltő turisták és az ott dolgozó vendégmunkások fertőződtek meg (W62).

Olaszországban nagyon lassan és fokozatosan hoztak enyhítő szabályozásokat, hiszen Európában itt volt az egyik legsúlyosabb a helyzet.

A boltok, a múzeumok és a könyvtárak május 18-án, az éttermek, a fodrászatok, az edzőtermek és bárók pedig csak június 1-jén nyithattak ki újra. Az iskolákban szeptemberben kezdődik újra a tanítás (W63).

2.14 PORTUGÁLIA

Portugáliában március 16-án bezártak az iskolák, a szórakozóhelyek, a mozik és az éttermek. Kijárási tilalom ugyan nem volt, de a lakosságot arra kérték, hogy csak a legszükségesebb esetben hagyják el otthonaikat. Az önfegyelem, a korai reagálás és az ország fekvése is közrejátszott abban, hogy a vírus nem sújtotta Portugáliát olyan mértékben, mint más európai országokat (W64).

Portugália április 30-án jelentette be többlépcsős enyhítési tervét (W65). Május 4-től a kisebb, 200 m² alatti boltok, majd május 18-tól a kávézók és az éttermek nyitottak ki, de csak 50%-os kapacitáson működhettek.

A színházak, a mozik és az edzőtermek június 1-től voltak újra látogathatóak. Ugyanebben az időpontban 20 főre növelték a gyülekezési korlátozásokat és eltörölték a vendéglátóhelyekre vonatkozó 50%-os kapacitási korlátot (W66).

2.15 SPANYOLORSZÁG

Első lépésként a spanyol kormány elrendelte, hogy töröljenek minden járatot Olaszországból Spanyolországba, majd lezártak minden spanyol határt. Bezártak az éttermek, a múzeumok, a mozik és betiltották a gyülekezést (W67). Mindenkit, aki nem létszükségletű munkát végzett, arra köteleztek, hogy maradjon otthon.

Április 13-ától könnyítettek ezen a rendelkezésen: ekkor egyes munkahelyekre korlátozásokkal ugyan, de visszatérhettek a munkavállalók (W68).

A spanyol kormány április 29-én jelentett be egy négylépéses tervet a korlátozások enyhítésére. Első lépésként május 11-től kinyithattak az éttermek, a bárók és a kis üzletek. A második lépésben a színházak, a múzeumok és a mozik nyithattak ki, de csak a kapacitásuk harmadát használhatták. A harmadik lépésre június végén kerül sor: ekkor már a legtöbb üzlet kinyithat és a további korlátozásokat is feloldanak (W69).

Spanyolország a nyár elején Európa legfertőzöttebb országa volt és globálisan is csak az Egyesült Államok előzte meg.

2.16 SVÉDORSZÁG

A svéd kormány első intézkedésként 500 főben korlátozta a különböző rendezvényeken részt vevők számát; majd ezt a számot 50 főre csökkentették. Az éttermekben csak asztali kiszolgálás volt és kötelező volt az éttermi asztalok közti távolságot megnövelni. A határokat az Európai Unió polgárai előtt nem zárták be, más országokból azonban tilos volt a beutazás.

A svédek másképp közelítettek a kialakult járványügyi helyzethez mint a többi európai ország: nem hoztak olyan drasztikus intézkedéseket. Bár saját kommunikációjukban nem jelentették ki, hogy az ún. nyájimmunitás elérése a céljuk, valójában sokan feltételezték, hogy a meghozott intézkedéseknek ez a célja (W70).

Ez a stratégia úgy tűnik, hogy rövid távon nem hozta meg a kívánt eredményeket, hiszen a nyár elején továbbra is az otthoni munkát javasolták, illetve július 15-ig azt tanácsolták, hogy csak a legszükségesebb esetben utazzanak a polgáraik. Hosszú távon azzal számolnak, hogy egy második hullám sokkal kevésbé fogja őket érinteni, mint a többi országot (W71).

2.17 SZLOVÁKIA

Szlovákia szintén nagyon korán megkezdte a védekezést, jóval azelőtt, hogy az első beteget regisztrálták: már február végétől mérték a repülővel érkezők testhőmérsékletét.

Az iskolákat március 31-én zárták be (W72), majd újraindították a határ-ellenőrzéseket és leállították a nemzetközi utasszállítást. Emellett mindenhol kötelezővé tették a maszk viselését, valamint kijárási korlátozásokat vezettek be.

Szlovákiában korán, április 22-én kezdték meg az enyhítéseket: ekkor a kisebb üzletek kinyithattak és az éttermek is kiszolgálhatták vendégeiket, ha azok az ételt elvitelre kérték. Május 6-tól számos szolgáltatást újra igénybe lehetett venni: a bárók és az éttermek teraszai kinyithattak, valamint a múzeumokat is lehetett látogatni (W73).

2.18 EGYÉB ORSZÁGOK

2.18.1 CIPRUS

Cipruson zárva voltak az éttermek, a szórakozóhelyek és a szállodák. Reggel 7 és 10 óra között csak a 60 évnél idősebbek tartózkodhattak a boltokban. Bezárták az összes iskolát (W74).

Ciprus április 30-án jelentette be, hogy három lépésben fogják enyhíteni a korlátozásokat, azonban június 8-án felgyorsították az intézkedéseket (W75).

2.18.2 ÉSZTORSZÁG

Észtországban az első intézkedésekkel a köztéri gyülekezést betiltották, az iskolákat és a mozikat bezárták, valamint minden sport- és kulturális eseményt betiltottak. Emellett visszaállították a határellenőrzést is (W76).

Június 1-től kezdődtek meg az enyhítések: ekkor már éjszaka is nyitva tarthattak a bárók és árulhattak alkoholt, valamint a kültéri rendezvényeken résztvevők maximális létszámát is 100 főre emelték (W77).

2.18.3 LETTORSZÁG ÉS LITVÁNIA

Lettországban bezárták az iskolákat és a 200 főnél nagyobb rendezvényeket betiltották, valamint felfüggesztették a nemzetközi légi, vasúti, vízi és buszos személyforgalmat (W78). Litvániában elrendelték az iskolák, az óvodák, a múzeumok, a mozik és az üzletek bezárását, valamint betiltottak minden rendezvényt. A határokat lezárták. Mindenki köteles volt eltakarni az arcát (W79).

Mind Lettországból, mind Litvániából hasonlóan ütemezték a nyitást, mint Észtországban.

2.18.4 LUXEMBURG

Luxemburgban bezárták a vendéglátóhelyeket és az iskolákat. Kijárási korlátozásokat vezettek be, illetve az utcán két méter távolságot kellett tartaniuk egymástól az embereknek (W80).

A nyitási intézkedései Luxemburgban Belgiumhoz és Hollandiához igazodtak.

2.18.5 MÁLTA

Máltán már február 24-én elrendelték, hogy a reptereken és a kikötőkben ellenőrizzék az érkezők testhőmérsékletét. Bezárták az iskolákat, (W81) az éttermeket, majd minden boltot (W82).

Szigetországgént Málta más helyzetben volt, mint a legtöbb EU-tagállam.

2.18.5 SZLOVÉNIA

Szlovéniában a reptéren és az olasz határon testhőmérséklet-ellenőrzést vezettek be, majd lezárták a határt. Bezárták az iskolákat, éttermeket. Kijárási korlátozásokat is hoztak (W83).

Szlovénia április 20-tól kezdte el enyhíteni a korlátozásokat, május 14-én pedig bejelentette a szlovén kormány, hogy országukban vége a koronavírus-járványnak (W84).

3. ÖSSZEFOGLALÁS

Az EU tagországokban többnyire hasonló intézkedéseket hoztak a koronavírus-járvány megfékezése érdekében. A határzár, a légitölekedés mérséklése, egyes üzlettípusok bezárása, máshol a nyitva tartás korlátozása, a gyülekezés szigorítása, a rendezvények tiltása, az oktatási és kulturális intézmények bezárása voltak a fő lépések. Ha nem is minden országban vezettek be kijárási korlátozásokat, de mindenhol megfogalmaztak határozott – főleg az időseket érintő – kéréseket. Alapvető előírásnak számított a maszkviselés és a távolságtartás – ezeket különböző részletszabályokkal, de minden országban alkalmazták.

Egységes európai intézkedéseket azonban nem hoztak az Európai Unió tagállamai. Hollandiában például csak egyes országokból korlátozták a beutazást; Dánia elsőként nyitotta újra intézményeit, a svéd modell pedig a kevésbé szigorú intézkedésekkel markánsan eltér a többi országban követett modelltől. Az enyhítésekre irányuló lépésekben is voltak eltérések, mind az ütemezésüket, mind az enyhítés fokozatát tekintve.

A következő időszak nagy kérdése az lesz, hogy mennyire hatékonyak, illetve milyen veszélyeket rejtjenek az enyhítési intézkedések. A következő kérdés az lesz, hogy miként fog a járvány második hulláma az egyes országokba érkezni, valamint hogyan fognak tudni a második hullámra felkészülni a tagállamok.

2020. június 16.

IRODALOMJEGYZÉK

- W1=*WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 – 11 March 2020*. WHO.int, 2020. március 11. <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W2=*WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 – 13 March 2020*. WHO.int, 2020. március 13. <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-mission-briefing-on-covid-19---13-march-2020> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W3=V4NA körkép. 2020. <https://v4na.com/hu/v4na-korkep-ilyen-utemben-hoztak-meg-az-egy-es-europai-orszagok-a-koronavirus-elleni-intezkedeseket> (Letöltve: 2020. április 18.)

- W4=*'Zeg alles af, of we stevenen op Italiaanse toestanden af'*. Standaard.be, 2020. március 11. https://www.standaard.be/cnt/dmf20200310_04884455 (Letöltve: 2020. április 18.)
- W5=*Coronavirus: Phase 2 maintained, transition to the federal phase and additional measures*. Info-coronavirus.be, 2020. március 12. <https://www.info-coronavirus.be/en/news/phase-2-maintained-transition-to-the-federal-phase-and-additional-measures> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W6=*Coronavirus: reinforced measures*. Belgium.be, 2020. március 24. https://www.belgium.be/en/news/2020/coronavirus_reinforced_measures (Letöltve: 2020. április 18.)
- W7=*Borders closed to non-essential travel*. VRT.be, 2020. március 20. <https://www.vrt.be/vrtnws/en/2020/03/20/borders-closed-to-non-essential-travel> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W8=*Zij moeten ons uit het isolement halen*. Standaard.be, 2020. április 7. https://www.standaard.be/cnt/dmf20200407_04915322 (Letöltve: 2020. április 20.)
- W9=*Coronavirus: Belgium outlines its exit strategy*. Brussels.MFA.ee, 2020. május 12. <https://brussels.mfa.ee/coronavirus-belgium-outlines-its-exit-strategy> (Letöltve: 2020. május 14.)
- W10=*Restaurants and bars to reopen in Belgium*. Politico.eu, Carlo Martuscelli – Barbara Moens, 2020. június 3. <https://www.politico.eu/article/restaurants-and-bars-to-reopen-in-belgium> (Letöltve: 2020. június 5.)
- W11=Правителството забрани всички... 2020. március 8. <https://dnes.dir.bg/politika/pravitelstvoto-zabrani-vsichki-masovi-proyavina-zakrito-v-stranata> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W12=Инджова, Л. 2020. България в извънредно положение за 1 месец. Nova.bg, 2020. március 13. <https://nova.bg/news/view/2020/03/13/281109> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W13=ГЕРБ удължи извънредното положение с подкрепата на ДПС. SE-GABG.com, 2020. április 3. <https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/gerb-udulzhi-izvunrednoto-polozhenie-podkrepat-na-dps> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W14=*Bulgaria bans entry to foreigners from almost all the world over COVID-19*. EURACTIV.com with Reuters, 2020. április 7. <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/bulgaria-bans-entry-to-foreigners-from-almost-all-the-world-over-covid-19> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W15=Отменя се задължителното носене на маски или други предпазни средства на открити обществени места 2020. MH.Government.bg, 2020. május 1. <https://www.mh.government.bg/bg/novini/aktualno/otmenya-se-zadlzhitelnoto-nosene-na-maski-ili-drug/> (Letöltve: 2020. május 3.)
- W16=*COVID-19 Alert: Bulgaria Eases Certain Restrictions Reopening Malls & Gyms from May 18*. WorldAware.com, 2020. május 18. <https://www.worldaware.com/covid-19-alert-bulgaria-eases-certain-restrictions-reopening-malls-gyms-may-18> (Letöltve: 2020. május 20.)

- W17=*Bulgaria: Government allows restaurants, bars, cafes to reopen from June 1 /update 10.* Garda.com, 2020. május 27. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/345741/bulgaria-government-allows-restaurants-bars-cafes-to-reopen-from-june-1-update-10> (Letöltve: 2020. május 29.)
- W18=*COVID-19 Alert: Bulgaria Extends Epidemic Emergency Until June 30.* WorldAware.com, 2020. június 11. <https://www.worldaware.com/covid-19-alert-bulgaria-extends-epidemic-emergency-until-june-30> (Letöltve: 2020. június 13.)
- W19=*Official: Czech Government Extended State of Emergency to April 30.* PragueMorning.cz, 2020. április 7. <https://www.praguemorning.cz/official-czech-government-extended-state-of-emergency-to-april-30> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W20=*Measures adopted by the Czech Government against coronavirus.* Vlada.cz, 2020. április 20. <https://www.vlada.cz/en/media-centrum/aktualne/measures-adopted-by-the-czech-government-against-coronavirus-180545> (Letöltve: 2020. június 16.)
- W21=*Czech pubs, restaurants, and castles are reopening May 25 – here’s what to know before you go.* News.Expats.cz, Raymond Johnston, 2020. május 23. <https://news.expats.cz/weekly-czech-news/czech-pubs-restaurants-and-castles-are-reopening-may-25-heres-what-to-know-before-you-go> (Letöltve: 2020. május 25.)
- W22=*COVID 19: Czech Republic Gives Tourists from Safe Countries the Green Light.* CzechTourism.com, 2020. június 16. <https://www.czechtourism.com/covid-19> (Letöltve: 2020. június 16.)
- W23=*Danmark lukker ned: Her er regeringens nye tiltag.* Nyheder.tv2.dk, 2020. március 11. <https://nyheder.tv2.dk/samfund/2020-03-11-danmark-lukker-ned-her-er-regeringens-nye-tiltag> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W24=*IN PICS: Denmark’s schools and kindergartens reopen.* TheLocal.dk, 2020. április 15. <https://www.thelocal.dk/20200415/in-pics-denmarks-schools-reopening> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W25=*Mette Frederiksen: De mindste børn kan begynde i skole og daginstitutioner næste uge.* Altinget.dk, Peter Pagh-Schlegel, 2020. április 6. <https://www.altinget.dk/artikel/mette-frederiksen-de-mindste-boern-kan-begynde-i-skole-og-daginstitutioner-naeste-uge> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W26=*Denmark unlocking restaurants, shopping malls in reopening 2.0 after virus shutdown.* Reuters.com, 2020. május 7. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-denmark/denmark-unlocking-restaurants-shopping-malls-in-reopening-2-0-after-virus-shutdown-idUSKBN22J2W2> (Letöltve: 2020. május 9.)
- W27=*What’s left to reopen in Denmark?.* TheLocal.dk, 2020. június 9. <https://www.thelocal.dk/20200609/whats-left-to-reopen-in-denmark> (Letöltve: 2020. június 11.)

- W28=*Finland extends coronavirus restrictions by one month: PM.* Reuters.com, 2020. március 30. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-finland/finland-extends-coronavirus-restrictions-by-one-month-pm-idUSKBN21H307> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W29=*Finland closes schools, declares state of emergency over coronavirus.* YLE.fi, 2020. március 16. https://yle.fi/uutiset/osasto/news/finland_closes_schools_declares_state_of_emergency_over_coronavirus/11260062 (Letöltve: 2020. április 18.)
- W30=*Finland shuts down Uusimaa to fight coronavirus.* YLE.fi, 2020. március 25. https://yle.fi/uutiset/osasto/news/finland_shuts_down_uusimaa_to_fight_coronavirus/11276242 (Letöltve: 2020. április 18.)
- W31=*In pictures: Bars, restaurants in Finland reopen after two months.* YLE.fi, 2020. június 1. https://yle.fi/uutiset/osasto/news/in_pictures_bars_restaurants_in_finland_reopen_after_two_months/11379392 (Letöltve: 2020. június 3.)
- W32=*France to extend coronavirus lockdown again to beyond April 15.* FRANCE24.com, 2020. április 8. <https://www.france24.com/en/20200408-france-to-extend-coronavirus-lockdown-again-will-run-beyond-april-15> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W33=*France to remain in strict lockdown for another month.* TheGuardian.com, Kim Willsher, 2020. április 13. <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/13/macron-france-remain-strict-lockdown-for-another-month> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W34=*Coronavirus update.* CampusFrance.org, 2020. június 8. <https://www.campusfrance.org/en/information-coronavirus-en> (Letöltve: 2020. június 10.)
- W35=*Coronavirus: French raise a glass as bars and restaurants reopen for first time since lockdown.* EuroNews.com, Natalia Liubchenkova, 2020. június 11. <https://www.euronews.com/2020/06/02/coronavirus-french-raise-a-glass-as-bars-and-restaurants-reopen-for-first-time-since-lockd> (Letöltve: 2020. június 13.)
- W36=*Greece in quarantine: Mitsotakis declares nationwide lockdown as of 6am tomorrow.* In.gr, 2020. március 22. <https://www.in.gr/2020/03/22/english-edition/greece-quarantine-mitsotakis-declares-nationwide-lockdown-6am-tomorrow> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W37=*Ενήμερωση από...* 2020. április 8. <https://www.civilprotection.gr/el/enimerosi-apo-ton-yfypoyrgo-politikis-prostasias-kai-diaheirisis-kriseon-niko-hardalia-kai-ton-12> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W38=*Greek Government Lays Out Plan to Exit Coronavirus Lockdown.* Greece-Is.com, 2020. április 29. <https://www.greece-is.com/news/greek-government-lays-plan-exit-coronavirus-lockdown> (Letöltve: 2020. május 1.)
- W39=*Coronavirus: Island isolation over as Greece lets tourists back.* BBC.com, Jessica Bateman, 2020. június 14. <https://www.bbc.com/news/world-europe-53006794> (Letöltve: 2020. június 16.)

- W40=*Coronavirus in the Netherlands: new government measures*. DutchNews.nl, 2020. március 23. <https://www.dutchnews.nl/news/2020/03/coronavirus-in-the-netherlands-new-government-measures> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W41=*Konzuli Szolgálat, Hollandia*. <https://konzuliszolgalat.kormany.hu/europa-utazasi-tanacsok?hollandia> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W42=*Avoid busy places and stay 1.5 metres away from others*. Government.nl, 2020. május 6. <https://www.government.nl/latest/news/2020/05/06/avoid-busy-places-and-stay-1.5-metres-away-from-others> (Letöltve: 2020. május 8)
- W43=*The Netherlands to Allow Bars, Restaurants to Reopen From June 1*. Bloomberg.com, Joost Akkermans – Diederik Baazil, 2020. május 19. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-05-19/the-netherlands-to-allow-bars-restaurants-to-reopen-from-june-1> (Letöltve: 2020. május 21.)
- W44=*Netherlands Extends Entry Ban Until June 15*. SchengenVisaInfo.com, 2020. május 19. <https://www.schengenvisa.info.com/news/netherlands-extends-entry-ban-until-june-15> (Letöltve: 2020. május 21.)
- W45=*Netherlands: Authorities extend ban of major public events to September 1 due to COVID-19 /update 9*. Garda.com, 2020. április 21. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/334826/netherlands-authorities-extend-ban-of-major-public-events-to-september-1-due-to-covid-19-update-9> (Letöltve: 2020. április 23.)
- W46=*Coronavirus protection measures*. Vlada.gov.hr, 2020. március 16. <https://vlada.gov.hr/coronavirus-protection-measures/28950> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W47=*Croatia: Croatia reopens border crossings amid COVID-19 pandemic May 11 /update 5*. Garda.com, 2020. május 27. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/346001/croatia-croatia-reopens-border-crossings-amid-covid-19-pandemic-may-11-update-5> (Letöltve: 2020. május 29.)
- W48=*Taoiseach Leo Varadkar's statement in full as Ireland enters delay phase of coronavirus*. RSVPlive.ie, Michelle Townsend, 2020. március 12. <https://www.rsvplive.ie/news/irish-news/taoiseach-leo-varadkars-statement-full-21680580> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W49=*Government publishes roadmap to ease COVID-19 restrictions and reopen Ireland's society and economy*. Gov.ie, 2020. május 1. <https://www.gov.ie/en/press-release/e5e599-government-publishes-roadmap-to-ease-covid-19-restrictions-and-reopen> (Letöltve: 2020. május 3.)
- W50=*Poland: Politics in a time of corona*. ECFR.eu, Andrzej Mendel-Nykorowycz, 2020. március 23. https://www.ecfr.eu/article/commentary_poland_politics_in_a_time_of_corona (Letöltve: 2020. április 18.)
- W51=*Poland declares coronavirus 'epidemic'*. Politico.eu, Zosia Wanat, 2020. március 20. <https://www.politico.eu/article/poland-declares-coronavirus-epidemic> (Letöltve: 2020. április 18.)

- W52=*Poland scraps school reopening plan as COVID-19 cases top 24,000*. XinhuaNet.com, 2020. június 2. http://www.xinhuanet.com/english/2020-06/02/c_139106197.htm (Letöltve: 2020. június 4.)
- W53=*Coronavirus: Poland reopens all its EU borders for first time in nearly three months*. EuroNews.com, Daniel Bellamy, 2020. június 13. <https://www.euronews.com/2020/06/13/coronavirus-poland-reopens-all-its-eu-borders-for-first-time-in-nearly-three-months> (Letöltve: 2020. június 15.)
- W54=*Neues Virus kein Grund für Alarmismus*. RP-Online.de, 2020. január 22. https://rp-online.de/panorama/ausland/bundesregierung-coronavirus-nur-geringes-gesundheitsrisiko-in-deutschland_aid-48488333 (Letöltve: 2020. április 18.)
- W55=*Ansprache der Kanzlerin*. Bundesregierung.de, 2020. március 18. <https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/coronavirus/ansprache-der-kanzlerin-1732108> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W56=*Coronavirus: Germany reopens shops as lockdown is relaxed*. BBC.com, 2020. május 6. <https://www.bbc.com/news/world-europe-52557718> (Letöltve: 2020. május 8.)
- W57=*It was the saltshaker: How Germany meticulously traced its coronavirus outbreak*. WEFForum.org, Paul Carrel – Jörn Poltz, 2020. április 12. <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/it-was-the-saltshaker-how-germany-meticulously-traced-its-coronavirus-outbreak> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W58=*Italy suspends all China flights as coronavirus cases confirmed in Rome*. TheLocal.it, 2020. január 31. <https://www.thelocal.it/20200131/italy-suspends-all-china-flights-after-coronavirus-cases-confirmed-in-rome> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W59=*Coronavirus, come funziona la quarantena e cosa rischia chi la viola (l'arresto)*. IlSole24Ore.com, Marzio Bartoloni, 2020. február 22. https://www.ilssole24ore.com/art/coronavirus-chi-viola-quarantena-rischia-l-arresto-fino-tre-mesi-ACrcnLLB?refresh_ce=1 (Letöltve: 2020. április 18.)
- W60=*Decreto coronavirus, ecco tutte le misure del governo*. Repubblica.it, 2020. március 1. https://www.repubblica.it/politica/2020/03/01/news/coronavirus_misure_governo-249980561/?refresh_ce (Letöltve: 2020. április 18.)
- W61=*Coronavirus, il premier Conte: "Chiusura fino al 3 maggio, non possiamo cedere adesso"*. Repubblica.it, 2020. április 10. https://www.repubblica.it/cronaca/2020/04/10/news/coronavirus_giuseppe_conte_riapertura-253677426/?ref=RHPPTP-BH-I253671889-C12-P2-S2.4-T1 (Letöltve: 2020. április 18.)
- W62=*Google news 2020*. <https://news.google.com/covid19/map?hl=hu&gl=HU&ceid=HU:hu> (Letöltve: 2020. április 18.)

- W63=*'The biggest shock was fresh air': Italy begins cautious exit from virus lockdown.* TheGuardian.com, Angela Giuffrida, 2020. május 4. <https://www.theguardian.com/world/2020/may/04/italy-exit-coronavirus-lockdown-restrictions> (Letöltve: 2020. május 6.)
- W64=*How Lisbon Has Managed the Corona Crisis.* Spiegel.de, Alexander Smoltczyk, 2020. április 9. <https://www.spiegel.de/international/europe/portugal-how-lisbon-has-managed-the-corona-crisis-a-b6e3c7ba-a172-4c11-a043-79849ff69def> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W65=*COVID-19 Alert: Portugal Announces Multistep Exit Plan April 30, First Phase Starting May 4.* WorldAware.com, 2020. május 1. <https://www.worldaware.com/covid-19-alert-portugal-announces-multistep-exit-plan-april-30-first-phase-starting-may-4> (Letöltve: 2020. május 3.)
- W66=*Portugal approves third phase of lockdown exit, Lisbon takes it slow.* Reuters.com, Catarina Demony – Victoria Waldersee – Sergio Goncalves, 2020. május 29. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-portugal/portugal-approves-third-phase-of-lockdown-exit-lisbon-takes-it-slow-idUSKBN2352TR> (Letöltve: 2020. május 31.)
- W67=*Pedro Sánchez anuncia el estado de alarma para frenar el coronavirus 24 horas antes de aprobarlo.* ElMundo.es, Marisol Hernandez, 2020. március 13. <https://www.el-mundo.es/espana/2020/03/13/5e6b844e21efa0dd258b45a5.html> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W68=*El Gobierno decidió reanudar parte de la actividad sin el consenso de sus expertos.* ElPaís.com, Pablo Linde, 2020. április 10. <https://elpais.com/sociedad/2020-04-10/el-gobierno-tomo-la-decision-de-retomar-la-actividad-laboral-sin-consultar-a-su-comite-de-expertos.html> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W69=*Coronavirus: Spain presents lockdown exit strategy.* DW.com, 2020. április 28. <https://www.dw.com/en/coronavirus-spain-presents-lockdown-exit-strategy/a-53266436> (Letöltve: 2020. április 30.)
- W70=*Sweden's government has tried a risky coronavirus strategy. It could backfire.* Vox.com, Alex Ward, 2020. április 16. <https://www.vox.com/2020/4/9/21213472/coronavirus-sweden-herd-immunity-cases-death> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W71=*As Europe slowly exits lockdown, Sweden hunkers down for long haul.* EURACTIV.com, 2020. május 20. <https://www.euractiv.com/section/coronavirus/news/as-europe-slowly-exits-lockdown-sweden-hunkers-down-for-long-haul> (Letöltve: 2020. május 22.)
- W72=*Slovakia registers first coronavirus death.* Reuters.com, 2020. március 21. <https://www.reuters.com/article/health-coronavirus-slovakia-death/slovakia-registers-first-coronavirus-death-idUSL8N2BN7MD> (Letöltve: 2020. április 18.)

- W73=*Slovakia emerges from lockdown as businesses reopen*. FRANCE24.com, 2020. május 6. <https://www.france24.com/en/20200506-slovakia-emerges-from-lockdown-as-businesses-reopen> (Letöltve: 2020. május 8.)
- W74=*Konzuli Szolgálat, Ciprus*. <https://konzuliszolgalat.kormany.hu/europa-utazasi-tanacsok?ciprus> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W75=*COVID19: Cyprus accelerates lockdown exit plan*. FinancialMirror.com, Kyriacos Kiliaris, 2020. június 8. <https://www.financialmirror.com/2020/06/08/covid19-cyprus-accelerates-lockdown-exit-plan> (Letöltve: 2020. június 10.)
- W76=*Estonian government declares emergency situation against coronavirus*. ERR.ee, 2020. március 12. <https://news.err.ee/1063224/estonian-government-declares-emergency-situation-against-coronavirus> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W77=*Government to lift restrictions on bar operating hours, alcohol sales*. ERR.ee, 2020. május 21. <https://news.err.ee/1093076/government-to-lift-restrictions-on-bar-operating-hours-alcohol-sales> (Letöltve: 2020. május 23.)
- W78=*Latvian government announces widespread measures to contain coronavirus*. LSM.lv, 2020. március 12. <https://eng.lsm.lv/article/society/health/latvian-government-announces-widespread-measures-to-contain-coronavirus.a351529> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W79=*Oficialu: valdžia galės reguliuoti būtiniausių prekių kainas*. LRT.lt, Vaida Kalinkaitė-Matuliauskienė, 2020. április 7. <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1160922/oficialu-valdzia-gales-reguliuoti-butiniausiu-prekiu-kainas> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W80=*Luxembourg to declare state of emergency as virus soars*. LuxTimes.lu, Helledd Pritchard – Kate Oglesby, 2020. március 17. <https://luxtimes.lu/luxembourg/40113-luxembourg-to-declare-state-of-emergency-as-virus-soars> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W81=*All schools, childcare centres to close for a week from tomorrow*. MaltaToday.com, Kurt Sansone – Karl Azzopardi, 2020. március 12. https://www.maltatoday.com.mt/news/national/100955/live_prime_minister_to_announce_new_measures_related_to_coronavirus#.XpQxv8gzZEY (Letöltve: 2020. április 18.)
- W82=*A Full List Of All The Stores And Services Impacted By Malta's New Restrictions*. LovinMalta.com, Tim Diacono, 2020. március 22. <https://lovin-malta.com/news/a-full-list-of-all-the-stores-and-services-impacted-by-maltas-new-ban> (Letöltve: 2020. április 18.)
- W83=*Slovenia's new government sworn in, pledges to fight virus*. The Associated Press, 2020. március 13. <https://abcnews.go.com/International/wireStory/slovenias-government-sworn-pledges-fight-virus-69589573> (Letöltve: 2020. április 18.)

W84=*Slovenia calls an official end to its coronavirus epidemic*. EURACTIV.com, 2020. május 15. <https://www.euractiv.com/section/coronavirus/news/slovenia-calls-an-official-end-to-its-coronavirus-epidemic> (Letöltve: 2020. május 17.)

INTÉZKEDÉSEK A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY ELLEN AUSZTRIÁBAN, MAGYARORSZÁGON ÉS ROMÁNIÁBAN

KIS DIÁNA – BANA TIBOR

MEASURES AGAINST THE CORONAVIRUS EPIDEMIC IN AUSTRIA, HUNGARY AND ROMANIA

The new coronavirus was identified in Wuhan, China in late 2019. The WHO (World Health Organization) named the disease caused by the virus COVID-19 (COVID: coronavirus disease 2019).

Various countries have tried to respond quickly to the epidemic after the virus appeared. A number of measures have been taken to curb the spread of COVID-19, especially among the elderly and those suffering from various cardiovascular diseases, as they are in the most vulnerable groups of our society regarding the pandemic.

In our study, we present the measures taken by Austria, Hungary and Romania, as well as the patterns of civic behaviour in the studied countries. Our goal is to provide a comprehensive picture of the economic and social impacts of the virus at a regional level, so in addition to political and economic comparisons, we also illustrate changes in individuals' daily lives, based on data from Google Maps.

Our study confirms that the curfew introduced in Romania did not have as much of a home-staying effect as hoped for, probably due to the limited opportunities to work from home. Significant changes are also taking place in politics, the economy and everyday life in Austria, Hungary and Romania. In addition to the social effects, we also tried to present the economic consequences. Rising unemployment poses serious challenges for countries to deal with during their crisis management.

1. BEVEZETÉS

Az új koronavírus (SARS-CoV-2) Kínában azonosították 2019. végén. Kezdetben 2019-nCoV (új koronavírus) névvel illették, majd az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization – WHO) javaslatára a SARS-CoV-2 nevet kapta a korábbi SARS-CoV (Severe Acute Respiratory Syndrome – súlyos heveny légúti tünetegyüttes vírusa) vírussal való rokonsága alapján. Az általa okozott betegséget Covid19-nek nevezték el (Covid: coronavirus disease – koronavírus okozta megbetegedés 2019; W1).

Magyarország és a szomszédos országok a koronavírus európai megjelenését követően igyekeztek gyorsan reagálni a kialakuló járványra és számos intézkedést hoztak annak érdekében, hogy megfékezzék a vírus terjedését. Mivel a koronavírus elsősorban az idősek és a különböző szív- és érrendszeri betegségekben szenvedők számára veszélyes, a környező országok és Magyarország úgy döntöttek, hogy elsősorban az ő védelmükben – valamint a társadalom egészségének megóvásáért – drasztikus intézkedéseket hoznak.

Magyarország lépései mellett bemutatjuk egy nyugati és egy délkeleti szomszédunk intézkedéseit is, hogy ezáltal átfogóbb képet nyújtsunk a vírus gazdasági és társadalmi hatásairól régiós összehasonlításban is. A politikai és gazdasági összevetésen túl az egyének mindennapjaiban történt változásokat is szemlélítjük a Google Maps adatai alapján.

2. AUSZTRIA ÉS MAGYARORSZÁG LÉPÉSEI A KORONAVÍRUS TERJEDÉSE ELLEN, VALAMINT A GAZDASÁG VÉDELMEBEN

Mind Ausztriában, mind Magyarországon a bevezetett korlátozások alapvetően változtatták meg az emberek hétköznapijait: azok nemcsak munkavégzésükre, hanem a társas kapcsolataikra is hatással voltak. Mind Ausztriában, mind Magyarországon hasonló intézkedéseket hoztak meg a kormányok.

Ausztriában és Magyarországon az első intézkedések között szerepelt a határellenőrzés visszaállítása. Mind Ausztria, mind Magyarország tranzitország, ezért mindkét országban magas az átutazók száma, valamint mindkét országon áru-fuvarozási útvonalak haladnak keresztül. A két ország kormánya a saját állampolgárai beutazását nem korlátozta.

A tranzitország-jellegből adódott az a kihívás, hogy az ország hogyan kezelje az átutazókat. A két állam a Nyugat-Európában élő és dolgozó kelet-európai vendégmunkások számára engedélyezte az átutazást, bizonyos korlátozások bevezetésével. Ausztria orvosi igazoláshoz – mely szerint nem fertőzött az adott személy – köthette a be- és átutazást, Magyarország pedig a határon felállított ellenőrzőpontokon vizsgálta a beutazókat (W2).

Ausztria a légitözeledését is leállította, ezáltal az ország igyekezett izolálni magát.

Az országhatárokon belüli intézkedések is hasonlóak voltak. Mindkét ország intézkedései szerint nyitva maradhettek az étel-miszerüzletek és a gyógyszer-tárak, azonban a vendéglátóhelyek csak korlátozott időtartamra nyithattak ki.

Ausztria a 400 m²-nél nagyobb területű üzletekben kötelező maszkviselést írt elő. Megtiltották az öt főnél nagyobb csoportok gyülekezését, melynek következtében bezártak a szabadidős programok helyszínei. Az április 14-én bevezetett kötelező maszkviselésen túl nem vonatkozott korlátozás a metrókra, a buszokra, a villamosokra és az egyéb közösségi közlekedési eszközökre (W3).

Hazánkban március 28-tól az idősök védelmében komoly korlátozásokat vezettek be, melynek eredményeként délelőtt 9 és 12 óra között csak a 65 éven felüliek tartózkodhattak az üzletekben, ezen időszakon kívül pedig csak a 65 éven aluliai (W4).

Az osztrák kormány célja a fokozatos nyitás volt, a járványhelyzetet pedig folyamatosan értékelték. Ausztria a kijárási korlátozásokat április végéig tervezte fenntartani, melynek értelmében négy okból lehetett elhagyni a lakást: munkavégzés és bevásárlás céljából, mások segítésére vagy rövid sétára (W5).

2.1 GAZDASÁGI HATÁSOK

A bevezetett intézkedések súlyosan érintették az ausztriai magyar munkavállalókat. Sebastian Kurz az éttermek és hotelek nyitva tartását korlátozó bejelentését követően (W6) több ezren veszítették el munkájukat, akik többségükben a vendéglátásban és a turizmusban dolgoztak. Az elbocsátások azonban nemcsak a magyar munkavállalókat érintették hátrányosan: tízezrével váltak munkanélkülivé osztrák munkavállalók is.

Ausztriában közel 100.000 magyar állampolgár dolgozik (W7), közülük több mint 40.000 fő ingázik naponta magyarországi otthona és ausztriai munkahelye között (W8). A határok lezárása őket különösen súlyosan érintette.

2020. április 1-től a magyar állampolgárok ingázását munkavégzés céljából nem korlátozták időben és térben, a mentességhez azonban az ingázó dolgozóknak munkáltatói igazolást kellett bemutatniuk. A határállomásokon végzett kötelező egészségügyi ellenőrzésen nekik is át kellett esniük, viszont mentesültek a külföldiekre vonatkozó 14 napra előírt hatósági karantén elrendelése alól (W9).

A bevezetett határellenőrzések azonban nagyban nehezítették a munkavállalóknak az ingázást. Megnövekedett – sok helyen két- vagy háromszorosára is nőtt – a ki- és beutazással járó idő. Az intézkedések egyértelműen a kétkezi, alacsonyabb végzettséget igénylő fizikai munkásokat, gyári dolgozókat és idénymunkásokat, valamint a szolgáltató szektorban tevékenykedőket érintették hátrányosan, mivel a magasabb képzettségű dolgozók sok esetben az osztrák kormány által a munkáltatók felé megfogalmazott kérésnek megfelelően távmunkára és otthoni munkavégzésre álltak át.

Az ingázó magyarokat különösen negatívan érintették az elbocsátások, hiszen járulékaikat, adóikat ugyan Ausztriában fizetik jövedelmük után, azonban Ausztriában csak az részesül munkanélküli segélyben, aki ausztriai lakhellyel rendelkezik. A lakhely meglétét az osztrák hatóságok szigorúan ellenőrzik.

Az osztrák kormány márciusban jelentette be, hogy négy milliárd eurót kíván fordítani a koronavírus-járvány okozta negatív gazdasági hatások enyhítésére. A későbbiekben azonban módosítottak ezen és akár ennek tízszeresét is felhasználhatja a kormány, hogy gazdaságát talpra állítsa (W10).

A négy milliárd eurós alap mellett kedvezményes hitelekkel kívánták támogatni az erre rászoruló vállalkozásokat, továbbá a likviditási gondokkal küzdő cégeket. A fontos intézkedések között kell megemlíteni a „Kurzarbeit”-ot, melyre

további kétmilliárd eurót kívánt fordítani az osztrák kormány (W11). Az intézkedés értelmében az érintett ágazatokban akár a korábbi munkaidő 10 százalékára is csökkenthető a munkavégzés, de az így részmunkaidőben dolgozók mégis fizetésük akár 90%-át is kézhez kaphatják: a munkáltatónak csak a ledolgozott munkaórák száma után kell a munkabért kifizetnie, a korábbi bér 80-90%-ára pedig az állam kiegészíti azt.

A magyar kormány is megalkotta a maga „Kurzarbeit-törvényét”, azonban nálunk a támogatás mértéke elmaradt a nyugati szomszédunkétól. A törvény szerint a részmunkaidőbe küldött munkavállaló esetében a kiegészítés a kieső munkaidőre a munkaidő-csökkentés arányában számolt bér 70%-a lehet, azonban maximum a minimálbér kétszereséig – azaz legfeljebb 214 130 forintig – vehető figyelembe a támogatáskor. A kieső munkaidő legalább 30% kell, hogy legyen, de legfeljebb 50% lehet. A támogatás maximális mértéke 74 946 forint, mely az egyén szempontjából adómentes, a munkáltatót pedig csak az általa a munkavégzésre és az egyéni fejlesztési időre eső kifizetett bér és járulékai terhelik. Fontos, hogy a támogatás mindössze 3 hónapig vehető igénybe, amit a munkáltatónak és a munkavállalónak közösen kell kérvényeznie (W12).

2.2 ENYHÍTÉSEK

Április közepétől Ausztria lépésről lépésre elkezdte a lazítást. Az első intézkedések a gazdaság lassú újraindítását tűzték ki célul, ennek következtében április 14-től egyes egyes üzletek újra kinyithattak: a kisebb boltok, a kisipari üzemek, valamint a barkács- és kertészeti áruházak. Azonban a mindennapokat érintő korlátozások továbbra is érvényben maradtak, így például a maszkviselés az üzletekben kötelező volt. A maszk nem kifejezetten orvosi maszkot jelentett: a saját készítésű maszkok, valamint a sálak is megfeleltek, ha takarták az orrot és a száját.

A korábban már említett mentőcsomagot – mely a munkahelyek védelmét és a vállalatok likviditásának biztosítását szolgálta – júniusban 31 milliárd euróról 50 milliárd euróra bővítették (W13).

Ausztriában májusban kezdődtek a jelentősebb enyhítések: kinyitottak további üzlettípusok és bizonyos feltételekkel a fodrászatok is, valamint az éttermek és más vendéglátóhelyek (W14). Fokozatosan újraindult az oktatás. Megszűnt a kijárási tilalom is, így az osztrákok ismét használatba vehették a parkokat és tereket, de a maszkok használata a nyitást követően is érvényben maradt és az előírások szerint egyméteres távolságot kellett tartaniuk. A gyülekezést tíz főig engedélyezték.

Májusban az osztrák állam fokozatosan elkezdte megnyitni határait, június elejére nyugati szomszédunk teljesen feloldotta a korlátozásokat a szomszédos országokkal szemben, ez alól csak Olaszország volt kivétel (W15). A határnyitás nagy segítség volt mind az országnak, mind a munkavállalóknak, mivel így a turizmusból és vendéglátásból élő vállalkozások a külföldről érkező vendégekre is számíthattak (W16).

A magyar kormány a koronavírus-járvány miatt bevezetett rendkívüli jogrendet június közepéig fenntartotta (W17).

A veszélyhelyzet megszüntetését megelőzően, májusban a kormány több lépcsőben elkezdte a lazításokat. Elsőként vidéken nyithattak ki a vendéglátóhelyek teraszai (W18), majd két héttel a meghozott intézkedéseket követően azok Budapesten is érvénybe léptek (W19). A szabályozás szerint az éttermek, a szórakozóhelyek és a kávézók belső tereit ekkor még nem lehetett használni és kötelező volt a másfél méteres távolság tartása is. A tömegközlekedési eszközökön továbbra is kötelező maradt a szájmaszk használata. A közterületek, parkok, szabadtéri játékoszterek ismét látogathatóvá váltak.

A 65 év feletti vásárlását szabályozó idősáv változatlan formában érvényben maradt, ők továbbra is 9 és 12 óra között intézhették a bevásárlást. A piacok esetében az önkormányzatok kijelölhették az idősek számára fenntartott vásárlási idősávot. Az időseknek fenntartott vásárlási idősáv június közepéig maradt érvényben, a veszélyhelyzet megszüntetése után ezt is eltörölték.

Kinyithattak a szabadtéri fürdők, a strandok, az állatkertek és a szabadtéri múzeumok, valamint a szolgáltatást nyújtó üzletek is. A miséket és az istentiszteleteket meg lehetett tartani.

A rendkívüli jogrend megszüntetésével egyidőben december 31-ig meghosszabbították a veszélyhelyzet alatt a hitelekre, a kölcsönökre és a lízingszerződésekre bevezetett fizetési moratóriumot.

Az országos tiszti főorvos javaslatára a kormány egészségügyi válsághelyzetet rendelhet el, amely járványügyi készültségnek minősül. A válsághelyzet legfeljebb hat hónapig tarthat, kivéve, ha a kormány annak hatályát meghosszabbítja (W20).

3. ROMÁNIA REAKCIÓJA A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNYRA

Románia elnöke, Klaus Johannis márciusban hirdetett rendkívüli állapotot 30 napra, melyet áprilisban további egy hónappal meghosszabbított. A rendkívüli állapot idejére felfüggesztették az oktatási intézmények tevékenységét, korlátozásokat vezettek be az ügyfélfogadások során a hivatalokban. Romániában a magyar és osztrák kormánytól eltérően lehetőséget biztosítottak a hatóságoknak, hogy befagyasszák az alapélelmiszerek és az egészségügyi termékek, valamint az energia-hordozók árát.

Márciusban a román kormány teljes kijárási tilalmat vezetett be elsőként csak éjszakára, majd később ezt kiterjesztette a nappali órákra is. A 65 év feletti nem hagyhatták el otthonaikat. Elektromos nyomkövetőt kaptak az otthoni elkülönítésben lévők, új, forgalomkorlátozó intézkedések léptek életbe, utcára vezényelték a hadsereget. Az emberek csak munkába mehettek, ehhez azonban szükséges volt a munkáltató igazolása, miszerint otthonról nem végezhető tevékenységről

van szó. A lakosság csak élelmet vásárolni vagy gyógyszertárba mehetett, máskülönben tilos volt a lakóhely elhagyása (W21).

Magyarországhoz hasonlóan Románia is bevonta a koronavírus elleni védekezésbe a hadsereget, melynek során az többek közt határellenőrzési és rendvédelmi feladatokat látott el. Az osztrák kormányhoz hasonlóan megszüntették a menetrendszerű légiforgalmat Olaszországgal és Spanyolországgal, 14 napra pedig Németországgal és Franciaországgal is felfüggesztették azt.

Románia a koronavírus-járvány következtében elhalasztotta az önkormányzati választásokat is, így a voksolásra várhatóan ősszel kerül majd sor (W22).

Romániában a járvány következtében bevezetett korlátozások elsősorban a magánszemélyeket és a vállalkozásokat sújtották. A román kormány által elfogadott törvény a magyarországihoz hasonlóan felfüggesztette a hiteltörlesztések fizetésének kötelezettségét az év végéig: a törlesztőrészek nem nőnek, hanem a futamidőt hosszabbodik. A vállalkozások emellett kérhették a társadalombiztosítási járulék fizetésének felfüggesztését abban az esetben, ha az árbevételüknek legalább 15 százaléka kiesett. Az elfogadott jogszabály arra is lehetőséget ad, hogy mind a magánszemélyek, mind a vállalkozók a közszolgáltatási díjak fizetését – bizonyos kivételekkel – 3 hónapra felfüggeszék. Emellett ha a munkavállaló kényszerszabadságra megy, a román állam átvállalja a dolgozók bruttó bérének 75%-át (W23).

Románia május elejétől kezdte meg az enyhítéseket, ekkor a szükségállapotot veszélyhelyzetre enyhítette a kormány, melynek következtében feloldották a kijárási tilalmat, azonban a kötelező maszkhasználat itt is érvényben maradt (W24).

Románia június közepén nyitotta meg határait 17 olyan európai állam előtt, ahol a fertőzések száma alacsony volt – így a Magyarországról történő ki- és beutazás is lehetségessé vált.

Június elejétől ismét nyithattak a kerthelyiségek és a legfeljebb 500 fős szabadtéri- és sportrendezvényeket újra meg lehetett tartani. Keleti szomszédunkban június elejétől – a lazításoknak és a kijárási tilalom feloldásának köszönhetően – ismét emelkedni kezdett a koronavírus-fertőzöttek száma, ezért a vendéglátóhelyek beltéri részei továbbra sem voltak látogathatók.

A járvány rendkívül súlyosan érintette a román gazdaságot: közel 400.000 fő veszítette el az állását és mintegy 45.000 vállalkozás szüntette meg vagy felfüggesztette fel tevékenységét (W25).

4. A JÁRVÁNY HATÁSA AZ EGYÉNEK VISELKEDÉSÉRE

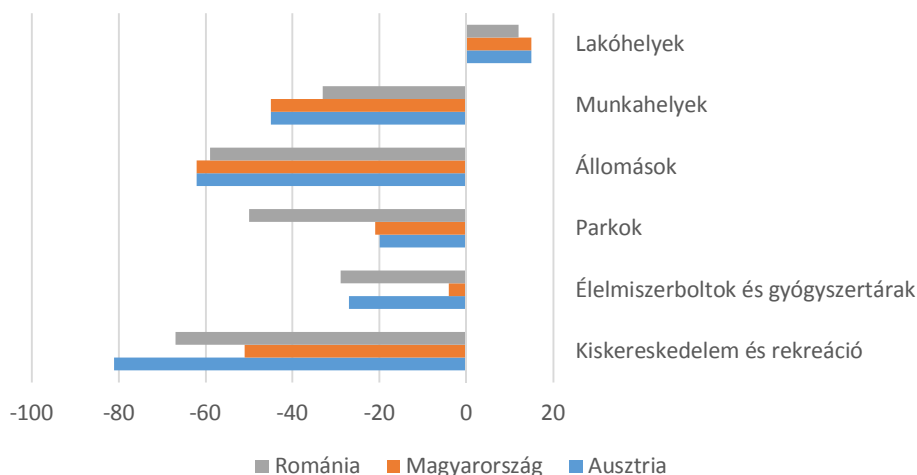
A következőkben azt vizsgáljuk meg röviden, hogyan befolyásolta a járvány a három országban az egyének viselkedését.

A Google a felhasználók rendelkezésére bocsátotta 131 országban a lakosokról gyűjtött mobilitási adatait, annak érdekében, hogy a döntéshozók megfelelő

intézkedéseket tudjanak hozni a koronavírus terjedésének megakadályozása érdekében. A COVID-19 Community Mobility Reports a Google-térkép helyelőzményeinek aggregált adatait használja az elemzések elkészítéséhez, az anonimitás garantálása mellett (W26).

A Google Maps adatait felhasználva a Google helyadatokat elemez, vagyis azt, hogy milyen helyeket keresnek fel a felhasználók. A program felhasználói által felkeresett lokációk összesítése nem reprezentatív a teljes lakosságra vonatkozóan, csupán azokról a személyekről jutunk így információkhoz, akik használják a Google Maps szolgáltatást és be van kapcsolva a helymeghatározás a telefonjukon.

Az 1. ábra azt mutatja, hogyan változtak meg a lokációs adatok 2020 tavaszán az előző időszakhoz képest – azaz jellemzően milyen helyeket kerestünk fel korábban és a járvány alatt.

1. ábra. Lokációs adatok változása a Covid19-járványt megelőző időszakhoz viszonyítva. Forrás: Google Maps lokációs adatai, 2020. április 11.

A helyadatok összehasonlításakor a legszembetűnőbb adatként a lakóhelyeken töltött idő növekedése jelenik meg, ami a munkahelyen tartózkodás idejének csökkenéséből is adódik. A legnagyobb csökkenés a kiskereskedelem és a rekreáció terén mutatkozik Ausztriában és Romániában. Magyarországon az élelmiszerboltok és gyógyszertárak forgalma csökkent a legkevésbé. Összességében elmondható, hogy a vizsgált három országban a lakóhelyek kivételével a további kategóriákban (munkahelyek, állomások, parkok, élelmiszerboltok és gyógyszertárak, kiskereskedelem és rekreáció) visszaesett a felkeresett helyek forgalma.

Ausztriában a kiskereskedelem és rekreáció kategóriában 81%-os csökkenés volt megfigyelhető, ami magába foglalta az éttermek, a kávézók, a vidámparkok, a múzeumok, a könyvtárak és a színházak látogatását. Az élelmiszerboltokat és a gyógyszertárakat 27%-kal kevesebb alkalommal keresték fel a vásárlók – ebbe

a csoportba tartoznak a bevásárlóközpontok, piacok, drogériák is. A parkok látogatása 20%-kal esett a korábbi adatokhoz képest. Ehhez a kategóriához tartoznak a nemzeti parkok, a szabadstrandok, a kikötők, a kutya-futtatók, a plázák és a közösségi kertek.

Az állomásokon való tartózkodás is csökkenő trendet mutatott, 62%-kal kevesebben voltak olyan helyeken, amely magába foglalja a közösségi közlekedéshez köthető állomásokat, mint például a metrók, busz- és vasútállomások. Az osztrák mintában a munkahelyek felkeresése 45%-kal kevesebb alkalommal történt meg a korábbi átlaghoz képest, ezzel szemben az otthon töltött alkalmak száma 15%-kal nőtt (W27).

Magyarországon a rekreáció és a kiskereskedelmi egységek látogatása közel felére esett vissza (51%), az élelmiszerboltok és a gyógyszertárak látogatása szintén csökkent, de csak 4%-kal. Hazánk azok közé az országok közé tartozik, ahol a parkok felkeresése csökkent, 21%-kal kevesebben látogattak a természetbe egy korábbi átlagos naphoz képest. Az állomásokat 43%-kal kevesebb ember „vette igénybe”, a munkahelyeken való tartózkodás 38%-kal esett vissza. Az otthon töltött idő viszont csupán 11%-kal nőtt (W28).

Romániában a kávézók, művelődést és kapcsolódást nyújtó egységek – éttermek, kávézók, bevásárlóközpontok, vidámparkok, múzeumok, könyvtárak, színházak és mozik – látogatása 67%-kal esett vissza, a drogériák, a gyógyszertárak és élelmiszerboltok felkeresése 29%-kal csökkent. A parkokban, a kutya-futtatókban és a plázákban való tartózkodás aránya 50%-kal volt kevesebb a korábbi adatokhoz képest. Az állomások igénybevétele 59%-kal mérséklődött a február végén mért szinthez viszonyítva. A munkahelyeken való tartózkodás is megváltozott: 33%-kal kevesebben jártak be dolgozni. A lakhelyen maradás mértéke 12%-kal nőtt (W29).

Fenti adatbázis a 131 országra kiterjedő adatokon túl a régiós összehasonlítást is lehetővé teszi, ezáltal lokalizálni lehet, hol érdemes szigorúbb intézkedéseket hozni a járvány terjedésének korlátozásaért. Ahogy a Google utal rá, az adatok csak tájékoztató jellegűek, nem alkalmasak egészségügyi diagnózisra, prognózisra, kezelési célokra, illetve az adatok nem képezik le az adott ország fejlettségét, így a régiós összehasonlítások a különböző jellemzőkkel bíró országok között nem ajánlottak. Az adatok statisztikailag nem szignifikánsak, azok csak trendeket mutatnak be, amelyek alapján a mélyebb összefüggések feltárása nem biztos, hogy lehetséges.

Fentiek értelmében a három országot érintő mobilitási adatok alapján nem kívánunk összefüggéseket megfogalmazni, csupán az országok kormányai által bevezetett intézkedések hatásait szeretnénk szemléltetni.

A három ország adatainak figyelembevételével elmondható, hogy Ausztriában és Romániában is nagyobb változások mentek végbe a Google Mapset használók életében, hazánk esetében ez mérsékeltebben jelent meg. A legszembetűnőbb különbség az élelmiszerboltok és a gyógyszertárak kategóriánál figyelhető meg: Magyarországon az április 11-én mért adatok szerint alig történt elmozdulás a korábbi szokásokhoz képest, csupán 4%-kal kevesebben keresték fel ezeket a

helyeket. Az otthon töltött idő 11% és 15% között mozgott, ami azért érdekes, mert Románia kijárási tilalmat léptetett életbe, ám a nagyobb szigor nem mutatkozott meg a mobilitási számokban. Az állomásokon való tartózkodás és a munkahelyek felkeresésének csökkenése utalhat a távmunka bevezetésére, a kényszerszabadságok igénybevételére, valamint az elbocsátásokra.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

A koronavírus-járvány kezelése a három országban sok tekintetben hasonló volt: Ausztriában, Magyarországon és Romániában is visszaállították a határellenőrzést, kijárási korlátozásokat vagy tilalmat vezettek be, döntések születtek az idősök védelmében, bizonyos üzleteket bezártak vagy korlátozták a nyitvatartási időt.

A Google helyadatai szerint Románia hiába vezetett be kijárási tilalmat, ennek nem lett akkora otthonmaradást erősítő hatása, ahogy azt remélték – valószínűleg az otthoni munka korlátozottabb lehetőségei miatt. A legnagyobb arányban Ausztriában nőtt az otthon töltött idő – valószínűleg azért, mivel Ausztriában voltak leginkább adottak a feltételek az otthoni munkavégzéshez.

Ausztria, Magyarország és Románia esetében is lényeges változások zajlanak a politikában, a gazdaságban és a hétköznapi életben. A járvány elhúzódása nagy terhet jelentett a politikusoknak, a gazdasági szereplőknek és az állampolgároknak egyaránt. A kereslet hiánya, a csökkenő bevételek, a nagymértékű elbocsátások hosszú távon a recesszió felé sodorják az országok gazdaságát. A növekvő munkanélküliség problémája a következő időszak kulcskérdése lesz, amelynek nem megfelelő kezelése esetén az országok hátrányba kerülhetnek. Az előttünk álló hónapokban erre is megoldást kell találniuk a kormányoknak, valamint fel kell készülniük a koronavírus-járvány második hullámának kezelésére is.

2020. június 16.

IRODALOMJEGYZÉK

W1=*Tájékoztató oldal a koronavírusról.* <https://koronavirus.gov.hu> (Letöltve: 2020. április 16.)

W2=Austria.info 2020a. <https://www.austria.info/hu/jo-tudni/koronavirus> (Letöltve: 2020. április 19.)

W3=Austria.info 2020b. <https://www.austria.info/hu/jo-tudni/koronavirus#toemegkoezlekedes> (Letöltve: 2020. április 19.)

W4=*Megjelent a kijárási korlátozásról szóló rendelet.* Tájékoztató oldal a koronavírusról, 2020. március 27. <https://koronavirus.gov.hu/cikkek/megjelent-kijarasi-korlatozasrol-szolo-rendelet> (Letöltve: 2020. április 19.)

- W5=*Megjelent a fény az alagút végén? Szépen lassan újranyit a világ.* Portfolio.hu, 2020. április 18. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200418/megjelent-a-feny-az-alagut-vegen-szepen-lassan-ujranyit-a-vilag-426686> (Letöltve: 2020. április 19.)
- W6=*Österreich wird "auf Minimalbetrieb heruntergefahren".* SuedDeutsche.de, Peter Münch, 2020. március 13. <https://www.sueddeutsche.de/politik/coronavirus-oesterreich-kurz-1.4844647> (Letöltve: 2020. április 16.)
- W7=*Az osztrák-magyar határmenti ingázói folyamatok és az őket támogató szervezeti háttér vizsgálata, elemzése.* Interreg-ATHU.eu, Proactive Consulting Kft., 2018. január. https://www.interreg-athu.eu/fileadmin/be_user_uploads/Fairwork/Downloads/Vegleges_kutatasi_jelentes_2018.01.pdf (Letöltve: 2020. április 16.)
- W8=*Nem csoda, ha úgy érzed, hogy folyton magyarok szolgálnak ki Ausztriában.* G7.hu, G7 Adattár, Bucsky Péter, 2020. január 3. <https://g7.hu/adat/20200103/nem-csoda-ha-ugy-erzed-hogy-folyton-magyarok-szolgálnak-ki-ausztriában> (Letöltve: 2020. április 16.)
- W9=*Újabb megállapodás az ingázók érdekében.* Police.hu, ORFK Kommunikációs Szolgálat, 2020. április 1. <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/hatarrendeszet/ujabb-megallapodas-az-ingazok-erdekeben> (Letöltve: 2020. április 16.)
- W10=*Ausztria már tízszer annyit költene a gazdaság megsegítésére, mint amit pár napja bejelentett.* Azonnali.hu, Techet Péter, 2020. március 19. https://azonnali.hu/cikk/20200319_ausztria-megtizserezi-az-eddig-bejelentett-gazdasagi-segelyprogramjat (Letöltve: 2020. április 16.)
- W11=*Koronavírus: Ausztria húsvét után lazíthat a szigorításain.* Napi.hu, Szabó Dániel, 2020. április 6. https://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/koronavirus-ausztria-husvet-utan-lazithat-a-szigoritasain.703772.html (Letöltve: 2020. április 16.)
- W12=*Hogy működik majd a magyar Kurzarbeit? Konkrét számokat mondott az államtitkár.* Portfolio.hu, 2020. április 10. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200410/hogy-mukodik-majd-a-magyar-kurzarbeit-konkret-szamokat-mondott-az-allamtitkar-425456> (Letöltve: 2020. április 16.)
- W13=*Az osztrák kormány 50 milliárd euróra növeli a segélycsomag összegét.* Makronom.mandiner.hu, 2020. június 16. https://makronom.mandiner.hu/cikk/20200616_az_osztrak_kormany_50_milliard_eurora_noveli_a_segelycsomag_osszeget (Letöltve: 2020. június 16.)
- W14=*Május 1-jétől megszűnik a kijárási korlátozás Ausztriában.* 24.hu, 2020. április 28. <https://24.hu/kulfold/2020/04/28/koronavirus-ausztria-kijarasi-korlatozas-megszunik-ettermek-szallodak> (Letöltve: 2020. április 30.)
- W15=*Koronavírus: Ausztria holnaptól feloldja a beutazási korlátozásokat!* CyberPress.hu, 2020. június 3. <http://cyberpress.hu/koronavirus-ausztria-holnaptol-feloldja-a-beutazasi-korlatozasokat> (Letöltve: 2020. június 5.)

- W16=*Harc indult az európai turistákért: most éppen az osztrák kancellár bizonygatja, mennyire biztonságos náluk a nyaralás.* Portfolio.hu, 2020. május 21. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200521/harc-indult-az-europai-turistakert-most-eppen-az-osztrak-kancellar-bizonygatja-mennyire-biztonsagos-naluk-a-nyaralas-433264> (Letöltve: 2020. május 23.)
- W17=*Megszavazta a parlament, hogy legyen vége a veszélyhelyzetnek.* Index.hu, Csatóri Flóra Dóra, 2020. június 16. https://index.hu/belfold/2020/06/16/veszelyhelyzet_koronavirus_torveny_felhatalmazas_visszavonasi_orszaggyules_parlament_elfogadta (Letöltve: 2020. június 16.)
- W18=*Vidéken kinyitnak a boltok és az éttermek. Budapesten marad a korlátozás.* Realista.hu, 2020. április 30. <http://realista.hu/news/details/137694> (Letöltve: 2020. május 2.)
- W19=*Hétfőn újraindul az élet Budapesten: kinyitnak az éttermek, a strandok és az üzletek.* 444.hu, Szurovecz Illés, 2020. május 16. <https://444.hu/2020/05/16/hetfon-ujraindul-az-élet-budapesten-kinyitnak-az-éttermek-a-strandok-es-az-üzletek> (Letöltve: 2020. május 18.)
- W20=*Megszűnik a különleges jogrend Magyarországon.* Alon.hu, 2020. június 16. <https://www.alon.hu/orszagos-hirek/2020/06/megszunik-a-kulonleges-jogrend-magyarorszagon> (Letöltve: 2020. június 16.)
- W21=*Koronavírus: szigorítják Romániában a kijárási tilalmat szerda déltől.* Portfolio.hu, 2020. március 25. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200325/koronavirus-szigoritjak-romaniaban-a-kijarasi-tilalmat-szerda-deltol-421776> (Letöltve: 2020. április 16.)
- W22=*Az önkormányzati választásokat és a tanítás újraindítását is elhalasztották Romániában.* MagyarHírlap.hu, VZ, 2020. április 8. <https://www.magyarhirlap.hu/kulfold/20200408-az-onkormanyzati-valasztasokat-es-a-tanitas-ujrainditasat-is-elhalasztottak-romaniaban> (Letöltve: 2020. április 16.)
- W23=*Koronavírus mentőcsomagot fogadott el a román parlament.* Portfolio.hu, 2020. április 3. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200403/koronavirus-mentocsomagot-fogadott-el-a-roman-parlament-424100> (Letöltve: 2020. április 16.)
- W24=*Enyhítheti a koronavírus miatti szükségállapotot Románia.* HVG.hu, 2020. május 3. https://hvg.hu/vilag/20200503_Enyhitheti_a_koronavirus_miatti_szuksegallapotot_Romania (Letöltve: 2020. május 5.)
- W25=*400 ezren kerültek utcára Romániában a válság miatt.* MFor.hu, 2020. május 22. <https://mfor.hu/cikkek/makro/400-ezren-kerultek-utcaro-romaniaban-a-valsag-miatt-.html> (Letöltve: 2020. május 23.)
- W26=*COVID-19 Community Mobility Reports.* <https://www.google.com/covid19/mobility> (Letöltve: 2020. április 16.)
- W27=*COVID-19 Community Mobility Report.* GStatistic.com, Austria, 2020. április 11. https://www.gstatic.com/covid19/mobility/2020-04-11_AT_Mobility_Report_en.pdf (Letöltve: 2020. április 16.)

- W28=*COVID-19 Community Mobility Report*. GStatistic.com, Hungary, 2020. április 11. https://www.gstatic.com/covid19/mobility/2020-04-11_HU_Mobility_Report_en.pdf (Letöltve: 2020. április 16.)
- W29=*COVID-19 Community Mobility Report*. GStatistic.com, Romania, 2020. április 11. https://www.gstatic.com/covid19/mobility/2020-04-11_RO_Mobility_Report_en.pdf (Letöltve: 2020. április 16.)

GAZDASÁGI ÖSSZEFÜGGÉSEK

A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY ÉSZLELÉSE ÉS HATÁSAI A HAZAI TURISZTIKAI SZOLGÁLTATÓK KÖRÉBEN

KELLER KRISZTINA – TÓTH-KASZÁS NIKOLETTA

PERCEPTION AND EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC AMONG TOURISM SERVICE PROVIDERS

Tourism is one of the most vulnerable economic sectors, in which the events that cause the crisis are often sudden, unpredictable and cause severe damage. There is no question that there will always be crises, and businesses need to be prepared for the consequences without knowing the characteristics of the crisis (when it will occur, what type it will be; Kash–Darling 1998). The appearance of the coronavirus had a significant impact on domestic tourism in Hungary as well. Many service providers had to suspend their operation, several businesses went bankrupt or on the verge of bankruptcy. The study explores the biggest crisis of 2020 so far through the opinions of 94 Hungarian tourism service providers, examining the timing of the perception of the challenges caused by the epidemic, its impact on turnover, and the reception of current measures to support tourism. At the same time, in order to prepare for a possible similar crisis in the future, the study covers the range of measures deemed necessary and concludes what can be learned and what positive conclusions can be drawn based on the current experiences.

1. BEVEZETÉS

Az utazási döntések meghozatalánál a biztonság az egyik legjelentősebb tényezővé vált, ennek hiányában a desztinációk versenyképessége csökken. A turizmus a legsérülékenyebb gazdasági szektorok közé tartozik, amelyben a válságot okozó események sokszor hirtelen, előjel nélkül következnek be és súlyos károkat okoznak. Nem kérdés, hogy krízisek mindig lesznek, s a vállalkozásoknak a válság jellemzőinek (mikor következik be, milyen típusú lesz) ismerete nélkül is fel kell készülniük annak következményeire (Kash-Darling 1998).

A World Travel & Tourism Council (WTTC 2019) kutatása alapján a politikai zavarokat követően 22,2 hónapig, a kórokozók okozta kríziseket követően 19,4 hónapig, környezeti katasztrófák esetében 16,2 hónapig, a terrorizmust követően pedig 11,5 hónapig tart átlagosan egy desztinációban a turizmus fellendülése.

A koronavírus megjelenése a hazai turizmusra is jelentős hatást gyakorolt. Számos szolgáltatónak fel kellett függesztenie a tevékenységét, több vállalkozás került csődbe vagy a csőd szélére. A magyar állam gazdaságvédő intézkedéseket

vezetett be, hangsúlyozva a turisztikai ágazat védelmének fontosságát is. 2020 eddigi legnagyobb válságát 94 hazai turisztikai szolgáltató véleményén keresztül tárjuk fel, vizsgálva a járvány okozta kihívások érzékelésének idejét, a forgalomra gyakorolt hatását, s a turizmust támogató jelenlegi intézkedések fogadtatását. Ugyanakkor egy esetleges jövőbeni, hasonló válságra való felkészülés jegyében a tanulmány kitér a szükségesnek ítélt intézkedések körére, s arra, hogy mit lehet tanulni, milyen pozitívumok szűrhetők le a jelenlegi tapasztalatok alapján.

2. A JÁRVÁNYOK TURIZMUSRA GYAKOROLT HATÁSAI

Michalkó (2020) szerint a turizmusbiztonság fő dimenziói a közbiztonság, műszaki biztonság, egészségbiztonság, eligazodás-biztonság és fogyasztóbiztonság (Michalkó 2020). A turizmus kereteiben korábban elgondolt biztonság fogalma új elemekkel és kihívásokkal bővül (Zsarnoczky 2017).

A potenciális turisztikai válságforrások között a terrorizmus, valamint a gazdasági, politikai, technológiai, szociokulturális fenyegetések mellett szerepel az egészségügyi válság is (Mazilu et al. 2019). Habár a mai modern egészségügynek köszönhetően a desztinációk többségében csökkent az egészségügyi kockázat mértéke, a veszély mégis állandó nyomást helyez a turisztikai vállalkozásokra, mert folyamatos készenlétben kell lenniük (Buhalis – Costa 2006). Ez a kockázat potenciális kultúrások elemként jelenhet meg (Malota – Mucsi 2019).

A fertőző betegségek mindig jelen voltak az emberiség történetében, egyes kórokozók több alkalommal is megjelentek, azaz egyes járványok több hullámban is kitörték (Jamal – Budke 2020). A XX. század során a fejlett országok néhány súlyos járványt az oltóanyagoknak, a tiszta ivóvíznek és a szennyvízhálózatnak köszönhetően visszaszorítottak (Petrosillo 2019), ám a XXI. században ismét megnőtt a vírusok terjedése által jelentett fenyegetettség (Gössling et al. 2020). Az ezt kiváltó okok közül kiemelkedik a globalizáció, amely révén nagy mértékben megnőtt a nemzetközi utazások és kereskedelmi kapcsolatok száma (Brundtland 2003). Sokkal gyakrabban és messzebbre utazunk, mint korábban, de a növekvő mobilitás nem csak a turisztikai célú utazásokat, hanem a migrációt is magában foglalja (Petrosillo 2019). A járványokat kiváltó további okok között meg kell említenünk a népességnövekedést, a zsúfoltságot fokozó urbanizációt, az élelmiszer tömegtermelést, illetve az éhínséget és háborúkat is (Gössling et al. 2020).

A járvány, más néven epidémia a Nemzeti Népegészségügyi Központ szerint „egy adott fertőző betegségnek a vártnál szignifikánsan gyakoribb vagy egy meghatározott küszöbszintet meghaladó előfordulása egy adott területen, illetve közösségben, egy meghatározott időtartam alatt, vagy legalább két egymással összefüggő eset, amely összefüggés járványügyi bizonyítékkal alátámasztható.” (NNK 1998: 3).

Ha a fertőzöttek elszórtan, egymástól függetlenül találhatók meg, s nincs köztük kimutatható kapcsolat, akkor sporadikus megbetegedésekről van szó. Ha

egy fertőző betegség rövid időn belül tömegesen fordul elő és az esetek között kapcsolat mutatható ki, akkor járványról beszélhetünk. Amennyiben egy adott területen az adott fertőző megbetegedés tartósan van jelen, endémiáról beszélünk. A legnagyobb hatást a pandémiák, azaz a világjárványok okozzák (Meglécz 2012).

Az Egészségügyi Világszervezet szerint a világjárványok kezdetén nincs olyan állati megbetegedés, amely veszélyt jelentene az emberekre is, de ez megváltozik és a vírust sporadikusan emberekben is ki tudják mutatni. Később korlátozott terjedés figyelhető meg, majd kialakulnak a nagyobb gócpontok, végül a vírus átterjed más országokra is. A járvány csúcspontját követően a megbetegedések száma csökkenni kezd, majd a szokásos szezonális influenza szintjére esik vissza. Ekkor kell áttekinteni és más országokkal megosztani a tanulságokat, valamint az egészségügyi ellátórendszer teljesítményét értékelni (WHO 2020).

A „krízis” görög szó választást vagy döntést jelent, s olyan események esetében használjuk, amelyek alacsony valószínűséggel következnek be, de nagy hatással bírnak. A krízisek fenyegetettséget jelentenek az érintett szervezetekre, így gyors döntéshozatalra van szükség (Pearson – Clair 1998). A krízis gazdálkodó szervezetek esetén sokféle területen jelentkezhet, válsághelyzetben kérdéses például, hogy egy vállalkozás csökkentje-e a marketingkommunikációra szánt költségvetését, és ezzel vállalja-e, hogy a válság elmúltával a válság alatt is reklámozó versenytársai miatt esetleges versenyhátrányba kerül (Gáti – Bauer 2012). A turizmust érzékenyen érintő válságok között a járványok is szerepelnek, attól függetlenül, hogy az adott kórokozók emberre vagy állatra hatnak (Beirman 2003). A pandémia által sújtott desztinációkban jelentősen csökken a vendégek és a munkavállalók száma. A turizmus minden ágára hatást gyakorol a járvány, a sportturizmusban például mérkőzéseket törölnek vagy helyeznek át más helyszínekre, de a nézők száma is csökken, amely bevételkiesést eredményez (Maditinos – Vassiliadis 2008).

Egy egészségügyi krízishelyzet esetében az utazás a létbizonytalanság miatt visszaszorul a háztartások költségeiben (Petcu – David – Sobolevschi 2020). A Senbeto – Hon (2020) szerzőpáros kutatásából kiderül, hogy habár a világjárványok minden potenciális utazóból szorongást váltanak ki, a nők érzékenyebben reagálnak a helyzetre.

A válságmenedzsment folyamatát három részre oszthatjuk: a krízis előtti felkészülés és megelőzés, a konkrét válsághelyzet kezelése és a krízis utáni intézkedések (Mazilu et al. 2019).

Egy esetleges krízishelyzet negatív hatásainak csökkentése érdekében hatékony felkészülésre van szükség az adott desztináció vezetése és a turisztikai szolgáltatók részéről is: gondoskodni kell a költségvetésről a vészhelyzet kezelése érdekében, ki kell alakítani egy kommunikációs stratégiát, valamint képezni kell a személyzetet (Mazilu et al. 2019). Martens és szerzőtársai (2016) szerint ennek a szakasznak részét képezi a korábbi válságok tanulságainak feldolgozása is.

A vészhelyzet bekövetkezésének esetében a desztinációban elengedhetetlen egy operatív szervezeti egység létrehozása, amely a kommunikációs központot

is felügyeli. Növelni kell a kommunikáció intenzitását, fel kell készülni az érintettek folyamatos és hiteles tájékoztatására (COMCEC 2017). Ha a média negatív képet mutat a járvány által érintett területekről, akkor az utazók hosszabb távon is a veszélyes jelzőt kapcsolják ezekhez, ezt a megítélést pedig a desztináció menedzsment szervezete később csak nagy munka árán tudja módosítani (Novelli et al. 2018). A H1N1 vírus okozta járvány egyik tanulsága volt, hogy a kommunikáció során nem elég a tényekre összpontosítani és a szakértelmet hangsúlyozni, mert a médiában folyamatosan megjelentek az álhírek is (Lee – Basnyat 2012). Az Utazási és Turisztikai Világtanács kiemeli, hogy a közösségi média „dominálása” is elengedhetetlen, hiszen ez nagy tömegek fő hírszerző forrása. A válságot kezelő szervnek minden platformon hiteles kommunikációt kell folytatnia (World Travel & Tourism Council 2018).

Az érintett turisztikai vállalkozásoknak is válságmenedzsment alapú operatív üzemelésre kell áttérniük. Rendkívül fontos, hogy folyamatosan és átláthatóan kommunikáljanak a vendégekkel, illetve segítsék a desztináció szintű kommunikációt (Martens et al. 2016).

A válsághelyzet elhárulását követően stabilizálni kell a desztináció imázsát, amely csak egy összehangolt marketingakcióval érhető el (Avraham 2016, Péter et al. 2019). A magánszektor és a közsféra összehangolt együttműködésére van szükség, a kormánzatnak pedig támogatások és adókedvezmények formájában kell segítséget nyújtania. Hosszútávon a desztináció újjáépítésére kell koncentrálni, meg kell ismerni a megújult piaci igényeket és lehetőségeket, emellett olyan eddig kiaknázatlan lehetőségek és le nem fedett piaci rések felé kell nyitni, amelyek a krízis utóhatásaként jöttek létre. Emellett fel kell használni a válság során elsajátított tapasztalatokat és biztosítani kell a helyi turizmusban dolgozók tudásának bővítését, hogy jobban reagáljanak egy újabb krízishelyzet esetén (COMCEC 2017).

Az elszenvedett válság még segíthet is, mert fejlődésre ösztönzi a desztináció menedzsmentjét és a szolgáltatókat, így a következő kihívásokkal már nagyobb felkészültséggel néznek majd szembe (Buhalis – Costa 2006). McKercher és Chon (2004) a SARS-vírus okozta járvány bekövetkezett krízishelyzet kapcsán arra hívták fel a figyelmet, hogy a hatékony védekezéshez nemzetközi szinten is összefogásra és hálózatok kiépítésére van szükség.

Az utóbbi hónapokban egyértelművé vált, hogy az államhatáron a központi államhatalom a korlátlan úr. A kapcsolatok megszakítása rövidtávon tömeges kényelmetlenség, közép- és hosszabb távon megalapozott bizalmatlanság. A koronavírus-járvány hosszú távú hatásai még nem mérhetők fel, de az biztos, hogy a tömeges határokon átnyúló mozgásokat (így a tömegturizmust is) befolyásolni fogja. Mindenki újragondolja a lehetőségeit, szükségleteit és ennek során nem feltétlenül a profit vagy az élmény maximalizálása, hanem a biztonságra való törekvés fog vezérelvvé válni (Hajdú – Rác 2020).

3. A KUTATÁS KERETE ÉS MÓDSZERTANA

Jelen helyzetértékelő tanulmány egy, a koronavírus turizmusra gyakorolt hatásait vizsgáló átfogó kutatás keretében készült. A tágabb értelemben vett vizsgálat célja volt feltárni a hazai turisztikai szektor szolgáltatóinak tapasztalatait az Európában 2020 elején jelentkező világméretű járvánnyal kapcsolatosan; megismerni a válságkezelési stratégiájukat, lépéseiket; továbbá feltárni, milyen lehetőségeket látnak a továbblépésre.

Ezen kutatás részeként jelen tanulmány fókuszában

- a koronavírus-járvány észlelése és a vállalkozás forgalmában bekövetkező változások;
- a "kilábalás" módszerei – turizmust támogató jelenlegi és szükségesnek ítélt intézkedések;
- valamint a koronavírus potenciális pozitív hatásai és a válság tanulságai állnak.

A 2020 áprilisában induló primer kutatásunk alapját a turisztikai szektorban tevékenykedő intézmények vezetőivel készített strukturált, nyitott kérdéseket tartalmazó szakmai kérdőívek adják. Kvantitatív vizsgálatunk keretében a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatói 94 vállalkozást kerestek meg online kérdőívvel. A vizsgálatunkba bevont szervezeteket szakértői ajánlás alapján „hólabda” módszerrel választottuk ki. Tevékenységi terület alapján 37 vendéglátóhely, 36 szálláshely szolgáltató, 7 utazásszervező/közvetítő, 8 szabadidős-szórakoztató egység (múzeum, mozi, fürdő, kalandpark stb.), 2 rendezvényszervező, 2 légi közlekedéssel foglalkozó vállalkozás, valamint 2 desztináció menedzsment szervezet/információs iroda válaszolt a kérdéseinkre. A megkérdezettek közt az egész ország területén működő vállalkozások képviselték magukat, Lentitől Zalakaroson és Budapesten át Miskolctapolcáig. Az elkészült strukturált kérdőívek írásbeli verzióiból Excel formátumban rendelkezésre álló szövegtörzset kaptunk, melyet – kérdés csoportokra bontva – tartalomelemzéssel és egyszerű statisztikai módszerekkel vizsgáltunk.

4. EREDMÉNYEK

4.1 A KORONAVÍRUS OKOZTA JÁRVÁNY ÉSZLELÉSE ÉS A VÁLLALKOZÁS FORGALMÁBAN BEKÖVETKEZŐ VÁLTOZÁSOK

A Covid19 koronavírus-járvány első hazai regisztrált esetét 2020. március 4-én jelentette be Orbán Viktor miniszterelnök. Számos turisztikai szolgáltató azonban (különösen az utaztatással foglalkozó vállalkozások) már ez előtt, február végén szembesült a járvánnyal, hiszen számos desztinációba már nem tudtak kiutaztatni. A vendéglátóhelyek többsége március 16. után, a kormányzati korlátozó intézkedések bevezetésével érezte meg súlyosan a válság hatásait, ugyanakkor a

forgalomban bekövetkező visszaesést már korábban tapasztalták. A szabadidős-szórakoztató egységek, a légi közlekedéssel foglalkozó szervezetek, valamint a desztináció menedzsment szervezetek elsősorban március közepét, a válsághelyzet bejelentésének időszakát jelölték meg, mint a járvány észlelésének idejét.

	Február vége	Március első hete (1-8)	Március közepe (9-16)	Március 16. utáni időszak
Vendéglátóhely	2	9	10	14
Szálláshely szolgáltató	7	7	12	7
Utazásszervező / közvetítő	4	1	1	1
Rendezvényszervező	1	1		
Szabadidős-szórakoztató egység	1	-	3	2
Légi közlekedés	-	-	1	1
Desztináció menedzsment szervezet / Információs iroda	-	-	1	1
Összesen	15	18	28	26

1. táblázat. A koronavírus hatásainak észlelési ideje.
Forrás: saját szerkesztés, 2020.

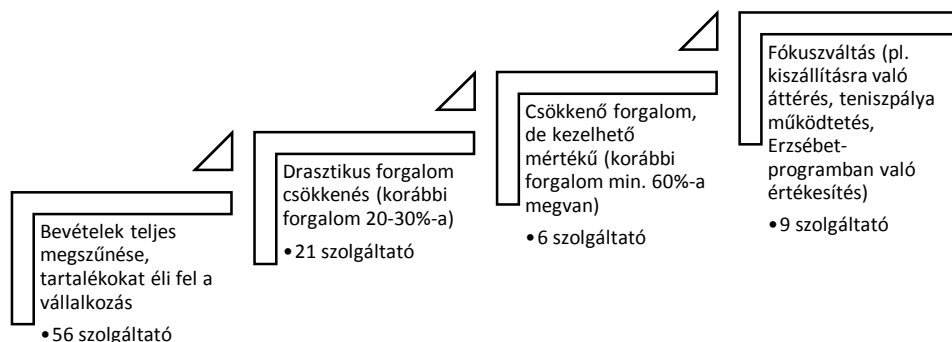
Érdekes eredményt mutat, hogy a szolgáltatók nem feltétlenül időponthoz, hanem valamely esemény vagy folyamat észleléséhez kötötték a járvány magyarországi megjelenését, s válaszaikban is inkább ezeket nevesítették.

A koronavírus okozta járvány észlelése eseményhez kötődően					
szállodai foglalatások visszaesése, lemondások • 18 szolgáltató	rendezvények lemondása • 5 szolgáltató	kormányzati bejelentések - veszélyhelyzet elrendelése (márc. 11.) • 6 szolgáltató	kormányzati bejelentések - határzár, nyitvatartási korlátozás (márc. 16.) • 25 szolgáltató	kormányzati bejelentések - kijárási korlátozás (márc 27.) • 4 szolgáltató	külföldi vírusmegjelenés, korlátozások • 11 szolgáltató

1. ábra. A koronavírus okozta járvány észlelése eseményhez kötődően.
Forrás: saját szerkesztés, 2020.

A turisztikai vállalkozások forgalmában bekövetkező változás értelemszerűen erősen negatív képet mutat. 56 szolgáltató, vagyis a megkérdezettek 60%-

a arról számolt be, hogy a koronavírus komoly válságot okozott, a bevételeik teljes mértékben kiestek, s jelenleg a tartalékaikat élik fel. 21 szolgáltató arról számolt be, hogy drasztikus forgalom csökkenést tapasztalt (a korábbi forgalom 20-30%-át tudta a vizsgálat időpontjában felmutatni), míg további 6 vállalkozás csökkenő, de azért kezelhető mértékű forgalomkiesésről számolt be. 9 olyan szolgáltató volt (elsősorban vendéglátóhelyek), akik az eredeti profil egyfajta fókuszváltásával tudták életben tartani a vállalkozást, s tudnak némi forgalmat lebonyolítani és bevételre szert tenni. Ez azonban nem egyedi megoldás, így a versenyhelyzet is fokozódott: „A bár teljesen bezárt. A mi üzletünk két egységgel rendelkezik. A bár mellett van egy kis bisztróknak (másik bejárattal, de közös konyhával), ahol azóta ételeket adunk ki elvitelre személyes átvétellel, illetve házhozszállítással. Jelenleg minden más üzlet is ebbe az irányba mozdult el, így nem érzünk kimagasló forgalmat, hiszen nagyon nagy a kínálat a piacon.”

2. ábra. A vállalkozások forgalmában bekövetkező változások.
 Forrás: saját szerkesztés, 2020.

A profil módosítására azonban nem csak vendéglátóhelyi példákat találunk, egy szálláshely szolgáltató az alábbiak szerint nyilatkozott: „A *teniszpálya forgalma továbbra is kitűnő. Jelenleg ez az egyetlen bevételi forrás*”.

4.2 A „KILÁBALÁS” MÓDSZEREI – TURIZMUST TÁMOGATÓ JELENLEGI ÉS SZÜKSÉGESNEK ÍTÉLT KORMÁNYZATI INTÉZKEDÉSEK

Arról, hogy mi lehet a kiút a jelenlegi válságból, s ebben mekkora segítséget jelentenek a kormányzati intézkedések, rendkívül eltérően vélekednek a szolgáltatók (3. ábra).

<p>Pozitív fogadtatás - 34</p> <ul style="list-style-type: none"> •A helyzet súlyosságához mérten, a minket segítő gazdasági intézkedések megfelelőek, kevesebb az anyagi teher a vállalkozásokon. •A turisztikai szektor védelmére hozott első intézkedéseket – a munkavállalók utáni járulékfizetési moratóriumot, illetve a hitel törlesztőrészek befagyaszttást, a turisztikai adó elengedését – kielégítőnek találjuk, és nagyon bízunk abban, hogy a kilátásba helyezett, további nagyobb horderejű, a szektort segítő intézkedések is követni fogják.
<p>Szkeptikusok: vegyes fogadtatás - 12</p> <ul style="list-style-type: none"> •Bevételek nélkül nem segítség sajnós. •Értem, hogy elengedik a járulékokat, illetve szünetel a hitelfizetés év végéig, de ettől függetlenül nagyon sok ember vált munkanélkülivé.
<p>Szkeptikusok: részben nyújt segítséget - 6</p> <ul style="list-style-type: none"> •A vendéglátó egységeket szerintem továbbra sem támogatja megfelelően a kormány, ellenben nagyon örülök, hogy a turizmusra nagy hangsúlyt fektetnek. Hiszen ez országunk egyik legfőbb bevétele, valamint rengeteg ember dolgozik ebben az ágazatban. •A hitelmoratórium jó, a járulékcsoökkentés kevés - ha az a cél, hogy az állam valóban akar a munkavállalók megtartására törekedni.
<p>Szkeptikusok: átmeneti segítséget jelent - 4</p> <ul style="list-style-type: none"> •Úgy gondolom, a járvány elhúzódásával sajnós további intézkedésekre lesz szükség a megmaradt dolgozók megmentése és a zökkenőmentes újraindulás érdekében.
<p>Negatív - 24</p> <ul style="list-style-type: none"> •Elégedetlen vagyok. Nem kapunk támogatást. Mást kommunikál a NAV és a kormány. Nincs munkánk, csak költségek, segítséget nem kapunk! •A döntések egészségügyileg hasznosak, így elkerülhető a napi kontakt a vendégekkel. Gazdaságilag életképtelenek, semmilyen támogatást nem nyújt az utcára került munkavállalóknak.
<p>Nem vonatkozik rá - 6</p> <ul style="list-style-type: none"> •Sajnos minket nem érint a segítségnyújtás, nem felelünk meg a kritériumoknak (a járulékfizetés mentesség az egyedüli, ami természetesen jól jött a bérkifizetéseknél). •Az utazási irodákat semmivel nem támogatják.

3. ábra. A turizmust támogató intézkedések megítélése.
 Forrás: saját szerkesztés, 2020.

34 válaszadó alapvetően pozitívan és elégedetten nyilatkozott, 22 megkérdezett meglehetősen skeptikusan – ők úgy vélik, ezek a kedvezmények csak részben tudtak segítséget nyújtani, s átmeneti megoldást jelentenek, de a szektor újraindításához nem feltétlenül tudtak hozzájárulni. Többen említették továbbá, hogy a munkanélküliség és a tartós bevételekiesés hosszú távon problémát fog jelenteni. 24 szolgáltató negatívan nyilatkozott az intézkedésekről, meglátásuk szerint kevés és későn jönnek az intézkedések, nem feltétlenül tudják konkrétummá formálni

azokat. 6 szolgáltató jelezte, hogy az eddig ismert támogató intézkedéseket ő nem, vagy csak nagyon kis részét tudja igénybe venni.

A szolgáltatók a fentiek mellett arról is véleményt alkottak, hogy mely intézkedések, milyen típusú támogatások lehetnek hasznosak a szektor újraindításához (4. ábra).

4. ábra. A turisztikai szolgáltatók által javasolt szektort támogató intézkedések.
Forrás: saját szerkesztés, 2020.

A szófelhő WordArt program segítségével készült, amelynek előnye, hogy az egyes szavak és kifejezések mérete az ábrán részben az előfordulási gyakoriságot is szimbolizálják. Ahogy az ábrán is látható, a legtöbb szolgáltató (22) a bértámogatást, illetve a bérkezdvezményt tartja a legnagyobb segítségnek. A járadékcsökkentést 11, az adókezdvezményeket 8, a belföldi turizmus népszerűsítését 6 szolgáltató tartotta megfelelőnek. 5 szolgáltató szerint pedig az eddig meghozott intézkedések elegendők.

A szófelhőben található elképzeléseken kívül 1-1 szolgáltató említette az SZJA mérséklését, az ingatlanfejlesztési támogatást, a bérleti díjak elengedését, az utazási korlátozások feloldását és a pesszimizmus elleni pozitív kommunikációt.

4.3 A KORONAVÍRUS UTÁN, AVAGY MIT TANULT A SZAKMA A VÁLSÁGBÓL

Minden válsághelyzet tanulságokat szül és fejlődésre készítet. Felmerül a kérdés, hogy a koronavírus-járvány okozta válságból milyen konklúziókat tud leszűrni a szakma, s min változtatnak majd a jövőben az iparág szereplői. Ahogy az

egyik interjúalany jelezte, „*A legfőbb tanulság az, hogy hiába megy bármilyen üzlet nagyon jól, elég egy ilyen helyzet, és ez alapjaiban változtatja meg az egész válságot. De jelen esetben azt tudom mondani, hogy az egészség most mindennél, beleértve az üzletnél is fontosabb.*”

A megkérdezett szolgáltatók közül a legtöbben (17 szereplő) úgy gondolják, megtanulták, hogy tartalékalap képzése minden körülmények között szükséges. „*A válsághelyzetekre vésztartalékot félretenni a jobb időkben, mert érezhetően nem voltunk felkészülve (ahogy mások sem), de talán pesszimista gondolkodással már korábban, évekkal ezelőtt létre lehetett volna hozni ilyen esetre egy alapot.*” Ezen kívül további 12 fő a több lábbon állás fontosságát emelte ki, jelentse ez a szélesebb termékválasztékot vagy több szegmens megcélzását. („*A tanulság az, hogy fel kell készülni esetleges jövőbeni katasztrófahelyzetre. Az üdülési joggal rendelkező vendégeket meg kell becsülni, mert általuk vészelhetjük át a turizmusban bekövetkező válsághelyzetet.*”) További 6 szereplő elsősorban azt tanulta meg, hogy a jövő bizonytalan, 4 szolgáltató pedig jelezte, hogy ezután válságtervet fog készíteni. 3 vendéglátóhely a jövőre nézve igyekszik a házhozzállításra berendezkedni, további 3 a belföldi turizmusra alapozni. Két-két szolgáltató véleménye szerint a digitalizáció és okos megoldások szükségszerűsége, s a hatékonyságnövelés lehet a legfőbb tanulsága a jelenlegi helyzetnek. Két-két szolgáltató a jó munkavállalók és a munkahely megbecsültségének növelését hangsúlyozta, továbbiak a megfelelő beszállítói kör kialakítását, az óvatos és kis léptékű beruházásokat. Két-két szolgáltató jelezte, számára negatív élmény és tanulság volt megtapasztalni, mennyire sérülékeny az iparág, s a lassítás, megújulás, az egészség előtérbe helyezése mennyire kulcstényezővé válhat. Többen tanulságként fogalmazták meg a higiénia és tisztaság hangsúlyozásának fontosságát, s hogy az üdülési jog még mindig egy biztosabb megoldás. Egy szolgáltató úgy látja, másik iparágat kell választania a jövőben.

Nem utolsó szempont és jövőbemutató kérdés, hogy egy ilyen járvány okozta válsághelyzetből profitálhat-e bármely szféra, s lehetnek-e pozitív hatásai. Ahogy az alábbi ábrán is látható, a legtöbb szolgáltató egy nem kifejezetten turisztikai területet, az egészségügyet nevesítette, mint a válság nyertesét. Értelemszerűen a virológiai kutatók jelentős motivációt és természetesen anyagi hozzájárulást is kaptak kutatásaik folytatásához, így e területen egyértelműen számolhatunk pozitívumokkal. 13 szolgáltató a belföldi turizmus élénkülését várja, s úgy látja, ez az ágazat sikeres lehet 2020-ban. A nemzetközi utazások bizonytalansága, s az államközi megállapodások előrehaladása valóban támogathatja a belföldi utazásokat. Egyértelműen pozitív hatással volt a járvány az online kereskedelemre, amelynek forgalma többszörösére nőtt az elmúlt hónapokban.

Említések száma	Válság nyertese	Említések száma	Válság nyertese	Említések száma	Válság nyertese
14	egészségügy	3	helyi termék felerősödése	2	slow (alternatív turizmus, vidék)
13	belföldi turizmus	3	egymásra figyelem	2	törvényes foglalkoztatás
12	online kereskedelem	2	oktatás	1	vendégszeretet
5	digitalizáció	2	élelmiszeripar	1	ingatlanpiac
5	gyógyszeripar	2	higiéniai termékeket gyártó cégek	1	versenytársak legyőzésének képessége
5	házhozzállítás, futárcégek	2	online meeting	1	építőipar
4	környezet védelme felerősödik	2	pénzügyi tudatosság	1	mezőgazdaság

2. táblázat. A koronavírus potenciális pozitív hatásainak területei.

Forrás: saját szerkesztés, 2020.

Egy szolgáltató pedig úgy vélte, alapvetően az egész szektor profitálhat a válságból, hiszen *"Megtisztul" a szakma. Akik túlélnek, azok életképesek.*"

5. ÖSSZEGRZÉS

A világjárványok terjedését a globalizáció gyorsítja, mert a nemzetközi utazások száma és gyakorisága is növekszik. A járványok szorongást okoznak a potenciális utazókban, a biztonságérzet hiánya pedig akkor is visszaveti a turisztikai keresletet, ha a határok nincsenek lezárva és az adott utazók diszkrecionális jövedelme nem csökkent. A desztináció menedzsmentje részéről tudatos építkezést igényel a negatív hatások ellensúlyozása. Ebben a folyamatban a médiának is nagy szerepe és felelőssége van, hogy segítse a valós információk eljuttatását és ne terjesszen álhíreket.

A válsághelyzetre való megfelelő felkészülés elengedhetetlen, míg annak bekövetkeztével az érintettek gyors és hatékony cselekvése nélkülözhetetlen. A járvány lecsengése után a desztináció újjáépítését kell célul kitűzni, hogy minél előbb vissza tudjon állni a korábbi növekedési pályára.

A globális hatások végett egyes hazai turisztikai szolgáltatók már 2020 február végén érzékelték a koronavírus-járvány hatásait, például célországokat kellett kivenniük az utazási csomagajánlatokból. Jellemzően azonban 2020 március közepén, a határázár és a nyitvatartási korlátozások bevezetésével kezdődött a mély válság. A szolgáltatók 60%-ának rövid idő alatt nullára csökkent a bevétele, s a megtakarításaik felélésére kényszerültek. Rajtuk kívül a megkérdezettek további 22%-ánál drasztikus forgalom- és bevételcsökkenés volt tapasztalható, ami szintén komoly anyagi kihívás elé állította a menedzsmentet.

Arról, hogy mi lehet a kiút a jelenlegi válságból, s ebben mekkora segítséget jelentenek a kormányzati intézkedések, rendkívül eltérően vélekednek a szolgáltatók. Abban azonban többnyire egyetértés mutatkozik, hogy a bértámogatás, bérkedvezmény, s a járulékfizetési kedvezmény jelenthet igazán segítséget a talpra állásban.

Mint minden válsághelyzetből, a jelenlegi járvány megtapasztalásából is meríthet új erőt minden vállalkozás. A megkérdezett szolgáltatók elsősorban a tartalékalap képzésének fontosságát, s a több lábon állás jelentőségét emelték ki, mint legfőbb tanulság, jelentse ez a szélesebb termékválasztékot vagy több szegmens megcélzását.

Összességében a tanulmány rávilágított arra, hogy a koronavírus-járvány jelentős, negatív hatást gyakorolt a hazai turisztikai szolgáltatókra, s a kormányzati intézkedések ellenére a vállalkozások nagyon szkeptikusak – tartanak attól, hogy a járvány tartós károkat okozott a szektornak, amit még hosszú távon is érezni fog.

2020. június 14.

IRODALOMJEGYZÉK

- Avraham, E. 2016. Destination marketing and image repair during tourism crises: The case of Egypt. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 28: 41-48.
- Beirman, D. 2003. *Restoring Tourism Destinations in Crisis: A Strategic Marketing Approach*. Oxford: Oxford University Press.
- Buhalis, D. – Costa, C. 2006. *Tourism Management Dynamics: Trends, management and tools*.
<http://opac.feb.uinjkt.ac.id/repository/c6224eadc39247b947c41830993a05e8.pdf#page=53>
[Letöltve: 2020.06.14.]
- Brundtland, G. H. 2003. The Globalization of Health. *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*. 2003(2): 7-12.
- COMCEC 2017. *Risk and Crisis Management in Tourism Sector: Recovery From Crisis in the OIC Member Countries*. COMCEC Coordination Office to Tourism Development International.
<http://www.comcec.org/en/wp-content/uploads/2017/09/10-TUR-PRE-3.pdf>
[Letöltve: 2020.06.12.]
- Gáti M. – Bauer A. 2012. The Economic Approach of Advertising and the Problem of Allocating Advertising Budgets during a Recession. In: Balcerzak, A. P. (ed.): *Enterprise during Global Market Instability*. Toruń: Polish Economic Society Branch. 57-84.

- Gössling S. – Scott D. – Hall C. M. 2020. Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*. 1-20.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09669582.2020.1758708>
- Hajdú Z. – Rácz Sz. 2020. Államhatár-politikák az Európai Unióban és Magyarországon a globális koronavírus-válság kezdeti időszakában. *Tér és Társadalom*. 34(2): 202-210.
- Jamal, T. – Budke, C. 2020. Tourism in a world with pandemics: local – global responsibility and action. *Journal of Tourism Futures*. 6(2): 181-188.
- Kash, T. J. – Darling, J. 1998. Crisis management: Prevention, diagnosis and intervention. *Leadership & Organization Development Journal*. 19(4): 179-186.
- Lee, S. T. – Basnyat, I. 2012. From Press Release to News: Mapping the Framing of the 2009 H1N1 A Influenza Pandemic. *Health Communication*. 28(2): 119-132.
- Maditinos, Z. – Vassiliadis, C. 2008. *Crises and Disasters in Tourism Industry: Happen Locally-Affect Globally*. Mibes E-book 2008: 67-76.
- Malota E. – Mucsi A. 2019. Sok(k) meglepetés Magyarországon: Kultúrsokk és országimázs magyar és külföldi hallgatók szemével. *Jel-kép: kommunikáció közvélemény média*. 2019(1): 53-62.
- Martens H. M. – Feldesz K. – Merten P. 2016. Crisis Management in Tourism – A Literature Based Approach on the Proactive Prediction of a Crisis and the Implementation of Prevention Measures. *Athens Journal of Tourism*. 3(2): 89-102.
- Mazilu, M. – Marinescu, R. – Bălă, D. – Dragomir, L. 2019. Crisis management in tourism. *Quaestus Multidisciplinary Research Journal*. 14: 289-294.
- McKercher, B. – Chon, K. 2004. The Over-Reaction to SARS and the Collapse of Asian Tourism. *Annals of Tourism Research*. 31(3): 716-719.
- Meglécz K. 2012. A pandémiák története és kialakulások okai. *Hadmérnök*. 7(1): 91-99.
- Michalkó G. 2020. A biztonság szerepe a turizmus rendszerében. In Michalkó G. – Németh J. – Ritecz Gy. (szerk.): *Turizmusbiztonság*. Kézirat. Megjelenés alatt.
- Nemzeti Népegészségügyi Központ 18/1998 (VI. 3.) NM Rendelet.: *A fertőző betegségek és a járványok megelőzése érdekében szükséges járványügyi intézkedésekről*
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800018.nm>
 [Letöltve: 2020.06.14.]
- Novelli, M. – Gussing, B. L. – Jones, A. – Ritchie, B. W. 2018. 'No Ebola...still doomed' – The Ebola-induced tourism crisis. *Annals of Tourism Research*. 70: 76-87.
- Pearson, C. M. – Clair, J. A. 1998. Reframing Crisis Management. *Academy of Management Review*. 23(1): 59-76.

- Petcu, M. – Sobolewshi, D. I. 2020. The Hospitality Industry – Anamnesis, Diagnosis and Directions in Pandemic Context. *Audit Financiar, Chamber of Financial Auditors of Romania*. 18(158): 411-422.
- Péter E. – Németh K. – Katona A. – Göllény-Kovács N. – Lelkóné Tollár I. 2019. How people in Zala County see security in tourism. *DETUROPE: Central European Journal of Tourism and Regional Development*. 11(1): 95-116.
- Petrosillo, N. 2019. Emerging Infections and Future Threats. *Erciyes Medical Journal*. 41(2): 130-134.
- Senbeto, D. L. – Hon, A. H. Y. 2020. The impacts of social and economic crises on tourist behaviour and expenditure: an evolutionary approach. *Current Issues in Tourism*. 23(6): 740-755.
- World Travel & Tourism Council 2018. *How do you deal with a crisis?*
<https://medium.com/@WTTC/how-do-you-deal-with-a-crisis-a040bf9cddb8>
[Letöltve: 2020.06.12.]
- WHO 2020. WHO pandemic phase descriptions and main actions by phase
https://www.who.int/influenza/resources/documents/pandemic_phase_descriptions_and_actions.pdf
[Letöltve: 2020.06.14]
- WTTC 2019. Crisis Preparedness Management Recovery – Crisis Readiness
<https://wttc.org/Initiatives/Crisis-Preparedness-Management-Recovery>
[Letöltve: 2020.06.18]
- Zsarnoczky M. 2017. Developing Senior Tourism in Europe. *Pannon Management Review*. 6(3-4): 201-214.

A COVID19-JÁRVÁNY HATÁSA A FIATALOK KÜLFÖLDI MUNKAVÁLLALÁSI TERVEIRE: AZ ÉRZELMI INTELLIGENCIA ÉS AZ ÖNSZABÁLYOZÁS SZEREPE A STRESSZ KEZELÉSÉBEN

PÁSZTOR JUDIT

THE EFFECT OF COVID-19 PANDEMIC ON THE MILLENNIALS' PLANS ON WORKING
ABROAD: THE ROLE OF THE EMOTIONAL INTELLIGENCE AND SELF-REGULATION
ON STRESS MANAGEMENT

The COVID-19 pandemic has changed our collective calculus of uncertainty. No country, sector, business, or individual will be immune to its impact and consequences. We have to deal with the loss of control and have to cope with severe social and financial circumstances while facing the unknown. As human beings, we crave security, and the heightened worry due to the future leads to anxiety, stress, and the feeling of powerlessness. We are different in how much uncertainty we can tolerate in life and what kind of coping mechanism we apply. The young generation has to deal with the challenges of online learning, and the consequences of the social distancing, plus the uncertainty regarding their plans to work abroad. This study aims to explore the connection between emotional intelligence, stress, and self-regulation during the COVID-19 pandemic in the case of Millennials who had planned to work abroad and whose social life and primary information resources are limited due to the pandemic for the digital world.

1. BEVEZETÉS

A koronavírus által okozott világméretű járvány eddig nem tapasztalt nehézségek elé állította a világ összes országát, és nem csak az emberéletekre és az egészségügyi rendszerekre rótt súlyos csapást, hanem az országok gazdaságára is. Az ellátási láncok nagy kihívásokkal néztek szembe, teljes iparágak lehetetlennedtek el szinte egyik pillanatról a másikra. A turizmus és szállodaipar térdre kényszerülése külföldön dolgozók millióit készítette a hazatérésre, ezzel akaratlanul is elősegítve a vírus további terjedését. A Covid19-járvány megfékezésére tett kísérletek a társas távolságtartás (*social distancing*) intézményében csúcsosodtak ki, ami jelentős, soha előzőleg nem látott mértékben korlátozta minden ember életét függetlenül attól, hogy melyik országban él. Az otthon elhagyásának tilalma, a

mindennapos érintkezések megszűnése, a megszokott társadalmi kapcsolatok szétzilálódása sokként érte az embereket, akiknek sok esetben ezzel párhuzamosan meg kellett küzdeni a fenyegető egészségügyi veszéllyel és a munkahelyek elvesztésének esélyével is. A sokasodó gazdasági és pszichológiai problémákat mindenki máshogy élte meg, de senki nem tudta kivonni magát a hatásai alól. Az emberek mindennapi kommunikációja teljes mértékben áttevődött az online térbe, és az oktatási intézmények távoktatási rendszerre való átállása még jobban kiszolgáltatta a fiatalokat a közösségi médiában és elektornikus oktatási platformokon tapasztalható kényszerű információ-vadászatnak.

Jelen tanulmány azon fiatalok Covid19-járvány alatt megtapasztalt problémáival foglalkozik, akik pont ebben az időszakban kezdték volna meg szállodai szakmai gyakorlatukat, vagy szezonális munkát terveztek vállalni a mediterrán térségben. Számukra az utazási korlátozások a munkavállalási (és ezzel együtt a pénzkereseti) terveik kényszerű feladását jelentették. Azok a diákok, akinek a turizmus területéhez köthető tanulmányai miatt kötelező szakmai gyakorlatot kellett volna teljesíteni 2020 tavaszán vagy nyarán, megoldhatatlannak tűnő nehézségekkel szembesültek. A külföldi mobilitási programok vészhelyzet időtartamára szóló leállításáról szinte azonnal rendelkezett az Erasmus+ programokat koordináló Tempus Közalapítvány, a szállodák külföldön és belföldön egyaránt bezártak. A legnagyobb stresszforrásként ezen fiatalok számára a bizonytalanság lépett elő, nem lehetett ugyanis tudni, hogy meddig tart majd a vészhelyzet, milyen ütemben oldják fel az utazási és gazdasági korlátozásokat és hogyan reagál erre a kényszerű helyzetre a hallgató oktatási intézménye. A külföldi munkavállalási terveket teljes bizonytalanság veszi körbe.

2. A MEDITERRÁN TÉRSÉG NÉPSZERŰSÉGÉNEK OKA A FIATALOK KÖRÉBEN

A mediterrán térséget érintő 2007-2008-as pénzügyi válságot követő felülemelkedés a vendégéjszakák számának növekedését és a tőkeerős hotelláncok további terjeszkedését vonta maga után. 2017-ben a turizmus szektor a teljes GDP 11.8%-át adta Spanyolország esetében, míg Görögországban 6.8%, Ciprus esetében 21.9% volt (OECD 2020). A szállodai ipar erősödése megnövekedett munkaerőigénnyel jár, melyet a mediterrán térség szállodái legtöbbször nem tudnak helyi dolgozókkal fedezni, így nemzetközi toborzási stratégiák segítségével külföldi szezonális munkásokat kell toborozniuk (Psacharopoulos 2003; Katsanevas – Livanos 2006). Ezen túl a fent megnevezett országokban nagy számban munkanélküliek az Y generáció tagjai, akikre Spanyolországban „*mileurista*”-ként, Görögországban „*700 eurós generáció*”-ként utalnak, a minimálisan elvárt fizetési igényük miatt. Mivel a jól képzett fiatalok anyagi elvárásai magasabbak, mint a helyi viszonyok között elérhető fizetés, így északabbra, vagy külföldi szállodákba men-

nek dolgozni, vagy állami támogatást igénybe véve inkább munkanélküliként otthon maradnak (Pérez-Lanzac 2012). A flexibilis, idegen nyelveket jól beszélő és megfelelő előképzettséggel rendelkező külföldi diákokat és frissdiplomásokat szívesen alkalmaznak a mediterrán térség szállodái, mind anyagi megfontolásból (bérköltség megtakarítás), mind a minőségi munkaerő későbbi megtartása (*talent acquisition*) végett (Holicza – Pásztor 2016; Pásztor – Ősz 2017). A rövid távú (jellemzően 2-6 hónap hosszúságú) külföldi munkavállalási időszak több szempontból is előnyös a fiatalok számára: kötelező szakmai gyakorlatként elismertethető turizmus szakos hallgatóknak, szimpla nyári munkaként beilleszthető a tanrendbe a más területen tanulmányokat folytatók számára, és a frissdiplomásoknak is kiváló szakmai ugródeszkaként funkcionál. A munkavállalási tervek könnyedén ötvözhetőek az Erasmus+ Internship és Traineeship programokkal, így a fiatalok a szállodától kapott juttatásokon felül havi körülbelül 570 eurós ösztöndíjban is részesülhetnek. A versenyképes kereseti lehetőségek mellett azonban a fiataloknak számtalan nehézséggel kell megküzdeniük.

A szállodaiparra egyébként is jellemző fluktuáció a szezonális munkások esetében kifejezetten költséges problémaként jelentkezik munkáltatói oldalon (Suutari – Brewster 2003), így a szállodák már a toborzási és később az *onboarding* szakaszban igyekeznek a lehető legszéleskörűbb segítséget nyújtani az újoncoknak. Nagyon fontos a külföldi munkavállalásra motiváló tényezők ismerete. A legfőbb hajtóerő a fiatalok esetében legtöbbször az élménykeresés, nem pedig az anyagi juttatások (Seprényi – Pásztor 2020). Ezen felül mind a munkáltatónak, mind a munkavállalónak ismernie kell a külföldön töltött időszak alatt felbukkanó egyéni szociokulturális és pszichológiai nehézségeket, mint például a kulturális sokk, társas támogatás hiánya, szorongás, honvágy, stressz és a magányosság érzése (Pásztor 2020). A munkavállalás vagy Erasmus+ szakmai gyakorlat időszaka alatt negatív tapasztalatokat szerző fiatalok mintegy 32-50%-a a szállodaipar elhagyását és karrierváltást fontolgatja (Lu – Adler 2009, Richardson 2008). Ezeket a meglévő és már jól ismert nehézségeket bonyolítja tovább a Covid19 okozta világméretű járvány miatt minden országban bevezetésre kerülő mobilitási, társadalmi és gazdasági korlátozások sokasága, melyek tovább fokozzák a fiatalok bizonytalanságérzetét a külföldi munkavállalási tervekkel kapcsolatosan.

3. KÜLFÖLDI MUNKAVÁLLALÁS ÉS COVID19: A BIZONYTALANSÁG TÉRNYERÉSE

A külföldi munkavállalásba szervezett keretek között (ügynökségi vagy iskolai szervezésben) vagy önállóan belevágók számára egyaránt alapvető tényező a bizalom. Előzetes kutatások szerint a fiatalok leginkább a kortársaik élményei alapján döntenek a külföldi munkavállalás mellett, elsősorban a közösségi média felületekről tájékozódnak (Seprényi – Pásztor 2020) és nagyon jelentős hatással van rájuk mindaz, amit a külföldön dolgozó kortársaik a Facebook vagy Instagram

oldalukon közléseknek (Pásztor – Bak 2020). Ha mások tapasztalata, történetei pozitívak, az jelentős motiváló tényezőként jelentkeznek, míg a negatív tapasztalatok megingatják az érdeklődők bizalmát. A társas érintkezés korlátozásával a Covid19-járvány alatt a fiatalok az információéhségüket a közösségi média felületeken és az online térben igyekeznek kielégíteni. A „fake news” rohamos elterjedése folytán (Orso et al. 2020) egyre nehezebbé vált megbízható információforrásra támaszkodni, amikor a külföldi lehetőségeikkel kapcsolatosan próbáltak tájékozódni. Az elbizonytalanodás a munkavállalással összefüggésben is érzékelhető.

Pszichológiai szempontból a bizalom azt jelenti, hogy hiszünk abban, hogy akiben bízunk, az azt fogja tenni, amit elvárunk tőle (McKnight – Chervany 1996). Ez vonatkoztatható interperszonális és intézményi kapcsolatokra is: a külföldi munkára vállalkozónak bízni kell a leendő munkahelyében, és ha nem önállóan vág bele az álláskeresésbe, bízni kell a küldő intézményben is (például ügynőség, egyetem, diákszervezet), hogy az elvárások és a valóság találkozni fognak. Az egyén képessége a bizalomra személyiségfüggő és egyben a jól-lét egyik legerősebb prediktora is (DeNeve – Cooper 1998). A bizalom egyik fő funkciója, hogy általa az egyén számára nő az események kiszámíthatósága, és így csökkenti a stresszt és bizonytalanságot (Misztal 1996). A stressz megfogalmazható egyfajta nyomásként is. Kismértékű stressz általában szükséges és az egyént produktívabbá, kreatívabbá teheti, így előnyt jelenthet (ekkor beszélünk ún. eustresszről). Ez a fajta pozitív stressz szerepet játszik a motivációban, adaptációban és a környezetre adott válaszainkat is nagyban befolyásolja (O’Sullivan 2011). Ezzel ellentétben a nagymértékű, vagy hosszan tartó stressz már negatív hatásokhoz köthető, ilyen esetben beszélünk ún. disstresszről. Az elmúlt hónapok tükrében elmondható, hogy a Covid19-járvány minden eddiginél nagyobb stresszt jelentett a fiatalság számára, hiszen hatása az élet minden területén érződött: a társas kapcsolatokban, az anyagi biztonságban, a tanulmányok alakulásában, az egészségügyi hatásokban és mindennapi tevékenységeinkben is (WHO 2020).

A mindennapokban a döntéseinket és választásainkat egyébként is bizonytalan körülmények között kell meghoznunk, hiányos, vagy ismeretlen információk birtokában. Mindenfajta interakció hordoz magában bizonytalanságot (Krómer 2011). Míg a kockázatot definiálhatjuk úgy, hogy a lehetőségek kimenetele és azok valószínűségének szorzata; a bizonytalanság esetében a kimenetek nem jósolhatók meg előre (Knight 1921, Pokorádi 2007). Az egyén nem lehet biztos abban, hogy akiben (vagy amiben) megbízik, az teljesíti az előzetes elvárásait, vagy lesznek-e váratlan reakciói (Kertai – Kiss 2016). Mindezt a Covid19-járványra vonatkoztatva látható, hogy nemcsak az interperszonális kapcsolatokban nőtt a bizonytalanság, hanem az intézmény-ember kapcsolatok és a gazdasági kilátások is sokkal kiszámíthatatlanabbá váltak (Baker et al. 2020). A bizonytalanság szülte stressz csökkenthető a lehető legszélesebb körű információgyűjtéssel (ami a social distancing gyakorlata és az oktatási intézmények, szórakozás színtereinek látogatásának tilalma által teljes mértékben átkerült az online térbe). A döntéshozatali folya-

matban a tökéletes informáltság nem létezik, ennél fogva a helyzetek nem determinisztikusak, hanem minden döntés tartalmaz bizonyos fokú bizonytalanságot (Szikora 2015), de a Covid19 miatti vészhelyzet ideje alatt az elérhető információk megbízhatósága sokkal kérdésesebbé vált, így okozva még erősebb szorongást mindenkiben. Sajnos az egyén arra nem képes, hogy minden lehetséges információt begyűjtsön, egyrészt annak korlátozott elérhetősége, másrészt a feldolgozása miatt. A túl sok információ is okozhat problémát, ekkor a döntéshozatal sokszor még jobban megnehezül (Hall et al. 2007). Ezt tovább súlyosbítják a döntéshozatalban jelentős szerepet játszó információfeldolgozási folyamatok torzításai, melyek egyénenként különböznek. Érzelmi reakcióinkban is jelentős eltérések mutatkoznak, így az egyes helyzeteket az érzelmi feldolgozástól függően eltérően ítélik meg hasonló élethelyzetben lévő emberek.

4. ÉRZELMI INTELLIGENCIA ÉS ÖNSZABÁLYOZÁS A DIGITÁLIS KÖZEGBEN

Az érzelmeink felismerése és megfelelő kezelése kulcsfontosságú a társas kapcsolataink ápolása szempontjából, mivel az az egyén, aki hatékonyan képes érzelmeit szabályozni, valószínűbben tesz szert valamilyen pozitív alkalmazkodási kimenetre (Nagy 2010). Az érzelmi intelligenciának többféle modellje is megtalálható a szakirodalomban. A képesség alapú modell esetében az EQ-t képességként definiálják, más szerzők a mentális képességek, személyiségvonások és társas kompetenciák együtteseként írják le az érzelmi intelligenciát (ezek az úgynevezett kevert modellek). Salovey és Mayer (1990) definícióját idézve: „az érzelmi intelligencia az érzelmi információ észlelésének, kifejezésének, felhasználásának és irányításának azon képessége, amely elősegíti a személy fejlődését” (189.o.). Ezen képesség alapú modell szerint az érzelmi intelligenciának négy dimenzióját tudjuk elkülöníteni:

- 1) Az érzelmek észlelése és kifejezése.
- 2) Az érzelmek integrálásának képessége.
- 3) Az érzelmek megértésének, és az érzelmi tudás alkalmazásának képessége.
- 4) Az érzelmek szabályozásának képessége (Salovey – Mayer 1997).

Az érzelmi intelligenciát számos jelenséggel összefüggésben vizsgálták már. Így például negatív hatással van az internetezéssel kapcsolatos függőségre (Kun – Demetrovics 2010), ami jelen tanulmány esetén azért fontos, mert a Covid19-járvány miatt a társas érintkezés átkerült az online térbe, így növelve az okostelefonokon és internetezéssel töltött időt. A fiatal korosztályt jellemző kiváló digitális képességek (Bak 2020) nem feltétlenül járnak együtt megfelelő önszabályozó képességekkel. Utóbbi gyenge mivolta növeli a mobilfüggés lehetőségét (LaRose – Eastin 2004), mivel az érzelmek megfelelő szabályozásának képtelensége növeli az impulzusszerű használat valószínűségét (Metcalfé – Mischel

1999). Az önszabályozó képesség az életkor előrehaladtával javul, és tudatosan is fejleszthető (Diehl 2006). Szerepe a bizonytalansággal teli időszakokban kiemelt fontosságú, hiszen a körülöttünk történő események megítélésében jelentős szerepet játszanak az érzelmeink. A viselkedésünk, gondolataink és destruktív érzelmeink kontrollja, valamint hosszútávú terveink melletti kitartás egyaránt az önszabályozáson múlik.

5. MÓDSZER

Kvantitatív kutatásunk célja a Covid19-járvány miatt bekövetkező bizonytalanságérzésre és stresszre ható tényezők vizsgálata volt. Az online kérdőívet a QuestionPro rendszerében hoztuk létre, és olyan 18-30 év közötti hallgatóknak és frissdiplomásoknak küldtük el, akik 2020-ban terveztek szállodai munkát végezni a mediterrán térségben, akár tanulmányaikhoz kapcsolódóan, akár karrierépítési vagy pénzkereseti céllal. A kérdőív kitöltése körülbelül 10-12 percet vett igénybe. A kérdőív felépítése során a következő, validált mérőeszközöket használtuk:

(1) Schutte Self-Report Emotional Intelligence Scale (SSREI), melynek magyar megnevezése Schutte-féle Önbeszámoló Érzelmi Intelligencia Skála (Schutte et al. 1998, Nagy 2010). Az eredetileg 33 kérdésből álló kérdőívből öt kérdés a Chronbach alfa érték javítása érdekében eltávolításra kerül. A válaszadásra öt fokozatú likert skálán volt lehetőség.

(2) Perceived Stress Scale (PSS), vagyis Stressz skála (Cohen et al. 1983), mely a Covid19-járvány miatt kialakult helyzetben a válaszadók általános stressz szintjét volt hivatott mérni ötfokozatú likert skála segítségével.

(3) Self-Regulation Questionnaire (SQR), magyarul Önszabályozás Skálával (Diehl et al. 2006) mértük fel a résztvevők önszabályozó képességét. A Cronbach alfa javítása érdekében kilenc kérdés került felhasználásra az eredeti kérdőívből. A válaszadás ötfokozatú likert skálán történt.

(4) A mindennapi és teljesen természetes mértékű és célú mobilhasználatot (közösségi média kapcsolattartás, kommunikáció, levélírás, netezés) Limayem és munkatársai (2003) által kifejlesztett kérdőívvel mértük, melynél a felmérésben résztvevők öt fokozatú likert skálán tudták jelezni, hogy mennyire érzik magunkra nézve igaznak az olyan állításokat, mint például „Automatikusan használom a mobiltelefonomat”.

(5) A problémát okozó (esetenként addiktív) mobilhasználat felmérésére Bianchi és Phillips által kifejlesztett (2005) Mobile Phone Problem Use Scale (MPPUS) kérdőívet használtuk. A kitöltőknek 26 olyan kijelentést kellett magukra nézve értékelniük, mint például „Elveszettnek érzem magam a telefonom nélkül”.

A Cronbach alfa értékek mindegyik felhasznált mérőeszköz esetében 0.8 felettiak voltak. A fent megnevezett mérőeszközökön kívül demográfiai kérdéseket illesztettünk a kérdőívbe. A kapott eredmények elemzését SPSS 20 programmal végeztük el.

6. EREDMÉNYEK

Az adatok tisztítása után 215 fő (165 nő és 50 férfi) válaszait tudtuk elemezni. Felmérésünk eredménye nem reprezentatív. A válaszadók életkora 18-30 közé esett, és mindannyian a 2020 március és október közötti időszakban dolgoztak volna a mediterrán térség szállodáiban (53% Görögországban, 8% Cipruson, 39% Spanyolországban). Az átlagéletkor 21.96 év (SD=3.63). A válaszadók kevesebb, mint 70%-a három hónapnál rövidebb időre kötött szerződést és 31% nem igényelt ösztöndíjat a munkavállalási időszakra (Erasmus+ vagy Campus Mundi szakmai gyakorlatos támogatás igényléséhez ők nem feleltek meg). Munkavégzés szempontjából a válaszadók kötelező szakmai gyakorlatot teljesítő vagy nyári munkát vállaló főállású diákokból (65,1%), teljes munkaidőben Magyarországon dolgozókból (13%), és részmunkaidős munkavállalókból álltak (21,9%). Fontos megemlíteni, hogy a felmérés idején munkaviszonnyal rendelkezők felmondták volna magyar munkaszerződéseiket a külföldre indulás előtt.

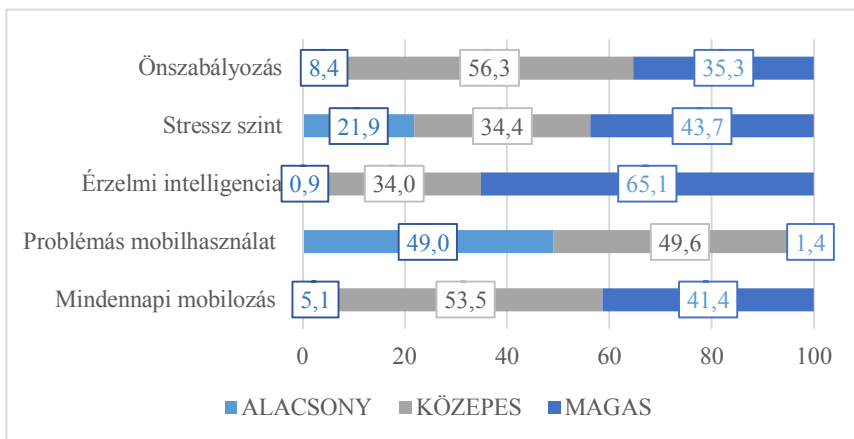
A felmérés során használt mindegyik kérdőív blokk kiváló Chronbach alfa értékekkel rendelkezett (minden esetben 0.8 feletti volt az értéke), így az egyes kérdőívekből összpontszámot tudtunk képezni. Az egyes változók átlagértékeit és a válaszadók által elért minimum és maximum pontszámokat az 1. táblázat szemlélteti.

	Min	Max	Átlag	SD	α
Stressz	11	55	36.42	12.0265	0.952
Mindennapi mobilhasználat	29	90	63.06	11.8250	0.887
Problémás mobilhasználat	28	112	60.53	15.6685	0.905
Önszabályozás	9	45	30.42	6.3017	0.849
Érzelmi intelligencia (EQ)	51	133	103.87	14.3128	0.898

1. táblázat. A vizsgált változók átlagértékei.

Az 1. ábrán látható, hogy a válaszadók több, mint fele (56.3%) átlagos önszabályozó képességekkel rendelkezik, 35.3% pedig kifejezetten magas pontértéket ért el. A vizsgált minta átlag pontszáma 30.42, ami szintén a közepes pontszámkategória felső hányadába tartozik (elérhető pontszámok 9-45 között).

1. ábra. A válaszadók pontszámainak százalékos eloszlása.

Forrás: saját szerkesztés.

A stressz szintet vizsgálva a minta 21.9%-a alacsony ponttérréssel rendelkezik, 34.4% átlagos, 43.7% pedig kifejezetten magas pontszámot ért el, vagyis a válaszadók jelentős része stresszesnek éli meg a mindennapjait. Az átlagpontszám 36.42, ami a közepes tartomány felső vége felé helyezkedik el (10-50 pont közötti skálán). A válaszadók közül került ki olyan, aki abszolút nem érzi stresszesnek a mindennapjait (10 pont) és olyan is, aki úgy érzi hatalmas mértékű stressznek van kitéve és nem nagyon tudja kezében tartani az életét (50 pont). Az érzelmi intelligencia tekintetében az alacsony pontszámot elérők aránya 1% alatti, 34% átlagnak megfelelő érzelmi intelligenciával rendelkezik, míg a válaszadók 65.1%-a kifejezetten magas EQ-t tudhat magáénak. Az átlagérték 103.87 volt, a pontszámok 27 és 135 között mozoghattak. A fiatalok közel fele (49%) alacsony értéket ért el a problémás mobilhasználat skálán, 49.6% pedig átlagosat. Mindössze 1.4% pontszáma ért el olyan magas szintet, hogy az felvetheti az addiktív viselkedés veszélyének lehetőségét. A fiatalok átlagpontszáma 60.53 (26 és 130 közötti skálán) ami éppen az alacsony és átlagos szint között helyezkedik el. A mindennapi mobilozás mindössze 5.1% esetében volt kifejezetten alacsony, a többség (53.4%) közepes pontszámot ért el, ami ennél a korosztálynál nem meglepő, hiszen szinte minden tevékenységhez használják a mobiltelefont. 41.4% kifejezetten magas pontszámot ért el, vagyis életének szinte minden területéhez kapcsolódik rendszeres mobilhasználat (melynek típusa nem jelez problémás viselkedést). Az átlagérték 63.06 volt (18 és 90 közötti skálán), ami csak pár ponttal marad le a magas besorolástól.

Az esetleges életkori különbségeket vizsgáltuk meg először. A Pearson féle korrelációvizsgálat nem mutatott szignifikáns kapcsolatot az életkor és a változók között. A varianciaanalízis pedig nem jelzett szignifikáns különbséget a változók szintjében a tanulmányi státusz alapján (főállású diákok, teljes munkaidős

dolgozók és részmunkaidőben dolgozók között), illetve nem igazolt nembeli eltéréseket sem. A mindennapi (vagyis szokásos teendőinkhez szükséges mértékű) mobilhasználatot és a problémás szintű mobilhasználatot különböző kérdőívekkel mértük fel, az változók közötti korrelációk a 2. táblázatban láthatók.

	Problémás mobilhasználat	Szokásos mobilhasználat
Problémás mobilhasználat	1	0.747**
Ön-szabályozás	-0.379**	-0.66**
Érzelmi Intelligencia (EQ)	-0.163*	-0.067
Stressz	0.512**	0.503**
Életkor	-0.129	-0.053

2. táblázat. A vizsgált változók közötti korreláció mértéke és a hozzájuk tartozó szignifikancia szintek (* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$)

Az elemzés alapján elmondható, hogy a két felhasználási forma nagyon erősen összefügg ($r = 0.747$, $p < 0.01$). Az életkor nincsen hatással a felhasználási módokra. A stressz szintje erősebben függ össze a problémás mobilhasználattal ($r = 0.512$, $p < 0.01$), mint a szokásos használattal ($r = 0.503$, $p < 0.01$). Az erős önszabályozási képességekkel bírók kevesebb problémás használatról számoltak be ($r = 0.379$, $p < 0.01$), és szignifikáns, negatív kapcsolatot mutattak a mindennapi mobilozás mennyiségének esetében is ($r = -0.266$, $p < 0.01$). Érdekes módon az érzelmi intelligencia (EQ) nincs összefüggésben a mindennapi telefonhasználati szokásaikkal, de valamennyi védeltséget biztosít a problémás mobilhasználattal szemben ($r = -0.163$, $p < 0.05$). Az érzelmi intelligencia (EQ) és egyéb változók összefüggéseit a 3. táblázat szemlélteti.

	Problémás mobilhasználat	Ön-szabályozás	Stressz	Szokásos mobilhasználat	Életkor
Érzelmi intelligencia (EQ)	-0.163*	0.475**	0.291**	-0.067	0.054

3. táblázat. Az EQ és a további változók közötti korreláció mértéke és a hozzájuk tartozó szignifikancia szintek (* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$).

Az érzelmi intelligencia (EQ) az életkorról és szokásos mobilhasználatról nem mutat összefüggést. Ellenben gyenge védelmet biztosít a problémás mobilhasználattal szemben ($r = -0.163$, $p < 0.05$), és segít a stresszszint kordában tartásában ($r = -0.291$, $p < 0.01$). Az EQ és az önszabályozás képessége között lineáris összefüggés mutatható ki ($r = 0.475$, $p < 0.01$), az EQ szintje 22%-ban magyarázza az önszabályozás szintjét.

A megkérdezettek 82.6%-a mondta azt, hogy hacsak nem tartják fent a munkavállalást és utazást korlátozó intézkedéseket, akkor mindenképpen szeretné külföldön megkezdeni a munkát, akkor is, ha ez az eredetihez képest későbbi kezdést jelentene. A magasabb érzelmi intelligencia előrevetíti a pozitív változásokban való bizakodást ($r=0.684$, $p<0.05$).

7. ÖSSZEFOGLALÁS

A Covid19 vírus okozta világjárvány jelentős korlátozásokat és változásokat okozott a fiatalok életében is. Egyrészt meg kell küzdeniük a járvány miatti oktatási kihívásokkal, és a tanulmányaikkal kapcsolatos bizonytalanság érzéssel, másrészt rájuk is ugyanúgy hatnak a negatív gazdasági események. Sokuk belealkulálta a megélhetésébe a külföldi munkavállalást, és a tavaszi-nyári időszak kezesetéből tervezte további tanulmányait finanszírozni. A felmérés eredményei alapján elmondható, hogy a Covid19 miatti fokozott bizonytalanság és az ebből fakadó stressz ellen a magasabb érzelmi intelligencia és önszabályozási képesség valamelyest védelmet biztosít. A magasabb EQ-val rendelkezők pozitívabban tekintenek a jövőbe, érzelmeiket és gondolataikat jobban tudják kontrollálni. A stressz szintje és a mobiltelefonhasználat mennyisége összefüggést mutat a fiatalok esetében; a magasabb fokú stressz és alacsonyabb önszabályozási képesség elősegíti az addiktív mobiltelefonhasználatot. Természetesen nem könnyű meghúzni a határt a normális és a problematikus mobilhasználat között egy olyan időszakban, amikor a személyes találkozásokat nullára kell redukálni és a kapcsolattartás egyetlen lehetséges színtere a digitális térre korlátozódik. Túlzott mobilhasználat esetén azonban az egyénre ömlő, válogatás nélküli és nem feltétlenül megbízható információ tovább nehezíti a tisztán látást a Covid19 helyzettel kapcsolatosan is, nem segít a bizonytalanság felszámolásában, emiatt további szorongást szülhet. A megfelelő önszabályozó képességgel és magas érzelmi intelligenciával rendelkező fiatalok kevesebb időt töltenek mobilozással és valószínűbben tartanak ki hosszútávú terveik, így a külföldi munkavállalás mellett, a tapasztalat nehézségek ellenére is.

2020. június 30.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bak G. 2020. Digitális kompetencia: új trend vagy szükséges tudás? In Horváth B. – Földi P. – Kápolnai Zs. (szerk.) *Conference Proceedings of VI. Winter Conference of Economics PhD Students and Researchers*. 6-13.
- Baker, S. R. – Bloom, N. – Davis, S. J. – Terry, S. J. 2020. Covid-induced economic uncertainty (No. w26983). *National Bureau of Economic Research*.

- Bianchi, A. – Phillips, J. G. 2005. Psychological predictors of problem mobile phone use. *Cyberpsychology & Behavior*. 8(1): 39-52.
- Cohen, S. – Kamarck, T. – Mermelstein, R. 1983. A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*. 24: 386-396.
- DeNeve, K. M. – Cooper, H. 1998. The Happy Personality: A Meta-Analysis of 137 Personality Traits and Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*. 124(2): 197-229.
- Diehl, M. – Semegon, A. B. – Schwarzer, R. 2006. Assessing attention control in goal pursuit: A component of dispositional self-regulation. *Journal of Personality Assessment*. 86(3), 306-317.
- Hall, C. C. – Ariss, L. – Todorov, A. 2007. The illusion of knowledge: when more information reduces accuracy and increases confidence. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 103(2): 277-290.
- Holicza, P. – Pásztor, J. 2016. Hire Smart: A Comparative Analysis on Hiring Erasmus Interns vs. Local Workforce in the Mediterranean. *Management, Enterprise and Benchmarking in the 21st century III*. Budapest: Óbuda University. 93-108.
- Katsanevas, T. – Livanos, I. 2006. Unemployment in Greece: trends and main causes. *Volume of Essays in Honors of Professor Panayiotopoulos*. University of Piraeus. 581-592.
- Kertai-Kiss, I. 2016. A kockázat- és bizonytalanságkezelés kérdései és a biztonsági kultúra, *Taylor Gazdálkodás- és szervezéstudományi folyóirat*, 2016(1): 151-159.
- Knight, F. H. 1921. Risk, uncertainty and profit. New York: Hart, Schaffner and Marx.
- Krómer, I. 2011. Természeti katasztrófák: Kockázatok és Bizonytalanságok, *Elektrotechnika*. 2011(11): 19-24.
- Kun, B. – Demetrovics, Z. (2010). Emotional intelligence and addictions: A systematic review. *Substance Use & Misuse*. 45(78): 1131-1160.
- LaRose, R. – Lin, C. A. – Eastin, M. S. 2003. Unregulated Internet usage: Addiction, habit, or deficient self-regulation? *Media Psychology*. 5(3): 225-253.
- Limayem, M. – Hirt, S. G. – Cheung, C. M. K. 2003. *Habit in the context of IS Continuance: Theory extension and scale development*. Hong Kong: City University of Hong Kong: Department of Information Systems.
- Lu, T. – Adler, H. 2009. Career goals and expectations of hospitality and tourism students in China. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*. 9(1-2): 63-80.
- Mayer, J. D. – Salovey, P. 1997. What is emotional intelligence? In Salovey, P. – Sluyter, D. (eds.), *Emotional development and emotional intelligence*. New York: Basic Books. 3-31.
- McKnight, D. H. – Chervany, N. L. 1996. *The Meanings of Trust*. Minneapolis: University of Minnesota.
- Metcalfe, J. – Mischel, W. 1999. A hot/cool-system analysis of delay of gratification: Dynamics of willpower. *Psychological Review*. 106(1): 3-19.

- Misztal, B. 1996. *Trust in Modern Societies: The Search for the Bases of Social Order*. Cambridge: Polity Press.
- Nagy, H. 2010. *A képesség-alapú érzelmi intelligencia modell érvényességének empirikus elemzése*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- O'Sullivan, G. 2011. The relationship between hope, eustress, self-efficacy, and life satisfaction among undergraduates. *Social indicators research*. 101(1): 155-172.
- OECD 2020. *Görögország és Spanyolország turizmusának hozzájárulása a GDP-hez*, Elérés: <https://data.oecd.org/industry/tourism-gdp.htm> [Letöltés: 2020.06.12.]
- Orso, D. – Federici, N. – Copetti, R. – Vetrugno, L. – Bove, T. 2020. Infodemic and the spread of fake news in the COVID-19-era. *European Journal of Emergency Medicine*. https://journals.lww.com/euro-emergencymed/Citation/9000/Infodemic_and_the_spread_of_fake_news_in_the.99103.aspx [Letöltés: 2020.06.12.]
- Pásztor, J. – Bak, G. 2020. The Urge of Share & Fear of Missing Out – Connection Between Culture Shock and Social Media Activities During Erasmus Internship. *Proceedings of FIKUSZ '19 SYMPOSIUM FOR YOUNG RESEARCHERS*. Budapest: Óbuda University. 177-193
- Pásztor, J. – Ósz, R. 2017. Financial Aspects of international Mobility of Generation Y. In David, Tuček (ed.) *Proceedings of Abstracts of the 8th International Scientific Conference: Finance and Performance of Firms in Science, Education, and Practice*. Zlin: Tomas Bata University in Zlin. 115-115.
- Pásztor, J. 2020. Role of Cultural Intelligence (CQ) in the onboarding process and cultural adjustment of sojourners and Erasmus interns in hotel establishments. *Proceedings of Management, Enterprise and Benchmarking in the 21st Century*. Budapest: Óbuda University. [in press]
- Pérez-Lanzac, C. 2012. *1000 euro a month? Dream on...* El Pais. http://elpais.com/elpais/2012/03/12/inenglish/1331575980_208983.html [Letöltve: 2020.06.20.]
- Pokorádi L. 2007. Bizonytalanság a kockázatkezelésben. *Repüléstudományi Közlemények*. Különszám 19: 1-8.
- Psacharopoulos, G. 2003. *Greek Education: A Contemporary Tragedy*. Athens: Sideris.
- Richardson, S. 2008. Undergraduate tourism and hospitality students' attitudes toward a career in the industry: A preliminary investigation. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*. 8(1): 23-46.
- Salovey, P. – Mayer, J. D. 1990. Emotional intelligence. *Imagination Cognition, and Personality*. 9: 185-211.
- Schutte, N. – Malouff, J. – Hall, L. – Haggerty, D. – Cooper, J. – Golden, C. 1998. Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*. 25(2): 167-177.

- Seprényi R. – Pásztor J. 2020. A külföldi szakmai gyakorlat kihívásai, avagy a kulturális sokkra ható tényezők. *Tudományos eredmények a nagyvilágból: Válogatás Campus Mundi ösztöndíjasok tanulmányaiból*. Budapest: Tempus Közalapítvány. 58-68
- Suutari, V. – Brewster, C. 2003. Repatriation: Empirical evidence from a longitudinal study of careers and expectations among Finnish expatriates. *International Journal of Human Resource Management*. 14(7): 1132-1151.
- Szikora P. 2015. Hallgatói döntések racionalitásának vizsgálata párosításelméleti eszközökkel. *TAYLOR Gazdálkodás és Szervezéstudományi folyóirat*. 2015(1): 302-310.
- World Health Organization. 2020. *Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak*, 18 March 2020 (No. WHO/2019-nCoV/MentalHealth/2020.1). World Health Organization.

BUSINESS UNUSUAL: A COVID19-JÁRVÁNY VÁLSÁGKOMMUNIKÁCIÓS ÉS KRÍZISMENEDZSMENT ASPEKTUSAI

PINTÉR DÁNIEL GERGŐ

BUSINESS UNUSUAL: THE COMMUNICATION AND CRISIS MANAGEMENT ASPECTS OF COVID-19 PANDEMIC

This study introduces the business leadership aspects of COVID-19, through elaborating on the corporational challenges the author helped to resolve as a crisis-consultant in the fields of health-care, communication and management. First, the main characteristics of institutional crises are discussed along the academic definitions of crisis communications and crisis management. As the next step, the current situation caused by the pandemic is analyzed along the concepts of cause, severity, downtime and controllability with a highlight on the focal points that define our ability to deal with such sudden and paralyzing crises as COVID-19. In the second half of the study the main findings of the Hungarian Public Relations Association's (HPRA) guidebook are summarized in a structured manner: all pragmatic proposals in relation to management, company control, personal hygiene, public relations, intra- and inter-communications that help companies not only to minimize the possible damages, but also to maintain their productivity during a pandemic.

1. BEVEZETÉS:

A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY HATÁSA A MUNKA VILÁGÁRA

2020 januárjában az Egészségügyi Világszervezet (WHO) világméretű egészségügyi vészhelyzetet és számos korlátozást léptetett életbe (Molnár – Csurgó 2020) a Covid19 vírus terjedésének megakadályozása érdekében. Azóta a koronavírus-járvány nemcsak negyedmillió halálos áldozatot követelt (portfolio.hu 2020a), de teljesen felborította a makrogazdasági folyamatokat és drasztikusan rontotta a pénzügyi kilátásokat is, melynek következtében számos nemzet a folyó évi költségvetés újragondolására kényszerült (Szolidaritási Akciócsoport 2020). A Covid19 az összes szektorra, minden egyes vállalat tevékenységére kihatott és váratlan világgazdasági zuhanást okozott. A 2020 márciusától jelentkező globális kihívás növelte az egyes országok, politikai pártok és különféle gazdálkodó szervezetek egymásra utaltságát és alapjaiban strukturálta át a társadalmi folyamatokat. A magyar kormány létrehozta a Koronavírus-járvány Elleni Védeke-

zésért Felelős Operatív Törzsét, részletes akcióttervet adott ki a fertőzés lokalizálására, 2020. március 4-én pedig elindította a hivatalos koronavirus.gov.hu weboldalt, amely azóta is naprakész információkat szolgáltat a vírus megfékezése érdekében hozott intézkedésekről (portfolio.hu 2020b).

A koronavírus-járvány azonban nemcsak az emberek biztonságát, egészségét veszélyeztette, de minden korábbinál kockázatosabbá tette a munkavégzést, melynek következtében gyakorivá váltak a részleállások és az ágazati, munkahelyi átrendeződések, a munkavállalók pedig erősen kiszolgáltatottak lettek (Munkástanácsok Országos Szövetsége 2020). A legsúlyosabban érintett iparágakban – például a turizmus, a vendéglátás, a rendezvényszervezés vagy az autóipar területén – tömeges elbocsátások tapasztalhatók (Csizmadia – Illéssy 2020), az egyéni vállalkozások közül is sokan szünetelnek; a szépségápoláshoz, sporthoz, előadó-művészeti tevékenységhez kötődő szolgáltatások iránt pedig folyamatosan esik a kereslet (Kreatív Európa Program 2020).

A fenti tendenciákból egyértelműen látszik, hogy a munkahelyvesztések mellett a válságnak egyéb, a munkafeltételekre vonatkozó közvetett hatásai is vannak. Munkaszervezés távolról, kényszerű fizetetlen szabadságolások, utazási tilalmak, a home office-ra való áttérés többletköltségei, pandémiás intézkedések, veszforogatókönyvek, új, gyorsan elsajátítandó munkafolyamatok, elhalasztott szakmai rendezvények, büdzsé- és munkaidő csökkentés, befagyasztott marketing- és márkacépek aktivitásai, a dolgozók és a célközönség megtartásának kihívásai – csak néhány gyakorlati példa arra, hogy milyen következményeket gyakorolt a koronavírus a cégek 2020-as üzleti stratégiájára (Pintér 2020). Ezek a következmények nemcsak további stresszt, pszichés és fizikai kitértiséget jelentenek a dolgozók számára, de a vállalatok szervezeti irányítási, munkavédelmi, illetve belső és külső kommunikációs tevékenységét is intenzíven befolyásolják. Összefoglalva elmondható tehát, hogy a versenyképességet javító intézkedések helyét határozatlan ideig átvette a válságkezelés, a 2020-as kommunikációs és üzleti stratégiát pedig kénytelenek mihamarabb felülvizsgálni a cégek.

Jelen tanulmány a Covid19 szervezeti irányítási aspektusait mutatja be és a krízistanácsadóként dolgozó szerző gyakorlati tapasztalatait összegzi a vállalatok egészségvédelmi, kommunikációs és menedzsment kihívásaira koncentrálna. Elsőként szakirodalomkeresés keretében ismertetem az intézményi válságok legfontosabb karakterisztikáit, valamint a válságkommunikáció és -menedzsment főbb akadémiai fogalom meghatározásait. Ezt követően az érintettek köre, a kiváltó okok, a súlyosság, a lefutási idő és a kezelhetőség szempontjai alapján osztályozom a koronavírus-járvány következtében kialakult helyzetet és rávilágítok azokra a sarokpontokra, amelyek meghatározzák a Covid19-hez hasonló, erős hatású és hirtelen megjelenő krízisek kezelési lehetőségeit. A tanulmány második felében a Magyar Public Relations Szövetség átfogó szakmai ajánlásának (Pintér – Vas 2020) legfontosabb megállapításait összegzem és rendszerezem mindazokat a szervezésre és cégvezetésre, személyi higiénia, közönségkapcsolatokra, külső partnerekkel történő és belső kommunikációra vonatkozó pragmatikus javaslatokat (Pintér 2020), melyek segítségével a vállalatok nemcsak minimalizálhatják az

esetleges károkat, de a járvány idején is fenntarthatják produktivitásukat, hosszútávon pedig akár fejlődhetnek is.

2. SZAKIRODALMI ÖSSZEFOGLALÁS

Ebben a fejezetben röviden összefoglalom a munka világában eszkalálódó veszélyes helyzetek, üzleti konfliktusok jellemzőit; bemutatom a főbb akadémiai definíciókat és megadom a krízismenedzsment és -kommunikáció eltérő fogalom-meghatározásait.

2.1 AZ INTÉZMÉNYI VÁLSÁGOK LEGFONTOSABB JELLEMZŐI

Az intézményszervezéssel és -vezetéssel kapcsolatos tudományos kutatások az 1990-es évektől növekvő figyelmet szentelnek a krízismenedzsment területének és annak, hogy megértsék, pontosan miért és hogyan eszkalálódnak a céges válságok, konfliktusok (ld. pl. Coombs – Holladay 2010); illetve milyen eszközök állnak a szervezetek rendelkezésére az esetleges károk enyhítésére (vö. Bundy – Pfarrer 2015, Coombs 2007b, Kahn et al. 2013). Számos cikk foglalkozik a krízisek lehetséges kimeneteleivel, kiemelten fókuszálva az érdekgazdák szervezeti reputációval kapcsolatos percepcióira, a vállalat legitimitásának kérdésére, valamint a célcsoport és az adott márka közötti bizalom kiépítésének, illetve lerombolásának feltételeire (vö. Coombs 2007b, Gillespie – Dietz 2009). A területet vizsgáló kutatások körében népszerű témaként jelennek meg a szervezetek adaptációját, tanulását, környezeti integrációját elemző írások (vö. Lampel et al. 2009, Veil 2011), valamint a válságok pénzügyi és jogi hatását felfejtő cikkek is (vö. D’Aveni – MacMillan 1990).

Bár a különböző vállalati krízisek jelenségével foglalkozó legjelentősebb szakmák, a menedzsment, a biztonságtechnika, a pszichológia, valamint a kommunikáció elméleti alapjai és gyakorlati módszertana számos társadalomtudományi diszciplínában gyökereznek, az elmúlt évtizedekben megjelenő esettanulmányok és teoretikus módszertant fejlesztő cikkek segítségével a területet kutatók mégis azonosítani tudták a fogalom négy elsődleges karakterisztikáját. Bundy és szerzőtársai legfrissebb áttekintésükben (Bundy et al. 2016) a jelentős, menedzsmenttel foglalkozó nemzetközi folyóiratokat és az azokban megjelenő, krízisekkel kapcsolatos tanulmányokat vizsgálták. A bibliográfiára is kiterjedő elemzés segítségével a különböző tudományos perspektívák diverzifikáltsága és az intellektuális tradíciók sokszínűsége ellenére a szerzők a vállalati kríziseknek az alábbi négy általános tulajdonságot tulajdonítják.

1. A krízisek bizonytalanságot, zavarokat indukálnak és a korábbi menedzsment vagy kommunikációs gyakorlat megváltoztatásának igényét vonják maguk után (Kahn et al. 2013).
2. A krízisek veszélyesek a szervezetek imázsára, reputációra és közönségkapcsolataira nézve (Pintér 2016: 36).
3. A krízisek egy hosszabb, komplex folyamat meghatározó részeiként nagy nyilvános érdeklődésre tartanak számot (Jacques et al. 2009).
4. A krízisek szoros kapcsolatban állnak az individuális vagy csoportos viselkedéssel, ebből következően társadalmilag konstruált, számos szubjektív olvasatot magukban hordozó jelenségeknek tekinthetőek (Coombs 2010b: 478).

Összefoglalva tehát a vállalati kríziseket a hétköznapi rutinból kiugró, jórészt váratlanul fellépő, a célok megvalósulását potenciálisan veszélyeztető eseményekként értelmezi a szakma és a tudományos közösség (Seeger et al. 1998). Olyan nem kívánt helyzetként, amelyben a cégvezetésnek az alábbi öt kísérőjelenség elszigetelt vagy együttes, akár kumulatív hatású felbukkanásával célszerű számolni:

1. a produktivitás csökkenése;
2. a normális napi ügymenet akadozása;
3. rosszul működő belső és külső információáramlás;
4. anyagi és presztízsbéli károk;
5. valamint a szervezet nyilvános megítélésének csorbulása.

Az 1-es és 2-es pont mögött húzódó implicit menedzsment aspektusokra épít a kommunikációkutató Timothy Coombs is, aki szerint a sikeres kríziskommunikáció kiinduló pontja tulajdonképpen a kiszámíthatatlan, az érdekgazdák elvárásainak teljesítését és a szervezet teljesítményét veszélyeztető eseménysorozat majdani bekövetkeztének minél korábbi felismerése. (Coombs 2007a: 2-3)

A preventív szemléletre, a válságok korai felismerésében rejlő látszólagos ellentmondásra korábbi kutatásaiban Pintér is rámutatott: „a fenyegetés észlelésének megfelelő idejéből következik a krízismenedzsment egyik legnagyobb paradoxona, miszerint a sikeres válságkommunikációs hozzáállás olyan szinten problémaérzékeny, hogy a lehetséges integritást fenyegető tényezők közül minél többet igyekszik korai szakaszban felismerni és csírájában elfojtani, következésképpen azok nem is fejlődnek igazi krízissé” (Pintér 2016: 35).

Ezt a problémát nemcsak szakmai, de akadémiai oldalról is számos kutató megfogalmazta már: Flin (2001) és Mitroff (2004) szerint például a krízishelyzet specifikumainak megállapítására ténylegesen akkor válik csak lehetőség, amikor már megnövekedett a veszély; a gazdasági mutatók romlani kezdenek és a szokásos üzletmenet akadozik; a vállalati imázs veszélybe kerül; a cég általános teljesítménye pedig hanyatlani kezd.

A fenti kísérőjelenségek romboló hatása egyben magával hozza annak a belátását is, hogy a korábbi folyamatok a jelenlegi körülmények között fenntarthatatlanok, revidéálásra szorulnak (Venette 2003), tehát egy veszélyes helyzet sikeres kezelésének kiindulópontja tulajdonképpen nem más, „mint egy fordulatot elérő szándékkal született döntés az átalakítások megtervezése, menedzselése és kommunikálása mellett” (Pintér 2019: 28).

Fink (1986) korai meghatározásában az optimalizálás mellett szóló vezetői döntést az idő dimenziójába helyezve értelmezi és az elemzés fázisának fontosságát hangsúlyozza. Szerinte a különböző diszfunkcionális szervezeti folyamatok együttállása akár olyan kritikus helyzethez is vezethet, amely egyrésztől magában hordozza a rendkívüli gyorsasággal történő felerősödés lehetőségét; másrésztől pedig alapos és széleskörű belső vizsgálat nyilvános igényét hívja ki, tehát drasztikusan befolyásolja az intézmény normális menedzsment folyamatait, valamilyen formában akadályozva a külső tevékenységet vagy a belső ügymenetet (Fink 1986).

Ezen a ponton elengedhetetlenül fontos még egy kiegészítést tennünk, hiszen természetesen az is krízishelyzetet idézhet elő, amikor a média vagy a környezet értékelése szerint a szervezet nem az elvárt módon reagál a már korábban eszkalálódott, vagy a brandhez egyéb módon kapcsolódó helyzetre. (Pintér 2016b) A fenti kísérőjelenségek mentén kialakult, kockázatos helyzet jelentős negatív hatást fejthet ki egy adott társadalmi, gazdasági, politikai vagy civil szervezet nyilvános megítélésére, érdekeinek érvényesítésére, üzleti, stratégiai és kommunikációs céljainak elérésére, vagyis meghatározó fordulópontot hozhat a korábbi, menetrendszerű működésben (Seeger et al. 1998).

Coombs (2010a) szerint ez a meghatározó fordulópont szélsőséges esetben akár a cég csődjéhez is vezethet, hiszen egy instabil, hektikusan és permanensen változó szervezeti életszakasz akár az érdekgazdák elfordulását is eredményezheti, mely végső soron az intézmény fennmaradását kérdőjelezi meg. Mivel a válságok bizonytalanságot, stresszt és aggodalmat okozhatnak az intézményen belül és kívül, ezért gyors és körültekintő reakciót igényelnek (Coombs 2010a), amik érhetően kihívások elé állítják a szervezet humán, fizikai és anyagi erőforrásait (Ulmer et al. 2007). Ez egyben magával hozza annak a belátását is, hogy a korábbi rendszer a jelenlegi keretek között fenntarthatatlan, vagyis a krízissituáció tulajdonképpen nem más, mint egy váratlanul fellépő igény és tényleges szükség a szervezeti átalakítások megtervezésére, előkészítésére, menedzselésére és kommunikálására (Venette 2003).

Nyárády Gáborné és Szeles Péter könyvében élesen szétválasztja a „válság” és a „krízis” fogalmát. A szerzőpáros szerint

- a válság „az egyén, a csoport, a szervezet életében megnyilvánuló súlyos zavar, nehéz helyzet, amelynek kimenetele jó vagy rossz egyaránt lehet” (Nyárády–Szeles 1999:276);
- míg a krízis „komoly konfliktus, amelyben az egész szervezet a probléma megoldására fókuszál. Egy ügy vagy baleset, amely a szervezet működésében az

irányítás valamilyen mértékű időleges elvesztését idézi elő, részlegesen vagy teljes egészében megállítja vagy lelassítja a normál működést, és valódi vagy látszólagos veszélyt jelent az egyénre/társadalomra, a gazdaságra, a környezetre vagy a kultúrára. A krízis a válság döntő fordulópontja, amikor még elkerülhetőek a súlyos események, még minden jobbra fordulhat” (Nyárády–Szeles 1999: 276).

Nyárádyval és Szelessel ellentétben a „*krízis*” szót Magyarországon gyakran a „válság” szinonimájaként is használják, hiszen mindkettő feszült, fenyegetettségi, kilátástalansági és elvesztettségi érzést keltő folyamat (Coombs 2010a), ami nemcsak jelentősen megterheli az érintettek problémamegoldó kapacitását, de magában hordozza a pozitív és a negatív irányba történő változás lehetőségét is (Tanács – Zemplén 2015). Jelen tanulmány során a nemzetközi menedzsment szakirodalom definíciós hagyományait követve e két fogalom közé a szerző is egyenlőségjelet tesz, a következőkben tehát a „válság” és a „krízis” kifejezéseket rokon értelmű, hasonló jelentésű szavakként használja.

A fejezet szakirodalmi meghatározásait összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a vállalati kríziseknek – mint például a Covid19 terjedése következtében jelentkező munkaerőpiaci válságnak – az alábbi jellemző általános karakterisztikákat tulajdoníthatjuk:

- előre kevéssé látható, meglepetésszerű esemény;
- felfokozott érzelmi állapottal, stresszel, konfliktusokkal jár;
- az érintettek napi működése – súlyosabb esetekben fennmaradása – közvetlen veszélybe kerül;
- emberi életet, szociális jólétet, egzisztenciális stabilitást, környezeti egyensúlyt, kulturális integritást is veszélyeztethet;
- közvetve vagy közvetlenül alááshatja a szervezet és az érintettek hitelességét, jó hírnevét, rombolja a közönségkapcsolatokat és bizalmat;
- drasztikusan befolyásolja a cég normális menedzsment folyamatait, akadályozza a külső tevékenységet, a stratégiai célok elérését és a belső ügymenetet;
- egy hosszabb, komplex folyamat meghatározó részeként nagy nyilvános- és médiaérdeklődésre tart számot;
- nehezen kezelhető és kommunikálható szituáció, amely hibás reakció esetén gyorsan felerősödhet;
- kvázi azonnali és fordulatot elérő szándékú vezetői döntést igényel: a korábbi menedzsment vagy kommunikációs gyakorlat fejlesztését, optimalizálását vonja maga után;
- alapos és széleskörű vizsgálat igényét váltja ki;
- az esetleges döntések és megoldások hatása nehezen előrejelezhető: a sikeres kezelés feltételei bizonytalanok;
- meghatározó fordulópontot jelent a korábbi szervezeti rutinban és működésben;

- kimenetele lehet rossz is, de a tanulásra, fejlődésre való lehetőségként célszerű értelmezni;
- sikeres kezelése interdiszciplináris felkészültséget igényel: a kommunikáció és menedzsment eszköztárán kívül egyéb szakmák bevonását indukálhatja, például az individuális vagy csoportos viselkedést vizsgáló pszichológiáét, vagy a krízisek megelőzését mérnöki-technológiai szempontból megközelítő biztonságtechnikáját, esetleg
- megelőzésében és kezelésében elengedhetetlen a tudatos és minden részletre kiterjedő felkészülés (Pintér 2019).

2.2 A KRÍZISMENEDZSMENT ÉS -KOMMUNIKÁCIÓ FOGALMÁNAK MEGHATÁROZÁSAI

A krízismenedzsment egy rendszerszemlélettel bíró vezetéstudományi irányzat, amely a szervezetirányítási tevékenységek biztonságos kivitelezésének központi, stratégiai-szintű eleme. Bukovics és Hülvely (2015: 48) szerint „egy olyan, időben korlátozott, problémaközpontú beavatkozás, amelynek feladata a krízis előrejelzése, azonosítása, kezelése, valamint megoldása.” A krízismenedzsment legfontosabb célja tehát az élet, az egészség, a testi épség védelme, valamint a normál ügymenetre való visszaállás érdekében végzett optimalizáló, szervezetfejlesztő tevékenységek koordinálása és tervezése (Groh 2014). A veszélyben lévő szervezet céljainak sikeres elérése, a produktivitás és az érdekgyázzakkal kiépített bizalom visszaállítása érdekében a különböző anyagi- és humán erőforrások tervezése, szervezése és összehangolása tartozik a szakma eszköztárába (Bundy et al. 2016). Ezen felül a krízismenedzsmentek gyakran foglalkoznak a kommunikáció szervezési aspektusaival, a krízisválasz körülményeinek megválasztásával, a válság kezelésének mindennapi feladataival (Pintér 2016b).

A hatékony krízismenedzsment nemcsak helyreállítja az egyensúlyt, de csökkenti az érdekgyázzaknak okozott trauma mértékét, segíti a cég célcsoportjának megfelelő adaptív reakcióit és az esetleges károsultak kompenzálását. Tágabb értelemben ide tartoznak a preventív intézkedések is, melyek magukba foglalhatják a szervezeti felépítés, a cégkultúra, a napi működéshez elengedhetetlen operatív szabályok, a piac, a versenytársak, valamint az egyes munkatársak felelősségi és hatásköreinek monitorozását és szükség szerint revideálását is, valamint a különböző válságtípusokat kiváltó okok azonosítását, az azokra vonatkozó megoldási és reagálási javaslatokat és az egyensúlyi helyzet visszaállítása érdekében alkalmazandó vészforogatókönyvet is (Pintér 2018). A krízismenedzsment tehát megmutatja, hogy pontosan hogyan viszonyul egy cég és annak vezetősége a kockázatokhoz, a különböző természetű konfliktusokhoz; hogyan próbálja megakadályozni a veszélyes helyzetek kialakulását; milyen eszközökkel képes csökkenteni az esetleges károkat és gondoskodni az érdekgyázzakról; végső soron pedig, hogy hogyan használja fel a válság során

megszerzett tanulságokat a szervezet irányított fejlesztése érdekében (Bukovics – Hülvely 2015).

A krízismenedzsment fogalmával szemben az intézményi válságkommunikációt a Public Relations szakma szub-diszciplínájaként azonosítják a művelői (Bundy et al. 2016), melynek legfőbb oka a terület definíciójában keresendő (Pintér 2019). A krízis során történő, valamilyen mértékben tervezett információátadásnak ugyanis kiemelt célja, hogy egy veszélyes helyzettel szembenező szervezeti brand vagy én-márka korábban, PR-eszközökkel felépített reputációját sikerrel védje meg, vagy akár növelje (Barrera 2014). Nyárády Gáborné és Szeles Péter könyvében így fogalmaz: „a válságkommunikáció egy megtervezett folyamat alkalmazása a válság időtartama alatt, az érintett érdekgyazdák hatékony tájékoztatására a szükséges információk jól időzített, hiteles eljuttatásával. A válságkommunikáció a válságok megelőzésére, a bekövetkező negatív hatások mérséklésére, a normális működési állapot mielőbbi visszaállításának elősegítésére és az imázs védelmére irányul” (Nyárády – Szeles 1999: 277).

Coombs szerint a válságkommunikáció folyamata során a „krízishelyzet sikeres kezeléséhez szükséges információk összegyűjtése, feldolgozása és terjesztése” zajlik (Coombs – Holladay 2010: 20). A kommunikáció eszköztára elsősorban a válságesemény és az érintettek szerepének megértésében, az érintett cég számára előnyös kontextusba helyezésében segít; olyan szaktevékenység, amely krízishelyzetben a szervezet működési problémáinak leküzdését szolgálja, és amelynek során hírek és információk továbbítása történik (Anthonissen 2009). Veszélyes helyzetek során ugyanis a résztvevő felek kommunikációjának gyorsasága és minősége, az adekvát krízisreakciós hozzáállás, valamint a megfelelően kiválasztott krízisválaszok és -üzenetek döntően befolyásolják a nyilvánosság szervezettel kapcsolatos percepcióját (Coombs 2007b). Ennek tudatában a válságmenedzserek az adott szituációval kapcsolatos információkat először összegyűjtik, majd feldolgozzák, végül pedig valamilyen, az intézmény érdekeinek megfelelő szempontok alapján szűrik, súlyozzák, disszeminálják és nyilvánosságra hozzák (Coombs 2010a).

A szűrési folyamatnak és az arra épülő továbbításnak a háttérében az a szociálpszichológiai szempont áll, hogy a jelentés társadalmi konstrukció (Maines 2000); ennek következtében az, hogy a vállalat érdekgyazdái pozitívan, semlegesén vagy negatívan értékelik az adott brand válságban betöltött szerepét, tudatosan alakítható aszerint, hogy a külső kommunikációban milyen megvilágításba helyezzük az eseményeket. (Coombs 2010a) *Massey* gondolatával összegezve tehát azt mondhatjuk, hogy a válságkommunikáció azon megfelelően időzített, tényekből és szubjektív intézményi megfontolásokból egyaránt építkező üzenetek összessége, amely a célcsoport szervezeti imázssal kapcsolatos észlelésének befolyásolására törekszik (Massey 2001). Ahogy korábbi kutatásaimban rámutattam, „a válságkommunikáció során elengedhetetlen az eseményeket proaktívan értelmezni és körülhatárolni, hogy ne adjunk teret a spekulációnak és

mihamarabb vissza tudjuk állítani a normál szervezeti működés feltételeit” (Pintér 2015a: 73).

Miután röviden összefoglalásra kerültek a céges világban eszkalálódó veszélyes helyzetek jellemzői, valamint a krízismenedzsment és -kommunikáció főbb akadémiai definíciói, a következő fejezet társadalomtudományi szempontok szerint osztályozza a koronavírus-járvány következtében kialakult komplex válságszituációt.

3. A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY KÖVETKEZTÉBEN KIALAKULT KRÍZIS OSZTÁLYOZÁSA

A krízisek konceptualizálásánál alapvetésnek számít, hogy a fogalom tág értelmezéséből adódóan a veszélyes helyzeteket több szinten értelmezhetjük. A különböző válságszituációkat az érintettek köre, kiváltó okaik, lefutási idejük, jellegzetességeik, súlyosságuk, valamint menedzselhetőségük alapján is lehet még homogénebb csoportokra osztani (Nyárádi – Szeles 1999: 284-289). Mivel jelen tanulmány elsősorban az üzleti élet és a munka világa felől közelítve vizsgálja a koronavírus hatását, így a következőkben ismertetett osztályozás is a különböző gazdálkodási formák, cégek, szervezetek perspektívájából született.

- Elsőként megállapíthatjuk, hogy a Covid19 nyomán kialakult krízis *globális* válságnak tekinthető, hiszen a Föld munkavállalóinak meghatározó részének egészségét veszélyezteti, pénztárcáját, karrier lehetőségeit, családi viszonyait és perspektíváját pedig közvetlenül vagy közvetve érinti, mely ráadásul régió- és adott munkáltató-specifikus karakterjegyekkel és kumulatív munkaerőpiaci, gazdasági, kulturális, jogi, pszichológiai és politikai tényezőkkel is kiegészül.
- A koronavírus-járvány az elszenvadó cégek szempontjából első látásra *külső* krízisnek tekinthető, hiszen kialakulása nem az ún. *mismanagement*, vagyis szervezeti félrekezelések, diszfunkcionális belső folyamatok eredménye (Pintér 2018), mindazonáltal elengedhetetlen nyomatékosítani, hogy a vállalatoknak munkavállalóik egészségének védelme, a dolgozók megtartása, motiválása és az általános produktivitás fenntartása érdekében kötelessége foglalkozni a Covid19 kezelésével és romboló hatásainak mérséklésével. Mivel belső válságról rendszerint akkor beszélhetünk, amikor a cég vezetése nem képes időben észlelni, megfelelőképpen értékelni a környezetben és a piacon bekövetkezett változásokat, nem ismeri fel az ún. krízisindikátorokat, kulcsfontosságú jeleket és a célok megakadályozását potenciálisan gátló tényezőket (Pintér 2018), így elmondhatjuk, hogy a koronavírus-járvány speciális kettőséget hordoz magában és *külső*, illetve *belső* válságnak egyaránt tekinthető.
- A válságot elszenvadó szervezet szempontjához hasonlóan igen nehéz feladat az eredet és kiváltó ok szerinti kategorizálás is. Ebből a perspektívából vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a Covid19 előre nehezen predikálható, váratlan,

ún. *vis major* krízist eredményezett, melynek komplex jellemzői abban a tekintetben hasonlóak a természeti, illetve környezeti katasztrófákhoz, hogy egy fertőző betegség okozta pandémia is rövid időn belül, a megszokottnál nagyobb számú áldozatot követel.

- Ami a kialakult helyzet súlyosságát illeti, egyértelműen a legnagyobb jelentőségű kategóriáról, vagyis *katasztrofális* intenzitású krízisről beszélünk, mely akár az egyes cégek tulajdonának, imázsának, jövőképeinek nagyfokú károsodásához, megsemmisüléséhez vezethet, esetleg személyi sérülést, végső soron pedig a munkavállalók tömeges halálesetét okozhatja.
- Mivel a járványügyi helyzet 2019 decemberében Kínából indult, azóta pedig az összes kontinensen azonosították a Covid19-et, a fertőzés pedig jelenleg is szedi az áldozatokat, így időtartam szerint elmondható, hogy elhúzódó, *lassú lefolyású* krízisről van szó, melynek hatása rosszabb esetben akár évekig is negatívan befolyásolhatja az érintett szervezetek működését, hatékonyságát, piaci helyzetének alakulását. Ezen a ponton fontos megjegyezni azt is, hogy a koronavírus-járványhoz hasonló elhúzódó válságok gyakran *ciklikus*, vagyis visszatérő válságok is egyben, melyek akár hosszabb ideig is tematizálhatják a médiát és annak közvetítésével a közvéleményt.
- A Covid19 népszerű témává válásának egyik legfőbb oka, hogy az elmúlt években „*a közvélemény érdeklődésének középpontjába egyre inkább a hírek humán dimenziója került*” (Tanács – Zemplén 2015: 5), a koronavírus-járvány kontextusában pedig az emberi ágencia egyaránt megjelenik a felelősség kérdésében, vagyis, hogy ki okozta, ki hogyan kezeli a kialakult helyzetet, valamint az érintettség kérdésében, vagyis, hogy kik az áldozatok, károsultak. A hírfogyasztási igények megváltozásából, valamint a magán és nyilvános szféra összeolvadásából egyenesen következik, hogy az elhárításban és kezelésben érdekelt szakértők, politikusok, tanárok, kutatók, orvosok és ápolók, valamint az áldozatok személyes, emberi történeteinek bemutatását preferálják a hírszerkesztők. (Zelizer 2009) Ehhez szorosan kapcsolódik és a Covid19-et övező kiemelt médiafigyelmet magyarázza az úgynevezett *Gresham-törvény* is, mely szerint „*a sajtót a negatív hírek jobban érdeklik, mint a pozitívak.*” (Nyárády – Szeles 1999: 116) Mivel a koronavírust gyakran hangos politikai és munkahelyi konfliktusok, egész ellátórendszerekre vonatkozó kritikák, jogi és anyagi viták, szélsőséges esetben pedig halálesetek kísérik, így érthető, hogy a járványról szóló hírek felülreprezentáltak a médiában. Összefoglalva tehát megállapíthatjuk, hogy a Covid19 nemcsak nagy hírértékkel bír, de a szervezeteknek azzal is célszerű kalkulálni, hogy minden munkahelyi botrány, ami ebbe az értelmezési keretbe illeszthető, könnyedén negatív nyilvános médiavisszhangot kaphat, mely végső soron akár az adott márka reputációját romboló *publicisztikai válság* kialakulásához is vezethet.
- A fejezet során ismertetett jellemzőkből egyenesen következik, hogy menedzselhetőség szempontjából *erős hatású*, hirtelen megjelenő, komoly veszélyt

jelentő történésről beszélünk, mely a legmagasabb fokú érzékenységet, figyelmet, a megelőzésben és kezelésben érintettek országhatárokon, szektorokon és politikai csoportosulásokon átívelő összehangolását igényli.

4. A COVID19-JÁRVÁNNYAL KAPCSOLATOS VÁLSÁGKOMMUNIKÁCIÓS ÉS -MENEDZSMENT TEVÉKENYSÉGEK SAROKPONTJAI

A tanulmány elméleti megállapításait követően pragmatikus útmutatásokkal egészítjük ki, és a munka világa felől is megvizsgáljuk a Covid19 következtében a vállalatokra nehezedő szervezetiirányítási, személyi higiéniaival kapcsolatos, külső partnerekkel történő és belső kommunikációs kihívásokat. Ebben a Magyar Public Relations Szövetség átfogó szakmai ajánlása (Pintér – Vas 2020) lesz segítségünkre. Ez elsősorban a kis- és középvállalkozási szektor képviselőinek és nagyvállalati vezetőiknek szóló szakmai ajánlás a Magyar Public Relations Szövetség Kríziskommunikációs Tagozatában dolgozó, évtizedes piaci tapasztalatokkal rendelkező vállalati kommunikációs, marketing és menedzsment tanácsadók észrevételei alapján készült 2020 márciusában. Ezt krízistanácsadóként szerzett tapasztalataimmal (Pintér 2020) egészítem ki annak érdekében, hogy a tanulmány a gyakorlatban is támogassa a vállalkozásokat az esetleges károk minimalizálásában és a produktivitás fenntartásában.

4.1 ÁLTALÁNOS SZERVEZETIRÁNYÍTÁSI ÉS BELSŐ KOMMUNIKÁCIÓRA VONATKOZÓ JAVASLATOK

A Covid19 nyomán kialakult munkahelyi krízis sikeres kezelésének kiindulópontja az adott vállalat kommunikációs és menedzsment iránymutatásainak időszakos felülvizsgálata, valamint annak az elősegítése, hogy a szervezetiirányítási és munkaszervezési tevékenység megfelelően alkalmazkodjon a kialakult piaci és közegészségügyi helyzethez (Pintér – Vas 2020). Ennek érdekében a cégek számos stratégiai döntést hozhatnak, melyeket a továbbiakban pontokba foglalva tárgyalok.

- Elsőként elengedhetetlen, hogy minden vállalat átfogó pandémiás intézkedési tervet készítsen, melyben világosan rögzítésre kerülnek a járvány terjedésének időszakára vonatkozó átmeneti szabályok, prevenciós rendelkezések. A pandémiás terv ilyen esetekben tartalmazza a központi tájékoztatásra, a személyi higiénia, az egészségvédelemre, a munkavállalók kül- és belföldi üzleti utazásaira, a partnerekkel való kapcsolattartásra, valamint a belső kommunikációra vonatkozó, minden dolgozó számára kötelezően betartandó intézkedéseket.

- A pandémiás terv része lehet az ún. előkészületi válságkommunikációs terv is, mely forгатókönyvszerűen modellezi a krízis lehetséges kimeneteleit. Tartalmát tekintve része lehet az adott cég áttekintése, menedzsment-térkép, célcsoport-analízis, potenciális szövetségesek/ellenfelek felmérése, lehetséges kommunikációs stratégiák kialakítása, titkos kommunikációs csatornák, a sajtó veszélyek feltárása, a kulcsüzenetek azonosítása és még számos egyéb, szervezet-specifikus elem (Pintér 2019, Watters 2013).
- A stratégiai útmutatók megszületése után a következő kulcsfontosságú lépés, hogy az adott szervezet vezetősége a munkatársak nyilvánossága előtt kötelezze el magát a prevenció és az infékciónkontroll fontossága, valamint a dolgozók biztonságának védelme mellett és személyesen hívja fel a figyelmet az összehangolt pandémiás intézkedési terv betartásának jelentőségére. Ennek formája lehet akár online videó, esetleg egy felsővezetői aláírással hitelesített körlevél a dolgozóknak, amelyben a cég menedzsmentje nyomatékosítja minden érintett számára, hogy annak érdekében, hogy sikerrel elkerülhetők legyenek a tömeges megbetegedések, kötelező betartani a megfelelő higiéniai és kapcsolattartási szabályokat. Fontos továbbá, hogy a cég vezetősége követelje meg dolgozóitól a hatóságokkal való együttműködést is, különös tekintettel egy esetleges karantén fenntartására.
- A koronavírus-járvány idején elengedhetetlen az is, hogy a vállalatvezetők alkáljanak jól elkülönített büdzsét az összehangolt pandémiás intézkedési terv gyakorlati implementálása, a veszélyeztetett dolgozói csoportok támogatása, a szükséges prevencióes eszközök beszerzése, az általános tűz-, katasztrófa- és polgári védelmi ismeretek átadása, valamint a szóvivők, kommunikációs szakemberek és menedzserek képzése érdekében.
- A Covid19-hez hasonló járványok során, a hatékony krízisprevenció érdekében, a gazdasági szempontok tudatos háttérbe szorításával minden munkahely bejáratánál, valamint központi helyiségeiben célszerű nagy darabszámban elérhetővé tenni maszkokat, kézfertőtlenítőket. A vállalatok vezetésének érdeemes széles spektrumú multivitamin koncentrátumok szétosztását is kezdeményeznie közvetlenül a munkavállalói számára.
- A következő szervezetrányítási intézkedés az infékciónkontrollt célozza és lehetővé teszi a gyengélkedők, tömegközlekedéssel utazók, veszélyeztetett célcsoportok (pl. idősebb munkavállalók, kisgyermekes szülők) otthonmaradását hétköznapokon. A vezetőség a hatékony távmunkát szélessávú internet hozzáféréssel, telefon előfizetéssel, a belső hálózatok biztonságos használatával, valamint az online térben történő hatékony munkaszervezéssel, adminisztrációval és kommunikációval tudja biztosítani. E speciális és ideiglenes működési formáról elengedhetetlen a partnereket, beszállítókat és egyéb érdekgazdákat is megfelelően tájékoztatni.
- Világjárványok esetén kulcsfontosságú a hiteles, transzparens és egységes központi tájékoztatás, éppen ezért a szervezet belső wiki-, vagy intranet-oldalán, – lehetőleg megkülönböztető formátumba és stílusba illesztve – érdeemes

elérhetővé tenni a koronavírussal kapcsolatos központi információkat (kórokozó, terjedés módja, lappangási idő, tünetek, regisztrált betegek száma, stb.), melynek naprakészségét fokozott figyelemmel kell ellenőrizni. A vírussal kapcsolatos hírfolyamat célszerű meghatározott időközönként frissíteni, valamint felhívni a munkatársak figyelmét, hogy a koronavirus.gov.hu portálon széles körben tudnak tájékozódni a járvány terjedésével kapcsolatban. Szorosan ide kapcsolódik, hogy a járvány idején is elengedhetetlen, hogy a vállalatok betartsák a GDPR adatvédelmi előírásait és munkatársaik személyiségi jogait tiszteletben tartva szervezzék a cég központi kommunikációját.

- Ahogy a fentiekből is látszik, a Covid19 nyomán kialakult krízis szükségessé, a rendelkezésre álló technológiai eszközök pedig lehetővé teszik azt, hogy a munkavállalók elsősorban a digitális térben tartsák a kapcsolatot egymással. Az azonnali és hiteles tájékoztatás a hagyományos email-kapcsolaton kívül történhet például üzenetküldő alkalmazások bevonásával. Hosszabb távollét esetén a videokapcsolat létesítése nagyban javíthatja a kommunikáció közvetlenségét, személyességét és az ügymenet hatékonyságát. Javasolt Skype for Business, Zoom, Webex, Asana, SaaS és egyéb CRM rendszerek, valamint Google for Business programok használata például szakmai egyeztetésre, munkaszervezésre és a cég szerveihez, szolgáltatásaihoz való távoli hozzáférés biztosítására. A céges belső hálózat és erőforrások elérése érdekében elengedhetetlen, hogy megbízhatóan működő Virtuális Magán Hálózat, vagyis VPN-rendszer legyen kiépítve, az adatok tárolásakor pedig fontos nyomatékosítani, hogy a dolgozók kizárólag csak a vállalat saját és megfelelően biztonságos felhőszolgáltatásait használhatják.
- A pandémiás helyzetben még intenzívebben használt digitális csatornákra történő átállás csakis akkor valósulhat meg, ha a vállalat vezetése meggyőződött arról, hogy a munkavállalók megfelelően elsajátították a szükséges programok ismeretét. A távmunkában dolgozók számára elengedhetetlen egyértelművé tenni a digitális térben történő munkavégzés és kommunikáció veszélyeit, illetve szabályait; amennyiben pedig erre nem került sor, úgy a cégnek központilag szükséges minden munkavállaló számára belső online képzéseket biztosítani.
- Végezetül nem szabad azt sem elfelejteni, hogy a megváltozott munkakörülmények és a fokozott hardver-használat miatt bármely technológiai eszköz (VPN, OneDrive, DropBox, SharePoint) meghibásodhat, éppen ezért a belső kommunikációs szakemberek kulcsfontosságú feladata, hogy minden munkavállalóhoz eljuttassák, hogy ilyenkor pontosan mi a teendő, valamint, hogy a munkaidő egésze alatt hagyományos telefonos szakmai segítséget, ellenőrzési lehetőséget biztosítsanak.

4.2 SZEMÉLYI HIGIÉNIÁRA, EGÉSZSÉGVÉDELEMRE VONATKOZÓ JAVASLATOK

Az általános munkaszervezési és belső kommunikációra vonatkozó intézkedéseket követően célszerű a vállalatoknak az infekciókontrollra, a betegség megfékezésére összpontosítani az erőforrásokat és áttekinteni, hogy pontosan mely intézkedésekkel lehet minimalizálni a munkatársak megbetegedésének, veszélyeztetésének arányát (Pintér – Vas 2020).

- A Covid19-hez hasonló világjárványok esetén, a központi vészhelyzet kihirdetését követően a lehető leghamarabb célszerű bevezetni az átfogó krízisprevenációs intézkedéseket. Ezen intézkedések a munkavégzés közben kötelezően viselendő védőfelszerelés – például maszk – szétosztásával kezdődnek. A szájmascokot, gumikesztyűket, prevencióhoz elengedhetetlen vitaminokat és gyümölcsöket a vállalatok rendszerint saját költségvetésből fedezik, biztosítják és szükség esetén nagy darabszámban pótolják.
- A prevenció eszközök biztosítását követően egységesen, mindenféle különbségtételi szempont érvényesítése nélkül, határozatlan időre célszerű elhalasztani az összes munkahelyi rendezvényt, céges tréninget és nagy létszámú személyes megbeszélést.
- Minden, az üzem / irodaház területére belépő személyt fontos arra kötelezni, hogy fertőtlenítse a kezét a portán kihelyezett kézfertőtlenítő helyeken, valamint aláírjon egy felelősségvállaló nyilatkozatot azzal kapcsolatban, hogy nem tartózkodott külföldön az elmúlt időszakban és tudomása szerint nem érintkezett koronavírusos beteggel. A kézfogás, testi kontaktus teljességgel kerülendő, személyes találkozó alkalmával pedig lehetőség szerint minimum 1 méter távolság tartandó.
- A közösségi helyiségekben, illetve azon tárgyalókban, ahol jelentős számban fordulnak meg külső partnerek (például porta, pénzügyi osztály, pénztár, raktár, labor, büfé stb.), napi többszöri takarítást, fertőtlenítést, ablakon keresztüli szellőztetést célszerű elrendelni.
- Az infekciókontroll érdekében elengedhetetlen, hogy a vállalatvezetés megkövetelje az üzem / irodaház területén tartózkodók napi többszöri alapos kézmosását, kézfertőtlenítését, fokozott higiéniai elővigyázatosságát (például azt, hogy köhögés, tüsszentés esetén minden esetben zsebkendőt tartsanak a szájuk elé a dolgozók, amelyet használat után kizárólag a kijelölt szemetgyűjtőbe dobhatnak ki).
- A fenti higiéniai intézkedések és szabályok támogatására fontos belső kommunikációs kampányt is építeni és felhívni a figyelmet, hogy a cégek megemelt nyitvatartási idővel és létszámban, munkaidőben mindenki számára elérhető, megfelelően felkészült üzemorvost és felszerelt átmeneti rendelőt biztosítsanak az adott vállalat összes telephelyén.

- Végezetül pedig a legnyilvánvalóbb szabály: köhögés, láz esetén az adott munkavállaló maradjon otthon és maradéktalanul értesítse házi orvosát. Minden dolgozó haladéktalanul köteles tájékoztatni munkáltatóját, amennyiben környezetében koronavírussal fertőzött megbetegedés történik, vagy hatósági házi karantént rendelnek el. Minden munkavállaló haladéktalanul köteles bejelenteni, amennyiben ő vagy közvetlen családtagja külföldre kíván utazni vagy onnan érkezik haza. Azok a dolgozók, akik koronavírussal fertőzött, vagy olyan régióban jártak, amely karantén alá vont terület, visszaérkezésük után 14 napig kerüljenek házi karanténba a vírus terjedésének megakadályozása érdekében.

4.3 KÜLSŐ PARTNEREKKEL TÖRTÉNŐ KAPCSOLATTARTÁSRA VONATKOZÓ JAVASLATOK

A legtöbb szervezet – különösen a szolgáltatászektorban és a tőkejavak piacán – a saját állományban lévő munkatársak mellett számos termelővel, kiskereskedővel, külső együttműködő partnerrel és szállítóval dolgozik, így járványhelyzetben elengedhetetlen, hogy a kríziskommunikációs és -menedzsment intézkedések során az ő egészségük is megóvásra, a velük történő kapcsolattartás pedig le szabályozásra kerüljön (Pintér – Vas 2020).

- Ennek az egyik legmegfelelőbb módja lehet, ha az adott cég előírja, hogy belépéskor minden külső partnernek kötelező egészségügyi nyilatkozatot kitölteni és azt aláírásával hitelesíteni, melynek hiányában senki nem léphet be a vállalat területére. Mindenki, aki belép az üzem területére, csak azon a helyen tartózkodhat, ami jövetelének elsődleges célja és minden külső partner csak és kizárólag a cég munkavállalójának kíséretében léphet be az üzem / irodaház területére.
- A koronavírus-járvány idejére célszerű felfüggeszteni minden külföldi üzleti utat, továbbképzéseken, konferenciákon, oktatásokon való részvételt, valamint a pusztán protokolláris látogatásokat, partnertalálkozókat, üzleti ebédeket is.
- A külső partnerekkel történő személyes kapcsolattartás kizárólag arra korlátozódjon, amit az adott munkakör jellege indokol (például hatósági ellenőrzések, karbantartási munkák, áruszállítás, rendszerkiépítés, stb.). Minden más kapcsolattartás és ügyintézés telefonon, vagy elektronikus levelezés formájában történjen.
- A távmunkából nem végezhető munkakörökben dolgozók, – például áruszállítók, csomagküldő futárok, postások, vagy a takarítószemélyzet tagjai – kizárólag ott tartózkodjanak és kizárólag annyi időre, ami feladatuk elvégzéséhez feltétlenül szükséges. A csomagküldő fuvarozók, ételkiszállítók látogatását célszerű korlátozni és minimálisra szorítani a Covid19 terjedésének megállítása érdekében.

- A fuvarozást végző vállalkozásoknak célszerű folyamatosan frissített nyilatkozatot kiadni arról, hogy a szállítást végző sofőr az elmúlt 14 napban járt-e olyan régióban, amely koronavírussal fertőzött vagy karantén alá vont terület.
- Végezetül elengedhetetlen nyomatékosítani, hogy az üzletmenet hatékonyságának és folyamatosságának biztosítása érdekében a cég külső partnereinek és beszállítóinak megnyugtatása, rendszeres tájékoztatása, problémáinak felmérése elengedhetetlen. Mivel a 21. század üzleti és szervezeti kultúrája a közvetlen emberi kapcsolatokra épül, így a kialakult válsághelyzetben a kommunikáció legfontosabb feladata a korábban kiépített bizalom megtartása. Egy világiárvány idején a szociális kapcsolatokat át kell terelni a digitális térbe, így a vállalatvezetőknek célszerű mihamarabb olyan technológiai, munkaszervezési és kommunikációs megoldásokat keresni, amelynek használata az együttműködő partnerek számára komfortos és elfogadható.

4.4 VÁLSÁGKOMMUNIKÁCIÓRA ÉS KRÍZISMENEDZSMENTRE VONATKOZÓ JAVASLATOK

Miután áttekintettük a koronavírus-járvány szervezetrányítási, külső partnerekkel történő és belső kommunikációs, valamint egészségvédelmi aspektusait, elengedhetetlen, hogy a tanulmány végén kitérjünk a válságkommunikációs gyakorlatra is annak érdekében, hogy a vállalatok veszélyes helyzetben is megőrizzék célcsoportjukat és növeljék elkötelezettségük mértékét (Pintér 2020, Pintér – Vas 2020).

A Covid19 nyomán kialakult krízis sikeres elhárításában kulcsszerepe van annak, hogy az adott cég összehív-e egy naprakész, rendszeres időközönként egyeztető válságtábot, – kvázi céges "operatív törzset", – amelynek tagjai a munkaerőpiaci helyzet ismeretének fényében azonnali hatállyal képesek döntéseket hozni és intézkedéseket bevezetni. A válságkezelő csapat feladata elsősorban a helyzetelemzés és döntéselőkészítés, vagyis a szükséges lépések, valamint a kríziskommunikációs és -menedzsment forгатókönyvek kidolgozása, implementálása. A válságtáb roppant változatos összetételű lehet, amelyet a veszélyben lévő szervezet specifikumai, érdekei, üzleti profilja, anyagi háttere és humánerőforrás képessége határoznak meg. A tagok kiválasztásakor a szakmai hozzáértés és a speciális szakterületeken való jártasság mellett fontos szempont a csoport együttes döntésképesége, az individuális személyiségjegyek diverzifikáltsága is (King 2002). Leggyakrabban a tulajdonosi, döntéshozói körből valaki, személyzeti és/vagy termelési vezető, a pénzügyi vezető, a kommunikációs vezető, az adott szakterület külső szakértője (ügyvéd, pszichológus, statikus stb.), biztonsági főnök, koordinátor, dokumentátor, PR-szakember és médiaszóvivő alkotja a krízismenedzsment csoportot (Watters 2013). A Covid19 nyomán kialakult krízis során célszerű, hogy a válságtáb a felsorolt szakemberek mellett kiegészüljön még üzemorvossal és járványügyi szakértővel, IT szakemberekkel, valamint egy HR menedzserrel és egy munkajogással is, aki tudja például, hogy milyen juttatások

járnak önkéntes, illetve kötelező karantén esetére, valamint, hogy pontosan mit lehet elvárni egy dolgozótól, adott esetben pedig mire kötelezhetőek a munkavállalók.

Miután létrejött a válságstáb, érdemes kríziskommunikációs tervet is kidolgozni, amelyben szabályzásra kerül a vállalat hatóságokkal és médiával való kommunikációja. A terv tartalmazza a főbb nyilatkozati és magatartási szabályokat is, például, hogy ki tájékoztathatja a nyilvánosságot és pontosan miről, milyen stílusban, illetve, hogy mely munkakörökben dolgozók kötelesek elzárkózni a megszólalástól. Nem szabad elfelejteni, hogy a kommunikáció teljes leállása sosem jó stratégia járvány idején, hiszen a szervezet némasága is információs értékkel bír. Az a cég, amely nem kommunikál magáról, ignoranciát, a felelősség hátrítását, erőtlenséget, esetleg csődközeli állapotot, kétségbeesést sugall. Ezeket sosem az adott vállalkozás mondja magáról, de a nyilvánosság óhatatlanul is ezekkel a jellemzőkkel ruházza fel azt, aki ily módon a csenddel komoly pozicionálási lehetőséget is elszalaszt. Nemcsak kiengedi a kezéből a kommunikációs kontrollt, de passzív-reaktív helyzetbe kényszeríti önmagát és kiteszi a márkát egyéb külső aktorok – a média, a konkurencia, a központi állami intézkedések, vagy akár a saját célcsoportja – támadásainak, kritikáinak is.

Ahogy fontos a koronavírussal kapcsolatos információkat a belső kommunikáció során a munkavállalók számára elérhetővé tenni (ld. 4.1-es pont), úgy elengedhetetlen a külső célcsoport számára is precízen feltüntetni a cég összes online felületén. Az egyes közösségi média oldalakra, központi honlapra, webáruházba érkezők gyors orientálása és a téves információk terjedésének megakadályozása céljából ésszerű döntés lehet egy statikus, folyamatosan frissített GYIK-szekciót létrehozni, amely átlátható formában nyújt részletes tájékoztatást a rendelkezésre álló termékekről, a szolgáltatások és árak módosulásáról, valamint a kiszállítás menetéről. Érdemes lehet frissíteni az adott vállalat Google Cég-profilját, hirdetéseinek szövegezését is.

Mivel krízishelyzetben kiemelten fontos az átláthatóság, ezért érdemes előre tervezetten, meghatározott ütemterv mentén, a cég összes hivatalos felületén összehangoltan és következetesen kommunikálni mind a munkavállalókkal, mind a külső érdekgazdai csoportokkal. A hivatalos vállalati kommunikáció során kiemelten fontos megnyugtatóra és az objektivitásra való törekvés, valamint a tényeszerű közlés. Az álhírek, spekulációk, félrevezető információk terjedésének megakadályozása érdekében elengedhetetlen kerülni a pánikkeltő, érzelemgazdag megfogalmazásokat.

A hatékony kríziskommunikáció nélkülözhetetlen előfeltétele, hogy a vállalat részletesen megértse közönségének problémáit, igazodjon a járvány következtében megváltozott igényekhez és aprólékosan gondolja végig, pontosan hogyan fogja tudni teljesíteni márkaígéreteit. Ne csak megakadályozza a helytelen információk és a pánik terjedését, de dolgozzon is ki érdemi alternatívákat a megbízhatóság nyomatékosítása, és a cég „jó szomszédként” való pozicionálása érdekében.

2020 első felében tömegek ragadtak otthon, gyakorlatilag az egész világ az online térbe szorulva éli az életét. Szociálpszichológiai tény, hogy minél több

időt töltünk impulzus nélküli, ingerszegény környezetben, annál intenzívebben keressük a kapcsolódási lehetőségeket. Mindez tökéletes alkalmat teremt a vállalatok számára arra, hogy összehozzák és összetartsák saját közösségüket, valamint, hogy megtaláljanak más, támogatásra, segítségre szoruló célcsoportokat is, melyek elérésével akár hosszútávon bővíthetik nyilvánosságukat. A Covid19 hatására segítő szándékú együttműködések alakultak ki szerte a világban, az emberek és cégek összekapcsolódtak az elszigeteltségre való válaszul, melyből egyetlen márkának sem érdemes kimaradnia.

Krizishelyzetben a piac lobbanékony, a vásárlók viselkedése kiszámíthatatlan, a cégek pedig rengeteg hirtelen ingadozással, nem tapasztalt akadállyal néznek szembe. Annak érdekében, hogy a vállalat érdemben kapcsolódni tudjon a közösségéhez, a korábbinál is magasabb szintre kell fejlesztenie az ún. *social listening* képességét, vagyis képessé kell válnia kellő érzékenységgel, fokozottan figyelni a leírt panaszokra, véleményekre, kritikákra és javaslatokra a céggel kapcsolatban (Balassa – Klausz 2015). Ennek jó módja lehet, ha például a nap végén rákeresünk az általunk képviselt márka nevére a Facebook-on, így nemcsak azok a tartalmak ugranak fel, amelyekben a felhasználók a saját idővonalukra írt bejegyzésben említenek minket, de azok is, ahol még csak nem is taggeltek. Érdemes lehet rendszeres időközönként kérdéseket is feltenni a közösségi médiában, egyértelműen nyomatékosítani, hogy meg akarjuk érteni a közösségünk kilátásait, az őket érintő negatív tendenciákat, meg akarjuk ismerni az általuk hozott pandémiás intézkedéseket, valamint azt, hogy ők milyen költségek és milyen ütemterv mentén képzelik el a jövőt.

Egy másik, időigényesebb, de jóval pontosabb alternatíva lehet a megrendelők, illetve a különböző vásárlói szegmensek problémáinak gondosan összeállított kvalitatív és/vagy kvantitatív kutatási módszerek (pl. online fókuszcsoport, kérdőív, mélyinterjú stb.) segítségével történő felmérése. Ez nem csak annak a megismerésében segíthet, hogy pontosan hogyan illeszkedik az adott cég szolgáltatási portfóliója a jelenlegi járványügyi helyzethez, de akár niche-piacokat, terjeszkedési lehetőségeket is azonosíthat. Amennyiben a kérdőívet egy ügyesen felépített kitöltésösztönző kampány is kíséri, úgy lehetőség van interakcióra nyitott, felelős, a potenciális megrendelők igényeire szabott vállalkozásként pozicionálni a márkát. Abban az esetben pedig, ha a kutatás eredményeként átfogó, vizualizálható adatokat, azonosítható tendenciákat kapunk, akár a lobbitevékenységet is támogathatjuk és egy egész szektort, vagy iparágat reprezentálhatunk a médiában, mely végső soron néhány hosszútávú megrendeléshez is hozzásegítheti a céget.

Természetesen – mint minden kríziskommunikációs aktivitás, – a fentiek is kétélű fegyvernek tekinthetők, amibe csakis akkor érdemes belevágni, ha van a cégnél felkészült közösségi média menedzser, aki képes a különböző kommenteket és üzeneteket fokozottan figyelni, valamint azokra megfelelő stílusban megválaszolni. Ehhez két dolgot kell megérteni. Egyrészt, hogy minden vállalkozás nyilvános felületén keresztül érkező válasz a vállalkozás hivatalos álláspontjának tekinthető. Ebbe az álláspontba a szövegező stílusa, az üzenet összes állítása és ösz-

szes jellemzője beletartozik, mintegy hozzánő a márkához; egymástól ezek elválaszthatatlanok. Másrészt pedig, hogy a kommunikációs osztályok, ügyfélszolgálati munkatársak válaszadási ideje kulcsfontosságú válsághelyzetben. E két feltétel teljesülése, vagyis a megfelelőképpen moderált és irányított közösségi médiabeli diskurzus nemcsak a láthatóságunkat és célcsoportunk elkötelezettségét javíthatja, de fontos inputokkal szolgálhat a 2020 második felére vonatkozó kommunikációs stratégia elkészítéséhez is.

A konkurenciafigyelés és analízis „békeidőben” is fontos, de krízishelyzetben még inkább felértékelődik a szerepe. Miután inputokat szereztünk egyenesen a célcsoporttól, érdemes lehet inspirációért, követendő vállalati gyakorlatokért fordulni magához a piachoz is. Előre meghatározott – és akár súlyozott – szempontok szerint felmérni, hogy a versenytársak milyen pandémiás intézkedési terveket vezettek be, milyen akciókkal, promóciókkal, időszakos ajánlatokkal próbálnak meg előnyt szerezni, milyen stílus segítségével igyekeznek megtartani a közönségüket és pontosan hogyan építik fel a kampányaikat egy világjárvány kontextusában. Mindezeket nem csak azért érdemes napi szinten figyelni, mert közvetve jelentősen befolyásolhatják az általunk képviselt cég üzletmenetét is, hanem mert krízis idején születnek a legváratlanabb szövetségek: kideríthetjük például, hogy a túlélés érdekében kiből válhat olyan együttműködő partner, viszonteladó, gyártó vagy beszállító, mely hosszútávon mindkét félnek előnyös.

A koronavírus-járvány idején kulcsfontosságú, hogy a márkák egyértelmű pozíciót foglaljanak el az országhatárokon, célcsoportokon és piacokon átívelő online beszélgetésekben. E sorok írásakor szinte kivétel nélkül minden kommunikációs aktivitást a Covid19 tematizál, így a vállalatoknak még nehezebb felismerniük azt a pontot, ahol jobb, ha nem avatkoznak bele az interakcióba. Nem minden esetben előnyös, ha van mondanivalónk: például az egészségügyi, szakpolitikai fejtegetésektől, valamint a feltételezések, károsultak kompenzálására vonatkozó konkrét, megalapozatlan ígérek megfogalmazásától célszerű távol tartani magunkat. Krízishelyzetben, a külső kommunikáció során érdemes kizárólag az olyan kérdések tárgyalására szorítkozni, amelyek központi szerepet játszanak a márka identitásában és a vállalati kultúra nyilvános felvállalásában, ennek érdekében pedig a cégeknek meg kell találni azokat az alternatívákat, melyek segítségével valódi értéket teremthetnek a fogyasztók életében. A megtévesztő, tisztességtelenül haszon-szerző ajánlatok elkerülése nem elég: itt az idő tényleges intézkedések mentén megmutatnia a vállalatoknak, hogy mennyire felelősségteljesek. Ehhez nyitottságra, őszinteségre és empátiára van szükség. Nem csak bizonygatni kell, hogy törődünk a fogyasztókkal, de a klasszikus sales és marketing megoldások háttérbeszorítása mellett érdemes előszedni a fiókból az olyan employer branding kampányokat, amelyek akár a vállalkozás mögött álló arcok segítségével humanizálják a márkaígéreteket.

A cégek számára nemcsak jól felfogott üzleti lehetőség, de kvázi kötelező etikai minimum is, hogy megosszák a prevencióval, munkaszervezéssel kapcsolatban bevezetett legjobb vállalati gyakorlataikat a sajtón és közösségi médián ke-

resztül. A Covid19 elhozta a példamutatás igényét a társadalmi felelősségvállalásban; a legsikeresebben kommunikáló cégek pedig oktatófilmek, társadalmi célú reklámok, dolgozói kezdeményezések támogatásával népszerűsítik a személyes higiéniát, média- és egészségtudatosságot fejlesztő, valamint járványprevenció üzeneteket. Abban az esetben, ha a károsultak kompenzálására és a felelősség nyilvános felvállalására kerül sor, még nagyobb jelentősége van a cégvezető személyes kiállásának és a saját arcával történő megszólalásának.

Az emberközpontú kommunikáció valódi intézkedések nélkül csak félsiker, melyet csupán egy hajszálvékony határvonal választ el az ún. *virtue signaling*-tól, vagyis üres erényfitogtatástól. Az internet nem felejt: ha egy cég hangosan ismételteti az értékeit úgy, hogy valójában nem tesz konkrét lépéseket annak érdekében, hogy aszerint is működjön a gyakorlatban, úgy ez az egocentrikus viselkedés hosszútávon hiteltelenít és visszatetszést kelthet (Wallace et al. 2018). Ma már nem elég elmondani, hogy a vállalat vigyáz a dolgozóira, mindent megtesz a vásárlók egészségének védelme érdekében, rendszeresen takarít és szellőztet, amelyik munkatárs köhög, azt hazaküldi, maszkot és gumikesztyűt használ kiszolgáláskor – mivel mindenki ezt teszi, ez a kvázi kötelező minimum. Valljuk be, hogy bár végtelenül udvarias megközelítés, de annak az információnak sincs túlzottan nagy hírértéke, hogy a márka biztosítja a zavartalan működést, az esetleges kellemetlenségekért elnézést kér, a vásárlóknak pedig a türelmét és megértését kéri. Ezek a marketing üzenetek ugyanis csupán jelzik egy vállalkozás erőnyeit, spammelnek és vesztegetik a célközönség értékes idejét, de hiányzik belőlük a valódi fontosság és a vásárló-centrikusság, hiszen valójában nem tesznek semmit a célcsoport és a vállalat között lévő kapcsolat és bizalom megerősítéséért.

A fentiekkel szemben mit tartalmazna egy felelősségteljes, valóban konkrét segítséget nyújtó, az ügyfeleket megnyugtató kommunikáció? Például javaslatot arra, hogy milyen ütemezésben, milyen összegben és milyen választható alternatívák mentén kerülnek kompenzálásra a látogatók egy adott rendezvény elmaradása miatt. Annak megjelölését, hogy mettől meddig és hol válthatók vissza a jegyek, milyen további kedvezményekkel kér elnézést a cég a koronavírus miatti kellemetlenségekért, milyen elérhetőségeken keresztül szerezhető további információ. Átfogó tájékoztatás azzal kapcsolatban, hogy mi történik azokkal a fogyasztókkal, akik a krízisben nem tudják kifizetni a hiteltartozásukat, mik a jogi lehetőségeik. Az ilyen típusú üzenetek nélkülözik a branding-frázisokat, viszont valóban támogatják a közösséget, mely erős alapot biztosít a járvány elmúltával a reputáció tovább építéséhez. A globális járvány nem a látványos PR-akciók ideje, hanem annak, hogy természetes módon összekapcsolódjanak a márkák és emberek, akik érzelmi-lelki támogatást nyújtanak egymásnak (Pintér 2020).

A Covid19 nyomán kialakult krízishelyzet egyik kulcsfontosságú feladata, hogy megtaláljuk, pontosan hogyan kerüljenek kivitelezésre a tavaly kifizűzött stratégiai célok. Nem szabad élből elvetni azokat az aktivitásokat, amik elsőre teljesíthetetlennek tűnnek: a legtöbb rendezvény ugyanis átszervezhető az online térbe, a személyes értékesítés helyett építhető webáruház és e-kereskedelmi lánc, ahogy a

tanácsadói tevékenység is lebonyolítható digitális, videós formában. Ehhez természetesen elengedhetetlen megteremteni a szükséges – és biztonságos – technológiai infrastruktúrát, a szoftveres és hardveres projektmenedzsment feltételeket, melyek bár költség- és időigényesek, a tapasztalatok szerint azonban mégis kisebb deficitet okoznak, mint a termelés és szolgáltatások teljes leállása, arról nem beszélve, hogy a most kiépített rendszerek a válság után sem vesznek kárba. Miután áttekintésre került, hogy a cég rutinszerű tevékenységéből mi az, ami megtartható, érdemes szabadon engedni a kreativitást és a kiesett szolgáltatásokat „out of the box” aktivitásokkal pótolni. Megkeresni, hogy milyen erőforrások állnak kizsákmányolhatóan, felmérni, hogy a dolgozóknak milyen ötletek jutnak eszébe a segítségnyújtásra, milyen társadalmi felelősségvállalási programok kivitelezésére nyitottak. Maszkot varrnának? Élelmiszeradományokat állítanának össze? Egészségügyi dolgozókat fuvaroznának? Virágokat ültetnének idősebb emberek teraszára? Betegeknek vásárolnának be? Számítási kapacitást ajánlanának fel a vakcina megtalálása érdekében? A példák sora végtelen, egy azonban bizonyos: ezek a programok nemcsak a dolgozók megtartása, motiválása szempontjából előnyösek, de népszerű tartalmakat is generálnak. Az a vállalkozás, amelyik a járvány idején is képes a munkatársak készségeit, kompetenciáit és szellemi kapacitását, valamint szaktudását, eszközparkját, járműveit és épületeit a közösség szolgálatába állítani, az erkölcsileg jól vizsgázik; a sikeres vizsga pedig építi az imázst és hosszabb távú kapcsolatokat alapozhat meg. Aki akár pro bono segít, akinek az ügyfélszolgálat türelmes és kedves a bajba jutott ügyféllel, aki önként alapanyagot bocsát a partnerei számára, az nyilvános tiszteletet és megbecsülést vív ki magának.

Végezetül célszerű nyomatékosítani, hogy világjárvány idején különösen fontos, hogy a korábban felállított kommunikációs és üzleti célok objektív szempontok mentén kerüljenek finomhangolásra. Jelenleg a Covid19 hosszútávú gazdasági hatásait még aligha lehet pontosan látni, egy azonban bizonyos: az üzleti világ örökre megváltozott. Új kommunikációs modellek, innovatív és merész megoldások kidolgozására van szükség, a cégek alkalmazkodóképessége pedig akár alapjaiban befolyásolhatja sikerességüket a következő évtizedekben. Mít jelent mindez? Egyrészt azt, hogy tesztelni és kísérletezni kell; formátumokkal, kampány-típusokkal, hangnemmel, csatorna-mix-szel, keresőszavakkal, tartalommarketing aktivitásokkal, vagyis kvázi mindennel. Másrészt azt, hogy érdemes kritikus szemmel átnézni a tartalomnaptárt, a tervezett bejegyzéseket, online aktivitásokat. A jelenlegi hiperszenzitív, gyorsan változó környezetben könnyen előfordulhat, hogy ami két napja még elfogadható volt, az ma már sértő, vagy negatív asszociációknak enged teret. Végezetül érdemes optimalizálni a vállalat stratégiáját is, vagyis visszatekinteni arra, hogy hogyan kezelte az adott cég az egyes kihívásokat, azonosítani a márka felkészültségének korlátait, majd a megszerzett tapasztalatokat tudatosan visszaforgatni a cég életébe.

Ahogy minden krízis, ez a járvány is véget ér egyszer. Egy hatékony stratégiai terv azonban nemcsak a vis major helyzetekre, de a felépülési fázisra szánt megoldási javaslatokat is magába foglalja. Pontos ütemterv és költségkalkuláció mentén írja le a cégtevékenység újraindításához szükséges operatív feladatokat,

meghatározza a helyreállító intézkedések egymásra épülését és felelőseit, valamint az ügyfelek kiszolgálásának, a termékfejlesztésnek és a szolgáltatások visszavezetésének prioritásait. Nem szabad elfelejteni, hogy a Covid19 legyőzését követően rengeteg komplex feladat fog megjelenni és számos igény merül fel majd egyszerre. A posztkrízis fázisban a piacok megnyílása komoly terjeszkedési potenciált rejt magában, amivel elsősorban azok a cégek tudnak majd élni, akik már e sorok írásakor is érdemben készülnek az újjáépülésre.

5. ÖSSZEFOGLALÁS: A JÁRVÁNY NEMCSAK VESZÉLY, DE LEHETŐSÉG IS A VÁLLALATOK SZÁMÁRA

A koronavírus olyan szakmai és emberi kihívás elé állít mindnyájunkat, mellyel korábban aligha találkoztunk. Az ehhez hasonló soktényezős, globális, drasztikus mértékben romboló válságok úgy igénylik tőlünk a legmagasabb fokú figyelmet, hogy közben a kezelésükhöz szükséges minimális tapasztalatunk sincs meg; ám ha véletlen adottak is az eszközök, a tudásunk akkor is tesztelésre vár. A Covid19 minden szektorra, minden egyes vállalat tevékenységére kihat és nemzetközi szinten, alapjaiban strukturálta át a gazdasági-politikai folyamatokat. Ebből következően a megoldás érdekében példátlan méretű összefogásra, a mikro-szintű érdekek félretételére, alapos felkészülésre és etikus szemléletre van szükség. A járvány végső soron tanulásra, állandó informálódásra kényszerít minket, ami a vállalatok kommunikációs, szervezetrányítási tevékenységét is dominálta. Mivel a versenyképességet javító intézkedések helyét határozatlan ideig átvette a válságkezelés, így elengedhetetlen módszeresen áttekinteni, hogy mely peremfeltételek megteremtésével biztosítható, hogy a posztkrízis-fázisban is tovább működhessen a cég, fejlődhessen az imázs és a megváltozott munkakörülmények között is teljesítésre kerüljenek a kitűzött üzleti célok.

Bízom benne, hogy az elmélet és gyakorlat ily módon történő összekapcsolására tett kísérletem nemcsak abban segíti majd a vállalatokat, hogy a hasonló helyzetek során minimalizálják a károkat és fenntartsák a produktivitást, de abban is, hogy elkötelezzék, védjék és megtartsák munkavállalóikat, ügyfélkörüket és külső célcsoportjuk tagjait is. Végezetül elengedhetetlen nyomatékosítani, hogy bár egy világjárvány kimenetele lehet tömeges és negatív is, mégis minden krízisre konstruktív lehetőségként, tanulási potenciálként érdemes tekinteni, mely végén akár egy fejlődési folyamaton is végigmehet a vállalat: nemcsak közönségkapcsolataikat és a kialakított bizalmat erősítheti meg, de növelheti márkaértékét és megmutathat magából valami olyan kvalitást is, amire a normális működés alatt aligha van lehetőség.

2020. június 12.

IRODALOMJEGYZÉK

- Anthonissen, P. F. 2009. *Kriziskommunikáció*. Budapest: HVG.
- Balassa L. – Klausz M. 2015. *A közösségi média mérése: hogyan elemzsd a mutatókat és hozz ki minél többet az oldalaidból?* Veszprém: Könyvműhely.
- Barrera, A. 2014. *When Public Scrutiny Requires Crisis Communications*. <http://gutenbergpr.com/blog/?p=1170> [Letöltve: 2020.06.08.]
- Bukovics I. – Hülvely L. 2015. Katasztrófamenedzsment I. *Nemzetbiztonsági Szemle*. 2015(4): 43-63.
- Bundy, J. – Pfarrer, M. D. 2015. A burden of responsibility: The role of social approval at the onset of a crisis. *Academy of Management Review*. 40(3): 345-369.
- Bundy, J. – Pfarrer, M. D. – Short, C. E. – Coombs, W. T. 2016. Crises and crisis management: Integration, interpretation, and research development. *Journal of Management*. 43(6): 1661-1692.
- Coombs, W. T. 2007a. *Ongoing crisis communication: Planning, managing, and responding*. Los Angeles: Sage.
- Coombs, W. T. 2007b. Protecting organization reputations during a crisis: The development and application of situational crisis communication theory. *Corporate Reputation Review* 2007(3): 163-176.
- Coombs, W. T. 2010a. Parameters for Crisis Communication. In Coombs, W. T. – Holladay, S. J. (eds.) *The Handbook of Crisis Communication*. Oxford: Wiley-Blackwell. 17-53.
- Coombs, W. T. 2010b. Crisis communication: A developing field. In Heath R. L. (ed.) *The Sage handbook of public relations* Thousand Oaks: Sage, 477-488.
- Coombs, W. T. – Holladay, S. J. 2010. *The Handbook of Crisis Communication*, Oxford: Wiley-Blackwell.
- Csizmadia P. – Illéssy Miklós. 2020. *A nagy leállás: a magyar munkahelyek közel fele került veszélybe*. https://szociologia.tk.mta.hu/uploads/files/Csizmadia-Illessy_A_virus_es_a_munka-F.pdf?fbclid=IwAR2eT-vAQF1WxiT5MxpwslyvxfRRt8YpXBQmHvjAtAACZ3sY76jjS9UM7Iic [Letöltve: 2020.06.08.]
- D’Aveni, R. A. – MacMillan, I. C. 1990. Crisis and the content of managerial communications: A study of the focus of attention of top managers in surviving and failing firms. *Administrative Science Quarterly*, 1990(35): 634-657.
- Flin, R. 2001. Decision making in crises: The Piper Alpha disaster. In: Rosenthal, U. – Boin, A. R. – Comfort, L. K. (eds.) *Managing crises: Threats, dilemmas, opportunities*. Springfield: Charles C Thomas. 103-118.
- Gillespie, N. – Dietz, G. 2009. Trust repair after an organization-level failure”. *Academy of Management Review*. 2009(34): 127-145.
- Groh, M. 2014. Strategic Management in Times of Crisis. *American Journal of Economics and Business Administration*. 2014(2): 49–57.

- Jacques, J. M. – Gatot, L. – Wallemacq, A. M. 2007. A cognitive approach to crisis management in organizations. In Pearson C. M. – Roux-Dufort C. – Clair J. A. (eds.) *International handbook of organizational crisis management*, Thousand Oaks: Sage.161-193.
- Kahn, W. – Barton, A. – Michelle, A. – Fellows, S. 2013. Organizational crises and the disturbance of relational systems. *Academy of Management Review*. 2013(3): 377-396.
- King, G. 2002. Crisis Management & Team Effectiveness: A Closer Examination, *Journal of Business Ethics*. 2002(3): 235-249.
- Kreatív Európa Program. 2020. *Rendkívüli szociális támogatás művészeknek*. kultura.kreativeuropa.hu/palyazatok/rendkivuli_szocialis_tamogatas_muveszeknek/42145?fbclid=IwAR05OEr0LUQwHmvSKn63-rayo8i3nkTLy-J83Y_BqRc5mIseyzme6atIGQE [Letöltve: 2020.06.08.]
- Lampel, J. – Shamsie, J. – Shapira, Z. 2009. Experiencing the improbable: Rare events and organizational learning. *Organization Science*. 2009(20): 835-845.
- Maines, D. R. 2000. The Social Construction of Meaning. *Contemporary Sociology*. 2000/4: 577.
- Massey, J. E. 2001. Managing organizational legitimacy: Communication strategies for organizations in crisis. *Journal of Business Communication*. 2001(2): 153-183.
- Mitroff, I. I. 2004. *Crisis Leadership: Planning for the Unthinkable*. New York: John Wiley.
- Molnár Cs. – Csurgó D. 2020. *A WHO életbe léptette a világméretű egészségügyi vészhelyzetet*. https://index.hu/techtud/2020/01/30/a_who_letbe_leptette_a_vilagmetu_egeszsegugyi_veshelyzetet/ [Letöltve: 2020.06.08.]
- Munkástanácsok Országos Szövetsége. 2020. *A koronavírus-járvány munkaerőpiaci kihívásai, az állami szerepvállalás lehetőségei – Munkástanácsok javaslatcsomag*. <https://munkastanacsok.hu/a-koronavirus-jarvany-munkaero-piaci-kihivasi-allami-szerepvallalas-lehetosegei/> [Letöltve: 2020.06.08.]
- Nyárády G. – Szeles P. 1999. *Public Relations II*. Budapest: Perfekt Kiadó.
- Pintér D. G. 2015. Nyilvános önmegsemmisítés a gyakorlatban – A Gyermekrák Alapítvány válságkommunikációjának PR-tanulságai. *JelKép*. 2015/2: 73-85.
- Pintér D. G. 2016. A vállalat felelősségvállalásától az érdekgazdák észleléséig: a Szituációs Kríziskommunikációs Elmélet és a Kommunikációs Keretezés Elmélet kapcsolódási pontjainak feltárása a válságkommunikáció módszertanának fejlesztése *céljából*. *JelKép*. 2016(3): 34-52.
- Pintér D. G. 2018. *Tojáshejakon lépdelés és üldözési mánia*. <https://markamonitor.hu/2018/06/12/tojashejakon-lepdeles-es-uldozesi-mania/> [Letöltve: 2020.06.08.]

- Pintér D. G. 2019. *A Szituációs Kríziskommunikációs Elmélet és a Kommunikációs Keretkezés Elmélet kapcsolódási pontjainak, korlátainak és fejlesztési lehetőségeinek feltárása a 2016-os budapesti robbantással kapcsolatos rendőrségi sajtótájékoztató médiaelemzése során*. Doktori (PhD) disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Pintér D. G. 2020. *Hogyan kommunikálj cégvezetőként járvány idején úgy, hogy megtartsd a közönséged?*
<https://kreativkontroll.hu/kriziskommunikacio/hogyan-kommunikalj-cegvezetokent-jarvany-idejen/> [Letöltve: 2020.06.08.]
- Pintér D. G. – Vas D. 2020. *Szakmai ajánlás a koronavírussal kapcsolatos válságkommunikációs és krízismenedzsment-tevékenységre vonatkozóan*.
https://www.mprsz.hu/wp-content/uploads/2020/03/200316_mprsz_szakmaiajanlas_koronakriziskom.pdf [Letöltve: 2020.06.08.]
- Portfolio. 2020a. *Koronavírus: negyedmillióhoz közelít a halálos áldozatok száma*.
<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200502/koronavirus-negyedmilliohoz-kozelit-a-halalos-aldozatok-szama-429532> [Letöltve: 2020.06.08.]
- Portfolio. 2020b. *Itt a friss akcióterv: összehangolt lépéssel védekezik Magyarország a koronavírussal szemben*.
<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200131/itt-a-friss-akcioterv-osszehangolt-lepessel-vedekezik-magyarorszag-a-koronavirus-ellen-414415> [Letöltve: 2020.06.08.]
- Seeger, M. W. – Sellnow T. L. – Ulmer, R. R. 1988. Communication, organization, and crisis. In Michael E. Roloff (ed.). *Communication Yearbook*. 1988(1): 231-275. Thousand Oaks: Sage.
- Szolidaritási Akciócsoport. 2020. *A koronavírus hatása a munka világára és a munkavállalókra*.
<https://merce.hu/2020/04/11/a-koronavirus-hatasa-a-munka-vilagara-es-a-munkavallalokra/> [Letöltve: 2020.06.08.]
- Tájékoztató oldal a koronavírusról. 2020. <https://koronavirus.gov.hu/> [Letöltve: 2020.06.08.]
- Tanács J. – Zemplén G. 2015. Válság, kommunikáció, érvelés: Kríziskommunikáció argumentáció-elméleti nézőpontból. *JelKép*, 2015(2): 1-14.
- Ulmer, R. R. – Sellnow, T. L. – Seeger, M. W. 2007. *Effective Crisis Communication: Moving From Crisis to Opportunity*. Thousand Oaks: Sage.
- Veil, S. R. 2011. Mindful learning in crisis management. *Journal of Business Communication*. 2011(48): 116-147.
- Venette, S. J. 2003. *Risk communication in a High Reliability Organization: APHIS PPQ's inclusion of risk in decision making*, A Dissertation Submitted to the Graduate Faculty of the North Dakota State University of Agriculture and Applied Science, Fargo, North Dakota.
https://www.researchgate.net/publication/35945622_Risk_communication_in_a_high_reliability_organization_APHIS_PPQ's_inclusion_of_risk_in_decision_making [Letöltve: 2020.06.08.]

- Wallace, E. – Buil, I. – de Chernatony, L. 2018. ‘Consuming Good’ on Social Media: What Can Conspicuous Virtue Signalling on Facebook Tell Us About Prosocial and Unethical Intentions? *Journal of Business Ethics*. 2018(162): 577-592.
- Watters, J. 2013. *Disaster Recovery, Crisis Response, and Business Continuity: A Management Desk Reference*. New York: Apress.
- Zelizer, B. 2009. *The Changing Faces of Journalism: Tabloidization, Technology and Truthiness*. London: Routledge.

A KORONAVÍRUS HATÁSA MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALKOZÁSOK TEVÉKENYSÉGÉRE

Szőke Viktória

THE EFFECTS OF COVID-19 ON AGRICULTURAL ENTERPRISES

The coronavirus affected not only industry, trade and tourism, but also agriculture. Although we have read little about the impact on agriculture, and the impact does not seem to be so strong, in some contexts it has forced agricultural enterprises to adapt their activities to the new situation.

In our study, we show how the coronavirus affected the day-to-day operations of crop-growing enterprises in the first half of 2020: how the epidemiological situation affected crop deliveries, purchases, and how it affected working conditions.

We assume that the pandemic will have both short- and long-term effects on agriculture.

The possible short-term effects are the following:

- 1) Suppliers stockpile larger stocks.
- 2) The partnership is strengthened in the supply and distribution chain: all partners value reliable partnerships.
- 3) Emergence of agriculture-specific online stores.

The possible long-term effects are the following:

- 1) Innovation in the mechanization of activities that have hitherto been only possible with human labor (e.g. asparagus harvesting).
- 2) Acceleration of agricultural 4.0 development processes.
- 3) Innovations of agriculture 5.0 – robotics –, creating fully automatic, self-driving solutions.

1. BEVEZETÉS

A koronavírus hatása nem csak az ipart, a kereskedelmet, illetve a turizmust érintette, hanem a mezőgazdaságot is. Habár a mezőgazdaságra kifejtett hatásról keveset olvashattunk, és a hatás – legalábbis ma úgy tűnik – nem volt annyira erős, egyes kontextusokban azonban arra kényszerítette a mezőgazdasági vállalkozásokat, hogy tevékenységüket a kialakult helyzethez alakítsák.

Tanulmányunkban azt mutatjuk be, hogyan befolyásolta 2020 első felében a koronavírus a növénytermesztéssel foglalkozó mezőgazdasági vállalkozások működését és mindennapjait: milyen hatással volt a kialakult járványügyi helyzet a termények kiszállítására és a beszerzésekre, illetve hogyan érintette a dolgozók

munkavégzését. A tanulmány alapjául a mezőgazdaságban dolgozók tapasztalatai, illetve mezőgazdasággal kapcsolatban álló vállalkozások alkalmazottaival folytatott interjúk és kötetlen beszélgetések szolgálnak Nyugat-magyarországon, 2020 márciusa és májusa között.

2. HÁTTÉR

Mindannyian tapasztaltuk az elmúlt időszak nehézségeit és kihívásait. A kialakult helyzet mindenki életét megváltoztatta, a korábbi rutinokat átalakította. Európa több országában, így Magyarországon is bezártak a vendéglátóhelyek és a szórakozóhelyek, sok gyár leállította a termelését, a köz- és felsőoktatási intézmények tevékenysége átkerült az online térbe, több helyütt az irodai dolgozókat home office-ba küldték. Mindezek mellett az alapvető ellátáshoz szükséges területeken a munka tovább folyt ebben a megváltozott helyzetben is.

Kevés szó esett a médiában arról, hogy a mezőgazdaság is ilyen alapvető ellátást biztosító terület (Nemzeti Agrárgazdasági Kamara 2020, Zsoldos 2020). A mezőgazdaság esetében az alapvető problémát az jelenti, hogy az el nem végzett mezőgazdasági munka később nem pótolható. Termelő üzemek esetében – nagyon leegyszerűsítve egy komplex gyártási-logisztikai kihívást – a leállítás azt jelenti, hogy a gyártási folyamatokat bizonyos idővel elhalasztjuk. Ez a mezőgazdaság esetében azonban nem járható út.

A növénytermesztéssel foglalkozó vállalkozások ha nem vetik el – vagy nem időben vetik el – a vetőmagot, akkor később nem lesz mit learatni; ha nem a szükséges időben permeteznek, komoly károk keletkezhetnek az adott kultúrában. A termés betakarítása sem halasztható el – már pár nap késés is komoly károkat okozhat. Az állattenyésztő vállalkozásoknál hasonló a helyzet: az állatokat folyamatosan takarmányozni kell. A mezőgazdaság leállításának hatása így nem azonnal, hanem néhány hónap vagy egy év „késéssel” lenne érezhető a mindennapi életben – amikor nincsenek alapvető élelmiszerek, illetve nincs alapanyag az alapvető élelmiszerek előállításához.

A mezőgazdaságban dolgozók ezért a járvány alatt ugyanúgy végezték a munkájukat, mint „normális” körülmények között; eközben természetesen betartva a vonatkozó előírásokat: például kerülték a felesleges kontaktokat, távolságot tartottak. Fokozottabb figyelmet kapott a higiénia, és a beszerzések egy része is áttevődött online platformokra.

3. A KORONAVÍRUS HATÁSA A TERMÉNYEK KISZÁLLÍTÁSÁRA

A járványügyi helyzetre válaszként hozott intézkedések és korlátozások hatása egyértelműen érintette a megtermelt áruk kiszállítását.

A növénytermesztéssel foglalkozó nagyobb gazdaságok rendelkeznek saját tárolókapacitással, míg a kis gazdaságok a terményt az aratást követően azonnal eladják, esetleg betároltatják olyan nagyobb gazdaságokkal, akik raktárakkal rendelkeznek. Ez az oka annak, hogy a 2019-ben megtermelt termények egy része csak 2020-ban kerül értékesítésre és elszállításra. A kiszállítás különböző szerződésekben meghatározott ütem szerint általában külső fuvarozó cégek bevonásával történik.

A koronavírus európai megjelenésétől kezdődően mindenki folyamatosan figyelte a magyarországi és a külföldi híreket, illetve szabályozásokat, mivel a mezőgazdasági termények, elsősorban a gabona egy részét külföldre szállítják – így felmerült a kérdés, hogy a terményeket mikor és hogyan tudják majd kiszállítani.

2020. februárjában még zökkenőmentesen zajlottak a szállítások, naponta érkeztek a kamionok, felvették az árut, majd indultak külföldre. A sofőrök is viszonylag nyugodtan kezelték a kialakult helyzetet. Február végén, amikor külföldön (elsősorban Olaszországban) megnövekedtek az esetszámok, és más országokban is megjelent a koronavírus, elkezdtek csökkenni a kiszállítások, mert a külföldről visszatérő sofőrök közül sokan karanténba kerültek – emiatt a fuvarozócégek sem szívesen vállaltak nemzetközi fuvarokat. Magyarországon ekkor még csak néhány esetet regisztráltak.

2020. március elején megváltozott a helyzet: a vírus terjedésével a fuvarok száma egyre nagyobb mértékben csökkent; részben az információhiány és a bizonytalanság miatt. Senki nem volt ugyanis biztos abban, hogy a Magyarországról elinduló kamion át tud-e jutni a határokon, külföldön átvészeli-e az árut, majd haza tud-e jönni vissza Magyarországra. Ennek ellenére a szállítások folyamatosan zajlottak, azonban sokkal kisebb gyakorisággal, és kevésbé tervezhetően – a kamionok érkezése bizonytalan volt és a célállomás is számos esetben változott.

A gazdaságokban ezzel párhuzamosan egyre szigorúbb intézkedések léptek életbe. A munkavédelem bekapcsolódott a mindennapi működésekbe különböző ajánlásokkal: kezdetben távolságot kellett tartani a kamionsofőröktől, többször kellett fertőtleníteni a telepek helyiségeit, illetve gyakran szellőztetni kellett. Később már a sofőrök egyes felrakó telepeken nem is szállhattak ki a kamionból, hogy ezzel is csökkentsék a vírus terjedésének kockázatát.

Március közepén több országban tovább romlott a helyzet, az élelmiszerfeldolgozó gyárak többsége azonban továbbra is működött. A sofőrök – elmondásuk szerint – csak lázmérés után, maszkban és kesztyűben érkezhettek a külföldi gyárakba, de olyan is előfordult, hogy az eredeti lerakóhely helyett máshová irányították az árut. A kialakult helyzetben a kamionok menetideje csökkent, mivel a közutakon és az autópályákon sokkal kisebb volt a forgalom és nem voltak dugók.

2020. március 16-án Magyarország is lezárta a határait, kamionok csak kijelölt határátkelőhelyeken léphettek át a határt. A kiszállítások ekkor körülbelül egy hétig minimálisra csökkentek, aminek oka szintén a bizonytalanság volt, illetve az, hogy habár az árumozgás elméletileg szabad volt, gyakorlatilag a kamionok nem tudták megkerülni az egyéb okokból a határon feltorlódott gépjárműveket (vö. Aranyi 2020).

2020. március végén a szállítások lassan újraindultak, miközben mindenki igyekezett betartani a megfelelő egészségügyi szabályokat. A kiszállítások csökkentett módon zajlottak hetekig, hiszen kevés olyan magyar fuvarozót lehetett találni, aki nemzetközi fuvarokat vállalt, hiszen nem tudták, hogy mikor és milyen körülmények között térhet haza a sofőr és a kamion. A külföldről hazatérő sofőrök közül egyre többen kerültek karanténba.

Április közepe után, amikor az esetszámok már nem növekedtek exponenciálisan, ismét növekedtek a kiszállítások, de közel 1,5-2 hónap telt el, amire minden visszatért a közel hagyományos rendbe. A március végén határidős szerződések, így közel 1,5 hónappal később futottak csak ki és lettek teljesítve.

4. A KORONAVÍRUS HATÁSA A BESZERZÉSEKRE

A koronavírus európai megjelenése kezdetben nem okozott nagy változást a gazdaságok beszerzései terén – március közepéig sokan nem is feltételezték, hogy a vírus a beszerzésekre is hatással lesz. Az első fordulópontot március közepén a határok lezárása jelentette, illetve ezzel párhuzamosan az, hogy nagyon nehezen lehetett fuvarozót találni a szállításokhoz – még ha a beszerezni kívánt termék létezett is, nem volt, aki leszállítsa azt (vö. pl. Agro Napló 2020a).

A beszerzési folyamatok lassulása nem hirtelen, hanem fokozatosan történt, illetve lassan realizálódott a szereplőkben a beszerzési kihívások nagysága. Ez annak volt köszönhető, hogy egyes szállítók rendelkeztek akkora árukészlettel, amellyel még március közepe után is ki tudták szolgálni a vevőiket. Azoknak a szállítóknak azonban, akiknek nem volt megfelelő árukészlete, sok esetben problémát jelentett a termékek beszerzése és a vevők kiszolgálása.

A hiány először azoknál az árucikkeknél jelent meg, amelyeket nem lehet túl hosszú ideig tárolni, illetve amelyek ritka, speciális termékek, és a kialakult helyzet miatt gyártásba sem kerül(het)tek. Sok esetben a megrendelt vagy megrendelni kívánt áruk után érdeklődve az „úton van”, illetve a „beszerzés alatt” választ adták a forgalmazók. Ez más körülmények között is megszokott válasz, így joggal várták a gazdaságok, hogy a megrendelést – csúszással ugyan, de – teljesíteni tudják a partnerek. Több esetben azonban az áruk később sem érkeztek meg. Az információ ezekről az árukról továbbra is az volt, hogy azokat „megrendeltük”, de hogy mikor fog megérkezni, arról nem tudtak pontosabb információt adni.

A mezőgazdasági termelés és munkák azonban nem állhattak le, ezért a keresett, de nem beszerezhető terméket gyakran kellett helyettesíteni másik árucikkkel. Ez különösen akkor volt fontos, ha a beszerezendő termék később nem pótolható – például vetőmagok esetében. Ha hiányzott egy adott fajta vetőmag, akkor először az kellett megtervezni, melyik fajtával helyettesíthető, majd az, hogy azt honnan lehet megfelelő mennyiségben beszerezni. Ha már az sem volt beszerezhető, előfordult, hogy egyes gazdák kénytelenek voltak másfajta növényt vetni, ha nem akarták parlagon hagyni a termőföldjüket.

A műtrágyák egy része is külföldről érkezik hazánkba. Ezek többsége még időben beérkezett Magyarországra, azonban a növényvédőszerknél már érezhető volt a vírus hatása. Több európai növényvédőszer-gyártó cég csak akkor kezdett volna nagyobb mennyiség gyártásába, amikor a koronavírus megjelent Európában. A vírus hatására azonban a termelést már csökkentett számokkal kezdték meg, illetve egyes üzemekben meg sem kezdődött a gyártás. A növényvédőszer-forgalmazó cégek így javarészt csak saját készleteikkel tudtak gazdálkodni. A tavaszi permetezéshez szükséges növényvédőszerknél ezért jelen helyzetben nem az ár vált a legfontosabb tényezővé beszerzéskor, hanem egyrészt az, hogy hol lehet adott szert – szinte bármi áron – kapni, illetve másrészt, hogy mivel váltható ki az a növényvédőszer, amelyik nincs készleten.

Az alkatrészek beszerzése esetén hasonló nehézségek álltak fent. Ennek oka, hogy a speciális alkatrészeket általában nem tárolják magyarországi forgalmazók, hanem azokat – rendelés esetén – külföldről szerzik be. Ezek a beszerzések azonban így, a határ lezárása miatt nem működhetek – így sem a közvetlenül külföldről megrendelt alkatrészek, sem az itthon partnerektől beszerezni kívánt alkatrészek nem érkeztek meg hetekig (vö. Agro Napló 2020a).

A védőfelszerelések beszerzése hozta talán az egyik legérdekesebb helyzetet. A növénytermesztésben dolgozóknak a növényvédőszer, a műtrágyák, illetve a por elleni védelem miatt a kesztyűk, a maszkok, a védőszemüvegek és a védőruhák mindennapos használata megszokott; azaz a dolgozók ezeket a munkavédelmi eszközöket folyamatosan kapják és használják. A koronavírus járvány kitörésével ezek a védőfelszerelések napok alatt teljesen eltűntek a piacról. Nem lehetett hetekig védőkesztyűt, maszkot és védőoverálokat vásárolni, mivel a munkaruházati boltokat nem csak azok hagyományos célcsoportja kereste fel, hanem magánszemélyek is szabályosan megrohmozták azokat. Az online áruházak esetében ugyanez volt a helyzet. Annak ellenére, hogy a munkaruházati boltok folyamatosan rendelték ezeket a védőeszközöket, legtöbb esetben csak kisebb mennyiséget kaptak a megrendelthez képest. Amint megérkeztek ezek a termékek, gyakran néhány óra alatt elfogytak, sőt többször előfordult olyan eset is, hogy csak a pult alól lehetett hozzájutni az áruhoz. A helyzet április második felében kezdett valamelyest javulni. Ekkor már egyes termékek esetében helyreállt az ellátás, azokhoz már hozzá lehetett jutni – sokszor azonban csak a korábbi árak többszöröséért.

Az egyszerűbb dolgok beszerzése esetén – például csavarok, csapágyak, szíjak, olajok –, nem lehetett érezni nagyobb fennakadást az ellátási láncban, ami valószínűleg részben a szerencsének, részben az üzletek jól feltöltött raktárainak

volt köszönhető. Itt elsősorban a rövidített nyitvatartási idők, és a hosszú sorbanállások jelentették a problémát, mivel a gazdaságok alkalmazottainak a beszerzést ehhez a megváltozott nyitva tartáshoz kellett igazítani. Mindemellett a beszerzés időtartama sem volt tervezhető – egy korábban 5 perc alatt beszerezhető termékért most sok esetben egy órát kellett várakozni.

A gazdaságok életében az online beszerzések is egyre nagyobb szerepet kaptak. A magyarországi korlátozások miatt például nem lehettek nyitva a papírboltok, így a korábban az üzletben megvásárolt termékeket most vagy egy nagyobb hipermarketben, vagy online lehetett beszerezni. Az online beszerzések az író- és irodaszerek terén kiválóan működtek. Több gazdálkodó a pozitív tapasztalatai alapján a jövőben is alkalmazni kívánja a beszerzések ezen formáját.

A másik nagy átállás a tisztítószer, illetve fertőtlenítőszer vásárlása volt. Korábban többen a működéséhez szükséges szereket szaküzletben, illetve drogériában vásárolták. Március közepétől azonban a megszokott árucikkek csak korlátozottan, vagy egyáltalán nem voltak elérhetőek az adott üzlet(ek)ben, ezért az online beszerzés mellett döntöttek. Többször volt fennakadás azonban egyes üzletláncok weboldalain is: például adott üzletlánc weboldala már a délelőtt folyamán jelezte, hogy aznap már további rendeléseket nem tud fogadni. Ilyenkor másnap korán reggel újra lehetőség nyílt a megrendelések beküldésére. Ez azonban sok esetben munkaidőn kívüli munkavégzést követelt meg, illetve annak kitapasztalását, melyik online üzlet mikor nyit „új napot”.

Az ismertebb online cégek általában 14 napos kiszállítási határidővel dolgoztak, azonban legtöbb esetben nem volt szükség ennyi időre, a csomagok többnyire 7 nap alatt megérkeztek (megjegyezve, hogy a hagyományos kiszállítási idő általában 1-2 munkanap). A fertőtlenítőszer beszerzése jelentett minimális nehézséget, hiszen a hirtelen megnövekedett kereslet miatt nem mindig állt rendelkezésre a megszokott termék, de – hasonlóan a növényvédő-szerekhez – azok részben más temékekkel helyettesíthetőek voltak.

Az ágazati szereplők nyilatkozatai is alátámasztják a fent leírt tapasztalatokat: a beszerzések részben lassultak, a szállítások nem voltak tervezhetőek és a speciális alkatrészek nehezebben voltak beszerezhetőek (Milyen hatással... 2020).

5. HATÁS NÖVÉNYTERMESZTŐ CÉGEK MUNKÁJÁRA ÉS DOLGOZÓIRA

A munkába járás a mezőgazdaság területén is megengedett volt. A gazdaságok termelésben résztvevő dolgozói (néhány rendkívüli esetet leszámítva) a koronavírus idején végig dolgoztak, mivel a talajmunkák, a műtrágyázások, a permetezések nem halasztható tevékenységek. A mezőgazdaságban szigorú menetrend szerint, a szükséges időben kell elvégezni a feladatokat, ellenkező esetben – akár már egy hét késés esetén is – komoly károk keletkezhetnek egy adott kultúrában.

A termelési tevékenységekhez a mezőgazdasági gépeket szervizelni és javítani kell, ezek szintén nem halasztható feladatok (Agro Napló 2020a). A gazdaságok gépeinek szervizelését sok esetben külső cégek végzik, akik között számos külföldi szervizpartner található. A külföldi szervizpartnerek szerelői két nyelven készült megrendelővel – a határon történő egészségügyi ellenőrzés után – be tudtak jönni az országba, el tudták végezni a munkát, és haza tudtak menni, anélkül, hogy karanténba kerültek volna.

Néhány gazdaság irodai dolgozói hosszabb-rövidebb ideig (általában a legsúlyosabb helyzet idején) home office-ban dolgoztak, de ahol például a beszerzés is a feladatuk része, ez az állapot csupán rövid ideig volt tartható.

6. ÜGYINTÉZÉS KORONAVÍRUS IDEJÉN

A hivatalok egy része (pl. földhivatal) az ügyfelek előtt zárva tartott. Az ügyeket elektronikusan, illetve postai úton lehetett intézni.

Az okmányirodák nyitva tartottak, azonban csak fontos ügyekben álltak az ügyfelek rendelkezésére, kizárólag előzetes időpontfoglalás alapján. Csak azok az ügyfelek tartózkodhattak az ügyféltérben, akiknek az ügyeit intézték. Az okmányirodai ügyintézés azért fontosak, mert a gazdák többször aratás előtti szállítási határidőkkel rendelnek meg különböző gépeket, amelyeket már aratáskor szeretnének használni, így azok forgalomba helyezése tavasz végén – nyár elején történik. A forgalomba helyezéshez műszaki vizsga, eredetvizsga, biztosítás kötése szükséges mielőtt az okmányirodába kerülnek a papírok. Ezen ügytípusok nagyobb része személyesen – vagy online – intézhető volt.

A bankok is nyitva tartottak, így a fontos, netbankon nem elintézhető banki ügyeket sem kellett elhalasztani. Az ügyvédek szintén dolgoztak, ezért előzetes egyeztetéssel minden ügy intézhető volt.

7. A JÁRVÁNY HATÁSAI

A koronavírus járvány 2020 első félévében a szántóföldi növénytermesztést és az állattenyésztést a többi ágazathoz képest kevésbé érintette, a kertészeteiket illetve egyes speciális mezőgazdasági területek termelését azonban erősen befolyásolta (Mezőgazdaság járvány idején 2020).

A mezőgazdaságra gyakorolt egyik hatás a munkaerőhiány. A mezőgazdaságra jellemző az idénymunka, azaz hogy egy munkavállalót csak határozott időre, adott mezőgazdasági feladat elvégzésére foglalkoztatnak. A kialakult helyzet nagyban befolyásolta az idénymunkát az utazási, illetve beutazási korlátozások miatt (vö. KSH 2020). Magyarországon ezért engedélyezték, hogy mezőgazdasági idénymunkára távolabbi országokból is érkezzenek munkavállalók (Lehetővé vá-

lik... 2020), illetve az Agrárminisztérium elindította a Munkaszüret mezőgazdasági idénymunka kereső portált (Munkaszüret 2020). Az nem várható azonban, hogy a munkanélküliek, illetve a munkanélkülivé válók tömegesen a mezőgazdaságban helyezkednek el (Koronavírus: nem a mezőgazdaság... 2020).

Nem csak az a fontos azonban, hogy mit tud megtermelni a mezőgazdaság vállalat, hanem az is, hogy milyen mezőgazdasági terményekre van kereslet. Egyik oldalról a megtermelt javak létszükségleti termékek, így a kereslet egyes terményekre várhatóan stabil marad (Zsoldos 2020). A kereslet alakulása azonban több területen nehezen jósolható (vö. Csabai 2020): a bioélelmiszerek területén például növekedett a kereslet (Agro Napló 2020b), amelyre várhatóan a mezőgazdasági szereplők is reagálni fognak.

A koronavírus mezőgazdaságra gyakorolt hatása kettős: a termelés egyik oldalról létszükséglet, így az egyes terményekre vonatkozó kereslet várhatóan stabil marad (Zsoldos 2020), hosszú távon azonban a hatás az elmaradó beruházások eredményeként negatív lehet (Zsoldos 2020).

A járvány rövid- és hosszútávú hatásai mezőgazdaságra fenti okokból így ma, 2020 júniusában még nehezen jelezhetők előre. A mostani folyamatokból, illetve általános mezőgazdasági trendekből (vö. Szőke – Kovács 2020) kiindulva azonban a következőket várhatjuk.

Rövid távú hatások

- 1) A beszállítók nagyobb készleteket halmoznak fel és raktároznak is.
- 2) A partnerségi viszony a beszerzési és értékesítési láncban erősödik: minden fél jobban értékeli a megbízható partnereket.
- 3) Mezőgazdaság-specifikus online üzletek jönnek létre.

Hosszú távú hatások

- 1) Innováció az olyan tevékenységek gépesítése területén, amelyek eddig emberi erővel – Nyugat-Európában tipikusan kelet-európai munkaerővel – voltak elvégezhetők (pl. spárga betakarítása).
- 2) A mezőgazdaság 4.0 fejlesztési folyamatainak felgyorsulása.
- 3) A mezőgazdaság 5.0 – robotizáció – előtérbe kerülése, teljesen automatikus, önvezető-önműködő megoldások létrehozása.

8. ÖSSZEFOGLALÁS

Az elmúlt hónapok tapasztalatai alapján elmondható, hogy a gazdaságok működésében a kialakult helyzet nagy fennakadást nem okozott.

A tanulság egyrészt az, hogy a hagyományosan bolti beszerzések egy része online is megoldható – sőt, több esetben az online beszerzés hatékonyabb, mint a bolti beszerzés.

A tanulság másrészt, hogy az irodai munkák nagy része otthonról, home office-ban is végezhető. Ehhez azonban elengedhetetlen, hogy az „otthon” megfelelő infrastruktúrával – megfelelő sávszélességű internet, informatikai eszközök, laptop – legyen szerelve.

A tanulság harmadrészt, hogy a gazdaságok nem élhetnek „légüres térben”, fontos a kapcsolattartás és a jó viszony fenntartása az üzleti partnerekkel. Jelen szituációban sok esetben ennek a jó partnerségi viszonyoknak volt köszönhető, hogy a váratlanul felmerült problémák és készlethiányok nem okozták a gazdaságok leállítását, hanem azok – ha kompromisszumokkal is, de – folyamatosan tudtak működni.

IRODALOMJEGYZÉK

- Agro Napló 2020a. *A koronavírus-járvány hatása az agráriumra.*
<https://www.agronaplo.hu/hirek/korkep-a-koronavirus-jarvany-hatasa-az-agrariumra>
[Letöltve: 2020.06.18]
- Agro Napló 2020b. *A koronavírus-járvány lendületet ad a bioélelmiszereknek.*
<https://agronaplo.hu/hirek/a-koronavirus-jarvany-lenduletet-ad-a-bioelelmiszereknek>
[Letöltve: 2020.06.18]
- Aranyi P. 2020. *40 kilométeres sor alakult ki Hegyeshalomnál.*
<https://www.vezess.hu/haszongepjarmu/2020/03/17/40-kilometeres-sor-alakult-ki-hegyeshalomnal/>
[Letöltve: 2020.06.20]
- Csabai K. 2020. *Továbbra is nagy a bizonytalanság a mezőgazdaságban.*
<https://mfor.hu/cikkek/makro/tovabbra-is-nagy-a-bizonytalansag-a-mezogazdasagban.html>
[Letöltve: 2020.05.24]
- Koronavírus: nem a mezőgazdaság lesz a megoldás a hirtelen megugró munkanélküliségre.* 2020.
<https://privatbankar.hu/cikkek/agraar/koronavirus-nem-a-mezogazdasag-lesz-a-megoldas-a-hirtelen-megugro-munkanelkulisegre.html>
[Letöltve: 2020.06.22]
- KSH 2020. *A koronavírus-járvány lehetséges hatásai a mezőgazdasági idénymunkára.*
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/koronavirus-mezogazdasag/index.html>
[Letöltve: 2020.06.22]

Lehetővé válik a külföldi idénymunkások foglalkoztatása a mezőgazdaságban. 2020.

<https://www.agrotrend.hu/hireink/lehetove-valik-a-kulfoldi-idenymunkasok-foglalkoztatasa-a-mezogazdasagban>

[Letöltve: 2020.06.21]

Mezőgazdaság járvány idején 2020.

<https://www.agrarunio.hu/hirek/agrargazdasag/6045-mezogazdasag-jarvany-idejen>

[Letöltve: 2020.06.24]

Milyen hatással bír a koronavírus-járvány a hazai mezőgazdasági gép- és eszközpiacra? 2020.

<https://www.magro.hu/agrarhirek/milyen-hatassal-bir-a-koronavirus-jarvany-a-hazai-mezogazdasagi-gep-es-eszkozpiacra/>

[Letöltve: 2020.06.22]

Munkaszünet. 2020.

<https://www.munkaszuret.hu/>

[Letöltve: 2020.06.16]

Nemzeti Agrárgazdasági Kamara 2020. *A nemzeti agrárgazdasági kamara nagy erővel, a kormányzattal együttműködésben dolgozik az agráriumot érő negatív hatások csökkentéséért.*

<http://www.nak.hu/kiadvanyok/kiadvanyok/3318-a-koronavirus-jarvany-hatasai-az-agrariumban-2020-marcius-20/file>

[Letöltve: 2020.06.20]

Szőke V. – Kovács L. 2020. Mezőgazdaság 4.0 – relevancia, lehetőségek, kihívások. *Gazdálkodás*. 64(4): 289-304.

Zsoldos Á. 2020. *Koronavírus: a mezőgazdaság rövid távon megússza, hosszabb távon viszont már baj lehet.*

<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200425/koronavirus-a-mezogazdasag-rovid-tavon-megussza-hosszabb-tavon-viszont-mar-baj-lehet-428190>

[Letöltve: 2020.06.15]

A NAPI FOGYASZTÁSI CIKKEK VÁSÁRLÁSI SZOKÁSAINAK VIZSGÁLATA A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY IDEJÉN

VERES PÉTER

EXAMINATION OF THE PURCHASING HABITS OF DAILY CONSUMER GOODS DURING THE CORONAVIRUS EPIDEMIC

My study examines the purchasing habits of daily consumer goods that changed due to the coronavirus epidemic in Hungary, with the help of the marketing literature, the news published in the media and the statistical data published by the Hungarian Central Statistical Office. The reason for choosing this research topic was the shortage of individual FMCG products in recent months, which in some form could be experienced by all customers. In the first half of the study, I define what we call daily consumer goods and then I show how the consumption of these products developed in the pre-epidemic and post-epidemic periods. In the second half of my research, I analyse the results of a primary research, in which I also try to assess the changed consumer habits and the effects of the coronavirus related news, reached each consumer through the media. Although only 30 people participated in the survey in total, their responses show that there was no change in their shopping habits. In the research, respondents often associate the coronavirus and panic shopping with words of panic and fear.

1. BEVEZETÉS

Bár a koronavírus csak 2020 március 1. és 11. között jelent meg Magyarországon (Bodnár 2020), a szabad információáramlásnak köszönhetően hatását azonban már korábban is érezhettük az élet számos területén. Az állítást talán a boltokban folyamatosan kialakuló és a vírus megjelenésekor tetőző, már-már szélsőségesnek nevezhető vásárlói magatartásformák támasztják alá a leginkább. Egyik napról a másikra számos üzletnek kellett azzal a problémával szembesülnie, hogy olyan alapvető fogyasztási cikkekből, mint például a WC papírból vagy az élesztőből, a kialakult hiány miatt nem képesek kiszolgálni a vevőiket. A kialakult állapotot a fogyasztók is elképzelhetetlennek tarthatták, hiszen „*a modern fogyasztói társadalom szüntelen működésre lett kitalálva*” (Jónap 2020) így eddig minden árucikkből kellő mennyiség volt elérhető a boltok polcain. A folyamatos hiányok mellett szintén megfigyelhető volt az egyes médiumok befolyásoló hatása is. Kiemelendő példa a már korábban is említett árucikkek eltűnése a boltokból, hiszen sok termék esetében a hiány azért alakult ki, mert számos olyan internetes

cikk jelent meg, amely ezeknek a termékeknek a vásárlására buzdította a fogyasztókat. Az eddig megfogalmazott tapasztalatok alapján jelen tanulmányban elsősorban a járványhelyzet alatt megváltozott fogyasztói szokásokat vizsgálom a napi fogyasztási cikkek esetében. Kutatásom során olyan kérdésekre keresem a válaszokat, mint például milyen termékek vásárlásában történt változás, illetve a média, mint befolyásoló tényező mennyire hatott a fogyasztók vásárlási szokásaira. Kutatásom első felében a napi fogyasztási cikkeket, valamint a média szerepét vizsgálom a fogyasztás alakulásában a marketing szakirodalom, az egyes médiumok cikkei, valamint a Központi Statisztikai Hivatal adatainak segítségével, majd egy általam elvégzett primer, kérdőíves kutatás eredményeit elemzem.

2. A FOGYASZTÁSI CIKKEK MEGHATÁROZÁSA ÉS AKTUÁLIS HELYZETE A MAGYAR KERESKEDELEMBEN

2.1 A FOGYASZTÁSI CIKKEK MEGHATÁROZÁSA, CSOPORTOSÍTÁSA

Irmai (2014) szerint azokat a termékeket nevezzük fogyasztási cikkeknek, amelyeket a végső fogyasztók kielégítésére szánunk. A fogyasztási cikkeket számos alternatíva alapján csoportosíthatjuk: Rekettye, Törőcsik és Hetesi (2015) például a fogyasztók magatartása alapján kategorizálja azokat. Ezek a kényelmi, a bevásárlási és a speciális termékek (Rekettye – Törőcsik – Hetesi 2015: 177). Az egyes csoportok közötti főbb különbségeket az 1. táblázat szemlélteti:

A fogyasztási cikkek csoportjainak marketingsajátosságai			
Marketing-sajátosságok	Kényelmi termékek	Bevásárlási termékek	Speciális termékek
Az összehasonlításra és beszerzésre fordított energia- és időráfordítás	minimális	nagyobb	nagy
A márkahűség	alacsony	magasabb	magas
Az árak	alacsonyak	magasabbak	magasak
A disztribúció: az üzletek száma	Amennyi csak lehetséges, intenzív elosztás	néhány, szelektív elosztás	néhány, esetleg csak egy, exkluzív elosztás
Piacbefolyásolás/kommunikáció	tömegkommunikáció (pl. reklám), bolti akciók, stb.	reklám, személyes eladás, internet	a termelő és a kereskedő célzott marketingkommunikációja
Példák	rágógumi, müzli, magazinok	televízió, mosógép, bútor	luxusautó, ékszer, luxusnyaralás

1. táblázat. A fogyasztási cikkek csoportjainak marketingsajátosságai.

Forrás: Rekettye-Törőcsik-Hetesi; 2015:179.

Ahogy a táblázat is mutatja, az első csoportba tartozó termékeket általában a lehető legminimálisabb energia- és idő ráfordítással vásároljuk mivel úgy gondoljuk, hogy az ár és a minőség összehasonlítására szánt többletidő nem fog megtérülni, tehát nem éri meg túl sok energiát befektetni az adott termék megvásárlásába. A kényelmi termékek egységára általában alacsony, valamint erősen az aktuális trend befolyása alatt állnak. További jellemzőjük, hogy az emberek gyakran vásárolják őket (Reketye – Törőcsik – Hetesi 2015: 177). Az angol nyelvi szakirodalomban az ebbe a csoportba tartozó termékeket szokták Fast Moving Consumer Goods (rövidítve FMCG) vagyis gyorsan forgó fogyasztási cikkeknek, illetve Fast Moving Packed Goods (rövidítve FMPG) vagyis gyorsan forgó, csomagolt fogyasztási cikkeknek nevezni (Reketye – Törőcsik – Hetesi 2015: 177). A bevásárlási termékek esetében viszont már megjelenik az ár- és minőségösszehasonlítás (Reketye – Törőcsik – Hetesi 2015: 177-178). Ugyanez igaz a speciális termékek csoportjára, ami kiegészülhet márkakedveltséggel is, aminek köszönhetően az adott termék a többihez képest sokkal nagyobb értéket képvisel a vevő számára. Az ebbe a csoportba tartozó termékek esetében tehát a fogyasztó nem hajlandó az adott terméket egy másik márkához tartozó termékkel kiváltani, inkább hajlandó egy magasabb összeg ráfordítására is, csak, hogy meg tudja vásárolni a kedvelt márkáját (Reketye – Törőcsik – Hetesi 2015: 177-178). Iрмаi (2014) viszont az előbb bemutatott osztályozásnál egy sokkal egyszerűbb csoportosítást használ. Szerinte két csoportra, a napi és a tartós fogyasztási cikkek csoportjára oszthatjuk fel a termékeket. Utóbbira jellemző, hogy a termékek vásárlását egy hosszabb döntési folyamat előzi meg. Jelen kutatás szempontjából a napi fogyasztási cikkek a relevánsabbak, mivel a későbbi primer kutatás is ezeknek a vizsgálatára tesz kísérletet. A napi fogyasztási cikkek a 2005. évi CLXIV. törvény a kereskedelemről a következőképpen határozza meg: „a vendéglátó tevékenység keretében értékesített termékek kivételével olyan, a lakosság napi szükségleteinek, igényeinek kielégítésére szolgáló élelmiszer, illatszer, drogériai termék, háztartási tisztítószer és vegyi áru, higiéniai papírtermék, amelyet a fogyasztó jellemzően legfeljebb egy éven belül elfogyaszt, elhasznál vagy lecserél” (2005. évi CLXIV. törvény a kereskedelemről).

2.2 A NAPI FOGYASZTÁSI CIKKEK VÁSÁRLÁSÁNAK ALAKULÁSA A JÁRVÁNYHELYZET ELŐTT

Tanulmányomban a következőkben bemutatom, hogyan alakult a napi fogyasztási cikkek vásárlása a járványhelyzet előtt. Ezt követően a 2020 márciusáig elérhető statisztikai adatok és elemzések segítségével mutatom be a megváltozott vásárlási szokásokat. A járványhelyzet előtti időszak elemzésénél elsősorban a 2017 és a 2020 közötti adatokra támaszkodtam. Az intervallum választás oka, hogy az FMCG termékek forgalmi struktúrája ebben az évben kezdett el átalakulni. A 2017 január és június közötti vásárlási adatok azt mutatják, hogy a napi fogyasztási

cikkek vásárlása az egyes háztartásokban csökkent az előző évhez képest (Tradermagazin 2017). Továbbá ebben az évben volt az is megfigyelhető, hogy a napi fogyasztási cikkek forgalmában is megjelent az e-kereskedelem, ugyanis az Egyesült Államokban és Európában is az előállított termékek több mint 80%-a így került a háztartásokba. A kereskedelmi csatornák piaci részesedését már 2017-ben is a hipermarket típusú boltok birtokolták, amit a diszkontok követtek. Minimális részesedést szereztek a Cash&Carry típusú üzletek és az utcai árusok (Tradermagazin 2017). Fontos kiemelni azt is, hogy a tanulmány megállapította, hogy a vásárlók magatartását az észszerűség és a racionalitás jellemezték – ennek köszönhetően növekedett a kereskedelmi márkák iránti igény és a bankkártyás vásárlások száma is (Tradermagazin 2017). A Központi Statisztikai Hivatal által közzétett adatok szerint a fogyasztás 2018-ban és 2019-ben is folyamatosan nőtt, sőt az is megfigyelhető, hogy az élelmiszerek, italok, dohányárúk, valamint az egyéb élelmiszer jellegű vegyes termékek fogyasztása már 2010 óta folyamatosan emelkedik, és 2019-ig egyszer sem volt kevesebb az előző évi mennyiségénél. A fogyasztás növekedése annyira jelentős, hogy 2010 és 2019 között 2 214 299 millió forinttal nőttek az élelmiszerekhez kapcsolható kiadások (2019-ben 5 533 649 millió Ft-ot költöttünk élelmiszerekre) (Központi Statisztikai Hivatal-4.4.13. A kiskereskedelmi üzletek forgalma üzlettípusonként). A vásárolt termékek csoportját vizsgálva az első helyen egyértelműen az élelmiszerek állnak. Ez nem is olyan meglepő, ahogyan az sem, hogy a csoportot az üzemanyag, majd magas egységárak miatt a dohányárúk követik. 2019-ben üzemanyagra 1.996.077 millió Ft-ot költöttünk, míg dohánytermékekre 764.331 millió Ft-ot. A háztartási cikkekre fordított összeg egyáltalán nem tekinthető kiemelkedőnek ugyanis ennél a csoportnál sokkal többet költöttünk alkohol/alkoholmentes tartalmú italokra (Központi Statisztikai Hivatal-4.4.12. A kiskereskedelmi eladási forgalom főbb árucsoportonként). A fogyasztás növekedését alátámasztja a Nielsen kutatócsoport Growth Reporter című elemzése is (Tisza 2020). A felmérésből kiderül, hogy 2019 második negyedévében 7,7%-kal növekedett a kiskereskedelem forgalma az országban az előző negyedéves adatokhoz képest (Tisza 2020). Az említett adat egyébként több mint a kétszerese az Európában regisztrált mennyiségnek. (Az európai fogyasztás mértéke csak 3,4%-kal emelkedett.) Jelen felmérésben is a napi fogyasztási cikkek a legkiemelkedőbbek. Kovács Gergely, a Nielsen ügyfélkapcsolati vezetője szerint ennek oka az áremelkedés iránti félelem (Kovácsot idézi Tisza 2020). Tisza (2020) szerint 2019 első félévének FMCG növekedése megegyezik az előző évi emelkedéssel, különbség kizárólag a 2019-ben kialakult „kisebb volumen- és nagyobb árszínvonalnövekedés-hatásban látható” (Tisza 2020). A bemutatott adatok, valamint elemzések alapján megállapítható, hogy a napi fogyasztási cikkek vásárlása már a járványhelyzet előtt is folyamatosan emelkedett. A két időszak közti különbség, ahogy később is látszódni fog, a rövid idő alatt bekövetkezett jelentős emelkedésben található meg.

A napi fogyasztási cikket árusító kiskereskedelmi üzletek népszerűsége a tavalyi évben jelentősen megváltozott. Az értékesítési adatok alapján kialakított sorrendet a 2. táblázat mutatja be:

FMCG kiskereskedelmi láncok magyarországi rangsora 2019-ben				
Helyezés	Név	Üzletek száma az országban (db)	2019-es forgalom (milliárd Ft)	Forgalomváltozás százaléka 2018-hoz képest
1	Tesco	202	740,0	-2,8%
2	Lidl	182	685,0	24,8%
3	Spar	572	679,6	10,0%
4	Coop	4449	643,0	2,6%
5	CBA	2018	538,0	2,1%
6	Reál	1286	426,9	2,6%
7	Auchan	24	394,9	1,2%
8	Penny Market	223	326,8	11,8%
9	Aldi	144	300,0	17,2%
10	DM	260	112,1	8,4%

2. táblázat. FMCG kiskereskedelmi láncok magyarországi rangsora 2019-ben.
 Forrás: Brutálisat előzött a Lidl, már csak a Tescót nem tudja lenyomni 2020.

Ahogy a táblázat is mutatja 2019-ben a TESCO-nak sikerült a legtöbb terméket eladnia. A bolt helyezése egyébként 2018-hoz képest nem is változott. A LIDL esetében ez azonban már nem igaz, ugyanis a bolt 2 helyet is lépett előre az előző évhez képest, így ők lettek a második legnagyobb forgalmú hazai üzletlánc. Harmadik helyen áll a Spar 679,6 milliárd forinttal, amit a Coop követ. A 10 legjobb üzlet átlag 6%-os növekedést tudhat magának 2019-ben (Brutálisat előzött a Lidl, már csak a Tescót nem tudja lenyomni 2020).

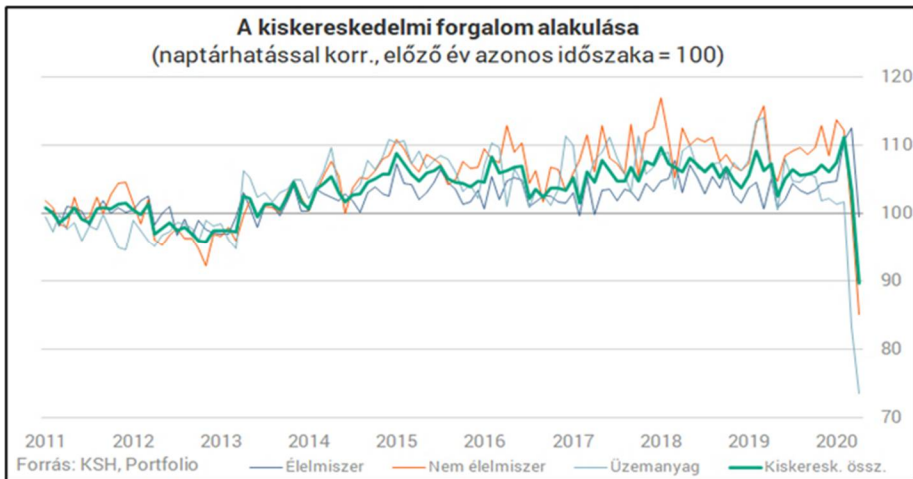
2.3 A NAPI FOGYASZTÁSI CIKKEK VÁSÁRLÁSÁNAK ALAKULÁSA A JÁRVÁNYHELYZET ALATT

A járványhelyzet hatására a napi fogyasztási cikkekre fordított összeg Magyarországon olyan irreális módon megnőtt, hogy voltak olyan napok, amikor a kiadások feltételezhetően elérték a 70-100 milliárd Ft közötti összeget is. A (Százmilliárdot is elkölthettünk egy nap alatt élelmiszerre, napi cikkekre a koronavírus-pánik idején 2020) cikk szerint a boltok megrohamozása 3 nagyobb pontban történt. Az egyes vásárlási hullámok valamilyen jelentős hírhez vagy bejelentéshez kötődtek (Százmilliárdot is elkölthettünk egy nap alatt élelmiszerre, napi cikkekre a koronavírus-pánik idején 2020). Az első vásárlási hullám február végére tehető, amikor a médiának köszönhetően egyértelművé vált a lakosság számára, hogy a vírus nálunk is meg fog jelenni és feltehetően gyorsan el fog terjedni. A második hullámot a veszélyhelyzet kihirdetéséhez, a harmadikat pedig a kijárási korlátozások bevezetéséhez kapcsolják. A pánikköltekezések az élelmiszervásárlásban azért

okoztak szélsőséges állapotokat, mert az egyes vásárlási hullámok csupán néhány napig tartottak, utána visszatértek a normál szintre vagy rosszabb esetben néhány termék esetében csökkent is a fogyasztás (Százmilliárdot is elkölthettünk egy nap alatt élelmiszerre, napi cikkekre a koronavírus-pánik idején 2020). A Központi Statisztikai Hivatal februári adatai alapján ez a napi fogyasztási cikkek esetében 11%-os, azaz 67 milliárd forintos növekedést jelentett (Százmilliárdot is elkölthettünk egy nap alatt élelmiszerre, napi cikkekre a koronavírus-pánik idején 2020). Ahogy arra számítani is lehetett a kiskereskedelmi üzletek forgalma március hónapban is emelkedett. A Központi Statisztikai Hivatal közleménye szerint ebben a hónapban 3,5%-os az emelkedés az előző évi adatokhoz képest. Ha csak az élelmiszer és az élelmiszer jellegű üzletek forgalmát nézzük, a növekedést sokkal nagyobb, 12,7%-kal több, mint a korábbi évben (3,5%-kal emelkedett a kiskereskedelmi üzletek forgalma). Az élelmiszerforgalom növekedése részben magyarázható a kijárási korlátozásokkal, illetve az otthonról történő munkavégzéssel/digitális oktatással is, hiszen azok az emberek, akik eddig otthonukon kívüli étkezést választottak, most kénytelenek voltak házon belül megoldani azt. Az élelmiszerek után a második legkeresettebb napi fogyasztási cikkek márciusban a gyógyszerek és más gyógyászati készítmények voltak, eladásuk 38%-kal növekedett. A legjelentősebb visszaesést a textil- és ruházati termékeknél mérték, ezeknek a termékeknek a vásárlása 51%-kal csökkent. A bútor és műszaki cikk üzletek forgalma mindössze 9%-kal esett vissza. Jelentős kiugrás tapasztalható viszont az internetes kereskedelemben, ugyanis az itt elköltött pénzmennyiségnek sikerült túllépnie a 2019 évben fő szezonnak számító november-december hónapokat is. A magyarországi kiskereskedelem forgalma 2020 márciusában 1045 milliárd forint volt, ami 7,2%-kal magasabb, mint a 2019 márciusában elköltött összeg (Így alakultak a kiskereskedelem márciusi számai – Az online szegmens az egyértelmű nyerters 2020). Áprilisra az emelkedés azonban már egyáltalán nem igaz, sőt inkább jelentős visszaesés tapasztalható. A kijárási korlátozásnak, valamint feltehetően a korábbi felhalmozásoknak köszönhetően 10,2%-kal csökkent a kiskereskedelmi üzletek forgalma az előző évekhez képest. Április hónapra az élelmiszer és az élelmiszer jellegű kiskereskedelmi üzletekben 0,4%-os, a nem élelmiszer jellegű üzletekben 14,8%-os, az üzemanyag kereskedelemben pedig 26,3%-os visszaesés tapasztalható (Nagyot esett a magyar kiskereskedelem a koronavírus-járvány közepette 2020). A visszaesés mértékét szemlélteti az 1. ábra is.

Az ábrán is szemléltetett visszaesési adatok kialakulását nagyban befolyásolta az áprilisra megnövekedett munkanélküliség, valamint az attól való félelem is, így az emberek feltételezhetően óvatosabbak és megfontoltabbak lettek a vásárlásaik során (Nagyot esett a magyar kiskereskedelem a koronavírus-járvány közepette 2020).

1. ábra. A kiskereskedelmi forgalom alakulása.

Forrás: Nagyot esett a magyar kiskereskedelem a koronavírus-járvány közepette 2020.

3. A MÉDIA HATÁSA A FOGYASZTÁS NÖVEKEDÉSÉRE

Ahogy a korábbiakban már említésre került, az egyes pánikvásárlási hullámok valamilyen nagyobb hírhez vagy bejelentéshez kapcsolhatók (például a kijárási korlátozások bevezetéséhez). A hírek átadásában, illetve eljuttatásában ebben az időszakban is jelentős szereppel bírnak az egyes médiumok, hiszen nem mindegy, hogy egy adott hír milyen kontextusban jelenik meg. Jelen fejezet az egyes médiumokat, pontosabban a televíziót, a rádiót, a nyomtatott és az elektronikus sajtót, valamint a közösségi médiát számba véve mutatja be, hogy hogyan is képesek egy rosszul átadott hírrel fokozni a korábban már említett pánikvásárlást.

3.1 A TELEVÍZIÓ

A televíziózás számos formáját megemlíthetjük. Az első típus például az analóg, vagyis földfelszíni terjeszkedés, ami elavultsága miatt 2020-ra már jelentős mértékben háttérbe szorult. Néhány TV szolgáltató kínálatában még megtalálható ez a jelforrás, a többségre viszont már nem jellemző. Hazánkban jelenleg sokkal kiemelkedőbbnek mondható a digitális alapú kábeles és a műholdas jelfrekvencia, valamint az IP alapú szolgáltatások (Horváth – Nyirő – Csordás 2013: 175). „A televízió megjelenése komoly hatást gyakorolt az emberek életmódjára” (Horváth – Nyirő – Csordás 2013: 178). A mai világban szinte mindenki televíziónézőnek mondható valamilyen formában. Ez nem meglepő, hiszen a televízió az egyik leggyorsabb és legátfogóbb üzenetközvetítő eszközünk (Horváth – Nyirő – Csordás 2013: 178). Horváth, Nyirő és Csordás (2013) szerint, ha a televízió előtt eltöltött időt akarjuk vizsgálni, akkor lehetőségünk nyílik olyan nézői tendencia

beazonosítására, mint például, hogy a nők átlagosan többet nézik, mint a férfiak, vagy a kis háztartásban élők feltehetően több időt töltenek el a TV előtt, mint a nagy háztartásban élők. A tendenciák ellenére a televízió igenis tömegmédiumnak minősül és a széles lefedettségének köszönhetően egyaránt lehetőségünk van elérni vele szinte minden korosztályt és társadalmi réteget (Horváth – Nyirő – Csordás 2013: 178). Hazánkban a kereskedelmi csatornák közül 2012-ben az RTL Klub, illetve a TV2 volt a két piacvezető csatorna, ez feltételezhetően mára nem változott (Horváth – Nyirő – Csordás 2013: 182-183), így az ezeken a csatornákon megjelenő hírek juthatnak el a legtöbb emberhez.

3.2 A RÁDIÓ

Hazánkban a rádió az a médium, ami a közelmúltban az egyik legnagyobb változáson ment keresztül. Számos olyan híres és közkedvelt rádiócsatorna, mint például a NEO FM 2012-es megszűnése (Végleg elhallgat a Neo FM 2012) vagy a korábban Danubius rádióként működő Class FM online felületekre való átállása, majd 2018-as megszűnése után (Class FM: végleg vége a rádióknak 2018) a fennmaradó csatornaválaszték igen egyoldalú lett. A közszolgálati rádiócsatornának minősülő Kossuth, illetve Petőfi rádiókat leszámítva kizárólag két csatorna, a Retro rádió és a Rádió1 az a két médium, amely igen stabil hallgatótábor tudhat magáénak. A Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság (NMHH) felmérése alapján 2019 decembere és 2020 februárja között a leghallgatottabb rádió a Retro rádió volt 1600 ezer fős hallgatottságával. Az előbb említett Rádió1 mindössze a negyedik helyen végzett 938 ezer napi hallgatóval (Budapesti és országos napi rádióhallgatottság [2019. december – 2020. február] 2020). Összefoglalva, ha a rádiót szeretnénk választani valamilyen információ átadására, akkor a közszolgálati csatornák mellett mindössze két csatornát a Retro rádiót, illetve a Rádió1-et érdemes megke-
resnünk, hiszen ezeknek a csatornák rendelkeznek jelentős hallgatótáborral.

3.3 AZ ONLINE FELÜLETEK (A KÖZÖSSÉGI OLDALAKAT KIVÉVE)

Az internet egyik legjellemzőbb tulajdonsága az információbőség, vagyis hogy lehetőségünk nyílik adatok, tartalmak szinte korlátlan számú elérésére. Ez azonban egyszerre jelent pozitív és negatív tulajdonságot, ugyanis az információbőség gyakran már információdömpinget is jelent és egyelőre nem létezik olyan objektív szűrő, amely lehetővé teszi az ellenőrzött és minőségi információk áramlását (Horváth – Nyirő – Csordás 2013: 197-198). A hírek terjedésének manapság két nagyobb felülete van, a közösségi média tere, és az egyes hírportálok saját tulajdonú oldalai. A 2019-ben jelentős weboldalak az egyes oldalak látogatottságának alapján, objektív módon kerülnek bemutatásra. Jelen elemzés kizárólag a hírportálok látogatottságát vizsgálja, más oldalakra (például levelezés, torrent, blog,

stb.) nem terjed ki. A 2019-ben jelentős weboldalakat a 2. táblázat mutatja be. Mivel a táblázatban szereplő adatokhoz nincs egyértelműen hozzárendelve mértékegység, így feltételezésem, hogy a megadott adatok darabban vannak megadva.

A leglátogatottabb magyar hírportálok 2019-ben			
Helyezés	Weboldal neve	Napi látogatottság	Havi látogatottság
1.	Index	1 721 290	53 360 000
2.	Origo	1 151 935	35 710 000
3.	24.hu	1 024 838	31 770 000
4.	startlap	717 742	22 250 000
5.	444	620 645	19 240 000
6.	HVG	577 419	17 900 000
7.	Szeretlek Magyarország	373 871	11 590 000

2. táblázat. A legolvasottabb magyar hírportálok 2019-ben.

Forrás: saját szerkesztés (Papp 2019) alapján.

A táblázatban látható adatok megmutatják, hogy hazánkban a 7 jelentős hírportál létezik. A leglátogatottabb az Index, amit az Origo, majd a 24.hu követ. A látogatottság alapján a táblázatban található weboldalakat érdemes használni, ha minél több emberhez el szeretnénk juttatni az információt az adott felületen.

3.4 A KÖZÖSSÉGI MÉDIA

A közösségi média alapvető tulajdonsága a kapcsolattartás, a tartalom-megosztás és továbbítás (A közösségi média [1. rész]). A közösségi médiában folytatott marketingtevékenységet hívjuk közösségi média marketingnek, ami „az egyes közösségi médiahálózatokhoz testreszabott tartalmak létrehozásának és közzétételének folyamata, egy konkrét marketingcél elérése érdekében” (Carbone – Rhédey 2019: 5). A közösségi felületeknek köszönhetően lehetőségünk nyílik arra, hogy különböző híroldalokon megjelent cikkeket az adott közösségi oldalon is elérjünk, illetve kommentáljunk. Az internetes tartalmakra általánosságban igaz, hogy a forrásuk nem minden esetben azonosítható be, vagyis nem tudjuk egyértelműen megítélni, hogy a közölt hír hiteles forrásból származik-e. E tulajdonság alapján már helytálló az a kijelentés, hogy ez a jellemző az internetes weboldalak egyik legnagyobb veszélye. Az állítás a közösségi oldalakra még inkább igaznak mondható, hiszen ezeken a felületeken egy információt az oldal látogatóinak véleménye is erősen befolyásolhatja és a nem megfelelő továbbadás következtében a hír könnyen átalakulhat híreszteléssé. „A híresztelés egy olyan hír, amely szájról szájra jár anélkül, hogy bizonyítani lehetne. Ahhoz, hogy híresztelés legyen, a hírnak bizonyos fokig jelentősnek kell lennie, és azoknak az adatoknak, amelyekre alapszik, kétesnek kell lenniük” (Frassie-t idézi Horváth – Bauer 2013: 400). Mivel az online felületeken nincs, vagy legalábbis nagyon kevés lehetőség van egy adott

hír irányítására (Horváth – Bauer 2013: 407) így egy kétes forrásból származó hír könnyen elindíthat például egy már korábban bemutatott pánikvásárlási hullámot egy járványhelyzet idején.

4. A VÁSÁRLÁSI KATEGÓRIÁK ÉS VÁLTOZÁSUK A JÁRVÁNYHELYZET ALATT

Jelen pontban először a fogyasztói magatartásban meghatározott vásárlási kategóriákat, a feladatorientált- és az élményközpontú vásárlás jellemzőit mutatom be, majd azt, hogyan változtak meg ezek a vásárlási típusok a járványhelyzet alatt.

4.1 A FELADATORIENTÁLT VÁSÁRLÁS

Feladatorientált vásárlásnak nevezzük azokat a vásárlási típusokat, amelyekben a fogyasztó túl akar esni a „feladat” teljesítésén. Ezekben az esetekben motiváció azon túl nem jellemző, hogy a fogyasztó szeretne minél hamarabb végezni a feladattal (Rekettye – Törőcsik – Hetesi 2015: 102). A feladatorientált vagy más néven rutinszerű vásárlások kategóriájába tartozik a napi fogyasztási cikkek döntő többsége is. Feladatorientált vásárlás során nem szoktuk végig gondolni a választási alternatíváinkat, hanem automatikusan választjuk ki az adott terméket/szolgáltatást. Előfordulhat azonban, hogy egy újítás kedvéért elhagyjuk a rutinszerű cselekvéseinket, azonban ez nem történik meg rendszeresen. Feladatorientáltak mondhatók továbbá azok a vásárlások is, amelyek során kötelesség teljesítését, negatív érzelmeket vagy túlzott idő- és energiaráfordítást vélünk felfedezni vagy a külső kényszer hatására tesszük azt (Rekettye – Törőcsik – Hetesi 2015); vagyis a leírtak alapján nem csak a napi, hanem a tartós fogyasztási cikkek esetében is beszélhetünk feladatorientált vásárlásról. A kognitív disszonancia megjelenése szintén képes a döntéseinket a feladatorientáltság felé elmozdítani (Rekettye – Törőcsik – Hetesi 2015). Kognitív disszonanciának nevezzük azt a kialakult hatást, amikor az emberek észreveszik, hogy attitűdjeik, gondolataik, valamint meggyőződéseik egymással összeférhetetlenek és a felismerésük egy feszült, szorongó érzést vált ki belőlük (Smith – Mackie 2004). A kognitív disszonancia kialakulása a következő 4 lépésből áll: az első, hogy az egyénnek fel kel ismernie, hogy a cselekedetei és az attitűdjei nem férnek össze, majd a második lépésként az egyénnek felelősséget kell vállalnia a tetteiért, amit a fiziológiai feszültség kellemtelen állapota követ, majd végül a kialakult a felismerés, hogy a kialakult állapot az attitűd-cselekedet összeférhetlenség miatt alakult ki (Smith – Mackie 2004). Rekettye, Törőcsik és Hetesi (2015) szerint a rossz döntés előre elkönnyvelése is ezt a folyamatot eredményezi.

4.2 AZ ÉLMÉNYORIENTÁLT VÁSÁRLÁS

Élményorientált vásárlás esetén már nem csak a megvásárolt terméket, hanem a vásárlás folyamatát is élvezzük. Ennek a vásárlási típusnak két alcsoportja is létezik, a folyamat- és az eredményközpontú vásárlás. Az előbbi során nem a termék megvásárlása számít, hanem a vásárlás folyamata, míg utóbbi akkor jelent igazi elégedettséget, amikor sikerrel járunk a vásárlás során (Reketye – Töröcsik – Hetesi 2015). „A vásárlások egy része a körülmények folytán vagy a vásárló habitusától függően élményszerű, pozitív tartalommal telítődött” (Reketye – Töröcsik – Hetesi 2015: 104). A vásárlások élményszerűsége öt féle forrásból származhat, amelyek a következők. Élményt jelent 1) maga a termék a vonzó megjelenésével, illetve a hozzá kapcsolható illúziókkal, vagy 2) az eladóhely jellege (rendes bolti vagy e-kereskedelem egyes formái, katalógusból történő vásárlások, stb.) A 3) vásárlás humán környezete az emberi közelség (akár családtagok, barátok, vagy a bolti eladók), míg a 4) vásárlás tárgyi környezeténél például a boltok elrendezése, atmoszférája jelent vásárlási élményt. Az élményorientált vásárlás utolsó eleme az 5) az alany, aki észlelésre képes és megfelelő lelki állapottal rendelkezik (Reketye – Töröcsik – Hetesi 2015). Az élményközpontú vásárlás első csoportja, vagyis a folyamatközpontú vásárlás társas időtöltés jellege miatt egyre nagyobb arányú. Ennek a vásárlási alcsoportnak az elemzésénél élményt adó vásárlási körülmények vizsgálatára van lehetőség. Egy üzlet atmoszféráját összehasonlíthatjuk az üzlet környezete, fekvése, portálja, kirakatai vagy éppen az árube mutatás rendszere alapján is (Reketye – Töröcsik – Hetesi 2015). Eredményközpontú vásárlás esetében a lényeg, hogy az áhított márkához vagy termékhez mindenáron hozzájussunk, mivel az ezekhez való érzelmi viszonyulásunknak kiemelkedő szerep van a vásárlás során (Reketye – Töröcsik – Hetesi 2015).

4.3 A JÁRVÁNYIDŐSZAK VÁSÁRLÁSI TÍPUSA: A PÁNIKVÁSÁRLÁS

A pánikvásárlás pszichológiai magyarázata leginkább a létfenntartási ösztön jelenléte, ami nem más, mint egy több tényezőből összeálló túlélési stratégia (A pánikvásárlás pszichológiája 2020). Pánikvásárlás kiváltója egyfajta szükségérzet, aminek hatására az emberek olyan mennyiségű áruvásárlásba kezdtek, amekkora mennyiségre valójában nincs is szükségük. A vásárlók által helyesnek gondolt magatartás valójában csak mások általi téves megfigyelésből származik. A tulajdonság kialakulásáért az az érzet a felelős, ami elhiteti velünk, hogy a vírus miatt elveszítjük az eddig irányíthatónak hitt kontrollt a saját életük felett (Kontort idézi A pánikvásárlás pszichológiája 2020). Továbbá ezekben az esetekben működik a csordaszellem is, vagyis azt tartjuk helyesnek és biztonságosnak, amit másoktól látunk (Pánikvásárlás túlélési stratégia 2020).

Ha a két vásárlási típust kívánjuk vizsgálni, megfigyelhető, hogy a járvány előtti időszakra főként az élményorientált vásárlások voltak jellemzők, a járvány-

helyzet azonban átformálta ezeket a szokásokat. Jelen helyzetben ugyanis tudatosan a „karantén-cikkek” beszerzése volt a legfontosabb (Pánikvásárlás túlélési stratégia 2020). A termékek típusait figyelembe véve „arra következtethetünk, hogy a kényszerű otthonlét alatt a magyarok főznek, sportolnak, barkácsolnak és kertészkednek” (Kontort idézi a pánikvásárlás túlélési stratégia 2020). A kereskedők, illetve a gyártók stratégiája is jelentősen megváltozott a járványidőszak alatt. Jelen helyzetben ugyanis igyekeztek az otthon eltöltendő időhöz szükséges termékeket reklámozni, valamint a márkakommunikáció során is a szolidaritást kifejező, támogató üzeneteket közvetíteni a vásárlók fele (Pánikvásárlás túlélési stratégia 2020).

5. AZ FMCG TERMÉKEK VÁSÁRLÁSI SZOKÁSAINAK VIZSGÁLATA A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY ALATT

5.1 A KUTATÁS RÖVID BEMUTATÁSA

2020. május 27. és 2020. június 7 között végeztem primer kutatást a járványidőszak alatt megváltozott fogyasztói szokásokról a napi fogyasztási cikkek esetében. Az adatgyűjtés a Google Úrlapok szolgáltatáson keresztül zajlott kérdőív segítségével (1. melléklet). A kérdőívet e-mail-ben, valamint a Facebook közösségi oldalon osztottam meg. Utóbbi esetben minden ismerősömet egy kitöltésre és egy megosztásra kértem. A terjesztési módszer feltehetően annyiban befolyásolja a kutatás adatait, hogy a válaszadók nagy része az ismerősem, valamint az ismerőseim ismerősei lesznek, illetve a kitöltők lakóhelye nagyrészt az én lakóhelyemmel fog megegyezni. A kutatás során használt kérdőív egyaránt tartalmaz feleletválasztós és szöveges választ igénylő kérdéseket is, aminek hátránya, hogy lassítja a kitöltést, valamint előfordulhat, hogy néhányan emiatt ki sem töltik. A felmérésben korosztályi, lakhelyi, valamint foglalkozási korlátot nem szabtam meg, így a kérdőívet bárki kitölthette. A felmérésem során egyszeri, megkérdezésszerű mintavétel történt, így egyszeri kutatásnak tekinthető (Gyulavári et al. 2018: 51). Továbbá mivel a fogyasztók vásárlási szokásainak a változását kutattam egy online kérdéssor segítségével, így kutatásom kvantitatív leíró kutatásnak minősül (Gyulavári et al. 2018: 52). A kutatás elsősorban a megváltozott fogyasztási szokásokat mutatja be az FMCG termékek esetében a koronavírus-járvány idején, de igyekszik érinteni azt a kérdéskört is, hogy a média hogyan befolyásolta a napi fogyasztási cikkek vásárlását, illetve milyen attitűdöket alakított ki az emberekben. A kérdőív a kérdések alapján 3 szakaszra osztható fel. Az elsőben a válaszadóra vonatkozó kérdések találhatók meg. Itt olyan információkra voltam kíváncsi, mint például, hogy a válaszadó megközelítőleg hány éves, hol lakik, mivel foglalkozik, vagy mi a legmagasabb iskolai végzettsége. A második szakaszban található kérdések foglalkoznak a média befolyásoló hatásával. A harmadik

szakaszban feltett kérdések törekednek az FMCG termékek megváltozott vásárlási szokásainak vizsgálatával.

5.2 AZ ADATOK FELDOLGOZÁSÁNÁL HASZNÁLT MÓDSZEREK

Az adatok elemzését egy adattisztítás előzte meg, amelynek célja, hogy olyan válaszok ne kerüljenek értékelésre, amelyek nem is kapcsolódnak az adott kérdéshez, vagyis torzítanak a kutatás eredményét (Gyulavári et al. 2018: 239). Az adatok elemzésénél a megválaszolt kérdéseket az 1. számú mellékletben is megtalálható sorrend alapján dolgoztam fel, az eredmények összeállításánál ahogy ez a következő pontban az eredmények bemutatásánál is látszódní fog, három nagyobb csoportot alkottam. Az első csoport bemutatja a válaszadókat, a második a médiával, míg a harmadik a megváltozott fogyasztási szokásokra vonatkozó kérdéseket dolgozza fel és mutatja be. Az adatok elemzése mindhárom csoport esetében a Microsoft Office 2019 programcsomag Excel programjának segítségével zajlott. Az elemzés elsősorban az egyváltozós elemzési módszerek használatával történt. Főként az egyéb mutatószámok csoportjába sorolható maximum, minimum és összeg típusú mutatószámokat használtam (Gyulavári et al. 2018: 250). A mutatószámok használata megegyezik a nyitott és a zárt típusú kérdések esetében is, ugyanis mindkettő esetében a leggyakrabban előforduló elem vizsgálatára törekedtem.

5.3 A KUTATÁS EREDMÉNYE

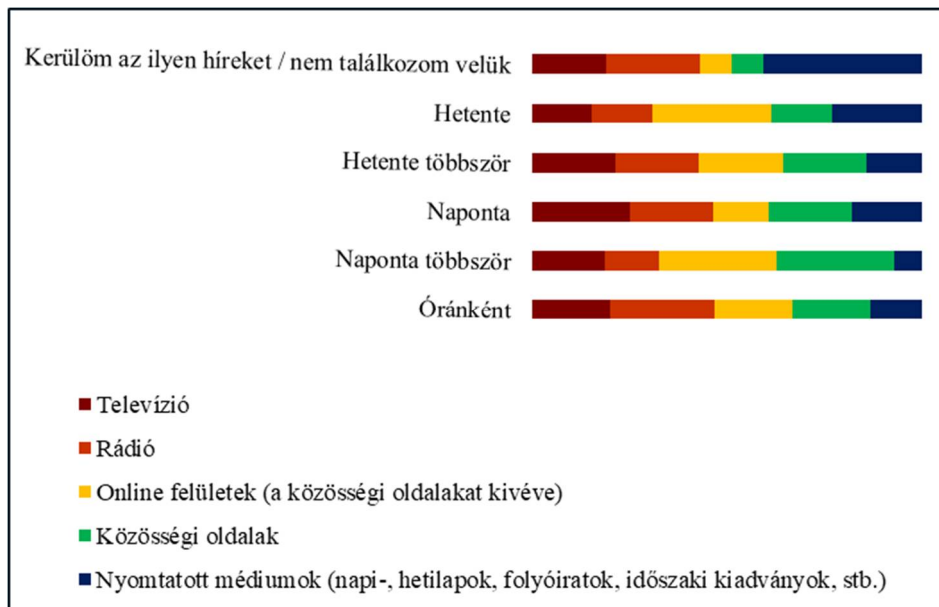
5.3.1 A VÁLASZADÓK BEMUTATÁSA

A többszöri megosztások ellenére a mintavételezés igen kis létszámban sikerült, ugyanis a kérdőívet csak 30 fő töltötte ki. A válaszadók 67%-a (20 fő) nő és 33%-a (10 fő) férfi volt. A 18 és 30 év közötti korosztályból 21 fő, a 31-40 év közötti korosztályból 1 fő, a 41-51 év közötti korosztályból 4 fő, az 51-60 év közötti korosztályból 3 fő, míg a 60 év feletti korosztályból 1 fő töltötte ki a kérdőívet. Az iskolai végzettségek vizsgálata megmutatta, hogy a válaszadók 43,3%-a gimnáziumi érettségivel, 33,3%-a főiskolai/egyetemi végzettséggel, míg 23,3%-a szakiskolai/szakközépiskolai végzettséggel rendelkezik. A lakóhelyre vonatkozó felmérés beigazolta a 3.1-es pontban írt feltételezésemet, vagyis a kitöltők 56,7%-a Veszprém megyében lakik. Érkezett még válasz Vas megyéből (6 fő), Pest megyéből (4 fő), Győr-Moson-Sopron megyéből (2 fő) és Zala megyéből (1 fő). A válaszadók többsége (53,3%-a) dolgozik míg 40%-a középiskolában vagy egyetemen tanul.

5.3.2 A MÉDIA HATÁSA A VÁSÁRLÁSA

A médiával kapcsolatos kérdések esetében szerepeltek feleletválasztós és kifejtős kérdések is. A koronavírussal kapcsolatos hírekkel való találkozások megoszlását az egyes médiumok esetében a 2. ábra mutatja be:

2. ábra. A koronavírussal kapcsolatos hírekkel való találkozások megoszlása. A diagram a médiumok megoszlását mutatja az egyes válaszlehetőségek esetében, annak függvényében, hogy hány fő jelölte meg az adott alternatívát.
Forrás: kérdőív adatai.

A kapott eredményekből kiderül, hogy a válaszadók leginkább a nyomtatott médiumokban (például napi- és hetilapok) kerülnek leginkább a híreket (illetve itt találkozni legkevésbé ezekkel a hírekkel). Nem meglepő módon az online felületek, valamint a közösségi oldalak azok a médiumok, ahol a legtöbb személy és a leggyakrabban találkozik koronavírussal kapcsolatos hírekkel (a válaszadók többsége naponta többször is találkozik koronavírussal kapcsolatos hírekkel az online felületeken). Az internetes híreket a televízióban megjelenő hírek követik, azonban ebben az esetben már csak napi rendszerességgel találkoznak.

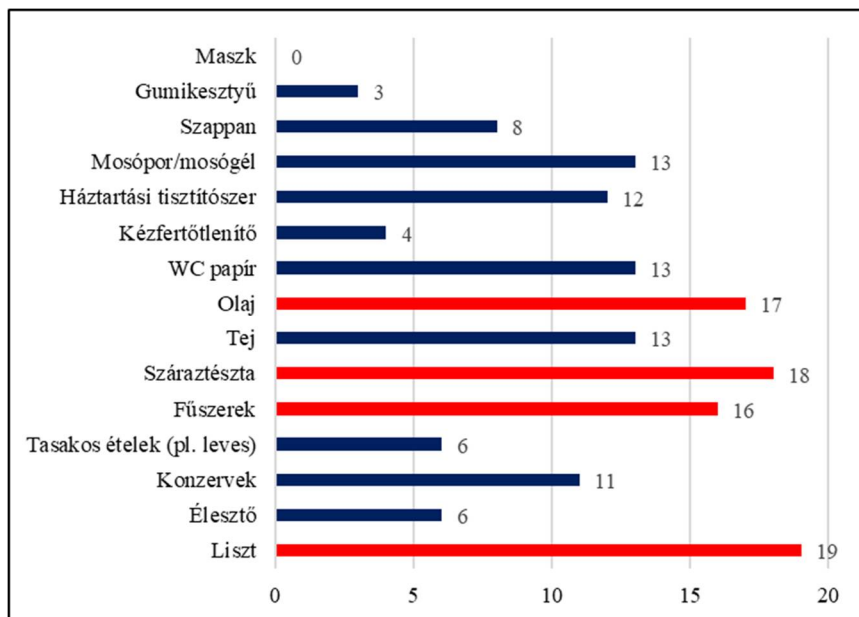
A koronavírussal kapcsolatos reakciókat asszociációs kísérlettel is vizsgáltuk (a módszerrel kapcsolatban vö. Kovács 2013). Az asszociációs kérdéseknél (mi jut a válaszadó eszébe a koronavírussal, illetve a pánikvásárlás szóról) mind a két esetben a két leginkább meghatározó szó a *pánik* és a *félelem* volt. A koronavírussal kapcsolatos szó esetében a válaszadók gyakran asszociáltak még a *betegség*, *vírus*, illetve a

karantén szavakra. A pánikvásárlás szó esetében meghatározó volt még a *liszt*, valamint a felvásárlás negatív formájának valamilyen megfogalmazása (például *szükségtelen, felhalmozás, túlköltekezés*).

A válaszadók többsége (63,3%-a) nem szokott a járvánnyal kapcsolatban külföldi híreket olvasni, illetve nem találkozik ilyen külföldi hírekkel. Azok a válaszadók, akik mégis, az internetes hírportálok, majd a közösségi oldalak a legjellemzőbb médiumok, ahol a hír eljut hozzájuk. A megkérdezettek 73,3%-a (22 fő) válaszolta azt, hogy törekszik az adott hír hitelességét is ellenőrizni, míg 16,7%-uk olvassa ugyanazokat a hírforrásokat, mivel kizárólag azokat tartja megbízhatónak. Két ember esetében fordult elő a „nem szoktam híreket olvasni” válasz, egy pedig nem tudta megítélni, hogy a felsorolt állítások körül rá melyik igaz.

5.3.3 A VÁSÁRLÁSI SZOKÁSOK VÁLTOZÁSÁNAK VIZSGÁLATA

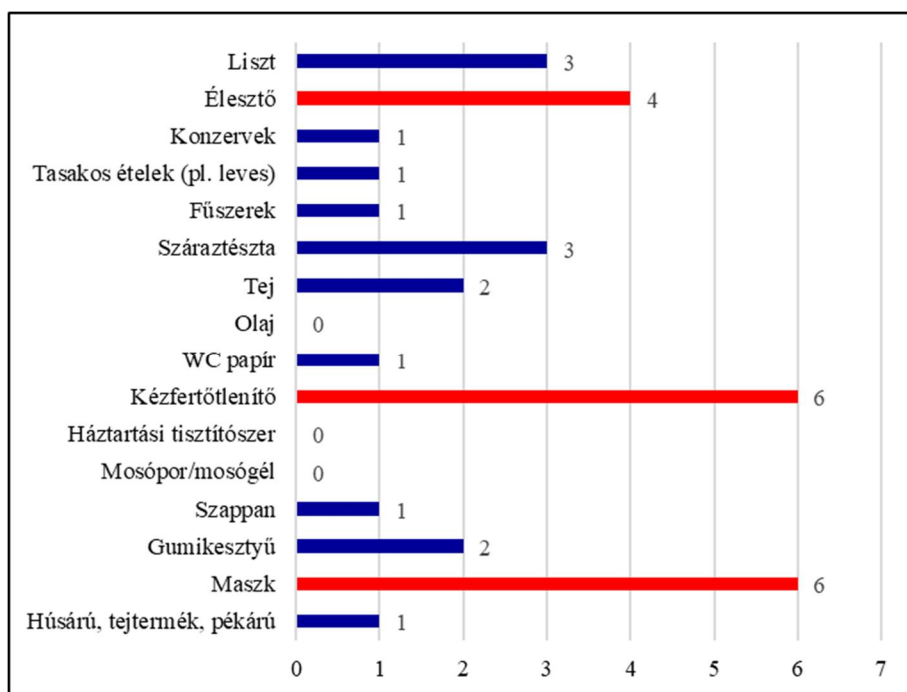
A megkérdezettek 70%-a törekedett már a járványhelyzet előtt is arra, hogy a napi fogyasztási cikkekből legyen otthon tartaléka. Amennyiben a válaszadó korábban is tartalékkolt, azt főként azért tette, mert néhány hiányzó termék miatt nem szeretett volna boltba menni, de jellemző volt az az állítás is, hogy a válaszadó korábban is fontosnak tartotta, hogy legyen otthon tartaléka. A többletet vásárlók esetében megjelenő termékeket a 3. ábra mutatja be

3. ábra. Tartalékként vásárolt termékek a koronavírus-járvány előtt.
A diagram piros színnel emeli ki azokat a termékeket, amelyek 14 vagy annál több válaszadó esetében fordultak elő.

Forrás: kérdőív adatai.

Ahogy az ábra is mutatja, a megkérdezettek a járványhelyzet előtt főként élelmiszerekből vásároltak nagyobb mennyiséget. Elsősorban liszt, száraztészták, olajok, valamint a fűszerek vásárlása volt jellemző. Azok a válaszadók, akik nem tartalékoztak a járványügyi helyzet előtt, elsősorban azt a válaszlehetőséget jelölték meg, hogy a felhalmozást nem érezték szükségesnek, mivel a boltokban minden termék elérhető volt. A megkérdezettek 30%-ának változtak meg a vásárlási szokásai a járvány kitörése óta. Az ő esetükben az alábbi termékekben történt változás:

4. ábra. A megváltozott vásárlási szokások hatására vásárolt termékek.
A diagram piros színnel emeli ki azokat a termékeket, amelyek 4 vagy több válaszadó esetében fordultak elő.
Forrás: kérdőív adatai.

A 3. és a 4. ábra együttesen jól szemlélteti, hogy a járványidőszak előtt az élelmiszerekben történt felhalmozás, a vírushelyzet alatt a megoszlás azonban megváltozott és előtérbe kerültek a védő- és tisztítószeresek (például a kézfertőtlenítő vagy a maszk). Azok a válaszadók, akik a vírus hatására több terméket vásároltak elsősorban saját döntésükből kifolyólag tették ezt és nem befolyásolta őket semmi, de a vásárlási szokás megváltozásánál kiemelkedő volt az az opció is, hogy a kialakult hiány hatására történt nagyobb mennyiségű vásárlás. A felhalmozást végzők egyenlő megoszlásban a koronavírus magyarországi megjelenésekor vagy a kijárási korlátozások bevezetésekor kezdtek el nagyobb mennyiségben vásárolni.

Többlétszárítást azonban a válaszadóknak csak 30%-a végzett. Azok a megkérdezettek, akiknek nem változtak a vásárlási szokásai a járvány alatt, elsősorban azt a választ adták, hogy nem tartották indokoltnak, mert a boltok továbbra is nyitva tartanak, illetve a válaszadók jelentős része gondolta úgy, hogy az ellátás biztosított marad. A boltok látogatásának megoszlását a járványhelyzet előtt a 3. táblázat mutatja be. A táblázatban található adatok kizárólag azt a tulajdonságot mutatják, ami a legtöbb válaszadó esetében előfordult, vagyis a megkérdezettek körében a leginkább jellemző.

A boltok látogatottsága a járvány előtt				
	Egyáltalán nem jellemző	Kevésbé jellemző	Inkább jellemző	Teljes mértékben jellemző
Az adott bolt nyitása-9.00	17	9	3	1
9.01-12.00	13	8	8	1
12.01-15.00	7	8	11	4
15.01-18.00	2	2	17	9
Zárás előtt	17	8	3	2

3. táblázat. A boltok látogatottsága a járvány előtt.
Forrás: kérdőív adatai

A táblázat megmutatja, hogy a kitöltők elsősorban a 15.01-18.00 között bonyolították le a vásárlásaikat. Egyáltalán nem jellemző, hogy a boltokat a nyitás és 9.00 között, valamint zárás előtt látogatták volna.

A kutatás során ugyanezzel a skálázott kérdéses módszerrel próbáltam felmérni, hogy az előbb szemléltetett adatok a járványidőszak kitörésének következtében milyen mértékben változtak. A kapott adatok azt mutatják, hogy bár nőtt azok száma, akik az adott bolt nyitása és 9.00 óra között vásárolnak, ez az intervallum továbbra sem jellemző a megkérdezettekre. A járványidőszak alatt a 9.00 és 12.00 óra közötti vásárlás viszont egyértelműen irreleváns tényezővé vált a vásárlókra, ugyanis ennél a kérdésnél az „egyáltalán nem jellemző” kategóriát kétszer annyian jelölték a vírushelyzetre vonatkozóan, mint előtte. Ez valószínűleg a vásárlásokra engedélyezett időszakokkal függ össze. Továbbá megállapítható az is, hogy az eddig jelentősnek számító 15.01-18.00 időszak használatcsökkentésével és a megkérdezettek körében a boltok látogatottsága sokkal jobban megoszlott az egyes időszakok között. A zárás előtti vásárlás továbbra sem jellemző a válaszadóknak. A kérdőív végén található kérdések a járvány utáni tartalékolási terveket igyekeztek felmérni. A megkérdezettek 50%-a tervezi, hogy a járvány után is tervez tartalékokat vásárolni. A tervezett termékek között elsősorban a liszt, majd a száraztészták és a háztartási tisztítószer szerepelnek.

6. KÖVETKEZTETÉSEK

Mivel a kutatás kiterjedt az ország minden megyéjére, a kutatási területhez képest viszont a válaszadók száma alacsony, így következtetések csak korlátozott megbízhatósággal vonhatók le. A kapott eredményekből viszont megállapítható, hogy a megkérdezettek 30%-nak változtak meg a vásárlási szokásai a járvány alatt. A kapott eredményekből viszont megállapítható, hogy a megkérdezettek esetében nem állt fent egyértelműen a média befolyásoló hatása, ugyanis csak a megkérdezettek 30%-nak változtak meg a vásárlási szokásai a járvány alatt. A többletet vásárló fogyasztók döntő többsége saját megfontolásból halmozott fel, a média és a környezetében élők nem befolyásolták őket. A kapott adatokból az a következtetés vonható le, hogy a megkérdezettek tudatos vásárlásra törekedtek, és kizárólag olyan mennyiségű terméket vásárolnak, amennyi tényleg szükséges. A koronavírus-sal kapcsolatos hírekkel való találkozások vizsgálata az egyes médiumok esetében bebizonyította, hogy a nyomtatott sajtón, valamint a rádión közvetített üzenetek nem igazán jutnak el a megkérdezettekhez. A vizsgált médiumok közül az internetes felületek, azon belül is a közösségi oldalak azok a hírforrások, amelyeken keresztül a leginkább eljutottak a koronavírussal kapcsolatos hírek. A kapott eredmény nem meglepő, hiszen a válaszadók jelentős része fiatalkorú. A válaszok alapján szintén igaznak mondható

A televízió valóban az egyik leggyorsabb és legátfogóbb üzenetközvetítő eszközünk, ugyanis a megkérdezettek körében is a második leggyakoribb üzenetközvetítő eszköz a televízió volt korosztálytól függetlenül.

A két, asszociációt igénylő nyitott kérdés esetében a legmeghatározóbb szavak a pánik és a félelem voltak. A köznapi nyelvben mindkét kifejezés negatív konnotációjú. Ezekon a kifejezéseken kívül olyan további válaszok születtek még, amelyek akár a koronavírust, akár a pánikvásárlást negatív, irracionális kifejezésként értelmezik. De mi is tulajdonképpen a pánik? A pánik szót meghatározhatjuk úgyis, mint „rettegni attól, hogy valami szörnyű dolog történik, melyben az ember elveszti az uralmát sorsa irányítása felett” (Harasztit idézi a Pánik: Jelzés vagy betegség? 2009). Sebestyén Árpád pszichológus azonban a pánikot egy elmeállapotnak írja le, ami akkor alakul ki, amikor „az addig begyakorolt mintáink ellenére nem tudjuk kezelni a szituációt, s addigi megküzdési stratégiáink nem működnek” (Sebestyént idézi Kormos 2020). A két definíció alapján a pánik és a pánikvásárlás kifejezés már könnyen összekapcsolható fogalmak fogalmak, hiszen a pánikvásárlás egyfajta szükösségérzet, és annak félelme jelenik meg, hogy elveszítjük az irányítást életünk felett.

A pánikvásárlás egyébként nem újonnan kialakult cselekvés. Hasonló viselkedés már korábban is megfigyelhető volt például az 1918-as spanyol nátha, vagy a 2003-as SARS vírus esetében is. Ezekben az esetekben a cselekvést kiváltó ok szintén az volt, hogy az emberek fenyegetve érezték magukat. Ez az érzet még nem is lenne „probléma”, hiszen az evolúció során a szorongás sokszor életmentő is volt (például azokban az esetekben, amikor ragadozók ellen kellett menekülni)

azonban Koenen szerint a gond abból adódik, hogy a folyamatba bekapcsolódik a viselkedést irányító frontális kéreg is, és az emiatt kialakuló válaszreakcióból következhet a baj. Koenen szerint ugyanis „az egyes régiók különböző jelei miatt a frontális kéreg megzavarodik, ez pedig rövidzárlathoz, pánikhoz vezethet” aminek hatására az érzelem felül írja a racionalitást (Koenen-t idézi a *Hogyan okoz pánikot a koronavírus?* 2020). Koenen is alátámasztja azt a korábbi állítást, hogy pánikvásárlás kialakulhat a minket körülvevő emberek viselkedésének hibás értelmezéséből is. „Ahhoz, hogy embertársainkkal sikeresen érintkezzünk, szükségünk van arra, hogy a másik ember viselkedését helyesen értelmezzük, megértjük és bizonyos fokig előre lássuk. A nem megfelelő ítéletek a kommunikáció meghiúsulásához vezetnek, így az elszigetelődést mozdítják elő” (Meskó é.n.). Pánikvásárlás nem csak természetes, hanem ember által generált módon is kialakulhat. A kialakításban pedig az emlékezés és az ismétlés kapcsolata lehet egy eszköz. Sas (2018) szerint „emlékezésnek a tapasztalatok beágyazódását nevezzük, amelynek eredménye befolyásolja az aktuális átélést és viselkedést (Sas 2018: 174). Emlékezésre gyakori ismétlésekkel lehet hatást gyakorolni, ugyanis egy bizonyos szunnyadási idő után az emberek az addig fenntartással fogadott üzeneteket is igaznak nyilváníthatják. Az ismétlések azokban az esetekben van a legsikeresebb hatásuk, amennyiben az igazságtartalom megítélésükor a tartalomra emlékszünk, a forrásra viszont nem (Sas 2018: 175). A válaszadókra azonban sem a természetes módon kialakuló, sem pedig a mesterséges módon kialakítható típus nem fedezhető fel, az összefüggések feltárása további és nagyobb mintavételű kutatást igényel. A napi fogyasztási cikkek esetében megváltozott fogyasztási szokások felméréséből kiderül, hogy a válaszadókra nem igaz ez a magatartás, vagyis, hogy az említett három hullámban a válaszadók is bent lettek volna, amikor a fogyasztók megrohmozták a boltokat. A válaszadók esetében továbbá az is igaz, hogy a vásárlási szokások ellenkező módon változtak a sokasághoz képest, vagyis az ő esetükben csak a tisztítószervásárlásban történt mennyiségi emelkedés. A boltok látogatási idejének a felméréséből arra következtettek, hogy a 15.01 és 18.00 közti időszáv azért válhatott kisebb mértékben jellemzővé a válaszadókra, mint a járványidőszak előtt, mert ők is törekedtek a minél kisebb számú emberi kontaktusra. A következtetésemet összefoglalva a megkérdezettek nem igaz az elméleti összefoglalóban bemutatott, szélsőségnek mondható fogyasztói magatartás változás a koronavírus-járvány alatt. A megkérdezettek válaszaiból az a következtetés vonható le, hogy a válaszadók járványhelyzet alatt is igyekeztek tudatosan vásárolni, vásárlási szokásaik pedig minimális mértékben változtak.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányomban főként a napi fogyasztási cikkek vásárlási szokásainak változásának vizsgálatára törekedtem a koronavírus-járvány alatt. A kutatásból kiderült, hogy a válaszadók jelentős részének a vásárlási szokásai változatlanok maradtak az FMCG termékeket illetően. A médiumok vizsgálata továbbá bebizonyította azt is, hogy a nyomtatott sajtón jutott el a legkevesebb koronavírussal kapcsolatos hír az emberekhez. Első helyen továbbra is az internetes, azon belül is a közösségi oldalak állnak, valamint a televízió továbbra is meghatározó médiumnak mondható. A koronavírussal kapcsolatos asszociációs kérdésekből kiderül, hogy az emberek főként a *pánik* és a *félelem* szavakkal azonosítják, ami már könnyen összekapcsolható a pánikvásárlás kifejezéssel is. Mivel a kutatásban igen kis létszámú fő vett részt, így a felmérés folytatása, esetleg kiegészítéseként meg lehetne ismételni a teljes primer kutatást annak reményében, hogy a vizsgált területről relevánsabb képet alakíthassunk ki. Szintén a témához kapcsolható kutatás lehetne kifejezetten annak vizsgálata, hogy melyik médium volt az, aminek a legnagyobb hatást sikerül gyakorolnia az emberekre.

2020. június 14.

IRODALOMJEGYZÉK

2005. évi CLXIV. törvény a kereskedelemről.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500164.tv> [Letöltve: 2020.06.04]

3,5%-kal emelkedett a kiskereskedelmi üzletek forgalma. 2020.

<http://oksz.hu/cikkek/a-kereskedelemrol-olvastuk/35-kal-emelkedett-a-kiskereskedelmi-uzletek-forgalma> [Letöltve: 2020.06.24]

A közösségi média (1. rész)

<https://facemedia.hu/cikkek/a-kozossegi-media-1-resz>
[Letöltve: 2020.06.10]

A pánik: Jelzés vagy betegség? 2009.

<https://www.informed.hu/betegsegek/psy/anxiety/a-panik:-jelzes-vagy-betegseg-27624.html> [Letöltve: 2020.06.15]

A pánikvásárlás pszichológiája. 2020.

https://www.hazipatika.com/életmod/veszelyben/cikkek/a_panikvasarlas_pszichologiaja/20200511123803?autorefreshed=1
[Letöltve: 2020.06.10]

Bodnár Zs. 2020. *Megjelent a koronavírus Magyarországon, és a nemzetközi helyzet is fokozódik.*

<https://qubit.hu/2020/03/05/megjelent-a-koronavirus-magyarorszagon-es-a-nemzetkozi-helyzet-is-fokozodik> [Letöltve: 2020.06.04]

- Brutálisat előzött a Lidl, már csak a Tescót nem tudja lenyomni* 2020
<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200603/brutalisat-elozott-a-lidl-mar-csak-a-tescot-nem-tudja-lenyomni-435304> [Letöltve: 2020.06.09]
- Budapesti és országos napi rádióhallgatottság (2019. december – 2020. február)* 2020.
http://nmhh.hu/cikk/211122/Budapesti_es_orzagos_napi_radiohallgatottsag_2019_december_2020_februar [Letöltve: 2020.06.09]
- Carbone, L. – Rhédey S. I. 2019. *Saját Kezűleg: Online marketing*. Quintix.
Class FM: végleg vége a rádiónak? 2018.
https://detektor.blog.hu/2018/10/31/class_fm_vegleg_vege_a_radionak [Letöltve: 2020.06.09]
- Gyulavári T. – Mitev A. Z. – Neulinger Á. – Neumann-Bódi E. – Simon J. – Szűcs K. 2018. *A marketingkutatás alapjai*. Budapest: Akadémiai.
Hogyan okoz pánikot a koronavírus. 2020.
<https://ng.hu/tudomany/2020/03/19/hogyan-okoz-panikot-a-koronavirus/> [Letöltve: 2020.06.15]
- Horváth D. – Bauer A. 2013. *Marketingkommunikáció- stratégia, új média, fogyasztói részvétel*. Budapest: Akadémiai.
- Horváth D. – Nyirő D. – Csordás T. 2013. *Médiaismeret – Reklámeszközök és reklámhordozók*. Budapest: Akadémiai.
- Irmái T. 2014. *Az áru fogalma, csoportosítása*
<http://www.viszki.sulinet.hu/tananyagtar/2017-2018/irmai/%C3%A1ruforgalom/1.pdf> [Letöltve: 2020.06.04]
- Így alakultak a kiskereskedelem márciusi számai – Az online szegmens az egyértelmű nyerters.* 2020.
<https://novekedes.hu/hirek/itm-minden-elemben-kimutathato-a-koronavirus-hatasa-a-marciusi-kiskereskedelmi-adatokban> [Letöltve: 2020.06.09]
- Jónap R. 2020. *Ezért üt óriásit a modern világrenden a koronavírus*
<http://concordeblog.hu/2020/03/13/ezert-ut-oriasit-a-modern-vilagrenden-a-koronavirus/> [Letöltve: 2020.06.04]
- Kormos O. 2020 *Pánik nélkül a pánik lélektanáról*
https://mfor.hu/cikkek/szemelyes_penzugyek/panik-nelkul-a-panik-lelektanarol.html [Letöltve: 2020.06.15]
- Kovács L. 2013. *Foglami rendszerek és lexikai hálózatok a mentális lexikonban*. Budapest: Tinta.
- Központi Statisztikai Hivatal 4.4.12. *A kiskereskedelmi üzletek forgalma árucsoportonként*.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_okfb004b.html [Letöltve: 2020.06.04]
- Központi Statisztikai Hivatal 4.4.13. *A kiskereskedelmi üzletek forgalma üzlettípusonként*.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_okfa007b.html [Letöltve: 2020.06.04]

- Meskó N. é.n. *A gyermekek megismerésének lehetőségei és új módszerei. 2. A személyészlelés problémája*
http://polc.ttk.pte.hu/tamop-4.1.2.b.2-13/1-2013-0014/8/meskonorberty-gyermekekmegism/2_a_szemlyszlels_problmj.html
 [Letöltve: 2020.06.15]
- Nagyot esett a magyar kiskereskedelem a koronavírus-járvány közepette. 2020.
https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200604/nagyot-esett-a-magyar-kiskereskedelem-a-koronavirus-jarvany-kozepette-435406?fbclid=IwAR24aWLR0d8Q0yFs-dbJ31nyOYNfE-_pHY8uTDFZorK8cZV1zvISjbXVUTQ [Letöltve: 2020.06.09]
- Papp G. 2019. *Legolvasottabb hírportálok és weboldalak listája (2019-ben)*
<https://thepitch.hu/legolvasottabb-hirportalok-hazai-weboldalak-listaja/>
 [Letöltve: 2020.06.10]
- Pánikvásárlás túlélési stratégia. 2020.
https://hirek.unideb.hu/hu/hir/20200511_panikvasarlas-tulelesi-strategiasi
 [Letöltve: 2020.06.10]
- Rekettye G. – Töröcsik M. – Hetesi E. 2015. *Bevezetés a marketingbe*. Budapest: Akadémiai.
- Sas I. 2018. *Reklám és Pszichológia a webkorszakban Upradge 4.0 A kiegyezés kora*. Budapest: Kommunikációs Akadémia.
- Smith, E. R. – Mackie D. M. 2004. *Szociálpszichológia* Budapest: Osiris Kiadó
Százmilliárdot is elkölthettünk egy nap alatt élelmiszerre, napi cikkek a koronavírus-pánik idején. 2020.
<https://novekedes.hu/elemzesek/elkepeszto-elelmiszerrekord-100-milliar-dot-is-elkolthettunk-egy-nap-alatt-a-koronavirus-miatti-panikban>
 [Letöltve: 2020.06.09]
- Tisza A. 2020. *Kicsi az online, de gyors – Friss e-kereskedelmi trendek a Niensentől*.
<https://trademagazin.hu/hu/kicsi-az-online-de-gyors-friss-e-kereskedelmi-trendek-a-niensentol/> [Letöltve: 2020.06.09]
- Trademagazin 2017. *GfK: a hazai online FMCG-forgalom szerkezete közelít a napi fogyasztási cikkek bolti forgalmának struktúrájához*.
<https://trademagazin.hu/hu/gfk-hazai-online-fmcg-forgalom-szerkezete-kozelit-napi-fogyasztasi-cikkek-bolti-forgalmanak-strukturajahoz/> [Letöltve: 2020.06.04]
- Végleg elhallgat a Neo FM. 2012.
https://index.hu/kultur/media/2012/11/09/vegleg_elhallgat_a_neo_fm/ [Letöltve: 2020.06.09]

MELLÉKLET

1. MELLÉKLET: A KUTATÁS SORÁN HASZNÁLT KÉRDŐÍV

A napi fogyasztási cikkek vásárlási szokásainak vizsgálata a koronavírus járvány idején

Tisztelt Olvasó!

Jelen felmérés az Eötvös Loránd Tudományegyetem Savaria Gazdálkodástudományi tanszékének kereskedelem és marketing felsőoktatási szakképzésében végzett kutatásomhoz kapcsolódik és a napi fogyasztási cikkek (például: élelmiszerek, tisztítószeres) vásárlási szokásainak a változását vizsgálja a koronavírus járvány idején. A kérdőív kitöltése önkéntes, kortól, lakhelytől és foglalkozástól független. Az adatok feldolgozása anonim módon történik. A kitöltés várhatóan 10 percet vesz igénybe.

Válaszait és segítségét előre is köszönöm!

Veres Péter

* A válaszadás kötelező

** A Google Űrlapokon alkalmazható feltételek miatt az adott kérdés attól függően jelenik meg, hogy a válaszadó egy korábbi kérdésnél milyen választ adott (pl. Igen/Nem)

1.SZAKASZ: A VÁLASZADÓRA VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

*1.) Az Ön neme?

Férfi

Nő

*2.) Az Ön életkora?

18 év alatti

18-30 év közötti

31-40 év közötti

41-50 év közötti

51-60 év közötti

60 éves kor feletti

*3) Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

Általános iskola

Szakiskola / szakközépiskola / OKJ

Gimnáziumi érettségi

Főiskola / Egyetem (Alapképzés / Mesterképzés)

Egyéb:.....

*4.) Ön melyik megyében lakik? (Kérem a legördülő listából válasszon!)

Bács-Kiskun megye
Baranya megye
Békés megye
Borsod-Abaúj-Zemplén megye
Csongrád megye
Fejér megye
Győr-Moson-Sopron megye
Hajdú-Bihar megye
Heves megye
Jász-Nagykun-Szolnok megye
Komárom-Esztergom megye
Nógrád megye
Pest megye
Somogy megye
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
Tolna megye
Vas megye
Veszprém megye
Zala megye
Külföldön lakok

*5.) Jelenleg mivel foglalkozik?

Tanulok (középiskolában, egyetemen)
Dolgozom
Nyugdíjas vagyok
Egyéb:.....

2. SZAKASZ A MÉDIÁVAL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK

*6.) Mi az első három szó, ami eszébe jut a koronavírusról? Kérem írja le!

*7.) Mi az első három szó, ami eszébe jut a pánikvásárlás szóról? Kérem írja le!

*8.) Milyen gyakran szokott koronavírussal kapcsolatos hírekkel találkozni / híreket olvasni az alábbi médiumok esetében?

	Óránként	Naponta többször	Naponta	Hetente többször	Hetente	Kerülöm az ilyen híreket / nem találkozok velük
Televízió	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rádió	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Online felületek (a közösségi oldalakat kivéve)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Közösségi oldalak	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Nyomatott médiumok (napi-, hetilapok, folyóiratok, időszaki kiadványok, stb.)	O	O	O	O	O	O
--	---	---	---	---	---	---

*9.) A járvánnyal kapcsolatban külföldi híreket (pl. angol, német nyelven) szokott-e olvasni?

igen
nem

**10.) Ha igen, hol szokott olvasni/találkozik velük? (Több válaszlehetőség is jelölhető!)

Közösségi oldal
Internetes hírportál
tv
rádió
nyomatott sajtó

3. SZAKASZ A VÁSÁRLÁSI SZOKÁSOKRA VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

*11.) Melyik állítás igaz Önre a leginkább?

Mindig igyekszem az adott hír hitelességét is ellenőrizni. (Például több fórumon utána olvasok vagy megnézem az adott oldal hitelességét)

Mindig ugyanazokat a hírforrásokat nézem mert csak azokat tartom megbízhatónak

Nem veszem figyelembe, hogy az adott forrás megbízható-e vagy sem

Nem szoktam híreket olvasni

Nem tudom megítélni

*12.) Törekedett-e Ön már a járványhelyzet előtt is arra, hogy a napi fogyasztási cikkekből (például: liszt, háztartási szerek) mindig legyen tartaléka?

Igen

Nem

**13.) Ha már korábban is tartalékolt, miért csinálta? (Több válaszlehetőség is jelölhető!)

Már korábban is fontosnak tartottam, hogy néhány termékből mindig legyen otthon tartalék.

Szerettem volna elkerülni, hogy egy terméket ne tudjak megvenni

Egy-két hiányzó termék miatt nem szerettem volna naponta boltba járni.

EGYÉB:.....

**14.) Ha igen, mik voltak ezek a termékek? (Több válaszlehetőség is jelölhető!)

Liszt

Élesztő

Konzervek

Tasakos ételek (pl. leves)

Fűszerek

Száraztészta

Tej
olaj
WC papír
Kézfertőtlenítő
Háztartási tisztítószer
Mosópor/mosógél
szappan
Gumikesztyű
maszk
Egyéb:.....

**15.) Ha korábban nem tartalékkolt, miért nem tette? (Több válaszlehetőség is jelölhető!)
Nem éreztem szükségesnek, mert bármikor elérhetőek voltak a boltokban
A jövedelmi helyzetemből kifolyólag nem engedhetem meg magamnak, hogy többet vásároljak
Nem gondoltam arra, hogy tartalékkal foglalkozzak
EGYÉB:.....

*16.) Vásárlási szokásai változtak-e a járvány kitörése óta napi fogyasztási cikkek esetében (pl.: élelmiszerek, tisztítószeresek)?
Igen
Nem

**17.) Ha igen, melyik termékből? (Több válaszlehetőség is jelölhető!)

Liszt
Élesztő
Konzervek
Tasakos ételek (pl. leves)
Fűszerek
Szárzészta
Tej
olaj
WC papír
Kézfertőtlenítő
Háztartási tisztítószer
Mosópor/mosógél
szappan
Gumikesztyű
maszk
Egyéb:.....

**18.) Minek a hatására vásárolt több terméket?
Barátok hatására
Weboldalak híreinek hatására
közösségi média képeinek hatására
TV/rádió híreinek hatására
Nem befolyásolt senki, saját megfontolásból döntöttem így
Nem tudatosan vásárolok többet

a boltban látom az üres polcokat
láttam hogy mások is többet vesznek a boltban
ha korábban hiány volt abból a termékből, amit kerestem
EGYÉB:.....

**19.) Ha a járványhelyzet miatt halmozott fel magának termékeket, mikor kezdte?
A vírus Kínában való elterjedésekor
Amikor a vírus megjelent Európában
Amikor a vírust Magyarország területén is kimutatták
Amikor Magyarországon bevezették a kijárási korlátozásokat
Nem halmoztam fel semmilyen terméket
EGYÉB:.....

**20.)Ha nem vásárol több terméket, miért maradt körülbelül ugyanannál a mennyiségnél?
Úgy gondoltam, az ellátás biztosított marad
Nem tartottam indokoltnak, mert a boltok továbbra is nyitva tartanak
A jövedelmi helyzetemből kifolyólag nem engedhetem meg magamnak, hogy többet vásároljak
EGYÉB:.....

TÁRSAS ÉS TÁRSADALMI VÁLASZOK

KREATÍV SOKSZÍNŰSÉG, VIRTUÁLIS KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS – KÖZÖSSÉGI AKTIVITÁSOK KARANTÉNBAN

ARAPOVICS MÁRIA

CREATIVE DIVERSITY, VIRTUAL COMMUNITY DEVELOPMENT – COMMUNITY ACTIVITIES IN QUARANTINE

In 2020, COVID-19 re-wrote our lives, as a result of the globalization epidemic. Life stopped everywhere for a few weeks, and we were overwhelmed by the fear of insecurity. There was a sudden appreciation of local collaborations. The special period showed how important human relationships are, the experience of belonging to someone and how important the rituals of the local community are. The lockout and the epidemic forced civilians, community developers, and cultural professionals to adapt, and many of them were able to respond effectively and imaginatively. Cultural institutions have been closed, but new virtual activities have sprouted. The experiences accumulated in museums, libraries and community cultural institutions were well transferred to the new medium, helped a lot with the community actions. This study sums up the examples of a rapid adaptation to this environment, i.e. the creative co-operations in local communities as community practices of togetherness through the prism of the Community Week 2020 in Hungary implemented in the virtual space for the first time.

1. BEVEZETŐ

A Covid19 koronavírus-járvány 2020-ban átírta az eddigi életünket. A kínai Vuhanból induló betegség globálissá szélesedő járvány lett. Az egész világon pár hétre mindenhol megállt az élet és az ismeretlen betegség, a bizonytalanságból eredő félelem lett úrrá rajtunk. Megváltozott a világunk, először fiatal kínai youtuber orvosok kisfilmjeit néztük rémülten, majd megtanultuk a tisztasági szabályokat, hány másodpercig mossuk, hány napig pihentessük. Bezárkoztunk, nem akarunk fizikailag érintkezni másokkal. Tudatosabbak lettünk, fegyelmezetten fogyasztottunk, érintkeztünk, költöttünk. A vesztégár alatt ártékelődtek a dolgok, kiderült, ki és mi az igazán fontos számunkra. És közben rájöttünk, mennyire hiányoznak az emberi kapcsolatok, a közösségi együttlétek, a kulturális együttműködések. A karanténban megtanultunk mindent digitálisan intézni, új informatikai és mobil alkalmazásokkal társalogni, dolgozni, tanulni és tanítani. És megtanultunk online közösségi térben együtt lenni azokkal, akikhez tartozunk. A környezethez

való gyors alkalmazkodás lehetőségeiről, a lokális közösségek együttműködéseiről, az összetartozás közösségi gyakorlatairól szól ez a tanulmány, a virtuálisan térben megvalósult Közösségek Hete prizmján keresztül.

2. A VIRTUÁLIS VILÁGBA KÖLTÖZŐ KÖZÖSSÉGEK HETE

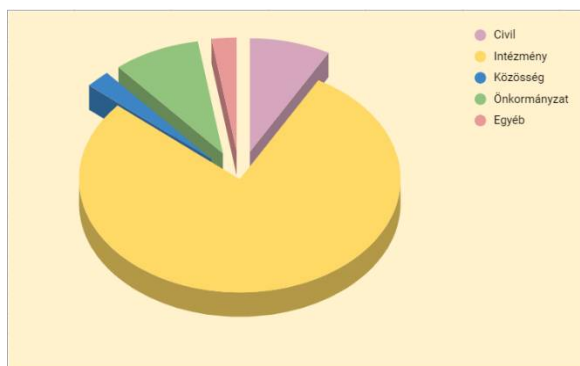
A koronavírus-járvány ideje alatt a közösségi aktivitás átkerült a virtuális térbe, a 2020 májusában megrendezett Közösségek Hete, mint egy prizma, a fehér fényt a közösségben szivárványszínűvé alakította. Ezt a kreatív sokszínűséget szeretném érzékeltetni a tanulmányomban.

A Közösségek Hete programsorozatot 2017-ben indítottuk újtjára, a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP projekt keretében. A Cselekvő közösségek projekt 2016-2019 között három kulturális, módszertani intézmény intézmény, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár és az NMI Művelődési Intézet Nkft. valósította meg, ennek a projektnek a szakmai vezetője voltam a programgazda Skanzen képviselőjében. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (SznM MOKK) által kifejlesztett és koordinált Közösségek Hete programsorozat célja az volt, hogy egy új hagyományt teremtésével, a múzeumok, könyvtárak és a közművelődési intézmények a helyi civil szervezetekkel, közösségekkel együttesen hozzanak létre közösségi akciókat a településükön. Akkor beszélhetünk igazi hagyományteremtésről, ha a projekt lezárultával is tovább él egy esemény. Szerencsére, esetünkben fontos maradt a szervezőknek, résztvevőknek a közösségi cél. Idén – a negyedik alkalommal –már nem munkatársként, hanem „önkéntesként” követtem nyomon a rendezvényt.

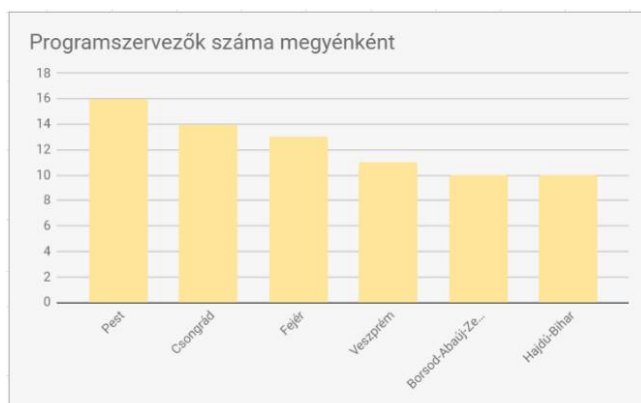
2020-ban a Közösségek Hete februárban meghirdetett mottója még az „Adj esélyt...” volt. Ugyanakkor a Covid19 új helyzetet teremtett. Felmerült a program teljes 2020 évi eltörölése, vagy elhalasztása őszre, és, az is, hogy az eredeti időpontban, de átalakítottan online módon valósuljon meg. Szerencsére végül az utóbbi történet, a virtuális színtérre került át a programsorozat. A járványügyi helyzetre való tekintettel változott a koncepció is és módosult alapüzenet is. Az „Így is összetartozunk” mottóra módosított felhívást csupán 2020. április 15-én tették közzé a szervezők, az országos eseménysorozat 2020. május 11-18. között valósult meg. A korábbi hagyományok és a három nagy módszertani központ partnerkapcsolatai segítségével több ezer kulturális intézmény és civil szervezet, valamint az uniós támogatású „Helyi identitás és kohézió erősítése” TOP pályázat nyertes települései kapták meg a felhívást. De a hír eljutott az ELTE Társadalomtudományi Kar Közösségi és civil tanulmányok mesterszak oktatóihoz és hallgatóihoz, és az ELTE közösség-szervezés alapszak oktatói köréhez is.

A csatlakozó programszervezők között kulturális intézmények, önkormányzatok, civil szervezetek, közösségek és egyéb intézmények találhatók, megszólásuk a korábbi éveknek megfelelő. Legtöbben kulturális intézmények és az

általuk elért közösségek regisztráltak, a legnépszerűbb Pest, Csongrád és Fejér megyében volt a programsorozat.

1. ábra. A Közösségek Hétéhez csatlakozók szervezeti forma szerinti bontásban (Heim 2020).

2. ábra. A Közösségek Hétéhez csatlakozó programszervezők száma megyei bontásban (Heim 2020).

2020-ban a Közösségek Hetén (a felvezető programmal együttesen) 151 település 193 programszervező 398 programmal vett részt (Heim 2020), ami a korábbi résztvevői létszámhoz képest szerényebb, de a rövid határidő és az extrém körülmények ismeretében ez önmagában sem kevés! A Közösségek Hete rendezvénysorozat elsődleges kommunikációs csatornáit a www.kozossegekhete.hu és a <https://www.facebook.com/kozossegekhete/> voltak. A honlapra a minden évben maguk a programszervezők töltik fel programjaikat, ezek a főszervező SzNM MOKK jóváhagyását követően tematika/téma/megye és időpont szerint kereshetők. A rendezvény facebook oldalán folyamatos volt a híradás, 2020.április 27-től

az eseménysorozat végéig, 2020. május 18-ig 2.074 megtekintés, 3.421 videó megtekintés, 13.428 bejegyzés elérés kapcsolható a facebook oldalhoz. Jelenleg 2.223 követője van (Heim 2020).

3. A KÖZÖSSÉGEK HETE TEMATIKUS PROGRAMJAI

A virtuális közösségi programok figyelemfelkeltő, felvezető közösségi akciója az „Állíts te is májusfát!” felhívás volt, mely a májusfa felállításának hagyományát eleveníti fel újraértelmezve. A programhét idején az eseményhez csatlakozó szervezők hétféle tematikából és inspiráló programötletekből meríthettek ihletet (<https://kozossegekhete.hu/programok/>):

- Állíts te is májusfát! felhívás (felvezető program)
- Van időnk szeretni
- Karantén kultúra
- Egyhetes sportkihívás
- Ki mit tud? – Tanuljunk egymástól! – interaktív műhely
- Ökotippek zöldülni vágyóknak
- Ereszd el a hajad!

A legnépszerűbb tematikus közösségi akciók a „karantén kultúra” köré szerveződtek (3. ábra).

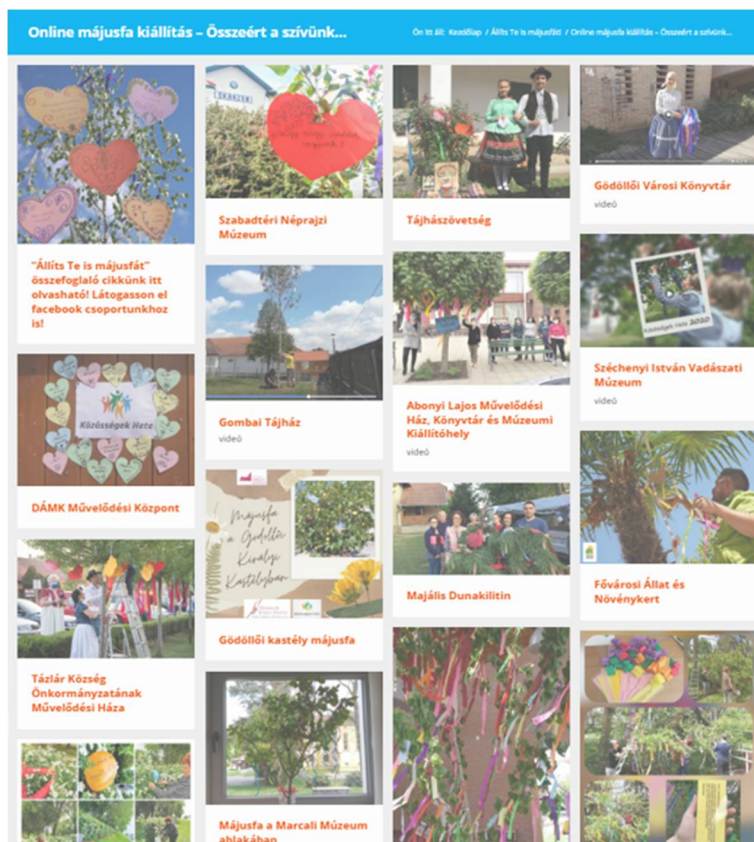

3. ábra. A Közösségek Hete népszerűbb és kevésbé népszerű tematikái (Heim 2020).

A továbbiakban ezeknek a programoknak egy tematikus csokrát gyűjtöm egybe, érzékeltetve, hogy a közösségfejlesztők, a kulturális közösségek és kulturális intézmények milyen sokszínű és kreatív megoldásokkal tudták lendületbe hozni és a kanapéről kimozdítani a közösségeik tagjai.

3.1 „ÁLLÍTS TE IS MÁJUSFÁT!”

Az idei rendezvény egy felvezető, május első hetében megvalósuló kampánnyal indult: „Üzenj a világnak a karanténból! A szeretet mindenre képes! Állíts saját májusfát, vagy készíts május kosarat és helyezd el rajta szeretetüzeneteidet, vagy a hála és köszönet szalagjait!” így szólt a felhívás. A cél az volt, hogy a közösségek, kulturális intézmények, civil szervezetek, önkormányzatok, s rajtuk keresztül a települések lakói, a családok a májusfa-állítás ismert hagyományának felelevenítésével fejezzék ki e nehéz helyzetben szeretetüket, közösségi összetartozásukat (4. ábra).

4. ábra. Online májusfa kiállítás a Skanzenben
Online májusfa kiállítás 2020.

A díszítésre több lehetőség kínálkozott: volt, aki a saját otthonában díszített fát és fotót küldött be az eseményt megszervező szervezetnek, mások virtuális májusfát díszítettek a beérkezett üzenetekből, és sokan közösségi fát állítottak a megfelelő járványügyi szabályok betartása mellett és külön-külön díszítették a közös fát. Ezzel a programmal olyan közösségeket is sikerült elérni, akik korábban nem kapcsolódtak be a programsorozatba. Összesen 75 közösség állított májusfát, közülük 42 csapat egyéb programot is szervezett a Közösségek Hetén. (33 közösség csupán a májusfa-állításba kapcsolódott be és nem is regisztráltak a rendezvénysorozatra.) Az Állíts Te is májusfát facebook csoporthoz 133 kör csatlakozott, 812 bejegyzés/hozzászólás érkezett és az alkotásokra több, mint 2000 like! (Heim 2020) Az izgalmas ötletek képeiből a Skanzen online kiállítást készített, „Online májusfa kiállítás – Összeért a szívünk...” címmel (Online májusfa kiállítás 2020).

3.2 „VAN IDŐNK SZERETNI” KÖZÖSSÉGI ESEMÉNYEK

A Közösségek Hete első tematikája olyan közösségi programokat szervezésére ösztönözte a résztvevőket, melyek, közösségi akciók keretében segítik a rászorulókat, vagy beszélgetéseket szervezésére ösztönöz, melynek fókusza az, hogy mire tanított meg bennünket a karantén, mit csinálunk másképp ezután, miben változtunk. Meséljünk „régimódi történeteket”, osszuk meg a településünkkel és közösségünkkel kapcsolatos emlékeket és, hogy küldjünk szeretetüzeneteket versbe szedve, vagy megénekelve, lerajzolva, kifestve, lefotózva.

3.2.1 „VÁLTOZOTT A KARANTÉNNED?” – MOLNÁR JÓZSEF KÖZÖSSÉGI SZÍNTÉR, NAGYRÉDE

A szervezők arra mutattak rá, hogy a járvány miatt otthon töltött idő mindenkit elgondolkodtat, sok dolog átértékelődik. A nagyrédei Közösségi Színtér egy felhívásában kérdéseket tett fel a közösségei tagjainak arról, hogy mit csinálnának majd másképp a veszélyhelyzet után, vagy milyen szokásokon fognak változtatni. Arra biztattak mindenkit, hogy gondolják át mindennapi életmódjukat, tetteiket, és tegyen fogadalmat a karantén utáni időszakra, és küldjék el a megfogalmazott céljaikat, fogadalmait, terveiket. Ezekből a Közösségek Hete hétvégéjén fogadalm táblát/falat készítettek, ezt digitálisan is bemutatták, de a közösségi színtérben megmarad a sok fogadalm emlékeztetőül. Fontos, hogy nemcsak egyénektől várták a küldeményeket, hanem közösségek, csoportok, intézmények, szervezetek is megfogalmazhatnak közös célokat, terveket, fogadalmakat!

5. ábra. A Változott a karantÉNed tablója Nagyréde Községi Önkormányzat 2020.

A fogadalmak között szerepelt a több olvasás és sportolás, hogy tanuljunk a fiataloktól többet, segítsük az időseket, vásároljunk kevesebbet, legyünk türelmesebbek egymással, és hogy kevesebbet dolgozzunk, inkább többet legyünk azokkal, akiket szeretünk.

A pusztamérgesi *Móra Ferenc Művelődési Ház* „Újév újratöltve – Karanténfogadalmak” program keretében gyűjtötte a fogadalmakat (A Skanzen májusfával üzen közösségeinek 2020).

3.2.2 MOTIVÁLÓ ÜZENETKÜLDÉS – JÓZSAI KÖZÖSSÉGI HÁZ

A Községek Hete programsorozathoz kapcsolódva a közösségi ház felhívást tett a józsi lakosok felé, hogy hagyjanak rövid, motiváló üzeneteket egymásnak az utcákon, a piacon, a kertjükben, az otthonukban vagy akár online formában. A kialakult helyzet miatt az üzenethagyóktól minden elkészített üzenetről fényképet is vártak, melyeket a Ház Facebook-oldalán osztottak meg május közepén. (Például: Fontos vagy!, Együtt kibírjuk!, Soha ne add fel!, Szeretlek!, Hiányzol!...)

A Gödöllői Kastélybarát Csoport képes szereteteket küldött fotóval vagy videóval a Községek Hetén, melyhez helyi lakosok és híres személyek is csatlakoztak a Gödöllői Királyi Kastély facebook oldalán.

3.2.3 „ÉLETIGEN” KÖNYVTÁRI KÖZÖSSÉGÉPÍTÉSI ÉS ÉLETVEZETÉSI PROGRAM – BÉKÉS MEGYEI KÖNYVTÁRELLÁTÁSI SZOLGÁLTATÓ RENDSZERHEZ (BMKSZR) TARTOZÓ TELEPÜLÉSI KÖNYVTÁRAK

A békési könyvtárak sajátos mentálhigiénés, segítő közösségeket hoztak létre. A Békés Megyei Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszerhez tartozó települési könyvtárak által összefogott közösségek számára egy professzionális, online felületen az Életigen Könyvtári Közösségépítési és Életvezetési Programot indították el 2020. május 12-én. Ahogy fogalmaztak, a könyvtári „életigen közösség” hosszútávú célja az online alapú dinamikus közösség létrehozása, melyek a virtualitásból kilépve a könyvtárakban személyes közösségeket is alkothatnak. A platformhoz csatlakozhat bárki, jelenlegi és jövőendő könyvtárhasználók egyaránt. „Napi dinamika a közösségben:

- Életigenlő üzenetek és közösségépítő napi feladatok kiküldése a közösség tagjainak,
  - minden alkalommal, minden feladatban ösztönzés az olvasásra,
  - a közösség tagjai értesülnek egymás bejegyzéseiről, mely fenntartja az állandó jelenlétet, érdeklődést és a közösségi tevékenységet
- A könyvtár részéről bármikor lehetőség van, egy kattintással kiküldeni híreket, vagy aktuális információkat – plakátokat, képeket, videókat, stb... – a közösség tagjainak.
- Az Életigenlő üzenetek az életvezetés alapvető kérdéseiben adnak eligazodást. Lásd: • önértékelés, kommunikáció, veszteség kezelése, kiegészés kezelése, stressz kezelése, akaratfejlesztés stb...”

A könyvtár által küldött üzenetekről egy szakmai életvezetésben, közösségépítésben és könyvtárvezetésben tapasztalt szakmai csapat gondoskodik. Az üzenetek aktuális helyzetekhez is kapcsolódnak, így aktuálisan a karantén egyénre és társadalomra gyakorolt hatásaihoz kapcsolódtak. Közel 50 Békés Megyei könyvtár csatlakozott és hozott létre online FB csoportot (Békés Megyei KSZR 2020).

3.2.4 „KUTYATÁR” –ABLAK GALÉRIA, KÁRMÁN JÓZSEF VÁROSI KÖNYVTÁR ÉS KÖZSÉG ÁLLATBARÁT KÖR, PILIS

A kialakult járvány miatt meglehetősen nehéz helyzetbe kerültek az állatmenhelyek is, ezért a Városi Könyvtár az üresen álló Ablak Galériában megnyitotta a „Kutyatárát”. Itt gazdit kereső kutyákról készített párperces bemutatkozó videókat mutattak az ablakba tett monitorokon keresztül és online megosztással. A helyi Kösz Állatbarát Kör, és a környékbeli állatmenhelyeket megkeresve, bemutatkozási lehetőséget kínáltak a civil szervezeteknek, és a náluk örökbefogadásra váró állatoknak. Az Ablak Galériában elhelyeztek 4 monitort, amiken napi 24 órában láthatóak a csatlakozó állatmenhelyek által összeállított ismertető anyagok, a gazdikereső kutyusok vagy cicusok bemutatkozó videói. Az elkészült videók a

könyvtár és közösségi ház facebook oldalán, youtube csatornájukon és az állatmenhelyek online felületein megjelentek. Az akció célja, hogy minél több örökbe-fogadót és támogatót találjanak, akár egy megosztással, akár anyagi támogatással, akár élelmiszer vagy egyéb adománnyal! Csatlakozó szervezetek voltak még a Csellengők Állatotthon Alapítvány, Gomba-Tetepusztza, Kutyakötelesség Állatmentő Alapítvány, Morzsa Lakás és Az Akciót támogatta a helyi horgász és állatledel bolt is.

3.3 „KARANTÉN KULTÚRA” TÉMA

A járvány alatt bezártak a múzeumok, könyvtárak, művelődési és közösségi házak, de a kulturális közösségek fejlesztése, a közösség kultúrájának megőrzése, az értékek bemutatása virtuálisan is megismerhető. A tematika online kulturális utazásokra, a települési értékek bemutatását célzó virtuális helytörténeti sétákra hívta, mely során megismerhetjük hogy miért szeretjük, milyennek látjuk helyi értékeinket, mit láthatnak mások, ha a karantén után ellátogatnak. A felhívás karantén kvizek készítésére, virtuális tárlatvezetésre, digitális videotár ajánlókra buzdítja a csatlakozókat. Számos tájház, múzeum, könyvtár és közművelődési intézmény készített videót, szervezett virtuális sétát vagy szerkesztett helytörténeti kvízt a járvány idején, nehéz válogatni a sokszínű értékek közt.

3.3.1 „ÍGY IS ÖSSZETARTOZUNK 2020” – MŰVÉSZETEK HÁZA, PILISVÖRÖSVÁR

A Pilisvörösváron egyhetes programsorozat valósult meg, mely során a Művészetek Háza a helyi civil szervezetek együttműködésével több „kihívásra” hívta fel a helyi lakosságot. Élve az online tér adta lehetőségekkel, külön-külön, de mégis közös tevékenységeket, eseményeket, élményeket ajánlottak, megmutatva, hogy a kényeszerű karantén nem elzár, hanem összeköt és megerősít bennünket! Hétfőn a horgászegyesület tagjait szólították meg, a sporttársak közt a karantén időszak leg-leg-leg fogásának keresését és a hozzá tartozó képeket és a lágkokat várták. Kedden mobilokkal követhető helytörténeti séta indult kihelyezett QR kódokkal, szerdán az Anya-lánya/ apa-fia családi programajánló indult helyi civil szervezetekkel, a Sváb Sarok, a Könyvtár és a Cérna Rézik Foltvarró Klub bevonásával. Csütörtökön a helyi mozgás és tánc egyesületek töltötték fel képeiket, pénteken a helyi sváb hagyományokról szóló „Sváb Sarok” online helytörténeti kvízt indult, melyben 75 fő vett részt. Szombaton a vörösvári művészeti együttesek és előadóművészek meglepetéskoncerteket a város különböző pontjain, erkélyein, ablakaiban. A Minikoncertek a város 5 pontjáról élő videóközvetítéssel valósultak meg, ezek videóinak több mint 3 ezer megtekintése volt. Vasárnap pedig összeállítás készült a hét eseményeiről (A Közösségek Hete rendezvénysorozat eseményei Pilisvörösváron 2020).

3.3.2 HALHATATLAN ERZSÉBETVÁROS – BÉLYEGMÚZEUM

A Bélyegmúzeum felhívása Márai Sándor idézetével indult: „A bélyeg a felragasztható halhatatlanság”. A VII. kerületben működő Bélyegmúzeum és az Erzsébetváros újság facebook oldala ennek jegyében közös szervezésben május 11-től játékot indított a Közösségek Hete programsorozathoz kapcsolódva. A két FB oldalon naponta megjelentek olyan bélyegek, amelyek a VII. kerülethez köthető személyeket, történéseket, épületeket ábrázolnak. Azt kérték az erzsébetvárosiaktól, hogy írják meg a poszt alatti nyilvános hozzászólásban, hogy hogyan kapcsolódnak a bélyegen ábrázoltak a VII. kerülethez. Szívesen fogadták, ha személyes emlék, vagy érdekes történet kapcsolódott a bélyegekhez. A múzeum mindig a következő bélyeg megjelenése napján a megosztotta az előző bélyeghez kapcsolódó információkat, így mindenki ellenőrizhette válasza helyességét. A legtöbb helyes választ adó hozzászóló ingyenes családi belépőt nyert a Bélyegmúzeumba, a rendkívüli helyzetet követő újraindításra.

6. ábra. A Bélyegmúzeum Halhatatlan Erzsébetváros című felhívása. (Bélyegmúzeum 2020.)

3.3.3 VIRTUÁLIS SÉTA A SÁRKÁNY TANÖSVÉNYEN – SZŐLŐFÜRT EGYESÜLET, GYÖNGYÖSFALU

A kőszeghegyaljai Szőlőfürt Egyesület 2020 húsvétjára kiépítette Gyöngyösfalu szabadon látogatható tanösvényét, amely 7 állomás tábláin keresztül 3 kilométeren át mutatja be a település sárkányos legendáját, valamint a Pösei szőlőhegy környezetének természeti és kulturális értékeit.

A koronavírus-járvány miatt a tanösvény ünnepélyes avatását későbbre kellett halasztani, de a Közösségek Hete alkalmából egy 4 perces kisfilm keretében, virtuális sétán lehet megismerni a Sárkány tanösvényt és a Pösei sárkány legendáját (Közösségek Hete – Szőlőfürt egyesület – Gyöngyösfalu 2020).

3.3.4 KARANTÉN COOL-TÚRA – ELEKI SZLOVÁK TÁJHÁZ

Az Eleki Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat is csatlakozott az eseményhez és májusfát állítottak, majd május 11-én virtuálisan nyitotta meg kapuit az Eleki Szlovák Tájház. Május 12. és 17. között mindennap egy, az eleki szlovákság történetét és kultúráját bemutató érdekességgel, hagyománnyal vagy éppen egy recepttel jelentkeztek a hivatalos facebook oldalukon (Eleki Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat 2020).

3.3.5 KÖZÖSSÉGI RÉGÉSZET – FERENCZY MÚZEUMI CENTRUM, SZENT- ENDRE

Civil kezdeményezésre, a Ferenczy Múzeumi Centrum intézményi keretein belül és az intézményi kollégák részvételével jött létre Községi Régészeti Egyesület, melynek célja a tudomány népszerűsítése és a civilek integrálása a régészeti kutatásba. A program keretein belül az elmúlt években több terepi kutatás során megtalált kiemelkedő jelentőségű leletekből mutatnak be naponta egy-egy tárgyat, vagy leletegyüttest, vagy olyan feltárást, mely a közösség összefogása nélkül nem jöhetett volna létre (Közöségi Régészet 2020.)

3.3.6 4K: KÖNYVTÁR – KULTÚRA – KÖZÖSSÉG – KARANTÉN, LENTI VÁ- ROSI KÖNYVTÁR

A Lenti Könyvtár szeretetfát állított a könyvtár előtt, amire olyan üzeneteket, jókívánásokat, magvas gondolatokat tettek ki, amiket a felhívásukra küldtek a helyiek és amivel megszépíthetik mások napjait. A 4K nevet viselő program a könyvtár-kultúra-közösség-karantén elnevezés rövidítése. Céljuk az volt, hogy a vírushelyzet okozta bezártságban is járjon az agyunk, ezért a könyvtárosok irodalom, mese, helytörténet, könyvek, növények, állatok témakörében keresztretjvényt és kvízt készítettek és tettek közzé a könyvtár weboldalán (A kreatív elnevezés utal a könyvtárosok szakmai folyóiratának a címe: 3K Könyv-Könyvtár-Könyvtáros). A harmadik programjuk a „Ne beszélj zöldségeket, termessz!” volt, mely során arra biztattak mindenkit, hogy vágjanak bele a zöldségtermesztésbe a balkonon vagy a lakásban, amihez elég egy-egy láda vagy cserép, a lényeg, hogy költségkímélő legyen.

3.3.7 JÁTSSZ VELÜNK! VIRTUÁLIS SZABADULÓSZOBA – MOLNÁR JÓZSEF KÖZÖSSÉGI SZÍNTÉR, NAGYRÉDE

A Molnár József Községi Színtér egyedi szabadulósobát hozott létre. „Játssz velünk! Virtuális szabadulósoba” esetében a játékosnak ki kell lépnie egy nagyrédei helytörténeti szabadtéri sétára is, hogy kiszabaduljon a virtuális játékból (Szabadulj ki a Községi Színtérből 2020).

3.3.8 KARANTÉN – HELYTÖRTÉNETI KVÍZ – MÓRA FERENC MŰVELŐDÉSI HÁZ PUSZTAMÉRGES

A Móra Ferenc Művelődési Ház kérdéssorokat állított össze Pusztamérges és szűkebb környezete jellegzetességeiről, a település múltjával, jelenével összefüggő eseményekkel, jelenségekkel vagy személyekkel kapcsolatban, amelyre a „Közösségek Hete” programsorozat ideje alatt lehetett válaszolni a Pusztamérges közösségi oldalon közzétett hivatkozáson. A napi fordulót a következő nap kérdéssora előtt értékelték, ezzel is motiválva a játékosokat, hogy részesei legyenek – az ismeretekben sem szűkölködő vidám versenynek. A játékban 22 aktív játékos volt, és 1670 érdeklődő (Q7 Karantén kvíz 2020.)

3.3.9 „JÓ ITT ÉLNI...” ÉS „LÁSSUK KI TUD TÖBBET BŐCSRŐL?” – BŐCS FALUHÁZ

Bőcs község Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Miskolci Járásban található, a faluház több közösségi akciót is szervezett, melyen sokan vettek részt. A „Lássuk ki tud többet Bőcsről?” online kvízre 70-en küldtek be megfejtést. A faluház minden nap tett fel új karanténprogramot, pl. avasi virtuális „Borangolás Kanapéfesztivál” ajánlóját, virtuális múzeumi sétákat, ingyenes online filmfesztiválokat, színházi előadásokat, de gyerekeknek kézműves videók linkjét, könyvjelző-hajtogatást, munkafüzetet, vagy a levendulagyurma elkészítési módját.

„Jó itt élni...” címmel kisfilmek is készültek Bőcsről, a helyi fiatalok rendezésében, melyben azt mutatták be, hogy ők miért szeretik szülőfalujukat.

<https://www.facebook.com/kozossegekhe/>

De bekapcsolódott a közösségi programokba a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár „*Ismerjük meg jobban városunkat! Helyismereti totó Miskolcra!*” címmel (II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár 2020). A bonyhádi Solymár Imre Városi Könyvtár is játékra hívta a számítógép előtt ülőket, itt skiccek alapján kell felismerni Bonyhád valamely jellegzetes épületét.

3.4 „KI MIT TUD? – TANULJUNK EGYMÁSTÓL! – INTERAKTÍV MŰHELY”

Ez a téma azokat szólította meg, akik nyitottak arra, hogy a karantén alatt valami újat tanuljanak és megmutassák másoknak, hogy miben jók. „Konyhatündérek, kertmániások, barkácsündérek, és hobby művészek” csoportjait várták.

Igen népszerűek voltak a sütéshez-főzéshez kapcsolódó közösségi események.

3.4.1 GASZTROSÓ – ONLINE KÖZÖSSÉGI ÖRÖMFŐZÉS,ÉS ADOMÁNYOZÁS MARTONVÁSÁR, BRUNSZVIK-BEETHOVEN KÖZÖSSÉGI HÁZ ÉS KÖNYVTÁR ÉS MARTONVÁSÁRI KULTURÁLIS EGYESÜLET

A GasztroSó korábban tervezett Örömfőzés programot pótolta, melyet élőben szerettek volna a Közösségek Hetén megvalósítani. Az esemény célja az volt, hogy a megváltozott körülmények ellenére, ne csak a magunk örömeire szakácskodjunk otthon, hanem ezzel segítsünk egy közösséget némi támogatáshoz. Az akcióra olyan ételfotókat, videókat vártak és tettek közzé a BBK/GasztroSó eseményoldalán, amelyeket egy-egy közösségnek ajánlottak. Azt kérték a résztvevőktől, hogy amelyik harapnivalót megkóstolnák, jelöljék egy like-kal. A legtöbb szavazatot kapó első három étel fotóján keresztül megnevezett közösség 15/10/5 ezer forintos közösségi célú támogatást nyert

A GasztroSó-akció adományozással zárult. 12 nap alatt 12 közösségnek ajánlottak fel 68 ételt, amikre 1271 szavazat érkezett. Az akció egy nyári gyerektábor megszervezését megkönnyíti meg. Az akción részt vett például a Beethoven Általános Iskola 3.a, illetve 5. c osztálya, a Dynamic Dance Crew, a Kalász helyi csoportja, a Kertbarát Egyesület, a Martonvásári Önkéntes Tűzoltó Egyesület, a MÉCS Közösség, a Nyugdíjasok Torna Klubja, az Örömtánc Klub, a Szent László Völgye Hagyományörző Lovasegyesület, a Teleki Blanka Hölgyklub közössége (Brunszvik – Beethoven Kulturális Központ 2020).

3.4.2 „SÜSSÜNK, SÜSSÜNK VALAMIT!” – KULTURDIA NONPROFIT KFT., BÉLAPÁTFALVA

Május 16-án szombaton virtuális közös sütögetésre hívták a szervezők Bélapátfalva „karantépékjeit”. A közösségi oldalra egész nap folyamatosan érkeztek a fotók a finomságokról, a képek alatt beszélgetések indultak, receptek, trükkök cserélődtek, a szervezők szerint „ egy nagyon jó hangulatú nap kerekedett. Ha nem is személyesen, de mégiscsak együtt volt a közösség”, a visszajelzések tanúsága szerint nagyon örültek ennek az alkalomnak, és várták, hogy élőben is találkozhassanak, és újraindulhasson az élet (Süssünk-süssünk valamit! 2020).

3.4.3 KARANTÉNKA – RECEPTÉKA ONLINE RECEPTVERSENY – KÁRMÁN JÓZSEF VÁROSI KÖNYVTÁR ÉS KÖZÖSSÉGI HÁZ, PILIS

A Közösségek Hete alkalmából KARANTÉNKA ReceptÉka online receptversenyt hirdettek Pilisen, ahol a beérkezett pályázatok közönségsvavazáson is részt vettek, a kiírásnak megfelelően. A legtöbb lájkot kapott ételfotó a receptverseny közönségdíját nyerte meg, a helyi kertészet vásárlási utalvány felajánlása-ként. A közösségi oldalon nyomon követhető, hogy több, mint 70 feltöltött fotót küldtek be és aktív csetelés folyt a témában (Kármán József Városi Könyvtár és Közösségi Ház 2020).

3.4.4 „FOLYTASD AZ ELKEZDETT TÖRTÉNETET, ÍRJ HOZZÁ EGY KICSIT... A SOK KICSI SOKRA MEGY” – ÍRJUNK KÖZÖSEN MESÉT! – DOBOZY MIHÁLY MŰVELŐDÉSI HÁZ, PILISMARÓT

Közös meseíráásra invitálta gyerekeket és felnőtteket a pilismaróti művelődési ház, ahol egy héten keresztül tovább lehetett írni a megkezdett mesét, így a Községek Hete hétvégéjére kikerekedett egy sajátos, helyi történet. A „*Jókívánóság – kedvesüzenet – cetli*” felhívása pedig meglepetésre hívta a helyi közösség tagjait: „Lepd meg szeretteidet, ismerőseidet egy-egy váratlanul odacsempészett szívhez szóló üzenettel! Lehet az egy szó, vagy akár egy idézet... teheted ezt ott-honodban, vagy egy séta alkalmával a kapun/kerítésen/postaládán hagyva... igazán megható, jóleső érzés egy ilyen váratlan kis meglepetés”.

3.4.5 KARANTÉN KULTÚRA – PETŐFI SÁNDOR MŰVELŐDÉSI HÁZ, ÁSOTTHALOM

Az ásoththalmi Petőfi Sándor Művelődési Ház a Községek Hete alkalmából több kategóriában felhívást hirdetett a lakosság számára. A „Kertünk kincsei fotópályázat”-ra beérkezett fotókat az intézmény FB oldalán lehet megtekinteni. (Ásoththalmi Művelődési Ház 2020).

A „Karantén kultúra” címmel hirdetett felhívásra számos alkotás érkezett be az ásoththalmi lakosoktól, az egyik kedvencem egy „pszichofitness” ihletésű vers (7. ábra).

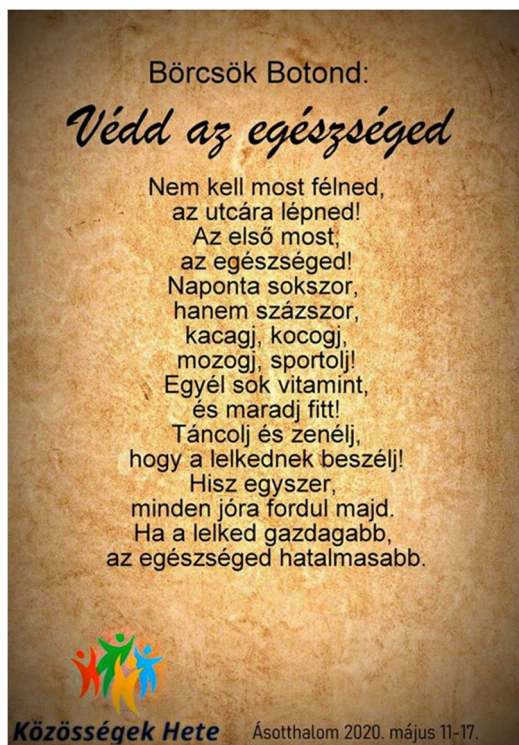
3.5 EGYHETES SPORTKIHÍVÁS

A bezártság okozta mozgáshiány leküzdésének segítő akcióira szólott a felhívás, arra rávilágítva, hogy testünk egészsége a lelkünkre is kihat, helyes időbeosztással a karantén idején akár minden nap juthat idő a sportolásra. Sajátos sportkihívásokra, edzéstervek, motiváló edzésnaplók, sikerek megosztására, egymás ösztönözése a cél.

Igazi kihívás volt például a Tatabányai Múzeum: „BányaBarangoló” programja, mely során a bányautak valamelyikének végigfutására ösztönözték az érdeklődőket és megosztott szelfiket vártak a teljesített feladatról.

3.6 ÖKOTIPPEK ZÖLDÜLNI VÁGYÓKNAK

A vesztegár alatt átértékelődtek a dolgok. Az előrelátás, a fegyelmezett-ség és a takarékoság is fontos tényező lett, ezért előkerülhettek az olcsó, de sokkal természetközelibb megoldások, mint például minikert készítése – akár az erkélyen vagy a lépcsőházban. Praktikus tippeket, ötleteket vártak a projektgazdák a környezettudatosság és a takarékoság jegyében.

7. ábra. Egy alkotópályázatra beküldött karanténvers (Karantén kultúra 2020).

3.6.1 A KIS LÉPÉS IS HALADÁS – BICSKEI EGYSÉGES MŰVELŐDÉSI HÁZ ÉS KÖNYVTÁR

A Bicskei Egységes Művelődési Ház és Könyvtár Ökotippekkel csatlakozott a közösségi programokhoz.

„A kis lépés is haladás” címmel arra hívják fel a figyelmet, hogy a karantén ideje alatti takarékoskodás összhangban állnak az ökotudatos, zöld életmóddal, zöldnek lenni nem a gazdagok hobbija, ez gondolkodásmód és életforma, ami kevesebb pénzből, fokozatosan is megoldható és fenntartható. Az ökológiai lábnyom csökkentése, az egészségesebb étkezés takarékoság szellemében tippet olvashatunk weboldalukon a szezonális étkezésről és Bicske közelében a Vértes Kamra bevásárló közösség tagjainak helyi termékeinek beszerzési lehetőségeiről, online rendelésről, a helyi áruátvételtre vagy kiszállítás igénylésére.

Bevásárlási tanácsok mellett a főzéshez egyhetes példaménüt és szezonális ételekhez ötleteket is ad, a járvány idejére vonatkozó háztartási, közlekedési, sport és szabadidős javaslatok is megjelennek (Farkas 2020).

3.7 „ERESZD EL A HAJAD!”

Aki nem talált kedvére programötletet, akkor egyéb közösségi akciót is szervezhetett.

3.7.1 HAJFONÁSI ÖTLETEK – EÖTVÖS KÁROLY MEGYEI KÖNYVTÁR

A programötlet címét szószerint értve az gyerekkönyvtárának oldalán inspirációt adtak a családoknak: hajfonási ötletek jelentek meg, melyeket otthon anyával és lánytestvérekkel lehetett elkészíteni. A közösség pedig megismerhette, milyen fonott frizurát készítettek a lányok a családban. A család férfi tagjai pedig lefotózták a frizurákat és feltöltötték a képeket.

3.7.2 „PARANORMÁLIS NYOMOZÁS – INTERAKTÍV VIDEÓTÖRTÉNET” – ABONYI LAJOS MŰVELŐDÉSI HÁZ, KÖNYVTÁR ÉS MÚZEUMI KIÁLLÍTÓHELY

Izgalmas és ötletes videós sorozatot forgattak a művelődési ház fiatal munkatársai az oldal látogatóiknak az üres kulturális szintéren. A videók többezres megtekintése új, virtuális közösséget teremtettek az intézmény közösségi oldalán a vesztegzár alatt (Paranormális nyomozás 2020).

4. ÖSSZEFOGLALÁS

A koronavírus miatt létrejött vesztegzár és a járványhelyzet időszaka alkalmazkodásra készítette a közösségfejlesztőket és kulturális szakembereket, akik erre hatékonyan és ötletesen tudtak reagálni. A Cselekvő közösségek projektben kifejlesztett Közösségek Hete kezdeményezés 2020-ban valóban hagyományteremtő rendezvénysorozattá vált, hiszen a projekt befejeztével is tovább él, sőt az extrém helyzetben virtuálisan valósult meg a programsorozat és szerveződtek kreatív közösségi akciók, sokszínű kulturális karatén programok. Mindezek létrejöttéhez nagy segítséget nyújtottak a múzeumokban, könyvtárakban, közművelődési intézményekben felhalmozódott tapasztalatok, melyek jól transzferálódtak az új közegbe. A különleges időszakban megmutatkozott, mennyire fontosak az életben az emberi kapcsolatok, a valakihez és valamihez, s leginkább a helyi közösséghez tartozás élménye, az egymást segítő gesztusok, a közös rituálék, azaz a közösségi létezés. A XXI. században már gyakorlattá vált a virtuális együttműködés, és hiányzik, ha nem vagyunk együtt. A digitális üzemmód rávilágított arra, hogy környezetünk változását követni kell, alkalmazkodnunk, tanulnunk kell – egy életen át. S az online szinterek, csatornák egyúttal, nem kevésbé önerősítő jelleggel, lehetővé teszik az azonnali visszacsatolásokat és gyors adatösszesítéseket is, viszont

a digitális technikával nem rendelkezőket kevésbé lehetett elérni a vesztegzár idején.

Ezúton köszönöm volt kollégámnak, Heim Krisztinának, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ projekt-koordinátorának és a Skanzennek a gyors segítséget és az adatok közlését.

2020. június 10.

IRODALOMJEGYZÉK

II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár 2020.

www.rfmllib.hu

<https://www.facebook.com/rakocziferenckonyvtar>

A Közösségek Hete rendezvénysorozat eseményei Pilisvörösváron 2020.

<https://mhpv.hu/program/programok/kozossegek-hete/a-kozossegek-hete-rendezvenysorozat-esemenyei-pilisvorosvaron>

A Skanzen májusfával üzen közösségeinek 2020.

<https://kozossegek hete.hu/13925-2/>

Ásotthalmi Művelődési Ház 2020.

<https://www.facebook.com/pg/%C3%81sotthalmi-M%C5%B1vel%C5%91d%C3%A9si-H%C3%A1z-118024899608425/photos/?tab=albums>

Békés Megyei KSZR 2020

<https://www.facebook.com/pg/kszr.bmk/posts/>

Bélyegmúzeum 2020.

<https://www.facebook.com/Belyegmuzeum/photos/a.316188561775304/2990203641040436/?type=3&theater>

Brunszvik – Beethoven Kulturális Központ 2020.

<https://www.facebook.com/pg/bbkozpont/posts/>

Eleki Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat 2020.

<https://www.facebook.com/elekiszlovakonkormanyzat/>

Farkas B. 2020. *A kis lépés is haladás.*

<http://www.bicskemuvhaz.hu/kis-lepes-haladas>

Heim K. 2020. *Így is összetartozunk” – Karanténban is együtt a közösségekkel. Beszámoló egy különleges Közösségek Hetéről.* Szentendre. Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ. Kézirat

Karantén kultúra 2020.

[https://www.facebook.com/media/set/?set=a.253256136085300&type=3&__tn__=-UCH-R\)](https://www.facebook.com/media/set/?set=a.253256136085300&type=3&__tn__=-UCH-R)

Kármán József Városi Könyvtár és Közösségi Ház 2020.

https://www.facebook.com/K%C3%A1rm%C3%A1n-J%C3%B3zsef-V%C3%A1rosi-K%C3%B6nyvt%C3%A1r-%C3%A9s-K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi-H%C3%A1z-248321711986714/?tn-str=k*F

Közösségek hete.

www.kozossegekhete.hu

<https://www.facebook.com/kozossegekhete/>

[Letöltés: 2020.06.14.]

Közösségek Hete – Szőlőfürt egyesület – Gyöngyösfalu 2020.

https://www.facebook.com/2356077694635592/videos/603247133650561/UzpfSTI4MTMxODIxODk0Nzc1ODo5MjM2Njc0NDEzNzk0OTY/?q=gy%C3%B6ngy%C3%B6sfalui%20s%C3%A1rk%C3%A1ny&epa=SEARCH_BOX

Közösségi Régészet 2020.

<http://www.kozossegiregeszet.hu/>

Nagyréde Községi Önkormányzat 2020.

<https://www.facebook.com/NagyredeKozsegiOnkormanyzat/photos/pcb.1780195632156503/1780192205490179/?type=3&theater>

Online májusfa kiállítás 2020.

<https://kozossegekhete.hu/allits-te-is-majusfat/online-kiallitas/>

Paranormális nyomozás 2020.

https://www.facebook.com/Abonyi-Lajos-M%C5%B1vel%C5%91d%C3%A9si-H%C3%A1z-K%C3%B6nyvt%C3%A1r-%C3%A9s-M%C3%B4zeumi-Ki%C3%A1ll%C3%ADt%C3%B3hely-176305825714659/videos/paranorm%C3%A1lis-nyomoz%C3%A1s-4-r%C3%A9sz/934113603693713/?__so__=permalink&__rv__=related_videos

Q7 Karantén kvíz 2020.

<https://www.facebook.com/111543116140937/photos/pb.111543116140937.-2207520000..534577737170804/?type=3&theater>

Süssünk-süssünk valamit! 2020.

<https://kozossegekhete.hu/program/sussunk-sussunk-valamit-avagy-karantenpekek-akcioban/>

Szabadulj ki a Közösségi Szintérből 2020.

https://view.genial.ly/5eb29e9ba12f7f0d7e994637/game-breakout-szabaduloszoba?fbclid=IwAR3U_iCPcRM2uU8iXv9d7nX7BI6s3HOdD7hbt3iGht795wh_HNnBUZ324W4

KULTURÁLIS-MŰVÉSZETI STRUKTÚRÁK PARADIGMAVÁLTÁSAI A KORONAVÍRUS IDEJÉN

HERVÉ-LÓRÁNTH ERVIN

PARADIGM SHIFTS IN CULTURAL-ARTISTIC STRUCTURES DURING THE CORONA- VIRUS

The study presents the changes in artistic and cultural life during the coronavirus. At the time of the coronavirus, a fundamental paradigm shift took place in these two areas: from enclosed spaces, art and culture emerged into online space. The writing deals with how this process took place and what specific events it triggered in our artistic and cultural actions, in the world of professionals and amateurs.

1. BEVEZETÉS

A Covid19-vírus okozta világjárvány számos korlátozó intézkedést hozott magával, többek között azt, hogy – képletesen szólva – az embereket „bezárták” saját otthonaikba. Már a járvány kezdetén sejteni lehetett, hogy a kultúra és a művészet lesznek az igazi kárvallottjai ennek a folyamatnak, és ez a két terület lesz az, amelyik az utolsó helyen áll az államok intézkedéseinek fontossági sorrendjében. Egészen egyszerűen a koronavírus idején azt lehetett feltételezni, hogy a kultúra és a művészet olyannyira háttérbe fog kerülni, hogy a legkevesebb vagy ép-penséggel semmilyen anyagi vagy elméleti/erkölcsi támogatást sem fog kapni. Ebből azt a következtetést vontuk le, hogy a potenciális és a konkrét támogatás megvonása a háttérbeszorítást pedig nemcsak intézményi, hanem intézményesült módon is erősíteni fogja. A kialakult helyzetet ezért – szintén képletesen szólva – úgy írhatjuk le, hogy semmiféle jóstehetség nem volt szükséges ahhoz, hogy a hozzáértő, szakértői szem ne csak megjövendölje, de valójában el is képzelje a kulturális végítélet eljövetelét. Több szakmai és bulvár írás főcíme is jelezte, hogy a kultúrának most befellegzett: „Koronavírus: megállt a művészeti világ is” (www.artportal.hu, 2020.03.09.). Írásom bevezetőjében ezért rögtön le is kell szögezmem, hogy a kultúra ismerőjeként és aktív közreműködőjeként, igyekszem ezzel kapcsolatban nem elfogultan véleményt alkotni, s saját megfigyeléseim alapján inkább amellet érvelni, hogy a kultúra egyetemes érték, még a nagy világjárványok, így a koronavírus idején is. Sőt mi több, felbecsülhetetlen érték az emberi civilizáció számára, s az ún. *átörökítő szerepét* még a világjárványok és világegések idején is kézzelfogható módon tudja betölteni.

A mostani biológiai vírus éppúgy világválságot okozott, mint a múltban lezajlott szellemi vagy materiális alapú gazdasági válságok, amelyek a kultúra és a művészet alkotói, művelői számára valójában egy igen termékeny időszakot is jelentettek, hiszen úgy mint például a pestisjárványok idején vagy a modern kor '20-as éveiben elhúzódó gazdasági világválságban számos világhírű alkotás és művészeti esemény jött létre. Az elzártság, mint állapot egyébként nem idegen az alkotó számára, hiszen alkotói magányát csak így tudja megélni, és az alkotás is sok esetben helyhez köti az alkotót. Az elzártságban letisztulnak a már megfogalmazódott ötletek, s újak születnek, s a közösségi létből, a párbeszédekből, a többszereplős eseményekből merített inspirációk természetes formában hatnak rá. Ugyanakkor maga a válság is inspiráló szerepet tölthet be, alkotói folyamatokat gerjeszthet, illetve a válságban megtapasztalt pszichológiai, társadalmi vagy gazdasági állapot hatást gyakorolhat nem csak a művészre és az alkotói folyamatra, hanem az összes kulturális és művészeti irányra is, amelyek egyrészt ábrázolhatják a maguk valóságában a válságot és annak domináns hatásait, másrészt pedig ellenkultúrát alakíthatnak ki, azaz akár egyfaja „lázadó” művek is születnek a válság hatására.

A fekete halál idejére is számos grandiózus mű keletkezése tehető, például Velence Santa Maria della Salute templomának kupoláján Canaletto örökítette meg veduta képein az 1530-as járványt, Giusto le Court 1670-ben formázta meg monumentális alkotását a Szűzanya tiszteletére, Andrea Palladio 1575 és 1577 között a Megváltó templomban szintén számos alkotásával állított emléket a járványnak. Európa más városai is különféle alkotásokkal emlékeztek meg a pusztító járványról, a bécsi Karlskirchére vagy akár a hazai Rókus kápolnára is gondolunk ebben a vonatkozásban.

1. kép. Művészet járvány idején. Carlo Coppola: Az 1656-os nápolyo pestis. Princeton University Art Museum.

Forrás: Német 2006.

Szintén az egyik legkiemelkedőbb időszaknak nevezhetjük a Belle Epoque (1890-1914) éveit, ami szintén ékes bizonyítéka annak, hogy inséges idôszakban is születnek korszakalkotó munkák megbúvó szuterének aljában, szükös manzárd-szobák gyertyafényében, vagy füstös kocsmák félhomályában, s nem kisebb alkotók keze nyomán, mint H. Toulouse Lautrec, Modigliani, Picasso vagy Dalí, Hemingway tollából, Bugnuel filmjeinek képkockáin, Braque fotóin keresztül meg-elevenednek elöttünk azok az érzések és hatások, amelyeket a mûvészek a válság idején átéltek.

Ezek a kiragadott példák is bizonyítják, hogy a mûvészet és a kultúra értékteremtő és értékmegörzô erejét, szerepét és pozícióját válsághelyzetben nem elméleti filozófiai vagy mûvészettörténeti hipotézisekből kiindulva kell meghatároz-nunk és értelmeznünk, hanem elsősorban a megfigyelő, a résztvevő, az alkotó és a befogadó szempontjából. A tapasztalatokra támaszkodva kell tehát meghatároz-nunk, milyen irányú fejlődés, változások és elmozdulások mentek végbe a közel-múlt mûvészeti és kulturális életének egyes területein, amelyek egyértelműen a koronavírus-járvány hatását tükrözik. Látni fogjuk, hogy átalakult egyrészt a mûvészet és a kultúra szerep- és feladatköre, mind a létrehozó, mind a befogadó szem-szögéből egyaránt, másrészt új mûvészi és kulturális stratégiák jöttek lére, amelyeknek éppen az a feladatuk, hogy közvetítsék azokat a változásokat, amelyeket a kultúra és a mûvészet területén a koronavírus felbukkanása óta megfigyelhettünk. Írásom célja tehát a megfigyeléseim rendszerezése, a kapott eredményből pedig egyfajta következtetés levonására való törekvés a jövőre nézve, ami a trendek várható irányának modellezését és hatásainak előrejelzését jelenti. Ezért szándékosan nem támaszkodtam semmiféle elméleti megközelítésre, szakirodalmi forrásra vagy kiemelkedő alkotásra, ami évtizedek vagy akár évszázadok óta példázza a kulturális és a mûvészeti teljesítmények jelentőségét, hiszen a jelen helyzetben a változások felismerése, az ok-okozati összefüggések feltárása és megértése előbbre való szempont, mint azok kulturális elméletekhez való igazítása.

Tagadhatatlan, hogy bármely állam állampolgára társadalmi helyzetétől, munkájától függetlenül komoly kihívásokkal nézett szembe ebben az idôszakban, s különösen azokra nézve igaz ez, akiknek a munkája *lokalitáshoz*, azaz egyfajta külső helyszínhez kötött, legyen az a turizmusban, a vendéglátásban; hiszen az *otthonmaradás* állapota lényegében számukra az aktív munka végét jelentette, azaz egyfajta kényszerpihenőt, szabadságot, amiben a munkajellegű napi szintű cselekvés materiális része megszűnt. Azon munkavállalók számára, akik helytől független, *temporálisan* is kötetlen munkát végeznek, vagy éppen olyan mûfajokban tevékenykednek, mint az alkotás, a *home office* nem jelentett lényegi változást a munkavégzésben, vagyis ők ugyanazokat a munkafolyamatokat az új feltételek között is el tudták végezni (itt most külön nem kitérve az előadóművészek helyzetére). Nekik ezen idôszak – a korlátozásoktól függetlenül is – az *állandóság* állapotát jelentette, ami egyrészt legalizálta számukra az otthonmaradás tényét, másrészt elfedhette a korábbi szabálytalanságokat (pl. késés a munkahelyről, hosszúra nyúlt ebéidő, határidők csúsztatása, illetve a vezetők által gyakorolt állandó nyo-

más okozta problémák). A művészvilágra az e két állapotban való létezés egyszerre volt jellemző a válság ideje alatt: az alkotók bizonyos mértékben pihenő időre kényszerültek, de ez egyben egy valós alkotói kiteljesedést is jelentett, hiszen a koronajárvány átalakította a művészethez való viszonyulásunkat, de mindenekelőtt megváltoztatta annak prezentálási módjait.

A karantén, mint állapot, a művészeknek egészen mást jelent, mint a hétköznapi emberek számára. Egyrészt egyfajta *statikus* állapotot indukál, ami újfajta élményeken alapuló átlényegülést válthat ki az alkotóból, hiszen a mindennapok folyamatában az alkotói folyamatot maga művész is munkaként definálja, legyen az festés vagy szobrászat, fotókészítés, vagy akár egy grafikai megjelenítés kivitelezése, de ebben a tekintetben egy tollvonás is ugyanazt a definícióját takarja a munkának, mint amit a bányában dolgozó vájár, vagy a számítógép klaviatúráján gépelő hivatalnok ért alatta. A művésznek azonban a karantén *dinamikus* szabadságot is jelentett, a kötöttségek nélküli szabad szárnyalás lehetőségét, míg a kétkezi dolgozónak pusztán a bezártságot, ahol „malmozva” várta a kitörés, a szabadulás, a szabadság pillanatát. Egy darabig, meglehetősen, ő is szabadságként élte meg az otthonlétet, de hamar rá kellett ébrednie, hogy hosszútávon ez a *passzív* állapot nem tartható fenn, mert fontos számára a matéria érintése, a munkaeszköz kézbevétele és a tevékenység megfoghatóságának az élménye, és nem utolsó sorban az anyagi javak, a jövedelem állandósága, biztonsága nyújtotta állapot. Ezzel szemben a művész, az író, az alkotó a karanténban töltött időt újabb gondolatok, ötletek, impulzusok feldolgozására, új művek megtervezésére, művészi énjének kiteljesedésére és művészi teljesítményének érlelésére fordíthatta. Az *aktív* pihenőidőt abban az esetben is alkotóidőként élte meg, ha nem is feltétlen alkotott új művet, s még akkor is, ha ez a fajta állapot állandó dilemmát váltott ki benne a „hétköznapi világ” és az „elvarázsolt művész lét” között, minthogy: ki is végez egyáltalán effektíve munkát? Ebben a tanulmányban az ezzel a kettős állapottal kapcsolatos friss tapasztalataimat részletezem.

A kultúráról és ezzel együtt a kultúra fontosságáról, mindennapi és egyetemes jelentőségéről számtalan mestermű szólt már (Boas 1975, Eco 2010, Geertz 1997, Griffin 2003, Lévi-Strauss 2001, Malinowski 1972), amik vagy patetikusan kitértek a kultúra világot formáló jelentőségére, azaz a közvetlen mindennapi élet-től elvonatkoztatható hatására, és megnyilatkozásaikkal a kultúra lényegét próbálták meg meghatározni, a mindenki számára közös értékektől egészen a nemzeti értékeink kihangsúlyozásáig, vagy éppen a kultúra közvetlenül a mindennapokra gyakorolt hatását elemezték. Mindkét nézőpontnak megvannak a maga generalizált kinyilatkoztatásai, hogy például „kultúra nélkül nem létezne a nemzet” vagy „kultúra nélkül a mindennapi világunk sem lenne olyan sokszínű”. Ezek a mondások éppen a jelen válsághelyzetében nyertek új értelmet, hiszen a válsággal együtt járó problémák a háttérbe szorították a kulturális események jelentőségét, a hírcsokrokban rendre utoljára maradtak a művészettel kapcsolatos hírek, ha egyáltalán bekerültek az aktualitások közé, vagy ami még rosszabb: a válság által érintett területek között és a lehetséges válságkezelési stratégiák sorában a kultúra és a

művészet, valamint az alkotók nem is kerülnek említésre – kivéve egy vékony met-szetet az előadóművészet és a szórakoztatóipar határán.

A történelem viharaiiban azonban számtalanszor láthattuk rá példát, és a közelmúlt eseményeinek sodrában magunk is megfigyelhettük, hogy a válságos helyzet ellenére a kultúra maradt az a tényező, ami mindenütt ott volt, és egy pillanatra sem állt meg, úgy ahogyan azt a fentebb idézett szalagcím jelezte. Ott volt például egy plakáton látható alkotásban, vagy egy aktuális *street art*-ban megnyilvánuló üzenetben, hiszen a művészi nyelven való kommunikáció egyik lényege, hogy a válságban is hallatja a hangját, s megszólalhat akár egy formatervezett eszköz nyelvén, vagy kiállhat a világ elé egy gúnyrajzzal. De mint láttuk-hallottuk, szólhatott az emberekhez a vészhelyzetben egy erkély ablakából is: egy titkosan felcsendülő nóta megtöri a városban megbújó félelmetes csendet, hogy különleges formában üzenjen a válságot megélő és megtapasztaló elkeseredett embereknek. Az alábbi képek, amelyek a koronavírus idején valósággal bejárták a világháló közösségi oldalait, ezeket az új megjelenési formákat példázzák a művészet kifejező eszközeivel, de humorral is felvértezve.

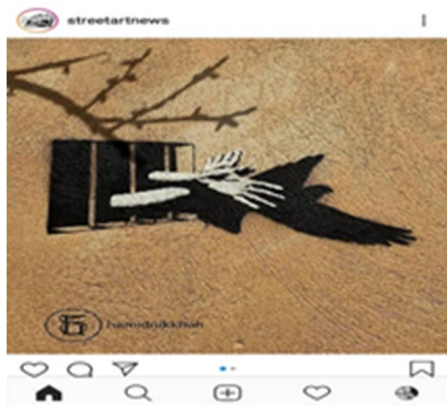
2. kép. „A karantén klasszikus evolúciója”.

Forrás: <https://twitter.com/via22175348/status/1254705109633839105?lang=bg>

A mostani Covid19-vírus okozta válsághelyzet átalakította ugyan a művészi kommunikáció formáit, de a múlt ismét leképezte önmagát: a válsághelyzet új alkotásokat hozott létre, s a múlthoz képest mindössze annyi a különbség, hogy a művészi kifejezési formák és a válságra reagáló művészi események sokkal gyorsabban találták meg a közönséget és a megérdemelt elismerést, illetve hatékonyabban választották ki megjelenésük helyét és terét is. Ez rámutatott arra, hogy a válság egyik lehetséges kezelési módja éppen a művészet, a műalkotás, maga az alkotási folyamat, mert a kultúra és művészet képviselői azok, akik kreatív látásmódjukkal újat tudnak mondani a válságról. Gyorsan tudnak reagálni a fennálló

helyzetre, és így ki tudnak lépni a szűkre szabott vagy zártak is nevezhető pozíciójuktól, új lehetőséget teremtve arra, hogy az embereket a művészet, a kultúra eszközeivel, bármilyen megjelenési műfajban, formában és stílusban, segítsék a válsághelyzet megértésében, leküzdésében, feldolgozásában és megváltoztatásában.

3. kép. „Egyszer csak szabadon”.
Forrás: <https://www.instagram.com>

4. kép. Maszkban.

Forrás: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10223835748629916&set=gm.3357408481004478&type>

2. A KULTURÁLIS, ILLETVE MŰVÉSZETI ONLINE KOMMUNIKÁCIÓ

Korunk kommunikációs formáinak átalakulására az online tér megjelenése és annak a robbanásszerű fejlődése gyakorolta a legnagyobb hatást. Ennek az egyik legalapvetőbb tényezője, hogy mi saját magunk egyrészt részesei, másrészt pedig a létrehozói és katalizátorai vagyunk ennek a folyamatnak, s ebben a szerepünkben mi vagyunk azok, akik újabb és újabb megoldási formákra ösztönözzük a közösségi média tulajdonosait és szakembereit, s mindeközben felhasználóként ki is használjuk azt, hogy a lehetőségeink az online kommunikációban gyakorlatilag határtalanok.

Ezt a kettős szerepet szem előtt tartva, tanulmányom célja az, hogy saját megfigyeléseimre és tapasztalataimra alapozva elemezzem azt az online teret, amelyikben a kulturális és művészi tevékenység a koronavírus idején zajlott, avagy éppen, hogy nem zajlott. A pontosítás végett itt szükségszerű leszögezni, hogy kultúra és a művészet megjelenése az online közösségi rendszerekben nem valami újszerű és új keletű tevékenységet takar, hanem a tevékenységi formák megváltozásáról van szó. A kényszerpihenő alatt átalakultak a megjelenési szokások, más lett a tartalmak mennyisége és minősége, és nem utolsó sorban olyan új egyedi platformok jöttek létre, vagy akár azt is mondhatjuk, hogy a meglévők „*mutálódtak*”, alakultak át úgy, hogy közben új művészeti vizuális megoldások születtek, vagy pedig a műfaji határok összemosódásával jöttek létre újabb és újabb formák. Ez azt jelenti, hogy ez a válsághelyzet olyan újszerű megoldásokat generált, amiknek a leírásakor elsődlegesen azt kell szem előtt tartani, hogy a *social media* felületek a koronavírus idején nem marketingcélokat követtek, hanem az új megjelenési formák, módok segítségével a válsághelyzet kezeléséhez akartak hozzájárulni. Ezért először magát az új ötleteket generáló folyamatot kell megismernünk, hogy ebben az összefüggésben szemügyre vehessük a kulturális és művészeti közösségek túlélő ösztöneit, alkalmazkodásainak formáit. Ezekon túl azt fogjuk megvizsgálni, hogy a mostani válsághelyzet milyen jövőbeli lehetőségeket kínál a kultúra és a művészet számára. Egyrészt ebből következően látni fogjuk, hogy a kultúra több műfajának bemutatása is pusztán egy digitális rendszerre korlátozódott, és ennek következtében alkalmazkodott is az effajta vizuális kommunikáció ismerve-ihéz, másrészt azt is látni fogjuk, hogy a kialakult válsághelyzet a kultúrának bizonyos esetekben előnyére vált, némely esetben azonban éppen a kulturális tartalmak hátrányát okozta. Az is előre leszögezhető, hogy a személyes vagy az érzéinkkel megtapasztalható vizuális élményt nem lehet összehasonlítani a jelenlegi keretek közötti zárt megjelenési formákkal, mégis az aktuális kulturális paletta kínálatának megtekintései és az online térben tapasztalt felerősödött, számtalan műfajra kiterjedő megtekintési intenzitása változásokat jelez a kulturális és művészeti befogadás formáiban is.

A XXI. századi vizuális kultúra kommunikációjára eddig is az volt a jellemző, hogy egyfajta „*egycsatornás rendszerként működik*” (okostelefonok, közösségi online média-csatornák, applikációk stb.), amelyben a kulturális műfajok

megjelenése is egyfajta „kaotikus”, ömlesztett információs térként írható le, amelyet egyrészt a műfaji átjárhatóság, másrészt a műfaji határok elmosódása határoz meg. Természetesen léteznek szorosabb értelemben vett műfaji specifikációk és egyéb művészeti irányokon belüli elkülönülések is, és ebből adódóan műfaji különbségek, de ezek inkább a szoros baráti alkotói vagy a szakmai közönség számára relevánsak csak. Ebben a tanulmányban a populáris kulturális közegnek a vizsgálata volt a cél, amely a jelenlegi állapotában és láthatóságában, szinte mind-egyik műfaji elemet tartalmazza, megújulva vagy átalakulva.

3. ZÁRT TEREKBŐL A KÖZÖSSÉGI TÉRBE

Ahhoz, hogy megértsük, miként jutottunk ki a zárt művészeti térből a közösségi kommunikációs térbe, milyen kulturális csatornákon milyen szokások mentén mutatkoznak be a művészeti anyagok, és milyen átalakulási folyamatok érthetők bennük tetten, gondolatmenetem rövid visszatekintéssel kezdem. Készülő doktori munkámban és egy megjelenés alatt lévő tanulmányomban (Hervé-Lóránth 2021a megjelenés alatt, Hervé-Lóránth 2021b megjelenés alatt) kifejtettem azt az általam felállított hipotézist és több évtizedre visszanyúló megállapításom, mások szerint jóvendőlésem, hogy a tradicionális, zárterű megjelenési formák, múzeumok, galériák, alkotóházak, már nem rendelkeznek ugyanazon minőségi és látogatottsági értékkel, mint egykoron és a nyitott terű (urbánus tér, közösségi média) kommunikáció lényegesen nagyobb lehetőségeket kínálnak, eléréseket biztosítanak a kultúra és a művészet képviselőinek. Vagyis: a galériák és múzeumok, közösségi kultúrházak zárt falain már túlmutatnak a jövőbeli megjelenési és kulturális működési formák. Vitathatatlan, hogy ezen terek létjogosultsága a jövőben is egyfajta státuszt és értékteremtést fog jelenteni a kulturális és művészeti produktumok megalkotói számára, de azt is látjuk, hogy az alkotók nem vagy csak nehezen tudnak továbblépni a zárt terekben, még akkor is, ha igyekeznek az új platformokat, lehetőségeket magukévá tenni és azokat kihasználni. Lényegében szinte evidenciaként működik a régen felállított képlet: a galériában szereplő művészek alkotásai vagy a statikus színházak előadásai mindenkor csak egy állandósult, „*limitált*” közönséget képesek befogadni, legyen az egy kiállítás megnyitója vagy egy színházi premier. Ezeknek az eseményeknek a hosszú kifutási idejében – hónapok alatt – sem lesz annyi elérhetősége, mint a virtuális világban zajló kulturális eseményeknek. Arról már nem is beszélve, hogy az átlagos látogató számára a megtekintésen és az értékelésen kívül több információt valójában nem is közvetítenek a látottak, eltekintve itt a kritikai írásoktól, a szakcikkektől vagy digitalizált csatornán való megtekintésektől, hiszen ezek inkább egy szűk szakmai vagy az átlagos nézőtől komolyabban érdeklődő közönséget szólítanak meg. Tényszerűen nézve a dolgokat: egy kiállításmegnyitó is csak a *vernissage* és a *finissage* idejében jelent számokban mérhető látogatótömeget, s az ezek között eltelt időszakban el-

enyésző a látogatottság, a konkrét nézőszám. A múzeumok esetében a látogatottságnak ez a fajta megközelítése valamivel szélesebb merítést jelent, de a gyűjtemények specifikációjától függő jelenségként értelmezhető. A Nemzeti Múzeumok, nemzeti gyűjtemények, helyi gyűjtemények turisztikai jellegű mintavételeket, statisztikákat jelentenek (vö. kulturális turizmus adataival), azaz a nézők, a megtekintők száma erősen függ a lokális turisztikai mutatóktól is (pl. népszerűségi lista). Gyakorlati megközelítésben ez egyfajta állandósultságot, tehát előre kiszámítható mérőszámot fog megadni a nézőszám esetében, de nem fogja jellemezni a látogatók kulturális és művészi érdeklődését. Ezt az állítást és ezt a fajta látogatottsági megközelítési módot egy másik, szintén megjelenés alatt lévő írásomban, amelynek témája a zárt és nyitott tér értelmezése a művészeti megjelenésekben, bővebben is kifejtem (Hervé-Lóránth 2021c megjelenés alatt). Ezért jelen tanulmányban csak arra a tézisemre támaszkodom, hogy a statikus tér és az online tér közötti eltérő megtekintési számok egy olyan határfok-mutatót képeznek, amely jellemezni tudja a kultúra és a művészet iránti valós és aktuális érdeklődést. Itt érdemes kitérni arra a megállapításomra, hogy a kultúra és a művészet fogalmában, ebben a megközelítésben nincs különbség, hiszen bár tudjuk hogy a kultúra fogalmi rendszere szinte minden emberi cselekedetre jellemzően definiálható (sportkultúra, borkultúra, gasztrokultúra, életmódkultúra, lakáskultúra, mozgáskultúra...), a művészet pedig egy esztétikai fogalom, meghatározott paradigmákkal. Mind ezek ellenére azt gondolom, hogy ebben a kontextusban az ún. kultúra-művészetet egyfajta össze- és átfogó, egységes kulturális jelenségként kell kezelni. A megtekintési adatok közötti differencia úgy is értelmezhető tehát, mint az eltérő megtekintési tér határfokmérője.

A két fogalom – zárt (statikus) tér vs. nyitott (online) tér – sajátos természete alapvetően azonban nem hasonlítható össze csak számok segítségével, hiszen a statikus (zárt) művészeti-kulturális tér adott módszerekkel pontosan lemérhető és számokkal dokumentálható térrel rendelkezik, és csak korlátozottan elérhető, míg az online tér vagy a nyitott terek szinte határtalanul és bármikor elérhető bárki számára, akár ismételt is felkereshető. Ebből következően a két tértípus (offline és online) megtekintési adatai és útvonalai mindig is eltérőek maradnak, hiszen egy térbeli adatokkal rendelkező befogadótérben limitált a bemutatható alkotások mennyisége és a befogadható közönség létszáma és a hirdetési platformjai is bizonyos műfajokhoz kötöttek (programfüzet, plakát, bármilyen reklámhordozó vagy felület, televíziós megjelenések), tehát bármilyen hagyományos médium felhasználásával is csak egy adott környezetben, adott számú érdeklődő bevonásával valószínűleg meg releváns módon a tervezett kulturális esemény.

Az érthetőség kedvéért a megalkotott „zárt és a nyitott tér” fogalmakat kell először kifejteni. A zárt avagy nevezhetjük statikus térnek szinte magától értetődő fogalom: egyfajta statikus keretekkel, falazattal bekerített képzett tereket jelent, amik ebben a megközelítésben a múzeumokat, galériákat, művelődési és alkotó házakat jelentik. Tehát a bemutatás módja egy klasszikus értelemben vett kiállítótér, melyekben valóságosan ki vannak állítva az alkotások, fel vannak függesztve

vagy éppen ki vannak vetítve vagy másfajta installálással a falakon belül pezentáltak. Mindehhez szervesen kapcsolódik a látogatottság száma. Egy kiállítás számára fontos esemény a megnyitó (vernissage) és a záróesemény (finissage). Mindkét esetben egzakt módon lehet mérni a jelenlévők létszámát, illetve a köztes időben – ez függ a kiállítás időtartamától – szintén ellenőrizhető a látogatók létszáma. Mind a tapasztalatom, mind pedig a statisztikák egyértelművé teszik, hogy a két fő eseményen egy nagyobb közönség vesz részt, míg a kiállítás teljes időszakában ehhez képest elenyésző a látogatók száma. A szkeptikusok mostúgy érvelhetnek, hogy ez a nagyobb intézményekben, állami vagy magánmúzeumok esetében nem így van. Természetesen ez csak részben igaz, mert a fenti állításom erre a zárt intézményes rendszerre is igaz, csak nagyobb számadatokkal alátámasztva, és azt is láthatjuk, hogy a számok átlaga konstans. Vegyük akár a Magyar Nemzeti Múzeumot (Botticellitől Tizianóig kiállítás, vö. Szépművészeti Múzeum 2013) vagy az Uffizi képtárat, ezek látogatottságát – persze kiállítástól függően – szinte állandó statisztikai adatok jellemzik. Még az is egyértelmű, hogy a klasszikus művészet még mindig nagyobb érdeklődésre tart számot, mint a mai kortárs gyűjtemények valamelyike. De csak ebben a zárt térben igaz ez, mert tegyük fel, hogy ha a múzeum összes képét megnézik az aznapi látogatók, akkor az egy adott szám, ami nem növekszik. Azonban, ha a múzeum minden nap egy vagy két képet feltenne a közösségi hálóra, akkor mindegyik alkotás megtekintése például a múzeum közösségi hálóján a követőinek létszámával növekedhet, ami feltételezheti a követők követőinek megsokszorozódásait. Belátható, hogy a statikus/zárt térben a látogatói létszám nem tud így növekedni. Ez az állítás azzal is igazolható, hogy amikor a múzeum kilép a virtuális térbe, például egy 3D applikáció segítségével azonnal meg tudja sokszorozni az érdeklődők, a követők és a kedvelők létszámát.

A nyitott tér és az online tér ugyan teljesen külön- és önálló térmeghatározással rendelkezik, de amíg a nyitott tér egy valós, megfogható, helytanilag is definiálható teret jelent, ahol kulturális–művészeti projektek (szabadtéri színház, mozielőadások, koncertek, kiállítások, performancek, flash mobok) a szabad ég alatt zajlanak, addig átvitt értelemben az online tér digitális világában is korlátok nélküli tér áll rendelkezésre. A szabad, azaz nyitott térben végbemenő produkciók statisztikai adatai változók, de ha összehasonlítjuk a zárt térben bemutatott produkciókkal, akkor azt kell mondanunk, hogy éppen úgy működnek, mint az online térben végbemenő folyamatok, csak talán kissé hektikusabban (pl. időjárás függően, napszaktól függően). Ha elvonatkoztatunk a meghívottak vagy a tájékoztatottak listáján szereplőktől, mint azt egy galéria működésében ismerjük, akkor az arra sétálók „belebotlásaiikkal” aktivizálódik a projekt, és az online téren keresztül támogatva nagyobb elérést biztosít a program számára.

A statikus/zárt tér rendszerébe sorolnám az offline megjelenéseket, akár a plakátokat, a katalógusokat, a flyereket, de még a könyveket is, hiszen a kinyomtatott példányok már eleve adják az elérés mennyiségét, még akkor is, ha feltételezzük, hogy ezeknek van hozadéka és akár a duplájával is lehetne számolni az eredményt. Ebből a szempontból kell emlékeztetnünk a dokumentálás módszereire is. Például programfüzet, plakát, bármilyen reklámhordozó vagy felület, televíziós

megjelenések, tehát bármilyen hagyományos médium felhasználásával is csak egy adott környezetben, adott számú érdeklődő bevonásával valósul meg releváns módon a tervezett kulturális esemény.

Mint ahogyan ezt az elmúlt időszak is jól példázta, az online tér felhasználásával „megszűntek” a zárt terek, s bár ezek eleinte elsősorban inkább az imázs-teremtéshez, a *hypoláshoz* járultak hozzá, még akkor is, ha 3D applikációkat is alkalmaztak, amelyeket speciálisan a terek és az alkotások bemutatásához fejlesztettek ki, nem hoztak létre alapvető újdonságokat. Valóságos funkcióváltás csak a közelmúltban, éppen a pandémia hatására következett be. A zárt terekben is elkezdhetetlenné vált a fejlődés, s láthatóan igény is van rá, például a színházak esetében az új irány több alkotói szabadságot ad, és más műfajokkal kiegészülve nemcsak a presztízs növelésére alkalmas eszközzé vált vagy a kulisszák mögé való betekintésre adott alkalmat az online térbe való kilépés, hanem a nézettség növelésére is, történjen ez hazai közegben vagy külföldi közönség számára. A félreértések elkerülése végett, azt minden esetben látni kell, hogy az online tér soha nem fogja pótolni a klasszikus zárterű bemutatói, ábrázolói vagy kiállítási formát, amely az alkotások száma és a látogatók limitált száma ellenére is minden időben a kulturális és művészeti közeg fellegváraként fog funkcionálni. Végül, elengedhetetlen és természetes folyamat az is, hogy az online térbe való kilépés által megváltoznak a gazdasági attitűdök, a marketing-stratégiák újabb csatornákat céloznak meg, így az online kulturális élet gazdasági folyamatait is szükségszerűen át kell majd alakítani a jövőben. Ezt is jól szemléltette az elmúlt hónapokban a koronavírus által kiváltott helyzet.

4. MŰVÉSZETI ATTRAKCIÓK MEGJELENÉSE

Megfigyelhetjük, hogy az elmúlt közel egy évtized technikai újításai következtében a közösségi csatornákon való részvételi arányok és jelenlétek hihetetlen mértékben megváltoztak, egyrészt megnőtt az elérési útvonalak száma, másrészt felgyorsult az elérés sebessége, s ez érintette az emberi lét legkülönbözőbb területeit (pl. az online térben eltöltött idő arányait), amivel párhuzamosan átalakultak a kulturális szokásaink és igényeink is. A fényképalbumok lapozgatása után a gépi programok vizuális könyv- és képszerkesztőit is felváltotta a közösségi tér lehetősége. Ez az a tér, amely az élet bármely területén szinte korlátlan megjelenési lehetőséget biztosított eddig is, és tesz majd lehetővé ez után is. A vizuális kultúra és képviselői számára számos előnyt jelent ez. Ez az óriási térnek tekintett közösségi tér korlátok nélkül fogadja be az intézményes rendszert, a hivatalos és a magánszférát. A webportálok statikusságát részben már fel is váltotta a naprakészen reagáló, dinamikusan fejlődő és azonnal kommunikáló közösségi háló rendszere, amely megköveteli az állandó jelenléteket, az állandó kommunikatív aktivitást. Mint minden egyéb más szakmai terület, így a kultúra és a művészet képviselőinek is végtelen nagy tér került ezzel a birtokába, ami a megjelenésen túl számos más célt

is szolgál, például: az alkotások népszerűsítését, a kulturális események menedzselését, sajátos kommunikációs módok létrehozását.

A pandémia hatására éppen ezek a célok kerültek az előtérbe és változtak meg gyökeresen, ami újabb, módosult funkciókat hozott létre az eddig kialakított *social media* formációkban. A sok előny mellett azonban számos hátrány felett sem hunyhatunk szemet. Többek között észre kell vennünk azt, hogy maga a fejlődés „termelte ki” magából a pozitív és a negatív elemeket, megszületett egy nagy, színes kép, amiben elmélyültek a különbségek a művészettel és a kultúrával foglalkozó bennfentesek és outsiders között. „*A kultúra mindenkié*” vagy „*mindenki lehet művész*”, ezek a mondások közzájön forgó népi bölcsességgé váltak az autodidakta és hobbyművészek körében, a ripacsok, az álcelebek, az önjelölt színészek, a mackónadrágos fitneszguruk, az álbölcsek és a tudós megmondó emberek tömeges megjelenése a koronavírus idején óriási kontrasztként hatott a hiteles tartalmú, szakmai megalapozottsággal rendelkező alkotókkal szemben.

A koronavírus megjelenésétől fogva láttuk, hogy a vizuális kultúra, még ha írott nyelvi formában, tipográfiaileg előre megtervezett formában jelent is meg, robbanásszerű fejlődést mutatott. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy az eddigi alkotó gárda (*art colony*) tagjai is aktívabbá váltak, de az outsiders is felbukkantak a különböző platformokon, s a „*mindenki művész*” felkiáltással magamutogatásba torkollva fejezték ki magukat a válsághelyzet kapcsán. De velük párhuzamosan a valós kulturális és művészi közeg is szükségét érezte az állandó jelenlétnek, s a megszűnni látszó zárt terek és az emberi „érintő” kapcsolatok hiánya miatt, kénytelen volt az aktívabb jelenléttel ellensúlyozni a kialakult kulturális űrt. A művészek, az alkotók, – bármely műfajt tekintjük is –, azt a stratégiát követték, hogy elsüllyesztett, elfeledett műveket vagy saját műveiket, vagy régmúlt alkotásokat ástak elő, s ezzel párhuzamosan – a kényszerű pihenőidőt kihasználva – újabb alkotásokat készítettek. A válsághelyzetben az autodidakták és az önjelölt művészek is felbátorodva léptek színre, hogy akár saját hobbyalkotásaikkal, vagy egyes esetekben másolva a szakembereket – „műveikkel”, előadásaikkal és hozzászólásaikkal elismertséget szerezzenek maguknak, vagy esetleg csak szórakoztassák közönségüket. Ez a hatalmas mennyiségű kulturális és művészeti egyveleg és az eddig soha nem tapasztalt erejű, felfokozott aktivitás, ami a koronavírushozadéka volt, bizonyította a kultúra állandó létjogosultságát és a társadalom kultúrát formáló erejét. Az alkotások hatásvizsgálatától és az értékteremtés minőségétől jelen esetben tekintsünk el! Az alábbi két kép jó példa arra, hogy milyen végletek között mozgott a koronavírus tombolása idején született alkotások mondanivalója és kifejezőkészsége.

5. kép. Változó szerepben 1-2.

Bal oldali kép forrása: <https://www.facebook.com/photo.phpիր-jSQ5v4o51jZp5BUAdF8zZ9qTgvEIFQ2whmuYUQmAcgLaBCPtgh0x>
Jobb oldali kép forrása: <https://ripost.hu/politik/insider/ezt-latnod-kell-klasszikus-festmenyek-a-koronavirus-jegyeben-2395462/>

5. KULTURÁLIS STRATÉGIA-VÁLTÁSOK, MŰFAJI KOOPERÁCIÓK LÉTREJÖTTE

A vírus megjelenésétől kezdve, de legkésőbb az egész országra kiterjedő szankciók bevezetését követően, rövid időn belül kialakuló bezártság-érzés és az ebből adódó bizonytalanság-érzés miatt az eddigi, stabilnak mondható online tendenciák, egyéni webhelyek és portfóliók mellett felbukkantak a magánkezdeményezésű műfaji összefogások, amelyekre válaszul a kisebb és nagyobb kulturális intézmények egyaránt lendületet vettek, és hasonló tartalmakat gyártottak. Az online kultúra térnyerésében nagy szerepe van a *social media*-nak, hiszen számos művész, aki eddig csupán privát profillal rendelkezett vagy rajongói oldalt hozott létre, melyet naponta frissített, a koronavírus idején nem bizonyult elegendőnek a figyelemfelkeltéshez.

A legnépszerűbb közösségi médiumok továbbra is a Facebook, az Instagram, a Youtube, a Twitter, illetve egyre nagyobb népszerűségnek örvend a fiatalok körében a TikTok videómegosztó felülete (vö. Internet Minute 2020). Friss adatok szerint a 15-35 éves korosztályban szinte 100% a naponta internetezők és a közösségi médiát használók száma (Lévai 2019). Egy kutatás szerint az átlagos idő, amelyet naponta internetezéssel töltünk 3,8 óra, s a megkérdezettek 97%-a

használ napi rendszerességgel közösségi médiát, 89%-kal a Facebook vezeti a listát. A Facebook stabilan tartja a pozícióját, de megfigyelhető más formátumok előretörése is, például: Youtube (86%), g+ (32%), Indavideó (23%) és Videa (19%). Az Instagram térnyerése szintén szemötlő, és természetesen a csevegőprogramok (Messenger, Viber, Skype) is nagyszámú napi szintű felhasználót vonzanak. Azok között, akik legalább heti egyszer küldenek ismerőseiknek, barátaiknak, családjuknak ezen a csatornán üzenetet vagy beszélgetnek hanghívással/videóhívással a következő alkalmazások népszerűek: Messenger (83%), Viber (39%), Skype (29%), InstaMessage (16%), WhatsApp (16%), iMessage (14%), FaceTime (13%), Snapchat (12%). (Az idézett adatokat Lévai Richárd osztotta meg közösségi oldalán, <https://kozossegikalandozasok.hu/2019/05/22>). Ezek a csatornák elsődleges funkciója az információmegosztás másokkal, és ha csetelésről van szó, megfigyelhetjük, hogy a szövegalapú üzenetek egyre inkább háttérbe szorulnak a hang- vagy videó megosztású üzenetekhez képest. Ezt a megállapítást támasztja alá a fentebb idézett kutatás is: ún. *text chat* üzenetet a felhasználók 86%-a vált naponta, és 64% kedveli egyre jobban az *audio/video chatet* is. Ezek és más kutatások egy olyan fejlődést jeleznek, amire a művészi kommunikációnak is reagálnia kell, s pontosan ez történt a korona idején. A fenti csatornák élenjártak a funkcióváltásban, s számos aktuális kulturális esemény megosztásában kaptak jelentős szerepet a koronavírus idején.

A közösségi médiával foglalkozó kutatásokban (pl. Nagy Közösségi Médiakutatás 2019) a klasszikus evolúciós fejlődés mintájára az elterjedés, a használatba vétel időtartamát vesszük alapul, s ebben a tekintetben egy igen gyors fejlődésnek lehettünk a tanúi a járvány kitörésének pillanatától. Ennek a fejlődésnek mára vannak meghatározható periódusai, ha úgy tetszik korszakai, amelyekre különböző megosztói és felhasználói magatartások a jellemzőek, például a pandémia első és második szakaszában teljesen más típusú híradási formák terjedtek a közösségi hírportálokon. Ezzel kapcsolatban megfigyelhettük, hogy az első időszak uralta káoszt hamar felváltotta a kiegyensúlyozott, következetes és kitartó megjelenés, aminek hamar kialakultak a sajátos koncepciói és az egyes formátumokhoz köthető aktivitásai. Ez a tendencia, azaz megjelenésekben a rendszeresség és a rendszerezettség a koronavírus második szakaszában alakult ki.

A karantén első szakaszában először a hagyományos kulturális specifikációk alapján a filmes, az irodalmi és a gyermeknek szóló oldalak látogatottsága nőtt meg hirtelen, illetve az otthonról készült/közvetített workshopok száma is látványosan emelkedett, és valójában a gasztronómia témákban kezdett újra aktivizálódni a rendszer, hiszen a kijárási korlátozások következtében a felhasználók ötleteket kerestek az otthoni időtöltéshez, többek között a főzéshez. A klasszikus kommunikációs sémák szerinti tipizálás alapján azt láttuk, hogy a pandémia idején a karantén első harmadában éppen a gyermekeknek szóló, az állatokkal foglalkozó, valamint a gasztronómiai témájú megjelenések voltak a legnagyobb nézettséget elérő műfajok. Csak a karantén második periódusában jelentek meg az online színházi előadások, az irodalmi összeállítások, majd létrejöttek az olyan gyűjtőportálok, ahol szinte minden kulturális és művészeti műfaj képviseltette magát, majd

egy következő lépésben, új formaként, csaknem az összes, kultúrával foglalkozó platform azonnal egyfajta gyűjtőportálként kezdett el működni, még a specifikus, azaz az egy kiválasztott témával foglalkozó gyűjtőportálok, a már régóta jelenlévő online platform-formák is ennek a sémának megfelelően alakultak át, hiszen ezek eddig elsősorban műfaji meghatározások és műfaji besorolási kritériumok alapján működtek. A koronavírus idején a gyűjtőportálok a szó valódi értelmében is elnyerték jelentésüket és tartalmi struktúrát kaptak, hiszen ezek most egy *konceptió* szerint összeállított kulturális műfajokat összefogó portállá alakultak át, amiben a színházról az irodalmon keresztül a művészet minden ága (kiemelten a hazai kortárs művészek és alkotásaik) képviselteti magát, de akár a fitness és a gasztronómia is. Például: Fidelio 2020., Innsbrucki Műsor – Gyerek, Család 2020., Programturizmus 2020., We Love Balaton 2020., We Love Budapest 2020.. Ez azt jelenti, hogy a szűkre szabott tematikus egységek felbomlottak, helyettük a portál információit összefogó egységek jöttek létre. Gondolok itt olyan koncepciókra, ahol interaktív művészeti kiállítások zajlanak, vagy aktív performanszok jelennek meg az online térben, sőt a házi karanténban a zenei világ alternatívabb attrakciói is elérhetővé váltak.

További példaként megemlítendő, hogy a vírus idején a színházi világ is kilépett az online térbe, s a színházak zárt ajtóit mögül most sokkal nagyobb közönséghez jutottak el az előadások, vagy egyes színtársulatok tagjainak magánműsorszámai, színészek felolvasásai, valamit önkéntes csatlakozásaik más műfaji irányokhoz is. Mindez kedvezően befolyásolta a hazai kultúra fenntartását és értékének emelését, legyen szó egy fővárosi vagy vidéki színház, társulat működéséről a karantén idején, amely érdekes módon a közöttük feszülő különbségeket (pl. fővárosi színházak prioritása) is feloldotta.

A műfaji meghatározás gyűjtőfogalmán belül megkülönböztetünk ún. alcsoportokat, vagy stílusirányokat is, illetve a korcsoportok szerinti felosztást is gyakran alkalmazunk. Ide tartozik a gyermekekhez szóló produkciókon belül a meseolvasás, a bábszínház, egyéb foglalkoztatók és zenei koncertek (Veronaki, Tiztolmese, Vaskakas, Kuttyomfiggy, Farkasházi Réka, Pompom meséi stb.). Meglepő jelenség volt a karantén idején, hogy nem csak a műfaj felsorolt és jeles képviselői, szakmai tagjai, esetenként hírességeinek az előadásai voltak csupán jelen a különböző internetes felületeken, hanem bizony jelentős létszámmal képviseltették magukat az önjelölt önkéntes előadók, mint például a háziasszonyok, a kismamák és a nagymamák is, amint mesét vagy történetet mondtak, vagy más módon igyekeztek lekötni a gyerekek figyelmét, akiket a szobában, a házban, tehát mindenképpen egy zárt térben kellett lefoglalniuk. A „*cukiság-faktor*” mérésében a kisgyermekek önálló előadásai vitték a prímet a közösségi médiákban, az is elég volt, ha igazi, „autentikus” formában felolvasták, vagy a maguk értelmezésében előadták kedvenc műveiket, önfeledten énekeltek és táncoltak. A gyerekek saját, önálló produkciói is óriási érdeklődésre tartottak számon.

A filmnek, mint műfajnak a megjelenése ma már alapnak számít az online térben, hiszen az online térben mozgó nagy forgalmazók, közvetítő csatornák vagy ún. filmtárak azóta örvendenek töretlenül nagy nézettségének, amióta csak jelen

vannak a világhálón. A film ettől kezdve általános és állandó tényezője közösségi térnek, s valójában egy folyamatos szolgáltatásról van szó, ahol nemcsak maga az alkotás, hanem a hozzá tartozó kiegészítő vizuális anyagok is elérhetőek lettek. A mozik valóságos terének hiányát a koronavírus idején csak a romantikus, az öszszebújós, popcornos programok tekintetében érezhettük, illetve a mozi, mint esemény közösségformáló hatása jelentett bizonyos formában hiányt, de a házimozik gyűjteményei vagy a nagy filmgyártók ingyenes megosztásai (HBO, Netflix, Youtube) okán nem beszélhetünk arról, hogy jelentős mértékben csökkent volna a vizuális látvány mennyisége, sőt! Esetenként inkább a nézőszám emelkedését figyelhettük meg, hiszen elérhetővé váltak ebben a közegben a régi, klasszikus filmek, felbukkantak a filmcsemegék, amelyek eddig elzárt vagy legalábbis nehezen hozzáférhető gyűjtemények darabjai voltak csak, és megszokasodtak az új filmekhez való ingyenes hozzáférési lehetőségek is. Érdekességként értékelhető, hogy a koronavírus idején nemcsak a szorosán szakmabeliek alkotásai, hanem a filmmel foglalkozó és a filmművészetet oktató intézmények fiatal alkotóinak is felkerültek az anyagai az online közösségi terekbe, ami számukra kitűnő bemutatkozási lehetőséget nyújtott, műfaji megkülönböztetés nélkül. A korona-járvány idején tehát megmaradt a film szórakoztató ereje, bemutatási módjai statikusak maradtak, és a korábban már működő csatornák most nagyobb mennyiségben és szabad hozzáféréssel tették lehetővé megtekintésüket.

A karantén időszaka új megoldásokat hozott a képzőművészetben is. Egyes művészeti ágak és képviselőinek alkotásai eddig is jelen voltak ugyan az online térben, de jellemzően nem intézményi háttérrel biztosított megtekintésre. Most nem csak bepillantást nyerhettünk a nagy múzeumok tárlataiba online, hanem a szinte teljes kollekciónkat élvezhettünk otthonunkból, 3D applikációkkal kalandozhattunk egy múzeum termeiben és a művészet útvesztőiben (pl. Ludwig Múzeum 2020). Ami eddig csak turisztikai vonzerőként vagy esetenként egy művészeti attrakciót beharangozó kiállítás csábító reklámjaként volt elérhető az intézmények portáljain, nyitólapjain vagy Facebook oldalán, ahhoz most nyilvános online hozzáférést kaptak a nézők. A magán művészek, alkotók online bemutatkozásai, portfóliói is bővültek, igényesebbekké váltak, és megindult a *self action*, azaz saját maguk hypolása, menedzselése. A figyelemfelkeltés érdekében olyan megoldásokkal fűszerezték ezt a kommunikációs formát, mint például művészeti kvízeket, játékokat, rejtvényeket vagy történeteket csatoltak a munkáikhoz, technikai leírásokat és érdekes információkat osztottak meg a nézőkkel, kiegészítve azokat alkotói kulisszatitkokkal. A megrendezett, illetve élőben közvetített workshopjukban a művészek bemutatták az alkalmazott művészi technikákat, s ellesve azokat, otthonunkban tanulhattunk autodidakta módon rajzolni, festeni, vagy szobrokat készíteni. A koronavírus idején magam is más szemszögből alkottam, és az új stílusban csatlakoztam a változásokhoz, ezzel is támogatva néhány ötletes kezdeményezést. Ennek a folyamatnak az eredményét az alábbi képek mutatják.

7. kép. Hősök.
A szerző rajzai.

Véleményem szerint – és néhány, a szakmában tevékenykedő alkotó szerint is – az irodalom éppen a világvárvány idején élte legújabb virágkorát. A művek nem egyszerűen a polcokon heverték, arra várva, hogy kezünkbe vegyük őket, hanem megelevenedtek az alkotók által, manifesztálódtak, mondhatni, „megszóáltak” a virtuális világban. Az alkotó, aki eddig a papírra vetett betűi mögött rejtőzött, esetleg időnként egy író-olvasó találkozó kedvéért elhagyta az „elefántcsont tornyát”, most kilépett az irodalmi diskurzusok szűk szakmai berkeiből, és a saját írói hangján szólalt meg (Greco Krisztián, Hevesi Judit, Lackfy János). Számos irodalmi szöveg megjelent letölthető hangoskönyvben, az író saját előadásában vagy egy színész tolmácsolásában (Madarász Éva, Borbély Alexandra, Magyar Bálint, Epres Attila). Kiderült, hogy ebben az időszakban az írók sem szenvedhettek „alkotói válságban”, hiszen „az idő és a hely fogságában” sorra vették elő a megkezdett vázlataikat, az ún. „fiók-írásaikat”, vagy kezdtek bele újabb nagyszerű alkotásokba, s osztották meg a közönséggel, hogy az írás mely szakaszában tartanak éppen. Ebben a formában az irodalmi alkotások megszületésének, s magának az írásnak a folyamatáról is többet tudhattunk meg, mint korábban bármikor. Ami eddig alkotói titok volt, most érdekes információvá vált, az alkotók tehát nemcsak alkottak, hanem tanítottak is, megosztották velünk a szakmai fortélyokat.

A zene műfajában is komoly változásokat észlelhattünk az elmúlt hónapokban. Egyrészt információgazdagabbak lettek az eddigi zenei gyűjtőportálok, s sűrűbb is lett a megjelenésük az online térben, nagyobb lett a látogatottságuk. De ami még érdekesebb: feltűntek és megszorodtak az egyéni zenei produkciók, mondhatni, hogy a profik mellé felsorakoztak azok is, akik ezidáig legfeljebb a

zuhanyzóban énekelték Tosca áriáját. A profi zenészek a gyűjtőportáli aktivitás mellett elindítottak több magáncsatornát is, de olyan is előfordult, hogy akár több zenész is összeállt és napi rendszerességgel magánprodukciókkal jelentkezett be egy adott online csatornán. A zenei műfajok sajátossága alapján eddig sem volt probléma egy-egy produkció számára a távolság, de pontosan ez a tényező hozott létre változásokat a koronavírus idején. A koncertek és a rajongókkal való személyes kapcsolat híján aktívabbak lettek a művészek, és ez összetettebbé, szerte ágazóbbá tette a műfaji kínálatot is. A korona-járvány idején megváltozott a zenészek és egyébként a művészek többségének az alkotói magatartása: ez az időszak elsősorban az imázs fenntartását jelentette számukra, illetve egy meditatív alkotói időszak beköszöntét. Egy régi-új műfaj is újra kibontakozott világszerte: a gyorsan terjedő balkon-koncertek rendszeresen ismétlődő előadásokkal szórakoztatták a lokális közönséget.

Az oktatás klasszikus formái a karanténban teljesen a háttérbe kerültek, s azt láttuk, hogy alapjában véve az oktatás éppen most vette fel a XXI. század igényeinek megfelelő irányt, azaz a digitális és virtuális oktatás átvette a katedra helyét. Ez a fajta oktatási mód nem új keletű, inkább az az új elem benne, hogy természetessé vált az olyan oktatási rendszerekben is, amelyekre eddig a személyes tanár-diák kapcsolaton alapuló tanulási formák és a hagyományos időbeosztást megkövetelő iskolába járás volt a megszokottan jellemző. A digitális oktatás mind-ezidáig nem jutott nagy szerephez intézményes keretek között, mert vagy nem tartottak rá igényt, vagy nem számoltak a technikai feltételekkel, vagy éppen az oktatók vetették el ezt a modern kori oktatási módszert, és ragaszkodtak a hagyományos tanítási rendszerhez. Csak most tapasztaltuk meg az online oktatás egyszerűségét és gyakorlatiasságát, aminek következtében a mostani időszakban felértékelődött az online térben megszerezhető tudás mennyisége és minősége. Szinte mindenki, aki valamiben jó, vagy csak jónak tartja magát, „tudós, akrobata, táncos, fitnesszguru”, az elmúlt hónapokban meg akarta osztani tudását, produkcióit másokkal. Legyen szó bármilyen „önképzőkörös” ismeretekben való jártasságról vagy tapasztalatról, a hangsúly a megosztáson, az elérhetőségen és a *personal branding* van. A profik számára ez az időszak egyfajta kiugrási lehetőséget jelentett vagy akár a régen megérdemelt sikert hozta meg, ha a megosztani kívánt tartalom és a megosztás formája mögött egy komoly, másoknak segítő, másokat támogatni szándékozó célt is meghatározhattunk (Szalai Nóra 5 perc angol, szakmatanulás online). Azok, akik a járványügyi intézkedések hatására otthon maradtak, részben igyekeztek „felszabadult” idejüket hasznosan tölteni: sokan arra használták az időt, hogy képezzék magukat és ingyenesen igénybe vették a megszapordott online kurzusokat, illetve éppen a felkínált képzések valamelyikét.

A sport helyzetének átalakulása is nagyszabású változásokat hozott létre az online térben. A „*karantén sport*” lett az egyik legkedveltebb szórakozás, mivel a bezártság okán az emberek nem mehetek ki eleget a szabadba, s még a munkába járás mozgásmennyisége is beszűkült a négy fal közé, s ennek következtében, még azok is, akik eddig nem üztek semmilyen sportot, komoly inspirációt kaptak azokon a portálokon keresztül, amelyek a karanténbeli életmódhoz adtak tanácsokat,

illetve a zárt helyhez alkalmazkodva találtak ki új mozgásformákat. A profi sportolók, akik számára az új helyzetben is egyértelmű volt a mozgás és fittség megtartása, szintén kedvet kaptak ahhoz, hogy online edzéseket tartsanak, vagy más műfajokban is kipróbálják magukat, s például gyermekjógát tanítsanak vagy időseknek szóló mozgásformákkal hívják fel a figyelmet a karanténban megváltozott körülményekre és a mindennapi mozgás fontosságára.

A mindennapok tevékenysége a főzés, a karantén idején egyfajta „*karantén-kitchen*” mozgalommá nőtte ki magát. A konyhaművészet nagyjai mellett (Mautner, Lokodi, Krausz, Szél) kibontakoztak a vállalkozókedvű konyhatündérek is, akik minden nap odaálltak a saját otthoni tűzhelyeikhez, és jókedvűen sütöttek-főztek a karanténban is, és ezzel is segítették a karanténbeli élet minőségibb megszervezését, s gyakran egy saját tematika szerint ország-világ elé tárták főzési tudományukat. Mondhatni, hogy a karanténban az egész ország főzött, s előkerültek a régi, tájegységenkénti specialitások, sok érdekes gasztronómiai információ kíséretében, amiket az otthonukban főző emberek előadásában biztosan szívesebben hallgattak/néztek meg sokan, s nem a szakácskönyvet lapozgatták. Egy-egy újra gondolt birkapaprikás, esetleg édesanyánk húslevese, tehát a saját ötletek és a saját hagyományok átadása került az érdeklődés középpontjába, mivel ez a hétköznapi emberek karanténbeli életét képezte le. Ez közösségi konyhává alakította át az internet képi világát is, megnőtt a saját készítésű fotók presztízse és megosztása a neten.

6. BEFEJEZÉS

Ahhoz, hogy a fenti témákban az otthon töltött időben valóban hasznos információkhoz jusson az érdeklődő, legyen szó egy online kulturális bemutató időpontjáról, egy tematikus programajánló csokorról az esték hasznos és kellemes eltöltéséhez, nem pusztán csak gyűjteni kell az online térben felbukkanó anyagokat, hanem ezeket speciális műfaji kritériumok alapján rendszerezni is kell majd a jövőben. Például a felhasználók igényeinek megfelelő, célzott programtervekkel lesz célszerű hamarosan előállni az online térben is. Az alábbi táblázat összefoglalóan, példákkal kiegészítve mutatja a fentiekben leírt tematikus, részben műfaji csoportosítás eredményeit:

Műfaj	Tematika	Példa/gyűjtőportál
Színház	aktuális és régi előadások, színészek felolvasásai	https://papageno.hu/intermezzo/2020/03/folyamatos-ingyenes-kozvetitesek-es-korlatlanul-elarheto-szinhazi-eloadasok-es-koncertek/ https://www.facebook.com/Szinhaz.Central/ https://szinhaz.online/ https://hvg.hu/cimke/%C3%96rk%C3%A9ny%20online%20premier https://szinhaz.hu/2020/04/08/kulfoldon_es_itt-hon_is_nagy_sikert_ertek_el_az_első_magyar_karantén-színház_eloadasai

		https://index.hu/kultur/2020/04/08/katona_jozsef_szinhaz_karantenszinhaz_video_kocsis_gergely_danko_istvan/ https://embed.culturalspot.org/embed/exhibit/CwICELa-OgXa3LA
Film	klasszikus filmek, retro filmek, aktuális filmek, gyermekfilmek	https://roadster.hu/ https://nfi.hu/hu/hirek/a-magyar-film-napja-2020 https://www.mafab.hu/article/100-remek-film-melyet-ingeny-nezhetsz-amig-zarva-tartanak-a-mozik-15 https://filmarchiv.hu/hu/alapfilmek/online-filmklasszikusok
Képzőművészet	alkotók portfóliói, alkotók napi anyagainak bemutatása, saját workshopok	https://virtualiskiallitas.mng.hu/ https://www.ludwigmuseum.hu/muzeum-otthonrol/ismerkedj http://mucsarnok.hu/panoramafoto/lynch/ http://mucsarnok.hu/panoramafoto/ventura/ https://www.szepmuveszeti.hu/utvonaltippek/a-kelet-vonzasaban/ https://artsandculture.google.com/exhibit/bridges-ages-budapest/bwKSDUZxXjuULg
Irodalom	vers, próza, írók felolvasásai, színészek felolvasásai	https://pim.hu/ https://epa.oszk.hu/ https://mek.oszk.hu/ https://szabomagda.pim.hu/ https://www.mupa.hu/media/digitalis-irodalom https://pim.hu/hu/dia http://www.mek.oszk.hu/html/vgi/kereses/kereses.phtml?id=1025&sub_id=1&table=dc_creator&megnevezes=%27szerzo%27&mezoertek1=Rejt%F5&mezoertek2=Jen%F5
Gyerekprogramok	gyermektánc, mondókák, gyerekversek, énekek, altatók, színészek felolvasásai, sport kicsiknek, gyermekjoga, kreatívmozgás, kreatív előadások, mesefilmek, stb.	www.programturizmus.hu www.family.hu www.minimatine.hu https://www.gyerekprogramajanlo.hu/hetvegi-program-ujdonsagok/elo-kozvetitesek-gyerekeknek-folyamatosan-frissulo-lista/54716/ https://www.facebook.com/Tintanyulak/ https://www.facebook.com/tiztolmese/ https://www.facebook.com/Mad%C3%A1rkames%C3%A9i-Minden-gyerekek-j%C3%A1r-mese-101374014835791/ https://www.youtube.com/channel/UCAILH7hdpL3XzRgoMWhZuzA
Sport	fitnesz, jóga, gyógytorna, speciális mozgás, gyereksport, időskori sport, sakk, stb.	www.digisport.hu www.azonnali.hu https://www.facebook.com/YogaRamadasa/ http://trendaleke.hu/index.php/bestof-blog/item/3491-tesiora-otthon-ingenyes-online-testedzesre-invital-akeckemeti-spartanfit-oktato
Oktatás	nyelvtanulás, beszédfejlesztés, lakberendezés, kreatív témák, sakk, üzlet, sport, stb.	www.oktatas.hu https://www.youtube.com/channel/UCqG2OK1ZyZ8_qmPEds8nuuA https://www.5percangol.hu/alapfok_irasbeli/switzerland-is-the-best-place-to-be-born-in-the-world-lyukas-szoveg-keg-es?fbclid=IwAR0DzpIkLmd_4fpgpDwVG23gc4kcnZsJWwB6EYrKR-ZWICYfyE99Z8WzhNo https://koronavirus.gov.hu/cikkek/itm-megnyilt-jelentesezi-lehetoseg-az-ingenyes-online-informatikai-oktatasra

		http://www.mediapiac.com/trending-now/10-online-tanfolyam-a-koronavirus-jarvany-idejere/114343/ https://tanfolyamokj.hu/online-tanfolyamok/ http://eisz.mtak.hu/index.php/hu/378-a-koronavirus-jarvany-ideje-alatt-szabadon-hozzafertetho-nemzetkozi-szakirodalmi-forrasok.html
Zene	komolyzene, klasszikus, jazz, alternatív, pop, stb.	https://chikansplanet.blog.hu/ www.konzert.hu https://www.youtube.com/watch?v=g9oln0zb8II&fbclid=IwAR0_xCHSP4E3mKDexiB9nCI-pCbW41MvwMad-VYW9AzyUY8CjtqrTjnao6o https://www.youtube.com/watch?v=DZMJWpH-HGD4&fbclid=IwAR1mYJBC2jocFxF72-8BN7J6HqasF2kKeYgqLbpiGxzzEb747AtP4IJK_Ig8 https://likebalaton.hu/telepules/balaton/programok/online-akos-karantenkoncertek-147272/ https://recorder.blog.hu/2020/03/16/online_koncertek_a_koronavirus_idejen_koncert7 https://www.mupa.hu/media/video

1. táblázat. Online kulturális, illetve művészeti tevékenységek.

A fenti tematikákban és műfajokban igényes kulturális hírekkel csak akkor érdemes megjelenni, ha az nem feltétlenül „*elbulvárosodást*” jelent, hanem egyfajta aktív, azonnali hírfolyamot, amely a közösségi csatornákon is folyamatosan látható, követhető és letölthető. Kultúra-kutatóként az a véleményem, hogy pont ezen időszak bizonyította azt, hogy az online térben új kulturális stratégiák kidolgozására van szükség és ebben át kell értékelnünk a kultúrával foglalkozó szakemberek (outsider vagy insider) és résztvevők tevékenységét is. Meg meg kell látnunk az általunk való megszerezés, közvetítés és ajánlás fontosságát, nemcsak hazai vonatkozásban, hanem a diaszpórában élők számára is célzottan kell működtetnünk az információküldést, mint ahogyan ezt a Hazanéző portálja is mutatja (8. kép).

8. kép. A Hazanéző nyitólapja. Forrás: <https://vjm.hu/hazanezo/>

A pandémia idején megfigyelhető tendencia volt ugyanis, hogy a karanténban minden állam, minden nemzet a bezártság sajátosságából következően a saját nemzeti kultúráját részesítette előnyben, felerősödtek a nemzeti kulturális karaktereket bemutató platformok, a nemzeti értékeket bemutató híradások, információk, imidzs-erősítő reklámok. Erre a stratégiára a kreatív művészeti társadalom a sajátos helyzetéből adódóan azonnal reagált is: a felsoroltakat kiegészítve, vagy éppen újabb megjelenéseket generálva és alkotókat ösztönözve az önálló megjelenésekre és intezitásuk növelésére a korona idején. Az intézményi rendszerek, amelyek egy ország kulturális életének vezető formálói és az aktuális kulturális irány valódi „megmondói”, szintén gyorsan reagáltak erre a helyzetre, és bemutatták a hazai kulturális intézmények koronavírus idején született produkcióit, de általában csak azokon a saját csatornáikon, amelyek már a vírus előtt is hatékonyan közvetítették a nemzeti kultúra értékeit.

Éppen ezért a külföldi missziókban található kulturális intézmények, illetve vezetőik számára sem volt kérdéses az, hogy ezt a stratégiát fogják követni, és a diaszpóra számára is elérhetővé teszik, pontosabban az ott élő magyarok otthonaiba is beviszik a magyar kulturális élet aktuális eseményeit. Érdekesség, hogy a vírus idején a diaszpórában élők is sokkal aktívabbá váltak, követték a hazai reakciókat, és gyors üzemmódban állították össze a saját kulturális csomagjaikat és percre pontosan közvetítették a hazai megjelenéseket a külhonban maradtak számára. Mi is tettünk egyfajta kísérletet arra, hogy az általunk már korábban megalakított és sikeresen működő, kísérleti jellegű online „INNkultur” Facebook oldalt (www.facebook.com/innkultur/) felhasználva a helyi – jelen esetben az innsbrucki diaszpórának – állítsunk össze naprakész híreket, és tematizálva közvetítsük a hazai felpozsdukt kultúrélet aktualitásait. Az oldalt jelenleg 439 érdeklődő követi.

9. kép. A karantén idején létrehozott „karantINNkultur” Facebook oldal.

IRODALOMJEGYZÉK

- A kultúra soha nem áll le – művelődés a karantén idején.* 2020.
<https://vasarnap.hu/2020/03/19/a-kultura-soha-nem-all-le-muvelodes-a-karanten-idejen/> [letöltve: 2020.05.23]
- Boas, F. 1975. *Népek, nyelvek, kultúrák.* Budapest: Gondolat.
- COVID-19 impact on culture: new funds must reach creative sectors immediately.* 2020.
<https://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20200326IPR75912/covid-19-impact-on-culture-new-funds-must-reach-creative-sectors-immediately> [Letöltve: 2020.05.23]
- Eco, U. 2010. *A szépség története.* Budapest: Európa kiadó.
- EU support for artists and the cultural and creative sector during the coronavirus crisis.* 2020.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649414/EPRS_BRI\(2020\)649414_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649414/EPRS_BRI(2020)649414_EN.pdf) [letöltve: 2020.05.23]
- Fidelio 2020.
<https://fidelio.hu/>
- Geertz, C. 1997. *Az értelmezés hatalma.* Budapest: Századvég.
- Griffin, E. 2003. *Bevezetés a kommunikációelméletbe.* Budapest: Harmat.
- Hervé-Lóránth E. 2021a megjelenés alatt. *Kultúrakommunikáció. A nyelvi és vizuális kultúra strukturális változásai a XXI. sz. urbánus terében német-magyar összehasonlítás alapján.*
- Hervé-Lóránth E. 2021b megjelenés alatt. *Kulturkommunikation. Die strukturellen Wandlungen der sprachlichen und visuellen Kommunikation im urbanen Raum des 21. Jahrhunderts am Beispiel eines deutsch-ungarischen Vergleichs.* In Zipser, K. – Kegyes, E. (Hrsg.) *Deutsch-ungarische kontrastive Studien. Aktuelle Fragen der vergleichenden Literatur-, Sprach- und Kulturwissenschaft.* Innsbruck: Universität Innsbruck.
- Hervé-Lóránth E. 2021c megjelenés alatt *A külföldi nemzeti kultúrintézetek kulturális tevékenységének strukturális reformjára irányuló tanulmány. Külügyi Szemle.*
- Innsbrucki Műsor – Gyerek, Család 2020.
<https://www.facebook.com/groups/1474854559399577/>
- Internet Minute 2020.
<https://hu.wizcase.com/blog/23-lenyugozo-statisztika-az-internetrol-es-a-kozossegi-mediáról>
[Letöltve: 2020.08.29.]
- Lévai R. 2019. *Magyarok az interneten és a közösségi médiában,* közzétéve: 2019.05.22., <https://kozossegikalandozasok.hu/2019/05/22/magyarok-az-interneten-es-a-kozossegi-mediaban/> [Letöltve: 2020.05.25.]
- Lévi-Strauss, C. 2001: *Strukturális antropológia.* Budapest: Osiris.

Ludwig Múzeum 2020.

<https://www.ludwigmuseum.hu/muzeum-otthonrol> [Letöltve: 2020.05.23]

Malinowski, B. 1972. *Baloma*. Budapest: Gondolat.

Művészetek a koronavírus idején – Koronakrónika 14. rész

<http://eper.elte.hu/index.php/2020/04/23/muveszetek-a-koronavirus-idejen-koronakronika-14-resz/> [Letöltve: 2020.05.23.]

Nagy *Közösségi Médiakutatás 2019*.

<https://markamonitor.hu/2019/11/05/nagy-kozossegi-media-kutatas-ime-a-2019-es-hasznalati-szokasok/> [Letöltve: 2020.08.29.]

Nagy *változásokra kényszerül a műkereskedelem is a koronavírus idején*. 2020.

<https://papageno.hu/featured/2020/03/nagy-valtozasokra-kenyszerul-a-mu-kereskedelem-is-a-koronavirus-idejen/> [letöltve: 2020.05.23.]

Németh I. 2006. *Művészet a pestis árnyékában*, közzétéve: 2006.05.17. In: *Ponciculus hungaricus*, X(7-8) <http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/hidverok/nemeth-lam4.html> [Letöltve: 2020.05.23.]

Programturizmus 2020.

<https://www.programturizmus.hu/>

Support students and creative industry to mitigate effects of containing COVID-19. 2020.

<https://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20200317IPR75101/support-students-and-creative-industry-to-mitigate-effects-of-containing-covid19> [Letöltve: 2020.05.23.]

Szépművészeti Múzeum 2013.

<https://www.szepmuveszeti.hu/kiallitasok/caravaggiotol-canalettoig-az-italiai-barokk-es-rokoko-festeszeti-remekmuvei/> [Letöltve: 2020.08.25.]

Támogatás az európai kulturális szférának a járvány idején. 2020.

<https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20200423STO77704/tamogat-as-az-europai-kulturalis-szferanak-a-jarvany-idejen> [Letöltve: 2020.05.23.]

We Love Balaton 2020.

<https://welovebalaton.hu/>

We Love Budapest 2020.

<https://welovebudapest.com/>

VESZÉLYHELYZET ÉS ÖNKÉNTESSÉG

HORVÁTH ZOLTÁN

EMERGENCY AND VOLUNTEERING

The role of volunteering in the emergency has been re-evaluated – many people needed help because of the restrictive measures. At the same time, due to the periodic transformation of school and work activities, more time was freed up, so those who had not been able to take on such a task before had the time and opportunity to take up voluntary work.

Shortly after the announcement of the epidemic threat in Hungary, the local government of Szombathely set up a voluntary recruitment program, for which 388 people applied.

In my study I analyze the data of the applicants for the volunteer program, which shows that there is a significant difference in terms of gender, age and education from those who tend to volunteer in a normal situation.

1. BEVEZETÉS

A koronavírus által okozott járvány és annak következtében elrendelt veszélyhelyzet Magyarországon is jelentősen átalakította az emberek hétköznapjait több hónapra. A kijárási korlátozások, intézményi bezárások, távmunka elrendelések alapvetően alakították át a szokásokat.

Radikálisan változtak meg az emberi személyes kapcsolatok, a munkatevékenység, a tanulás, a kultúra fogyasztás, de a szabadidő egyéb felhasználása is. A tartós otthonlétre, az elszeparáltságra sem a társadalom, sem az érintett tömegek nem voltak felkészülve, így új magatartási és felelősségvállalási formákat kellett kidolgozniuk az egyéneknek. Ebben a helyzetben, amikor a szociális rendszer jelentősen túlterheltnek mutatkozott, amikor idős, beteg emberek maradtak magukra, még akkor is segítségre szorultak (pl. a bevásárlási és utcára járási korlátozások miatt), ha amúgy el tudták látni magukat.

A fentiek miatt a társadalomnak a korábbiaknál nagyobb szüksége volt az önkéntes tevékenységre. A veszélyhelyzet kezelésében, a többi település előtt járó Szombathely Megyei Jogú Város által meghirdetett önkéntes programot kívánom bemutatni, az arra jelentkezők statisztikai adatainak elemzésével.

Arra voltam kíváncsi, hogy a veszélyhelyzet alatt kik azok, akik önkéntes tevékenységre jelentkeztek, illetve, hogy a felkínált lehetőségek közül, melyek voltak azok, amelyeket elsősorban preferáltak. Írásom elkészítéséhez köszönetet

mondok dr. Károlyi Ákosnak, Szombathely Megyei Jogú Város jegyzőjének, Németh Ákosnak, az önkéntesek koordinálásával megbízott tanácsnoknak, illetve Kocsis Marcell, tanácsnoki asszisztensnek, akik az adatokat rendelkezésemre bocsájtották.

2. ÖNKÉNTESÉG

Az Önkéntes Központ Alapítvány által működtetett önkéntes.hu oldal meghatározása szerint (2016) „az önkéntesség olyan tevékenység, melyet egyéni- leg vagy csoportosan, rendszeresen vagy alkalmanként, belföldön vagy külföldön a közös jó érdekében személyes akaratból végeznek anyagi ellenszolgáltatás nélkül. Az önkéntes tevékenység közvetlen anyagi haszonnal nem jár annak végzője számára, továbbá az önkéntes nem helyettesíti a fizetett munkaerőt. Az önkéntes nem elsősorban saját családjának segít, munkálkodása hozzáadott értékként jelenik meg a fogadó szervezet életében. A tevékenység megvalósulhat non-profit, civil szervezet, vagy állami intézmény, ritkább esetben forprofit szervezet (cégek, vállalkozások) keretein belül. Előnye, hogy elősegíti a társadalmi beilleszkedést, hozzájárul a szegénység, a kirekesztődés csökkentéséhez és a teljes foglalkoztatottsághoz. Az önkéntesség segít környezetünk és közösségünk jobbá tételében.”

A tevékenység fontos jellemzője tehát, hogy anyagi ellenszolgáltatás nélkül zajlik, még akkor is, ha bizonyos költségek megtérítése lehetséges (utazás, szállás, étkezési díja, munkaruházat, biztosítási díjak, esetleges továbbképzések megtérítése, de akár még jutalom is, ha annak éves összege nem haladja meg a kötelező legkisebb munkabér mindenkori havi összegének húsz százalékát). Az önkéntesség a szűkebb baráti és családi körön kívül segít, így a szülőknek végzett bevásárlást például nem tekinthetjük annak. Nevéből is adódóan önként, szabadon, nem kötelezettség alapján végzett tevékenységről van szó. További fontos eleme az önkéntesség meghatározásának, hogy annak a társadalom javára kell történnie, és nem csupán egyének érdekeit szolgálja.

A közérdekű önkéntes tevékenységet Magyarországon a 2005. évi LXXXVIII. törvény szabályozza. Ez alapján az önkéntes tevékenység nem terjedhet ki az önkéntes veradásra, az önkéntes, illetve létesítményi tűzoltóként végzett tevékenységre, a polgári természetűként végzett tevékenységre, valamint a közösségi szolgálatra. Az önkéntes tevékenység regisztrált fogadószervezeteknél lehetséges minden 10. életévét betöltött személy esetében. A fogadó szervezetnek és az önkéntesnek önkéntes szerződést kell kötnie.

A KSH Önkéntes munka Magyarországon (A Munkaerő-felmérés, 2011. III. negyedévi kiegészítő felvétele) című kutatása az önkéntes tevékenységet végzők demográfiai összetételére is közöl adatokat. A kutatás szerint Magyarországon a nők valamivel nagyobb számban végeznek önkéntes munkát, hiszen ez a fajta tevékenység közel áll azokhoz a hagyományos segítő, gondoskodó szerephez, amely a nőkhöz köthető inkább. Az önkéntesek között nagyobb arányban vannak

az idősebbek. A 40-es évekig az emberek jövedelmet biztosító munkát keresnek elsősorban, valamint a családalapítást gondolják elsődleges feladatuknak. A legnagyobb arányban azok a 60-as korosztályhoz tartozó fiatal nyugdíjasok vannak, akik még nem kívánnak passzívak maradni és a munka világából kikerülve az önkéntességben találják meg a hasznosság érzését. Az önkéntességben az iskolai végzettség kiemelkedően meghatározó. A diplomások nagyobb arányban végeznek önkéntes munkát (31,6%) mint a középfokú végzettséggel rendelkezők (29,7%). Az általános iskolai végzettséggel rendelkezők a legkisebb arányban végeznek ilyen tevékenységet (23,7%). A végzettség típusa is meghatározó az áldozatvállalási hajlandóságban: az oktatási területen, valamint az egészségügyi és szociális gondoskodás területén dolgozók nagyobb arányban önkénteskédnek (36,8 és 34,4%).

A formális és informális önkéntes munkán belül döntő többségben vannak a házi- és házkörüli munkák, az ügyintés és bevásárlás típusú, valamint a szociális gondoskodáshoz kapcsolódó feladatok (összesen 76,7%).

3. ÖNKÉNTESÉK SZOMBATHELYEN A VESZÉLYHELYZET IDEJÉN

Magyarország kormánya 2020. március 11-én hirdette ki a veszélyhelyzete-t a koronavírus-járványra hivatkozva. Szombathely vezetése azonnali, a többi önkormányzatot megelőző intézkedéseket hozott, amelyek közül többhöz nagyobb számú önkéntesre volt szükség. A városvezetés döntésének értelmében minden Szombathelyei háztartásba 2 db szájmascskot juttatott el. Ezek legyártását az egyik helyi ruhagyár vállalta, azonban a lecsomagolásukhoz nem volt elegendő kapacitás. Erre a feladatra az önkormányzat hivatalának, valamint a város intézményeinek és cégeinek dolgozói lettek bevonva, ám önkéntes vállalással lehetett a munkára jelentkezni. Miközben a feladat lebonyolítása zajlott, addig egy nagyobb szabású, az egész városra kiterjedő önkéntes toborzás kezdődött el.

Március 18-án a város honlapjára felkerült egy felület, ahol az önkéntesek jelentkezhetek (<http://www.szombathely.hu/onkentesekek>). A felületen a jelentkezők nevüket, e-mail címüket, telefonszámukat, lakcímüket, valamint nemüket, életkorukat, legmagasabb iskolai végzettségüket, végzettségének típusát (egészségügyi, élelmiszeripari, szociális munkás, egyéb). Ez utóbbi kérdés valószínűsíti, hogy a város elsősorban az egészségügyi és szociális területen, valamint az élelmiszerellátással kapcsolatban számolt olyan feladatokkal, amelyekhez önkéntesekre számítottak.

A jelentkező íven jelezni kellett, hogy az illetőnek van-e jogosítványa, így feltételezhetően szállítással kapcsolatos feladatokra is felkészült az önkormányzat. Rákérdeztek továbbá arra is, hogy a jelentkező miben segítene. Ezzel kapcsolatban a következő válaszadási jeletőségek voltak:

- Étél kiszállítás
- Gyógyszer kiszállítás

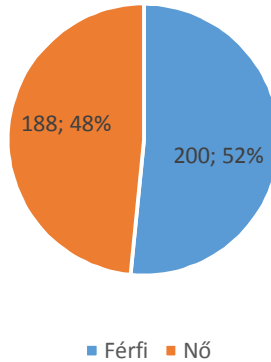
- Kutyasétáltatás
- Hivatali ügyintézés
- Online ügyintézés (telefonos segítség)
- Telefonos kapcsolattartás
- Akár 8 órás főállású munkát is vállalnék (fizetésért)

A beérkező jelentkezések alapján az önkormányzat munkatársai felvették a kapcsolatot az önkéntesekkel. Összesen 388 sikeres kapcsolatfelvétel történt. Jelen kutatásomhoz ezt használtam mintának. Az önkormányzat által kiadott adatsorból kihagytuk az úgynevezett érzékeny, a jelentkezők személyes adatait (név, lakcím, telefonszám, e-mail cím). A többi adatból kívánom felmérni, hogy kik azok, akik a veszélyhelyzet alatt önkéntes munkát is vállaltak volna. Előfeltévéseim a következők:

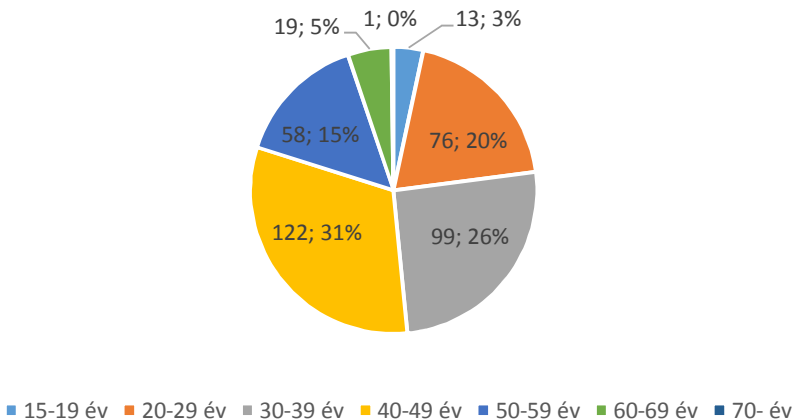
1. A KSH kutatásával megegyező módon a szombathelyi jelentkezői mintában is a nők lesznek valamivel nagyobb számban jelen.
2. Az országos önkéntességi felmérésben tapasztaltakkal szemben a fiatalok és a középkorúak nagyobb arányban lesznek jelen, mint az idősek. A veszélyhelyzet alatt nem hagyományos módon működtek a középiskolák, egyetemek, sokan otthoni, vagy csökkentett munkát végeztek. Ezzel a fiatalabb korosztály szabadideje is megnőtt, ráadásul a veszélyhelyzet ideje alatt rendkívül módon beszűkültek a szórakozási lehetőségek, így az önkéntes munka esély lehetett az otthonlétből való kimozdulásra. Ebben az időszakban az idős generációk szociális találkozási lehetőségeit kifejezetten korlátozták (bevásárlás, családdal való találkozás lehetőségének csökkenése), így kevésbé valószínű hogy ők jelentkeztek volna erre a tevékenységre. Ráadásul a jelentkezést interneten keresztül, egy digitális kérdőíven kellett megtenni, ez eleve sok, digitális készüléggel nem rendelkező időst kizárt.
3. A magasabb iskolai végzettségűek nagyobb arányban jelentkeztek önkéntes munkára, alacsonyabb végzettségű társaiknál.
4. A jelentkezők között kisebb arányban lesznek a szociális és egészségügyi végzettségűek, mint amit a KSH kutatás mutatott. A veszélyhelyzet ideje alatt pont ebben a szektorban dolgozóakra hárult a legtöbb feladat, így kevésbé valószínű, hogy munkájuk mellett ebben az időszakban még önkéntes feladatra is jelentkeztek volna.
5. A jelentkezők között a telefonos kapcsolattartásra és online ügyintézésre jelentkezők voltak többségben. Azt feltételezem, hogy az önkéntességre jelentkezők között is nagyobb arányban vannak azok, akik a vírusveszély miatt inkább olyan feladatokat választottak, amely minimalizálja a személyes kontaktusokat.

4. AZ ÖNKÉNTES MUNKÁRA JELENTKEZŐK JELLEMZŐI

Először a jelentkezők nemek szerinti megoszlását vizsgálom. A 388 fős mintában 200 férfit és 188 nőt találunk. A férfiak aránya így 51,5%, míg a nők 48,5%. Megállapíthatjuk tehát, hogy az országos átlaggal ellentétben a férfiak valamivel nagyobb arányban jelentkeztek a szombathelyi programba (1. ábra).

1. ábra. Önkéntesek nemek szerinti megoszlása.

2. ábra. Önkéntesek kor szerinti megoszlása.

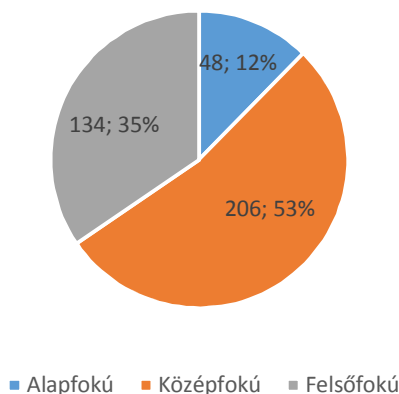
A korosztályok szerinti megosztást vizsgálva (2. ábra). megállapíthatjuk, hogy a jelentkezők között legnagyobb arányban a 40-es életkorhoz tartozók jelentkeztek (122 fő, 31,4%), őket a 30-asok követték (99 fő, 25,5%), majd a 20-29-ig tartó életkorhoz tartozók (76 fő, 19,5%). Náluk valamivel kevesebben voltak az 50-es éveikben járók (58 fő, 14,9%), valamint a 60-asok (19 fő, 4,9%). 13 fő tar-

tozott a tizenéves korosztályhoz (3,3%). (Többségükben 19, illetve 18 éves. A legfiatalabb jelentkező 15 éves volt.) Egy jelentkező volt, aki a 70 éves kort elérte (0,2%).

Az adatokból látható, hogy feltételezésem beigazolódott. A programba nagyrészt a 40-es és 30-as éveikben járók jelentkeztek, de a huszonévesek is meghatározó módon voltak jelen. Jóval kisebb volt a jelentkezők száma annál az idősebb korosztálynál, akik normál időszakban jellemzőbb módon végeznek önkéntes tevékenységet.

A jelentkezők végzettségét vizsgálva (3. ábra) azt állapíthatjuk meg, hogy bár valóban kevés az alapfokú végzettséggel rendelkezők száma (48 fő, 13,4%), azonban nem a felsőfokú végzettségűek vannak többségben (134 fő, 34,5%), hanem a középfokú végzettségűek (206 fő, 53,1%). Feltételezésem, amely szerint a programra jelentkezők esetében is érvényesül az, hogy az önkéntesség iránt érdeklődők legnagyobb arányban a felsőfokú végzettségűek lesznek, nem teljesült. A szombathelyi önkéntes programra jelentkezőknél a középfokú végzettségűek többen voltak, mint a náluk alacsonyabb és magasabb végzettségűek összesen.

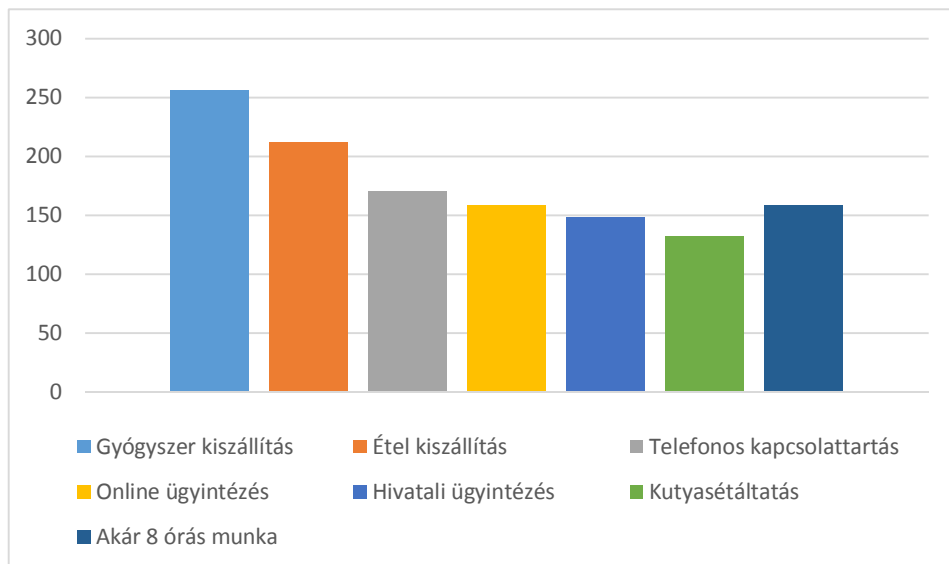
3. ábra. Önkéntesek végzettség szerinti megoszlása.

A mintában szereplők végzettségének típusánál valóban igazodni látszik, hogy a veszélyhelyzet alatt nem azok jelentkeztek önkéntes munkára, akik a leginkább le voltak terhelve ebben az időszakban. Összesen 27 fő jelezte, hogy rendelkezik egészségügyi végzettséggel (7%), 8-an voltak szociális munkás végzettségűek (2%) és 32-en rendelkeztek élelmiszeripari végzettséggel (8%).

A jelentkezők meghatározó része rendelkezett jogosítvánnyal (314 fő, 81%), míg csupán 74-en voltak azok, akiknek nincs gépjárművezetői engedélye (19%).

A következőben azt vizsgáljuk, hogy mik voltak azok a típusú tevékenységek, amelyekre jelentkeztek (4. ábra; egy személy akár több tevékenységre is jelentkezhetett). Talán a jogosítvánnyal rendelkezők magas számának köszönhető, hogy a legtöbben gyógyszer kiszállításra (256 fő) és étel kiszállításra jelentkeztek

(212 fő). Nem teljesült tehát az az előfeltevés, amely szerint a jelentkezők a veszélyhelyzet alatt inkább távolból elvégezhető feladatokat részesítik előnyben. A jelentkezők nagy többsége vállalta azt is, hogy akár személyes kapcsolatba kerülhetnek olyanokkal akiknek gyógyszerre és élelemre volt szüksége. A szállítással kapcsolatos feladatoknál kevesebben voltak azok akik telefonos kapcsolattartást (170 fő) és online ügyintézést (158 fő) vállaltak. Hivatali ügyintézésre 148-an jelentkeztek. A kutyasétáltatás volt a legkevésbé preferált tevékenység: 132 fő volt az, aki vállalta az állatokkal való foglalkozást. 159 fő vállalta azt, hogy adott esetben 8 órás munkát is tud végezni pénzért.

4. ábra. Önkéntes tevékenységek fajtáira jelentkezők száma.

5. ÖSSZEGZÉS

Szombathely Megyei Jogú Város viszonylag korán, a veszélyhelyzet bejelentését követő pár napon belül elhatározta, hogy a rászorulóknak segítségére önkéntes programot hirdet. A programra rövid időn belül több százan jelentkeztek.

Az adatok alapján azt látjuk, hogy a rendkívüli helyzetnek köszönhetően az önkéntességet vállalók jellemzői változtak. Mind nemük szerint, mind korosztályuk alapján, mind iskolai végzettségük foka eltér a korábbi az országos (és egyébként nyugati) mintától. A speciális helyzetben ráadásul nem a segítő szakmával (szociális, egészségügyi) rendelkezők jelentkeztek önként vállalt feladatra, hanem a szombathelyi lakosok azon része, akik valószínűleg korábban hasonló munkát nem végeztek.

Sajnálatos módon arról nincs adatunk, hogy a jelentkezők közül kik kaptak tényleges önkéntes feladatot, de már a szándékukat kifejezők adatainak elemzésével is izgalmas eredményeket kapunk. Egy későbbi kutatásban érdemes lenne azt vizsgálni, hogy a veszélyhelyzet alatt munkájukat önkéntesen felajánlók közül hányan lesznek azok, akik később, a járványveszély elmúltával is fontosnak tartják majd az önkéntes tevékenységet.

IRODALOMJEGYZÉK

2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről. 2005. *Magyar Közlöny*. 2005(98): 5397–5405.
- KSH 2012. Önkéntes munka Magyarországon (A Munkaerő-felmérés, 2011. III. negyedévi kiegészítő felvétele)
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/onkentesmunka.pdf> [Letöltve: 2020. június 10.]
- Önkéntes Központ Alapítvány 2016. *Mi az az önkéntesség?* <http://www.onkentes.hu/cikkek/mi-az-az-onkentesseg> [Letöltve: 2020. június 14.]

TÁRSADALMI MARKETING ÉS VILÁGJÁRVÁNY

KOVÁCS LÁSZLÓ

SOCIAL MARKETING DURING A PANDEMIC

The spring of 2020 has brought us a new normality, a different world: our everyday life changed profoundly. In this changed world, new norms of behavior have emerged. These norms are expected by the community and serve the purpose of partially resolving the current situation: slowing down or stopping the spread of the disease, or making easier to cope with the situation. We receive a large number of messages every day emphasizing and suggesting these new standards and norms of behavior. The aim of the study is to collect and present these messages in the context of social marketing.

The study shows why messages from social and traditional media – like StayAt-Home – can be regarded as part of a self-organizing, uncoordinated social marketing campaign. The study investigates common characteristics of these campaigns: they use no segmentation, they are uncoordinated, they seem to be self-organizing and they are global. The “original” creator or initiator of the campaigns is unknown and the role of individual messages is negligible. Nevertheless, the campaigns seem to be working, contributing to the reduction of the negative effects of the pandemic.

1. BEVEZETÉS

2019 utolsó napján, szilveszterkor, még nem sejtettük, hogy 2020 tavasza mindnyájunk életében változásokat hoz: olyan változásokat, amelyek alapjaiban borítják fel mindennapjainkat és írják át a legegyszerűbb rutintevékenységeket is. A korábban észre sem vett napi történések – beugrok a boltba, megállok beszélgetni néhány szót egy ismerőssel, elmegyek az utcán egy ismeretlen mellett – hirtelen potenciális veszélyforrások lesznek, és ezek a mindennapos tevékenységek logisztikai kihívássá válnak számunkra.

Ahogy azt sem gondoltuk, hogy 2020 márciusában különböző közösségi és hagyományos média platformokon a legtöbb poszt és hír arról fog szólni, hogy miért maradjunk otthon és ne menjünk emberek közé – és ha mégis, akkor miért és hogyan tegyünk ezt, illetve miért és hogyan tartsunk távolságot egymástól. Az üzenetek célja elsődlegesen az emberek viselkedésének megváltoztatása, és a megváltozott viselkedésen keresztül egy járvány terjedésének csökkentése; az egészségügyi ellátórendszer terheinek mérséklése és ezzel végső soron emberek életének védelme, illetve megmentése.

Ebből a szempontból mindezen üzenetek a társadalmi marketing feladatit látják el. A társadalmi marketing emberek viselkedésének megváltoztatását célozza meg társadalmi haszon elérésének érdekében (vö. Andreasen 2015, Lefebvre 2013). A társadalmi marketing legalább fél évszázados múltra tekint vissza, amely idő alatt – a fogalom bevezetése és széleskörű elfogadása után – behatóan vizsgálták a társadalmi marketing és a hagyományos kereskedelmi marketing kapcsolatát (vö. Andreasen 2015, Gordon – Russel-Bennett – Lefebvre 2016, Lefebvre 2013, Mitev 2005, Piskóti et al. 2012, a kezdetekről lásd French 2015, Kotler – Zaltman 1971).

Társadalmi marketing kampányokat számos „jó ügy” érdekében folytathatunk, például veszélyeztetett fajok megmentéséért, a környezet védelme érdekében, a fenntartható fogyasztás érdekében, szenvedélybetegségek megelőzése, vagy a túlsúlyosság elkerülése érdekében (vö. Kotler – Lee 2015, Lefebvre 2013). A társadalmi marketing kampányok esetében ezért a megfelelő célcsoport meghatározása az egyik legfontosabb feladat (Lefebvre 2013, Mitev 2005).

Rucker, Petty és Briñol (2015) a társadalmi marketing elsődleges céljának és eszközének az attitűd megváltoztatását tekintik, ugyanis az attitűd megváltoztatásának következménye lesz a viselkedés megváltozása. Az attitűd megváltoztatásának sikerességét három tényező befolyásolja 1) mennyire meggyőző az üzenet: azaz ki, illetve mi az üzenet forrása (mennyire megbízható és hihető a forrás), 2) maga az üzenet (érvelése), illetve 3) az üzenet fogadójának jellemzői (pl. kor, nem, személyiség jellemzői, korábbi attitűdök; Rucker – Petty – Briñol 2015). A meggyőzés komplex folyamatát – amely az attitűd, majd a viselkedés megváltozását eredményezi – az információfeldolgozási valószínűség modellje (*Elaboration Likelihood Modell – ELM*) írja le (vö. Csordás – Markos-Kujbus – Horváth 2016, Rucker – Petty – Briñol 2015, Smith – Mackie – Claypool 2016).

Amellett érvelünk, hogy a jelenlegi járvánnyal kapcsolatban egyes eseményeket érdemes a társadalmi marketing kontextusában és szemszögéből vizsgálni, mivel azok célja az egyéni viselkedés megváltoztatása a közösség érdekében. A tanulmányban ezért egyes kiválasztott eseményeket, illetve történéseket mutatunk be és helyeztük a társadalmi marketing kontextusába.

Jelen tanulmány – 2020 április elején – még nem tud a jelenségekkel azok komplexitásában foglalkozni és hosszú távú hatásokat vizsgálni; összetett elemzések csak a későbbiekben – a helyzet normalizálódása után – képzelhetőek csak el. Ennek okai:

- a) az itt leírandó hatások mindnyájunkat folyamatosan érik és érintik, így csak az események belső szemlélőjeként tudunk az eseményekkel foglalkozni;
- b) egy folyamat egy adott szakaszában nem végezhető el a folyamat egészének elemzése: a nagyon gyorsan változó helyzetben csak pillanatsfelvétel készíthető;
- c) az elkészített tanulmány esetében a cél pontosan az események folyamatának, az „itt és most” pillanatának rögzítése volt.

2. KONTEXTUSOK ÉS MEGOLDÁSOK

Társadalmi marketing kampányoknak nevezzük és tekintjük az alább részletezendő kezdeményezéseket – például „maradj otthon” –, annak ellenére, hogy ezek eltérnek egy vállalat vagy egy kormányzat koordinált, társadalmi célú kampányaitól (társadalmi marketin kampányokkal kapcsolatban vö. Kotler – Lee 2015, Lefebvre 2013, Norberg–Markos 2015). A bemutatandó kampányok egyik legfőbb közös jellemzője pontosan az, hogy azok nem koordináltak. Az egyes üzenetek egy kampány részeként kezelendők azonban: azokat azonos cél érdekében fogalmazzák meg.

A tanulmányban összegyűjtjük a járványhelyzet kontextusába eső, később részletesen elemzendő társadalmi marketing kampányokat. Ehhez minden egyes esetben megadjuk a kampány idejét (Magyarországra vonatkoztatva), a célt (mit szeretne a kampány elérni), az eredményt (várható hatás), az üzenetek forrását/forrásait; az elsődleges üzenetnek a formáit, valamint a fogadók jellemzőit.

Jelen felsorolás szubjektív: azokat az üzeneteket tartalmazza, amelyekkel a tanulmány szerzője az online világban találkozott.

1) Köszönés kampány

Idő:

2020. február vége – 2020. március eleje

Cél:

az üdvözlés során ne fogjunk kezét

Eredmény:

kézfogás nélküli vagy fizikai érintés nélküli üdvözlés; fertőzés elkerülése

Üzenet forrása:

közösségi média

- ismeretlenek, nem szakemberek
- ismerősök (megosztások)
- szakemberek (pl. epidemiológus)

hagyományos média

- híradás (kép mutatása, hogyan üdvözlik egymást az emberek)
- szakemberek megkérdezése (pl. epidemiológus)

kormányzat (javaslattétel)

Üzenet:

- szóban érvelés
- útmutató képekkel
- lehetséges változatok mozgóképes bemutatása (pl. könyökérintés, alkarérintés, lábérintés)

Üzenet fogadójának jellemzői:

nem meghatározható (mindenki)

2) Kézmosás fontossága kampány

Idő:

2020. február vége – 2020. március eleje (intenzív)
2020. március eleje – (szórványos)

Cél:

gyakori kézmosás hangsúlyozása; helyes kézmosás megtanítása

Eredmény:

gyakori, helyes kézmosás; fertőzés elkerülése

Üzenet forrása:

közösségi média

- ismeretlenek, nem szakemberek
- ismerősök (megosztások)
- szakemberek (pl. orvos)

hagyományos média

- híradás (helyes kézmosás bemutatása, hangsúlyozása)
- szakemberek megkérdezése (pl. orvos)
- közösségi média posztok átvétele

kormányzat

- plakát

Üzenet:

- szóban érvelés
- képes útmutatás
- videó (eredmény és folyamat bemutatása: a helyes kézmosás szimulálása temperával)

Üzenet fogadójának jellemzői:

nem meghatározható (mindenki)

3) Maradj otthon kampány

Idő:

2020. március eleje – 2020. március vége (intenzív)
2020. március vége – 2020. május vége (szórványos)

Cél:

otthon maradás; az otthon maradás hatásának tudatosítása

Eredmény:

másokkal való érintkezés elkerülése; fertőzés elkerülése

Üzenet forrása:

közösségi média

- ismeretlenek, nem szakemberek
- ismerősök (felszólítások, megosztások)
- szakemberek (pl. epidemiológus)
- az érintett csoport, aki profitál az otthon maradásból (kórházi dolgozók)

hagyományos média

- társadalmi célú reklám
- közösségi média posztok átvétele
- szakemberek megkérdezése (pl. epidemiológus)
- vállalkozások (társadalmi célú) reklámja

ambient társadalmi célú reklám (graffiti)

kormányzat

- plakát
- szöveges tájékoztatás

Üzenet:

- szóban érvelés
- közösségi média kép megváltoztatása (maradj otthon, StayTheFuck-Home, stb. felirat)
- képes útmutatás (pl. IKEA)
- példa mutatása (híres emberek elmondják, ők miért maradnak otthon)
- alternatíva kínálása (sörözz otthon, és videochatelj közben a barátaiddal – Borsodi)

Üzenet fogadójának jellemzői:

nem meghatározható (mindenki)

4) Felhalmozás megakadályozása kampány

Idő:

2020. február vége – 2020. március eleje (intenzív)

2020. március eleje – 2020 május (szórványos)

Cél:

ne vásárolj nagy mennyiségben termékeket

Eredmény:

a logisztikai rendszerek túlterhelésének elkerülése, áruhiány kialakulásának elkerülése

Üzenet forrása:

közösségi média

- ismeretlenek, nem szakemberek
- ismerősök (felszólítások, megosztások)
- szakemberek (pl. vállalkozás, kereskedelmi szakember)

hagyományos média

- híradás
- szakember megkérdezése (vállalkozás vezetője; kereskedelmi szakember)
- vállalkozások hirdetései

kormányzat

- szöveges tájékoztatás

Üzenet:

- szóban érvelés
- kép mutatása negatív kontextusban (üres polcok, kidobott élelmiszer)
- kép mutatása pozitív kontextusban (tele a raktár; Aldi)
- példa mutatása (miből mennyit érdemes vásárolni)
- alternatíva kínálása (online rendelés)
- viselkedésre hatás korlátozással (csak adott darab vásárolható)

Üzenet fogadójának jellemzői:

nem meghatározható (mindenki)

5) Összetartozás és szolidaritás kifejezése kampány**Idő:**

2020. március eleje – 2020. június

Cél:

közösség, együvé tartozás érzésének kifejezése és mutatása

Eredmény:

összetartozás érzésének erősítése, hangulat javítása

Üzenet forrása:

közösségi média

- ismeretlenek
- ismerősök

hagyományos média

- híradás eseményekről
- közösségi média posztok átvétele
- vállalkozások (társadalmi célú reklám)

ambient társadalmi célú reklám

Üzenet:

- szóban érvelés
- képek
- videók
- közös tevékenységek végzése (videó készítése munkatársakkal; diákok közös fényképe; közös éneklés / zenehallgatás; erkélykoncert; közös tánc (kulturkarantén, Agora Szombathely); közös taps)
- közös tevékenység „eredményének” bemutatása (pl. videó a közös éneklésről)
- ambient társadalmi célú reklám elemei (Magyarország: szív az ablakban; német nyelvterület: szivárvány az ablakban, ablakra festett tojások; USA/Nagy-Britannia: plüssmackó az ablakban/elrejtve, hogy séta közben felfedezzék a gyerekek (ORF 2020))

Üzenet fogadójának jellemzői:

nem meghatározható (mindenki)

3. A TÁRSADALMI KAMPÁNYOK JELLEMZŐI

Mi a közös a fenti kampányokban? A következőkben megpróbáljuk röviden összefoglalni azokat a jellemzőket, amelyek ezeket a kampányokat jellemzik

1) Edukáció és hitelesség

Az első négy esetben közös, hogy a cél az edukáció: a kampányok rámutatnak, hogy mi a helyes – a szűkebb közösség és a társadalom által elvárt – viselkedés, és magyarázzák is a helyes viselkedés pozitív eredményét, vagy a helytelen viselkedés következményeit. A magyarázatok egy része lehet kifejezetten oktató jellegű videóval alátámasztott (pl. Stevens 2020), míg más részük csak egy – akár humoros – kép.

Jelen esetben nagyon nehéz az egyes üzenetek megbízhatóságát értékelni. Amennyiben egy – nem orvos, nem epidemiológus – magánember oszt meg egy felhívást, a forrás nem tekinthető hitelesnek. Az összes üzenet hitelességét biztosítják azonban azok az üzenetek, amelyeket a szakemberek, vagy a hivatalos szervek adnak ki, vagy osztanak meg. Míg a hivatalos, szakemberek által kiadott üzenetek nagy hitelességgel rendelkeznek, de kis számban érik el az embereket, addig a nem szakemberek által írt és/vagy megosztott üzenetek kis hitelességgel rendelkeznek, de nagy számban érik el az embereket; azaz míg a hivatalos üzenetek a megbízhatóságot biztosítják, addig a nem hivatalos üzenetek arról gondoskodnak, hogy minél több emberhez eljusson az üzenet tartalma.

Szintén az üzenetek hitelességét segíti elő, hogy azokat az ismerőseink is közvetítik. Itt valószínűleg egy egymást erősítő hatásról beszélhetünk: egy nem szakember ismerős megosztott üzenetét nem feltétlenül gondoljuk hitelesnek, ha azonban már sok ismerős osztja meg ugyanazt a kampányüzenetet – olyan ismerősök, akiket különböző kontextusokban ismerünk – akkor automatikusan hiteles(ebb)nek gondoljuk az üzenetet.

Az ötödik kampány kivételt képez: a célja nem a helyes viselkedésre ösztönzés, nem az edukáció, hanem az együvé tartozás kifejezése: egyrészt azok támogatása, akik a leginkább veszélynek kitettek (pl. orvosok, ápolók), és akik nélkül az alapvető szükségletek kielégítése is nehézségekbe ütközne; másrészt az egy közösségbe tartozás érzésének erősítése és bátorítás a szokatlan helyzet elviselésére. Ezen kampányban jellemzőek a performansz-szerű megmozdulások is; akár spon-tán jelleggel, akár szervezeten.

2) A kampány kezdete és létrehozója ismeretlen

Az üzenetekre jellemző, hogy nem egy küldőjük és nem egy formájuk van: változatos formában érkeznek hozzánk, akár fizetett televíziós hirdetés formájában, akár memként. Az üzenetek egyik része professzionális reklám – például egy multinacionális vállalat esetében –, másik része pedig kevésbé kifinomult grafikai megoldásokkal teli, „házi barkács” üzenet.

A kampány egészének elindítója, a kampány eredete szinte minden esetben ismeretlen; de valószínűsíthető, hogy a legtöbb esetben egyéni kezdeményezésekről beszélhetünk, amelyhez később csatlakoztak csak vállalatok, illetve hivatalos szervek.

A kampányban a hagyományos média szerepe is megváltozik: számos esetben láthattuk, hogy az egyéni kezdeményezéseket mutatja be a média – részben a közösségi média válik a média-híradás forrásává.

3) Az üzenetek érvelése és hossza

Az üzenetek részben pozitívak: a tevékenység pozitív hatását emelik ki és hangsúlyozzák; részben negatívak, amelyek az „elvárttal” ellentétes viselkedés negatív következményeire hívják fel a figyelmet. Van olyan üzenet is, amelyik mind a pozitív, mind a negatív hatásokat bemutatja (egyoldalú, illetve kétoldalú üzenet, vö. Rucker – Petty – Briñol 2015).

Az üzenetek egy része érzelmekre hat, lényegében érvelés nélkül (egyszerű üzenet), míg más részük az értelemre, elmagyarázva az okokat és a következményeket (komplex üzenet; vö. Rucker – Petty – Briñol 2015).

Az üzenetek hossza is nagyon széles skálán mozog – lehet pár másodperces videó és hosszú beszélgetés egy szakértővel.

4) Koordinátlanság

Intuitíve azt gondolnánk, hogy egy szervezetlen, nem koordinált, soknyelvű, részben komoly, részben vicces elemeket használó kampány, amelynek nincs meghatározott célcsoportja, nem működhet – hiszen ez ellentmond minden elképzelésnek a társadalmi marketing kampányról (vö. Kotler – Lee 2015, Lefebvre 2013, Norberg – Markos 2015). Ennek ellenére a kampányok részben működnek. Egy rövid példával illusztrálva: a legtöbb olvasó azonnal el tudná magyarázni a #flattenthecurve és a *social distancing* közötti összefüggéseket – annak ellenére, hogy valószínűleg március eleje előtt nem tudta, hogyan lehet egy járványt országos, illetve globális szinten lassítani, illetve leküzdeni.

Hogy ez miért meglepő? Képzeljünk el egy multinacionális céget, amely gépkocsikat gyárt – és képzeljük el, hogy egy új modell bevezetésének teljes marketingtevékenységével a vállalat úgy oldja meg, hogy minden alkalmazottat és

minden partnert megkérne, hogy reklámozza az új modellt – ahogyan akarja, ahol akarja, minden útmutatás nélkül. A marketingosztály készítené egy professzionális kampányt, a dolgozók fényképeznék az új típust a gyártósoron, és posztolnák saját közösségi média oldalukra az eredményt, a sajtó képviselőit véletlenszerűen tájékoztatnák az új típus előnyeiről, míg a beszállítók saját alkatrészeit fényképeznék le a félig szétszerelt autóban... Nehezen tudunk elképzelni egy olyan vállalatot, aki így alapozná meg egy új modell jövőjét és próbálna minél magasabb eladási számokat elérni.

A jelen helyzet azonban azt mutatja, hogy ha van egy egyszerű üzenet, akkor a koordinálatlan kampányok részben működhetnek – minden kulturális, nyelvi és egyéb akadály ellenére (tág kontextusban vö. Dávid – Szűcs 2009).

A kampány maga és annak működése véleményünk szerint a tömeg bölcsességével (*wisdom of the crowd*) lehet magyarázható: annyi üzenet generálódik annyi formában és médiában, hogy az üzenet óhatatlanul abban a formában / attól a kibocsátótól is eljut az egyes személyekhez, amely formában, illetve amely kibocsátótól ők hitelesnek tekintik az üzenetet (vö. Landemore – Elster 2012, elsősorban Landemore 2012).

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az üzenetek mindenkire hatnak és a kampány minden elért személy attitűdjét megváltoztatja; illetve azt sem, hogy a viselkedés megváltoztatása hosszú távon is működik – például hónapokig otthon maradunk.

5) Globalitás

Jellemző, hogy lényegében globális kampányokról beszélhetünk: legfeljebb az üzenet lesz lefordítva, illetve a szűk kontextus a helyi kultúrára adaptálva/lokalizálva. Az egyik tanulsága ezeknek a kampányoknak pontosan az, hogy éljünk bár bármely országban vagy kontinensen, adott pillanatban sokkal több közös van az életünkben, mint azt korábban feltételeztük. Nagyon jó példa erre Gloria Gaynor 1978-as *I Will Survive* című számának az online-oktatás kihívásaira átirított változata (Bruening 2020), amely pár nap alatt kétmillió nézettséget ért el egy videómeosztó oldalon, és amely alatt a kommenteket olvasva láthatjuk, hogy 2020 március közepén azonos kihívásokkal küzdöttek az oktatók és a tanárok az egész világon.

A jelenlegi helyzetben a közösségi médiában különösen jellemzőek az országhatárokon túlnyúló kezdeményezések, mint például a *View from my window*, ahol a résztvevők lefényképezik és megosszák másokkal, hogy milyen a kilátás az ablakukból.

6) Célcsoport hiánya

Fenti esetekben olyan teljesen koordinálatlan, globális társadalmi marketingkampányokról beszélhetünk, amelyeknek nincs jól azonosítható célcsoportja. Az üzenetek létrehozója és célcsoportja tulajdonképpen – bármennyire is furcsa – az emberiség saját maga: azaz potenciálisan minden egyes ember üzen minden embernek; bármilyen jól körülhatárolható, azonnali egyéni haszon nélkül. A haszon országosan és globálisan jelentkezik: ha sikerül lassítani vagy megfékezni a járványt egy helyen (egy országban), akkor az erőforrások átcsoportosíthatóak egy másik helyre (országba).

4. ÖSSZEGRZÉS

Fenti kampányok esetében egy nagyon komplex folyamatot látunk: egy globális kihívásra globális társadalmi marketing válasz születik koordinálatlanul, önszerveződő módon, ahol az egyes üzenetek jelentősége külön-külön elhanyagolható, összhatásuk eredménye – pl. otthon maradunk – azonban nagyban hozzájárul a kihívás megoldásához.

Kijelenthető, hogy egyedül semelyik szereplő – sem egy kormány, sem egy globális szervezet, sem egy vagy több multinacionális cég – nem lenne, illetve lett volna képes ilyen gyorsan és ilyen hatékonyan eljuttatni az üzenetet a célcsoportokhoz.

Láthatjuk azt is, hogy egy koordinálatlan társadalmi marketing kampány működhet – akár globálisan is. Azt is kijelenthetjük, hogy ezen kampányok sikere hozzájárul(hat) ahhoz, hogy a járvány által támasztott kihívások mérséklődjenek, illetve hogy az otthon maradás pszichés hatásai enyhüljenek.

A világ az elmúlt hónapokban megváltozott körülöttünk. A kialakult helyzetre és a helyzet következményeinek enyhítésére lokálisan, regionálisan és globálisan is számtalan megoldás született és fog születni.

Többségünk annyiban tudott hozzájárulni ahhoz, hogy minél gyorsabban visszatérjenek a „régis szép napok”, hogy betartotta a fenti társadalmi marketingkampányok ajánlásait: otthon maradt, naponta többször alaposan megmosta a kezét és nem halmozta fel feleslegesen az alapvető fogyasztási cikkeket.

És este 8 órakor kiállt az erkélyre, várva, hogy aznap milyen zene fog megszólalni – majd megtapsolta azokat, akik napi 24 órában azon fáradoztak, hogy a helyzetből kiutat találjanak, illetve azt elviselhetővé tegyék.

2020. június 5.

IRODALOMJELGYZÉK

- Andreasen, A. R. 2015. What Is Social Marketing? In *The Handbook of Persuasion and Social Marketing. Volume 1: Historical and Social Foundations*. Stewart, D. W. (eds.). Santa Barbara – Denver – Oxford: Praeger. 13-26.
- Bruenig, M. 2020. *I Will Survive, Coronavirus version for teachers going online*. <https://www.youtube.com/watch?v=CCe5PaeAew> (letöltve 2020. március 20.)
- Csordás T. – Markos-Kujbus É. – Horváth D. 2016. Márkakommunikáció. In *Márkamenedzsment*. Bauer A. – Kolos K. (szerk.). Budapest: Akadémiai. 112-129.
- Dávid L. – Szücs Cs. 2009. Building of networking, clusters and regions for tourism in the Carpathian Basin via information and communication technologies. *Netcom* 23(1-2): 63-74.
- French, J. 2015. The Unfolding History of the Social Marketing Concept. In *The Handbook of Persuasion and Social Marketing. Volume 2: Conceptual, Theoretical, and Strategic Dimensions*. Stewart, D. W. (ed.). Santa Barbara – Denver – Oxford – Praeger. 11-34.
- Gordon, R. – Russell-Bennett, R. – Lefebvre, R. C. 2016. Social marketing: the state of play and brokering the way forward. *Journal of Marketing Management* 32(11-12): 1059-1082.
- Kotler, P. – Lee, N. R. 2015. *Social Marketing: Changing Behaviors for Good*. Los Angeles et al: Sage.
- Kotler, P. – Zaltman, G. 1971. Social marketing: An approach to planned social change. *Journal of Marketing* 35(3): 3-12.
- Landemore, H. 2012. Collective Wisdom—Old and New. In *Collective wisdom: principles and mechanisms*. Landemore, H. – Elster, J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press. 1-10.
- Landemore, H. – Elster, J. (eds.) 2012. *Collective wisdom: principles and mechanisms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lefebvre, R. C. 2013. *Social Marketing and Social Change*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Mitev A. 2005. *A társadalmi marketing elméleti és empirikus kérdései*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem.
- Norberg, P. A. – Markos, E. 2015. Planning the Social Marketing Campaign. In *The Handbook of Persuasion and Social Marketing. Volume 2: Conceptual, Theoretical, and Strategic Dimensions*. Stewart, D. W. (ed.). Santa Barbara – Denver – Oxford – Praeger. 191-215.
- ORF 2020. *Regenbögen und Ostereier erobern die Fenster* <https://orf.at/stories/3160967/> [Letöltve 2020. 04. 08.]
- Piskóti I. et al. 2012. *A társadalmi marketing paradigmái – elméleti-módszertani alapozó kutatás*. Miskolc.

- Rucker, D. D. – Petty, R. E. – Briñol, P. 2015. Social Psychological Foundations of Social Marketing In *The Handbook of Persuasion and Social Marketing. Volume 1: Historical and Social Foundations*. Stewart, D. W. (ed.). Santa Barbara – Denver – Oxford: Praeger. 27-60.
- Smith, E. R. – Mackie, D. M. – Claypool, H. M. 2016. *Szociálpszichológia*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Stevens, H. 2020. *Why outbreaks like coronavirus spread exponentially, and how to “flatten the curve”*.
<https://www.washingtonpost.com/graphics/2020/world/corona-simulator/>
[Letöltve 2020. 03 20.]

ONLINE EGYÜTTLÉTEK, HIBRID KÖZÖSSÉGEK

SZVETELSZKY ZSUZSANNA

ONLINE COEXISTENCE, HYBRID COMMUNITIES

As a result of the COVID-19 virus, the transformation of interactions between natural and artificial communities began at a rapid pace in the spring of 2020. Under the pressure of quarantine, digital channels have been given a more prominent role, and as a result, their use has not only intensified but also changed compared to the previous situation. During the transition period, these changes are worth exploring, counting, and describing even without claiming completeness, because it is certain that many of the changes will have a lasting impact on social coexistence. One of these effects is the creation of hybrid communities: organizations adapt to the current viral situation by choosing and designing online and personal forms of communication and work. New socio-psychological phenomena are emerging, the significance of which can be understood through continuous monitoring in the coming years.

1. ALKALMI HOME OFFICE-BÓL VIRTUÁLIS SZERVEZETEK: AZ ONLINE MŰKÖDÉS REJTETT KIHÍVÁSAI

Márciusban történt: egy (elvben) finnországi konferencián „vettem részt”, és az előadásom közepén tartottam, amikor csengetett a postás. Mivel tudtam, hogy ha nem veszem át a levelet, akkor visszaviszi a postahivatalba, és maszkban-kesztyűben lehet érte buszozva zárandokolni, így elnézést kértem a megszakításért. Gyorsan (mert automatikusan) felkaptam a hálószoza asztalára helyezett laptopomat, kinyitottam az ajtót, átvettem az ajánlott levelet, majd visszatértem a „munkaállomásra”. Az olasz, német, kanadai és finn kollégák pedig (ki-ki Torinóból, Helsinkiből, vagy a világ más pontjáról) megismerkedtek a lakás néhány kamerával befogható részletével, és láthattak egy autentikus magyar kézbesítést. Addigra én is megtapasztaltam, melyik kutató szomszédságában élnek vidám és harsány kiskutyák, és kinek az emeletén zajlik lakásfelújítás.

A koronavírus-világjárvány az elmúlt hónapokban feszített tempót dik-tálva kényszerítette ki a szervezetek, a vállalkozások átállását a hagyományos munkahelyi, irodai működésről az online munkavégzésre. Mivel az új helyzet következményei tartós változásokat hozhatnak, sőt egy esetleges második hullám mi-

att akár hónapokig is fennmaradhatnak, a következmények alapvető hatást gyakorolhatnak a szervezetek belső kommunikációjára, működési folyamataira és tágabb értelemben vett munkakultúrájára. Mindez szektortól, profiltól, valamint a távmunka adott szervezetre jellemző, korábbi beágyazottságától függően eltérő megküzdési stratégiát kíván meg a cégek részéről. Szervezetpszichológiai szempontból azonban a jelen látható feladatai mellett legalább ennyire fontos felkészülni a jövő eddig nem tapasztalt kihívásaira. A távmunkára való átállás várható hatásait illetően több ilyen, terület-általános jelenség is előre vetíthető.

A kényszerű átállás eredményeképpen kiderült: jóval több mindent tudunk megoldani otthoni munkavégzéssel, mint hittük. Spontán munkanormák alakultak ki, sosem próbált munkarend keletkezett a *home office*-ban. Másfelől a közösségek szétzilálódása is megindult, s ennek elsődleges oka az elvesztett fizikaiság: kiderült, mennyit is jelent a valós közelség. Sokak munkája mélyebben hatolt be a magánéletbe, mint valaha, ami a munkatársak egy részénél a gyerekek otthontanulása is színeztet. Mindeközben a technológiai csatornák az együttműködés új helyszínévé alakultak. Megkezdődött a sokszor szidott munkahely felértékelődése, úgy is, mint közösség, úgy is, mint infrastruktúra, és nem utolsósorban, mint megélhetés. (A bátrabbak felsóhajtottak: olyan jó volt bejárni...) Jólátokban most sincs hiány. Annyit mindenki tud, hogy a jövő más lesz – és egyelőre kiszámíthatatlan, hogy milyen.

A 2020 tavaszán kialakult koronavírus-veszélyhelyzet hatása olyan változásokat hozott a munkahelyek, szervezetek, vállalatok életébe, melyek közül bizonyára jónéhány velünk marad és tovább él a karantén megszűnésével is.

2. A VIRTUALITÁS KIZÁRÓLAGOSSÁGÁNAK HATÁSAI

A személyes munkahelyi találkozások *teljes kizárása* több szempontból is a jelenlegi helyzet egyik kulcsmomentuma volt a szervezeti működésre nézve. (Ezen a ponton fontos hangsúlyozni, hogy világszerte tévesen használták a social distancing – társas távolságnak fordított – kifejezést a valójában physical distancing – fizikai távolság helyett.) Egyrészt azért, mert a változások következtében nemcsak a vertikális és formális, hanem a horizontális és informális kommunikáció is virtuálissá vált: megszűnt a természetes jelenlétből fakadó, spontán információáramlás (találkozások a konyhában vagy a dohányzóban, véletlen összefutások a folyosón vagy a liftben), miközben az informális közléseknek nemcsak az ágencia-értéke nőtt meg („jut eszembe...” helyett „eszembe jutott – és írtam róla egy emailt”), hanem a visszakereshetőség és rögzíthetőség árnyékában a közlések tartalma is megváltozott, redukálódott vagy akár torzult.

A fizikai szeparáció egy másik fontos hatása, hogy élő találkozások hiányában az olyan, evolúciós szempontból kritikus jelentőségű támogató, kurkászó, jóllét-monitorozó gesztusok (small talk stb.) és alapvető közösségépítő magatartásformák is visszaszorultak, amelyeknek az online megjelenési formái sokkal

esetlegesebbek és korlátozottabbak. További kockázatot jelentett, hogy a kommunikációs csatornák beszűkülésével megnövekedhetett a csoportok, ill. a csoportok résztvevői közötti valós és észlelt távolság, ami idővel észrevétlenül is a kölcsönös bizalom csökkenéséhez, valamint egy defenzívebb, kevésbé proaktív kommunikációs kultúra kialakulásához vezethetett.

Mivel kommunikáció és bizalom kéz a kézben járnak, a folyamat könnyen negatív spirálba fordulhat(ott). A legnagyobb veszély azonban talán az, hogy mindez lassan, észrevétlenül mehet végbe, így a szervezetek nem tudnak majd időben reagálni. Mivel korábbi tapasztalatok híján nehéz felismerni, hogy a hatások közül melyek a távmunka elkerülhetetlen és nagyon is elkerülhető velejárói, ez könnyen téves következtetések levonásához vezethet.

3. MOSTANTÓL ONLINE DOLGOZUNK – DE MEDDIG?

A másik fontos szempont a fenti kockázatok megértéséhez az időtényező szerepének tudatosítása: átállni és virtuálisan működni néhány hétig egészen mást jelent, mint ugyanezt tenni hónapokig. A cégek nagy része az első akadályt sikerrel vette: beugrottak a virtualitás medencéjébe, és sokan már úsztak is a felszínen. Voltak, akik kisebb sokkot kaptak a hideg víztől, másoknak az ugrás után mélyebbről kellett feljönnie, de mivel az online működés a fehérgalléros, irodai dolgozók életében valamilyen formában eddig is mindenhol jelen volt, az átállás a szervezetek többségének nem jelentett legyőzhetetlen akadályt. Azonban míg rövidtávon a hangsúly a folyamatok átszervezésén, az új protokollok kidolgozásán, tehát a napi működés új feltételekhez igazításán és stabilizálásán van, nemsokára a kommunikáció és bizalom, a csapatkohézió és együttműködés, valamint a leadership és motiváció eddig nem látott kérdései kerülhetnek előtérbe.

4. ADDITÍV STRESSZFAKTOROK: NEM CSUPÁN ANNYI, HOGY OTTHONRÓL DOLGOZUNK

Érdemes kiemelni a megkülönböztetett helyzet azon sajátosságait, melyek a már említett rizikófaktorok potenciális hatásait tovább fokozhatják – akár hatványozott mértékben. Hiszen nem csupán arról volt szó, hogy mindenki (pontosabban: az észlelt mindenki – a buborékhatás miatt a szellemi dolgozók gyakran megfélemedeznek arról, hogy üzemeltetés, például az áram- és vízellátás, a közlekedés biztosítása nélkül a távmunka sem lett volna lehetséges) otthonról dolgozott, ezért korlátozottá vált a munkatársakkal történő kapcsolattartás, az élet pedig közben folyt a megszokott mederben. Az önkéntes kvázi-karantén következtében a munkahelyi változásokkal párhuzamosan a munkavállalók *teljes fizikai élettere* is beszűkült, miközben személyes kapcsolataik nagyrészt közvetlen hozzátartozóikra

redukálódtak. Mindemellett pedig ott lebegett egy közeledő recesszió lehetősége, valamint a koronavírus általi fenyegetettség, akár személyes, akár családi érintettség nyomán. Csupa olyan stresszfaktor, amelyekkel nap mint nap bombázta a lakosságot a mainstream és a közösségi média.

Bizonyos, hogy 2020 tavaszának hatásai között számon tarthatjuk majd a hibrid szervezetek megjelenését, ahol a fizikai és az online jelenlét arányát számos szempont alapján határozzák meg majd a vezetők. Az új virtuális szervezeti működés akkor lehet sikeres, ha a korábbi folyamatok pusztán átültetésén és stabilizálásán túl a komplexebb, közép- és hosszútávú munkahelyi kihívásoknak is meg tud felelni. Mindehhez elengedhetetlen a virtuális csapatok megváltozott igényeire reflektáló leadership és kommunikációs kultúra, valamint a részben ezekből fakadó bizalom és együttműködés megőrzése.

5. ONLINE METAKOMMUNIKÁCIÓ A CSOPORTBAN

Szélesebb evolúcióra kényszerült a szervezetek csoportkommunikációja az online meeting-ek miatt. Március második felére már számos, hazai és nemzetközi ajánlás született, melyek a virtuális megjelenésre vonatkozó előírásokat, ajánlásokat tartalmaztak (Gerlei 2020, Sklar 2020). Az ajánlások messzemenően figyelembe vették a metakommunikáció egyre elismertebb jelentőségét, így a helyszín és a munkaállomás, a csak asztalnál ülve vagy szabadon bárhol a lakásban zajló munka ugyanolyan hangsúlyt kapott, mint például a háttérre vonatkozó ajánlások. Hiszen korántsem mindegy, hogy mit mutat meg a személyes teréből a munkavállaló és ezt milyen meeting-környezetben, mennyire tudatosan teszi (pl. emléktárgyak, fotók, az élettér személyes elemei). Az ajánlások többnyire a semleges háttérre való törekvést húzták alá, szabadon bárhol a lakásban. A tartós otthoni életvitel miatt az értekezletek, megbeszélések jellege szerint – akárcsak egy fizikailag is létrejött találkozó esetében – ajánlások születtek az öltözék és ápoltság, valamint az online meeting dress code (business casual, smart casual, casual) témájában.

Gyorsan sajátították el a munkavállalók a különböző kamera beállításokra vonatkozó javaslatokat, hiszen egy kis változás a szögben, vagy a fény esésének eltérése jóval előnytelenebb külsőt kölcsönözhetett a résztvevőknek. Ide tartozik a közelség-távolság kérdése: a különböző csatornák karakterisztikájának megfelelően ki kellett tapasztalni, hogy mennyi látszik a résztvevőkből a többiek számára a képernyőn, mikor ajánlott a portrékép, vagy a felsőtest és a fej (e kettő együttes láttatása lehetőséget ad a gesztikulációra, jelentkezésre). Jelentős kérdésnek bizonyult, hogy mikor és milyen mértékben elengedhetetlen a kameraszög szinkronizálása, mi legyen az ajánlott szemmagasság, ami az egyenes fejtartást – és ezzel a magabiztosság láttatását – teszi lehetővé. Ugyanis például a klasszikus (laptop az asztalon vagy az ölnön) pozícióban mindenki lefelé néz a kamerába, ami a „monitor túloldalán” a dominancia, a lenézés metakommunikációs gesztusaként is értelmezhető (Gold et al. 2011).

A csoportdinamikára vonatkozó klasszikus szociálpszichológiai megállapításokat (Smith – Mackie – Claypool 2016) észlelhető mértékben gazdagította a veszélyhelyzet időszakának hatása. Ez legmarkánsabban a résztvevők számának alakulásában manifesztálódott, hiszen a létszám növelésével exponenciálisan nő a megélt személyes távolság és ugyan ilyen ütemben csökkenhet a bizalom. Mindazonáltal az érintett vezetők közül többen is beszámoltak arról, hogy belátták, mennyire fontos a meeting célját és az interaktivitás formáját tudatosan igazítani a résztvevők számához (vö. Axtell 2018), hiszen a szabad interakciós meeting kis csoportokban leginkább 4-5 fő, a tájékoztató meeting 6-10 fő részvételével tekinthető ideálisnak (Axtell 2018). A digitális csatornák használata nemcsak a valós idejű interaktivitást korlátozza, hanem azt is kiemeli, hogy a szerepek (vezető és résztvevők) nem egyenrangúak. Különböző, alkalmi vagy tartós szerepek alakulnak ki, melyek a megbeszéléseken is megjelennek. A vezető az agendáért, a tartalmi szintért, míg a moderátor a kommunikáció módjáért felel, például ha többen kezdenek egyszerre beszélni, segíti strukturálni a megszólalásokat, a jegyzőkönyv-vezető pedig a kulcsmomentumokat rögzíti. Online megbeszéléseken digitális támogatásra is szükség van az esetleges technikai problémák esetén: például ha valaki nem hallja, vagy nem látja a többieket, vagy őt nem hallják, látják a többiek és ez rövid távon nem megoldható, akkor interperszonális csatornára tereli az illetőt a megoldáskeresést.

Kiemelt szerepet kapott a rögzíthetőség kiterjesztettsége miatt a részvételi protokollban az üzleti titok és a személyes tér védelme, vagyis a felvétel (video és hang) készítésének engedélyezése és tilalma, a passzív külső hallgatóság kizárása (ha a résztvevővel más, például családtag is egy térben tartózkodhat, aki hallhatja a meetinget), a fülhallgatóra, a headsetre vonatkozó előírások – ajánlások.

Ezen belül a résztvevők eltérő technológiai jártassága miatt nagy hangsúly került a saját képernyő megosztására. Itt a potenciális kockázatokra hívták fel a figyelmet, a személyes érzékeny tartalmakkal és a vállalati titkokkal kapcsolatban, mivel platformként eltérőek a részleges és a teljes képernyőmegosztás lehetőségei. Ehhez kapcsolódik a tér bevonódása: ha valakinek fel kell állnia a gépe előtt, és a kamera időlegesen bekapcsolva marad, azzal a kockázattal járt, hogy a háttérbeli történések akaratlanul is láthatóvá válnak a többi résztvevő számára. Végül, de nem utolsó sorban felerősödött a párhuzamos kommunikáció lehetősége, ami a telefonálástól a chat-en át számos csatorna használatáig érvényesült.

A videokonferencia sajátossága, hogy mindenkinek az arcát egyszerre és szemtől-szemben látjuk, valamint a hirtelen érkezések: már az asztalnál ülő kollégák jelentkeznek be egyesével, ezért a beköszönésnek és az elköszönésnek kiemelt jelentősége van. Ez a kiemelés, vagy ha úgy tetszik, keretezés kapcsolódik a közvetítés folyamatosságához: ha éppen nem látjuk magunkat, könnyű megfedkezni róla, hogy folyamatosan szem előtt vagyunk. Az online megbeszélés terében nehezebb szót kérni, ami hosszabb csendekhez vezethet a félbeszakítás bizonytalansága miatt. Emiatt rituális mondatokra, ismétlésekre van szükség: „Évát kérdezem. Éva, hogy látod ezt a határidőt? Tartható?” Továbbá, nehezebb olvasni a résztvevők nonverbális jelzéseit is, ami tovább csökkenti a személyességet: a folyamatos

láthatóság, valamint az, hogy a kamera és a kapcsolat minősége miatt kevesebb jut el hozzánk az arckifejezésekből, sokakat arra ösztönöz, hogy úgynevezett póker-arcot vegyenek fel, így a reakciók jóval visszafogottabbak, és emiatt sokak szemében a légkört is összességében barátságatlanabbnak, formálisabbnak percepiálhatják. Sokkal kevesebb látható a testbeszédéből és a kiegészítő gesztusokból: az online meetingen alapvetően csak az arcot „olvassuk”, a legtöbb esetben eltűnik a kéz.

Mindezekén túl érdemes szót ejteni arról a spotlight-bizonytalanságról is, amit mindenki átélt már, aki egy megbeszélésen a többiek figyelmének a középpontjába került. A folyamat lényege, hogy a megszólalón kívül bárki bármikor és bármeddig a vizuális figyelem középpontjába kerülhet a többiek részéről, a folyamat pedig gyakorlatilag megjósolhatatlan: ez félig aktív készenléti státuszt eredményez az online együttlét egész időtartamára. Felborulhat az egyensúly: mindig mindenkin van figyelem, valójában sosincs senkin, és ez az emocionális folyamatokra is hat. Az érzelmek felerősödhetnek és sokszorozódhatnak: ha egy résztvevő dühös valakire, azt mindenki megkapja, szóródik az indulat.

6. ÚJ KORSZAK, ÚJ KOMPETENCIÁK

A tavasz kezdetéig étellel teli céges közösségek, napi meetingek, konferenciák, rendezvények, üzleti utazások jellemezték a vállalati életet. Március 18-a után tömegeknek kellett hozzászokni a virtuális kapcsolattartáshoz, a video-meetingekhez, a virtuális rendezvényekhez, az elektronikus üzletmenethez. Igaz, sok helyen pozitív következmények jelentkeztek: nőtt a nettó munkával töltött idő nőtt, javult a termelékenység, a hatékonyságot növelte a figyelem és a koncentráció. Csökkentek az olyan járulékos költségek, mint például az üzemeltetés, az iroda-technika, az utazás. Gondolhatnánk, hogy innentől nincs lehetetlen – csakhogy megjelentek a negatív következmények is. A munkaidő átértelmeződött, megjelent a folyamatos rendelkezésre állás, készenlét akár estig, ráadásul olyan helyzetben, amikor a fizikai kontaktus hiánya nehezíti a kommunikációt – mindez a közösségek gyengüléséhez, a gyors fáradáshoz vezetett. Ne hallgassuk el a technikai problémákat sem: aki már próbálta, hogy miközben beszél, és a mondandója lényegéhez érve leesik a netről, az tudja, miről van szó.

Mi vár ránk? A normál üzletmenet már nem lesz ugyanaz: több otthoni munkavégzésre, intenzívebb infokommunikációs technológia-használatra számíthatunk. A mobilitás felértékelődik, a digitalizáció szintet lép. Új korszak kezdődik: a vírus utáni időszak minden bizonnyal hibrid megoldásokat igényel, amelyeknek még nincsenek meg a protokolljai. Az információ felértékelődik, mert a működési folyamatok korábbi struktúrái megbomlottak, vagyis aki hamarabb újra tudja ezeket szervezni, az előnyre tehet szert (Szvetelszky 2017). Az új korszakban új ve-

zetői kompetenciákra lesz szükség: az új körülményekre való reagálásban a kezdeményezés, a stratégiai gondolkodás felértékeli a kommunikációt és az ezzel foglalkozó szakértelmet.

2020. június 16.

IRODALOMJEGYZÉK

- Axtell, P. 2018. The Most Productive Meetings Have Fewer Than 8 People. <https://hbr.org/2018/06/the-most-productive-meetings-have-fewer-than-8-people> [Letöltés: 2020.09.02]
- Fodor L. – Kriskó E. 2014. *A hatékony kommunikáció alapjai*. Budapest: Noran.
- Gerlei B. 2020. Interjú távolról - hogyan ne romoljon a minőség? <https://www.hrportal.hu/hr/interju-tavolrol---hogyan-ne-romoljon-a-minoseg-20200526.html> [Letöltés: 2020.09.02]
- Gold, J. et al. 2011. Characterization of posture and comfort in laptop users in non-desk settings. *Applied ergonomics* 43(2): 392-399.
- Smith, E. R. – Mackie, D. M. – Claypool, H. M. 2016. *Szociálpszichológia*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Sklar, J. 2020. 'Zoom fatigue' is taxing the brain. Here's why that happens. <https://www.nationalgeographic.com/science/2020/04/coronavirus-zoom-fatigue-is-taxing-the-brain-here-is-why-that-happens/> [Letöltés: 2020.09.02]
- Szvetelszky Zs. 2017. *Rejtett szervezetek*. Budapest: Typotex.

MARADJUNK OTTHON? RACIONÁLIS DÖNTÉS COVID19 IDEJÉN A NEWCOMB DILEMMA FÉNYÉBEN

ZIEGLER ZSOLT

STAY AT HOME? RATIONAL DECISION IN TIME OF COVID-19
IN LIGHT OF THE NEWCOMB DILEMMA

This paper argues that both decisions on acting against and following the stay at home campaigns, requested several governments, are entirely rational choices. The Newcomb dilemma has revealed a fundamental discrepancy in our rational way of making decisions. In this paper, I show that the discrepancy appears in the decision to stay at home. Refuting the request of staying at home is a rational choice if one assumes causal decision theory. However, in case the agent holds the evidential decision theory, staying at home is the decision one has to make. Since both theories of rational choice are equally valid theories, refuting and accepting the staying at home requests are equally valid decisions at the same time. If this is true, we may better understand why civil decisions resulted in significantly different behavior.

1. BEVEZETŐ

Ebben a cikkben amellet érvelek, hogy egyaránt ésszerű döntés ha az emberek betartják a “maradj otthon” kormányzati intelmet, és az is tökéletesen racionális polgári viselkedés, ha ennek ellenében cselekednek.

A Newcomb – olykor dilemmának is aposztrofált – matematikai, filozófiai és döntéelméleti paradoxon, melynek célja, hogy bemutassa a racionális döntés két elmélete ellentmondásos. A bizonyítékokon alapuló döntés elmélet (*evidential decision theory*) és oksági döntés elmélet (*causal decision theory*) jószerével minden esetben ugyanazt a cselekvést választja racionálisnak a cselekvési alternatívák sorából. Joggal gondolhatnánk, hogy az iménti két elmélet, ugyanannak a dolognak – a racionális gondolkodásnak – két különböző megfogalmazása. Ha úgy tetszik, az érem két oldalának, különböző perspektívából való megvilágítása. A Newcomb paradoxon azonban rávilágít arra, hogy speciális körülmények között a két elmélet mást ír elő racionálisnak. Fontos azonban kiemelni, hogy az említett két döntéelmélet egyaránt helytálló, ezért mind a két elméletnek megfelelő döntés egyenlően ésszerű.

Jelen elemzésből kiderül, a #maradjotthon kampánynak szerinti magatartás csak azok számára nyújt érvet a kormány által javasolt intelem betartására, akik a bizonyítékokon alapuló döntéseméletnek megfelelően hozzák meg döntésüket. Ezzel szemben, azok számára, akik az oksági döntésemélet szerint gondolkodnak, az otthonuk elhagyása válik a legésszerűbb alternatívának. Ez a két egymással homlok egyenest eltérő viselkedés néhány esetben társadalmi feszültséget szült, mivel az egyik tábor számára értelmezhetetlen volt a másik tábor döntése és *vice versa*. Mivel azonban mind a két döntésemélet egyaránt ésszerű, ezért az otthonmaradás és az otthon elhagyása is tökéletesen racionális döntése volt az embereknek.

Jelen cikk felépítése a következő; röviden bemutatom a Newcomb eredeti paradoxont, mely során definiálom a bizonyítékokon alapuló és az oksági döntéseméletet. Ezt követően bemutatok egy olyan Newcomb típusú helyzetet, amely már kevésbé absztrakt és lehetséges döntéseméleti paradoxon kockázatával jár. Ezen forgatókönyv szerint a Magyar Nemzeti Bank pénzkínálat bővítése eredményezhet egy Newcomb típusú helyzetet. Végül amellet fogok érvelni, hogy a 2020 márciusában bevezetett védekezési intézkedések betartása lényegében a Newcomb dilemmának megfelelő forgatókönyvként is interpretálható.

2. A NEWCOMB PARADOXON

Az eredeti Newcomb dilemma a következőképpen fogalmazható meg:

Standard Newcomb dilemma:

Választanod kell, hogy egy (i) átlátszatlan – fekete – dobozt (és annak tartalmát) vagy (ii) ugyanazt az átlátszatlan – fekete – dobozt és egy átlátszó dobozt, mely \$1000-t tartalmaz viszed magaddal. Egy különleges lény, aki számtalanszor bizonyította már kiváló jövőbe képességét az emberek viselkedésének megjóslása kapcsán, tegnap már megjósolta a döntésed. Ha azt jósolta a lény, hogy te az átlátszatlan – fekete dobozt (*az egy dobozos stratégiát*) választod, akkor \$1M-t helyezett az átlátszatlan – fekete dobozba. Ha azt jósolta, hogy te mindkét dobozt magaddal viszed (*két dobozos stratégia*), akkor semmit sem tett az átlátszatlan – fekete dobozba (Nozick 1969: 114-5; az eredeti szövegben nem szerepel a fekete kifejezés, a magyar nyelvű fordítás egyértelműségének kedvéért kerül az idézetbe.)

Az iménti döntéseméleti paradoxont a következő mátrix segítségével tehetjük szemléletesebbé:

	A lény megjósolja, hogy egy dobozt veszel el	A lény megjósolja, hogy két dobozt veszel el
Egy dobozt veszel el	\$1 000 000	0
Két dobozt veszel el	\$1 001 000	\$1000

Az iménti forgatókönyv után mindenki számára kristálytisztaan előáll egy kényszerítően plauzibilis válasz arra vonatkozóan, hogy melyik, az *egy* vagy a *két dobozos stratégia* a racionális. A súlyos nehézség azonban abban áll, hogy jószerevével az emberek fele az *egy*, a másik fele pedig a *két dobozos választja*. Ilyen módon pedig jogosan gondolhatják, hogy a másik csoport téved. (Nozick, 1969, 117) Mindkét stratégia mellett tökéletesen racionális indokokat találni függően attól, hogy melyik elvét használjuk a racionális döntés kiválasztásához. Ezek a következők:

Bizonyítékokon alapuló döntéelmélet (*evidential decision theory*)

S cselekvő akkor és csak akkor jár el racionális módon ha azt a cselekvési alternatívát választja, amely a rendelkezésre álló *bizonyítékok alapján* – legnagyobb valószínűséggel – *szolgálja* a cselekvő preferenciáinak a kielégülését.

Oksági döntéelmélet (*causal decision theory*)

S cselekvő akkor és csak akkor jár el racionális módon ha azt a cselekvési alternatívát választja, amely – legnagyobb valószínűséggel – *okozza* a cselekvő preferenciáinak a kielégülését.

Egészen Nozick 1969-es cikkéig, ez a két elmélet a lehetséges alternatívák közül mindig ugyanazt a cselekvést jelölte ki racionálisnak. Közgazdászok és filozófusok felcsereélhetőnek gondolták a két elvet, amely az ugyanazon érem egy-egy oldalát világítja meg. A Newcomb dilemma azonban megmutatja, hogy a két döntéelmélet ebben a helyzetben küldöző cselekvést ír elő. Ezáltal áll elő a paradoxon.

2.1 ELTÉRŐ RACIONALITÁS

Mivel a Newcomb paradoxon célja nem az akaratszabadság és determinizmus kérdéskörének vizsgálata, azzal a feltevésük élünk, hogy az imént megismert csodás lény mégsem képes tökéletesen megjósolni az emberi viselkedést. A lény csak 99%-ban jósol pontosan. Tegyük fel a következőképpen okoskodunk az imént vázolt helyzetben: Ha igaz, és márpedig igaz, hogy a lény 99%-os pontossággal jósol és 1%-eséllyel téved, akkor a cselekvő által választott egy doboz stratégiának a valószínűséggel súlyozott hasznossága: 990 000. Ez esetben az ágens úgy véli,

hogya ha egy dobozt választ, amit a lény tegnap 99% pontossággal előre jóslott és a várható hasznosság 1M, akkor $0.99 \cdot 1\,000\,000 = 990\,000$. Abban az esetben azonban, ha a cselekvő a két doboz stratégiát választaná miközben a lény egy dobozt jóslott, akkor egyszersmind arra is hagyatkoznia kellene, hogy a lény téved, melyre 1% esély van. Ezen forgatókönyv alapján a várható hasznosság \$1\,001\,000, melyet ha valószínűséggel súlyozunk, akkor: $10\,100 (0.01 \cdot 1\,001\,000)$. Mivel az egy dobozos stratégia valószínűséggel súlyozott hasznossága 990 000, míg a két doboz stratégiának 10 100, teljesen irracionális lenne a két doboz stratégiát választani. *Így az egy doboz stratégiát kell választani.*

Mivel az ágens maximalizálni akarja a nyereségét egy ilyen helyzetben, a további lehetőségek irracionálisak a várható hasznosságok fényében. Az ágens számára nem ésszerű a két doboz stratégia/a lény két dobot jóslott forgatókönyv, mivel ennek a hasznossága csak \$1000. Ezen az ágon a valószínűséggel súlyozott hasznosság pedig: $990 (0.99 \cdot 1000)$. A egy doboz stratégia/a lény két dobot jóslott forgatókönyv pedig értelmetlen, mivel a várható hasznosság 0, így a valószínűséggel súlyozott hasznosság is 0.

Az iménti gondolatmenet a bizonyítékokon alapuló döntés elméletnek felel meg. Eszerint annak ismerete, hogy a lény 99%-os bizonyossággal jósl pontosan megfelelő bizonyítékul szolgált arra, hogy az ágens a cselekvési alternatívák közül kiválassza azt, amelyik a rendelkezésre álló *bizonyítékok alapján* – legnagyobb valószínűséggel – *szolgálja* a legnagyobb várható hasznosság elnyerését. Ez alapján a teljesen irracionális lenne és a meglévő valószínűségek ellenébe menne ha valaki a két doboz stratégiát választaná! Vagy talán mégsem?

A két dobozt stratégia megértéséhez fontos tisztáznunk bizonyos tények oksági függetlenségének téziséit. Ezt egy példán illusztrálva beláthatjuk: A korreláció nem azonos az oksági függőséggel. A meteorológusok jóslatai a mai időjárást illetően független tényeket alapulnak. Azaz az előrejelzés semmilyen módon nem okozza a mai napsütéses szép időt. A korreláció, az előrejelzés és a szép idő közt egy közös ok miatt megalapozott: az atmoszféra bizonyos állapota együttesen más meteorológiai tényekkel. Ennek megfelelően a Newcomb dilemma esetében, érvel a *két doboz stratégiát* követő, a lény előrejelzése, egyáltalán nem okozza az ágens jelenbeli döntését. Hasonlóan az időjáráshoz, az ágens döntése is független tényeken (a világ egy korábbi leírásán) alapszik.

Ezért a *két doboz stratégiát* követően úgy kell okoskodnunk, hogy: Akármit is csináljon ma az ágens, a lény már meghozta a döntését (független tény) és tett \$1M-t vagy épp nem tett semmit az átlátszatlan – fekete dobozba (független tény). Ha úgy tetszik, a kocka már el van vetve. A lény jóslatának – hasonlóan a meteorológus jóslata és a mai időjáráshoz – nincs köze ahhoz, hogy az ágens most milyen döntést hoz! Mindezek fényében két lehetőséggel kell számolnunk: vagy egy, vagy két dobozt vesz el az ágens. Ha az ágens az *egy dobozt stratégiát* követi, akkor vagy \$1M-t vagy semmit sem kap, mivel a lény vagy tett, vagy nem \$1M-t a fekete átlátszatlan dobozba. Azonban ha a cselekvő a *két dobozt stratégiát* követi, akkor vagy \$1 001 000 vagy \$1000 kap. Mindezek alapján teljesen irracionális

lenne az egy doboz stratégiát választani, *az egyetlen ésszerű döntés a két doboz stratégia.*

Mint láttuk, mind az egy, mind pedig a két doboz stratégia mellett is egyaránt meggyőző érvek szólnak. A dilemma súlyossága abban áll, hogy két egymásnak ellentmondó elméletünk van a racionális döntések elméletéről, amely alapjaiban érinti a makroökonómiában használt elveket (Frydman et al, 1982).

3. EGY VALÓSZERŰ NEWCOMB ESET

Tegyük fel a Magyar Nemzeti Bank, *monetáris politikáért, pénzügyi stabilitásért és hitelösztönzésért felelős tanácsának* döntést kell hoznia, hogy bővítse-e a pénzkínálatot (mely, azt vonja maga után, hogy a bank annak érdekében, hogy pénzt kölcsönöztesen csökkentenie kell az alapok összegét, amelyet azonban a banknak a betétekkel szemben tartalékban kell tartania.) A pénzkínálat növelésének azonban számos határozott előnye van. A standard makroökonómiai szerint a pénzkínálat növelése növeli a foglalkoztatást. A döntéshozói tanács azonban dilemmába kerül, mivel a pénzkínálat és a közvélemény elvárásai között erős valószínűségi együttjárás tapasztalható. Lényegében *a dilemma abban áll, hogy a nyilvánosság várakozásai magas valószínűséggel jósolja meg azt a döntést, amelyet a jegybank bizottsága meg fog hozni.* Ez azzal az eredménnyel jár, hogy ha a bank növeli a pénzkínálatot, és a közvélemény is ezt jósolta, akkor ez inflációt fog eredményezni. Ezzel szemben ha jegybank nem bővíti a pénzkínálatot (és nem is csökkenti), amit a közvélemény szintén pontosan jósolt meg, akkor a *status quo* a legvalószínűbb eredmény. Abban az esetben ha a bank meglepetést okoz a közvélemény számára azzal, hogy nem bővíti a pénzkínálatot, akkor ez gazdasági recesszióhoz vezet. A legkedvezőbb kimenete az iménti helyzetnek (a foglalkoztatás növekedése) ha a Nemzeti Bank meglepi a közvéleményt azzal, hogy bővíti a pénzkínálatot, amikor mindenki azt várja, hogy az MNB nem fogja változtatni azt. (Broom 1990: 104) Az iménti Newcomb-típusú probléma a következő mátrixszal foglalható össze. *(A jobb értelmezhetőség kedvéért a mátrixban számokat rendelttem a várható hasznosságokhoz.)*

	A közvélemény nem várja a pénzkínálat bővítését	A közvélemény jól jósolja meg a pénzkínálat bővítését
MNB nem bővít	Status quo (9)	Recesszió (0)
MNB bővít	Nő a foglalkoztatottság (10)	Infláció (1)

Könnyű belátni, hogy az iménti példa egy Newcomb szituáció, mivel úgy tűnik bármilyen döntést is hozzon a MNB tanácsa – ebben a fiktív esetben –

döntélméleti szempontból irracionálisan cselekszik. Vizsgáljuk meg, hogy milyen gondolatmenetet diktál *a bizonyítékokon alapuló* döntélmélet a tanács számára.

Tegyük fel, a közvélemény meglehetősen jól informált, és alapvetően helyes elképzelése van a makroökonómia törvényszerűségeiről, ezért 70% pontossággal jósolja meg helyesen és 30% eséllyel téved, hogy az MNB bővíti-e vagy sem a pénzkínálatot. Ezért hasonlóan az eredeti Newcomb dilemmához – adottnak véve az imén megadott fiktív hasznosságokat ('0', '1', '9', '10') a tanácsnak következőképpen kell okoskodnia. Ha az MNB úgy véli, a legjobb ha nem-bővít, amit a közvélemény 70% pontossággal megjósol és a várható hasznosság '9', akkor a valószínűséggel súlyozott hasznossági érték (hiszen $0.7 \cdot 9$): 6,3. Abban az esetben azonban, ha a tanács a bővít stratégiát választja miközben a közvélemény is jósolta, hogy nem-bővít, akkor a tanácsnak azt kell feltételeznie, hogy a közvélemény téved, melyre 30% esély van. Ezen forgatókönyv alapján a várható hasznosság '10', melyet ha valószínűséggel súlyozunk, akkor: 3 ($0.3 \cdot 10$) eredményt kapunk. Mivel a nem-bővít stratégia valószínűséggel súlyozott hasznossága 6,3, míg a bővít stratégiának 3, teljesen irracionális lenne ha a tanács a bővítést szorgalmazná. *A bizonyítékokon alapuló döntélmélet szerint tehát a tanácsának a bővítéstől való tartozkodást mellett kell döntenie*, mivel annak ismerete, hogy a közvélemény 70% pontossággal bizonyossággal jósol megfelelő bizonyítékul szolgál az MNB számára.

Mielőtt rátérünk az oksági döntélméletnek megfelelő érv kifejtésére, fontos most is kiemelnünk, hogy bizonyos tények oksági értelemben függetlenek egymástól. Ahogyan a meteorológusok jóslatai nem okozzák a napsütést, a Newcomb példa lényének jóslatai sem okozzák a cselekvő döntését, és így a közvélemény predikciója sem okozza a tanács döntését. Ahogy a korreláció az előrejelzés és a szép idő közt egy közös ok miatt megalapozott (az atmoszféra bizonyos állapota együttesen más meteorológiai tényekkel), úgy a korreláció a közvélemény predikciói és az MNB döntése közt bizonyos a háttérben meghúzódó makroökonómiai tények miatt megalapozott.

Az MNB tanács okoskodhat úgy is, hogy *az oksági döntélméletnek* megfelelő módon hozza meg a döntését. Eszerint bármiként is döntsön, a közvéleménynek már – ilyen, vagy olyan de – szilárd elképzelése van arról, hogy mit fog tenni. Ha úgy tetszik, a kocka már el van vetve, és a társadalom vállalkozói/befektetői kedve is eldőlt már. Ezért aztán a közvélemény jóslatának – hasonlóan a meteorológus jóslata és a mai időjáráshoz – nem kell, hogy köze legyen ahhoz, hogy az MNB milyen döntést hoz! Ezeknek tudatában a tanácsnak két lehetőséggel kell számolnia. Amennyiben a tanács a bővítéssel szembeni döntést hozza meg, akkor az eredmény vagy a *status quo* (9) vagy pedig *recesszió* (0). Ha az MNB a bővítés stratégiáját választja, akkor vagy *nőni fog a foglalkoztatottság* (10) vagy az eredmény *infláció* (1). Mindezek után teljesen irracionális lenne a bővítéstől tartozkodni, ezért *az egyetlen ésszerű döntés ha a tanács a bővítés mellett teszi le a voksát*, az oksági döntélméletnek megfelelően.

4. NEWCOMB-TÍPUSÚ DÖNTÉS BIZONYTALANSÁG MELLETT COVID19 IDEJÉN

Bár az íménti Newcomb példa már sokkal valószínűbb esete a jelen döntéelméleti dilemmának szemben az elsőként bemutatott eredeti történettől, jogos kérdés, hogy a mindennapi életünkben előfordulnak-e olyan esetek, amikor a rendelkezésre álló információk ellenére két homlokegyenest különböző döntés is egyaránt ésszerű. (A naiv nézet szerint, nem lehetséges ilyen eset.) Most azonban, hogy alapvetően vázoltam a Newcomb dilemma szerkezetét, amellet fogok érvelni, hogy a 2020 márciusában bevezetett védekezési intézkedések betartása lényegében a Newcomb dilemmának megfelelően is interpretálható. A most következő elemzésből kiderül, hogy a #maradjotthon vagy a #stayathome kampány szerinti polgári viselkedés csak azok számára nyújt érvet az otthonmaradásra, akik a bizonyítékokon alapuló döntéelméletnek megfelelően hozzák meg döntésüket. Azok azonban, akik az oksági döntéelmélet szerint okoskodnak, az otthonuk elhagyása a járvány idején tökéletesen ésszerű döntés. Fontos ismét hangsúlyozni, az ímént említett két döntéelméleti – ha úgy tetszik – paradigma, egymással az ésszerűséget tekintve tökéletesen ekvivalens, és ilyen módon egyik sem, helyesebb a másiknál. Amennyiben az elemzésem helytálló, választ kapunk arra a kérdésre, hogy egyesek miért tartották be a karantén előírásokat, míg mások számára miért volt tökéletesen racionális a normál életrendjük szerint cselekedni – mely a társadalomban is feszültséget okozott.

A kormány(ok) bevezetett járvány elleni védekezések egyik eleme, hogy a lakosságot arra kéri, maradjanak otthon (koronavirus.gov.hu, 2020. március 27). Ennek megfelelően a lakosság lényegében ezen két cselekvési alternatíva közül választhatott, azaz, hogy betartja, vagy nem az otthonmaradásról szóló intelmet. Mivel azonban a közösség és az egyén vélekedése a fennálló helyzetről bizonyosan összefügg két lehetőség adódik.

Az első esetben, a közvélemény és a tágabb értelemben vett társadalom, a kormányzat és a tudós közösség is helyesen gondolja, hogy az emberek többsége a vírus elleni védekezés érdekében otthon marad, mert a jelentős többség belátja, hogy (vakcina hiányában) ez a leghatékonyabb módja a fertőzés elkerülésnek. A második esetben a közvélemény és a tágabb társadalom némileg helytelen képet fest a többi ember viselkedéséről, ezért téved abban a tekintetben, hogy a társadalom többsége betartja-e az otthonmaradásáról szóló intelmet. Az egyén gyűlekezete (otthon marad vagy sem) és a többségi vélemény (az emberek otthon maradnak vagy sem) ezúttal és egy kétszer kettes cselekvési mátrixszal szolgál. (i.) Abban az esetben, ha a többség helyesen jósolja meg, hogy az emberek otthon fognak maradni, és az egyén is otthon marad, akkor mondhatjuk, a vírus elleni védekezés sikerrel járhat, bár az otthonmaradásból adódó kellemetlenségek az egyént terhelik. (ii.) Ha az egyén azonban nem marad otthon, ezzel kihasználva a karantén intézkedések adta pozitív hozadékot (közlekedési dugók eltűnése, zsúfolt boltok megüresedése, tömött kirándulóhelyek elnéptelenedése stb.) miközben a

közvélemény azt jósolja helyesen, hogy a többség otthon marad, úgy az egyénnek ez a legkifizetődőbb. Ez esetben ugyanis a védekezés hatékony, ám az egyén bizonyos helyzetekben kiélvezheti a tömeg hiányát. (iii.) Az esetben ha a többség helytelenül jósolja meg a többi ember viselkedését – és téved abban, hogy legtöbben otthon maradnak – és a belátó egyén otthon marad, akkor ez számára a legrosszabb eredménnyel jár hiszen ekkor a vírus elleni védekezés sikertelen miközben az egyén, kis túlzással élve, vállalta az önkéntes ‘bürtönt’. (iv.) Ha a közvélemény helytelenül ítéli meg a többség viselkedését és az egyén sem tartja be az otthonmaradás intelmét, akkor bár a vírus terjed, az egyén élheti a megszo- kott hétköznapjainak megfelelő életet. Ezt a következő táblázattal foglalhatjuk össze, melyben relatíve fiktív értékeket rendeltem az egyes alternatívák hasznos- ságára való tekintettel.

	A többség úgy gondolja, hogy a többség otthon fog maradni a vírus elleni hatékony védekezés érdekében	A többség úgy gondolja, hogy nem maradok otthon
Otthon maradok	9 (i.) otthonmaradás kényelmetlensége és hatékony a vírus elleni védekezés	0 (iii.) otthonmaradás kényelmetlensége és a vírus terjed
Nem maradok otthon	10 (ii.) több lehetőség sétálni, üres utak, jó levegő és hatékony a vírus elleni védekezés	1 (iv.) legalább kimozdul de a vírus terjed

Tegyük fel, a többségi társadalom 70% pontossággal jól jósolja meg, hogy a többség otthon marad és 30%-ban téved. Azaz az emberek 70% otthon marad, míg 30% nem, annak ellenére, hogy mindenki érdeke, hogy a vírus ne terjedjen. Döntően fontos kiemelni, hogy az egyén, aki az iménti helyzetben találja magát érti és tudja, hogy a saját döntése erősíti vagy épp korrodálja a többség jóslatának helytállóságát. Azaz az egyén pontosan tisztában van azzal, hogy ha a többség helyesen jósolja, hogy az emberek többsége otthon marad, miközben ő maga nem így tesz, ezáltal csökkenti az otthon maradtak számát, növelve a vírus terjedé- sének esélyét. Ezért az egyén csak akkor lehet érdekelt nem betartani az intelmet, ha bízik abban, hogy a többség betartja. Ebből következően az ő nem otthon mara- dása erősíti a többség jóslatának tévedését.

Vizsgáljuk meg az iménti döntési mátrixot *a bizonyítékokon alapuló* döntéelméletnek megfelelően a megadott hasznosságoknak megfelelően. Abban az esetben ha az egyén úgy véli, a legjobb ha otthon marad, amit a közvélemény 70% pontossággal megjósol és a várható hasznosság '9', akkor a valószínűséggel súlyozott hasznossági érték (hiszen $0.7 \cdot 9$): 6,3. Akkor azonban, ha az egyén az

intelem ellenére cselekszik és elhagyja otthonát miközben a közvélemény azt gondolja, hogy a többség otthon marad, akkor az egyénnek azt kell feltételeznie, hogy a közvélemény téved, melyre 30% esély van. Ez a tette azonban kockázatos hiszen épp ezzel segítheti elő a vírus terjedését, s ahogy azt korábban kiemeltük az ágens érdeke a vírus megakadályozása. Az otthont elhagyó stratégia alapján a várható hasznosság '10', melyet ha valószínűséggel súlyozunk, akkor: $3 (0.3 \cdot 10)$ eredményt kapunk. Mivel az otthonmaradás stratégia valószínűséggel súlyozott hasznossága 6,3, míg az otthon elhagyásáról szóló stratégiának 3, teljesen irracionális lenne ha az egyén el akarná hagyni az otthonát. *A bizonyítékokon alapuló döntésselmélet szerint tehát az egyénnek a otthonmaradás mellett kell döntenie.*

Azok a személyek, akik a vírus kapcsán azt hangoztatták, hogy közös felelősségünk, hogy betartsuk a járvány ellenes intézkedéseket végsősorban a bizonyítékokon alapuló döntésselméletnek megfelelően döntenek. Van azonban egy alternatív döntési lehetőség a koronavírus kapcsán, melyet az oksági döntésselmélet szerint hozhatunk meg:

Ezúttal is fontos felidézünk, hogy bizonyos tények oksági értelemben függetlenek egymástól. Ahogyan a meteorológusok jóslatai nem okozzák a napsütést, a Newcomb példa lényének jóslata nem okozza a cselekvő döntését, és ilyen formán a többségi társadalom jóslata sem okozza az egyén döntését. Ahogy a korreláció az előrejelzés és a szép idő közt egy közös ok miatt megalapozott, úgy a korreláció a közvélemény jóslata és a cselekvő otthonmaradási hajlandósága közt bizonyos a háttérben meghúzódó szociológiai tények miatt megalapozott.

Mindezeknek megfelelően az ágens gondolkodhat úgy, hogy *az oksági döntésselmélet*n szerint a dönt az otthonmaradásról. Ezen logika alapján bármilyen döntést is hozzék meg, a közvéleménynek már – ilyen, vagy olyan de – szilárd elképzelése van arról, hogy a többség miként fog cselekedni. Ha úgy tetszik, a kocka már el van vetve, és a társadalom szabálykövetési hajlandósága eldőlt már. Ezért aztán a közvélemény predikciójának – hasonlóan a meteorológus jóslata és a mai időjáráshoz – nem kell, hogy köze legyen ahhoz, hogy az egyén milyen döntést hoz! Ezeknek tudatában az ágens számára két lehetőség adott. Amennyiben az ágens az otthon maradás mellett dönt, akkor az eredmény vagy az (i.) pontban foglaltak – *otthonmaradás kényelmetlensége és hatékony a vírus elleni védekezés* –, mely szubjektív hasznossága (9) vagy pedig (iii.) *otthonmaradás kényelmetlensége és a vírus terjedés* –, mely értéke: (0). Ha az egyén azonban a z otthona elhagyása mellett teszi le a voksát, akkor vagy (ii.) – *több lehetőség sétálni, üres utak, jó levegő és hatékony a vírus elleni védekezés* – pont szerint alakulnak az események, melynek hasznossága (10), vagy pedig (iv.) történik – *legalább kimozdul de a vírus terjed* – (1) értékkel. Mivel az egyén az oksági döntésselméletnek megfelelően azt gondolja, a többség jóslata az ő tetteire nincs hatással, döntését saját maga okán hozza meg, értelmetlen a közvélemény jóslási képességeire hagyatkozni. Ezért *az egyetlen ésszerű döntés ha az otthona elhagyása mellett kötelezi el magát*, hiszen ez mindkét ágon (ii. és iv.) pozitív eredménnyel jár.

Gondoljunk csak azokra a véleményekre és a közvéleményben olykor feltűnő hangokra, mely szerint mindegy is, hogy betartjuk az előírásokat-e vagy sem, a vírus vagy elterjed és megbetegszünk, vagy nem—de maga a cselekvő döntésének aligha lehet hatása az események folyására. Ez a vélemény, már könnyen beláthatjuk, az oksági döntésméletnek megfelelő gondolkodásmódot tükrözi.

5. KONKLÚZIÓ

A Newcomb dilemma azt mutatja be, hogy a racionális döntés két elmélete: a bizonyítékokon alapuló és az oksági döntésmélet bizonyos speciális körülmények között a két különböző cselekvést ír elő racionálisnak. A Newcomb típusú helyzetek többnyire meglehetősen absztrakt és varázslatos forgatókönyvek által illusztráltak azonban bemutattam egy a valóságban is lehetséges helyzetet a Magyar Nemzeti Bank esetleges pénzkínálat bővítéséből előálló paradoxont. Az írás fő hozadéka, mely mellett érvelni igyekeztem, hogy a #maradjotthon kampány szerinti magatartás csak azok számára nyújt érvet a kormány által javasolt intelem betartására, akik a bizonyítékokon alapuló döntésméletnek megfelelően hozzák meg döntésüket. Ezzel szemben, azok számára, akik az oksági döntésmélet szerint gondolkodnak, az otthonuk elhagyása válik a legésszerűbb alternatívának. Ez a két egymással homlok egyenest eltérő viselkedés néhány esetben társadalmi feszültséget szült, mivel az egyik tábor számára értelmezhetetlen volt a másik tábor döntése és *vice versa*. Fontos ismét hangsúlyozni, a bemutatott két döntésméleti paradigma, egymással az ésszerűséget tekintve tökéletesen ekvivalens, és ilyen módon egyik sem, helyesebb a másiknál. Ennélfogva mind a két tábor tökéletesen racionálisan járt el, mikor döntött az otthonmaradásról. Elemzésemből tehát kiderül, hogy egyesek miért tartották be a karantén előírásokat, míg mások számára miért volt tökéletesen racionális, hogy elhagyták otthonaikat karantén idején.

2020. június 24.

IRODALOMJEGYZÉK

- Broome, J. 1990. Bolker-Jeffrey Expected Utility Theory and Axiomatic Utilitarianism. *The Review of Economic Studies*. 57(3): 477-502.
- Frydman, R. – O’Driscoll, G. P. – Schotter, A. 1982. Rational Expectations of Government Policy: An Application of Newcomb’s Problem. *Southern Economic Journal*. 49(2): 311-319.
- Kijárási korlátozás—Kérjük az időseket, hogy maradjanak otthon!* 2020. <https://koronavirus.gov.hu/cikkek/kijarasi-korlatozas-kerjuk-az-idoseket-hogy-maradjanak-otthon> [Letöltve 2020. 06.15.]

Nozick, R. 1969. Newcomb's Problem and Two Principles of Choice. In Rescher, N. (ed.) *Essays in Honor of Carl G. Hempel*. Dordrecht: Springer Science+Business Media. 114-146.

**KOMMUNIKÁCIÓ
ÉS
NYELVHASZNÁLAT**

A KORONAVÍRUSRÓL SZÓLÓ BESZÉD (NYELV ÉS FOLKLÓR)

Balázs Géza

SPEECH ON THE CROWN VIRUS (LANGUAGE AND FOLKLORE)

Socio-historical and socio-psychological events always have a linguistic point. Linguists believe that closedness results in an internal language version in a relatively short time, which appears primarily in pronunciation, in word usage and in word creation (neologisms), but can also result in grammatical change. The three-month quarantine in Hungary showed such phenomena. In connection with the coronavirus epidemic we have noticed a number of behavioral (coping) strategies, its specific folklore has developed, its language and literary implications are emerging.

1. BEVEZETÉS

A társadalmi-történeti, társadalomlélektani eseményeknek mindig van nyelvi lecsapódása. A nyelvészek úgy tartják, hogy az el- vagy bezártság viszonylag rövid idő alatt új, belső nyelvváltozatot alakít ki, amely elsősorban kiejtési, majd szóhasználati sajátosságokban (neologizmusok) tűnik föl, de a későbbiekben nyelvtani változásokat is eredményezhet. A magyarországi három hónapos karantén (amelyre emberemlékezet óta nem volt példa Magyarországon) felmutatott ilyen jelenségeket. A koronavírus-járvány kapcsán számos magatartási (megküzdési) stratégiára felfigyeltünk, kialakult sajátos folklórja, nyelve, születőben vannak irodalmi vonatkozásai.

2. JELENSÉGEK

A leginkább figyelemreméltó jelenség a mindennapi életnek, munkának, tanulásnak, társadalmi szokásoknak a virtuális térbe (internetre) való áthelyeződése. Sokan olyanok is rákényszerültek az internet napi rutinú használatára, számukra új funkciók, lehetőségek megtanulására, akik korábban idegenkedtek tőle, avagy csak korlátozottan vették igénybe azt. Leginkább az otthoni munka (home office – már magyarosítva is: homofisz) és a távolléti oktatás (alapfoktól felsőfokig) teljesebben ki minden eddigénél gyorsabban és nagyobb mértékben. A távoli,

távolléti elérésben eluralkodott a technológiai sokszínűség – ahány platform, fórum, annyiféle távkapcsolati lehetőséget (videócset) próbáltak ki a közösségek (Skype, Canvas, Zoom, Moodle, Cisco, Microsoft Teams, Cloud).

Újfajta társadalmi kapcsolatok szerveződtek és épültek ki (szinte kizárólag az internet segítségével). Az egyes jelenségek jelzője lehet az előtaggá váló *e*-, valamint az *online* vagy *digitális* (esetleg *internetes*) melléknevek minőségjelzőként való használata: *online segítség*, *versmondás*, *kabaré*, *éneklés*, *tanítás*, *korrepetálás*, *előadás*, *sörözés* (*Skype-sörözés*, *e-sörözés*); általában bizonyos eseményeknek lappal, mobiltelefonnal való közvetítése (jellemző képi emlék a képernyőn megjelenő izgó-mozgó, imbolygó alak). A karantén kihirdetésekor azonnal beindult a pánikvásárlás. A fertőtlenítőszeres és (ki tudja milyen félelemből, értelmetlen okból) a WC-papír, valamint a liszt és élesztő tűntek el először a boltokból. Az interneten közzétett kiürült bolti polcok látványa még inkább gerjesztette a pánikot, amely csak egy hét után csendesedett le, amikor az emberek megbizonyosodtak arról, hogy van elég élelmiszer és minden más áru.

A bezártság miatt fölerősödött az igény rég nem látott családtagok, ismerősök megszólítására. Megszaporodtak a „csak úgy” telefonhívások; egy ismerősöm rendszert csinált belőle: minden este séta közben felhívott egy régi ismerőst – „csak úgy” csevegésre. Az összeczártság próbára tette az együttélési normákat. Egy jellemző internetes mém: „Jó annak, aki a feleségét szereti”. Fölerősödtek a bezártságból fakadó főbiák: ezeket egyre többen vezették le hajnali vagy éjszakai futással; föltűnt, hogy egyre több családi ház udvarán jelent meg a trambulín, amelyen gyerekek ugráltak.

Egy internetes szakembertől hallottam: „Márciusban kőbalta szinten álltunk hozzá az internethez, mára sokat tanultunk”. Természetesen nyitott (de kutatandó kérdés maradt), hogy vajon kik és hányan vannak, akik kimaradtak ebből a koronavírus-járvány okozta digitális robbanásból, a társadalomnak mekkora rétegét érinti a digitális és tudáshátrány. Annyi világosan látszik, hogy akik eddig is használták az internetet és egyes okostelefon-alkalmazásokat, azoknak könnyebb volt a továbblépés; vannak új belépők, és nyilván vannak még jobban lemaradók.

Egy online (Google Meet) baráti összejövetelemre a következő jelenségeket, társadalmi hatásokat jelölték meg:

- megnőtt az idő értéké: megnyertél egy csomó időt, például napi két óra fölösleges utazást;
- nem feltétlenül kell mindig benn lenni a munkahelyen,
- az irodaházak helyett lehet, hogy elegendő lenne az otthonod közelében bérelni egy irodát (vagy otthonról dolgozni),
- ha nem zavarnak mások, ha nincsenek fölösleges, hosszú értekezletek, hatékonyabban tudsz dolgozni,
- rájössz, hogy megbolondulsz, ha nem lépsz ki a négy fal közül,
- megtanultuk becsülni, tisztelni a pedagógusokat,
- kiderült, hogy gyerekek mégiscsak gyerek a társa,
- aki kocsmázni szeret, nem nyitott a meetre,
- minden kocsmának lett terasza.

És mi várható?

- semmi nem lesz olyan, mint eddig,
- lehet, hogy mostantól maszkban fogunk járni (ez a szemüvegeseknek iszonyatosan kényelmetlen),
- „másfél méteres” társadalom leszünk; bár nagy kérdés, hogy csúcsgorgalomban, repülőn lehetetlen biztosítani a „védelmi távolságot” (téves fordítással: szociális távolság, helyesen: társadalmi védelmi távolság).

3. ELŐZMÉNYEK: PESTISRŐL, KOLERÁRÓL, SPANYOLNÁTHÁRÓL VALÓ BESZÉD

A középkori pestis-, majd kolerajárványok idején évszázadok óta ugyanazokat a társadalmi válaszokat, magatartásformákat, megküzdési stratégiákat figyelhetjük meg. Lényegében nem tért el ettől a 20. századi eleji spanyolnátha- és a 2020-as koronavírus-világjárvány sem.

Mikes Kelemen Törökországi leveleiben többször említi a pestisjárványt. (Minden valószínűség szerint) kitalált nagynénjének szinte minden alkalommal jó egészséget kíván, de a járvány idején hangsúlyosan – mintha a mának is szólna: „Édes oldalsontból való néném, arra vigyázzon kéd, hogy a csont egészséges legyen, és cinteremben ne vigyék. Azért nem kell a házból kimenni, otthon kell ülni, és reméljük, hogy a jó Isten megtart bennünket. Amen.” (Rodostó, 1722. ápr. 16.) 2020 tavaszán ez így hangzik: Maradj otthon! A pestissel való megküzdés nemcsak fizikailag, hanem lelkileg is próbára teszi az embert, így vagyunk ezzel ma is, de hogy voltak vele 300 éve? „Istennek hálá, egészségem jó vagyon, de minthogy csak a pestisről vagyon itt a beszéd, a’ már úgy felzavarta az elménket, hogy én mindenkor csak azt képzelem magamban, hogy beteg vagyok. És az ilyen képzelés félelmet okozván az elmében, szüntelen való unadalomban és nyughatatlanságban vagyon az ember.” (Rodostó, 1722. aug. 22.) A pestisről való beszéd kísértetiesen hasonlít a koronavírusról való beszédre.

A 19. század eleji kolerajárványok társadalmi (kór)élettanáról Kiss László részletes leírást ad: „A 19. század folyamán, illetve a 20. század első évtizedeiben 7 kolerapandémiát jegyeztek fel az orvostörténészek. Az első 1817-ben kezdődött, Indiából kiindulva a Volgáig terjedt, itt azonban elakadt. A második 1826-ban indult útjára, és az 1830-as évek elejére a világ nagy részére kiterjedt. Ez a pandémia volt az első, amely Európát és Észak-Amerikát is elérte, a „modern” világ gyakorlatilag ekkor szembesült az addig csak Ázsia egyes részein honos betegséggel. Az 1820-as évek végén már Ázsia-szerte elterjedt betegség 1823–24-ben érte el Oroszországot, először Asztrahán és a Kaszpi-tenger térségét. 1830 közepén már Moszkvában, illetve Kazanyban is megjelent, az év végére pedig átcsapott Galiciába és Moldvába. 1831 januárjában a lengyel szejm kimondta I. Miklós cár detronizálását. A felkelés elfojtására érkező orosz csapatok és a kibontakozó háborús események rendkívül gyorsan terjesztették a kórt. A kolerajárvány 1831 tavaszára

ellepte a galíciai területeket.” S ezután Magyarország északi megyéit is. A védekezésben szerepet kapott Kossuth Lajos mint a Sáros és Zemplén megyei vészbizottság elnöke, és a kolerajárványban halt meg Kazinczy Ferenc. Kazinczy 1831. augusztus 8-án még így tudósít a járványról: „harmad nap olta a’ mirígy (kolera) Széphalmon is pusztít. Az ő, mely a’ mirígyes Ujhelyből senkit bé nem ereszte eddig, most már innen el van véve, és hátrább van állítva”. Lajos fia megbetegedett, de felesége gondos ápolásának következtében meggyógyult. Kazinczy Ferenc azonban, aki még rövid ideje a járvány miatt ugyancsak veszélyeztetett, Csekén élő Kölcsey Ferencért aggódott, augusztus 22-én a kolera áldozata lett.

A kolera elleni védekezést a pestisjárványok mintájára szervezték meg. A leggyakoribb intézkedés a vesztégzár volt: kapukkal, őrséggel torlaszolták el sok helyen az országhatárt, valamint az érintett településeket. Határukban megfélemlítésül akasztófát állítottak fel. Főlelevenítették az 1772-es kordontörvényt: aki háromszori felszólításra nem áll meg, „agyonlövessék”. Kijelöltek vesztéglőházat, amelyekben a kívülről érkezőknek 40 napig kellett várakozniuk, s közben különösen nagy gondot fordítani a tisztaságra (szappan, fahamuból készített lúg, mésztej). A közeli érintkezést korlátozta a rastellum vagy rostély: így közvetlen érintkezés nélkül lehetett például árut átvenni, cserélni. Járványorvosokat rendeltek ki. Problémát jelentettek az ingázók: a kilépők (igazoló) passzust kaptak; fölvetődött, hogy például a „kőbányai munkások, kupecsek bemehetnek-e” a városba. Dögmentő és levélfüstölő „intézeteket” hoztak létre. Korlátozták a postaforgalmat, átfüstölték a leveleket. A pénzt ecettel fertőtlenítették. Szabályozták a közösségi érintkezést: megtiltották a vásárt, a piacozást, a kocsmázást, a nyilvános mulatságot (magát a cigányzenét), a beteglátogatást és a templomi szertartásokat (pl. áldozást). Bezárták az iskolákat (a sárospataki diákokat is hazaküldték). Egy kenderesi adat: „Oskolás gyerekek haza eresztődnek, és addig tanítás nem lesz, míg a Cholera el nem múlik”. A korlátozó intézkedések ellen több helyen tüntetni kezdtek, Pesten-Budán egyesek fellázkodtak a kordon ellen. A kolerafelkelésről (pórlázadásról) szól Jókai Mór Szomorú napok (1848–1856) című regénye, valamint az És mégis mozog a föld! (1872) című regényének egy fejezete.

Érdekes adalékokkal szolgál az 1918-as spanyolnáthajárvány kolozsvári eseményeiről Passuth László (1966) naplóregénye. Néhány részletében a mára is ismerhetünk:

„Vezércikk a spanyol betegségről. Ez a katonákra, felmentettekre, nőkre, gyermekekre, férfiakra egyformán veszélyes betegség lesz ősszel a legfenyegetőbb ellenség. Az iskolában, internátusokban egyre több a szövődményes kóreset, melynek ’nem tudják kórokozóját a professzorok’”, „Aspirin a legjobb orvosság... a spanyoljárvánnyal szemben.”, „A városban kétezer-háromszáz spanyoljárvány eset.”, Orvosi cikk: „bizonyos kórokozónak, melynek ’streptococcus’ a neve – állandó előfordulása a spanyol kór áldozatainak tetemében – feltehetővé teszi, hogy erről az oldalról kell megrohmozni a betegséget, mely – nem tüdőpestis, ahogy Kolozsváron rebesgetik” (Passuth 1966: 189, 193, 194, 195).

4. KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY (2020)

Hasonló jelenségeket tapasztalunk a kolerajárványra két évszázaddal (pontosan 189), a spanyolnáthajárványra egy évszázaddal (pontosan 102) évvel később. Világjárvány lett egy ázsiai járványból: „reá ismertek az Indiai Cholera jeleire” (most: kínai, Vuhanból elterjedt az új típusú koronavírus-járvány). Megalakult a vészbizottság („élőben az operatív törzs”), feltűnt a járványorvos (most: főszereplővé, médiaszószóvá vált tisztifőorvos), megtörtént az országhatár lezárása (beutazási tilalom – Európában teljesen kaotikusan), lakhelyelhagyási (utazási) korlátozás (Maradj otthon! és az ezerszer fölötti kérdés: A budapestiek mehetnek-e vidékre?), vesztégyár (vidéki polgármesterek körbeszalagoztak parkokat, erdőket, parkolókat; a fővárosban lezárták a Margitszigetet). És a továbbiak: vesztéglőház (önkéntes karantén, kórházi karantén – a kolera idején 40, koronavírus-járvány idején 14 nap), beteglátogatás tiltása (látogatási tilalom kórházakban és időotthonokban), oskolabezárás (óvoda, iskola, egyetem bezárása, utóbbiak esetében távolléti oktatásra való átállás), ingázás korlátozása (utazás korlátozása, otthoni munkavégzés, home office ~ homofisz), kocsmák bezárása (vendéglátóhelyek nyitvatartásának korlátozása, életkori idősáv, helyi ételfogyasztás megszüntetése), nyilvános mulatságok (összejövetelek, fesztiválok) betiltása, templomi szertartások felfüggesztése (online misékre, istentiszteletekre való áttérés), rastellum vagy rostély (távolságtartási szabályok bevezetése: „másfél méteres távolság” kijelölése az üzletekben), fertőtlenítés (postacsomag, pénz fertőtlenítése, utóbbi esetében bankkártyás fizetés szorgalmazása, az 5 ezer forintos érintésmentes limit 15 ezer forintra való emelése), leálló a közlekedés (leállt a repülőgép-forgalom, eltűntek a turisták, kiürültek az utcák). A kolerajárványok idején is erőteljesen ajánlották az ágy- és ruhaneműk tisztítását, valamint a kézmosást: szappannal, fahamuból készült lúggal, mésztejjel. A koronavírus-járvány idején egy időre hiánycikk lett a szappan és más kézfertőtlenítő; egyes vállalkozások alkoholos kézfertőtlenítő sorozatgyártására álltak át, és vettek föl nagyszámú előrendelést.

Egy tipikus példa az újkori karanténra: „A zebegényiek megelégtették a karantén ellenére folyamatosan érkező turistákat. Szerdától nem engedik be őket. A képviselőtestület döntése értelmében minden, a településre bevezető útelágazáshoz kikerül a behajtani tilos tábla, így a lezárás teljes” (W1. 2020. április 8.). Az egész Dunakanyarra kiterjedt a tiltás: „Dunakanyar települései még Szentendrénél is szigorúbban vették eddig a korlátozásokat, Nagymaroson és Verőcén a főútról bevezető utcákat és a parkolókat mind lezárták a nem helyi lakosok elől, Visegrádra egyáltalán nem engedtek be idegeneket és megtiltották a közterületen tartózkodást, Zebegényben Hutter Jánosné polgármester ugyancsak megtiltotta a közterületeken tartózkodást a 12-es főút kivételével. Az erről szóló rendeleteket a települések általában már pénteken közzétették a honlapjaikon. Most viszont ilyenem sehol nem láttuk nyomát, vagyis úgy látszik, ezen a hétvégén külön szigorítások már nem lesznek. Leányfalu is csak Facebook-borítóképének megváltoztatásával üzent meg a kirándulóknak, hogy ezen a hétvégén sem kér belőlük” (W2.

2020. május 8.). Egyetlen jelentősebb turisztikai értékkel bíró településről tudunk, amelynek polgármestere nem a lezárásban, tiltásban, hanem a normális szabályozásban látta a megoldást: „Nagybörzsöny település eddig sem zárta le bel- és külterületi útjait és ezután sem tervezi. Kérésem, hogy a járvány időszaka alatt, elsősorban hétvégéken és ünnepnapokon a településünkre kirándulás céljából érkezők a községünk külterületein parkoljanak” (W2. 2020. május 8.).

5. KARANTÉNNYELV

Ahogy Mikes korában a pestis, Kazinczy korában a kolera, úgy ma a *koronavírus* és a *karantén* vált kulcsszavá. 2020 tavaszán mindenki erről beszél, mindenkinek van véleménye. A 2020. év szava már most kijelenthető: a *korona*, valamint minden vele alkotott szó; az év szlogenje: *Maradj otthon!*

Néhány példa a gyakori kötelező „előtaggá” váló szavakra (Bedő 2020, Németh 2020, Veszelszki 2020 és egyéb gyűjtés nyomán – Veszelszki Ágnes Karanténnyelv-szótára 2020 ősztől megjelenik az IKU-Tár sorozatban):

korona: koronniál (< coronnials) generáció, koronababa, koronabébi, koronapara
karantén: qarantinizás (< karantén + martini), karanténdal, karanténkoncert, karanténkórház, karanténmese, karanténoktatás, karanténvé, karantini (a nemzedék megnevezése), karanténvers

Covid19: covideo-party, COVID-generáció, kovidinka, kovidióta

Az internetes kapcsolattartási lehetőségek gazdag tárháza számos, nem megállapodott előtaggal járhat együtt:

e-: -locsolás, -sörözés

online: kocsmá, versmondás, tanítás, korrepetálás, locsolás, előadás, sörözés; online buli – ismerősökkel lefolytatott videós parti

vírus-: vírusgeneráció, vírusgyanú(s), vírushordozó, víruseszt

zoom-: -kocsmá, zoomos óra

digitális: digitálistanyag-fejlesztés; Digitális Jólét Program, Digitális Összefogás (kiemelt célja a digitális munkarendben tanuló diákok, az otthonról dolgozó munkavállalók és az idősek segítése, ITM)

bizonyos orvosi-járványtani kifejezések közismertté válása: inkubációs periódus, görbeellaposítás (járványgörbe laposítása), lélegeztetőgép, nyájimmunitás, pandémia

szlengkifejezések: köpörém (a korábbi szopórém mintájára), megkoronáz, nyugersáv

A koronavírusról szóló beszéd tehát nem tér el jelentősen a pestisről, a koleráról és a spanyolnátháról való beszédmódoktól – lévén mindegyik titokzatos és gyorsan terjedő járvány. A ma emberéből konkrét tapasztalat híján mélyen elfojtott (tudat alatti) érzelmek törnek elő, például az érintkezés, mozgás korlátozásában, települések lezárásában.

6. INNOVATÍV HIEDELMEK

A járvány elleni egyéni és közösségi védekezés táptalaja a hiedelmeknek. Mind a kolera, mind a koronavírus kapcsán fölvetődött, hogy a fertőző betegségek ellen hatásosak az égetett szeszek (párlatok, pálinkák). A kolerajárvány idején: „A népi gyógymódok közül a boszniai zsidók módszere terjedt el a leginkább: pálinkával, borral, borecettel, mustármag-liszttel és fokhagymával kezelték a megbetegedetteket.” (Bálint Nagy 1928.) A koronavírus-járvány idején is (leginkább az interneten) felbukkant az a hiedelem, hogy az alkohol (szesz, párlat, pálinka) megöli a koronavírust. „Magyarországon általános vélekedés, hogy az alkohol kis mértékben gyógyszer, nagy mértékben pedig orvosság. Persze a 10 millió lepárló országban a legtöbb alkohollal kapcsolatos népi bölcsesség talán a pálinkával kapcsolatosan forog közszájon. Azt mondják, hogy fertőtleníti, szóval ezt kell nyomtatni a megfázásakor, ha mézes, akkor remek a köhögésre, de persze magas, vagy épp alacsony vérnyomás ellen is remek, derékfájásnál csak be kell vele dörzsölni a fájós területet, szóval minden ellen is véd.” (W3. 2020. március 11.) Másként: „Egy kis tömény a kézre locsolva vagy a garatra, és a probléma meg van oldva” (W3. 2020. március 11.). Mint sok száz éve a fokhagyma is szóba kerül: „A fokhagyma antimikrobiális hatását, azaz különféle vírusokat és baktériumok előlő tulajdonságát már évszázadok óta kiaknázzák a népgyógyászatban. Noha a fokhagyma kedvező élettani hatásait az Egészségügyi Világszervezet (WHO) is elismeri, kijelenti, hogy nincs olyan konkrét vizsgálat vagy adat, ami alátámasztaná azt, hogy a fokhagyma megvéd a koronavírusos fertőzéstől.” (W4. 2020. március 16.) Hagyományból és természetes ösztönből fakadóan továbbra is sokan gyakorolják a belső alkoholos fertőtlenítést. Tragikus következménye lehet ennek a hiedelemnek: „A vírus által jelentősen sújtott Iránban már 50-en haltak meg, mert denaturált szeszt vagy metilalkoholt kezdtek el rendszeresen fogyasztani a vírus-prevenció jegyében.” (W5. 2020. április 5.)

A régi hiedelmen túlmenően azonban 2020-ban, a koronajárvány idején a pálinka mégiscsak tudott jó szolgálatot tenni. A mértékadó írások (tanácsok) az alkoholt (párlatot, pálinkát) – ha legalább 70%-os alkoholtartalmúak – külső fertőtlenítésre alkalmasnak tartják. „Szóval most ne sajnáljuk a házipálinkát a kezünktől sem! Már ha megvan 60-as.” (W6. 2020. március 22.) A Fejér megyei Abán például polgármester vezényletével összegyűjtötték a házipálinkát, amiből újra lepárlással kézfertőtlenítőt állítottak elő. (W7. 2020. március 23.) A Pécs-Baryai Kereskedelmi és Iparkamara javasolta, hogy a szeszfőzők gyártsanak tiszta szeszt (akár az lefoglalt szesz italokból is) kézfertőtlenítő számára. (W8. 2020. április 5.) A Gyenesei Pálinkárium hasonló javaslatot tett, és példával járt elől, „ők már napok óta a saját 87%-os nyers almapárlatukkal fertőtlenítik a kezüket, cipőjüket, a kilincseket, a kulcsesomókat, a mobiltelefonjaikat és a pénztárcájukat”. (W7. 2020. március 23.)

A pálinka járványok elleni hatását már a 19. század végén meglovagolták: két párlatot is a járványokról nevezett el az Első Alföldi Cognac-Gyár (Kecskemét,

1880.): Cholera elleni likőr, Influenza likőr. A „kolera elleni” címke (számló-vagy reklámcédula) egy feketekendős öreg boszorkányt és egy rózsaszín ruhába öltözött fiatalasszonyt mutat: a boszorkány kígyót tart kezében, a fiatalasszony likőrrel a kezében utasítja el. A likőr tehát véd a betegségtől, egyúttal az örök fiatal-ság záloga. Az „influenzalikőr” címkéje ugyancsak a megfiatalítást jelképezi: a likőr „használat előtt” egy tisztas öregúr kezében van, „használat után” pedig egy vidám bajszos fiatalembernél. A címkék alján olvasható a grafikus neve: Vas Ti-vadar, Budapest. Ma mémgyártónak neveznénk. Az internetes mém szöveges-vi-zuális tréfát, egyfajta modern karikatúrát jelent.

A koronavírus-járvány idején született sajátos termék: MOL + HYGI fertőtlenítő folyadék.

7. KORONAFOLKLÓR

A járvány idején az első napokban keresett termékké, hiánycikké, majd túlárzott termékké váltak a kereskedelmi (részben Kínából származó) és egyéni-leg készített a szájaszkok. Utóbbiak közül néhány sajátos folklórmegoldással, rajzzal, felirattal. Pl. a # jellel kezdődő, eredetileg a közösségi oldalakon használt címkével (hashtag) alkotott felirat: #Maradj otthon!, illetve már az internetes mé-mekre emlékeztető: Stop, vírus! Nyugodjál meg, attól megnyugszol! : Maradj ott-hon!, Vigyázzunk egymásra!, Hapci maszk, Fuck corona.

Gyorsan reagált a járványra graffitikultúra is. Már 2020. májusában két helyen, a péceli Bajtemetés egykori katonai támaszponton és a rákosligeti Merzse-mocsár kilátóján fényképeztem a járvánnyal kapcsolatos reflexiókat. A Maradj ott-hon! a Pécel melletti egykori katonai bázison nyilvánvaló ellenkulturális (tiltako-zás), hiszen a graffitiző éppen hogy nem maradt otthon. A rákosligeti „2020. COVIDD-19” felirat pedig a tipikus „itt jártam + időpont” graffitik mintájára szer-veződik, s egyúttal öntudatlanul is egyfajta időpontot, korszakhatárt jelent. A ko-ronavírus hatására kialakult távolságtartási szabályok alapján egyesek már generá-ciók élményekről (hatásokról) és „másfél méteres társadalomról” vizionálnak.

Minden történelmi, társadalmi esemény megszüli a maga folklórját. A ko-ronavírus leginkább már a közösségi médiában. A jelenséget internetfolklórnak is nevezhetjük (a fogalmat már évekkel ezelőtt bevezettem), azonbélül pedig speciá-lis koronavírus-folklórról eshet szó. Már a szájaszkok dekoratív-mintás-szöve-ges megoldásai is ilyen jelenséget mutatnak. A koronavírus-járvány kezdeti idő-szakában felfigyeltünk – különösen az interneten terjedő – további mai vagy mo-dern folklórjelenségekre (Balázs 2020 és Pásztor 2020):

Álhirdetés

„Egy szobabiciklit keresek. Munkába járáshoz kell.”

Tanács (aforizma)

Fogadd meg egy villanyszerelő tanácsát: inkább szigetelve legyél, mint földelve.

Szóvicc (pesti humor kíméletlen, szókimondó)

„Elég kevesen vagyunk az irodában. Vuhan a létszám!”

Vicc

Az iskola bejárati ajtajának felirata 2019. szeptember 1-től: Az iskolában nem szabad telefont használni! Az iskola bejárati ajtajának felirata 2020. március 16-tól: Iskolába jönni nem szabad! Használd a telefont!

Chuck Norris-vice

„Nyolcvan lett Chuck Norris, aki a koronavírust is képes lenne megfer-tőzni.”

Mém (tipikus internetes mémszöveg: név, leírás, felszólítás)

Sanyi törődik a közösséggel, kerüli a zárt helyeket, távolságot tart, kesztyűt, maszkot és védőfelszerelést visel, betartja a biztonságos távolságot... Sanyi motorozik. Legyél te is Sanyi!

Azt mondták, elég a szájmazsk és a kesztyű, ha vásárolni mész. Hazugság! A többieken volt ruha is!

2020 koronavírus-járvány miatti rendkívüli állapot idejére esett húsvét. A valódi locsolkodás jórészt elmaradt, helyette megjelent az e-locsolkodás, sőt locsolóvers:

Zöld mezőn jártam / Nyulat traktoron láttam / Éppen boronált / Adj egy... pálinkát

Karanténban jártam / WC-papírt láttam / Sosem fog elfogyni / Szabad-e locsolni?

Ugyancsak a járvány idejére esett május 1-je. Ezzel kapcsolatban is született tréfás összeállítás:

A munka ünnepe otthon

11.00 Felvonulás a nappaliban

12.00 Majális a teraszon

13.00 Sör és virsli a konyhában

Kommunikációs (szövegtani) nyelvi tréfák

- Jelentés a koronavírus állásáról. A koronavírus Budapesten május harmadikán tetőzik. Dunaujvárosnál ötödikén, Dunaföldvárnál árad, Bajánál apad.
- Annyira megrémített ez a vírus, hogy kidobtam mindent, ami kínai. Most itt állok az üres lakásban tök meztelenül.
- Kávét karantén idején. A riporter a kávról érdeklődik. Az öreg parasztbácsi visszakérdez: Hogy milyen a karanténkávét? Hát olyan, mint a normális kávé, csak van benne pálinka és nincs benne kávé.

Reklám

Ha kinyitnak végre a kocsmák, Gyórfy Pált Zacher Gábor követi: „Maradj talpon!”

A nyelvi tréfák egyik újabb, vizuális megoldása a táblázatos elhelyezés:

Testileg	Lelkileg	Szellemileg
sétálj	meditálj	olvass
táncolj	jógázz	tanulj valami újat
ússz	gyújts egy gyertyát	kezdj új projektbe
ölelj meg valakit	beszéljess	kapcsold ki a mobilod
zuhanyozz le	vezess naplót	fejts keresztretjtvényt
takaríts ki	írd hálalistát	hallgass operát
rendezd át a szobát	énekelj	nézz művészfilmeket

A graffiti legfejlettebb formája a költészethez közelít, illetve maga a költészet. A járvány idején rábukkantunk (igaz, a grafémák, betűalakok szerint profi módon megírt) versre is, amely egyúttal találó intertextuális utalást is tartalmaz – ti. utal a Szerelem a kolera idején című Gabriel García Márquez regényre:

Te vírus vagy / A szívem karantén / Ilyen a szerelem / A korona idején (Balázs 2020).

A betegségek (fertőzések) ellen imádsággal is küzdenek az emberek. Nauru (óceániai) miniállam vezetője a karanténon kívül az imádságban is hisz, s ehhez a Bibliában ezt az igét találta: „Mert ő erős zárat tett kapuidra, megáldotta benned lakó fiaidat. / Békét szerzett határaidon, a búza legjavával tart jól téged” (147. zsoltár 13. és 14. versszak). Többen posztolták (kitették a közösségi oldalra) Ézsaiás próféta üzenetét: „Menj be népem, menj be szobáidba, és zárd be ajtóidat utánad, és rejtse el magad rövid szempillantásig, míg elmúlik a bús harag!” (Ézsaiás 26:20) (W9 2020. április 4.).

2020. június 24.

IRODALOMJEGYZÉK

- Balázs G. 2020. *Koronavírus-folklór*. <http://www.balazsgeza.hu/?p=10567>; <http://e-nyelvmagazin.hu/2020/04/10/koronavirus-folklor/>
- Bedő I. 2020. *Itt a karanténkera, úton lehet már a koronabébi, ne legyünk covidin-kák és óvakodjunk a köpörémtől*. 2020. május 1. https://hvg.hu/tudomany/20200501_karanten_nyelv_veszelszki_agnes_koronavirus
- Kiss L. 2005. Látták, hogy jön? Védekezési kísérletek az első magyarországi kole-rajárvány idején. *KSH NKI Történeti Demográfiai Évkönyve 2005*. Budapest: KSH. 79-92.

- Mikes K. 2010. *Törökországi levelek*. (Válogatás.) Budapest: Osiris Diákkönyvtár.
- Németh Z. 2020. *A másfél méteres társadalom szótára, avagy kifejezések, amelyek a koronavírussal együtt jöttek*. <https://fmc.hu/2020/05/04/a-masfel-meteres-tarsadalom-szotara-avagy-kifejezesek-amelyek-a-koronavirussal-egyutt-jottek/> [Letöltve: 2020. 05. 12.]
- Passuth L. 1966. *Kutatóárok*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Pásztor É. 2020. Koronavírus és tréfa. *E-Nyelv magazin*, 2020. ápr. 16. <http://e-nyelvmagazin.hu/2020/05/18/koronavirus/>
- Veszelszki Á. 2020. Kórlyomat és korlyomat – új szavakkal kifejezve. *E-Nyelv Magazin*, 2020. ápr. 16. <http://e-nyelvmagazin.hu/2020/04/16/korle-nyomat-es-korlyomat-uj-szavakkal-kifejezve/>
- Veszelszki Á. 2020. Karanténszótár. Virális tartalom. Budapest: Inter.

A tanulmányban közölt internetes példák a Facebookon az adott időszakban, napon körötetett, több helyen megosztott helyekről származnak. További internetes hivatkozások:

- W1. = <https://infostart.hu/belfold/2020/04/08/besokallt-a-dunakanyari-telepules-draszikus-intezkedessel-vedekeznek> (2020. április 8.)
- W2. = https://index.hu/belfold/2020/05/08/hetvege_kirandulohelyek/ (2020. május 8.)
- W3. = <https://beerporn.hu/az-alkohol-nem-jo-fegyver-a-virusok-ellen/> (2020. március 11.)
- W4. = <https://www.egeszsegkalauz.hu/betegsegek/fertozo-betegsegek/mi-hasz-nal-koronavirus-ellen-fokhagyma-alkohol-vagy-mms-csepp/etl67dq> (2020. március 16.)
- W5. = <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200405/10-veszelyes-tevhit-a-koro-navirusrol-423984> (2020. április 5.)
- W6. = <https://ezalenyeg.hu/kozugy/jo-a-palinka-koronavirus-ellen-igen-mondjuk-hogy-hasznald-2757> (2020. március 22.)
- W7. = <https://www.hellovidek.hu/otthon/2020/03/23/koronavirus-megelozes-maskeppen-hazi-palinkaval-fertotlenitenek-aban> (2020. március 23.)
- W8. = <https://www.bama.hu/kozelet/helyi-kozelet/tiszta-szesz-fohetne-a-palinka-helyett-2385993/> (2020. április 5.)
- W9. = <https://qubit.hu/2020/04/04/helyek-ahol-meg-nem-jelent-meg-a-koronavi-rus-nauru> (2020. április 4.)

1. kép (balra). Cholera Elleni Likör. Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum
 Forrás: <https://hu.museum-digital.org/index.php?t=objekt&oges=34520>

2. kép (jobbra). Influenza Likör. Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum
 Forrás: <https://hu.museum-digital.org/index.php?t=objekt&oges=34518>

Graffitik.

Forrás: Balázs Géza fotója

TÁRSAS TÁVOLSÁGTARTÁS ÉS NYELVI KÖZELEDÉS E-MAILEZÉSI GYAKORLATOK A KORONAVÍRUS IDEJÉN

DOMONKOSI ÁGNES – LUDÁNYI ZSÓFIA

SOCIAL DISTANCING AND LINGUISTIC SOLIDARITY: EMAILING PRACTICES DURING THE CORONAVIRUS EPIDEMIC

With its outbreak and quick spread in early 2020, the COVID-19 epidemic brought rapid and sweeping changes in its wake in all walks of life. As measures were being imposed to contain the spread of the virus, emailing practices, including patterns of polite behaviour, were re-evaluated. Based on a corpus of emails comprising more than 250 texts, collected by various methods and showcasing personal, official and business correspondence alike, our paper presents linguistic features of emailing practices characterizing the first two and a half months of the global epidemic. Our pragmatic analysis uses the criteria of politeness theories to explore and classify novel emailing formulas indexically referring to the speech situation, and to interpret the functions of particular linguistic devices. The results point to the existence of a social distance-reducing strategy underlying varied patterns of construal. Social distance is offset, as it were, by linguistic means, distance being restricted to the spatial domain and solidarity taking centre stage in language activity.

1. BEVEZETÉS

A 2020 elején kirobbanó koronavírus-világjárvány az élet minden területén gyors és látványos változásokat hozott. A járványügyi intézkedések bevezetésével egyidejűleg az e-mailezés gyakorlatai, udvariassági műveletei is átértékelődtek. Tanulmányunk célja, hogy az e-mailezés gyakorlatában a járvány első szakaszában meg tapasztalható változásokat, az üzenetek szövegének a helyzetre utaló tipikus stratégiáit és nyelvi elemeit egy e-mail-gyűjtemény alapján bemutassa, különös tekintettel az elsősorban az üzenetek záróformáiban szereplő jókívánságok alakulására. Az elemzésben a funkcionális, kognitív pragmatika szemléletmódjára építve felhasználjuk a számítógép közvetítette kommunikáció kutatásának eredményeit (Herring – Stein – Virtanen 2013, Veszelszki 2017, Szűts 2018), az udvariasság vizsgálatának különböző lehetőségeit is (Brown – Levinson 1987, Culpeper 2011, Kádár – Haugh 2013), előtérbe helyezve a társas távolság (Svennevig 1999) koncepciójának, illetve a pragmatika közelségfogalmának (Wierzbicka 1991) alkalmazását.

A tanulmányban először bemutatjuk az elektronikus levelezés különböző változatait (2.), majd ezen belül mérlegeljük a járványhelyzetnek az írásbeli kapcsolattartásra gyakorolt legfontosabb hatásait (2.1.), ezt követően röviden tárgyaljuk az adatgyűjtés és feldolgozás módszereit (3). Az adatbázis leveleinek sajátosságait bemutatva kitérünk a járvány megjelenítésének helyére az e-mailek struktúrájában (4.1.), a minden viszonylattípusban és szituációban érvényesülő hatására (4.2.), a formulaszerűség és az egyedi megoldások ellentmondására és szerepére (4.3.), illetve kifejtjük, hogy az e-mailezésben megmutatkozó változások hogyan értelmezhetők nyelvi közeledésként (4.4.). A tanulmány végén az eredmények összegzése révén rámutatunk a járványhelyzetnek a levelezési gyakorlatokat átfogóan érintő hatására (5.).

2. AZ ELEKTRONIKUS LEVELEZÉS VÁLTOZATAI ÉS AZ UDVARIASSÁG

A számítógép közvetítette kommunikációs lehetőségek között az e-mail a legrégebbi, de felhasználói körét és felhasználási módjait tekintve a legrégeztettebb is egyben (Dürscheid – Frehner 2013). A helyzetek és a kommunikációs célok sokfélesége miatt a nyelvi jellegzetességeket, megformáltságot tekintve szinte lehetetlen az e-mailezés különböző gyakorlatait egészében jellemző, egységes nyelvi sajátosságokat találni (vö. Androutsopoulos 2006: 420). Az internethasználat generális, az élet minden területét átható jellegéből következően a legszemélyesebb közléseink és a hivatalos, nyilvánosnak szánt kommunikáció egyaránt megvalósulhat e-mailek közvetítése révén (vö. Koltay 1997). A nyelvi megformáltságot és stilisztikai kidolgozottságot tekintve az e-mailezés nyelvi jellemzői nem egységesek tehát, nem sorolhatók be egy regiszterbe.

Az elektronikus levél a nyilvánosság mértéke szerint hagyományosan megkülönböztetett nyelvhasználati szinterek mindegyikének, azaz: az intim, a személyes, a társadalmi és a közéleti közléseknek a megvalósulásához egyaránt képes teret, kommunikációs lehetőséget biztosítani. Az e-mailek nyelvi sajátosságait tekintve olyan összefüggés figyelhető meg, hogy a skála intim-személyes pólusához közelítő közlésekre inkább jellemzők a beszélt nyelvi, kidolgozatlan, laza sajátosságok, míg a skálán a nyilvános, hivatalos jellegű közlések felé mozdulva inkább a hivatalos írásbeliség kidolgozottsága érvényesül, az e-mail továbbörökíti a hivatalos levelezés formai sajátosságait.

Az e-mail emiatt a változatos szerepkör miatt nem tekinthető tehát egységes műfajnak, nincs ugyanis olyan egy olyan körülhatárolható célú kommunikációs szituáció, amelyhez kötődne (Swales 1990: 58, Kuna – Simon 2017), számos különböző változatát csak a közvetettség, illetve a közvetítő közeg technikai lehetősége kapcsolja össze.

A levelezés hagyományában – az írásbeli közvetítettség hasonlóságokat teremtő szerepén túl – a kezdetektől elkülönült egyrészt a magánérdekű, másrészt

pedig a közjogi, inkább hivatalos, okiratszerű levelezés (vö. Hopp 1974). A közvetítő közeg tárgyiasultsága miatt mindkét típusban lényeges azonban a közlő és a befogadó szerepének, illetve a közlés körülményeinek a megjelenítése (Domonkosi et al. 2020).

A megnyilatkozó és a címzett közötti társadalmi távolság, illetve kapcsolattípus tekintetében igen változatos elektronikus levelekben az udvariasság megvalósulása, a kapcsolatteremtés műveletei, illetve az alkalmazott levelezési panelek, rutinizált nyitó- és záróformulák is eltérnek az adott viszonyok függvényében. Még a leginkább személyes közlések esetében is érvényesül azonban az a sajátosság, hogy legalább az egy-egy levélfolyamatot megnyitó üzenetekben nyitó- és záróformulák szerepelnek, amelyek a közlés interperszonális jellegét teszik explicitté (Csontos 2012). A kommunikáció közvetettsége miatt ezek a tényezők még a leginformálisabb, leginkább laza stílusminőséget megvalósító üzenetekben is kidolgozottabbak, mint a közvetlen kommunikáció prototipikus megnyilvánulásai. Azaz a helyénvaló viselkedés a tiszteletadás eszközeinek erőteljesebb jelenlétét követeli meg, mint a szóbeliségben.

Az írásbeli üzenetváltásban a személyközi viszonyok alakítása hangsúlyos tehát, az udvariasság mint a kommunikáló felek közötti attitűd (vö. Culpeper 2011) nyelvi kidolgozásában számos nyelvi eszköz vesz részt, az udvariasság levelezés történelmileg és társadalmilag kialakult elvárásait tekintve pedig ezek között kiemelt szerepük van a nyitó- és záróformuláknak (Waldvogel 2007, Spilioti 2011, McKeown – Zhang 2015).

Az e-mailezés gyakorlatában a nyelvhasználatnak, a stílusnak lényegi szerepe van, ugyanis a kommunikációs partnerek közvetlen érintkezésének a hiánya miatt a viszonyok és identitások megalkotásának és fenntartásának elsődleges forrása a nyelv. Az e-mail-váltások során így a társas távolság alakításában, a közelítésben és távolításban is dinamikusan vesznek részt a nyelvi műveletek. A társadalmi távolság többdimenziós jelenségként értelmezhető, amelyben a szolidaritás (szolidaritás-hatalom), a familiaritás (intimitás-ismeretlenség) és az érzelem (vonzóság-közömbösség-elutasítás) dimenziói együttesen érvényesülnek (Svennevig 1999: 33–35), és amelyek mindegyikének alakításához hozzájárul nyelvi viselkedés is.

2.1 A KARANTÉNHELYZET ÉS A NYELVI KAPCSOLATTARTÁSI SZOKÁSOK ÁTÉRTÉKELŐDÉSE

A járványhelyzetre reagáló társadalmi-politikai intézkedések hatására a mindennapi kommunikációs színterek is megváltoztak; számos, általában közvetlen, személyes érintkezésre épülő viszony és tevékenység a digitális térbe tevődött át, szükségszerű térbeli távolodást, közvetett kommunikációs helyzeteket eredményezve. A térbeli távolság kényszere felértékelte a közvetett kapcsolattartási lehetőségek szerepét. Ezzel együtt az udvariasság szükséges mértékéhez és megoldási lehetőségeihez kapcsolódó kulturális szokások és normák is (vö. Kádár – Haugh

2013: 57–80) hirtelen változásokat mutattak. Kutatásunk elsődleges inspirációja az volt, hogy szinte egyik napról a másikra érzékeltük a gyakorlatok módosulását, a jókívánságok szerepének megnövekedését, új e-mailezési formulák megjelenését (Domonkosi – Ludányi 2020).

A köszönések, üdvözlések, udvariassági formák használata általában érzékenyen reagál a társadalmi változásokra; a Magyarországon 2020. március közepén előállt válsághelyzet, rendkívüli állapot a veszélyhelyzetre figyelmeztető szlogenekben azonnal megmutatkozott. Ezek a társadalmi célú jelmondatok (*Maradj otthon! Vigyázzunk egymásra!*) a használatba kerülésük és gyakoriságuk megnövekedésének hirtelen volta ellenére az állandósult szókapcsolatok jellegzetességeit mutatják (vö. Bárdosi 2003, Granger–Paquot 2008). A figyelmeztetést hordozó szlogenek a diskurzus- és szituációtípusokon átívelve ismétlődnek a rádióreklámtól kezdve a közösségi oldalak profilképein át a magánbeszélgetésekig; rövidségükkel, könnyen felidézhető jellegükkel járulva hozzá az új viselkedési és közösségi normák elmélyítéséhez (vö. Aronson – Pratkanis 2012: 188).

A megváltozott társadalmi helyzet olyan globális közös élményt teremtett, amely az e-mailezési gyakorlatokat tekintve is szinte lehetetlenné tette a korábban alkalmazott, rutinizált, a jólétre vonatkozó jókívánságok alkalmazását. Bár ezek a kívánságok részben kiüresedett frazeológiai egységek, mivel egy-egy helyzet pozitív oldalait jelenítik meg (pl. *További szép napot! Kellemes időtöltést!*), használatuk az adott társas helyzetben, az aktuális válságszituációban nem tűnik kielégítőnek. A levélváltás helyzetébe beleszól a közös, mindenkit érintő társadalmi tapasztalat, és az e-mailek interperszonális szerepű részeiben nyelvileg is megmutatkozik.

Az e-mailezés szokásainak gyors átalakulása mindannyiunk által meg tapasztalt jelenség, így az udvariassági normák átértékelődésével kapcsolatosan számos reflexió is jelzi azt a folyamatot, ahogyan az udvariasságértelmezések rugalmasan a megváltozott helyzethez igazodnak (vö. Kádár – Haugh 2013: 81–105).

Az angol nyelvű e-mailezési gyakorlatok átalakulásáról, annak szociálpszichológiai háttéréről, illetve nyelvi vonatkozásairól is számos ismeretterjesztő publicisztika született a járvány kitörése utáni hónapokban (Dizir 2020, Hartlaub 2020, Malone Kircher 2020, Steinmetz 2020); hasonlóképpen a német és francia nyelvű levelezési formulák változásairól is (Blödorn 2020, Lamblaut 2020, Thies 2020, Wulf 2020). Ezek az írások az e-mailek személyesebbé válásáról, kimunkált üdvözlési formákról és kedveskedő záróformulákról tudósítanak, az érzelmek kifejezésének megjelenéséről, a gondoskodás és az aggodalom kifejezésének új általános szokásáról számolnak be a hivatalos, munkakapcsolatokban is.

A nyelvi stratégiák, a hatékony közlésformák átalakulására már a járványhelyzet kezdetén felhívták a figyelmet az üzleti kommunikáció és a marketing szakemberei is, külön kiemelve az empatikus nyelvhasználat, a bizalomra és az intimitásra összpontosító kifejezések szükségességét (Talbot 2020), valamint a helyzetre utaló elemek és hashtagek alkalmazásának fontosságát (Penumarthy 2020).

A mindennapi személyes kommunikáció hiánya kiegészülve a bizonytalan állapotokkal, a veszélyeztetettség érzésével olyan közléshelyzetet teremt, amelyben a nyelv interperszonális funkciója felértékelődik. A közvetett érintkezési módok használata során a beszélők nyelvi eszközök révén törekednek a személyes viszonyok erősítésére, az érzelmek kifejezésére, a kapcsolatok hangsúlyozására.

A járványhelyzet társadalmi-politikai intézkedései között az egyik első volt az emberek közötti megfelelő távolság megtartására való figyelmeztetés, amely a *társadalmi/társas távolságtartás (social distancing)* megnevezéssel került használatba. A kialakult helyzethez kapcsolódó aggodalmak, szorongás feloldásában azonban éppen a személyesség, a társas támogatás nyújthat segítséget. A pszichológusok és közegészségügyi szakemberek így igen hamar felhívták a figyelmet arra, hogy a *társas, szociális* jelzők használata félrevezető lehet, hiszen a térbeli távolság tartása mellett éppen az emberek közötti közelség válik fontossá, a személyes kapcsolatok, az empátia, a közös felelősségvállalás tudata és a kollektív megértés, a szolidaritás jelenthet támogatást a pandémia helyzetének megélésében, azaz a térbeli távolság ellenére éppen a társas közelség fenntartására van szükség (Abel – McQueen 2020: 65). A nyelvi viselkedés, a levelezés jellemzői ezzel összhangban a közelség érzetének megteremtésére való törekvést mutatják.

3. AZ ADATGYŰJTÉS MÓDSZERE

A kutatás anyagát egy olyan, 250 e-mailt tartalmazó levélgyűjtemény képezi, amelyet több forrásból, különböző módszerekkel gyűjtöttünk. Feldolgoztuk egyrészt az általunk kapott üzeneteket, másrészt hólabdamódszerrel (Babbie 2008: 205), illetve nyilvános felhívással is értünk el adatközlőket, akik rendelkezésünkre bocsátottak e-maileket. Emellett internetes keresők segítségével is gyűjtöttünk hivatalos, nyilvános üzeneteket. A nyilvánosan nem elérhető, illetve nem széles körben terjesztett leveleket anonimizáltuk, de ezek esetében is kértük adatközlőinket, hogy tüntessék fel azokat az adatokat, amelyek a kommunikációs partnerekről, illetve a közlési szituációról tudható. A nyilvánosan elérhető üzenetek, levelezőlistákon terjesztett üzleti célú e-mailek esetében a nagyobb informativitás érdekében meghagytuk az eredeti adatokat a szövegek közlése során is.

A gyűjtés folyamán arra törekedtünk, hogy változatos közléshelyzetekből származó, informális és formális stílusú levelek egyaránt kerüljenek az anyagba, így a személyes (családi, baráti) levelek mellett munkahelyi, a munka szervezésére vonatkozó, oktatási, illetve kifejezetten hivatalos, sőt üzleti célú reklámlevelek egyaránt találhatóak az adatbázisunkban (vö. Varga 2019). A levelek gyűjtését 2020. március 17-én kezdtük meg, és a kézirat lezárásáig, június 14-ig folyamatosan bővítettük, ügyelve az egyes változatok arányainak megtartására. A különféle típusú levelek arányát az 1. táblázat mutatja.

	Személyes	Munkahelyi, munkaszervezési	Oktatási	Üzleti/reklám
Darabszám	65	55	58	72

1. táblázat. A közléshelyzetek aránya a gyűjtött levélananyagban.

Az összegyűlt levélananyagban jelöltük a járványhelyzetre reflektáló részeket. A kódolás során külön egységnek tekintettük a levelek bevezető részét, a levéltörzset, illetve a leveleket lezáró egységet.

A változatos adatbázis ellenére arról sajnos nem rendelkezünk információval, hogy az írásos kapcsolattartás egyes típusaiban milyen arányban jelennek meg a helyzetre utaló megoldások, ugyanis kifejezetten azokat a levélváltásokat, üzeneteket gyűjtöttük, amelyekben szerepeltek ilyen jellegű nyelvi elemek. A gyűjtés során az adatközlőink is azt az instrukciót kapták, hogy olyan e-maileket juttassanak el hozzánk, amelyekben a küldő reflektál a járványhelyzetre, akár az üzenet témáját tekintve, akár utalásszerűen a levélkezdetben vagy a -zárlatban.

4. EREDMÉNYEK

A járványhelyzet e-mailjeiből összegyűjtött adatbázis nagyon gazdag és változatos nyelvi jellemzőket mutat a helyzetre való utalás lehetőségeit tekintve is. Az eredmények ismertetése során bemutatjuk, hogy a járványra utaló elemek hogyan vesznek részt az e-mailek struktúrájában (4.1.); hogyan valósulnak meg az e-mail különböző társas helyzetekhez kapcsolódó változataiban (4.2.); milyen állandósult formulák és egyéni változatok figyelhetők meg (4.3.); mennyiben értelmezhetők a nyelvi közelítés eszközeiként (4.4.).

4.1 A JÁRVÁNYHELYZET MEGJELENÍTÉSÉNEK HELYE AZ E-MAILEK STRUKTÚRÁJÁBAN

Az igen változatos célú és stílusú e-mailek szerkezetére egyaránt jellemző, hogy az üzenet gyakorlati funkcióját megvalósító szövegtörzset az interperszonális funkciójú üdvözlő részek, nyitó- és záróformulák keretezik (Zsubrinszky 2007), illetve a személyes viszonyok jelölése mellett a szituáció, a közlés körülményeinek megjelenítése is szerepet kap.

A járványügyi helyzet közös tapasztalatai, az átértékelődött kommunikációs lehetőségek alapvetően megváltoztatták az e-mail-küldés szituációját, ezért abból a hipotézisből indultunk ki, hogy az e-mailek szituatív egységeiben, a nyitásban és a zárlatban meghatározó lesz a helyzetre való utalás. Kutatásunkkal párhuzamosan az angol és német nyelvű e-mailezésben is hasonló jellegzetességeket figyeltek meg. Az angol nyelvű e-mailezési gyakorlatot tekintve azt állapították meg, hogy a helyzetre való utalások a levélkezdetben, a közlések megnyitásában és lezárásában is hangsúlyos szerepet kapnak (vö. Malone Kircher 2020), míg a

német nyelvű cikkek inkább csak a búcsúformulák változásával foglalkoznak (vö. Wulf 2020).

A magyar nyelvű e-mailek feldolgozása során meghatározó szempont volt ezért a járványra utaló elemek szerkezetbeli helyének feltárása. Az adatbázisba kizárólag olyan levelek kerültek, amelyekben valamilyen, akár áttételes módon szerepelt utalás a helyzetre.

Az adatbázis elemzése azt mutatja, hogy a magyar nyelvű e-mailezési szokásrendben a levelek zárórészében, az elköszönés előtti jókívánságban vagy magában a búcsúformulában jelenik meg a helyzetre való utalás. Összesen 8 olyan levelet találtunk, amelynek a zárásában nem szerepelt ilyen elem, ezért a záróformulák sajátosságaival, a különböző diskurzustartományokban megjelenő szerepekkel (4.2.), illetve a jókívánságokra jellemző állandó összetevők melletti nagy fokú formai változatosságukkal (4.3.) külön alfejezetekben foglalkozunk.

Az adatbázis leveleire az jellemző, hogy a nyitó részben, illetve a levél-törzsben is tipikusan csak akkor van utalás a helyzetre, ha maga az üzenet által elvégzett cselekvés, az e-mail révén végrehajtott művelet funkciójában maga is kapcsolódik a koronavírushoz (pl. konferencialemondás, segítségnyújtó akciók szervezése, tájékoztatás nyújtása, digitális oktatás megszervezése stb.). A járványügyi veszélyhelyzet kihirdetésekor párhuzamosan egy olyan, többnyelvű adatbázis építésébe is belekezdünk, amely konferencialemondó leveleket tartalmaz, ezek a levelek tipikusan a szituáció körülírásával, a helyzetre való, különböző mértékben kifejtett hivatkozással indulnak (1).

(1)

Tisztelt Érdeklődők!

A közismert járványügyi helyzet miatt a márc. 26-ra Szekszárdra tervezett „*A rác/balkáni népesség településtörténete és anyagi kultúrája a hódoltsági kori Dél-Dunántúlon*” c. konferenciát sajnálatos módon el kell halasztanunk. Reményeink szerint mihamarabb (legkésőbb remélhetőleg ősszel) bepótolhatjuk.

Megértésüket köszönjük. Mindenkinek jó egészséget kívánunk!

A szervezők

A feldolgozott 250 levél közül 73 olyan volt, amely kifejezetten a járványhelyzethez kapcsolódó ügyekről, az élet átszervezésének különböző mozzanatairól esett szó. Ezekben a levelekben jellemzően (5 üzenet kivételével) szerepelt a levél zárlatában a helyzetre utaló jókívánság is (2).

(2)

Tisztelt Hallgatóink!

A kormány által kihirdetett veszélyhelyzet fennállása miatt különleges eljárásban bonyolítjuk le a már meghirdetett doktori védéseinket.

[...]

További részleteket a [doktori iskola neve] honlapján olvashatnak. [...]

Mindannyiuknak jó egészséget kívánunk, vigyázzanak magukra!

Üdvözlettel:

Prof. Dr. [Vezetéknév] [Keresztnév], s. k., a [doktori iskola neve] vezetője

Prof. Dr. [Vezetéknév] [Keresztnév], s. k., a [doktori iskola neve]

programigazgatója

A járványügyhöz kapcsolódó e-mailekben a bevezető egységben tipikusan leíró kijelentések szerepelnek, a járvány pedig általában mint ok, magyarázat jelenik meg. A nyitó egységeknek egy részében (19 e-mail) a megnyilatkozó attitűdjét, negatív viszonyulását, sajnálkozását mutató *sajnos, sajnálatos módon* (1) modálisjelölő elemek szerepelnek. A helyzet ismertetése során az e-mailek általában hivatkoznak a kormányrendeletek tartalmára és az operatív törzs ajánlásaira (3).

(3)

Tisztelt Kolléga!

Ezúton szeretnénk tájékoztatni, hogy a tegnap megjelent Kormányrendelettel összhangban a jövő hét keddre meghirdetett szezonnyitó rendezvényünk a bevezetett korlátozás okán később kerül megrendezésre.

A rendezvény új időpontjáról azt követően fogjuk ismét tájékoztatni, amint a korlátozást feloldják.

Minden kollégának ezúton kívánunk jó egészséget!

Üdvözlettel:

az Alaprajz építészeti magazin kiadója,
a Business Média Magyarország

A levélkezetben és a levéltörzsben tehát tipikusan a helyzet leírása jellemző, a magyar nyelvű e-mailezésben ezekben a szerkezeti egységekben kevésbé jelenik meg az aggodalom, a beszédpartner egészségére való utalás. Az adatbázisban összesen 2 olyan levelet találtunk, amelyben az aggodás és törődés kifejezése az üzenet elején jelenik meg. Az egyik (4) azért sajátos, mert az angol nyelvű levelezés tanításának gyakorlatában, levélgyűjteményekben szereplő fordulatot egy angol szakot végzett doktorandusz írta a nyelvpedagógiával foglalkozó professzornak, tehát itt feltételezhető a tanult levelezési gyakorlatok hatása is:

(4)

Tisztelt Professor Úr!

Bízom benne, hogy levelem jó egészségben találja! Nagyon szépen köszönjük a [kurzus neve] tantárgy hasznos tananyagait.

Az üzenet elején kifejezett aggodalom ezen kívül még az egri önkormányzat járványügyi intézkedéseiről tájékoztató levelében (5) jelent meg, amelyben hivatalos, címzettek sokaságához szóló közleményeket előz meg a személyes tördést kifejező közlés. Az üzenet végén a személyes, a családra is kiterjesztett oda-fordulás egy jókívánságban is ismétlődik:

(5)

Tisztelt Magánszemély, Egyéni vállalkozó, Vállalkozás!
Tisztelt Ügyfelünk!

Bízunk benne, hogy következő intézkedésünk jó egészségben találja Önt és egész családját. A koronavírus-járvány most mindannyiunk számára nehézségeket jelent, így mi itt az önkormányzati adóhatóságnál is folyamatosan azon dolgozunk, hogy minden adózó megkapja a szükséges segítséget és kiszolgálást.

[...]

További jó egészséget kívánunk Önnek és családjának!

Az adatbázis e-mailjei között egy olyan is szerepelt, amelynek célja ugyan nem kapcsolódott közvetlenül a koronavírushoz, mégis a levéltörzsben történt utalás a helyzetre (6). Az egészségügyi intézménynek írt köszönőlevél meggyőzően szemlélteti azt, hogy a közösségi szolidaritás ereje, a társas közeledés hogyan válhat akár az e-mailezés motiváló tényezőjévé is:

(6)

Tisztelt Főigazgató Úr!

Mivel a 2014 áprilisában diagnosztizált nyílt zugú glaukómám kezelése okán [...] ezúton szeretném megköszönni azt a mindig körültekintő és alapos ellátást, amiben az elmúlt 6 esztendő során részesítettek.

Tudom, hogy az egészségügy kapcsán sokszor és sokan adnak inkább hangot a hiányérzetüknek, ezért most, amikor a koronavírus-járvány idején a rendszer terhelése különösen nagy, úgy érzem, muszáj ilyen visszajelzésekkel is élni.

[...]

Jó egészséget kívánva, köszönettel:

[Vezetéknév] [Keresztnév]

A járványhelyzet megjelenésének szövegbeli helyét tekintve az állapítható meg, hogy az üzenetet nyitó aktusként a magyar nyelvű e-mailekben az aggodalom és törődés kifejezése kevésbé jellemző. A vírushoz kapcsolódó témájú levelekben természetesen a bevezetésben és a szövegtörzsben is megjelenik a helyzetre való utalás, azonban a legjellemzőbb és minden e-mail-típusra a tematikától függetlenül jellemző sajátosságot a levélzáratok jókívánságot és aggodalmat kifejező elemei jelentik. A következő fejezetekben ezért elsősorban a záróformulák jellemzőire koncentrálunk.

4.2 A JÁRVÁNYHELYZET AZ E-MAILEZÉS KÜLÖNBÖZŐ TARTOMÁNYAIBAN

Az összegyűlt levélanyag azt mutatja, hogy a címzett egészségre utaló levélzáratok a kapcsolattípusok sokféleségétől függetlenül érvényesülnek: a személyes, baráti, bizalmas viszonyoktól kezdve a munkakapcsolatokon át a hivatalos levelezésig, sőt az üzleti célú, reklámszerű küldeményekig jelen vannak a levelezés gyakorlatában. A különböző viszonytípusokhoz kötődő e-mailek a kívánságok tipikus, ismétlődő mozzanatai mellett nagy változatosságot, egyéni megvalósulások sokaságát mutatják. Az alapsémák, a tipikus változatok létezése ellenére a nagy fokú variabilitás a levelek személyes hangvételt erősíti.

Az informális jellegű, baráti levelezésekben hangsúlyossá válik az egészségre való utalás, ahogy a (7) példáiban láthatjuk.

(7)

- a. Remélem, jól vagytok! A legjobbakat kívánva, [Keresztnév]
- b. Nagyon vigyázz magadra és a családotra! [Keresztnév]
- c. Remélem, Ti jól vagytok, vigyázzatok magatokra!

A kevésbé szoros, személyes ismeretséget nélkülöző, munkakapcsolatra korlátozódó viszonyokban is érzékelhetővé válnak a nyelvi odafordulás, közelítés stratégiái, ahogy a (8)-ban olvasható.

(8) Remélem, hogy jól vagy és biztonságban. Vigyázz nagyon Magadra! Köszönettel és üdvözlettel, [Keresztnév]

Nem személyes kapcsolatra épülő, ügyfél-tájékoztatást megköszönő, csupán néhány sorból álló munkahelyi e-mail végén is előfordul egészséggel kapcsolatos jókívánságot tartalmazó záróformula (9):

(9)

Kedves [Keresztnév],
nagyon szépen köszönöm a visszajelzést.
Jó egészséget kívánok.
Üdvözlettel: [Keresztnév]

A felsőoktatás diskurzustartományában, a hallgatók és az oktatók közti levélváltásban is megjelennek a járványhelyzetre, az egészségre utaló záróformulák mind a hallgatók (10), mind az oktatók (11) részéről.

(10)

- a. Előre is nagyon szépen köszönöm szépen a segítséget! Vigyázzon Magára! :)
- b. Minden jót kívánok és vigyázzon magára Tanárnő!
- c. Köszönöm Tanárnő kedves szavait is. Hasonlóan vigyázzon Tanárnő is magára, szeretteire, kitartást, sok erőt ezekre a nehezebb napokra.

(11)

- a. Jó munkát, de elsődlegesen jó egészséget kívánok Önöknek és a hozzátartozóiknak. Vigyázzanak magukra és egymásra!
- b. A félév hátralevő heteire sok erőt, türelmet és jó egészséget kívánok mindenkinek! Vigyázzanak magukra és szeretteikre.

Az oktatás szervezéséhez kapcsolódó levelek záróformulái, ahogy a példák mutatják, változatosak, kifejtettek és kifejezetten személyesek. Az elemzett levelek alapján a vizsgált időszakban – mintegy a személyes érintkezés pótlásaként – az érzelmek kifejezése sokkal erőteljesebbé válik, mint hallgatók és oktatók közötti levelezés általános gyakorlatában. Emellett az oktatói levelekben is erőteljesebb szerepet kapnak a levelet záró jókívánságok. A felsőoktatásbeli levelezés gyakorlatait vizsgáló kutatásaink alapján ez általában csak a diákok nyelvi tevékenységére jellemző, a tanárok jókívánságai pedig inkább az elvégzendő munka sikerére irányulnak (Ludányi–Domonkosi 2020), a járványhelyzet időszakában azonban közelítést jelezve az egészségi állapotra is vonatkoznak.

Formális, vezetői pozícióra utaló megszólításokkal kezdődő, hivatalos információkat tartalmazó munkahelyi körlevélben is szerepet kapnak hasonló, közelítő jellegű jókívánságok:

(12)

Tisztelt Intézetigazgató Asszony/Úr!
Tisztelt Tanszékvezető Asszony/Úr!
Tisztelt Kolléganők!

Az elmúlt időszakban több kérdés merült fel a külső óraadók teljesítésigazolásainak elszámolása kapcsán.

[...]

További jó egészséget kívánok!

Üdvözlettel és köszönettel:

[Vezetéknév] [Keresztnév]

Az üzleti jellegű, reklámcélú levelek végéről sem maradnak el, a személyesebbé tevő, aggodalmat kifejező elemek, jókívánságok, az egészségre utaló nyelvi elemek (13).

(13)

a. Mindenki vigyázzon magára, és jó egészséget kívánunk:

A MyHeritage csapat

b. Előre is köszönöm válaszukat. Jó egészséget és sok sikert kívánok. Tisztelettel: [Vezetéknév] [Keresztnév]

c. Mindenkinek kitartást és a legjobb egészséget kívánjuk! Csete Mónika és az Emilla Csapata

Az adatbázis tanúsága alapján a személyességre, egyedítésre törekvő levelegység nem csupán a bizalmas, informális levelekben, hanem a hivatalos, üzleti jellegű levélváltásokban is jellemzővé vált a járványhelyzet időszakában.

4.3 A TIPIKUS FORMULÁKTÓL AZ EGYÉNI VARIÁCIÓKIG

Az összegyűjtött nyelvi anyag azt mutatja, hogy a világjárvány miatti aggodalmat, törődést, odafigyelést kifejező levélzáratok között vannak tipikusak, formulaszerűek, amelyek állandó mozzanatokot tartalmaznak, ugyanakkor számos egyéni, az érzelmi színezet fokozását, vagy – az üzleti, reklámcélú levelekben – a figyelemfelkeltést szolgáló speciális variáció is előfordul.

Az adatbázis elemzése alapján tipikus elemnek számítanak a *vigyáz vkire* igei szerkezet különböző, egyes vagy többes számú, első vagy második személyű felszólító módú alakjai (14).

(14)

a. Te is vigyázz magadra, magatokra!

b. Vigyázzanak magukra!

c. Jó egészséget és vigyázzon magára! :)

d. Vigyázzunk egymásra!

A jókívánság beszédaktusába ágyazva, jellemzően a kívánságot kifejező igék tárgyi vonzataként az *egészség*, illetve a *kitartás* főnevek előfordulása jellemző (15).

(15)

a. Mindenkinek jó egészséget és kitartást kívánunk!

b. További sikeres tanulmányokat és jó egészséget kívánva, üdvözlettel

c. Szép napot és jó egészséget kívánok!

d. Közbenjárásukat köszönve, további eredményes munkát és jó egészséget kívánva [...]

e. Hasonlóan vigyázzon Tanárnő is magára, szeretteire, kitartást, sok erőt ezekre a nehezebb napokra.

f. Köszönöm szépen, és kitartást kívánok erre a nehéz időszakra!

Az egyéni megoldások között olyan variációkkal is találkozunk, amelyekben a jelenlegi helyzet új jelentésekkel gazdagít korábbi formulákat. A tipikusan

az újrési üdvözlerekben megjelenő jókívánság értelmződik újra a következő üzenetben:

(16) Egészségben gazdag, békés húsvétot kívánok!

A formulaszerű elemek mellett megjelenő változatosság, az elemek sokfélesége a rutinszerűség elkerülésének szándékával is magyarázható. Egy-egy kifejezés gyakorisága, rutinizálódása és a jelentéssége között ugyanis összefüggés van, minél gyakrabban használatos egy kifejezés, annál inkább elhalványul a referenciális jelentése (vö. Coulmas 1981, Dóla 2016). A begyakorlottság, rutinizáltság ezzel párhuzamosan az érzelmi töltetet, kifejező erőt is gyengíti, a megfigyelhető változatos megoldásokat az intenzív érzelmi helyzet is indokolja.

A változatos használat gyakorlatát mutatja az az ugyanazon megnyilatkozótól ugyanazon címzettnek szánt levelek egymásutánjából választott példasor, amelyben a jókívánságok minden esetben különböző módon variálódnak (17). A rutinszerű használat kerülése a kívánságok személyességét, érzelmi hitelességét erősíti.

(17)

- a. További szép napokat, jó egészséget kívánva [...]
- b. Tanárnőnek is sok erőt és kitartást, jó egészséget kívánok ezekben a nehéz időkben is. Köszönettel [...]
- c. További sok erőt a mostani helyzethez, jó egészséget Tanárnőnek is. Köszönettel [...]
- d. További kitartást és szép napokat kívánva [...]

A jókívánságok sokféleségét, személyre és helyzetre szabottságát az is biztosítja, hogy az egyes formulák különböző módokon kapcsolódnak össze, általában több kívánság szerepel egymás mellett, és az egészségre utaló elemek beépülnek az egyébként is használt, hétköznapi jókívánságok (*szép napot, jó munkát*) közé (18), (19).

(18)

Segítségüket előre is köszönöm!
Szép napot és jó egészséget kívánok!
[Vezetéknév] [Keresztnév]

(19)

Kedves Tanárnő! Köszönöm szépen, természetesen megfelel, rendben van!
További szép napokat, jó egészséget, jó munkát kívánok Önnek!

A példából látható, hogy a tipikus, állandó elemeknek a használata gyakran kiegészül valamilyen, általában a konkrét helyzetre, a viszony jellegére utaló résszel. Az egyes cégek, szolgáltatók az egyedítést a marketingstratégia eszközeként használva (vö. Veszelszki 2014, Török 2018) frappáns és találó módokon a

saját tevékenységük szemszögéből mutatják be az aggodalom, a gondoskodás mozzanatát.

Bizalmas stílusértékű, egyértelműen közelítő nyelvi eszköz az *Ölelések* formula az alábbi, a figyelmeztető formulát a levél tárgyát képező, bábozással és bábkészítéssel összekapcsoló hírlevél zárlatában (20):

(20) Vigyázz magatokra és jó bábozást és bábkészítést kívánok Neked! Ölelések és #maradjotthon!

Kreatív, egyéni megoldást alkalmaz egy távfelügyelettel foglalkozó cég hírlevele is, amely a tevékenységi köréhez, a vagyónvédelemhez kapcsolta a tipikus *vigyázzunk egymásra* szlogent (21).

(21) Tevékenységünkől adódóan mindig azt hangsúlyozzuk, hogy vigyázzunk értékeinkre, de ezt a levelet semmi mással nem szeretnénk zárni, mint azzal, hogy: Vigyázzunk egymásra!

Hasonlóan az üzleti cél érdekében állítódik, a marketingstratégia részeként érvényesül a következő levélzárlat, amelyben a járványhelyzetben elvárt viselkedésre való figyelmeztetés a szokásos felszólítás helyett a cég segítő szándékának megjelenítésébe épül be (22).

(22) Szeretnénk segíteni, hogy könnyebb legyen vigyázni szeretteidre és magadra is.

A járvány idején különös jelentőségre tettek szert az összegző célú, formulaszerű, könnyen megjegyezhető jelmondatok, szlogenek, amelyeket a beszélők változtatás nélkül vesznek át, használnak, terjesztenek. A televízióban, rádióban, interneten terjedő, a járványhelyzettel kapcsolatos szlogenek az e-mailek zárórészében is gyakran megjelennek: *Maradj otthon!*

Egy étel-házhozszállítással foglalkozó, az egészségügyi dolgozóknak térítésmentes menüt kiszállító cég hírlevelének (23) záróformulájában az alábbi szlogen olvasható:

(23) Segítsünk egymáson, mert a HŐSÖK köztünk élnek!

Ehhez hasonló funkcióban jelennek meg a levélzárlatokban a # jellel kezdődő, eredetileg a közösségi oldalakon használt címkék, az ún. hashtagek. A hashtagek viszonylagos állandóságuk és használatuk gyakorisága miatt az ún. állandósult szókapcsolatokhoz, frazeologizmusokhoz állnak közel (Veszelszki 2016), és a szlogenekhez hasonló szerepet töltenek be az üzleti célú e-mailek zárlatában is: *Ölelések és #maradjotthon!*, *#viseljmaszkot*.

4.4 TÁRSAS TÁVOLSÁG: TÉRBELI TÁVOLODÁS – ÉRZELMI ÉS NYELVI KÖZELEDÉS

A járvány megjelenése és a hozzá kapcsolódó intézkedések bevezetése után a személyes találkozások megritkulásával, a társas távolságtartás követelményének érvényesülésével párhuzamosan a közvetett kapcsolattartásban, így az e-mailezésben is előtérbe került az érzelmek, a törődés, az aggodalom kifejezése. Megfigyeléseink szerint a személyesség szerepe az e-mailezés minden színterén és kapcsolattípusában megerősödött. Azaz sajátos paradoxonként a társas távolságtartás nyelvileg ellenpontozódott, a térbeli távolság mellett a nyelvi tevékenységben éppen a közelítés, a szolidaritás érvényesülése vált érzékelhetővé.

A társadalmi távolság fogalmát Svennevig (1999: 33–35) multidimenziós jelenségként értelmezi, amelyben a szolidaritás (szolidaritás-hatalom), a familiaritás (intimitás-ismeretlenség) és az érzelem (vonzóság-közömbösség-elutasítás) dimenziói együttesen érvényesülnek. Ezeket a tényezőket tekintve a járvány időszakáról azt mondható el, hogy a familiaritás és a vonzalom fokától függetlenül nő a szolidaritás kifejezése, ezáltal csökken a társadalmi távolság.

A távolság és közelség fogalma a személyközi viszonylatokat értelmező pragmatikai szakirodalomban, különösen pedig Brown és Levinson (1987) koncepciójában meghatározó szerepet kap, azonban sokszor olyan magától értetődő, kifejtetlen fogalomként használatosak, amelyek működését és értelmezését csak a bemutatott példák teszik világossá (Wierzbicka 1991: 108).

Az e-mailek anyagának feldolgozása során közelítésként értelmeztünk minden olyan nyelvi műveletet, amely (elősorban pozitív) érzelmeket fejez ki a partner irányába (i), és amely a vele való viszony közvetlenségét implikálja (ii), illetve amely – a közelítő udvariasság modelljével összhangban (Brown – Levinson 1987: 101–129) – a két fél egyetértését, azonosságát emeli ki (iii).

A közelítő udvariasság azoknak a nyelvi műveleteknek az előtérbe helyezése, amelyek a partnerek közötti közös, egyetértésre alkalmas jelenségeket hangsúlyozzák. Közelítő stratégiát valósít meg például a közösségvállalás kifejezése a többes szám első személyű, közös cselekvést kifejező konstrukciók használata révén. Az együttes tevékenység pozitív megjelenítése határozza meg egy általános iskola igazgatójának a digitális oktatásra való átállás kezdetén a szülőknek címzett levelét (24):

(24)

Hozzuk ki együtt a helyzetből a legjobbat, legtöbbet!

Mi nagy kíváncsisággal, izgalommal nézünk a további hetek elé.

Bízunk magunkban és az önök töretlen támogatásában!

Üdvözlettel: [Vezetéknév] [Keresztnév] intézményvezető a nevelőtestület nevében

Hasonló módon a záróformula előtt alkalmaz közösségképző többes szám első személyt egy biztosítótársaság körlevele. Míg a (25) első mondatában a befogadóhoz képest exkluzív *mi* szerepel, a második mondat már az ügyfelekkel való sorsközösséget mutatja fel.

(25)

Mi az Aegonnál hiszünk az összefogás, a közösség és a felelősség erejében. Biztos vagyok abban, hogy közösen túljutunk a mostani nehézségeken, és a veszély elmúltával egy biztonságos világ vár ránk.

Ezek a pozitív udvariasságot jelző műveletek az adatbázis azon leveleiben a legjellemzőbbek, amelyek a járványhelyzetre való reakciók formálásáról, ahhoz kapcsolódó tevékenységek megszervezéséről szólnak.

A járvány szlogenjének egyik változatában (*Vigyázzunk egymásra!*) a közösségalkotó többes szám is hozzájárul a felszólítás érvényesüléséhez. A direktívumot megvalósító jelmondatok és záróformulák (*Maradj otthon!, Vigyázz magadra!*) sajátos módon válnak a közelítés eszközzé. Alapvetően a távolító arcot fenyegető aktusnak tűnhetnek (Brown–Levinson 1987: 60), azonban a közösen megélt válsághelyzet miatt megváltoznak a tolokodásra érvényesnek érzett normák, a szolidaritás szerepének hatása miatt mégsem akként érvényesülnek. Az átalakult társadalmi kontextusban udvariasnak számító (vö. Kádár–Haugh 2013: 57–80) felszólítások az aggodalom közvetítése révén csökkentik a társadalmi távolságot.

A pozitív érzelmek kifejezése is a közelítést eszköze lehet. A hosszabb, több különböző jókívánságot összekapcsoló kifejtettebb levélzáratok a terjedelmük révén ikonikusan is nyomatékosabbá válnak. Az érzelmi töltet erősítését mutatja az is, hogy a pandémiára reflektáló, a helyzetet körülíró elemek sokszor halmozódnak, és akár a rövidebb, néhány soros levelekben is terjedelmes lezáró egységet alkotnak. A (26) példában egy fejlesztőpedagógusnak a szülőkhöz írott levélben az egyes kívánságok új sorba szedve, sorkihagyással szerepelnek, így maga a tipográfiai tagolás is hozzájárul a levél zárórészének hangsúlyosságához.

(26)

Mindenkinek jó egészséget kívánok!
Vigyázzatok magatokra és egymásra!
Remélem mihamarabb visszaáll a rend!
Jó hétvégét kívánok Mindenkinek!

Mivel a gyűjteményben kizárólag olyan levelek szerepelnek, amelyek vagy explicit módon, vagy az egészség iránti aggodalom kifejezése révén utalnak a járványra, nem meglepő, hogy a vizsgált levelek mindegyikében azonosítottunk közelítő stratégiákat, a járványhelyzetre való utalás általában nem pusztán semleges tényközlésre korlátozódik.

5. ÖSSZEGRZÉS

Az írásbeli kapcsolattartási gyakorlatokat a járvány és annak társas következményei átalakították, minden nyelvhasználati szintéren a szolidaritás nyelvi kifejezésének, az aggodalom, a törődés beszédaktusainak szerepnyerése irányába mozdították el működésüket. A pandémia nyelvhasználatra gyakorolt hatásai (vö. Veszelszki 2020) között meghatározóak a társas közeledés kifejezésének eszközei, amelyek az írásbeli kapcsolattartásban fokozottan érvényesülnek. A magyar nyelvű e-mailezés empirikus kutatása azt mutatja, hogy elsődlegesen a záróformula használatában van szerepük. Az e-mail szövegtípusa nagyon sokféle társas viszonylat szervezésében, illetve számos különböző cél, tevékenység megvalósításában vesz részt, ezáltal különböző altípusai, változatai vannak, a baráti üdvözléstől, a hivatalos értesítésig, a járványhelyzet, a társas korlátozások hatása azonban átível ezeken a szituatív és funkcionális különbségeken. A helyzet kialakulása óta eltelt pár hónap írásbeli kapcsolattartási gyakorlatainak vizsgálata azt mutatja, hogy egységesen, minden kapcsolattípusban a nyelvi közelítés stratégiái, a közvetett kommunikációs helyzetek és a szükségszerű térbeli távolság ellensúlyozása a meghatározó.

A járványhelyzet további alakulása, illetve hosszú távú társadalmi, kommunikációs és nyelvi hatásai még kiszámíthatatlanok. Az e-mailezési, kapcsolattartási gyakorlatok változásai, későbbi alakulása is további kutatásokat igényel még, elemzésünk egy kisebb, de az egyidejűség, a változások gyorsasága ellenére is szisztematikusan gyűjtött minta alapján az első hónapok elektronikus levelezésében bekövetkezett, legjellemzőbbnek tűnő sajátosságokat mutatta be.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kutatás a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és az NKFI 129040 számú pályázatának támogatásával készült (D. Á.)

2020. június 14.

IRODALOM

Abel, T. – McQueen, D. 2020. The COVID-19 pandemic calls for spatial distancing and social closeness: not for social distancing! *International Journal of Public Health*. 65: 231. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7111296> [Letöltve: 2020. 06. 14.]

- Androutsopoulos, J. 2006. Introduction. Special issue on Sociolinguistics and computer-mediated communication. *Journal of Sociolinguistics*. 10(4): 419-438.
- Aronson, E. – Pratkanis, A. R. 2012. *A rábeszélőgépj. Élni és visszaélni a meggyőzés mindennapos mesterségével*. Budapest: AB OVO.
- Babbie, E. 2008. *The Basics of Social Research*. Fourth Edition. Belmont: Thomson–Wadsworth.
- Bárdosi Vilmos (főszerk.) 2003. *Magyar szólástár*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Blödorn, J. 2020. „Bleib gesund!“ – neue Grußformel in der Krise. https://www.morgenweb.de/mannheimer-morgen/artikel,-vermischtes-bleib-gesund-neue-grussformel-in-der-krise-_arid,1624427.html [Letöltve: 2020. 06. 14.]
- Brown, P. – Levinson, S. C. 1987. *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.
- Coulmas, F. (eds.) 1981. *Conversational Routine*. The Hague: Mouton
- Culpeper, J. 2011. *Impoliteness. Using language to cause offence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Csontos N. 2012. Az interperszonalitás kérdése a 19. századi levelezőkönyvekben. In Horváthné Molnár K. – Sciacovelli, A. D. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe*. MANYE 8. Budapest–Szombathely–Sopron: MANYE–NYME. 215-221.
- Dizik, A. 2020. *How Covid-19 Is Changing the Language in Emails*. <https://www.wsj.com/articles/how-covid-19-is-changing-the-language-in-emails-11589497847> [Letöltve: 2020. 06. 14.]
- Dóla, M. 2016. *Tettek, szavak, szabályok: Formulaszerűség és interakciós rutinok küszöbszintű magyar mint idegen nyelvi tanulók beszélt nyelvi szövegeiben*. PhD-disszertáció. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Domonkosi Á. – Ludányi Zs. 2019. „További szép estét, Tanárnő!” A nyelvi kapcsolattartás változásai a hallgató-oktató levelezés tükrében. In H. Tomeszy T. (szerk.) *Generációs kérdések a kommunikációs készségfejlesztésben*. Budapest: Hungarovox Kiadó. 73–89.
- Domonkosi Á. – Ludányi Zs. 2020. „Vigyázzatok magatokra! Vigyázzunk egymásra!” E-mail-formulák járvány idején. *Amega*. 27(3): 34-37.
- Domonkosi Á. – Kuna Á. – Ludányi Zs. 2020. Domonkosi Ágnes – Kuna Ágnes – Ludányi Zsófia 2020. Az írásbeli üzenetváltás szövegtípusainak hálózati jellege. In: Balázs Géza – Imrényi András – Simon Gábor (szerk.): *Hálózat-kutatás. Hálózatok a nyelvben*. MSZT. Budapest. 141–159.
- Dürscheid, C. – Frehner, C. 2013. Email communication. In Herring, S. C. – Stein, D. – Virtanen, T. (Hrsg.) *Pragmatics of Computer-Mediated Communication*. (Handbook of Pragmatics 9.) Berlin: Mouton de Gruyter. 35-54.
- Granger, S. – Paquot, M. 2008. Disentangling the phraseological web. In Granger, Sylviane – Meunier, Fanny (eds.). *Phraseology. An interdisciplinary perspective*. (A frazeológia interdiszciplináris nézetben). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 27-50.

- Hartlaub, P. 2020. 'Take care and be safe': Rewriting email etiquette in our new coronavirus reality. <https://www.sfchronicle.com/bayarea/article/Take-care-and-be-safe-Rewriting-email-15157611.php> [Letöltve: 2020. 06. 14.]
- Herring, S. – Stein, D. – Virtanen, T. (eds.) 2013. *Pragmatics of computer-mediated communication*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Hopp L. 1974. A magyar levélműfaj történetéből. In Szauder J. – Tarnai A. (szerk.) *Irodalom és felvilágosodás. Tanulmányok*. Budapest: Akadémiai Könyvkiadó. 501-566.
- Kádár, Z. D. – Haugh, M. 2013. *Understanding Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Koltay T. 1997. Az e-mail üzenetek pragmatikai jellemzőiről. In Petőfi S. J. – Békés I. – Vass L. (szerk.) *Szemiotikai szövegtan* 10. Szeged: JGYTF. 91–97.
- Kuna Á. – Simon G. 2017. Műfaj, szövegtípus, szövegfajta. Nézőpontok, kategóriák, modellek a szövegnyelvészeti kutatásban. *Magyar Nyelv*. 113: 257-275.
- Lamlaut, C. 2020. *Pourquoi il faut éviter de commencer un e-mail par "j'espère que vous allez bien"*. <https://madame.lefigaro.fr/business/pourquoi-faut-il-arreter-de-commencer-ses-mails-par-jespere-que-vous-allez-bien-deconfi-nement-050520-180929> [Letöltve: 2020. 06. 14.]
- Ludányi Zs. – Domonkosi Á. 2020. A tanár- és a diákszerep megalkotása a pedagógusképzés e-mailezési gyakorlatában. In Ludányi Zs. – Jánk I. – Domonkosi Á. (szerk.) *A nyelv perspektívája az oktatásban*. Eger: Líceum Kiadó. Megjelenés alatt.
- Malone Kircher, M. 2020. *Email Coroniquette: What 'I Hope You're Doing Well' Really Means*. <https://www.vulture.com/2020/04/why-were-all-emailing-be-well-and-stay-safe.html> [Letöltve: 2020. 06. 14.]
- McKeown, J. – Zhang, Q. 2015. Socio-pragmatic influence on opening salutation and closing valediction of British workplace email. *Journal of Pragmatics* 85: 92-107.
- Penumarthy, S. 2020. The New Marketing Communications Playbook During COVID-19. <https://hospitalitytech.com/new-marketing-communications-playbook-during-covid-19> [Letöltve: 2020. 06. 14.]
- Spilioti, T. 2011. Beyond Genre: Closings and relational work in text messaging. In Thurlow, C. – Mroczek, K. (eds.) *Digital Discourse: Language in the New Media*. Oxford: Oxford University Press. 67-128.
- Steinmetz, K. 2020. 'Stay Safe!' *The Art of Emailing During the Coronavirus Pandemic*. <https://time.com/5827280/stay-safe-emailing-during-coronavirus-pandemic> [Letöltve: 2020. 06. 14.]
- Svennevig, J. 1999. *Getting Acquainted in Conversation. A study of initial interactions*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Szűts Z. 2018. *Online. Az internetes kommunikáció és média története, elmélete és jelenségei*. Budapest: Wolters Kluwer.

- Talbot, P. 2020. *How COVID-19 Is Changing The Language Of Marketing*. <https://www.forbes.com/sites/paultalbot/2020/05/21/how-covid-19-is-changing-the-language-of-marketing/#716dfb3a386c> [Letöltve: 2020. 06. 14.]
- Thiess, V. 2020. *Schlussformel “Bleiben Sie gesund!” anbringen? Ja!* <https://www.augsburger-allgemeine.de/kultur/Journal/Schlussformel-Bleiben-Sie-gesund-anbringen-Ja-id57100806.html> [Letöltve: 2020. 06. 14.]
- Török J. 2018. A reklám szemiotikája. *Nyelvvilág*. 21: 36-47.
- Varga A. 2019. Hivatalos és félhivatalos e-mailek stilisztikai és szövegtipológiai szempontú vizsgálata. In Varga A. – Virág N. (szerk.) *VIII. Eötvözet Konferencia. A szegedi Eötvös Loránd Kollégium és a budapesti Eötvös József Collegium közös konferenciáján elhangzott előadások*. Szeged: SZTE Eötvös Loránd Kollégium. 153-168.
- Veszelszki Á. 2014. Marketolingvisztika és a marketing szaknyelve. In Veszelszki Á. – Lengyel K. (szerk.) *Tudomány, technolektus, terminológia. A tudományok, szakmák nyelve*. Budapest: Éghajlat Könyvkiadó. 321-328.
- Veszelszki Á. 2016. A hashtag mint új frazeologizmus. In Bárdosi V. (szerk.): *A nyelvi pragmatika kérdései szinkron és diakrón megközelítésben*. Budapest: Modern Filológiai Társaság – Tinta Könyvkiadó. 147-158.
- Veszelszki Á. 2017. *Netnyelvészet*. Budapest: L’Harmattan Kiadó.
- Veszelszki Á. 2020. *Korlenyomat és korlenyomat – új szavakkal kifejezve. E-nyelvmagazin.hu*. <http://e-nyelvmagazin.hu/2020/04/16/korlenyomat-es-korlenyomat-uj-szavakkal-kifejezve> [Letöltve: 2020. 06. 14.]
- Waldvogel, J. 2007. Greetings and Closings in Workplace Email. *Journal of Computer-Mediated Communication*. 12: 456–477.
- Wierzbicka, A. 1991. *Cross-cultural pragmatics: the semantics of human interaction*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Wulf, V. 2020. *Abschiedsformeln in viralen Zeiten*. <https://www.sueddeutsche.de/panorama/coronavirus-alltag-gruss-1.4850458> [Letöltve: 2020. 06. 14.]
- Zsubrinszky Zs. Az üzleti e-mail retorikai szerkezete. 2007. In Váradi T. (szerk.): *I. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 233–247.

A TÖBBNYELVŰ TÁJÉKOZTATÁS KIHÍVÁSAI, STRATÉGIÁI ÉS EREDMÉNYEI A KORONAVÍRUS IDEJÉN AUSZTRIÁBAN

KEGYES ERIKA – KATHARINA LANZMAIER-UGRI

CHALLENGES, STRATEGIES AND RESULTS OF MULTILINGUAL INFORMATION IN AUSTRIA DURING THE CORONAVIRUS

The study examines the language situation during the coronavirus through the example of Austria. In Austria, a number of official organizations and private forums have tried to help citizens who do not speak German well, speak a minority language as their mother tongue or study, work and are stranded in Austria at the time of the virus. In Austria, Hungarian is a minority language and also the mother tongue of many people who currently live in Austria. In the study, we analyze where and what information was available to them, where they could get help in Hungarian.

*„Az információ az olyan időkben, mint a Covid19, minden esetben a helyzet meghatározó tényezője”
(idézet Bécs városának honlapjáról).*

1. BEVEZETÉS

Tanulmányunkban a koronavírus idején kialakult, nyelvi szempontból is nehéz helyzetet és a nyelvi nehézségek leküzdését szolgáló megoldásokat vizsgáljuk az Európai Unió többnyelvűségi nyelvpolitikájának stratégiai alapján, és konkrét példákon keresztül mutatjuk be, hogy milyen információk, mely nyelveken és kik által váltak elérhetővé a válsághelyzetben, s ezek között milyen helyet és szerepet kapott a magyar nyelv Ausztriában. A koronavírus ideje jó példát szolgáltatott arra, hogy kiderüljön, működőképes-e az EU többnyelvűségi nyelvhasználati és nyelvoktatási stratégiája, s valóban érvényesülnek-e az emberek alapvető nyelvi jogai egy olyan helyzetben, amikor az információk áramlása és a hiteles forrásból származó adatokhoz való hozzáférés kérdése a befogadó ország nyelvét nem ki-elégítő módon beszélő emberek számára az anyanyelvükön – saját és embertársaik egészségének megőrzése érdekében – meghatározó tudássá válhat.

2. AZ EURÓPAI UNIÓ TÖBBNYELVŰSÉGI KONCEPCIÓJA ÉS A TÖBBNYELVŰSÉG EU-KONFORM FOGALMA

Az Európai Unió az egyik legfontosabb emberi jogként irányozza elő, hogy állampolgárai minden esetben anyanyelvükön is hozzájuthassanak az életüket szabályozó, befolyásoló és mindennapjaikat döntően meghatározó információkhoz. Ennek megfelelően az EU nyelvpolitikája három pillérre épül:

- a többnyelvűség elismerése és támogatása a tudományban, az oktatásban, a hivatalos és a privát jellegű kommunikációban,
- az egyéni és társadalmi többnyelvűség, mint mindennapi gyakorlati és képzési cél elérésének a támogatása,
- a kisebbségi nyelvek védelme és használatuk elősegítése az oktatás és a képzés, valamint a művelődés minden szintjén (vö. KOM 2005/596, A többnyelvűség új európai keretstratégiája).

Ezek az alapelvek egyenlő státust rendelnek hozzá minden nyelvhez és minden beszélőhöz, s abból indulnak ki, hogy az EU polgárainak nemcsak alapvető joga az, hogy anyanyelvükön kommunikálhassanak, hanem az is alapvető elvárás, hogy anyanyelvükön is elérhetővé kell tenni számukra a legfontosabb, az állampolgári élettel összefüggő információkat is. A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Chartájának 20. és 24. pontja, illetve Az Európai Unió Állampolgárainak Jogi Chartájának 22. pontja azt emeli ki, hogy a nemzetközileg fontos helyzetek többnyelvű kommunikációt követelnek meg, egyrészt a biztonságos megértés, másrészt a pontos önkifejezés lehetőségének biztosítása szempontjából. Európában vannak alkotmányosan is deklarált többnyelvű államok, akik ezt a nyelvi gyakorlatot állampolgáraiknak alapjogai között sorolják fel (pl. Svájc). Az EU esetében azonban csak egy ún. ajánlott jogról van szó, amely a lehetőség biztosításának ajánlását, de annak nem kötelező betartását fekteti le. A nemzetközi szervezetek általában követik ezt a gyakorlatot, és többnyelvű kommunikációt folytatnak. Számos EU tagország is sokat tett az elmúlt időben azért, hogy a többnyelvűség ne csak ajánlás, hanem hétköznapi kommunikációs gyakorlat legyen. A koronavírus idején szinte valamennyi EU-tagország, ahol nagyszámú, más-más anyanyelvet beszélő bevándorló és menekült, vendég- vagy idénymunkás tartózkodik, vagy éppen a határlezárások miatt ott rekedt turisták kerültek nyelvi szempontból nehéz helyzetbe, azzal szembesült, hogy nagyon gyorsan és nagyon pontos tájékoztató szövegeket kell eljuttatniuk azokhoz az emberekhez, akik nem vagy csak korlátozott mértékben beszélnek az adott állam nyelvét. Fontos kritériumnak bizonyult az is, hogy az Ausztriában beszélt/használt nyelveken az Ausztriára vonatkozó információkat kellett eljuttatni a más nyelveket beszélő közösségekhez. A magyarajkú beszélőket tehát magyar nyelven kellett hozzájuttatni az ausztriai adatokhoz, intézkedésekhez és szabályokhoz, hiszen ez határozta meg az emberek cselekvési döntéseit, s számukra nem az anyanyelvi vagy származási országukra vonatkozó információk voltak a lényegesek és az érdekesek, hanem az Ausztriára vonatkozóak. A helyzetet nyilvánvalóan bonyolította a használt nyelvek magas száma, és adott esetben az az

alaphelyzet is, hogy egy adott országban nemcsak munkavállalási céllal tartózkodhatnak más anyanyelvű emberek, hanem az adott ország autochton (őslakos) kisebbségét is alkotják. Ez utóbbi esetben az állam és a különböző állami, kamarai vagy szakszervezeti nyelvi támogatást nyújtó szervezetek nemcsak segítő szándékkal lépnek fel, hanem a kisebbségi nyelvek használatát illetően alkotmányos kötelezettségeik is vannak. Bizonyos lakossági arányszámok alapján biztosítaniuk kell a regionális tájékoztatást a kisebbségi nyelveken is, például a hivatalokban és az orvosi rendelőkben. A történelmi és etnikai szempontból őslakos kisebbségeknek Ausztria feltételekhez kötött önrendelkezési jogot biztosít a kisebbségi nyelv használatára és tanulására, lehetnek saját iskoláik, működhetnek a kisebbségi nyelven médiák, feliratokat tehetnek ki a nyilvános tereken és köztereken, de csak azokon a területeken, ahol a kisebbség létszáma eléri a törvényben meghatározott arányt (Szoták 2003, 2013, 2015). Az alkotmányos jogokat Ausztriában is kiegészíti a fentebb említett uniós ajánlás, részben szabályozás, és többek között a 2005. 11. 22-én kiadott KOM 2005/596 nyilatkozat szövege is, amely tartalmazza az Európai Bizottság, az Európa Tanács, az Európai Parlament, valamint az EU regionális gazdasági és szociális szempontból jelentős szervezeteinek a közös állásfoglalását a nyelvek egyenértékűségéről, beleértve az államnyelveket, a regionális nyelveket, a kisebbségi nyelveket és a dialektusokat. Ennek értelmében a kisebbségi nyelvek státuszát az EU az államnyelvvél azonos jogokkal ruházza fel. Ezt a gyakorlatban úgy kell értelmeznünk, hogy a többnyelvűség jog, lehetőség és adott esetben kötelező érvénnyel bíró tényező is alkothat egy adott ország kommunikációs rendszerében. Lefordítva: az a nagypolitikai elv, hogy minden egyes EU-állampolgárnak joga van anyanyelvén kapcsolatba lépnie az EU alapvető testületeivel és szervezeteivel, a hétköznapi életben és a mindennapi kommunikációban is érvényre kell, hogy jusson. Ebben az értelmezésben tehát számunkra nem arról van szó, hogy az EU legfontosabb határozatait közzé kell tenni a tagállamok mindegyikének nyelvén, amelyet az állampolgárok saját döntésük alapján megtekinthetnek, hanem arról, hogy a napi életet aktívan szabályozó információkhoz jusson hozzá minden ember, aki egy állam nyelvét nem beszéli megfelelő szinten, az általa leggyakrabban használt kommunikációs nyelven vagy az anyanyelvén. Ilyen áthidaló, közvetítő szerepet tölthet be az angol nyelv, de éppen a mi jelen tapasztalatunk azt mutatta, hogy valójában nem volt alkalmas erre, mert a hétköznapi, egyszerűbb helyzetek kommunikációs nyelvi szintje nem elegendő a hivatalos közlemények megértéséhez. Ez pedig nyilvánvalóan megnöveli azoknak a nyelveknek a valós számát, amelyek az egyes tájékoztatásokat, például a koronavírusról, egy ország kormányának közzé kell(ene) tennie. Részben tehát autochton kisebbségi nyelvekről, részben pedig ún. regionálisan beszélt, nem autochton kisebbségi nyelvekről van szó, de sok esetben kiegészül a lista olyan nyelvekkel is, amelyek nem minősülnek ugyan az EU hivatalos nyelvének, de egy adott országban nagyobb nyelvi közösségek anyanyelvét képezik, vagy éppen csak egy adott területen beszélt dialektust alkotnak (katalán, fríz).

Az aktuális ausztriai nyelvi helyzetet is ez az összetettség határozza meg: az EU szabályainak figyelembevétele a kisebbségi nyelvek tekintetében, és azokon

túl a nyelvi egyenlőség biztosításának szándéka a nem EU-tagállam nyelveken is, hiszen Ausztriában nagyszámú nyelvi közösségek beszélnek ilyen nyelveket (pl. arab). Ebből a szempontból a társadalmi nyelvi esélyegyenlőség és a többnyelvűség koncepciója Ausztriában valójában túlmutat az EU által meghatározott alapelveken, mivel nemcsak annak a lefektetett meghatározásnak a betartásáról van szó, hogy:

- az ausztriai nyelvi sokszínűség megtartása,
- az ausztriai kisebbségben élő őslakos népcsoportok nyelvének a védelme, hanem a következő célokról is:
  - az országban élő emberek számára az anyanyelven való kommunikáció lehetőségének a támogatása, hogy vészhelyzetben pontosan és stresszmentesen tudják követni az utasításokat, betartani a szabályokat, ezzel is védve maguk és mások életét,
  - az anyanyelven való kommunikáció biztosítása egy ilyen esetben nem lehetőség, hanem kötelezettség.

Az osztrák nyelvpolitikai célok és az EU többnyelvűségi koncepciójának az összehangolását mutatja be De Cillia (2005) tanulmánya. De Cillia (2005) ennek mentén a többnyelvű kommunikáció gyakorlatát az egyéni és a társadalmi érdekek együttes aspektusából szemléli. Az individuális többnyelvűséget a beszélő sajátosságos kommunikációs kompetenciájaként, mintegy egyéni nyelvi állapotként írja le, s úgy értelmezi, hogy az egyén az anyanyelvén túl képes még további nyelv(ek)e(n) is napi szinten kommunikálni és tájékozódni. Lényeges az, hogy kommunikálni, tehát megérteni másokat és megértetni magunkat, mert egyénenként nagyon változó jellemzőket mutatnak az elsajátított nyelveken folytatott kommunikációs tevékenységek: előfordulhat, hogy valaki társalogni tud a barátokkal más nyelveken, de nehézségei vannak a munkahelyi szituációk megértésében, ezzel szemben valaki más könnyedén megbirkózik a szóbeli hivatalos kommunikációban elhangzó mondatokkal, de komoly nehézségei vannak a második vagy a harmadik nyelven az írásbeli kommunikációs formákkal. Mivel az Európai Unió országaiban a politikai, a gazdasági és az oktatási helyzet is megköveteli, hogy több nyelven is képesek legyünk lépést tartani az aktualitásokkal, az egyéni kétnyelvűség társadalmi jelentősége is egyre nagyobb. Ezért is különbözteti meg az idézett tanulmány (de Cillia 2005) az egyéni többnyelvűségtől a társadalmi. Az egyéni többnyelvűség az egyén boldogulását szolgálja a képzési, az oktatási lehetőségek igénybevételeivel, illetve a multinacionális cégeknél való sikeres munkavállalással. Ennek nyilvánvalóan van társadalmi hozadéka is, de a szoros nyelvpolitikai megközelítésben ez a fogalom azt jelenti, hogy a csak az anyanyelven kommunikáló egyéneket a társadalom támogatja az információhoz való hozzájutásban, és az állam, az intézmények gondoskodnak arról, hogy a kisebbségek a kisebbség nyelvén vagy a más országokból érkező munkavállalók, menekültek vagy külföldi (rész)képzésben tanulók a saját nyelvükön is értesülhessenek az őket érintő dolgokról. Az EU nyelvpolitikai célja az egyéni és a társadalmi két- vagy többnyelvűség együttes támogatása, és annak az optimális állapotnak az elérése, hogy a

tanulás és a munka természetes többnyelvű közegben valósuljon meg az EU tagállamaiban. Ez több nyelv párhuzamos vagy váltakozó használatát és egyben változó szintű és mértékű tudását is jelenti. Ezért – véleményünk szerint – valójában nem választható el egymástól élesen az egyéni és a társadalmi többnyelvűség fogalma. A hivatkozott szakirodalomban megkülönbözteti még az ún. kollektív és territoriális két- vagy többnyelvűség fogalmát is. De Cillia (2005) meghatározásában a kollektív kétnyelvűség azt jelenti, hogy az egy kisebbséghez tartozó beszélők elsajátítják mind a kisebbségi, mind a többségi nyelvet, és ez mint természetes nyelvi állapot jellemzi a közösség valamennyi tagját és annak alapvető létezési formáját. A territoriális két- vagy többnyelvűség alkotmányosan meghatározott jellemzője egy régióknak vagy egy országnak. A legszemléletesebb példa Svájc, ahol a német, a francia, az olasz és a retoromán egyenlő jogokkal bíró hivatalos nyelveknek számítanak. A többnyelvűség legmodernebb típusának a szakirodalom az ún. intézményi többnyelvűséget tekinti, amelyre az jellemző, hogy bizonyos nemzetközi szervezetek vagy gazdasági térségek (pl. Európai Unió) fordítók és tolmácsok segítségével mesterségesen teremtenek több nyelven is elérhető információs és kommunikációs szituációkat, adat- és dokumentumbázisokat.

3. AZ AKTUÁLIS AUSZTRIAI NYELVI HELYZET RÖVID BEMUTATÁSA

Ausztriában a nyelvi helyzet azért is bonyolult, mert az osztrákot anyanyelvként beszélők általában diglosszív helyzetben vannak, azaz ismerik és használják az osztrák standardot, illetve részben a helyi (regionális) dialektust is. Mint ahogyan de Cillia (2005) is írja, abból kell kiindulnunk, hogy az osztrák beszélők többsége úgy nő fel, hogy megtanulja, mikor melyik nyelvváltozatot kell a sikeres kommunikáció érdekében használnia. Például a családban a köznyelvi beszédváltozat helyi sajátosságai érvényesülnek (dialektus), míg a munkahelyen esetleg egy regionális sajátosságokat mutató regiolektus, s a médiában a standard osztrák/német nyelven olvassa ugyanaz a beszélő a híreket. Sőt tapasztalataink szerint az osztrák fiatalok a németországi médiák hatására a németországi standard németet is nagyon gyakran használják. Az ausztriai nyelvi helyzetet tovább árnyalja, hogy a köznyelvet eltérő szinten beszélik a már osztrák állampolgársággal rendelkező, de nem az országban született beszélők, összehasonlítva például az Ausztriában született, második vagy harmadik generációhoz tartozó beszélőkkel, akik a nyelvet oktatási közegben sajátították el. Ugyanakkor azt is kijelenthetjük, hogy Ausztriában a nyelvhasználat és az állampolgárság között már nincsen szoros viszony. Az Ausztriában élő emberek jelentős része nem anyanyelvként beszéli az osztrákot, csupán csak második nyelvként vagy képzési/oktatási nyelvként tanulta/tanulja azt, esetleg idegen nyelvként tanul „osztrákul”. Az egy nyelvi kisebbséghez való tartozás is teljesen másféle viszonyulást mutat az államnyelvhez és a kisebbségi közösségben beszélt nyelvhez. Ausztriában összesen hat kisebbségi nyelvet tartá-

nak számon, ún. autochton, azaz őshonos kisebbségi nyelvként. Ezek a következők: (burgenlandi) horvát, szlovén, cseh, magyar, szlovák és roma nyelvek. Más kisebbségi helyzetben lévő közösségek (török, kurd) nyelvhasználatára is az jellemző, hogy anyanyelvként a kisebbségi nyelvet használják, és az osztrákot második (anya)nyelvként sajátítják el több-kevesebb sikerrel, de nincsenek ugyanolyan nyelvi jogaik, mint az őshonos kisebbségeknek. Az ún. első generációs bevándorlóknak, aki allochton kisebbségi nyelveket hoztak magukkal, nagyobb nyelvi nehézségeik vannak, mert nem az osztrák iskolarendszerben tanulták a nyelvet, hanem például nyelvtanfolyamokon, vagy csak a mindennapi beszédből lesték el a fontosabb beszédfordulatokat, rendszeres vagy szervezett formájú nyelvtanulás nélkül. A második generáció ebben a tekintetben már kevesebb problémával küzd, hiszen a befogadó ország nyelvét a kötelező iskolalátogatás keretein belül sajátította el. Különösen hátrányos Ausztriában a kurd közösség nyelvi helyzete, hiszen ők mind a hazájukban, mind a befogadó országban kisebbséget alkotnak, ami eleve másképpen határozza meg az anyanyelvhez, a kommunikációs nyelvhez, a kisebbségi nyelvhez és az iskolai nyelvhez köthető viszonyukat. A hétköznapi nyelvi szituációkban való megfelelés – pontosabban a nyelvek preferálása egy-egy kommunikációs helyzetben – attól is függ, hogy milyen szintű az adott nyelv ismerete a beszélő részéről, illetve magának a beszélt nyelvnek az ismertsége, elfogadottsága Ausztriában. Fokozott nyelvi nehézségei azoknak a nyelvi csoportoknak vannak, akiknek az anyanyelve hivatalosan nem elismert kisebbségi nyelv, de gyakran használt kommunikációs nyelv, ilyenek például: az ázsiai és afrikai nyelveket beszélő bevándorló közösségekben beszélt nyelvek, és lényegében mindegyik népcsoportnyelv, amelyik törvényileg nem minősül autochton kisebbségi nyelvnek Ausztriában. Autochton kisebbségi nyelven lehet híreket hallgatni, iskolai oktatásban részt venni vagy éppen újságot és internetes hírportálokat is olvasni, a törököt, a bosnyákot, a kurdot, a szerbet például ezzel szemben nem illetik meg ugyanezek a nyelvi jogok. Ezek a csoportok ún. allochton kisebbséget alkotnak a befogadó országban, azaz nyelvüket nem használhatják ugyanolyan mértékben, mint a történelmileg őshonos kisebbségek, nem alapíthatnak például iskolát.

Az Osztrák Statisztikai Hivatal (OSH) 2018-as adatai szerint az ausztriai születésű osztrák állampolgárok 92 százaléka beszéli a németet anyanyelvként (megközelítőleg 7 millió állampolgár), a német mellett valamely autochton népcsoport nyelvét nem egészen 120.000 fő beszéli anyanyelvként, de az allochton kisebbségi nyelveket beszélők száma Ausztriában ennél jóval magasabb (vö. 1. sz. táblázat). Hangsúlyozzuk, hogy nehéz pontos adatokat közölni, mert a számok interpretációja eltérő lekérdezési mintákat takar. Például az Ausztriában élő német állampolgárok száma növeli a németet anyanyelvként beszélők számát: a hivatkozott statisztika szerint például csaknem 200.000 német állampolgár él Ausztriában. A volt Jugoszláviából és Törökországból érkezettek száma a 2000-ben végzett felmérés szerint 535.000 fő volt, ők többnyire bosnyákot, horvátot, szerbet, törököt, kurdot és macedónt beszéltek anyanyelvként, és valószínű, hogy mostanra osztrák állampolgárok lettek, de az új hazájuk nyelvét csak második nyelvként beszélik. Afrikai nyelvet megközelítőleg összesen 23.000, ázsiai nyelvet összesen 47.000

beszélhetnek anyanyelvként Ausztriában, többségükben osztrák állampolgársággal nem rendelkező személyek. Az 1. számú táblázat az Ausztriában élő, osztrák állampolgárságú népcsoportok beszélőinek számát mutatja (2001-es népszámlálás adatai és szakirodalmi egybevetések, de Cillia 2005, Szoták 2003, 2013, 2015 alapján), akik a népcsoportjuk nyelvét az adatközlés során anyanyelvként jelölték meg:

Népcsoport/nyelv	Beszélők száma
roma	6.793
szlovák	10.234
perzsa/arab	10.665
olasz	10.742
román	16.885
cseh	17.142
burgenlandi horvát	19.412
szlovák	24.855
albán	28.212
lengyel	30.598
magyar	40.583
török	183.554
szerb/horvát/bosnyák	343.848
Összesen (2001)	743.523

1. táblázat. Kisebbségi nyelvek és népcsoportok Ausztriában.
(Kritérium: osztrák állampolgárság)

A 2011. évben elvégzett szűrőpróbas lekérdezéseken alapuló, tehát nem teljes körű népszámlálási adatok hasonló arányokat mutattak, de elmozduló tendenciákkal. Az autochton kisebbségek beszélőinek száma egyértelműen csökkent, és ezzel párhuzamosan megfigyelhető, hogy az autochton nyelv anyanyelvi standard változatát beszélők száma folyamatosan növekszik. Burgenlandban például magyar dialektust ma már jóval kevesebbet hallunk, mert a Magyarországról áttelepült vagy dolgozni átjáró magyar anyanyelvűek nyilvánvalóan a standardnak tekinthető magyar köznyelvet beszélik. Erős tendencia tehát, hogy az ausztriai autochton kisebbségi nyelvek kommunikációs nyelvként való napi szintű használata növekszik a németet nem anyanyelvként beszélő népcsoportok és nyelvi közösségek körében, de ez az adott nyelvnek nem ugyanazt a változatát jelenti. Csökken tehát a horvátot vagy a magyart kisebbségi nyelvként beszélők száma, de mivel összességében tendenciaszerűen növekszik az Ausztriában élő horvát vagy magyar anyanyelvű lakosság száma, erősödik az adott nyelv allotochton pozíciója. Az utóbbi évek migrációs hatásának következtében erősen megnövekedett Ausztriában a nem EU-tagállamokból érkezők száma is. Az Osztrák Statisztikai Hivatal (OSH) 2019-es adatai szerint legtöbbször Afganisztánból, Szíriából, Irakból érkeztek. A teljes lakosság összetételét tekintve 2008-ban 17,4 százalék volt a migrációs

háttérű lakosok száma, 2017-re ez az arány 22,8 százalékra emelkedett. A számadatok interperptációját a fenti megfontolások és problémák említésén túl (pl. állampolgárság, anyanyelv, beszélt nyelv, kommunikációs nyelv meghatározásának a bizonytalansága) árnyalja a „migrációs háttér” kifejezés használata is. Az Ausztriai Statisztikai Hivatal (OSH) az Osztrák Oktatási, Tudományos és Kutatási Minisztérium hivatalos meghatározását idézi: „Migrációs háttérű az a személy, akinek mindkét szülője Ausztrián kívül született” (www.bmbwf.gv.at). Így tehát vannak olyan második generációs személyek, akik statisztikailag ebbe a csoportba tartoznak, holott már Ausztriában születtek, és vannak olyan személyek, akiknek csak az egyik szülője született Ausztrián kívül, de ők ebben a megközelítésben nem tekinthetők „migráns háttérűnek”. Dirim és Mecheril (2009) pontosan az ilyen jellegű kategorizálás miatt erősen kritizálják a „migráns háttérű” meghatározást, de változás a közelmúltban a fogalom használatát illetően nem történt. A németet nem anyanyelvként beszélő, de már osztrák állampolgárságú lakosok esetében jelentős emelkedést mutatott a török, a bosnyák, a szerb és a horvát népcsoport száma, s ezeknek a nyelveknek láthatóan megnőtt a használati nyelvként való szerepe is, s egyre többen tanulják ezeket a nyelveket idegen nyelvként az iskolában is. A török mint idegen nyelv például egyre gyakrabban szerepel a nyelvviskolák kínálatában, és 2005-től mint idegen nyelv és mint választott nyelv is megtalálható az érettségi tantárgyak között. 2019.01.01-jén összesen 1.438.923 nem osztrák állampolgárságú személy tartózkodott Ausztriában, ez a teljes lakosság 16,2 százalékát teszi ki (vö. OSH). Közöttük a török a leggyakrabban használt első nyelv. Ezek az adatok a hétköznapi kommunikáció szempontjából rámutatnak a nyelvi problémákra:

- jelzik az anyanyelv használatának az igényét a napi szintű boldogulásban,
- rávilágítanak a standard osztrák nyelv valamilyen szintű elsajátításának alapvető fontosságára,
- kiolvashatjuk asszimilációs folyamatok felgyorsulását is.

4. A MAGYAR NYELV AKTUÁLIS HELYZETE AUSZTRIÁBAN

A magyar nyelv helyzete különleges Ausztriában, mert sokféle pozícióban és használati formában van jelen a mindennapi kommunikációtól kezdve az oktatás nyelvéig. Pozícióját részletesen tárgyalja Szoták (2003, 2009) tanulmánya, áttekintve a magyar nyelv jogi és kisebbségpolitikai státusát 1918-tól napjainkig. A magyar nyelv tehát egyrészt őshonos kisebbségi nyelv, másrészt osztrák állampolgárok által anyanyelvként és első vagy második kommunikációs (használati) nyelvként beszélt nyelv is, mert politikai és gazdasági események hatására az elmúlt történelmi időszakokra éppúgy jellemző volt, mint a jelen helyzetre, hogy Ausztriába nagyobb létszámban vándorolnak ki magyar állampolgárok, akik a magyart az Ausztriában való letelepedésük után diaszpóranyelvként beszélnek. Közülük sokan már nem anyanyelvként beszélnek a magyart, de különböző formában ta-

nulják és használják azt. Emellett kiugróan magas az Ausztriában hosszabb-rövidebb ideig dolgozó és átmenetileg ott tanuló magyar állampolgárok száma is, akik anyanyelvként a magyar nyelvet beszélik. Ezek a megállapítások a magyar nyelv státusát legalább négy aspektusból határozzák meg Ausztriában:

4.1 TRANSPARENTIA

A transzparencia mint kisebbségi nyelvhasználati mutató azt foglalja magában, hogy hol és milyen mértékben van jelen egy kisebbségi nyelv a mindennapok kommunikációs nyelveként, például szigetnyelv, szórvány nyelv, diaszpóranyelv formájában. A 2001-es népszámlálás adatait Gyémánt (2005) a magyar nyelvre vonatkozóan külön is értelmezte. Az anyanyelvi beszélők száma szerint a legnagyobb ún. autochton kisebbségi nyelv Ausztriában a magyar, a legtöbb magyarjku beszélő, összesen 25.884 (osztrák állampolgárságú) személy Burgenland tartományban és Bécsben, illetve Bécs vonzáskörzetében él. A fontosabb magyarlakta települések Burgenlandban: Felsőőr, Alsóőr, Vasvörösvár, Felsőpulya, Kismarton, Nagymarton, Boldogasszony, Nezsider, Pándorfalu. Ausztria egész területén 2001-ben összesen 40.583 fő vallotta magáról, hogy a leggyakrabban a magyart használja a napi kommunikációban, de közülük 14.699 nem osztrák állampolgár (Gyémánt 2005). Az egyes munkákban nagyon eltérőek az adatok (vö. pl. Gyémánt 2005, Szoták 2009), mert az említett népszámlálás az ún. érintkezési nyelvet vette alapul a számításban, s ezt kötötte össze az állampolgársággal. Ez az jelenti, hogy bár a megkérdezett személy a magyar nyelvet használja a magánjellegű kommunikációban a leggyakrabban, lehet osztrák vagy magyar állampolgár, akinek az identitását a magyarsághoz való tartozás és a nyelvhasználat együttesen határozza meg, s élhet életvitelszerűen Ausztriában vagy lehet az autochton kisebbség tagja. Gyémánt (2005) megállapítása szerint, ha a használt nyelvet vesszük alapul, akkor nagyjából 60-70 ezer főre tehető a tartósan Ausztriában élő magyar származású és magyar kötődésű személyek száma, akik lehetnek osztrák vagy magyar állampolgárok, tehát nem feltétlenül tartoznak az autochton magyar kisebbséghez, de nem is újonnan érkezett, hosszabb-rövidebb ideig Ausztriában dolgozó munkavállalók. Közös jellemzőjük az, hogy a mindennapi beszédben a magyart használják a leggyakrabban. Nagyobb számban élnek magyarok a nagyobb osztrák városokban, például Linzben, Salzburgban, Grazban, Innsbruckban és Klagenfurtban. Ismételten más adatokat látunk a területi kötöttség és az autochton kisebbségi lét összekapcsolása alapján, ebben a szigorúbban kezelt mutatóban sokkal alacsonyabb a magyart mint kisebbségi nyelvet beszélők száma, mert a demográfiai mutatók területi meghatározottságúak, azaz a Bécsben és a Bécsi Régióban élők nem számítanak bele az autochton területiség fogalmába. Gyémánt (2005) úgy összesít, hogy az 1991–2001. évi népszámlálás szerint a mindennapi nyelvi környezetben beszélt első nyelv alapján és az osztrák autochton népcsoporttörvény alapján szigorúan kisebbségi státuszban mindössze 7.124 személy beszéli Burgen-

landban a magyar nyelvet, azaz egyszerre a magyar autochton kisebbséghez tartozónak és magyarajkúnak is vallja magát. Ilyen értelemben véve a burgenlandi felsőőri járás magyarsága Felsőőr, Alsóőr és Órisziget településekre korlátozódik, a 2001-es adatokra és az őslakos fogalmára támaszkodva a következő megoszlásban: Felsőőr 1169 fő, Alsóőr 521 fő, Órisziget 183 fő, további felsőőri kistelepülések: 678 fő (vö. OSH). Ezeken a nagyobb településeken a magyar beszélt dialektusok szigetnyelvet alkotnak, az egyéb településeken pedig szórványban használt nyelvek tekinthetők. Ez azt jelenti, hogy a megkérdezett személy a magyar nyelvnek egy helybeli változatát beszéli, és ezt használja a legtöbbet a napi szintű kommunikációban, ha magyarul beszél egy beszédhelyzetben. A 18. életévüket betöltött középiskolások például nagy valószínűséggel nem ezt a nyelvváltozatot jelölték meg a leggyakrabban használt kommunikációs nyelvként. Ugyanakkor, ha az a kérdés, hogy milyen nemzetiséghez, kisebbséghez vagy kultúrkörhöz tartozónak vallja magát valaki, máris számottevően nőnek a számok. Más burgenlandi járásokban (pl. ruszti, felsőpulyai, kis- és nagymartoni stb.) sziget- vagy szórványnyelvként, szoros értelemben véve tehát anyanyelvi dialektusként, és a mindennapi kommunikációt meghatározó nyelvként összesen 4.573 fő használja a magyart. Burgenlandon kívül Bécsben és Bécs környékén él nagyobb magyar nyelvű beszélőközösség, amely szintén hivatalosan is elismert, de ún. allochton nyelvi kisebbségi közösséget képez, mintegy 15.435 beszélővel. A többi magyar anyanyelvi beszélő, aki Ausztria más tartományaiban él, ebben a felosztásban nem tartozik bele a magyarajkú kisebbség létszámába, számuk nagyjából 21.000 fő. Az összes adatot egybevetve azt látjuk, hogy a magyar nyelvet autochton státuszban Burgenlandban 7.124 fő beszéli, autochton vagy allochton státuszban. Ausztria más tartományaiban, de főleg Bécsben és a bécsi régióban (Szoták 2009 adataira támaszkodva) összesítve 21.480 fő beszéli, de mint tudjuk, nem az őshonos fogalmának kritériumai alapján vettük számba a beszélőket. Ráadásul a megkérdezettek közül sokan a magyar nyelvet adták meg elsődlegesen használt nyelvként, de nem feltétlenül osztrák állampolgárok (Bécs esetében 10.886 osztrák állampolgár, 4.749 magyar állampolgár, de az elsődlegesen használt nyelv mindkét csoportban a magyar). Ha azt vesszük figyelembe, hogy a magyar nyelvet hányan adták meg anyanyelvként, de nem minden esetben az elsődlegesen használt kommunikációs nyelvként, akkor megint teljesen más adatokkal kell számolnunk. Ebben az esetben összességében egy 40.000 főt számláló magyar származású beszélőközösségről beszélhetünk jelenleg Ausztriában, ha a beszélők számának meghatározásakor nem különböztetjük meg a magyart mint anyanyelvet és mint ún. „használati nyelvet”. Ha harmadik tényezőként a nyelv mellett az állampolgárságot is figyelembe vesszük, akkor a 2001-es népszámlálás adatai szerint 40.583 magyar származású és elsődlegesen magyarul beszélő személy él Ausztriában, akik közül 25.884 fő osztrák állampolgárságú (Szoták 2009).

4.2 LEGITIMITÁS

A transzperencián túl a magyar nyelv státuszát Ausztriában az is meghatározza, hogy a törvényi szabályozás milyen kereteket állít fel a kisebbségi nyelvet anyanyelvként használók és tanulók számára. A törvény Ausztriában lehetővé teszi a magyar, mint anyanyelv tanulását és használatát, amennyiben ezt az oktatási és nevelési intézményekbe beiratkozott tanulók létszáma megköveteli (25%), illetve tanulói/szülői kérelem alapján lehetőséget biztosít a magyar, mint idegen nyelv/választott nyelv tanulására azokon a településeken, ahol a magyar a lakosság körében, mint kisebbségi nyelv van jelen (pl. Burgenland). Az ausztriai ún. népcsoport-törvény 1976 óta ismeri el hivatalosan a kisebbségek igényét az anyanyelv tanulására, de földrajzi és demográfiai kritériumokhoz köti, hogy hol és milyen feltételek mellett lehet tanulni a magyart, mint anyanyelvet (Szoták 2009). Nem vonatkozik például ennek a rendelkezésnek a módosított, megújított változata a diaszpórát képező magyarság nyelvi igényeinek a kötelező jellegű támogatására, így például a Bécsi Magyar Iskola sem részesül ugyanabban a támogatásban, mint a burgenlandi tartományi alapiskolák magyar osztályai. A legitimitás másik kritériuma a kisebbségi nyelv hivatalos kontextusban való használatára vonatkozik. Az Ausztriában 2000-ben kihirdetett ún. hivatali nyelvhasználati nyelvtörvény alapján az autochton kisebbségek nyelvén is el kell helyezni a feliratokat és a legfontosabb információkat a hivatali kommunikációban, és biztosítani kell a kisebbségi nyelv ügyintézésben való akadálymentes használatát (Szoták 2009). Ebben a tekintetben a magyar nyelvű helységnevtáblák elhelyezése jelentett előrelépést Burgenlandban (Szoták 2009).

4.3 EFFEKTIVITÁS

Az effektivitást mint a kisebbségi nyelvhasználatot jellemző attribútumot a nyelvoktatási, pontosabban az anyanyelven való tanulás lehetősége, illetve az információk anyanyelven való hozzájutásának minősége határozza meg alapvetően. A magyar nyelv tanulása Ausztriában kisebbségi nyelvként történhet kötelező jelleggel (kétnyelvű elemi iskola, kéttannyelvű osztály), illetve fakultatív jelleggel, tehát szabadon választott tantárgy formájában (Szoták 2005). Őrszigeten például működik kéttannyelvű elemi iskola, a környéken még további nyolc általános iskola van, ahol első osztálytól kezdve működik kétnyelvű osztály, de lényegesen nagyobb azoknak a diákoknak a száma, akik a magyar nyelvet választott tantárgyként/választott nyelvként tanulják (Szoták 2009). A középiskolában hasonló a helyzet, de kiemelendő szerepet játszik a Burgenlandi Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium, ahol 1992 óta az oktatás nyelve magyar (Szoták 2009). Ezek a megállapítások nyilvánvalóan meghatározzák a magyartanulás minőségét és tartalmát, legalábbis Burgenland esetében. Az effektivitás kritériumába tartozik bele a kisebbségek által a kisebbségek nyelvén elérhető/működtetett információs csatornák minősége és mennyisége is. A burgenlandi magyarok számára, ha nem is

nagy mennyiségű műsoridővel, de vannak televíziós és rádiós műsorok, illetve az interneten közzétett hírek és fórumok. Például működik egy bécsi és ausztriai magyaroknak szánt információs portál (www.ungarn.at), a „Forum 4 Burgenland” pedig a kisebbségeket érintő nyelveken (horvát, magyar és roma) ad híreket, az ORF (Oszták Rádió és Televízió) hírportálján egy kattintással lehet egy kisebbségi nyelvre – köztük a magyarra – váltani.

4.4 PRESZTÍZS

Az ún. presztízs mutató arra utal, hogy milyen véleményt vagy attitűdöt társítanak a kisebbségi és a többségi nyelv használói egy adott kisebbségi nyelvhez, illetve arra, hogy milyen szintű elfogadottsága van az adott kisebbségi nyelvnek a többségi nyelvet beszélők körében. A kisebbségi nyelv, sok esetben a kisebbségi nyelvet beszélők számára is, idegen nyelvként határozódik meg. Erre a nyelvpolitikai és módszertani dilemmára hívja fel a figyelmet Csiszár (2007) tanulmánya, aki részletesen elemzi a kisebbségi anyanyelvi és/vagy a kisebbségi nyelv idegen nyelvként való oktatása közötti különbségeket, éppen az ausztriai magyarok helyzetére vonatkozóan. Vizsgálata alapján az oszták kisebbségi iskolai törvény (1994) funkcióját csak részben tudja betölteni, mert a magyart anyanyelvként tanuló diákok magyar nyelvi ismeretei nem elegendőek ahhoz, hogy az az oktatás nyelveként funkcionálhasson, sokkal inkább egy magas színvonalon beszélt idegen nyelv szerepét tölti be (Csiszár 2007). A magyar nyelv és kultúra presztízse az elmúlt években Ausztriában jelentősen nőtt, amióta számos egyetem (Bécsi Egyetem, Innsbrucki Egyetem, Salzburgi Egyetem, Grazi Egyetem) és kulturális intézmény (pl. cserkészegyesületek és magyar fórumok) kínál magyar mint idegen nyelv tanfolyamokat oszták vagy más anyanyelvű hallgatók számára. Azt a folyamatot, hogy az EU többnyelvűségi politikája megnövelheti egy tagállamban a kisebbségi nyelvek iránt való érdeklődést, Burgenland esetében Miksa (1988) tanulmánya már akkor jelezte, amikor még nem álltak rendelkezésünkre modern tananyagok a magyar, mint idegen nyelv oktatásához német anyanyelvűek számára.

A 2. számú táblázat, amelyet Gyémánt (2005), Szoták (2009) és Wojnesitz (2016) alapján készítettünk, a magyar nyelv státuszát foglalja össze a kommunikációban betöltött szerepe alapján. A magyar mint idegen nyelv Ausztriában betöltött szerepéről számadataink egyenlőre nincsenek. Az adatközlést nehezíti, hogy a magyar az anyanyelv és az idegen nyelv közötti státuszt is elfoglalhatja egyes, Ausztriában magyarul tanuló diákok esetében (Pathy 2007, Blaskó 2007). Kocsis (2017) alapján megjegyezzük továbbá, hogy az ausztriai népszámlálásban (utolsó teljes körű, 2001) a leggyakrabban a használt nyelvre kérdeztek rá, és nem az anyanyelvre. Ezért ebben a táblázatban azt látjuk, mennyien adták meg azt, hogy a mindennapi kommunikációban számukra a magyar nyelv az elsődlegesen használt nyelv. Ezért vannak eltérések a különböző források adatai között, hiszen számos beszélő azt válaszolja, hogy az anyanyelve magyar, de nem biztos, hogy azt használja a legtöbbit a hétköznapok beszélt nyelveként is.

Település/Régió	Státusz	Beszélők/ tanulók száma	Forma
Felső-Örség – Felsőőr – Alsóőr – Órisziget	autochton kisebbségi nyelv	1873 1169 521 183	felsőőri dialektus/ szigetnyelv
Felső-örségi kistelepülések	autochton kisebbségi nyelv	678	felsőőri dialektus/ szórványnyelv
Felsőpulya	autochton kisebbségi nyelv	1039	felsőpulyai dialektus / szigetnyelv
Burgenlandi régió (156 település)	autochton kisebbségi nyelv	3.051	kevert dialektusok /szórványnyelv
Bécs és bécsi régió	autochton/ allochton kisebbségi nyelv	15.435	migrációs háttérű di- aszpóra nyelv/kör- nyezeti nyelv
Más ausztriai tartomá- nyok	autochton/ allochton kisebbségi nyelv	6.045	szórványban beszélt kisebbségi nyelv/kör- nyezeti nyelv
Összesen (Adatév: 2001)	autochton/ allochton kisebbségi nyelvi státus	28.121	anyanyelv (de nem minden esetben első kommunikációs nyelv)
Választott tantárgy (Adatév: 2012)	anyanyelv/ idegennyelv	2.432	tanult nyelv
Ausztriába betelepült magyarok (Adatév: 2017)	anyanyelv (=betelepüléskor megadott nyelv)	70.000	betelepülési nyelv/anyanyelv

2. táblázat. A magyar nyelv státusza Ausztriában.

A magyar nyelv különleges státusából adódik, hogy a magyar Ausztriában nemcsak beszélt kisebbségi nyelv, hanem az oktatásban is elérhető nyelv. Ez azt jelenti, hogy a magyar nyelvet választott tantárgyként / választott nyelvként oktatják számos tartomány iskoláiban, de kereslet van a magyar mint idegen nyelv tanulására is. A magyar nyelv ausztriai oktatását számos EU-program segíti aktívan (Lingua, Socrates, Leonardo, Erasmus+), számos ún. testvérvárosi kapcsolat részét képezik a nyelvi aktivitások, s megoldott az is, hogy a különböző tartományokban tartózkodó magyar állampolgárságú iskolaköteles diákok magyar anyanyelvű oktatást látogathassanak, így például Tirolban is. Számos egyetemen és főiskolán arra is lehetőség, hogy a magyart mint idegen nyelvet tanulják az érdeklődők, példának okáért a Burgenlandi Szakfőiskolán és az Innsbrucki Egyetemen. Mivel a magyar autochton kisebbségi nyelv Ausztriában, a Bécsi Egyetemen működik hungarológia képzés is, illetve például Grazi Egyetemen lehet magyar nyelvű tolmács- és fordítóképzésben tanulni. Wojnesitz (2016) adatai szerint a 2011/2012-es tanévben Burgenlandban 2.247 diák tanulta a magyart általános iskolai képzésben és 185 fő szakmai képzésben Burgenlandban, ún. választható tárgyként. Külön figyelmet érdemel az Ausztriába betelepült magyarok számára biztosított magyaroktatás. Létszámuk a 2017-es adatok szerint (OSH) megközelítőleg 70.000 fő volt, s ezzel a

számmal a hivatalos adatok szerint csak a Nagy-Britanniából és Németországból érkező betelepülők száma előz meg minket. Az Ausztriába munkavállalás, család-egyesítés, tanulás céljából érkező magyarok száma 2004-től kezdve mutat rohamos tempóban emelkedést, 2004-ben 20.000 magyar élt Ausztriában az előbb felsorolt célokkal, 2012-ben már 40.000 fő, és az aktuális adatok szerint a harmadik legnagyobb populációt képező magyar népcsoportból 40 százalék 33-44 év közötti, 24 százalék 15-29 év közötti fiatal munkavállaló vagy felsőfokú tanulmányokat folytató személy (vö. OSH). Az Ausztriában élő magyar családok iskoláskorú gyermekei számára magyaroktatást szerveznek hivatalosan (pl. Tirol, ill. Bécsi Magyar Iskola) és magán kezdeményezésre is. A Bécsi Magyar Iskolában, amely az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetségének iskolája, a magyart háromféle formában oktatják: anyanyelv, idegen nyelv és származási nyelv (<https://becsimagyariskola.wordpress.com/>). Burgenland több településén is működik két tannyelvű osztály, és a 2019/20-as tanévtől Bécsben is elindult az Ausztriai Magyar Népcsoporttanács kezdeményezésére egy ún. német–magyar súlypontú osztály, ahol mindkét nyelv párhuzamosan képezi az oktatás és a tanulás nyelvét. A magyar nyelv ausztriai oktatási helyzetét a legaktuálisabb információk alapján Kovács (2020) tekinti át, Tirolra, Stájerországra és Felső-Ausztriára vonatkozóan, s éppen arra az oktatási kontextusra nézve, hogy milyen lehetőségei vannak a nem autochton kisebbségi nyelvként magyarul beszélő diákoknak Ausztriában. A tanulmány megállapítja, hogy a magyar nyelv tanulása és használata ilyen helyzetben jóval szerényebb állami támogatást kap, de erős egyéni kezdeményezéssel és az aktuális nyelvi törvényekre való hivatkozással keresztülvihető és megszervezhető a hivatalos magyaroktatás is. A konkrét iskolai példákat és a magyar nyelvet iskolai tantárgyként oktatók véleményét ebben az érdekes és valóban aktuális tanulmányban olvashatjuk, kiegészítve a tanulók és a szülők tapasztalataival az ausztriai nyelvtörvényről.

5. NYELVI SOKKHELYZET, AKTUÁLIS KIHÍVÁSOK ÉS MEGOLDÁSI FORMÁK A KORONAVÍRUS IDEJÉN AUSZTRIÁBAN

A koronavírus idején fokozottan jelentkeztek a nyelvi nehézségek Ausztriában is, hiszen a külföldiek és a más anyanyelvűek száma 2010 és 2020 között erős emelkedést mutatott a teljes lakosság számához arányítva. Míg 2010-ben ez az arány 10,6 százalék volt, addig 2020 márciusában, a koronavírus-járvány kitörése idején 16,7 százalék volt (OSH). Ebben a friss statisztikai adatban csak a hosszabb időre Ausztriában tartózkodó, letelepedni szándékozók vannak benne, az ideiglenes Ausztriában tartózkodók nincsenek, tehát a valóságban ennél is nagyobb aránnyal kell számolnunk. Kikerestük a 2019-es év OSH adatait tartományi megoszlásban (vö. 3. sz. táblázat), és ehhez arányítottuk Gyémánt (2005) és Szoták (2015) adatait, hogy lássuk, milyen igény van a magyar nyelvre arra vonatkozóan.

Tartomány	Migrációs háttérű lakosság aránya (%)	Osztrák állampolgárságú, magyar származású személy (fő)
Burgenland	12,2	4704
Karintia	13,7	313
Alsó-Ausztria	15,5	4790
Felső-Ausztria	19,5	2344
Salzburg	23,2	551
Stájerország	14,2	1651
Tirol	21,6	469
Voralberg	26,6	375
Bécs	45,9	10686
Összesen (2019)	23,7	25.884

3. táblázat. Magyar származású osztrák állampolgárok Ausztriában.

Ezek az arányok egyértelműen azt mutatják, hogy egy kivételes egészségügyi, társadalmi és politikai szituációban, mint a koronavírus idején, meg fog növekedni az igény az anyanyelven elérhető információk iránt, hiszen a migrációs háttérű személyek német nyelvi tudása valószínűleg nem elegendő ahhoz, hogy naprakész, pontos és hiteles információkhoz jussanak hozzá. Hogy ebben a folyamatban milyen nyelvek érintettek a németet nem anyanyelvként beszélők körében, azt kétféle adatból is kinyerhettük: egyrészt az Ausztriában tartózkodó külföldi állampolgárok adataiból, akik például Ausztriában dolgoznak vagy tanulnak, másrészt a németet nem anyanyelvként beszélő osztrák állampolgárok adataiból. A 4. sz. táblázat azt mutatja, mely országból érkeztek 2018-ban Ausztriába a legtöbben (legalább 10.000 fő, OSH adatai).

Ausztriában az iskoláskorú gyerekek között is végeztek felmérést a nyelvtudásukról, ezek az adatok is azt sejtetik, hogy nagyon fontos a krízishelyzetben való nyelvi munka és nyelvi szolgáltatások megerősítése, támogatása számos forrásból. Fontos újfajta szolgáltatások indítása is a nyelvi hátránnyal rendelkező felnőttek és gyerekek segítésére, hiszen a nyelvi bizonytalanság vagy a hiányos nyelvi kompetenciák a válsághelyzetben számottevően növelhetik a nyelvet nem beszélők vagy kevésbé jól használók félelmeit, agresszióját, s akadályozhatják egy adott országban a gyors intézkedések sikerét. Az új modellek között említjük meg a tájékoztatást ún. „könnyű német nyelven”, azaz a legfontosabb információk megfogalmazása könnyen érthető szavakkal és egyszerűbb nyelvtani szerkezetek használatával. Ez a németet nem elég jól beszélő felnőttek és a gyerekek számára különösen hasznos, a közvetlen megértést biztosító nyelvi segítség.

Származási ország	Bevándorlók, menekültek, leteleplők, ideiglenes munkavállalók száma
Szerbia	120.174
Törökország	117.297
Románia	102.270
Bosznia és Hercegovina	95.189
Magyarország	77.113
Horvátország	76.682
Lengyelország	62.190
Szíria	48.103
Afganisztán	45.734
Szlovákia	40.182
Olaszország	29.186
Bulgária	27.428
Kosovo	25.026
Macedónia	23.045
Szlovénia	18.932
Irak	14.543
Irán	13.138
Csehország	13.091
Összesen (2018)	949.323

4. táblázat. Beteleplők és bevándorlók száma Ausztriában.

A „könnyű német nyelv”-re vonatkozó kezdeményezés szükségességét a statisztikai adatok is igazolják. A 2016/2017-es tanévben készült OSH-felmérésben (vö. 5. sz. táblázat) a következő nyelveket első nyelvként beszélő gyerekeknek voltak nehézségei a tanulás nyelvét, tehát a németet illetően:

A tanuló első nyelve	A nyelvi nehézségek aránya a németet nem első nyelvként beszélő tanulók körében
Török	80%
Perzsa	78%
Arab	78%
Csecsen	75%
Albán	71%
Román	69%
Magyar	63%
Orosz	62%
Szerb/Horvát/Bosnyák	59%
Szlovák	56%
Lengyel	55%
Összesen:	70%

5. táblázat. Nyelvi hátrány aránya nyelvcsoportok szerinti megoszlásban.

Mint látjuk a százalékok magasak, s összességében a nem német anyanyelvű gyerekek 70 százaléka küzd nyelvi hátránnyal az iskolában. Feltételezhetjük, hogy a szülei esetében is legalább ilyen magas, ha nem magasabb volna az arány. Ezt erősíti meg egy 2014-es felmérés eredménye is az OSH táblázataiból: a 25 és 65 év közötti Ausztriában élő, de nem német anyanyelvű, migrációs háttérrel rendelkező felnőttek kereken 17 százaléka csak minimális némettudással rendelkezik, 29 százaléka átlagos nyelvtudással, 33 százaléka beszéli a német köznyelvet haladó szinten, és mindössze 21 százaléka nyilatkozta azt, hogy nincsenek nyelvi problémái, azaz a németet majdnem olyan jól beszéli, mint az anyanyelvű beszélők. A németet csak alapszinten beszélők számára különösen fontosak voltak tehát a közérthetően kommunikált felhívások, a filmekkel, piktogramokkal, ikonokkal kiegészített tájékoztatók. Megfigyeltük, hogy ezek letöltési aránya az egyes honlapokon határozottan magasabb volt, mint a hosszabb, bonyolultabb szövegeké.

A lakosság összetétele és az Ausztriában beszélt kisebbségi és egyéb státusú népcsoportok nyelvi megoszlása is rámutatott számunkra arra, hogy fokozott nyelvi igényekkel kell számolnunk egy válsághelyzet idején. A nyelvi igényeknek való megfelelés formáit tanulmányunkban úgy mértük fel, hogy áttekintettük, mely szervezet vagy intézmény nyújt a válsághelyzet idején a németen kívül más nyelveken is tájékoztatást, majd részletesen azt elemeztük, hogy magyar nyelven

- hol lehet információkhoz jutni,
- kik szolgáltatják az információkat,
- milyen típusú/tartalmú információkhoz lehet hozzájutni,
- milyen módon történik az információadás,
- kiknek szánják azokat,
- milyen szövegtípusokhoz tartoznak az információszolgáltatás főbb közleményei.

Az adatgyűjtés és az adatok fenti kérdések mentén való elemzése után megvizsgáltuk a magyar nyelven történő információadás jellemzőit is, és kiemeltük a különösen kreatív nyelvi megoldásokat, amelyek többek között magyar nyelven is hatékonyan segítették a németet nem anyanyelvként beszélők tájékozódását 2020 márciusa és májusa között. Táblázatos formában azt foglaltuk össze, hol lehetett magyar nyelven információkhoz jutni. Egy következő lépésben rendszereztük a linkgyűjteményekben talált információkat a szolgáltató és az információ típusa szerint, illetve megnéztük, milyen szintűek az elérhető információk. Eredményeinket a 6. sz. táblázat összesíti.

Szolgáltató, csatorna/médium, eszköz	Az információforrás típusa, webcíme, az információszolgáltatás típusa, témakörök és szövegtípusok	Szint
ORF Infospot (= osztrák TV infódrójtja)	www.instagram.com/orf/channel/?hl=de napi hírek, nemzetközi és ausztriai vonatkozásban	A
ÖIF-Hotline / Österreichischer Integrations-fonds (= Osztrák Integráció Alap)	www.integrationsfonds.at/coronainfo/hu/ forródrót, biztonsági intézkedések, hotline, ingyenes tolmácsolási és fordítási szolgálat	A

Bécsi Nagykövetség	https://becs.mfa.gov.hu/hun/news/aktualis%20informaciok%20a%20korona%20virussal%20kapcsolatos%20tudnivalokrol biztonsági intézkedések, utazási információk, határátlépés, dokumentumok, kérvények, közvetlen segítségadás	A
Magyar Szó Ausztriában (állandó Facebook oldal)	www.magyarszo.at/category/hirhalo/covid-19-ausztria/ https://www.austria.info/hu/jo-tudni/biztonsagi-tajekoztato-udules-ausztriaban napi hírek, nemzeti (ausztriai) és részben nemzetközi híradás	A
Ärztchamber Wien (= Bécsi Orvosi Kamara)	www.aekwien.at/ordinationsplakate plakátok, letölthető dokumentumok, orvosi tájékoztatás	A SZ
Wirtschaftskammer (= Gazdasági Kamara)	www.wko.at/service/aussenwirtschaft/coronavirus-situation-in-ungarn.html (útvonal: = Osztrák Nagykövetség Kereskedelmi Osztályának honlapja) aktuális információk a magyarországi helyzetről, a magyar intézkedésekről	S
Stadt Wien (= Bécs városának központi hírportálja, információ központja)	rdir.ni.wien.gv.at/form.do?agnCI=16&agnFN=Fullview&agnUID=D.P4.Oj.-m.BvQ.A.1XG2Lkt8-vrP2NHmpft5wjOYkVcx-MQ781AXXEBrK-TWj9PkXy1FbhqzUnb-oti6nxPBOs2pS_a9XQH-Beg1wCPw általános információk, dokumentumok, szabályok, konkrét segítségnyújtás	A
Stadt Graz (= Graz városának hivatalos honlapja)	www.graz.at/cms/beitrag/10347510/7747784/Coronavirus_Fremdsprachen_Leichter_Lesen.html felnőtteknek és gyerekeknek könnyen érthetően fogalmazza meg az aktualitásokat, letölthető szabályok és azok magyarázata könnyen érthető formában, számadatok, események, orvosi tanácsok	A
MigrantInnenbeirat der Stadt Graz (= Grazi Migránsügyi Tanács)	www.graz.at/cms/beitrag/10025470/7771507 aktuális cikkek, infospot, hotline, kérdézési lehetőség, közérdekű tanácsadás	A
Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége	www.kozpontiszovetseg.at/ nincs semmi a koronáról	-
ORF Volksgruppen Ungarn (= az osztrák rádió és televízió kisebbségi adásai)	volksgruppen.orf.at/magyarok/ Facebook, twitter, filmek, videók, szakszövegek, orvosi álláspontok közlése, politikai és gazdasági következmények diskurzusa	A SZ
Okay-line (= Integráció és sokszínűség Vorarlbergben munkacsoport)	www.okay-line.at/aktuell/coronavirus-mehrsprachige-informationen/ helyzetértékelés, helyzetösszehasonlítás, a koronavírus állapota több országban, kitekintés a világválságra és a pandémiára	S
BMBWF (= az osztrák oktatási, tudományos és kutatási miniszterium központi lapja)	https://www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/beratung/corona/corona_info/corona_etappenplan.html https://www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/beratung/corona/corona_elternbrief_bm.html	S

	letölthető dokumentumok, pl. szülőknek szóló tájékoztató levél, iskola a karanténban, ütemterv a karanténra, tanulás és élet otthon, mentális tanácsok	
Bildungsdirektion Steiermark (= Stájerországi Iskolaigazgatóság)	https://www.bildung-stmk.gv.at/service/news/aktuelles/2020/corona.html mentális segítség, a távoktatás bemutatása és szabályokat értelmező letölthető dokumentumok, könnyen érthető szövegek, segítség a napi életvitelben és a tanulásban	S
Schulpsychologie Bildungsberatung (= Iskolai Pszichológiai Tanácsadó Szolgálat)	http://www.schulpsychologie.at/psychologische-gesundheitsfoerderung/corona/mehrpachige-beratungsangebote telefonos felvilágosítás, telefonos segítségadás, lelkisegélyszolgálat, a járvánnyal kapcsolatos pszichológiai tanácsok, mentális egészségről szóló tájékoztatók	S
Hands On (= International Association of Children in Museums)	https://www.hands-on-international.net/free-covid-19-guide-for-children/?fbclid=IwAR21vLVi7CFLwmqwOG-SOfZduQ1zSnjdpewU7OEuriwQqZytg0ZCyx43u6J0 film a gyerekeknek a koronáról	S
Stadt Graz IBOBB-Café/ Information und Beratung der Stadt Graz (= Graz városának információs portálja képzési és munkaügyi kérdésekben)	https://www.graz.at/cms/ziel/7745582/DE/ tolmacsolási feladatok ellátása, tanácsadás az oktatással, a képzéssel a korona idején (együttműködésben az oktatási és migrációs osztállyal), munkaügyi kérdésekre válaszadás, általános és személyre szabott tájékoztatás	S
Bildungsserver Burgenland (= Burgenlandi Képzési Szerver és Hálózat)	https://www.bildungsserver.com/hu/ infók az aktuális tanításról; beszámoló tanároktól, viselkedési és intézkedési szabályok, általános tájékoztatás, tájékoztatás az oktatás, a tanulás aktuális helyzetéről	A S
Tiroli Koronavírus Infó	https://www.facebook.com/tirolikoronavirusinfo/posts/116996963270415 Facebookon keresztül működő információs bázis, a tiroli magyar főkonzulátus és a tiroli magyarok közös kezdeményezése, fordításban jelennek meg az osztrák sajtó fő hírei a vírusról	A SZ
ÖGB/ Arbeiterkammer (= Az Osztrák Szakszervezetek Munkáskamarája)	https://jobundcorona.at/download/ pdf formátumban letölthető tájékoztatók és hangfájlok, az oldalon nyelvet lehet váltani, az Ausztriában dolgozókat nagyon alaposan tájékoztatja a korona idején a munkába járásról, a munkajogról, a rövidített munkaidőről és kényszerszabadságról	S

6. táblázat. Magyar nyelvű tájékoztatás a korona idején
Szintek: A = általános, S = speciális, SZ = szaknyelvi

Megállapíthatjuk, hogy van központi, azaz a tartományokat átfogó információszolgáltatás, de emellett nagyon jellemző, hogy a tartományi kormányzatok is figyelmet fordítanak a többnyelvű információáramlásra. Tiro, Burgenland, Stá-

jerország és Vorarlberg tartományi kormányzati honlapjain központi hírként szerepelt, hogy hol lehet más nyelven tájékozódni, de a többi tartomány is új ablakban jelenítette meg, hogy hová fordulhatnak a németet nem anyanyelvként beszélő személyek a járvány idején. A tartományi kormányzati honlapok abban az esetben, ha a tartományban nem történt saját kezdeményezés a más nyelveken való tájékoztatásra, német nyelven és a tartományban beszélt kisebbségi nyelveken közölték, hogy melyek a többnyelven információt szolgáltató ún. központi honlapok (pl. ÖIF/Österreichischer Integrationsfonds = Osztrák Integrációs Alap), és a legtöbb esetben azt is megadták, hogy milyen nyelveken és milyen típusú információt kaphatnak a németet nem anyanyelvi szinten beszélők. Az említett Osztrák Integrációs Alap (ÖFI) honlapjára való utaláskor a következő nyelvek szerepeltek: albán, arab, kínai, fárszi, angol, francia, kurd, pastu, lengyel, román, orosz, somáliai, török, magyar, horvát, szlovák és ukrán. Összesen 17 nyelven találhattuk meg az aktuális információkat, mégpedig úgy, hogy a honlapon nyelvet lehetett választani, és valamennyi fontos információs lapot le lehet tölteni a felsorolt nyelveken. Részletes tájékoztatást a következő témákról kaphattunk: munka, közlekedés, oktatás, kereskedelem, szolgáltatások, közhivatalok, vendéglátás, turisztika, istentisztelet, rendezvények, sport és szabadidős tevékenységek. Szinte minden város és község honlapján megjelent a következő szöveg: „Aktuális információk olyan személyek számára, akik a németet nem anyanyelvként beszélik”, és egy linkgyűjtemény segítségével gyorsan ki lehetett keresni az aktuális nyelvet. Az általunk elemzett honlapokon ezek az információk az alábbi kísérőszöveggel együtt voltak láthatók:

„Ausztria kormánya naponta hoz új döntéseket és rendelkezéseket a Covid19 járvánnyal kapcsolatosan, amelyeket hivatalos kormányoldalunkon és az osztrák központi médiákban hozunk nyilvánosságra. Fontos, hogy a járvány sikeres megfékezése érdekében ezek az információk olyan személyek számára is elérhetőek legyenek, akik a németet nem anyanyelvként beszélik. Azoknak a személyeknek, akiknek a német nem az első nyelve, vagy akiknek a némettudása nem elegendő az osztrák médiákban közölt információk megértéséhez, szintén megfelelően kell tudniuk cselekedni, hogy optimálisan tudják magukat és környezetüket is óvni, és hatékonyan legyenek segítségünkre a járvány megfékezésében. Számunkra hivatalos tájékoztatást igyekszünk adni az anyanyelvükön, mert számunkra fontos, hogy minden Ausztriában élő személy hozzájusson a megfelelő információhoz, és a nyelvi akadályok ellenére is tájékozódni tudjon a vírussal kapcsolatos legújabb eseményekről” (https://www.integrationsstelle-ooe.at/Coronainfos_DEU_HTML.htm).

A 7. sz. táblázat azt mutatja be, mely nyelveken mely szervezetek tettek közzé információkat.

A táblázatban található honlapokon részben általános tájékoztatókat tettek közzé, és ezek nagyon gyorsan megtalálhatóak voltak magyar nyelven is. Speciális információkat, például egészségügyi és oktatási témákban, csak a szakmai honlapokon lehetett találni, például a pszichológiai, a pedagógiai és az egészségügyi honlapokon, s mi – az elemzésünk alapján – fontosnak és széleskörűnek látjuk a spe-

ciális, illetve a szakmai alapú tájékoztatási formát. A szakmai és a speciális információkat mindig valamilyen hivatalos intézmény vagy szakmaisága tekintetében megbízható egyesület terjesztette. Azt is megfigyeltük, hogy a rövid és aktuális hírek nagyobb szerepet kaptak, mint a hosszabb, szaknyelven írt és tudományos cikkek. Ezeknek a kivonatait gyakran tették közzé rövidített, „könnyű német nyelven” is, illetve más nyelveken összefoglalva.

	olasz	magyar	macedóniai	lengyel	kurd	kinai	jelnyelvi	japán	görög	francia	cseh	csecsen	bolgár	bosnyák/h./sz	arab	angol	albán
ORF Infospot		x					x					x		x	x	x	
ÖIF		x		x	x	x				x				x	x	x	x
Ärztchammer		x		x		x					x			x	x	x	x
Stadt Wien 1	x	x	x	x	x					x	x	x	x	x	x	x	x
Stadt Wien 2	x	x	x	x	x					x	x	x	x	x	x	x	x
Stadt Graz		x		x						x				x			
ORF Volksgruppen											x			x			
BMBWF 1	x	x	x	x										x			
BMBWF 2	x	x	x	x					x								
Bildungsdk. Steiermark	x	x	x	x							x						
Schulpsychologie	x	x	x	x						x							
HandsOn	x	x	x	x	x				x	x	x			x			
IBOBB																	
Bildungs-server														x			

	orosz	pandzsábi	pastu	perzsa	portugál	román	romani	spanyol	szlovák	szlovén	török	ukrán	urdu	üzbég
ORF infospot				x						x	x			
ÖIF	x		x	x		x						x		
Ärztchammer	x			x		x			x		x			
Stadt Wien 1	x	x	x	x		x		x			x			
Stadt Wien 2	x	x	x	x		x		x			x			
Stadt Graz				x		x					x			
ORF Volksgruppen							x		x	x				
BMBWF 1	x			x		x				x	x			
BMBWF 2	x			x		x			x	x	x			
Bildungsdk. Steiermark	x			x		x		x		x	x			
Schulpsycho- logie	x		x	x				x			x	x	x	x
HandsOn	x			x	x			x			x			
IBOBB				x		x					x			
Bildungs- server														

7. táblázat. Nyelvek aránya az egyes szervezeteknél.

Mint a táblázat is mutatja, a modern kommunikációs formák lettek a válság győztesei. Az Osztrák Rádió és Televízió (ORF) például naponta posztolt az instagramon (www.instagram.com/orf/channel/?hl=de) rövid, friss híreket a koronavírusról az autochthon kisebbségi nyelveken, így tehát magyarul is. Ezt az fajta naprakész, általános tájékoztatást a lazítások bevezetésével és a közélet újraindulásakor leállították. A többnyelvű tájékoztatást, feladatköréből adódóan, az Osztrák Integrációs Alap látta el a legsokrétűbben, hiszen ők a felelősek az Ausztriába érkezett migránsok életkörülményeinek javításáért. Magyarul is elsősorban általános tájékoztatást adtak, pl. „*A kijárási korlátozás megszüntetése május 1-től*”, „*A koronavírussal kapcsolatos védekezési intézkedések*” a munka, a tömegközlekedés, az oktatás, az isentiszteleték és a templomok, a sport vonatkozásában: „*Tájékoztatás a maszkviselési kötelezettségről*”, illetve elindítottak egy „*Gyakori kérdések válaszokkal*” fórumot is. Egy külön alpontban gyűjtötték össze a további, részletesebb tájékoztatást, szakmaibb jellegű információkat adó linkeket (www.integrationsfonds.at/coronainfo/hu).

A Bécsi Nagykövetség honlapján főleg a biztonsági intézkedésekről és a határátkelésről osztottak meg aktuális információkat. Fontos szolgáltatás volt a dokumentumok és kérvények letöltése (<https://becs.mfa.gov.hu/search?q=koronav%C3%ADrus>), az intézkedések meggyorsítása érdekében. Ausztria Vorarlberg tartományában jelenik meg a „*Magyar Szó*” című online-újság, amelyikben a napi szintű tájékoztatás a nemzeti (= ausztriai) szempontokat követte, és a híradásában igazodott a koronavírussal kapcsolatos osztrák állásponthoz (www.magyar-szo.at/category/hirhalo/covid-19-ausztria/).

Az Osztrák Turisztikai Központ hivatalos honlapján elsősorban az aktuálisan Ausztriába érkezőket tájékoztatták: „*Biztonsági tájékoztató az Ausztriába érkező vendégeknek*” (www.austria.info/hu/jo-tudni/biztonsagi-tajekoztato-udules-ausztriaban).

Az orvosi rendelők részére magyarra is lefordította az Osztrák Orvosi Kamara az intézkedéseket, szórólapok és plakátok formájában: „*Viselkedési szabályok az orvosi rendelőben*”, „*Fontos információk a koronavírusról*” (www.aekwien.at/ordinationsplakate).

Megítélésünk szerint speciálisabb és szaknyelvinek mondható az Osztrák Nagykövetség Kereskedelmi Osztályának a honlapján megtalálható információk nagy része: tájékoztatás a magyar helyzetről, illetve a kereskedelmi és egészségügyi kérvényeket is le lehetett tölteni, amelyek nem járványhelyzetben nem nyilvánosak (www.wko.at/service/aussenwirtschaft/coronavirus-situation-in-ungarn.html).

Bécs város hivatalos portálján, amely a vírus idején mintegy információs központként működött, nemcsak a hivatalos információk álltak rendelkezésre, hanem konkrét segítséget is adtak a magyar nyelven beszélőknek: telefonos felvilágosítás, az aktuális híreket gépi hang olvasta be, e-mail-szolgáltatás (összesen 17 nyelven), 9 nyelven, közöttük magyarul is, azonnali beszédlehetőség (további 24 nyelven visszahívás: „*Hívja ezt a számot, és mondja meg, milyen nyelven kívánja feltenni kérdését. Biztos, hogy visszahívjuk!*“), magyar nyelvű hírlevélre is fel lehetett iratkozni, ahol emailben vagy telefonra érkezett az aktuális tájékoztatás (www.wienweltoffen.at/wp-content/uploads/2020/03/Infoservice_Ungarisch.pdf). Ezen felül Bécsben kifejlesztettek egy nyelvi appet is (letölthető: vo.uugot.it, Android-alkalmazásban a Google Playen vagy az Apple szolgáltatáson keresztül, alkalmazás iPhones/iPads készülékeken), de a magyar nyelv nem volt az elérhető nyelvek között.

A Grazi Önkormányzat is nagyon sok többnyelvű információt jelentett meg a hivatalos honlapján, határozottan ügyelve a könnyen érthető megfogalmazásra (www.graz.at/cms/beitrag/10347510/7747784/Coronavirus_Fremdsprachen_Leichter_Lesen.html), és a külön figyelemet fordítva a gyerekek tájékoztatására is: „*Útikalauz a koronavírusról kíváncsi gyerekeknek*”. A Grazi Migránsok Tanácsadói Testülete egy hasznos linkgyűjteménnyel állt elő már a vírus elején, de mint tapasztaltuk, sokáig kellett keresni az információhalmazban (www.graz.at/cms/beitrag/10025470/7771507).

Sajnos az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége honlapján nem találtunk tájékoztató anyagokat vagy linkeket, sem témaspecifikus információkat, csak a koronavírus-időszak alatt lemondott eseményeket sorolták fel (www.kozpontiszovetseg.at/).

A fentebb említett ORF (Osztrák Rádió és Televízió) kisebbségi, vagyis autochthon magyar népcsoporti honlapján a tájékoztató filmek és videók mellett megláthatók, visszanézhetőek voltak az aktuális rendezvényekkel kapcsolatos intézkedések felvételei is, illetve gyorsan meg lehetett keresni a magyar vonatkozású információkat is (volksgruppen.orf.at/magyarok/).

A vorarlbergi Okay-line, amely a tartomány migrációs és integrációs kérdésekkel foglalkozó hivatalos tudás- és kompetencia-központjaként működik, semmilyen nyelven nem adott ki saját tájékoztató anyagokat, hanem egy hosszú linklistát tett közzé, amely különböző állami és egyesületi információkhoz vezetett el a látogatót. Így némi keresgélés után a magyar nyelvű anyagokhoz is el lehet jutni (www.okay-line.at/aktuell/coronavirus-mehrsprachige-informationen/), s az általános tájékoztatás volt a legfőbb kommunikációs elv.

Az Osztrák Oktatási Minisztérium is készített magyar fordításokat a koronavírusról. Lefordították a miniszterelnök szülőknek írt levelét az iskolák bezárásáról, majd májusban ezt követte a „*Lépések az iskolák újabbi nyitására*” c. dokumentum lefordítása magyarra (www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/beratung/corona/corona_info/corona_etappenplan.html és www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/beratung/corona/corona_elternbrief_bm.html).

A Stájerországi Oktatási Igazgatóság szintén igyekezett sok anyagot magyar nyelven is megjelentetni, és az Iskolapszichológiai Központ is segítette a szükeket: „*10 tipp szülőknek: Így motiválja gyermekét a tanulásra*”/, „*Szülői tájékoztató a koronavírusról*”/, „*Distance Learning – távoktatás – linkek & tippek magyar anyanyelvű diákok és szüleik számára*”/, „*Az iskola előtt és a bejáratnál érvényes szabályok*” (www.bildung-stmk.gv.at/service/news/aktuelles/2020/corona.html).

Az Osztrák Országos Iskolapszichológusok Szövetségének a honlapján magyaroknak a koronavírussal kapcsolatosan csak egy telefonszám van megadva, ahol személyesen lehet szakemberrel beszélni, a többi elérhető anyag sok más nyelven van, de sajnos nem magyarul (www.schulpsychologie.at/psychologisches-gesundheitsfoerderung/corona/mehrsprachige-beratungsangebote).

A „*Gyerekek a múzeumban*” elnevezésű nemzetközi egyesület (*International Association of Children in Museums*) készített egy ingyen letölthető filmet a koronáról gyerekeknek, ami – a mi nagy örömünkre – elérhető magyar nyelven is (www.hands-on-international.net/free-covid-19-guide-for-children/).

A Grazi Önkormányzat Oktatási Osztálya rendszeresen szervez a szülőknél többnyelvű tájékoztatókat, s a járvány alatt létezett egy magyar is fórum is (www.graz.at/cms/ziel/7745582/DE/). A burgenlandi tartomány által működtetett oktatási szerver a kisebbségi nyelveken, így magyarul is folyamatosan megosztotta

a tudnivalókat az aktuális tanítási szituációról, a viselkedési és intézkedési szabályokról, amelyek a gyerekekre és a szülőkre vonatkoztak az „iskola nélküli” és az „ismét az iskolában” szakaszban (www.bildungserver.com/hu/).

A gyerekek többnyelvű tájékoztatása is kiemelten fontos volt, azaz az, hogy mind az anyanyelvükön, mind a képzési nyelvükön kapjanak információkat, s itt valóban kreatív megoldásokkal is találkoztunk, például filmek, képregények a gyerekeknek, többek között magyarul is. Készült egy gyermekkönyv is („*DU bist mein Held*” / „*Te vagy az én hősem*”), feladatokkal, játékos és könnyen érthető információátadással tanulhatták meg a gyerekek, hogy mire ügyeljenek a koronavírus idején. Ezt a könyvet az Interagency Standing Committees (IASC) adta ki albanul, arabul, bolgárul, kínaiul, szerbül és horvátul, románul, oroszul, szlovákul, törökül, de sajnos a magyar nyelvű változat a vírus idején nem készült el. A kreatív és hatékony megoldások között szerepeltek például az Osztrák Szakszervezet és a Munkáskamara honlapján meghallgatható és a mobiltelefonokra könnyen letölthető hangfájlok az utcai viselkedés szabályairól, a közlekedésre és a munkába járás módjáról, illetve a teendőkről megbetegedés esetén. A sikeres és hatékony megoldások között van a telefonos adatszolgáltatás választható nyelveken, illetve a telefonos forródrótok működtetése is, ha például orvosi ellátásra szorul egy személy, aki számára gondot jelent németül beszélni. A forródrótok között minden esetben szerepelt a magyar nyelv is. A Munkáskamara telefonos szolgáltatása a vírus idején hétfőtől péntekig 9-től 5-ig működött, és két hónap alatt 1 millió hívást fogadtak több mint 20 nyelven.

Az osztrák média folyamatosan hangsúlyozta az információforrások ellenőrzését, megbízhatóságát és a legújabb kommunikációs eszközök használatának fontosságát. Bécs városának sokrétű kezdeményezését Jürgen Czernohorszky városi tanácsnok mutatta be egy sajtóinterjúban, ahol elmondta, hogy az információáramlás sebessége a modern eszközöktől függ, ezért is indítottak el egy Facebook-oldalt, ahol nyelvi bizonytalanság vagy a megszerzett információban való kételkedés, annak esetleg nem pontos megértése esetén 24 nyelven tudnak szinte azonnali segítséget adni a kérdezőknek. Peter Hanke, Bécs városának sajtófőnöke is úgy nyilatkozott ebben az interjúban, hogy a biztonságos tájékoztatás nemcsak a többnyelvűséget követeli meg, hanem azt is, hogy gyorsan választ adjanak a felmerülő kételyekre és kérdésekre, erre hozták létre a 24 órás hotline szolgáltatásukat, ahol telefonban vagy e-mailben lehetett kérdezni a Bécsben leggyakrabban beszélt nyelveken. Modern szolgáltatás volt a szabályok és rendelkezések videóanyagban történő többnyelvű összefoglalása is.

A nyelvi hátrány csökkentésére jó megoldásnak bizonyult az ún. intralingvális, azaz a nyelven belüli fordítás is. Ez azt jelenti, mint ahogyan erre fentebb utaltunk is, hogy a legfontosabb szociális szabályokat közzétették egyszerűen megfogalmazott német nyelven is, törekedve a kevésbé bonyolult szavak és szerkezetek használatára a könnyebb és biztosabb megértés érdekében. Ezt a missziót az Osztrák Szociális Minisztérium vállalta fel, s honlapjukon megtaláltunk minden rendeletet és szabályt ezen az ún. „könnyű német” nyelven is. A gyors és biztos

megértést szolgálták a „könnyű német” nyelvű szövegek mellett a a letölthető plakátok is, ahol a megértést ábrák, fotók és rajzok irányították. Az Osztrák Vöröskereszt honlapján erre számos magyar nyelvű példát is találtunk (pl. „*Csökkentsük a rizikót (plakát) / Piktogramok a korona-védekezéshez*” (plakát) a vizuális információadást helyezte előtérbe.

Az egyetemek is igyekeztek nyelvi segítséget adni a diákjaiknak, akik a járvány idején Ausztriában tartózkodtak. A honlapjukon általában kitették a nemzetközi irodájuk vagy az Erasmus-irodájuk elérhetőségét, akár közvetlen link formájában. A legfontosabb, legaktuálisabb információkat nagyon röviden, adott esetben egy mondatban, de közzétették azokon a nyelveken is, amelyeket a diákjaik beszélnek. Magától értetődően legalább angol nyelven elérhetővé tettek minden anyagot, ami a járvány ideje alatt az egyetemi élettel kapcsolatos tudnivalónak minősült. A nagykövetségek és a konzulátusok is igyekeztek segíteni a vírus idejére Ausztriában rekedt magyarokat.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Összefoglalásként és a vizsgálatunk tanulságaként két pontra térünk vissza: 1. az EU álláspontjára, és 2. a pandémia következtében felismert nyelvi problémák következményeire. A tanulmányunk elején foglalkoztunk az EU aktuális nyelvpolitikájával, amely a koronavírus-járvány idején véleményünk szerint éles teszthelyzetbe került, s ezért szerettünk volna utánajárni a vírus idején lezajlott változásoknak, aktualitásoknak. Az EU 2020. április 29-én adott ki egy közleményt, amely szinte azonnal felkerült Bécs városának Koronavírus Információs Központjának honlapjára is, és amelyben az áll, hogy minden állampolgárnak joga van a válság idején anyanyelven tájékozódni. Erre az OSZE, azaz az Európai Nemzeti Kisebbségi Szervezetek Biztonsági és Együttműködési Tanácsának elnöke úgy reagált, hogy ajánlást fogalmazott meg a nemzetállamok számára, és a biztonságos, valóban az állampolgárok érdekeit szolgáló kommunikáció érdekében azt hangsúlyozta, hogy vészhelyzetben látszott meg, hogy sokkal fontosabb a kisebbségi és a regionális nyelvek napi szintű használata, mint azt az EU aktuálisan feltételezte:

„Azok a személyek, akik nyelvi hátrányaik miatt nem tudják pontosan, hogy mikor és mit kell cselekedniük, fokozottan ki vannak téve a járványnak és potenciális hamarabb áldozatokká is válhatnak, mert csak korlátozottan tudják a lakóhelyük hivatalos nyelvét”.

A költségek ellenére az a lényeg, hangzott el, hogy a nemzetállamok a Covid19 esetében jó példát láthattak arra, hogy az egynyelvűség hátrány, sőt veszélyforrás is, hiszen a nyelvtudás hiánya miatt más emberekre nézve hordozhat negatív következményeket a kialakult helyzet. Ezek között a veszélyforrások között, s ezt szintén határozottan megmutatta a vírus okozta kommunikációs helyzet

– megítélésünk szerint – első helyen áll az információk megosztásának helyes iránya, hitelessége és megbízhatósága.

A Grazban működő Migrációs Tanácsadó Testület szakértője az elsők között hívta fel arra a figyelmet, hogy sokan az információkat azokból az országokból szerezték be – és sajnos el is hitték –, ahonnan származnak, illetve ahol az anyanyelvüket többségi nyelvként beszélik. Egyrészt így az intézkedéseket nem arra az országra vonatkoztatva értelmezték, amelyben élnek, másrészt nem voltak bízalommal azokhoz az információkhoz, amit a befogadó országban a saját nyelvükön olvashattak/hallhattak. A szakértő hangsúlyozta azt is, hogy bár igyekeztek a hozzájuk tartozó egyesületeket rendszeresen tájékoztatni, mégis voltak emberek, akikhez a beszélt nyelvükön nem jutottak el a megfelelő helyi szintű információk. Ezért a szakértő fontosnak tartja, hogy egy lakóhely minden lakosa megkapja az ottani helyzetre vonatkozó, helybeli információkat a saját nyelvén, ami – mint a jelenlegi helyzet bebizonyította – csak az információáramlás központi vezérlésével lehetséges, és csak akkor, ha ennek a nyelvi-kommunikációs feladatnak vannak felelősei, tehát van egy szervezet, amely ezt irányítja. Ez alapozza meg az információáramlás hitelességét és megbízhatóságát.

Végül most még megválaszoltalanul marad az a kérdés, hogy ki és hogy jutott el a megfelelő információkhoz, vagy miért nem tudott odavezető utat találni. Vagyis: honnan tudta meg egy magyarul beszélő, tartósan Ausztriában élő vagy csak ideiglenesen ott tartózkodó személy, hogy vannak megbízható osztrák fórumok és források által közreadott információk magyar nyelven is, és vannak önkéntes segítők által létrehozott kezdeményezések is, mint például Facebook-csoportok? Ezek célja elsődlegesen nem maga az információadás, hanem az információk eljutásának segítése volt a nyelvi tekintetben rászorulókhöz, a bajban lévőkhez. Megfigyelésünk szerint a hivatalos és a magánjellegű, segítőkész szándékú kezdeményezéseket nem mindig lehetett egymástól elválasztani, és a fordítások minősége is meglehetősen különbözött egymástól. Azt, hogy mely szervezet mely nyelveken tett közzé közleményeket, egyértelműen befolyásolta, hogy a városban/tartományban mely nyelveket beszélik sokan, de mi azt sem zárjuk ki, hogy szerepet játszott ebben, melyik nyelven és milyen gyorsan találtak fordítót. Az ausztriai helyzetet beszédesen jellemzi az is, hogy jelyelven is elérhetőek voltak a fentiekben leírt és elemzett információk.

2020. június 12.

IRODALOMJEGYZÉK

Blaskó M. 2007. Muttersprache und/oder Fremdsprache? Methodologische Überlegungen zur Sprachherkunft von Ungarisch-Lerngruppen an der Wiener Universität. WEBFU. <https://webfu.univie.ac.at/texte/blasko.pdf>

- Cillia, de R. 2005. *Sprachen in Österreich*. Wien: Österreichisches Sprachen-Kompetenzzentrum.
- Gyémánt, R. 2005. A burgenlandi magyarság demográfiai és társadalomstatisztikai sajátosságai. *Területi Statisztika* 8(1): 33-45.
- Dirim, I. – Mecheril, P. 2009. *Migration und Bildung*. Münster: Waxmann.
- Kocsis K. 2017. Etnikai folyamatok az Órvidék (Burgenland területén) (1918-2001). In Jankó F. – Fábián A. – Hardi T. (szerk.): *Burgenland*. Budapest: Nemzetstratégiai Kutatóintézet. 214-218
- Miksa L. 1998. Burgenland – több német ajkú gyerek tanul magyarul, mint ahány magyar? *Köznevelés*. 20: 3.
- Pathy L. 2007. Fremdsprache oder Muttersprache? Ungarischunterricht in inhomogenen Lerngruppen im Burgenland. WEBFU. <https://webfu.univie.ac.at/texte/pathy.pdf>
- Simon O. 2020. A magyar anyanyelvi oktatási lehetőségei Ausztriában. 1. és 2. rész. In *Magyar szó Ausztriában*. 2020. 06. 11. és 2020. 06. 17. <https://www.magyarszo.at/a-magyar-anyanyelvi-oktatas-lehetosegei-ausztriaban-1-resz/>
<https://www.magyarszo.at/magyar-anyanyelvi-oktatas-ausztriaban-2-resz/>
[Letöltve: 2020. 06. 22.]
- Szoták Sz. 2009. A magyar nyelv helyzete Ausztriában. *Korunk*. 20(2): 21-27.
- Szoták Sz. 2003. Az ausztriai kisebbségek nyelvi jogai – különös tekintettel a magyar kisebbségre In: Nádor O. – Szarka L. (szerk.) *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Közép-Kelet-Európában*. Budapest: Akadémia. 204-220.
- Szoták Sz. 2005. Veszélyeztetett nyelvek. A magyar nyelv Burgenlandban. In: Péntek J. – Benő A. (szerk.): *Nyelvi jogi környezet és nyelvhasználat*. Kollozsvár: AIFSZ kiadó. 37-50.
- Szoták Sz. 2013. Az osztrák nyelv- és kisebbségpolitika legújabb diskurzusai. In Eplényi K. – Kántor Z. (szerk.) *Térvesztés és határtalanítás – A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. Budapest: Nemzetpolitikai Kutatóintézet – Lucidus Kiadó. 122-144.
- Szoták Sz. 2015. Nyelvi ideológiák és etnicitás az osztrák censusokban. *REGIO* 23(3): 80-100.
- Wojnesitz, A. 2016: Ungarisch. In Burwitz-Melzer, E. – Mehlhorn, G. – Riemer, Cl. – Bausch, R. – Krumm, H.-J. (Hrsg). *Handbuch Fremdsprachenunterricht*. Tübingen: Francke. 565-570.

Az idézett statisztikai adatok forrása: az Osztrák Statisztikai Hivatal (OSH), a ki-mutatások az említés sorrendjében:

- Statistik Austria, 2018 [Letöltés: 2020.05.30] www.statista.com (= Bevölkerung mit Sprachhintergrund und Staatsangehörigkeit 2018)
- Statistik Austria, 2000 [Letöltés: 2020.05.30] www.statista.com (= Zugewanderte Bevölkerung mit Migrationshintergrund 2012)

- Statistik Austria, 2017 [Letöltés: 2020.05.30] www.statista.com (= Bevölkerung mit Migrationshintergrund 2017)
- Statistik Austria, 2017 [Letöltés: 2020.05.30] www.statista.com (= Bevölkerung mit Migrationshintergrund 2017)
- Statistik Austria, 2019 [Letöltés: 2020.05.30] www.statista.com (= Bevölkerungsstruktur 2019)
- Statistik Ausztria, 2017 [Letöltés: 2020.06.05] www.statista.com (= In Österreich lebende Ungarn nach Altersgruppen)
- Statistik Austria, 2020 [Letöltés: 2020.05.30] www.statista.com (= Anteil der Ausländer an der Bevölkerung in Österreich von 2010 bis 2020).
- Statistik Austria, 2020 [Letöltés: 2020.05.30] www.statista.com (= Bevölkerung mit Migrationshintergrund nach Bundesländern).
- Statistik Austria, 2018 [Letöltés: 2020.05.30] www.statista.com (= Ausländische Staatsangehörige).
- Statistik Austria, 2017 [Letöltés: 2020.05.30] www.statista.com (= Förderbedarf in Deutsch nach Erstsprache).
- Statistik Austria, 2014 [Letöltés: 2020.05.30] www.statista.com (= Deutschkenntnisse der Bevölkerung mit Migratonshintergrund und Nicht-Deutscher Muttersprache).

További internetes hivatkozások:

Infoservice Stadt Wien 2020.

www.stadtwien.at/infoservice [Letöltés: 2020. 06. 04.]

Der Grazer 2020. *Infos über Corona auch bei Grazer Migranten gut angekommen.*

<https://www.grazer.at/de/ovn2cKsE/infos-ueber-corona-auch-bei-grazer-migranten-gut/?q=migrantinnenbeirat> [Letöltés: 2020. 06. 04.]

KARANTÉNYKEDÜNK: A KARANTÉNDEPITŐL A KARANTÉNSZEXIG – AVAGY HOGYAN TÜKRÖZŐDNEK TEVÉKENYSÉGEINK A KORONA- VÍRUS-JÁRVÁNY IDEJÉN ALKOTOTT SZÓÖSSZETÉTELEKBEN

LÉNÁRT ISTVÁN

FROM QUARANTINE-DEPRESSION TO QUARANTINE-SEX
– OR HOW OUR ACTIVITIES DURING THE CORONAVIRUS PANDEMIC ARE REFLEC-
TED IN NEWLY CREATED COMPOUND WORDS

The coronavirus pandemic resulted in a tangible change in the use of both written and oral Hungarian language. The most noticeable phenomenon is perhaps the appearance of numerous new lexemes, especially compounds (*koronavírus-járvány* [*coronavirus-pandemic*], *járványgörbe* [*epidemic-curve*], *karanténközpont* [*quarantine-centre*] stb. [etc.]). In this paper, (compound) word forms that newly appeared on Internet portals are investigated with corpus linguistic methods and through the analysis of Instagram hashtags. Furthermore, based on compound words beginning with *quarantine-* the author attempts to gain an insight into language users' activities during the coronavirus pandemic, as well as into the forms of linguistic inventiveness in the field of compounding, one of the most common types of word formation.

1. BEVEZETÉS

A koronavírus-járvány egyik legszembeötlőbb nyelvi változása a nyelvi lexikon terén érhető tetten. Egyes szavak szemantikai változáson mennek át, így új jelentéssel vagy jelentésmozzanatokkal (illetve konnotációval) gazdagodnak, és/vagy új asszociációs mezőbe kerülnek (*korlátozások*, *karantén*, *élesztő*, *alapbetegség* stb.). Továbbá mind a beszélt, mind az írott nyelvben korábban nem létező vagy ritkán használt szavak és kifejezések jelennek magas előfordulási gyakorisággal (*járványgörbe*, *nyájjimmunitás*, *pandémia*, *szociális távolságtartás* stb.). A járvány ideje alatt a nyelvi leleményesség és kreatív szóalkotás példáira is figyelmesek lehetünk (*covidióta*, *maradjotthonka*, *karantényállás*, *köppörém* stb.).

Veszelszki, aki egy kérdőív alkalmazásával és ismerősök megkérdezésével mintegy 200, a magyar nyelvben a koronavírus-járvány alatt megjelent új szót (neologizmust) gyűjtött össze (Veszelszki 2020), a következő négy tematikus csoportba osztja az újonnan megjelenő lexémákat: 1. A vírus és fertőzés, hivatalos kezelési módok és a reakciók; 2. Home office és távoktatás; 3. Otthoni főzés és

kenyérsütés; 4. Megküzdési stratégiák: művészet és hobbi, humor, online társasági programok. A szerző megállapítja, hogy az e típusú szóalkotás révén keletkező szavak jelentős része az ún. *okkazonalizmusok* (másként *hapaxok*, lásd még: Handler 2012) kategóriájába tartozik, azaz valószínűleg rövid ideig tartó használat után eltűnik a nyelvből.

A magyar nyelvben – az egyéb szóalkotási módok (szórövidítés, jelentéstapadás, mozaikszó-alkotás, szóvegyítés, népetimológia, szóferdítés, ikerítés, elvonás, szóhasadás, köznevesülés, elemszilárdulás; vö. Istók 2018) mellett a két leggyakoribb szóalkotási mód a szóképzés és a szóösszetétel (Forgács 2018, Istók 2018). Jelen tanulmányunkban elsősorban a szóösszetételt mint szóalkotási módot vesszük górcső alá, és megvizsgáljuk, hogy a koronavírus-járvány idején milyen új – feltételezhetően sok esetben csak időleges – szóösszetétellel gazdagodott nyelvünk.

Megjegyezzük, hogy a globális Covid19-járvány nyelvi hatásai – a járványhoz hasonlóan – globálisan jelentkeznek, azonban jelen cikkünkben kizárólag a magyar nyelvben megjelent új lexémákkal foglalkozunk. Idegen nyelvi hatásról mégis említést fogunk tenni, ugyanis számos esetben az új szóösszetételek utótagjai angol idegen szavak.

2. MÓDSZERTAN

Tanulmányunk alapvető célkitűzése, hogy a koronavírus-járvány kapcsán a magyar nyelvben megjelenő új szavak terén módszertanilag konzisztens módon vizsgáljuk az új szóösszetételek szóképzési jellegzetességeit, tematikai megoszlásukat, valamint számszerű adatot kapjunk az újonnan keletkezett szóösszetételek mennyiségéről.

Az írott és a beszélt magyar nyelv teljes egészének vizsgálata természetesen nem lehetséges, ezért mintavételezési eljárásról kettős megközelítést választottunk. Az online sajtóban megjelenő, a járvánnyal kapcsolatos új szavakat korpuszlingvisztikai eszközökkel vizsgáltuk: az ún. *Timestamped JSI web corpus 2020–04 Hungarian* korpuszt elemeztük, a Sketch Engine online korpuszlingvisztikai platform segítségével (Benko et al. 2014, Kilgarriff et al. 2014).

A *Timestamped JSI web corpus 2020–04 Hungarian* korpusz egy kb. 16,5 millió tokent, 13,6 millió szót, közel 800.000 mondatot és mintegy 56.000 dokumentumot tartalmazó szövegtest, amely a 2020. április 1–30. közötti időszakban az alábbi online médiumokon megjelent magyar nyelvű cikkeket tartalmaz: *mszt.hu; police.hu; duol.hu; penzcentrum.hu; novekedes.hu; hírklikk.hu; atv.hu; infostart.hu; szol.hu; magyar nemzet.hu; bama.hu; szoljon.hu; napidoktor.hu; kemma.hu; 24.hu; agroforum.hu; mfor.hu; infomiskolc.hu; hvg.hu; kisalfold.hu; vaol.hu; heol.hu; nepszava.hu; ma.hu; zaol.hu; veol.hu; privatbankar.hu; femina.hu; magyarhang.hu; portfolio.hu*. A korpusz természetesen nem alkalmas a

teljes magyar online média leképezésére, azonban a széles körű gyűjtést, a nagyszámú bevitt nyelvi adatot és a kifinomult adattárolási és -rendszerezési módszertant figyelembe véve alkalmas lehet az online sajtóban megjelenő jelenségek és tendenciák elemzésére.

A Sketch Engine (Kilgarrieff et al. 2014) egy online korpuszlingvisztikai elemző platform, amely sokrétű és számos célra alkalmazható nyelvészeti vizsgálat elvégzését teszi lehetővé, ezek között alkalmas korpuszok szógyakorisági listáinak összeállítására, szövegkörnyezet-elemzések végzésére, kulcsszavak azonosítására, egyes lexémák komplex és összehasonlító vizsgálatára, és számos egyéb funkcióra. A Sketch Engine segítségével meghatároztuk a *Timestamped JSI web corpus 2020–04 Hungarian* korpuszban leggyakrabban előforduló lexémákat és kulcsszavakat, valamint beazonosítottuk a *karantén* szó leggyakoribb szóösszetételeit a korpuszban.

Tanulmányunk második módszertani alappilléreként az Instagram magyar nyelvű bejegyzéseinek hashtagjeit listáztuk és elemeztük. A hashtagek a állandósult szókapcsolatokhoz, frazeologizmusokhoz hasonló (Veszelszki 2016), „#”-szimbólummal keződődő szöveges információt jelentenek. A vizsgálat során összegyűjtöttük a *karantén*- előtaggal rendelkező összes hashtaget (a gyűjtés 2020. június 18–23. között zajlott, így a június 23-ai állapotot tükrözi). A hashtageket az Instagram keresőmotorja segítségével azonosítottuk, majd az azonos hashtaggel rendelkező bejegyzések száma alapján gyakorisági táblázatot készítettünk, és tematikus csoportokba rendeztük a hashtageket.

Az Instagram egy online közösségi médium, amely főként fotóposztokat és ezekhez kapcsolódó kommentárokat, valamint a hashtageket. Az Instagramról gyűjtött nyelvi adatok feltételezésünk szerint jól tükrözik a beszélt nyelvben megjelenő speciális, új, a koronavírussal kapcsolatos jelenségeket és nyelvi elemeket (pl. a gyűjtött szóösszetételeket), valamint gyorsan követik a járvány kapcsán jelentkező nyelvi változásokat. A keresőmotorban csak kezdőszavakra (illetve betűkre) lehet keresni, ezért egy előtag vagy kezdő morféma kiválasztására volt szükség. A *karantén*- ideális előtagnak tűnt a vizsgálatra, hiszen az így alkotott szavak feltehetően egyrészt kapcsolódni fognak a járványhoz, másrészt megjelenítik a karantén idején végzett főbb tevékenységeket és tematikai góccokat.

A módszertani rész zárásaként megjegyezzük, hogy az Instagramról gyűjtött hashtagek esetén összetett szónak tekintettük azokat a hosszabb, egybeírt nyelvi egységeket, ortográfiai szavakat (Fóris 2020: 20), amelyek grammatikai szempontból valójában nem azok, mint például: *karanténbólajándékküldés*, *karanténbanmagammal* vagy *karanténutánielsőköröm*.

3. EREDMÉNYEK

A *Timestamped JSI web corpus 2020–04 Hungarian* korpusz leggyakrabban előforduló szavait és azok gyakoriságát az 1. táblázat tartalmazza. A nyelvi hitelesség érdekében a korpuszadatokat eredeti, adatolt írásmóddal közöljük, így azok nem minden esetben követik a helyesírási normát. A vizsgált online sajtótermékek magyar cikkeinek leggyakrabban említett 10 szava a következő: **járvány**, **koronavírus**, **kormány**, **száma**, **koronavírus-járvány**, **április**, **ember**, **év**, **nap**, **helyzet**. Vastaggal jelöltük a vélhetően a Covid19-járvánnyal kapcsolatban a leggyakoribb tíz szóalak közé került nyelvi elemet, megjegyezve, hogy okkal feltételezhetjük, más elemek is a járvány okán felülreprezentáltak az eredmények között (*kormány*, *száma*, *helyzet*).

	Szóalak	Gyakoriság		Szóalak	Gyakoriság
1.	járvány	19043	6.	április	9642
2.	koronavírus	14254	7.	ember	8386
3.	kormány	11938	8.	év	7938
4.	száma	11409	9.	nap	7651
5.	koronavírus-járvány	9679	10.	helyzet	7487

1. táblázat. A korpusz leggyakoribb szavai (főnév).

Az egyszerű gyakorisági listák mellett a Sketch Engine szoftver lehetőséget ad a korpuszon belül ún. kulcsszavak (keywords) beazonosítására is. A Sketch Engine szoftver a következőképp határozza meg a kulcsszavak fogalmát: „*A kulcsszavak olyan szó példányok (tokenek), amelyek gyakrabban jelennek meg a fókusz-korpuszban, mint a referenciakorpuszban.*” (Sketch Engine, www.sketchengine.eu, Lénárt István fordítása). A kulcsszavak az adatbázis olyan elemei, amelyek az adott korpuszban felülreprezentáltak egy másik, ún. referenciakorpuszsal való egybevetés alapján (azaz valamilyen okból kiugróan magas számban szerepelnek egy másik, összehasonlítási alapként használt korpuszsal egybevetve).

Kutatásunkban a *Hungarian Web 2012 (huTenTen12)* korpuszt használtuk referenciakorpuszként: ez egy óriási, magyar nyelvű online korpusz, több mint 3,1 milliárd tokenrel és közel 2,6 milliárd szóval. Az adatok vélhetően jól leképezik az interneten megjelenő magyar nyelvű információkat: az ehhez viszonyított eltérések feltételezhetően jól mutatják a 2020 áprilisában megjelent, a koronavírus-járvány időszaka alatt írt cikkekkel összevetve jelentkező különbségeket. A vizsált korpusz legjellemzőbb tíz kulcsszavát és azok gyakorisági értékeit a 2. táblázat tartalmazza.

	Szóalak	Gyakoriság		Szóalak	Gyakoriság
1.	koronavírus	14254	6.	fertőzöttek	4409
2.	kijárási	5457	7.	karantén	3106
3.	járvány	19043	8.	járványügyi	3634
4.	koronavírussal	2796	9.	karanténban	2095
5.	koronavírussal	2710	10.	veszélyhelyzet	2523

2. táblázat. A korpusz legjellemzőbb egyedi kulcsszavai.

A kulcsszavak keresése tehát látható, sőt látványos eredménnyel járt: az eredményként jelentkező összes szó (*koronavírus, kijárási, járvány, koronavírussal, koronavírussal, fertőzöttek, karantén, járványügyi, karanténban, veszélyhelyzet*) nyilvánvalóan a Covid19-járvány hatásaként érte el ezt a kiemelt gyakorisági értéket.

A módszertani fejezetben említettekkel összhangban, a kulcsszavak közül ki kívántunk választani egy olyan előtagot, amely további elemzés alapjául szolgálhat, a fentiek közül a *karantén* szóra esett a választás. (A fenti szavak áttekintésekor megállapítottuk, hogy a *karantén*- mellett a *korona*- előtag szolgáltatna még megfelelő alapul a kutatási céljainkhoz –, ezt talán egy következő tanulmányban elemezzük majd.)

A *karantén* egy szóösszetétel elő- és utótagjaként is szolgálhat. A Sketch Engine segítségével (szemben az Instagram-keresőmotorral) lehetőség van előtag keresésére is, azaz egyszerre vizsgálhatjuk a *karantén*- előtagú és a *-karantén* utótagú szavak gyakoriságát az adatbázisban. A keresés eredményeit a 3. táblázat tartalmazza: az összesen 75 db, a *karantén* elemet tartalmazó összetett szóból a legalább 5 említést elérő elemeket soroltuk fel (23 szóalak).

	Szóalak	Gyakoriság
1.	karanténközpontban	47
2.	karanténintézkedések	36
3.	karantén szabályok	34
4.	karanténidőszak	25
5.	karanténhelyzet	14
6.	szobakarantént	13
7.	karanténnaplók; házikarantént; karantén-színház	10
8.	karanténhajóra; karanténklipet; karanténkoncertet; karanténkenyér-sütő	9
9.	karanténkonyha	8
10.	karanténdal	7
11.	karanténműsorában; karanténkórházzá; koronavírus-karantén	6
12.	karanténtárgyak; karanténkörülmények; karanténvideók; karanténszínházat; karanténidő	5

3. táblázat. A karantén szó leggyakoribb szóösszetételei a korpuszban.

A *karantén* szó mellett a *korona* szóösszetételeit is listáztuk, ez a 4. táblázatban látható leggyakoribb 10 szóalak mind tartalmazza a *koronavírus* kifejezést, 9 esetben többszörös szóösszetételről van szó.

	Szóalak	Gyakoriság
1.	koronavírus	15543
2.	koronavírus-járvány	9725
3.	koronavírus-fertőzés	705
4.	koronavírus-fertőzöttek	476
5.	koronavírus-tesztje	268
6.	koronavírus-válság	165
7.	koronavírus-törvény	144
8.	koronavírus-világjárvány	142
9.	koronavírus-helyzet	90
10.	koronavírus-gyanús	88

4. táblázat. A *korona* szó leggyakoribb szóösszetételei a korpuszban.

Az online médiumok vizsgálatakor az írott sajtónyelvre jellemző, a formális nyelvhasználathoz, a hivatalos stílusához kapcsolható lexémákat találtunk (ld. 2. táblázat: *koronavírus, kijárási, járvány, koronavírusos, koronavírusossal, fertőzöttek, karantén, járványügyi, karanténban, veszélyhelyzet*).

A beszélt nyelvi szóösszetételek részletesebb, mélyebb megismerésére elvégeztük a *karantén*-előtaggal rendelkező Instagram hashtagek gyűjtését, listázását és tematikus rendszerezését, ezt az 5–9. táblázatok tartalmazzák. A *karantén*-nal kezdődő leggyakoribb Instagram-hashtagek (*karantén, karanténkonyha, karanténkaja, karanténnapló, karanténsmink, karanténszülinap, karantén2020, karanténbanagyerekkel, karanténédzés, karanténután*) az 5. táblázatban láthatók.

	Szóalak	Gyakoriság
1.	karantén	33,614
2.	karanténkonyha	10,146
3.	karanténkaja	1,087
4.	karanténnapló	1,085
5.	karanténsmink	736
6.	karanténszülinap	682
7.	karantén2020	562
8.	karanténbanagyerekkel	466
9.	karanténédzés	463
10.	karanténután	451

5. táblázat. A *karantén*-nal kezdődő Instagram hashtagek leggyakoribb elemei (összetett szavak).

Az alábbi 17 témába rendeztük a hashtagek alapján beazonosított összesen 562 db szóalakat (melyek összesen: 64,122 alkalommal jelennek meg az Instagram bejegyzésekben; az egyes témák után a szóalajok száma látható): 1. *Tevékenységek* (153); 2. *Általános* (83); 3. *Étkezés* (77); 4. *Angol nyelvű utótag* (65); 5. *Érzelmek* (32); 6. *Sport* (31); 7. *Öltözködés, smink* (25); 8. *Művészet* (18); 9. *Család, barátok* (17); 10. *Test* (15); 11. *Iskola* (12); 12. *Események* (12); 13. *Háziállatok* (7); 14. *Egyéb* (6) ; 15. *Diéta* (5); 16. *Szerelem* (2); 17. *Vallás* (2).

A 6–9. táblázatban láthatók a hashtagek tematikus rendezésének eredményeképp előállító szólisták. A *karantén*- előtagot a „-” karakterrel jelöljük.

A karantén ideje alatti változatos tevékenységi listát tükrözi a 153 db utótag, ezek alapján elmondhatjuk, hogy a legjellemzőbb tevékenységek között szerepelnek a lakás karbantartásával, rendbe tételével kapcsolatos teendők (*-barkács 4; -dekor 8; -felújítás 5*), a játék és szökarozás (*-buli 155; -fun 4; -legőzés 3*), a zene és kézműves tevékenységek (*-zene 23; -hímzés 3; -horgolás 3*); és magas gyakorisággal a *-napló* (1,085) és *-krónikák* (123) írása, illetve *-fotónapló* (6) készítése. Természetesen a *karanténszex* (5) sem maradhat el a tevékenységek és a megalkotott szavak közül.

Téma	Szóalajok és azok egyedi gyakorisága
1. Tevékenységek (153)	-buli 155, -diszkó 1, -fun 4, -napló 17, -bakancsista 4, -barkács 4, -bingo 2, -bólaajándékküldés 18, -botanika 6, -camping 2, -cikk 7, -címek 1, -coaching 2, -csacsogás 18, -csendélet 10, -cserkészlet 3, -dal 12, -dalszövegek 4, -dekor 8, -dinó 2, -dj 2, -drama 2, -drón 1, -ek 11, -esküvő 51, -felújítás 5, -fest 5, -festés 20, -foglalkozás 3, -fotó 193, -fotoblog 5, -fotók 5, -fotónapló 6, -fotóverseny 51, -fotózás 64, -game 1, -gaming 3, -gém 5, -gitár 5, -glitch 13, -gyakorlás 22, -hasznosan 1, -henna 42, -himnusz 1, -hímzés 3, -hobby 34, -horgászat 5, -horgolás 3, -hülyeségek 6, -idő 312, -időtöltés 2, -interjú 4, -játék 126, -játészóter 2, -kalandok 27, -kert 74, -kertészkedés 31, -kihívás 293, -király 20, -klub 36, -koncert 413, -könyvklub 27, -kreatív 53, -krónikák 123, -kirándulás 32, -kult 9, -kviz 23, -lagzi 1, -látogatás 1, -lazulás 1, -legőzés 3, -les 1, -levegőn 1, -levegőzés 1, -locsolás 9, -majális 9, -manikűr 2, -megfigyelés 2, -meló 7, -mesék 18, -móka 17, -monológ 2, -motorozás 2, -mozi 14, -műhely 4, -mulató 1, -munka 27, -napló 1,085, -névnap 16, -office 6, -olvasás 24, -olvasmányok 5, -öprogram 234, -oséletünk 3, -osséta 5, -ötletek 19, -otthon 3, -pályázat 5, -party 142, -partyfival 22, -photo 5, -photography 1, -pihi 2, -portré 5, -próba 7, -puzzle 5, -quiz 1, -rádió 15, -rajz 42, -rajzom2 1, -rajzom5 1, -rap 1, -regatta 3, -regény 1, -relax 2, -repotting 1, -riport 3, -rock 2, -rovat 11, -séta 228, -story 19, -studio 9, -szelfi 46, -szex 5, -szökevény 9, -tamagocsi 2, -társas 9, -tehetségkutató 1, -terápia 9, -terasz 6, -tévé 34, -túra 5, -túracsketten 3, -unaloműzés 2, -ünneplés 2, -utak 5, -utánielsőtálalkozás 2, -utánielsőutamidevezet 2, -utazás 10, -vakáció 3, -varrás 7, -vásár 2, -vásárlás 3, -verseny 2, -video 86, -virág 12, -vlog 32, -záróbuli 1, -zene 23, -zenélés 2, -zsiráf 1, -zsúr 1, -percek progi 21

6. táblázat. A *karantén*-nal kezdődő Instagram hashtagek tematikai bontásban I.

A második leggyakoribb tevékenységcsoport az általános, azaz a koronavírus-járvány egészére utaló szóösszetételeket tartalmazza (7. táblázat), ezek közt említve az alábbiakat: *-gondolatok* 61; *-osnapjaink* 20; *-ügyek* 11; *-sztori* 346. A nyelvi leleményesség példája a *karantény* forma használata szóösszetételekben (*karantényekfbcsoport* 1, *karanténykenyér* 1, *karanténykonyha* 3, *karanténykedés* 10).

Téma	Szóalakok és azok egyedi gyakorisága
2. Általános (83)	karantén 33,614, -2020 562, -alatt 68, -alattegyszerűen 35, -banazélet 34, -banis 26, -banvagyonok 17, -célok 1, -délután 2, -dicsőítés 1, -élet 407, -enci 1, -gondolatok 61, -hatás 1, -hatodikhét 5, -hetedikhét 7, -hétvége 5, -hírek 5, -humor 18, -idején 20, -itthon 3, -járat 1, -jövő 1, -lét 21, -mémek 78, -mindennapok 3, -napok 172, -nemtudomhanyadiknap 3, -bólajándékküldés 7, -osidőszak 18, -osnapjaink 20, -péntek 6, -percek 26, -pillanatok 28, -projekt 66, -reggel 4, -rutin 5, -sokadiknap 36, -stílus 11, -sztori 346, -tanácsok 13, -tanulságok 2, -tárgy 1, -tavasz 122, -terv 3, -tervezés 13, -tippek 151, -történetek 12, -túlélőcsomag 5, -udvar 4, -ügyek 11, -után 451, -utánazélet 4 -utáni 4, -utániélet 2, -utánielső 3, -utánújra 5, -utánvégre 2, -utolsónap 3, -vagymí 3, -vagyok 2, -vajonmi 1, -valóság 17, -van 188, -vanmégmindig 1, -vanmostvanidőmfeltölteni 1, -vasárnap 2, -vége 186, -végefele 4, -verzió 16, -vicc 1, -vidéken 3, -világ 3, -vírus 25, -volt 3, -xhete 1, -xnap 1, -xvinapja 1, -y 101, -yekfbcsoport 1, -ykedés 10, -záró 8, -zóna 2
3. Étkezés (77)	gyros- 1, -babka 4, -bogrács 3, -bor 45, -bornapló 30, -brunch 2, -burger 12, -café 2, -cake 18, -chef 2, -ciabatta 2, -cipő 3, -csiga 13, -csoki 19, -cukrász 7, -cukrászat 3, -cukrászda 13, -diéta 140, -ebéd 55, -fagyi 3, -fánk 4, -food 172, -főzés 14, -futár 111, -gasztró 3, -gomba 1, -gourmet 7, -grill 23, -hambi 1, -ital 3, -kaja 1,087, -kajatiptip 28, -kalács 37, -kantin 77, -kantinszakácskönyv 10, -kávé 54, -kenyér 244, -kifli 56, -konyha 10,146, -koszt 26, -kovász 169, -lakoma 1, -latte 1, -lecső 1, -leves 2, -liszt 1, -menu 222, -menza 22, -muffin 4, -nasi 15, -össütésfőzés 28, -palacsinta 4, -pancsikreálmány 14, -pék 128, -pékség 264, -pite 4, -pizza 38, -pogácsa 3, -pörkölt 4, -recept 7, -reggeli 100, -rétes 2, -risotto 1, -sör 9, -sütés 296, -süti 367, -szakács 7, -torta 42, -uzsi 2, -vacsí 20, -ykenyér 1, -ykonyha 3, -zaba 4, -zabálás 3, -zabáló 5, -zsemle 15, -zsömle 1

7. táblázat. A *karantén*-nal kezdődő Instagram hashtagek tematikai bontásban II.

A beazonosított tevékenységek alapján a *karanténélet* (407) harmadik legfontosabb tennivalója az evés-ivás. Összesen 77 szóalapot rögzítettünk a sütés, főzés, evés, ivás kapcsán, többek közt az alábbiakat: *-kaja* 1,087, *-bor* 45, *-ebéd* 55, *-kenyér* 244, *-sütés* 296, *-süti* 367, *-zaba* 4, *-burger* 12 és *-szakács* 7.

Nagyszámú előfordulásuk miatt külön kategóriába rendeztük az angol utótaggal rendelkező szóösszetételeket, ezek között 65 szóalapot találtunk (ld. 8. táblázat), többek közt az alábbiakat: *-lájf* 385, *-selfiechallenge* 69, *-outfit* 30, *-content* 53, *-kitchen* 22, vagy *-body* 28.

Téma	Szóalakok és azok egyedi gyakorisága
4. Angol nyelvű utótag (65)	-beauty 16, -bébi 1, -body 28, -cast 1, -challenge 83, -check 1, -cheek 1, -chill 10, -cooking 5, -crew 1, -crewgirls 3, -daily 3, -day 4, -day19 1, -diy 3, -dog 19, -drinking 1, -drive 1, -free 2, -getaway 1, -glam 10, -goals 2, -hair 9, -home 11, -job 1, -journal 1, -kitchen 22, -content 53, -lájf 385, -lifestyle 11, -liftselfie 1, -likethis 1, -live 4, -meeting 1, -moments 1, -mood 15, -music 6, -nails 13, -outfit 30, -pics 4, -porn 5, -posztig 4, -quilt 1, -ride 5, -run 2, -running 3, -selfie 41, -selfiechallenge 69, -shop 25, -style 173, -tájml, -theend 2, -things 4, -throwback 2, -time 142, -timee 2, -vibes 64, -walk 1, -wildlifephotography 1, -wolf 1, -work 5, -workout 30, -workshop 4, -xd 1, -zone 11
5. Érzelmek (32)	-banmagammal 37, -bazarva 9, -boldogság 13, -depi 2, -depresszió 1, -dilemma 2, -dili 4, -feeling 4, -hangulat 39, -hepi 3, -idill 2, -jókedv 1, -láz 1, -lázadás 1, -love 5, -mindfulness 5, -mód 13, -motiváció 69, -nosztalgia 10, -örömök 16, -örület 2, -para, 4 -pozitív 74, -rahangelődva 1, -romantika 3, -rosszkezd 1, -szabadság 9, -szerelem 24, -unalom 7, -utánszabodon 15, -vágy 2, -zárörület 1
6. Sport (31)	-balett 6, -cardio 2, -dance 5, -edzés 463, -fitness 19, -fitparty 54, -foci 6, -futás 79, -gyerekjoga 2, -gym 23, -gyúrás 9, -joga 79, -kajakbolg 22, -kangoo 10, -kondi 26, -mozgás 6, -peca 6, -rego 1, -sport 104, -tánc 6, -tenisz 3, -teszi 42, -torna 121, -tréning 1, -úszás 3, -utánielsőköröm 2, -utánisfiten 6, -wellness 1, -yoga 1, -zumba 1, -zumbagold 1
7. Öltözködés, smink (25)	-baniscesinosan 11, -banpillanelkul 6, -barna 3, -divat 107, -fashion 7, -frizkó 6, -gyűjtemény 2, -jelmez 3, -kera 279, -makeup 69, -makeupchallenge 57, -modell 6, -módi 1, -pakolás 3, -partyszett 11, -pilla 5, -ruci 2, -ruha 3, -ruhastory 2, -rúzs 2, -smink 736, -stíló 1, -szett 59, -utániköröm 2, -xmelltartó 2

8. táblázat. A karantén-nal kezdődő Instagram hashtagek tematikai bontásban III.

Valószínűleg a karanténhelyzet lelkileg sokszor megterhelő jellegéből adódóan jelentős számú, összesen 32 db összetett szót találtunk az érzelmek, érzések leírására, többek közt: *-depi 2; -depresszió 1; -dilemma 2; -dili 4; -feeling 4; -hangulat 39; -hepi 3; -boldogság 13; -rosszkezd 1.*

A művészeti tevékenységek mellett a sport, az öltözködés és a testtel kapcsolatos fogalmak is külön tematikus csoportokba kerültek (9. táblázat), a teljesség igénye nélkül a következő szóalakokkal: 1. sport (31 szóalak: *-torna 121, -sport 104, -futás 79, -joga 79*); 2. öltözködés és smink (25 szóalak: *-kera 279, -makeup 69, -makeupchallenge 57*; 3. művészet (18 szóalak: *-versek 119; inspiráció 11, fesztivál 44*), valamint 4. test (15 szóalak, *-bajusz 10, -háj 10, -köröm 311, -pocak 4, -szakáll 28*).

Téma	Szóalakok és azok egyedi gyakorisága
8. Művészet (18)	-banisalkotok 9, -darab 2, -fesztivál 44, -haiku n.a., -idézetek 1, -ihlet 3, -inspiráció 11, -irodalom 41, -kiállítás 38, -minta 2, -művek 26, -művész 1, -művészet 25, -művészetterápia 5, -osversek 12, -színház 27, -versek 119, -versfal 105
9. Család, barátok (17)	-barát 5, -csaj 7, -család 4, -csapat 2, -gang 2, -gyerek 1, -gyerekekkel 75, -gyereknep 2, -harcos n.a., -hívás 4, -kovászpajtik 22, -nagyikám 8, -társ 6, -tesók 2, -velem 5, -vendég 1, -zsuzsi 2
10. Test (15)	-bajusz 10, -fej 11, -fodrászat 49, -forma 7, -frizura 53, -grimasz 23, -haj 10, -hajfestés 1, -köröm 311, -lábak 3, -pocak4, -rácok 2, -szakáll 28, -test 14, -tetkó 1
11. Iskola (12)	-ballagás 39, -banagyerekekkel 466, -banagyerekekkel 197, -diploma 4, -diplomaosztó 2, -iskola 7, -matekóra 3, -oktatás 4, -ovi 17, -pszichológia 13, -suli 74, -tanulás 10
12. Események (12)	-húsvét 429, -lánybúcsú 1, -locsolkodás 1, -nyúl 6, -nyuszi 14, -oshúsvét 14, -összülinap 14, -piknik 18, -randi 20, -szülinap 682, -ünnep 20, -yúl 1
13. Háziállatok (7)	-cica 10, -dogchallenge 28, -hatlábón 13, -kutya 189, -macska 12, -vizsla 1, -zsák 8
14. Egyéb (6)	-csokor 1, -csomag 10, -függönysorozat 8, -geci 4, -tájépitőzrt 5, -tb 1
15. Diéta (5)	-fogyás 26, -hízás 2, -kilók 23, -végéregurulnifogunk 2, -zsireltüntetés 1
16. Szerelem (2)	-baba 4, -banisegyütt 25
17. Vallás (2)	-gyüli 2, -ifi 6
Össz: 562	Összesen: 64.122

9. táblázat. A *karantén*-nal kezdődő Instagram hashtag-ek tematikai bontásban IV.

Az alábbi tematikus kategóriákban azonosítottunk összetett szavakat: család, barátok (*-kovászpajtik 22, -nagyikám 8, -tesók 2*); iskola (*-ballagás 39, -banagyerekekkel 466, -diploma 4*); események (*-húsvét 429, -lánybúcsú 1, -szülinap 682*); háziállatok (*-cica 10, -dogchallenge 28, -hatlábón 13*); egyéb (*-geci 4, -tájépitőzrt 5*); diéta (*-hízás 2, -kilók 23, -végéregurulnifogunk 2*); szerelem (*-baba 4, -banisegyütt 25*); vallás (*-gyüli 2, -ifi 6*).

4. KÖVETKEZTETÉSEK

A koronavírus (Covid19) magyarországi megjelenése jelentős – bár minden bizonnyal nagyrészt rövid távú – változást hozott nyelvhasználati szokásainkban, elsősorban a szókészlet területén. Tanulmányunkban először korpuszlingvisztikai eszközökkel vizsgáltuk a 2020 áprilisában az online sajtó nyelvhasználatában

bekövetkezett változásokat, és megállapítottuk, hogy az újonnan megjelent szavak jó része a koronavírus-járványhoz kapcsolható: a korpusz tíz leggyakoribb kulcsszava kivétel nélkül a járványhoz kapcsolódott: *koronavírus, kijárási, járvány, koronavírusos, koronavírussal, fertőzöttek, karantén, járványügyi, karanténban, veszélyhelyzet*.

Az magyar nyelvű Instagram-oldalak hashtagjeinek elemzésekor pedig elsődleges célunk a beszélt nyelvben bekövetkezett gyors változás lekövetése volt – az elemzést a *karantén*- előtagú összetett szavak (illetve több esetben a szónál hosszabb, egybeírt kifejezések, frazémák) területére szűkítettük. Vizsgálatunk során 562 szóalapot, összesen 64.122 szóelőfordulást azonosítottunk és rendeztünk az alábbi 17 tematikus csoportba: 1. *Tevékenységek* (153); 2. *Általános* (83); 3. *Étkezés* (77); 4. *Angol nyelvű utótag* (65); 5. *Érzelmek* (32); 6. *Sport* (31); 7. *Öltözködés, smink* (25); 8. *Művészet* (18); 9. *Család, barátok* (17); 10. *Test* (15); 11. *Iskola* (12); 12. *Események* (12); 13. *Háziállatok* (7); 14. *Egyéb* (6); 15. *Diéta* (5); 16. *Szerelem* (2); 17. *Vallás* (2).

A kutatás alapján tisztább képet kaptunk a koronavírus-járvány idején bekövetkezett, a szóképzéssel érintő változásról, nagyszámú, sokszor nyelvi leleményes szóalkotási (szóösszetétel) példát azonosítottunk be, és nem utolsó sorban betekintést nyertünk a magyar nyelvhasználók vírusidőszak alatt folytatott tevékenységeibe.

2020. július 7.

IRODALOMJEGYZÉK

- Benko, V. 2014. Compatible Sketch Grammars for Comparable Corpora. In Abel, A. – Vettori, C. – Ralli, N. (eds.): *Proceedings of the XVI EURALEX International Congress: The User In Focus. 15–19 July 2014*. Bolzano/Bozen: Eurac Research. 417-430.
- Forgács T. 2018. Szóalkotás és frazeológia. In Forgács T. – Németh M. – Sinkovics B. (szerk.) *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei IX*. Szeged: SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszék. 55-69.
- Fóris Á. 2020. *Lexikológiai és lexikográfiai ismeretek magyar (magyar mint idegen nyelv) tanároknak*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L' Harmattan Kiadó.
- Handler A. 2012. *Új fogalmak, új kifejezések a magyar és a horvát nyelvben a XX. század végétől napjainkig*. PhD (doktori) disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

- Istók B. 2018. A ritkább szóalkotási módok témaköre az újgenerációs tankönyvekben és munkafüzetekben. In Lőrincz G. – Lőrincz J. – Simon Sz. (szerk.) *A magyar mint anyanyelv, kisebbségi és idegen nyelv oktatási kérdései és oktatási segédletei: A Variológiai Kutatócsoport 8. nemzetközi tankönyvkutató szimpóziumának tanulmányai*. Komárno: Univerzita J. Selyeho, 221-237.
- Kilgarriff, A. – Baisa V. – Bušta J. – Jakubiček M. – Kovář, V. – Michelfeit, J. – Rychlý, P. – Suchomel, V. 2014. The Sketch Engine: ten years on. *Lexicography*. 2014 (1): 7-36.
- Veszelszki Á. 2016. A hashtag mint új frazeologizmus. In Bárdosi V. (szerk.): *A nyelvi pragmatika kérdései szinkrón és diakrón megközelítésben*. Budapest: Modern Filológiai Társaság – Tinta Könyvkiadó. 147-158.
- Veszelszki Á. 2020. Kórleenyomat és korleenyomat – új szavakkal kifejezve. *E-nyelvmagazin*. <http://e-nyelvmagazin.hu>. 2020. 04. 16.

LEZÁRT HATÁROKON ÁT

PAPP BÁLINT

THROUGH CLOSED BORDERS

Perhaps it is the unknown that men fear the most. This is what characterized the entirety of the spring of 2020. However, examining the labour market it can also be said that even those who were able to keep their jobs experienced a novel situation, continuing to work from their home. Not even days before could we have imagined that we will be working from our living room at 10 am on Wednesday. We believed that we lack both permission and technical requirements. In a couple of days, we found out that not only there is permission, but regulation. In a couple more days we have also realized that everything can operate at least as effectively as before if we approach it accordingly. Hereinafter I wish to present through the example of an international institution, that even such a work organization which reaches across borders can achieve success when the borders are closed if they find the right ways to their goals.

*„A jövőt úgy lehet a legjobban megjósolni, ha létrehozzuk.”
Abraham Lincoln*

1. A FRISS KEZDET

2020. március 2-án, egy hétfői napon egy új szakasz kezdődött a Muraba Európai Területi Társulás életében, mivel aznap lépett hivatalba a szervezet összes munkavállalója, így minden dolgozónak egyformán ez volt az első munkanapja az intézménynél. A Muraba célja a magyar és szlovén nemzeti közösségek által egyes lakott területek együttműködésének, fejlődésének elősegítése a térség különböző szereplőinek összefogásával, illetve együttműködési programok kidolgozásán keresztül. Nemcsak a szervezeti háttér, de a munkaszervezet is nemzetközi, hiszen egyik kollégánk szlovén állampolgár. Az új munkavállalók mindegyike kihívásként tekintett az előtte álló feladatra, hiszen a határ mindkét oldalán számos megoldandó probléma és fejlesztési lehetőség merült fel korábban. Ennek mentén kezdődött meg a munka a Társulásnál, kialakítva a kommunikációs csatornákat, napirendeket, irodai munkavégzést és a terepen eltöltött munkaidőt.

2. ÚJ VILÁG KÖSZÖNT BE

Mindössze 10 munkanappal az „új kezdet” után egy még nagyobb változás következett be. Március 13. egy átlagosnak tűnő pénteki munkanap volt, amikor a dolgozók még a megszokottnak vélt módon végezték munkájukat, egyeztettek hivatalnokokkal, polgármesterekkel és civilekkel, mindezt különböző pályázati lehetőségek felkutatása és megvalósítása céljából. Az addigra már Magyarországra is begyűrűző koronavírus erőteljesen rányomta bélyegét a közhangulatra, az emberek egyre inkább féltek, és a figyelem a hétköznapi dolgokról kezdett áttevődni teljesen a járvánnyal kapcsolatos dolgok irányába. Ezért a szervezet részéről is megszületett a döntés: hétfőtől otthoni munkavégzésben folytatódik a munka. Ezzel párhuzamosan a miniszterelnök is éppen aznap rendelte el az iskolák bezárását és ezzel együtt az új oktatási munkarendet is. Innentől érezhető volt, hogy átmene-tileg egy új világ köszönt ránk.

Hétfőn 08:00 órakor a Muraba úgy kezdte volna meg a munkáját, hogy aznapra a megszokottak szerint szinte kizárólag nemzetközi projektek, határon át-ívelő egyeztetések voltak napirenden. Azonban a határok lezártak, ami egyben azt is eredményezte, hogy egyik kollégánk a határ másik oldalán ragadt, tehát számára semmilyen lehetőség nem volt a határon való átlépésre. Illetve egyúttal nekünk sem, hogy a Muravidék irányába utazni tudjunk. De természetesen azt is meg kell jegyezni, hogy március 16-án, hétfőn reggel a világban sokkal égetőbb problémák adódtak a Covid19-járvány nyomán, így a fenntartható szervezeti működésünk kapcsán is kezdett felmerülni a veszély. Ezt csak tetőzte az a tény, hogy március 1-gyel egy közel 120.000.000 Ft-os szlovén–magyar nemzetközi projekt megvalósítása is elkezdődött, melynek vezető partnere és egyben felelőse szintén a Muraba Európai Területi Társulás. A projekt átfogó célja egy határon átnyúló idősbárát régió fejlesztése Lendva és Szentgotthárd térségének időskorúakkal foglalkozó szervezetei között. Az említett célcsoport pedig a járvány által leginkább veszélyeztetett korcsoportnak tekinthető, míg projektpartnereink között idősekkel foglalkozó szervezet és rendelőintézet egyaránt megtalálható, akik szintén a vírus-helyzet egyik veszélyzónáját jelentették. Tehát a fentieket figyelembe véve kijelenthetjük, hogy az alig 10 napos munkaszervezet egy kihívás elé érkezett. Hiába a sok leegyeztetett tárgyalás, a széles körűre tervezett sajtótájékoztatók, workshopok, látható volt, hogy amit és ahogyan terveztünk az nem lesz megvalósítható abban a formában. Egy lehetőség maradt: alkalmazkodni.

Mérlegre tettük azokat a dolgokat, amelyek feltétlenül nélkülözhetetlenek egy munkaszervezet életében a napi működés kapcsán még otthonról is. Számítógép, telefon. Ez adott. Kommunikációs szoftverek. Szintén. Mi kell még? Hiszen ezzel már le is fedtük a tevékenységünk jelentős részét. A szkennelés tűnt elsőre az egyetlen olyan dolognak, amely csak nehézkesen megoldható, azonban egy kevés utánaolvasásnak köszönhetően könnyen található is olyan ingyenes alkalma-zás, amellyel akár aláírással is kiegészíthető a szkennelt dokumentum. Tehát hamar láthatóvá vált, hogy azok a tárgyak, eszközök, amelyekhez ragaszkodunk,

mind adottak és mobilak, így elérhetőek továbbra is. Ami nagyobb kihívást jelentett, azt talán a munka helyes ritmusának a megtalálása. Hiszen ha nincs iroda, ahova be kell érni 8 órára, akkor fennáll a veszélye, hogy munkanap vége sincsen. Hiszen „úgyis otthonról dolgozok csak”. Azt gondolom, hogy mentálisan átállni nekünk embereknek az otthoni munkavégzésre nehezebben ment, mint a technikai feltételeket kialakítani. A laptopnak mindegy, hol és mikor kapcsolom be, nekem viszont oda kell figyelnem arra, hogy egy napirend továbbra is fennálljon.

3. A LEGFONTOSABB: ALKALMAZKODNI

Bátran kijelenthető az, hogy mindenféle előzetes tudás nélkül álltunk neki ennek az új munkarendnek. Am amilyen hirtelen jött és váratlanul ért minket, éppolyan eredményesen is alkalmazkodtunk hozzá. A Skype lett az új iroda, ott voltunk bármikor elérhetőek egymásnak „házon belül” akár hang, akár videóhívásban, természetesen az addigi munkaidőnek megfelelően. Bár a reggeli kávé melletti napi koordinációs egyeztetést a virtuális tér hangulatában nem, de hasznosságában teljes mértékben vissza tudta adni. Ugyanis ezzel kezdve a munkanapot mindig aktuális kép élt mindenkiben a célokról, elvárásokról. A külsős partnerekkel, akik számára projektfejlesztésekben segédkeztünk, éppolyan hatékonysággal láttuk el a munkát, mintha semmi változás nem történt volna a világban.

Felmértük, mik azok a lehetőségek, amelyekkel aktívak tudunk maradni, és a stratégiánk középpontjába a hazai finanszírozású projektek kerültek, melyeket önkormányzatok igényelhetek önerő biztosítása nélkül. Ezek a vissza nem térítendő támogatások hatalmas lehetőséget jelentettek a települési önkormányzatoknak, és előkészítésük sem igényelt szoros fizikai kapcsolattartást, mégis óriási lehetőségek irányába segítheti az önkormányzatokat. Ugyanígy hangsúlyt fektettünk azoknak az arculati és kommunikációs elemeknek a megújítására, amelyekre ez idáig más okokból kifolyólag nem volt elég idő. Ilyen volt a szervezet honlapjának és Facebook-oldalának teljes megújítása. Aktívabban és célirányosabban sikerült kommunikálnunk, követőink számát ezalatt a több mint két hónapos időszak alatt meghatszorosítottuk az online térben. Míg a pályázatokkal elsősorban a városvezetőket céloztuk meg, addig az online térben igyekeztünk közvetlenebb hangot felvéve a térség lakosságát megszólítani. Sikerült Szabados Ágnessel, az RTL Klub híradósával együttműködnünk egy videó erejéig, aki az olvasás népszerűsítésének élharcosaként éppen ennek fontosságára hívta fel az oldalunk követőinek figyelmét a könyv napján. De az országosan ismert Zaporozsec zenekar frontembere, Varga Bence is kizárólag a Muraba követői számára adott elő egy rögtönzött kanapékoncertet.

Pünkösdt követően országos szinten is érezhető volt a korlátozások jelentős mértékű enyhítése, így ehhez alkalmazkodva természetesen mi is visszatértünk az irodába, hogy onnan folytassuk tovább a munkát. És mint minden jelentős időszak lezárását követően, erről is érdemes egy rövid számvetést tenni. hogyan is

értékeljük ezeket a heteket? Nemcsak az online követők számát, de az általunk menedzselte projektek számát is meghatszoroztuk, a márciusi 2 projektet követően jelenleg 13 pályázattal büszkélkedhetünk. Megújítottuk az online arculatunkat minden fronton. A szlovén–magyar pályázatunkat, melynek célja egy határ menti idősbárát térség kialakítása, naprakészen tartottuk, minden vállalt tevékenységünket tudtuk úgy alakítani, hogy a lezárt határokon keresztül is menjen minden a maga medrében. Minimális átütomezés mellett a projekt változatlanul halad előre. Akkor mégis mi az, amivel elégedetlenek lehetünk? Ha kizárólag a munkát veszünk alapul a kérdés megválaszolásánál, akkor nehéz lenne bármit is felhozni negatívumként. Hatékonyabban, eredményesebben működünk, mint azt vártuk volna bármikor magunktól.

4. ÖSSZEGZÉS

Nelson Mandela mondta, hogy „mindaddig lehetetlennek tűnik, amíg meg nem valósítják”. Szerintem ez pontosan lefedi azt a digitális átállást, amely nagy százalékban sikeresen tetten érhető volt a hirtelen kialakult vírushelyzetben. Természetesen voltak és lesznek is olyan térségek, személyek, intézmények, akik rajtuk kívülálló okokból nem tudnak felkészülni egy ilyen helyzetre. De talán ez az időszak rámutatott arra is, hogy fontos lenne, ha ezt a képzeletbeli ollót nem szélesítenénk tovább, és ha csak a minimális technikai feltételekkel tudna rendelkezni minden ember, már akkor mind az online oktatás, mind a otthoni munkavégzés egy könnyen teljesíthető feladat lenne bárki számára. Egyúttal az is biztosan kijelenthető, hogy mindenkinek számolnia kell az internetalapú társadalomból következően azzal, hogy megtanuljon hatékonyan dolgozni az online térben. Ez kétirányú dolog, hiszen nem csak a munkavállalónak vagy a diáknak kell kiválóan használni ezeket a platformokat, de a munkaadónak és a tanároknak is felvértezve kell állniuk ehhez. És nem csak a feladatok kiosztásában, de azok milyenségében és mennyiségében is alkalmazkodni szükséges.

Lehet, hogy a következő ilyen alkalom, amikor ismét „beszorulunk” a lakásunkba, már nem is kimondottan egy vírus miatt következik be, hanem mindössze a világgazdaság lép el ebbe az irányba, és mi magunk hozzuk létre az új típusú munkarendet, a jövőnket.

2020. június 04.

PANDÉMIA, VÁLTOZÁS ÉS INFODÉMIA: KÖZÖSSÉGIMÉDIA-HASZNÁLAT AZ ÚJ KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY IDEJE ALATT

SÁNDOR ALEXANDRA VALÉRIA

PANDEMIC, CHANGES, AND INFODEMIC: SOCIAL MEDIA USAGE DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Social media has become part of our daily lives over the past 15 years, affecting both informal interactions and professional discourses, along with their structure. So we can conclude that social media has its own logic, which includes specific norms, strategies, and mechanisms (van Dijck and Poell, 2013). Nowadays, it is not surprising that changes affecting society often interact with the use of social media. Because this online space allows for an immediate response, in China, for example, the number of Internet searches and social media posts about COVID-19 peaked 10–14 days earlier than the epidemic itself (Li et al., 2020). Therefore, we can also talk about “infodemic”, as the dynamics of the spread of information about the pandemic can be quantified on social media platforms (Cinelli et al., 2020). The present study aims to provide a quick review of the related experiences and practices from a Hungarian and sociological point of view in the weeks leading up to the end of the Hungarian epidemiological emergency announced on 11 March 2020.

1. BEVEZETÉS

A közösségi média mindennapi életünk részévé vált az elmúlt másfél évtizedben, ami egyaránt kihat az informális interakciókra, azok struktúrájára, illetve a szakmai diskurzusokra is – így ennek megfelelően megállapíthatjuk, hogy a közösségi médiának saját logikája van, ami speciális normákat, stratégiákat és mechanizmusokat foglal magában (van Dijck–Poell 2013).

Nem meglepő tehát, hogy a társadalmat érintő változások manapság gyakran már a közösségi média használatával is kölcsönhatásban állnak. Mivel ez az online tér azonnali reakciót tesz lehetővé, Kínában például 10-14 nappal hamarabb tetőzött az új típusú koronavírus-járványra vonatkozó internetes keresések és közösségimédia-bejegyzések száma, mint az új megbetegedések számát tekintve maga a járvány (Li et al. 2020). A közösségi média két alapvető sajátossága, hogy átível a földrajzi és a kulturális határokon, illetve a hagyományos tömegkommunikációs modellel szemben az üzenet fogadói is feladó szerepet töltenek be, amennyiben megosztják a bejegyzéseket.

Ennek révén „infodémiáról” is beszélhetünk, hiszen a közösségimédia-platfomokon számszerűen kimutatható a világjárvánnyal kapcsolatos információk terjedésének dinamikája (Cinelli et al. 2020). Jelen tanulmány célja, hogy magyarországi és szociológiai nézőpontból gyors helyzetképet adjon az ezzel kapcsolatos tapasztalatokról és a gyakorlatokról a 2020. március 11-én kihirdetett hazai járványügyi veszélyhelyzet június közepére várható vége előtti hetekben.

2. AZ ÚJ KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY – MINT GLOBÁLIS TÁRSADALMI ESEMÉNY

2019 decemberében járta be a világsajtót a hír, hogy egy olyan koronavírus kezdett el terjedni közép-kínai régió legnépesebb városában, Vuhanban – ahol csaknem 12 millióan élnek, tehát többen, mint a tizenegyszer akkora területű Magyarországon összesen –, amelyet korábban még nem mutattak ki embereknél. Nem volt nehéz megjósolni, hogy a magas vuhani népsűrűség igencsak kedvezni fog a kórokozó cseppfertőzés útján történő terjedésének. Így is történt: először Ázsia többi részén, majd a kontinensen kívül is megjelent, mindössze néhány hét alatt száznál is több országot érintve (Remuzzi–Remuzzi 2020).

A WHO (World Health Organization, az ENSZ Egészségügyi Világszervezete) 2020 januárjában hirdette ki, hogy a járvány világméretű közegészségügyi vészhelyzetnek minősül. A minősítés oka, hogy az új koronavírus rendkívül fertőzőképes, emiatt igen gyorsan terjed, ráadásul különösen veszélyes azokra, akiknek valamilyen oknál fogva gyengébb állapotú a szervezetük és az immunrendszerük: a szakértők éppen ezért az új megbetegedések folyamatos nyomon követését, a regisztrált fertőzöttekkel kapcsolatba lépők tesztelését, kijárási korlátozásokat (karantént) és fizikai távolságtartást javasoltak (Sanche et al. 2020). Szigorú kijárási korlátozást Európán belül Lombardiában kellett először foganatosítani a megbetegedések ugrásszerű növekedése miatt 2020. március 8-án, miután Olaszországban február 21. óta csaknem exponenciálisan növekedett a fertőzöttek száma, s 9-11%-uk intenzív terápiás ellátásra szorult (Remuzzi – Remuzzi, 2020). Magyarországon 2020. március 11-én hirdették ki a járványügyi veszélyhelyzetet, amelyet március 28-án életbe lépő kijárási korlátozás követett: ez eredetileg két hétre (április 11-ig) szólt, április 9-én azonban a kormány határozatlan időre meghosszabbította. A korlátozások fokozatos, több hónap alatt lejátszódó enyhítése május 4-én kezdődött el vidéken, majd május 18-án Budapesten, miután a fertőzések száma lényegesen csökkent.

3. A VÁLTOZÁS SZOCIÁLPSZICHOLOGIÁJA

Mi történik akkor, ha egyik napról a másikra az otthonunk válik azzá az élettérrel, ahol az összes interakciónk zajlik? Mi történik akkor, ha a munkahelyi

írásztalunkat felváltja az otthoni, a megbeszélések pedig nem tárgyalóhelyiségben, hanem valamilyen online platformon történnek? Mi történik akkor, ha bezárnak az iskolák, így ugyancsak valamilyen online platformon keresztül folyhat a tanítás? Tehát mi történik akkor, ha egy közösség tagjai szinte kizárólag virtuálisan tudják tartani a kapcsolatot egymással? Ezekre a kérdésekre számos tudományterület szemszögéből lehet válaszolni, így célszerű olyan multidiszciplináris megközelítést alkalmazni, mely figyelembe veszi a különböző szinten lezajló változások valamennyi rétegét. A szociálpszichológia azonban akár önmagában is képes olyan értelmezési keretet nyújtani, mellyel rávilágíthatunk az új típusú koronavírus-járvány társadalmi hatásaira.

Az emberi természet – és elme – szereti az állandóságot. Valahol mélyen még azoké is, akik igazán kalandvágyóak, hiszen nekik is vannak az életükben „biztos pontok”, amelyeknek az állandóságára számítanak, és amiknek az elvesztése érzékenyen érintené őket. A változás azért lehet nehéz, mert gyakran megköveteli tőlünk, hogy mi is változzunk, változtassunk: előfordulhat, hogy egyszerűen „nem engedi” folytatni a napi rutinunkat, a megszokott dolgainkat, az addig jól bevált mintáinkat. A változás tehát egyenlő a kihívással, és ez mindenkire egyformán igaz – az arra adott reakcióban viszont óriási különbségek vannak.

A mostani világjárvánnyal kapcsolatos bizonytalan előrejelzések, a fertőzéstől és az erőforrások hiányától való félelem, a személyes szabadságot mindezidáig ismeretlen módon korlátozó közegészségügyi intézkedések, a kisebb-nagyobb anyagi veszteségek, és a médiában terjedő ellentmondásos üzenetek érzelmi megterhelést jelenthetnek, növelve a Covid19-hez köthető pszichiátriai megbetegedések kockázatát (Pfefferbaum – North 2020).

A mentális egészséggel foglalkozó szakirodalomban hetek alatt meghonosodott a „koronavírus-szorongás” kifejezés, ami nem csupán a megbetegedéstől való félelmet jelenti, hanem a járvány miatt megváltozott körülmények miatti nehézségekre adott reakciót. Nem lehet elégszer hangsúlyozni: óriási változás, hogy egyik pillanatról a másikra íródott át a legtöbbünk mindennapi életét meghatározó intézmények működési rendje – iskola, munkahely –, a társas kapcsolatok java-részt az online térbe kerültek, és még azok is otthon találták magukat a nap legnagyobb részében, akik egyébként szinte csak aludni jártak haza, vagy legalábbis reggeltől estig máshol tartózkodtak. Ráadásul ez a változás most nem csupán egy egyén életében következett be, hanem a járvány sújtotta országokban globálisan, össztársadalmi szinten. És kölcsönhatásba lépett egy másik változással, amit a közösségi média hozott az életünkbe az elmúlt évtizedekben: ott gyakorlatilag virtuális önreprezentációt folytatunk, amelyre kihatnak a „való életbeli” (egyéni vagy társadalmi szintű) változások (Hogan – Quan-Haase 2010), ugyanakkor a „való élet” (egyéni vagy társadalmi szintű) történéseinek jelentős részéről is a közösségi média segítségével értesülünk.

4. A KÖZÖSSÉGI MÉDIA – MINT FŐ INTERAKCIÓS TÉR

Vitathatatlan, hogy az új típusú koronavírus-járvány miatti karantén idején fokozódott a közösségi média szerepe – mind az egyén, mind pedig a társadalom életében. Tulajdonképpen az internetkapcsolat jelentette a „köldökszínort”, amelyen keresztül értesülhettünk a fejleményekről, és tarthattuk a kapcsolatot a külvilággal, beleértve a velünk nem egy háztartásban élő családtagokat, a barátokat, illetve az iskola- vagy munkatársakat is.

A közösségi média jelentőségét már egy korábbi koronavírus-járvány, a 2002-ben kirobbant és 2003-ra lecsengett SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome, Súlyos Akut Légzőszervi Szindróma) kapcsán is elismerték, mint a lakosság tájékoztatására szolgáló és a közegészségügyi intézkedések betartására mozgósító legfontosabb eszközök egyikét; valamint azt is, hogy a közösségimédia-diskurzusok tér- és időbeli elemzésével hiteles képet kaphatunk a járványügyi helyzetről, sőt akár valós idejű térképet is generálhatunk (Ding 2014). Ehhez viszont elengedhetetlen az információk hitelességének ellenőrzése, azok megfelelő rangsorolása a hiteles források előnyben részesítésével, valamint az információ terjedési folyamatainak pontos megértése is.

4.1 INFORMÁCIÓ ÉS DEZINFORMÁCIÓ

Természetes, hogy a járvány jelentette közegészségügyi vészhelyzetben megnőtt az egészségvédelemmel kapcsolatos információk aránya a közösségi médiában. Mind az orvosok és más egészségügyi szakemberek, mind pedig a politikai döntéshozók éltek azzal a lehetőséggel, hogy gyorsan és hatékonyan juttassanak el ezzel kapcsolatos tájékoztatást a lakosság számára. A közösségi média egyik legfőbb hiányossága azonban pontosan abból ered, ami a legnagyobb előnye is egyben: nevezetesen abból, hogy a közzétett információk az újramegosztások révén ugyancsak „vírusszerűen” terjedhetnek; mindezt anélkül, hogy szakmai ellenőrzésen mennének keresztül.

A közösségi média (mint eszköz) érdeme tehát múlhatatlan a hiteles egészségvédelmi információk terjesztésében, ugyanakkor a téves értesülések egyik legfőbb elosztóbázisa is egyben. Fennáll a nem megfelelően interpretált vagy tudományosan még nem alátámasztott, esetleg egyenesen téves kutatási eredmények széles körű elterjedésének veszélye, mely akár helytelen gyakorlatra való buzdítást is jelenthet. Mivel tudjuk, hogy a megosztási hajlandóságban igen jelentős szerepet játszik az adott információ által kiváltott érzelmi hatás (Stieglitz – Dang-Xuan, 2013), a felhasználóknak érdemes különös tekintettel kell lenniük arra, hogy az erőteljes érzelmi impulzust jelentő bejegyzéseket racionális szemszögből is megvizsgálják. A hitelesség ellenőrzéséhez elengedhetetlen többek között az információforrás minden kétséget kizáró beazonosítása, az esetleges érdekellentétek felismerése, valamint az értesülést alátámasztó – ugyancsak hiteles(!) – álláspontok feltérképezése. Orvosi és egészségügyi tartalmak esetében fokozottan érvényes,

hogy nem elegendő a pusztá jószándék (a „megosztom, mert hasznosnak tűnik” attitűd), ennél fokozottabb figyelemre van szükség, méghozzá a megosztás felelősségének teljes tudatában.

4.2 MENTÁLHIGIÉNÉS ASPEKTUS

A nem felelős közösségimédia-használat lehetséges következményeinek súlyosságára mutat rá a dokumentált eset, amikor 2020. február 12-én öngyilkos lett egy indiai férfi, aki – miután orvosa közölte vele, hogy másfajta vírusos fertőzése van – tévesen a koronavírussal hozta összefüggésbe a tüneteit, és megszállottan elkezdett olyan videókat nézni a közösségi médiában, amelyeken nyilvános helyeken estek össze koronavírussal, később akaratuk ellenére kórházba szállított kínaiak (Goyal et al. 2020). Noha ez az eset szélsőséges példának tűnhet, mindenképpen elgondolkodtató abból a szempontból, hogy a felhasználók mennyire hagyják magukat befolyásolni a közösségi médiában látott információktól. Már csak azért is, mert a depresszió, a szorongás, valamint e kettő kombinációja a Covid19-járvány alatt, sőt annak gócpontját jelentő Vuhanban is nagyobb arányban volt megfigyelhető azoknál, akik gyakrabban használják a közösségi médiát (Gao et al. 2020).

4.3 ÓVINTÉZKEDÉSEK

A közösségimédia-platformok szerencsére gyorsan reagáltak a dezinformáció jelentette veszélyre, s igyekeztek ennek megfelelően módosítani az algoritmusukon, amely bizonyos törvényszerűségek szerint rendezi a bejegyzéseket minden egyes felhasználó számára. Erre annál is inkább szükség volt, mivel bebizonyosodott, hogy a világ jelenleg legnagyobb közösségimédia-platformjának számítató Facebook alapján kimutatható: a Covid19 földrajzi terjedése összefügg a felhasználók online kapcsolati hálójával (Kuchler et al. 2020) – tehát a közösségi média akár az epidemiológusok számára is hasznos adatokkal szolgálhat amellet, hogy ott lehet tájékoztatni a lakosságot a segítségével, ahol a leginkább szükséges.

A Facebook és az Instagram már 2020 januárjától kiemelt lehetőséget biztosított az edukációs jellegű tartalmak megjelenítésére a WHO, a CDC (Centers for Disease Control and Prevention, az egyesült államokbeli betegségmegelőzési és járványügyi hivatal), illetve az egyes országok helyi egészségügyi hatóságai részéről. A hivatalos információforrásokra figyelmeztető ablak mindig felugrott, valahányszor valaki koronavírus-járvánnyal kapcsolatos tartalomra kattintott ezeken a közösségi médiumokon. A Facebookon és az Instagramon emellet március közepén elindult a valós idejű hiteles tájékoztatást nyújtó, világszerte elérhető Covid19 Információs Központ, ami immáron állandó gombot kapott a hírfolyam tetején. A két közösségi platformot működtető cég híradása szerint 2020. március 25-ével bezárólag már több mint egymilliárd embert sikerült hiteles információforrásokhoz irányítani (Clegg 2020). Ezzel párhuzamosan elkezdődött és jelenleg

is tart a hivatalos ajánlásoknak ellentmondó értesülések terjedésének korlátozása, eltávolítása, illetve szankcionálása.

A WhatsApp elindította a WHO Health Alert szolgáltatást, ami napi beszámolót tartalmaz a Covid19 statisztikákkal kapcsolatban, emellett pedig preventív tanácsokat, és szakértői válaszokat a gyakran ismételt kérdésekre. A Viber ehhez hasonlóan létrehozta a WHO Coronavirus Info közösséget, ahol ugyancsak valós időben frissülő információk találhatóak a legfrissebb hírekkel, statisztikákkal, megelőzési javaslatokkal, maszkhasználati tudnivalókkal, továbbá kérdésekkel és válaszokkal. A nem nyilvános – két vagy több felhasználó közötti – üzenetváltásokban azonban az üzemeltetőnek nincs lehetősége az információk szűrésére és szelektálására, elvégre a magánjellegű kommunikáció ilyen jellegű korlátozása komoly etikai és jogi kérdéseket vetne föl.

5. ÖSSZEGZÉS

A fentiek tekintetében megállja a helyét a kijelentés, hogy a Covid19 nem „csupán” pandémia, hanem infodémia is egyben. A hagyományos tömegmédiához képest eltérő felépítésű közösségi médiumok – ahol az üzenetek címzettjei maguk is feladóvá válhatnak a tartalmak újbóli megosztásával, immáron más kontextusba helyezve azokat – kulcsszerepet töltenek be az információk terjesztésében és terjedésében. Mivel azonban a megosztás aktusának mozgatórugója szociál-pszichológiai kutatások szerint elsősorban emocionális háttérű, ezért mind az üzemeltőknek, mind pedig a felhasználóknak érdemes tudatosan viszonyulniuk a közösségi médiában látottakhoz, mindig szem előtt tartva a hitelesség alapvető kritériumait.

2020. június 7.

IRODALOMJEGYZÉK

- 71/2020. (III. 27.) Korm. rendelet a kijárási korlátozásról, *Magyar Közlöny*, 2020(56) <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2000071.KOR>
- Cinelli, M. et al. 2020. *The COVID-19 Social Media Infodemic*. <https://arxiv.org/abs/2003.05004> [Letöltve: 2020. 06. 05.]
- Clegg, N. *Combating COVID-19 Misinformation Across Our Apps*. <https://about.fb.com/news/2020/03/combating-covid-19-misinformation/> [Letöltve: 2020. 06. 06.]
- Ding, H. 2014. Transnational Quarantine Rhetorics: Public Mobilization in SARS and in H1N1 Flu. *Journal of Medical Humanities*. 35(2): 191-210.

- Gao, J. et al. 2020. Mental health problems and social media exposure during COVID-19 outbreak. *PLoS One*. 15(4)
<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0231924>
- Goyal, K. et al. 2020. Fear of COVID 2019: First suicidal case in India! *Asian Journal of Psychiatry*. 49: 101989.
- Hogan, B. – Quan-Haase, A. 2010. Persistence and Change in Social Media. *Bulletin of Science, Technology & Society*. 30(5): 309-315.
- Kuchler, T. – Russel, D. – Stroebel, J. 2020. *The Geographic Spread of COVID-19 Correlates with Structure of Social Networks as Measured by Facebook*. National Bureau of Economic Research Working Paper No. 26990.
- Lee, S. A. 2020. Coronavirus Anxiety Scale: A brief mental health screener for COVID-19 related anxiety. *Death Studies*. 44(7): 393-401.
- Li, C. et al. 2020. Retrospective analysis of the possibility of predicting the COVID-19 outbreak from Internet searches and social media data, China, 2020. *Euro Surveill*. 2020 25(10)
https://www.eurosurveillance.org/content/10.2807/1560-7917.ES.2020.25.10.2000199#html_fulltext
- Pfefferbaum, B. –North, C. S. 2020. Mental Health and the Covid-19 Pandemic. *New England Journal of Medicine*.
<https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMp2008017> [Letöltve: 2020. 06. 5.]
- Remuzzi, A. – Remuzzi, G. 2020. COVID-19 and Italy: what next? *The Lancet Haematology*. 7(5): 365-366. [https://www.thelancet.com/article/S0140-6736\(20\)30627-9/fulltext](https://www.thelancet.com/article/S0140-6736(20)30627-9/fulltext)
- Sanche, S. 2020. High contagiousness and rapid spread of severe acute respiratory syndrome coronavirus 2. *Emerging Infectious Diseases*. 26(7).
https://wwwnc.cdc.gov/eid/article/26/7/20-0282_article
- Steiglitz, S. – Dang-Xuan, L. 2013. Emotions and Information Diffusion in Social Media—Sentiment of Microblogs and Sharing Behavior. *Journal of Management Information Systems*. 29(4): 217-248.
- van Dijck, J. – Poell, T. 2013. Understanding Social Media Logic. *Media and Communication*. 1(1): 2-14.

COVID19 ÉS A TUDOMÁNY HÍRÉRTÉKE

VELICS GABRIELLA

NEWS VALUES AND COVID-19 IN HUNGARY

During the COVID-19 coronavirus pandemic people follow media information and also social media information worldwide to understand and survive their 'life out of balance'. This article examines news values within mainstream and online journalism during the first 3 months of the Hungarian epidemic crisis. Its starting point is Galtung and Ruge's 1965 taxonomy of news values next to Harcup and O'Neill's updated lists from 2001 and 2017. Harcup and O'Neill's revised lists of news values reflect the challenges faced by editors in the digital age. When editors decide whether to deal with an information or a story, they use these criteria and usually those pieces are picked which perform well in more factors. This article gives a set of examples how science tackles with these news factors during this unconventional time, in order to predict the newsworthiness of scientific topics later on.

1. BEVEZETÉS

2020. március elején már nem az volt a kérdés, hogy az új járvány elér-e hozzánk, hanem, hogy mikor, és az milyen hatással lesz az életünkre. A várakozás napjaiban a figyelem a közönség körében a külföldről érkező hírekre és social media felületein megjelenő információkra összpontosult. A tanulmány az események első három hónapjának történései kapcsán már a hazai médiában megjelent tartalmakra vonatkozóan vizsgálja a Harcup és O'Neill szerzőpáros által legutoljára 2017-ben módosított hírérték katalógus egyes faktoraival való kapcsolódási pontokat. A tanulmány különbséget téve a Covid19 világjárvány során a lakossággal megosztott kormányzati információ és tömegkommunikációs hír között, elsősorban a tömegkommunikációs szerkesztőségek hírműsoraiban alkalmazott hírérték-kritériumok elemzésére összpontosít. Mindemellett bemutatja a tudományos hírközlés és ismeretterjesztés magyarországi tömegkommunikációs állapotát, felvázolja a jelenleg megfigyelhető trendeket, és következtetéseket von le a jövőre vonatkozóan.

2. INFORMÁCIÓ ÉS HÍREK

Az információ és a hírek nem egymás szinonimái, ezért előnyös, ha rögtön tisztázzuk, hogy a kommunikációtudományban Claude Shannon óta az információra úgy tekintünk, hogy az egy olyan üzenet, amely a bizonytalanságot csökkenti. „Az üzenet információmennyiségét azzal lehet mérni, hogy mekkora rendet teremt a káoszból” (Griffin 2001: 37). A tömegkommunikációs csatornákon közvetített üzenetek egy része információ, más része pedig nem az. A Covid19 világjárvány példáján magyarázva: amikor már mindenki azon gondolkodott, hogy mikor jelenik meg hazánkban is a járvány, volt egy felfokozott várakozás a közönségben. A miniszterelnök bejelentésének információtartalma jelentősen csökkentette a már meglévő bizonytalanságot. A helyzet rögtön új bizonytalanságot indukált, mit lehet tenni, hogy megvédjük szeretteinket és magunkat. Erre hamarosan meg is érkezett a központilag elkészített és napjában többször elhangzó üzenet: Tartson távolságot, mosson kezet, maradjon otthon. Amikor ezeket a javaslatokat először hallja valaki, akkor az információ, hiszen az üzenet tartalma csökkenti a bizonytalanságot, ám amikor már napjában ezerszer hallja, akkor már csak egy nulla információtartalmú szöveg, amely más reakciókat is indukálhat, pl. legyint rá, átkapcsol, mémet fabrikál belőle. A kommunikációs csatornákon rengeteg olyan dolgot is közvetítenek, mely nem minősül információnak, az információkat azonban a tömegkommunikációs rendszerek minősítik, feldolgozzák, átformálják, részben hírt alkotnak belőle, részben más újságírói műfajokban kerül feldolgozásra (pl. helyszíni tudósítás, interjú, stb.).

A hír a legalapvetőbb újságírói műfaj, a tényközlő műfajcsalád tagja, a tömegkommunikációban közölt információk alapegysége. A műfaj sajátosságai megkövetelik, hogy az olvasó 5W + 1H kérdésre (*who? what? where? when? why? + how?*) kapjon választ, azaz világossá váljon számára, hogy mikor és hol kivel mi történt, mindez miért következett be és hogyan történt. A híreket a szerkesztőségek leggyakrabban hírügynökségektől vásárolják, saját erővel gyűjtik be, vagy más portáloktól veszik át. Mivel egy-egy nap olyan mérhetetlenül sok hír keletkezik világszerte, hogy a tömegkommunikációs médiumok jól begyakorolt sablonok alapján kénytelenek válogatni közülük, és egy szelektált majd sorrendbe állított hírfolyamot közvetítenek fogyasztói felé. Megteszik ezt éppúgy a nyomtatott sajtóban miként a rádióban, televízióban és online hírportálokon is. Vagyis amit hírfogyasztóként egy médiumtól kapunk, az nem „a világ hírei” természetes valójukban (erősen kérdéses és kétséges, hogy létezik-e egyáltalán a híreknek természetes állapota...), hanem a szerkesztőség hírszerkesztőségében vezető pozícióban lévő szakemberek által a fogyasztói célcsoportnak és a szerkesztőség üzleti-, politikai- és presztízs-stratégiájának megfelelő kiválasztott, át- és újraértelmezett (tudományos hírek esetén nemritkán félreértelmezett), jelentőségében felnagyított vagy kicsinyített eseményekről szóló tájékoztatások mesterségesen létrehozott sorrendisége. A kissé hosszúra és bonyolultra sikerült meghatározásom egy, a legkülönbözőbb tradicionális és új médiában is alkalmazott napi rutint takar. Ahogy azt Janey

Gordon és társai kötetében olvashatjuk, a világ legkülönbözőbb pontján mást jelent ma az új média, (pl. Pakisztánban és Nigériában az analfabetizmus miatt a rádió számít megbízható hírforrásnak, és nem az olvasható tartalmakkal operáló felületek) de minden esetben megfigyelhető az információk válogatása és közlésre méltó vagy elhagyható minősítése (Gordon – Rowinski – Stewart 2013). A gyakorlott hírszerkesztő pillanatok alapján felméri a beérkező információ súlyát és dönt alkalmazásáról vagy elvetéséről. Ebben a későbbiekben részletesebben bemutatott hírfaktorok szolgálnak segítségül. Azaz, ha valaki valóban sokoldalúan tájékozott kíván lenni, az jelentős idő-, energia- és pénzbefektetést jelent, valamint idegen nyelv-ismeretet követel, és akkor saját számára olyan tartalmakat tud leválogatni a világ legkülönbözőbb pontjairól, melyek kielégítik egyéni információéhségét. A többség azonban bőven megelégszik a tömegkommunikációs csatornákon számára összeállított vagy felkínált hírtartalommal, és „eszi, amit kap”. A Covid19-világjárvány kapcsán az „eszi, amit kap” elve hazánkban is érvényesült, hiszen a téma sajátossága miatt az egészségügyi és válságkezelő szakemberek számára is egymásnak ellentmondó vagy legalábbis pillanatnyilag nem eldöntött értelmezési keretekben kellett az információkat elhelyezni, és a laikus lakosság elé tárni.

2.1 BREAKING NEWS – EGY RITKA MŰFAJ SAJÁTOSÁGAI

A nemzetközi televíziós hírszolgáltatásban egymással versenyző csatornák képernyőin időről időre feltűnik a breaking news felirat, mely hanggal-képpel-színnel extra nyomatékot ad egy-egy hírnek, és bár a hazai televíziózásban még kevésbé alkalmazott jelenségről van szó, bárki aki nézett már amerikai mozifilmet, biztosan fel tud idézni egy-egy ilyen eseményt. Főként a különböző katasztrófafilmek szívesen alkalmazott sablonja, hogy a közelgő katasztrófára felfigyelő tudóscsoport képviselője az Elnök és a védelmi vezérkar személyes tájékoztatása után sor kerül a széles közönség tájékoztatására is a médian keresztül. A filmek a CNN televízió társaság nevéhez nagyon hasonló pl. SNN televízió képernyőjét mutatják ahol Breaking News felirat mellett egy ijedt, de profi műsorvezető megteszi a drámai bejelentést, majd a stúdióban ülő tudóshoz fordul, aki elmagyarázza, mi van, és mi várható még. (Semmi jó, a világ megmentése még legalább másfél órát várat magára.)

Ennyit a fikcióról, de nézzük, mi a valóság! Szinte az történt, ami a filmekben megszokott, hiszen a járvánnyal kapcsolatos bejelentés és az első napoktól kialakult magyar kormányzati kommunikációs sablon pontosan ezt a forgatókönyvet követi. Az elsődleges kommunikátorok a kormány tagjai, tisztviselői, az operatív törzs napi beszámolóján az információkat átadó és megmagyarázó személy egyenruhások között jelenik meg, de van egy fő eltérés: a tudós kategóriába illeszthető személy nem kap helyet az elsődleges információközvetítésben. Az operatív törzs tájékoztatást nyújtó tagjai között nem található tudós. Az operatív törzs ülésein a belügyminiszter által erre felkért további személyek vesznek részt (Kormányhatározat 1012/2020).

3. HÍRÉRTÉK – EGY SABLON, MELY SEGÍT AZ ESEMÉNYEKET KATEGORIZÁLNI ÉS ÉRTÉKELNI

A nap során keletkezett rengeteg információból szelektálni és sorrendet felépíteni rutin szerkesztői feladat. Ahhoz, hogy ez a munka minél könnyebben menjen, a szerkesztők sablonokban gondolkodnak. A hírértékfaktorok kapcsán a legtöbbször idézett szerzőpáros Johan Galtung és Mari Holmboe Ruge 1965-ben nemzetközi sajtóhírek elemzése során állította össze 12 pontból álló hírérték katalógusát (1. táblázat), mely alapján ma már könnyű „megjósolni”, hogy az esemény kivált-e valamilyen médiavisszhangot (Galtung – Ruge 1965).

Galtung–féle hírértékfaktorok
Gyakoriság: az esemény és a közlő frekvenciája hasonló
Küszöbérték, intenzitás: az esemény amplitúdója
Egyértelműség: tiszta, világosan értelmezhető, nem zavaros
Relevancia: jelentőséggel bír, kulturális közelség, fontosság
Konzonancia: összhang, elvárás
Váratlanság: meglepetés, ritkaság, hiány
Kontinuitás: folytatólágosság
Kompozíció: változatosság
Elitnemzetek érintettsége
Elitszemélyek érintettsége
Perszonifikáció, egyénhez köthető
Negativitás, negatívumhoz kapcsolható

1. táblázat. Galtung és Ruge 12 hírérték faktora, 1965-ből (Galtung–Ruge 1965: 70-71).

A médiakutatók végkövetkeztetése: minél több pont illik rá az eseményre, annál valószínűbb, hogy a szerkesztőségek közlésre méltónak minősítik, elkezdődik a feldolgozása és a hírfolyamba illesztése. Ugyanakkor valószínűsítik, hogy az az esemény mely egy faktort sem, vagy csak néhány faktort elégít ki, nem válik hírré.

A klasszikus hírfaktorgyűjteményt Harcup és O’Neill modernizálta, 2001-ben 10 pontban határoztak meg hírérték faktorokat, részben módosítva, lecserélve a korábbiakat (Harcup – O’Neill 2001). 2017-ben még 5 ponttal kiegészítették a korábbi javaslataikat, így már 15 pontban azonosították azokat a kortárs hírfaktorokat (2. táblázat), melyek jól szolgálhatnak az online médiatérrel kibővült világunkban (Harcup – O’Neill 2017).

Ezek alapján érdemes elgondolkodni és felvázolni, hogy a tudományos hírek mely faktorokkal rendelkeznek, illetve rendelkezhetnek, hogy megjósolhatóvá váljon, milyen esélyük van betörni a hírciacra. A hírfaktorok bemutatását a Galtung –Ruge szerzőpáros által felállított három klasszikus kategóriával kezdem, itt ismertetem a 12 klasszikus hírértékfaktort, majd a Harcup–O’Neill szerzőpáros által javasolt összesen 9 új kategória bemutatásával folytatom. Az egyes faktorok

jellemzését a tudományos hírekre vonatkozó kiegészítéseim és a Covid19-világjárvány kapcsán tett megjegyzéseim, valamint szubjektíven válogatott példáim követik.

Harcup és O’Neill hírfaktorai	
2001-es változat	2017-es változat
<i>Celebritás</i>	Celebritás
<i>Szórakoztató és/vagy humoros jelleg</i>	Szórakoztatás, humor
<i>Jó hír, pozitív felhang</i>	Jó hír
<i>Szerkesztőségi tematikába, napirendbe illeszthető</i>	Szerkesztőségi tematikába, napirendbe illeszthető
Meglepetés, kontraszt	Meglepetés
Rossz hír, negatív felhang	Rossz hír
Magnitúdó: érintettek száma, földrajzi kiterjedtség, hatás	Magnitúdó
Relevancia: jelentősége van a hírfogyasztók számára	Relevancia
Kontinuitás: utánkövetés	Kontinuitás
Hatalmi elit: egyén, intézmény, szervezet	Hatalmi elit
	<i>Exkluzivitás</i>
	<i>Konfliktus</i>
	<i>Audiovizuális megjelenítés</i>
	<i>Megoszthatóság social media felületeken</i>
	<i>Drámaiság</i>

2. táblázat. Harcup és O’Neill hírfaktorai. Az újak dőltbetűs kiemeléssel jelölve. (Harcup–O’Neill 2001: 279, Harcup–O’Neill 2017).

3.1 A GALTUNG-RUGE-FÉLE HÍRÉRTÉKFAKTOROK ÉS A TUDOMÁNYOS ESEMÉNYEK KAPCSOLÓDÁSI PONTJAI

Hatásfaktorok:

1. **Küszöbérték:** Az eseménynek olyan mértékű intenzitást, feltűnőséget kell produkálni, hogy a médiaajánlóban feltűnővé váljon. Ennél a faktornál a méret a lényeg: minél több emberre van hatással, minél több pénzről szól a dolog, annál nagyobb a hírértéke.
- A Covid19-világjárvány tipikusan megfelel ennek a kritériumnak, korábban a tanítás során is sokszor hoztuk fel példaként ennél a kategóriánál, hogy egy esetleges világjárvány ide tartozik. Ennek következtében a lakosság nagyobb részére hatással bíró tudományos eseményeknek, kutatóknak van esélyük hírré válni. Ennek megfelelően a járványidőszakban minden a SARS-CoV-2 koronavírus leküzdésére irányuló gyógyszerkutatásról hírt kaptunk, akármilyen csekély jelentőségű is volt. (Példák: A, B.)

2. **Gyakoriság:** A hirtelen bekövetkező események valószínűbben hírré válnak, mint azok melyek folyamatosan fejlődnek vagy a média szempontjából kényelmetlen pl. éjszakai időpontban történtek. Az időben hosszú, lassú változások, trendek nem kerülnek a hírekbe.
  - A tudományos kutatás alapvetően lassú és hosszadalmas folyamat, melyben jó esetben időről-időre eredményeket lehet felmutatni. Ennek köszönhetően a tudományos alaptervekenységről szóló beszámoló nem bír hírértékkel, az áttörően nagy tudományos bejelentéseket, sajtótájékoztatókat pedig úgy kell időzíteni, hogy azok megfeleljenek a média munkaidejének. Ilyen értelemben az operatív törzs rendszeres sajtótájékoztatója, amely 11 óra körül kezdődött, ideálisnak tekinthető, hogy az esti fő hírműsorokba is legyen idő feldolgozni és kiegészíteni a felvételt.
3. **Negativitás:** A rossz hírek izgalmasabbak, mint a jó hírek. A Covid19-világjárványhoz hasonlóan a konfliktusok, a haláleset, az extrém időjárás, a csőd, stb. jelenségeket a média többek között azért is „szereti”, mert egyszerre több más hírfaktort is kielégítenek (mint pl. küszöbérték, meglepetés, érintettség), így könnyű a hírdemlegességet bizonyítani, és várhatóan nagy közönségfigyelmet indukálni.
  - A tudományos életben előforduló negatív jelenségek, mint pl. a tudományos kutatóintézetek anyagi nehézségei csak ritkán szerepelnek a hírekben, míg a munkahelyi baleset, vagy haláleset, labortüzek, stb. nem szoktak a hírekben szerepelni. A vélhetően nagyobb gyakorisággal előforduló balul sikerült tudományos kísérleteket sem szokás nyilvánosságra hozni, sőt! Az események azonban kiszivároghatnak, hírré válásuk valószínűsíthető, ha az esemény vagy a következmények társadalmi veszélyt hordoznak/tak. Itt szeretném megemlíteni, hogy milyen gyorsan vált „ismertté” és népszerű konteóvá, hogy az új koronavírus esetleg a vuhani laborból szökött ki. (Példa: C, D, E.)
4. **Meglepetés, ritkaság:** A meglepő dolgoknak nagyobb esélyük van hírré válni, mint a hétköznapi történéseknek. A várakozásokkal ellentétesen alakuló eseményekre ugyanez vonatkozik.
  - Általában a tudományos kutatómunka során a kutatók hipotézisek beigazolására vannak felkészülve, az ehhez képest meglepő, a várakozásaikkal ellentétes történés, a hipotézis cáfolata vagy megkérdőjelezése a szakmai közönséget hozza lázba, a nagyközönség számára nehezen vagy egyáltalán nem lehet elmagyarázni a dolog jelentőségét. Ha nagyon egyértelmű és ritka dolog történik, pl. előkerül egy eddig sosem látott ősi hal példánya az óceánok mélyéről, ez persze már jelentős hírértékkel bír. A Covid19 világjárvány kapcsán a nagyon idős korosztályban megfigyelt gyógyulásokat hozom példaként: Kínából 103 és 101 évesekről szólt a hír, 90 éves török, 100 éves lengyel, ésegy május 19-i híradás szerint egy 100 éves magyar beteg is leküzdötte a kórt. (Példák: F, G, H, I.)
5. **Egyértelműség:** Azok az események, melyek elsőre könnyedén megérthetőek, nem követelnek bőséges szakmai háttértudást, előbb válnak hírré,

mint a több értelmezést is felkínáló vagy bőséges magyarázatot követelő történések. Az egyértelműség előnyös.

- A Covid19-világjárvány előtt azt mondtam volna, hogy a „feltalálták a rák ellenszerét” típusú bejelentés megfelel az egyértelműség követelményének, de mivel ilyen bejelentéseket igen gyakran hallani, aztán a kutatás további fázisait már nem követi a média, a közönség évek múlva sosem tudja meg valóban lett-e gyógyszer ebből a kutatásból vagy nem. A tudományos bejelentések többsége azonban nem ilyen „egyértelmű”, az eredmények szakmai körökben is többféle magyarázatot válthatnak ki, mindent lefordítani a laikus közönség részére egy két perces híradós anyagban többnyire lehetetlen. A Covid19-világjárvány jelen pillanatban még nem fedi az egyértelműség kategóriáját, a téma és környezete rengeteg bizonytalanságot és homályos részletet is tartalmaz, melynek magyarázatával a média nap mint nap megkínálja a közönséget, a találgatások és az akár egymásnak is ellentmondó magyarázatok azonban nem oszlatják el a közönség bizonytalanságát (eredet, hatás, esély, gyógymód).

Közönségfaktorok:

6. **Személyesség:** Az emberek szeretnek más emberek életéről tudni. Tehát, ha az esemény arcot kap, felmutathatók a történésekben az egyes személyek, cselekedeteikben vagy személyes sorsukban mutatható be egy esemény, annál könnyebben válik hírré. Az utca emberének a celebritásoknak a szerepeltetése is főként ennek a tényezőnek tudható be. Az „olyan mint én”, „akár én is lehetnék” érzése megkönnyíti a hírrel való azonosulást.
- A tudomány művelőjének napi élete valljuk be nem túl érdekes a média számára, és a tudomány szexi voltáról is értelmetlen lenne hosszabban értekezni. A Covid19-világjárvány kapcsán azonban láthatóvá vált a magyar médiában az „egyszerű” kutató is: pl. hazai akadémikus, Amerikában élő biokémikus, fizikus-hálózatkutató, biológus-immunológus. Az egyikük neve a Google szerint 2020-ban 6 magyar nyelvű médiában jelent meg, korábban csak egyszer, még 2018-ban szerepelt. Ugyanakkor jól megfigyelhető volt már a korábbi években is a „celeb kutató” szerepeltetése: az egyes TV csatornák saját tudósstábot tartanak a háttérben, aki az aktuális esemény magyarázatára bármikor felkérhető, behívható: pl. Juhász Árpád geológus. (Példák: J, K.)
7. **Jelentőség, érintettség:** Minél nagyobb az esemény hordereje, a közönség minél szélesebb körében vált ki érintettséget, annál inkább válik hírré. Ha az esemény jelent a közönség számára valamit, mert olyan emberekkel történt, akikkel könnyen azonosul, ha beleéli magát a sorsukba, akkor nagyobb valószínűséggel válik hírré, mint az az esemény, mely a közönségtől nagyon eltérő kultúra érintettjeit mutatja.
- A Covid19-világjárvány minden pontjában megfelel annak, hogy a lakosság jelentős részét érzelmeiben, ismereteiben vagy érdekeiben megérintő

tudományos történés, eredmény könnyen válhat hírré. A legnagyobb valószínűséggel pont az várható, hogy a közönség érdekeit (biztonság, egészség, stb.) nem csupán érintő, hanem veszélyeztető újdonság akár a breaking news szintű nyomatékositásig is eljuthat, mikéntebben az esetben is történt.

8. **Az elitnemzetek érintettsége:** a gazdaságilag, politikailag, katonailag erős nemzetekre vonatkozó események, illetve a földrajzilag és/vagy történelmileg közeli nemzetekre vonatkozó események magas hírértékkel bírnak.
  - A külföldi kutatásokról szóló hazai beszámolók túlsúlya szinte azt az érzetet kelti, hogy Magyarországon nem történik semmi érdemleges a tudomány berkein belül... Előbb tudjuk meg, hogy „a kacsacsőrű emlős szereti, ha csiklandozzák” (Index.hu 2013), mint hogy hogyan áll a tűzok fajmentő programja a Hortobágyon. A Covid19-világjárvány kapcsán azonban az amerikai (USA) vagy francia, német orvostudományi kutatások, beszámolók mellett megnövekedett a magyar kutatásokról, főleg a hazai gyógyító célú kutatásokról szóló beszámolók száma is, de a pusztán tudományos eredmények helyett azok gyakorlati alkalmazását emelte ki a média. (Példák: L, M.)
9. **Elitszemélyek érintettsége:** A hatalommal bíró, befolyásos, bármilyen okból prominens emberekkel kapcsolatos események magas hírértékkel bírnak.
  - A tudományban elitszemélyeknek manapság talán csak a Nobel-díjasok, számítanak de az ő ismertségük is erősen csökken, legjobb esetben arra szoktak emlékezni, hogy milyen eljárásért, felfedezésért kapták a díjat. A Covid19-világjárvány kapcsán elitszemélyként főleg politikusok, illetve sztársportolók, művészek voltak említve, mint példa arra, hogy valaki jól van, esetleg megbetegedett, önkéntes karanténba vonult, stb. A vegyes felhozatal a média hírfolyamában inkább csak kiegyenlítő illusztrációként szolgált (ld. 12. pont), hiszen nagy horderejű gondolatot, bizonytalanság-csökkentő és káoszt oszlató ismeretet nem hordoztak. Nem lehet elmentni említés nélkül két elitszemély mellett, akik a média figyelmét rövidebb-hosszabb időn keresztül megragadták: az egyikük a vírus ellen traktorozást és mezőgazdasági munkát szorgalmazó fehérorosz elnök, a másik pedig az USA elnöke, aki több hírheft kijelentést is tett a járványidőszak alatt. (Példák: N, O.)

A média működésének megfelelő, gyakorlatias faktorok:

10. **Összhang, elvárás:** A média várakozásaival egybevágó történések, vagy következmények inkább hírré válnak, mint azok, melyek cáfolják a médiában már meglévő várakozásokat. Ennek az oka, hogy az újságírók már valamilyen elképzeléssel, tudósítói koncepcióval utaznak a helyszínre, hogy a történéseket milyen szemszögből szeretnék láttatni. Ha az esemény

kanyart vesz, hirtelen kell improvizálni. Nyilván könnyebb dolga van a szerkesztőségnek, ha a dolgok úgy történnek, ahogy ők arra számítottak.

- A nagy tudományos bejelentések előtt a korábban kiadott közleményekből már sejteni lehet, hogy mivel kapcsolatban milyen súlyú bejelentés jöhet. A tudományos intézetek PR csapata előzetes sajtóanyagokkal segítheti a stábok és újságírók előzetes felkészülését.
11. **Folytatólagosság:** A szerkesztőségek az egyszer már hírként definiált eseményre vissza-visszatérnek, hogy az időközben bekövetkezett változásokról közvetítsenek. A közönség már tudja miről van szó, könnyű felidézni és tovább fűzni a sztorit.
    - Tudományos hírek esetén nagyon ritka ez a faktor, a tudományos hírek általában egyszer jelennek meg a médiában. A Covid19-világjárvány kapcsán megfigyelhető volt, hogy bizonyos gyógyszeripari kutatásokkal és alkalmazási eredményekkel ugyanakkor visszatérően is foglalkozott a hazai média, ilyen volt pl. a koronavírusos megbetegedésen sikeresen átesett betegektől vett vérplazma használata, melyet elsőként az USA több klinikáján, majd a világban több mint 100 helyen, hazánkban is alkalmaztak. (Példák: P, Q.)
  12. **Változatosság:** A szerkesztőségek a hírműsorok kiegyensúlyozottságára is figyelnek, leggyakrabban a kemény hírek-puha hírek, külföldi hírek-belföldi hírek relációkat tartják szem előtt. Ennek megfelelően az adott napi új események versenyeznek. Ha egy hír hozzájárul a napi összhírkép kiegyenlítéséhez és sokszínűségéhez, bekerül.
    - Korábban a tudományos hírek nagyon gyakran a puha hírek kategóriában számíthattak sikerre, egy-egy kis színes történetként, érdekes kuriózumként jutottak be tipikusan a televíziós hírműsorokba. A Covid19-világjárványban a járvánnyal kapcsolatos tudományos hírek azonban kemény hírek számítottak és nem lazításként, hanem fő közleményként kezelték őket.

3.2 A HARCUP–O’NEILL-FÉLE HÍRÉRTÉKFAKTOROK ÉS A TUDOMÁNYOS ESEMÉNYEK KAPCSOLÓDÁSI PONTJAI

A Harcup és O’Neill szerzőpáros által 2001-ben és 2017-ben hozzáadott összesen 9 hírfaktor a jelenlegi, online platformokkal kibővített médiakörnyezetre vonatkozóan ad további támpontokat a hírszerkesztőknek.

1. **Celebritás:** a közönség kategóriáján belül található személyesség faktora is utal erre a jelenségre. Azonban 1965 óta jelentős mértékben megnőtt a média iparágban foglalkoztatott celeb személyek száma és médiagazdasági jelentősége, ezzel együtt a felénk irányuló érdeklődés is. Az öngerjesztő, de a média által vezérelt folyamat kitermelte azokat a személyeket,

akik szerepeltetése a csatorna számára közönségfigyelmet és nézőszámot, kattintásszámot generál.

- A tudóstársadalom tagjai nehezen illeszthetők ebbe a kategóriába, talán nem járok messze az igazságtól, ha feltételezem, hogy többségük kikérné magának ha celebnek titulálnák, hiszen annak a negatív tartalmú jelentés-árnyalataival nem tud azonosulni. Mindez azonban nem zárja ki, hogy néhány tudományos karriert is befutott személy a képernyőkön keresztül is meghatározó médiaszemélyiséggé nője ki magát: ők a hírmagyarázatok és a tudománynépszerűsítés területén tudnak a legtöbb hozzáadott értéket teremteni. Ami miatt nem sorolom őket a celeb kategóriába az az, hogy szinte kivétel nélkül csak a szakmai életük tárul fel a médiában, míg a magánéletük rejtve marad. A celebek esetében a magánélet mindig médiaérdeklődésre tart számot, az abba való betekintést részben maguk is generálják, pl. a közösségi média felületeire posztolt tartalmakkal, ahogy az a járványidőszakban is megfigyelhető volt hiszen szinte kétségbeesett küzdelmet folytattak a karanténidőszakban, hogy ne essenek ki a sodrásból. (Példák: R, S.)
- 2. **Exkluzivitás:** Az információgazdagság és a hozzáférhetőség érzete új kiválósági kritériumot hozott. Az *első közlés, a csak nálunk elérhető, csak nekünk nyilatkozik* minősítések korábban is fontosak voltak, de az online médiatérben már az számít különlegesnek, ha valami nincs mindenhol fent, hanem csak válogatott „legjobb” helyeken érhető el.
- Ide tartoznak azok a hírek is, melynek alapját a szerkesztőség oknyomozó újságírói eszközökkel, interjúkkal, dokumentum elemzéssel, saját kérdőíves vagy személyes lekérdezéses módon teremtette elő. A hazai médiában is jelentek meg olyan írások, melyek a Covid19-járvány kapcsán szerkesztőségi kutatómunka eredményeként jöttek létre. (Példa: T.)
- 3. **Szórakoztató és /vagy humoros jelleg:** Az online média jelentős részét teszik ki a vicces tartalmak, a tudományos hírek esetében a bonyolult folyamatok szórakoztató módon leegyszerűsített és bemutatott verziói is ide tartoznak.
- A Györfi Pálról, az Országos Mentőszolgálat szóvivőjéről készült mémeken kívül példaként a Zállatorvos néven a youtube-on is karriert befutó Dr. Simanovszky Zoltán videóit sorolnám ide, melyek közül a legfrissebb a házikedvencek és a Covid19 kapcsolatáról szól. (Példák: U, V.)
- 4. **Jó hír, pozitív felhang:** A közösségi média felületein továbbosított hírek vizsgálatakor derült ki, hogy a jó hírt gyakrabban küldik tovább az egyének ismerőseiknek, mint a rosszat (Tierney 2013). A cikkben Jonah Berger, a Pennsylvania Egyetem szociálpszichológusa arról számol be, hogy a negatív híreket a tömegmédiá arra használja, hogy magával ragadja az emberek figyelmét, de azzal már nem törődik, hogy a szörnyű képsorok milyen érzelmi reakciót váltanak ki a közönségből. Éppen ezt veszik figyelembe viszont az emberek, mikor nem a legrosszabb híreket osztják

meg ismerőseikkel, hiszen senki sem akar rossz érzéseket kelteni társai-
ban.

- A Covid19-világjárvány kapcsán különböző pozitív események is beke-
rültek a kormányzati kommunikációba és a hírfolyamba (pl. az orvosi esz-
közbeszerzések, az egészségügyi intézmények helytállása, a politikusok
megjelenése a terepen), a gondoskodó állam képét mutatva, ezek a tömeg-
kommunikációs csatornák hírkínálatában is megjelentek, a csatorna poli-
tikai nézőpontjához mérten hol pozitív hírként, hol kritikával illetve.
- 5. **Szerkesztőségi tematikába, napirendbe illeszthető:** Ha egy esemény jól
köthető egy másik, aznap már feldolgozott témához, egy trendi jelenség-
hez, könnyebben válik hírré.
  - A Covid19-világjárvány kapcsán folytatódott ez a gyakorlat, több esetben
az operatív törzs sajtótájékoztatóján elhangzott vagy éppen ott kimaradt
témák és megválaszolatlan kérdések kapcsán csatoltak be elkészített anya-
gokat.
- 6. **Konfliktus:** Nem kell feltétlenül csak a háborús eseményekre gondolni,
az ellentmondások, a nézőpontok és az érvek ütközése, a sztrájkok és tün-
tetések megjelenítése is ehhez a kategóriához tartozik.
  - A Covid19-világjárvány kapcsán hazánkban a politikai táborok közötti né-
zőpontok különbözőségét főként a parlamenti munka képeivel alátá-
masztva közvetítették a csatornák, míg klasszikus értelemben az érvek
csatájára nem láthattunk példát, a konfliktusok ábrázolása napi szinten
foglalkoztatta a hírszerkesztőket.
- 7. **Drámaiság:** Azok az események, melyek rossz hírként is eladhatók lenn-
ének, ha nem történik meg a szerencsés kimenetelű befejezést, mint pl. a
sikeres szabadulások, megmenekülés szorult helyzetből, szörnyű baleset
túlélése, magukban hordozzák a drámaiság minden jegyét. Hasonló mó-
don a bírósági tárgyalások, bűncselekmények hátterének ábrázolása is
ebbe a kategóriába tartozik.
  - A Covid19-világjárvány kapcsán a háborús eseményekhez, az ostromállá-
pothoz, a bezártsághoz hasonlítható a karanténállapot és a kijárási korlá-
tozásként megélt helyzet. Ezen szokatlan körülmények között történő,
többnyire pozitív események ragadták meg a média figyelmét: mint pl. az
erkélykoncertek, a vastaps az egészségügyi dolgozókért, a közös tornázá-
sok az erkélyeken és a tetőkön, a lakása erkélyéről zenét közvetítő DJ,
akinek a háza előtt táncoló tömeget a rendőrség szólította fel a távolság-
tartásra, vagy az a taxis, aki ingyen 12 órát autózott, hogy egy olasz diákot
hazavigyen Spanyolországból. (Példák: W, X.)
- 8. **Audiovizuális megjelenítés:** Ahogy a közösségi médiát is uralják a ké-
pek, és ahogy az online médiaplatformok teret nyertek a médiafogyasztás-
ban, a képek felértékelődtek. Ma már evidencia, hogy azok a történetek
kerülnek be a hírekbe, melyekhez megrázó vagy különleges fotó, a figyel-
met megragadó videó tartozik.

- A tudományok művelői számára is fontos tudatosítani, hogy a tudományos tevékenység képekkel történő ábrázolása ma már megkerülhetetlen. A szerkesztőségek mindenképpen fognak illusztrációt illeszteni a cikkhez, ha más nincs akkor valamelyik ingyenes fotótárból választva egy többékevésbé megfelelő, de sablonos képet. Ennél még az amatőr által készített, de valóban a kutatócsoportot vagy munkáját, vagy eredményét rögzítő felvétel is hitelesebbnek tűnik. A szerkesztőségek azonban nagyon ritkán dolgoznak kutatócsoportoktól direktben kapott képekkel. A Covid19-világjárvány kapcsán a legtöbb illusztráció a pixabay-ról vagy a shutterstock-ról származik, az előbbinél 2773 ingyenes képet, az utóbbinál pedig 969.120 ingyenes képet és videót lehet találni a Covid19 témára keresve. (Példák: Y, Z.)
- 9. **Megoszthatóság a közösségi média felületein:** A tömegkommunikációs csatornák magasan értékelik azokat az eseményeket, melyhez kapcsoltan erős socialmedia-tevékenység várható, megosztások, kommentek és viták a Facebook vagy a Twitter csatornákon.
- Egy kutatóintézet pár éve 50 amerikai online tartalomszolgáltatót vizsgálva megállapította, hogy a felhasználók leggyakrabban éppen a tudományos híreket osztják meg ismerőseikkel. Számolták a visszaklikkeléseket is, azaz, hogy a fogadó fél megnyitotta-e a kapott linket, belenézett-e abba, amit számára küldtek. Ebből a mérésből az derült ki, hogy a visszaklikkelések tekintetében a tudományhoz illeszthető témák a futottak még kategóriába tartoznak, a hatodik legrosszabb eredményt érték el a 24 vizsgált téma közül (Yarrow 2013).

4. A TUDOMÁNYOS HÍREK ÉLETESÉLYE A MÉDIÁBAN

A tudományos hírek estében fennáll egy nagyon is esélyrontó állapot, melyet itt szeretnék röviden bemutatni. A tudományos hírek fő megjelenési helye a szerzői blogokon kívül (melyet jobbára csak a szakmai közönség ismer), a szakmai tudományos kiadvány, itt található az a publikáció, mely alapjául szolgálhatna az újságírói munkának. Az egyik nehézséget a publikáció nyelve okozza. Tegyük fel, hogy bár az írás magyarul van, de olyan szaknyelvi apparátussal működik, hogy az újságírók egy része nehezen vagy egyáltalán nem tudja megérteni. Ennél hatványozottan bonyolultabb a helyzet idegen nyelvű forrásmunka esetén. A másik probléma az újságírók képzésében gyökerezik: a többnyire bölcsész területen tanult média szakemberek sok esetben nehezen boldogulnak a kutatómódszertani eljárások, grafikonok, ábrák, statisztikai táblázatok és eljárások értelmezésével, melyek egyébként a nem kimondottan bölcsész vagy társadalomelméleti munkák kivételével velejárói a szakmai publikációknak. Ha az újságíró legalább alapszinten nem jártas a publikáció szakterületén, nehezen tudja megfelelően értelmezni a

tudományos publikációkat. Mindezen nehézségek azt eredményezik, hogy a tudományos hírek tipikusan nem első forrásból kerülnek be a médiába, hanem már egy másik média által feldolgozva. Többnyire csak a kiinduló cikk szerzője olvasta és kivonatolta az eredeti publikációt, az ő felkészültségén múlik, hogy a többi médiában mi fog megjelenni, hiszen nagyon jellemző az információ átvétele, másolása, és a láncolatban az információ ferdülése, elvesztése is benne van (Hammer 2006).

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Összefoglaló helyzetjelentésként jelenleg az látszik, hogy megfordulóban van az a trend, hogy a tudományos hírek a magyar média számos területén teret veszítenek. A Covid19-világjárvány kapcsán az első három hónap tapasztalatai alapján nagyobb számban jelentek meg tudományos tartalmak. A közönség kevésbé fogékony része is figyelemmel fordult e témák felé.

Mindez reménykeltő jövőt sejtet. A tudományos kutatóintézményeknek, műhelyeknek és a felsőoktatási intézményeknek is fel kell ismerniük, hogy az információs társadalmakban, ami nem látszik a médiában, az nincs is. A közpénzt felhasználó intézmények elemi érdeke, hogy társadalmi értéküket, „hasznukat” a legszélesebb körben elérhetővé és érthetővé tegyék, ettől támogatásuk és létük függhet. A külföldi tudományos kutatóintézetek gyakorlatához hasonlóan ki kell alakítani a tudományos tevékenységet népszerűsítő és bemutató tudományos PR tevékenységet, ehhez szemléletváltásra, infrastrukturális fejlesztésekre és kommunikációs szakemberekre egyaránt szükség van. Néhány hazai egyetem estében ez a vonal elindult, és a Covid19-világjárvány kapcsán erősödni látszik. Egyre több helyen jelennek meg az egyetemi szakemberek, akár közvetlenül, akár közvetve kapcsolódik a tevékenységük a járványhoz és annak következményeihez, kutatásaik most érdekesekek, várakozással fordul feléjük nemcsak a szakmai, hanem a tágabb közönség is.

2020. június 12.

IRODALOMJEGYZÉK

- A kacsacsőrű emlős szereti, ha csiklandozzák.* 2013. https://index.hu/tudomany/2013/10/22/a_kacsacsoru_emlos_szereti_ha_csiklandozzak/ [Letöltve: 2020. 06.05.]
- Galtung, J. – Ruge, M. H. 1965. The Structure of Foreign News. The Presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers, *Journal of Peace Research*. 1965(2): 64-90.
- Gordon, J. – Rowinsky, P. – Stewart, G. (eds.) 2013. *Br(e)aking the News. Journalism, Politics and New Media*. Bern: Peter Lang.

- Griffin, E. 2001. *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Budapest: Harmat Kiadó.
- Hammer F. 2006. A veszély archeológiája. A számítógép és a gyerekek esete. *Médiakutató*. 2006. ősz
https://mediakutato.hu/cikk/2006_03_osz/02_szamitogep_gyerekek
- Harcup, T. – O’Neill D. 2001. What is news? Galtung and Ruge Revisited. *Journalism Studies*. 2(2): 261-280.
- Harcup, T. – O’Neill D. 2017. What is news? News values revisited (again). *Journalism Studies*. 18(12): 1470-1488.
- Kormányhatározat 2020. 1012/2020. (I.31.) *Kormányhatározat a Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért felelős Operatív Törzs felállításáról*. Magyarország. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1012.KOR> [Letöltve: 2020. 06.05]
- Operatív Törzs: Nem kell oknyomozni, csak hitelesen tájékoztatni*. Elérhető: <https://mfor.hu/cikkek/makro/opeativ-torzs-nem-kell-oknyomozni-csak-hitelesen-tajekoztatni.html> [Letöltve: 2020. 06. 11.]
- Simanovszky, Z. 2020. *A kutya, a macska és a Covid-19*. Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=JVTWMWiEyHk> [Letöltve: 2020. 06. 10.]
- Tierney, J. 2013. Good news beats bad on social networks. *The New York Times*. 2013. 03. 18. http://www.nytimes.com/2013/03/19/science/good-news-spreads-faster-on-twitter-and-facebook.html?_r=0 [Letöltve: 2014. 01. 06]
- Yarow, J. 2013. *The difference between what you share and what people want to read*. <http://www.businessinsider.com/chart-of-the-day-the-difference-between-what-you-share-and-what-people-want-to-read-2013-3> [Letöltve: 2014. 01. 06.]

A tanulmányban említett példák online elérhetősége:

(utolsó letöltés minden esetben: 2020. június 12.)

- A: https://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/koronavirus_uj_hatasos_gyogyszer_talaltak.706812.html
- B: <https://liner.hu/ujabb-igeretes-koronavirus-gyogymod-emberi-kiserleti-szakasza-kezdodik-meg/>
- C: <https://www.magyarhirlap.hu/kronika/20200423-a-koronavirus-eredete-a-vuhani-labor-es-mas-elmeletek>
- D: https://hvg.hu/vilag/20200503_Pompeo_komoly_bizonyitekok_vannak_hogy_egy_vuhani_laborbol_ered_a_koronavirus
- E: <https://www.urbanlegends.hu/2020/01/koronavirus-alhitek-kontek-kamukepek-hoaxok/>
- F: https://hvg.hu/elet/20200318_Felepult_a_masodik_103_eves_no_is_a_koronavirusfertozesbol
- G: https://www.hazipatika.com/napi_egeszseg/fertozo_betegsegek/cikkek/koronavirus_felepult_egy_113_eves_spanyol_no/20200513124240
- H: <https://mult-kor.hu/felepult-a-koronavirus-fertozesbol-egy-szazeves-egykori-partizanlengyelorszagban-20200428>

I: <http://www.borsonline.hu/aktualis/100-eves-magyart-gyogyitottak-ki-a-koronavirus-bol/200561>

J: <https://g7.hu/elet/20200324/magyar-kutato-tette-le-a-keszulo-koronavirus-vaksinak-alapjait/>

K: <https://www.youtube.com/watch?v=FGTBoqapRBQ>

L: https://mta.hu/tudomany_hirei/mit-tesz-a-koronavirus-az-aggyal-magyar-kutatok-uj-kezelesi-modszereket-keresnek-110639

M: <https://magyarnarancs.hu/feketelyuk/a-debreceni-egyetem-rektora-szerint-megtalaltak-a-koronavirus-elleni-csodaszert-a-furmint-szolo-hejaban-van-129484>

N: <https://24.hu/kulfold/2020/03/25/koronavirus-oroszorszag-belarusz/>

O: <https://www.nbcnews.com/politics/donald-trump/trump-suggests-injection-disinfectant-beat-coronavirus-clean-lungs-n1191216>

P: <https://hu.euronews.com/2020/04/30/jarvany-igeretes-gyogyszer-kiserletek>

Q: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200504/koronavirus-mar-eleteket-mentett-magyarorszagon-ket-terapia-429816>

R: <http://www.borsonline.hu/celeb/a-sztarok-is-csak-emberek-jake-gyllenhaal-is-meg-orul-a-kovaszert-nezze-meg-milyen-kenyeret-sutott/198776>

S: <https://www.evamagazin.hu/galeria/20600/210414>

T: <https://168ora.hu/itthon/nem-egeszsegugyi-felhasznalas-kinai-szallitmany-184758>

U: <https://femina.hu/egeszseg/gyorfi-pal-memek/>

V: <https://www.youtube.com/watch?v=JVTWMWiEyHk>

W: <https://24.hu/kulfold/2020/03/16/koronavirus-spanyolorszag-olaszorszag-karanten/>

X: <https://www.travelo.hu/tavol/20200422-spanyolorszag-bilbao-taxisofor-olasz-diak-in-gyen-hazaut.html>

Y: <https://pixabay.com/hu/images/search/covid-19/>

Z: <https://www.shutterstock.com/hu/search/covid-19>

TANÍTVÁ TANULÁS

DIGITÁLIS KOMPETENCIA ÉS ONLINE JELENLÉT MÉRÉSE AZ EGYETEMI HALLGATÓK KÖRÉBEN

BAK GERDA – KŐVÁRI EDIT

MEASURING DIGITAL KNOWLEDGE AND ONLINE SOCIAL PRESENCE AMONG UNIVERSITY STUDENTS

Our everyday lives are completely intertwined with digital technology as a result of which our way of life is also changing. However, understanding rapidly evolving digital tools requires increasingly intensive knowledge and skills. The central role of technology in our lives has been further amplified by the current COVID-19 pandemic. Everyday activities such as work, education, or entertainment, have moved into the online space, which has caused many challenges and difficulties. In a new digital and home environment, students and their teachers had to find the right way to teach and learn and adapt to quarantine, which was not always an easy task to deal with.

In our present questionnaire research, we sought to answer the level of digital skills students have and how they value their online social presence.

1. BEVEZETÉS

A 21. században a digitális eszközök használata mindennaposnak mondható, használatukhoz pedig elengedhetetlen a digitális tudás, mely szükségessége a munkavállalókkal szembeni elvárások terén is megnyilvánul. Napjaink munkavállalói csak akkor lehetnek sikeresek, ha a gyorsan változó világhoz és a technológiai kihívásokhoz alkalmazkodni tudnak (Juhász – Czeglédi 2020). Gazdasági aspektusból is kiemelkedő fontosságúnak tekinthető a digitális kompetencia (DQ) megléte, ezt mi sem bizonyítja jobban, mint a Cisco, Intel és Microsoft hármásának összefogása (Assessing and Teaching 21st Century Skills, ATCS21), amelynek célja a digitalizációnak megfelelő oktatási rendszer kialakítása (Intel 2009).

A digitális kompetenciák terén számos kifejezéssel találkozhatunk, melyek alatt a szerzők ugyanazt a jelenséget, vagy megközelítőleg hasonlót értenek. Az eltérő megnevezések és definíciók mögött számos ok áll, melyek visszavezethetők a kutatók által képviselt tudományterületre, illetve a digitális kompetencia tartalmára. Ebből kifolyólag a digitális kompetenciára vonatkozóan a szakirodalomban a következő kifejezésekkel találkozhatunk: IKT-műveltség, digitális írástudás, számítógépes műveltség vagy akár médiaműveltség (Bak 2020).

A digitális tudás az elmúlt néhány hónapban még inkább felértékelődött az aktuális Covid19-világjárvány következtében, hiszen radikális változást hozott a mindennapokban, legyen szó munkáról, szórakozásról vagy tanulásról. A korlátozások következtében a személyes oktatást felváltotta az online oktatás, az átállás az oktatók, a diákok és a szülők részéről is komoly erőfeszítéseket igényel(t) (Thékes 2020).

2. IRODALMI HÁTTÉR

Társadalmunkra a gyors fejlődés jellemző. A számítógépek és az internet szinte mindenki számára elérhetővé váltak a fejlett országokban (Statista 2019a; Statista 2020), a fejlett országokban átlagosan a lakosság 76% rendelkezik okostelefonnal (Statista 2019b). Ezek az eszközök és technológiák a mindennapi élet meghatározó részévé váltak (Janssen et al. 2013). A digitalizáció számos munkahely és munkakör változásához vezetett, a munkahelyek megszűntek és újak jöttek létre (World Bank 2013). Ennek eredményeként az embereknek sok új és ismeretlen eszköz működését és működtetését kellett elsajátítaniuk. Ezek az újonnan szinte nélkülözhetetlen készségek, képességek és ismeretek a technológiai innováció révén egyre növekvő mértékben az alapvető készségek részévé válnak (Ilomäki et al. 2016). A szakirodalom ezeket a készségeket, képességeket és tudást digitális kompetenciának (DQ) nevezi. A DQ alapvető szerepét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy az Európai Parlament és Tanács az egész életen át tartó tanulás nyolc kulcskompetenciája közé emelte, illetve keretrendszert dolgoztak ki a digitális kompetenciák elsajátítására minden állampolgár számára (European Community 2007). A digitális kompetencia első keretét 2016-ban hozták létre, és egy évvel később, 2017-ben felülvizsgálták (Vuorikai et al. 2016; Carretero 2017). A keretrendszerre azért volt szükség, mert a digitális technológia életünk sok területét befolyásolja, legyen az munka, szórakozás (Janssen et al. 2013) vagy akár hétvégi vásárlás (Brecko – Ferrari 2016).

A digitális kompetencia és a technológia közötti kapcsolat nyilvánvaló, ám a jelenség tartalma és megfogalmazása kevésbé egyértelmű. Ez többek között arra vezethető vissza, hogy a téma kutatói számos különféle szempontból megvizsgálják a jelenséget, és tartalmi szempontból is sok különbséget találnak (Gallardo-Echenique et al. 2015). A digitális kompetenciával összefüggésben érdemes megemlíteni a digitális írástudást, a számítógépes írástudást vagy a médiaműveltséget, amelyek egyes szerzők szerint ugyanazt a jelenséget fedik le (Calvani et al. 2008), mások szerint az említett kifejezések a digitális kompetencia különböző aspektusai (Covello – Lei 2010).

Jelen kutatás során megvizsgáltuk a digitális kompetencia dimenzióit, mivel ebben a tekintetben nagyobb hasonlóságokat találhatunk a szakirodalomban található DQ modellek részeiben. A digitális kompetenciák meglétét és értékelését a Covid19-vírus jelenlegi helyzete is igazolja, mivel sok iskola bezárta a kapuit és

az oktatás online zajlott. Ez az új körülmény szokatlan, új és potenciálisan kihívást jelentő helyzetet teremtett a többség számára.

A Covid19-vírus által előidézett változások igazolják az online társas jelenlétet, amely kutatásunk további pillére, és kifejezetten az úgynevezett számítógépes kommunikációval kapcsolatos (Kang et al. 2007). Esetünkben az online környezetben történő tanulást társas jelenléttel mérjük.

Az online oktatás rendkívül népszerű, rugalmassága és személyre szabhatósága (Allen – Seaman 2016), valamint az internet elterjedtsége miatt (Horzum 2017). Az e-tanulási rendszerek népszerűségén túl azonban szem előtt kell tartani, hogy az online tanulásban alkalmazott rendszerek megvalósítása kihívást jelent, mert az e-tanulási rendszerek fejlesztése költséges, időigényes és hatékonyabb, mint a többi rendszer (Bloom 2003). A társas jelenlét azzal függ össze, hogy az egyének milyen mértékben értékelik az online kommunikációt „valósnak” (de Bruyn 2004). Az online tanfolyamok résztvevőinek társas jelenlétének mértéke változik, attól függően, hogy milyen mértékben vesznek aktívan részt online képzésben, és mennyit mutatnak magukból a társaik felé (Christopherson 2007).

A társas jelenlét fontos tényező az online tanulási tapasztalatokban (Cobb 2009; Shin 2003), mivel lehetővé teszi az egyén számára, hogy társadalmilag és érzelmileg online is tagja legyen egy közösségnek (Garrison et al. 1999). Az online tanulással való elégedettséget azonban nagyban befolyásolja, hogy a digitális térben tanulók hogyan érzékelik online jelenlétüket (Richardson – Swan 2003; Tu 2000; Gunawardena et al. 1997).

Számos tanulmány vizsgálta az én-hatékonyság és a számítógép-használat, valamint a számítógépes magatartás közötti kapcsolatot, kutatásaik pedig kapcsolatot találtak az én-hatékonyság, a számítógépes kurzusokon való részvétel és a kurzusok teljesítése között (Gist et al. 1989; Webster – Martocchio 1992; Pásztor 2020). Jelen kutatásunkat a korábbi eredmények, valamint a vírushelyzet által létrehozott online oktatás és körülmények alapján kezdtük meg.

3. MÓDSZEREK

3.1 MINTA ÉS ELJÁRÁS

Az empirikus kutatás célja a digitális készségek vizsgálata és az online oktatás megismerése a Covid19-vírus okozta helyzet eredményeként. A Pannon Egyetem hallgatóinak bevonásával végzett kérdőíves felmérés azt a célt szolgálta, hogy megismerje a hallgatók digitális kompetenciáit, érzéseiket és tapasztalataikat az online tanulás során. A felmérést egy kérdőív felhasználásával végeztük, amelyet 2020. május 6-25. között került megosztására, valamint a mintagyűjtés hólabda módszerrel történt. A kérdőív három részből állt, a demográfiai kérdések mellett az Internetes Képességek Skála (Internet Skill Scale – ISS) (Deursen et al. 2016) és az Online Társas Jelenlét Kérdőív (Online Social Presence Questionnaire

– OSPQ) segítségével (Sung – Mayer 2012). A kutatás további célja, hogy a két kérdőívet magyarul validáljuk a további PhD disszertáció kutatásához.

Az Internetes Képességek Skála (IKS) kérdőív 35 kérdést tartalmaz (3 fordított kódolású), amelyek a digitális képességek mértékét vizsgálják. A kitöltőknek 5 fokú Likert skálán kellett jelölniük az állításokkal való egyetértésüket vagy egyet nem értésüket (1 = egyáltalán nem értek egyet, 5 = teljesen egyetértek).

Az Online Társas Jelenlét Kérdőív (OTJK) 19 állítást tartalmaz. Ez a rész azt hivatott mérni, hogy az egyén mennyire érzi magát az online közeg részének. A válaszadóknak itt is 5 Likert skálán kellett jelölniük válaszaikat, amelyen 1 = határozottan nem ért egyet, 5 = határozottan egyetértenek. Az előbbi IKS kérdőívhez hasonlóan itt is volt egy hatodik opció, ha a válaszadók nem tudják meghatározni, mennyire tartják igaznak magukra nézve az adott állítást.

4. EREDMÉNYEK

A kérdőívet 105 fő töltötte ki (27 férfi és 78 nő), életkorukat tekintve 19-30 év közöttiek. A válaszadók átlagéletkora 24,419 év (SD = 4,145), a kutatás sem országosan, sem a Pannon Egyetemre nézve nem tekinthető reprezentatívnak.

Kutatásunk elején 2 kutatási kérdésre kerestünk választ, amelyeket és a hozzájuk tartozó feltételezéseket az 1. táblázatban mutatjuk be.

	Kutatási kérdés	Feltételezés
1.	A hallgatók hogyan értékelik az online társas jelenlétüket?	A hallgatók magas átlagot érnek el az OTJK részen.
2.	Milyen szintű digitális tudással rendelkeznek a hallgatók?	A hallgatók digitális tudásának szintje magas.

1. táblázat. Kutatási kérdések és a hozzájuk tartozó feltételezések.

K1: A hallgatók hogyan értékelik az online társadalmi jelenlétüket?

A kérdés megválaszolásához létre kellett hoznunk egy összpontszámot az adott kérdőív kérdéseire, a kérdőív Cronbach $\alpha = 0,936$, mivel ilyen magas, így képezhettünk egy összpontszámot. Az OTJK-ra elérhető pontok 0-95 között helyezkednek el, a válaszadók átlagosan 73,942 pontot értek el (SD = 19,244).

Mint az a 2. táblázatból is látható is, a hallgatók átlagosan egész magas pontszámúra (73,94) értékelték az online társas jelenlétüket.

Online Társas Jelenlét Kérdőív			
Faktor	Itemek száma	Átlag	Szórás
Társas tisztelet	5	20,638	5,844
Társas megosztás	5	19,847	5,601
Nyitott gondolkodás	3	12,095	3,95
Társas identitás	4	14,181	4,964
Meghittség	2	7,181	2,389
Összesen	19	73,942	

2. táblázat. A kitöltők OTJK faktoronkénti átlag pontszáma és szórása.

Forrás: Saját szerkesztés.

K2: Milyen szintű digitális tudással rendelkeznek a hallgatók?

A kérdés megválaszolásához létre kellett hoznunk egy összpontszámot az adott kérdőív kérdéseire, a kérdőív Cronbach $\alpha = 0,712$, mivel itt is magas az α értéke, így itt is képezhettünk összpontszámot. Az IKS-re maximálisan elérhető pont 175, a pontok átlagát tekintve 134,27 pontot értek el ($SD = 9,945$) a kitöltők.

Mint az 3. táblázatból is látható is, a hallgatók átlagosan viszonylag magas pontszámúra értékelték a digitális tudásukat, hiszen a megszerezhető pontok kicsit több mint háromnegyedét elérte az átlag kitöltő.

Internetes Képességek Skála			
Faktor	Itemek száma	Átlag	Szórás
Operatív	10	48,59	1,974
Információk	8	15,543	6,203
Társas	6	28,181	3,471
Kreatív	8	28,133	7,863
Mobil	3	13,819	2,235
Összesen	35	134,27	

3. táblázat. A kitöltők IKS faktoronkénti átlag pontszáma és szórása.

Forrás: Saját szerkesztés.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen kutatásunk feltáró jellegű volt, melynek célja a hallgatók digitális kompetenciájának és az online tanulás során tapasztalt jelenlétük felmérése volt, továbbá az alkalmazott kérdőív részek tesztelése magyar nyelven. Mind a két kérdőív magyar nyelvű verziójáról összességében elmondható, hogy a skálák kiválóan alkalmazhatóak további kutatási célokra.

Az eredményeink alapján elmondható, hogy a mintában szereplők közepesen erős digitális kompetencia szinttel rendelkeznek. Ezt a szintet több tényező is befolyásolta, mint például az internetezéssel töltött idő mennyisége, vagy akár

az életkor. Az online társadalmi jelenlét kapcsán a válaszadók egészen magas szintet értek el, mely valószínűleg betudható egyrészt az életkori sajátosságuknak, és rugalmasságuknak, azonban ennek a bizonyítása további kutatásokat igényel.

További céljaink között szerepel a skálák kiterjesztése nagyobb mintára, mind egyetemi szinten, mind életkort tekintve, valamint összefüggés vizsgálatok elvégzése a digitális tudás és online társas jelenlét között. Azáltal az egyes korcsoportokat jellemző sajátosságokat is azonosítani tudnánk, valamint a Covid19-világjárvány lecsengése után is érdemesnek gondoljuk a kutatás megismétlését.

2020. június 15.

IRODALOMJEGYZÉK

- Allen, I. E. – Seaman, J. 2016. *Online Report Card: Tracking Online Education in the United States*. Massachusetts: Babson Survey Research Group.
- Bak G. 2020. *Digitális kompetencia: új trend vagy szükséges tudás?* In *Conference Proceedings of VI. Winter Conference of Economics PhD Students and Researchers*. (In Press)
- Bloom, M. 2003. *E-learning in Canada: findings from 2003 e-survey: top line findings from a survey of the Conference Board of Canada's customers on current e-learning practices: a special report*. Ontario: Conference Board of Canada.
- Brečko, B. – Ferrari, A. 2016. *The Digital Competence Framework for Consumers*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Calvani, A. et al. 2008. Models and instruments for assessing digital competence at school. *Journal of E-learning and Knowledge Society*. 4(3): 183-193.
- Carretero, S. et al. 2017. *DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Christopherson, K. M. 2007. The positive and negative implications of anonymity in internet social interactions: “On the internet, nobody knows you’re a dog”. *Computers in Human Behavior*. 23: 3038-3056.
- Cobb, S. C. 2009. Social presence and online learning: A current view from a research perspective. *Journal of Interactive Online Learning*. 8(3): 241-254.
- Covello, S. – Lei, J. 2010. A review of digital literacy assessment instruments. Syracuse University, 1-31.
- Deursen, A. J. M. v. et al. 2016. Development and validation of the Internet Skills Scale (ISS). *Information, Communication & Society*. 19(6): 804-823.
- de Bruyn, L. L. 2004. Monitoring online communication: Can the development of convergence and social presence indicate an interactive learning environment? *Distance Education*. 25: 67–81.

- European Community. 2007. *Key competences for lifelong learning – A European framework*. Luxembourg: Publication Office for Official Publications of the European Communities.
- Gallardo-Echenique, E. E. et al. 2015. Digital competence in the knowledge society. *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching*. 11(1): 1-16.
- Garrison, D. R. et al. 1999. Critical inquiry in a text-based environment: computer conferencing in higher education. *The Internet and Higher Education*. 2(2/3): 87-105.
- Gist, M. E. et al. 1989. Effects of Alternatives Training Methods on Self-efficacy and Performance in Computer Software Training. *Journal of Applied Psychology*. 74(6): 884-891.
- Gunawardena, C. et al. 1997. Analysis of a global online debate and the development of an interaction analysis model for examining social construction of knowledge in computer conference. *Journal of Educational Computing Research*. 17(4): 397-431.
- Horzum, M. B. 2017. Interaction, structure, social presence, and satisfaction in online learning. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*. 11(3): 505-512.
- Ilomäki, L. et al. 2016. Digital competence—an emergent boundary concept for policy and educational research. *Education and Information Technologies*. 21(3): 655-679.
- Intel. 2009. *Cisco, Intel and Microsoft lead Collaboration to improve Global Education Assessments*. <https://newsroom.intel.com/news-releases/cisco-intel-and-microsoft-lead-collaboration-to-improve-global-education-assessments/#gs.7ta647> [Letöltve: 2017.03.02.]
- Janssen, J. et al. 2013. Experts' views on digital competence: Commonalities and differences. *Computers & Education*. 68: 473-481.
- Juhász T. – Czeglédi C. 2020. *A nők digitális kompetenciája*. In Szabó K. – Kollár P. (szerk.) *Poór'70 – Egy emberöltő a menedzsmenttudomány szolgálatában*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Kiadó. 101-111.
- Kang, M. et al. 2007. *Construction and validation of a social presence scale for measuring online learners' involvement*. In *EdMedia+ Innovate Learning. Association for the Advancement of Computing in Education (AACE)*. Waynesville. 1829-1833.
- Pásztor, J. 2020. *Az érzelmi intelligencia (EQ) és az önszabályozás szerepe az online tanulásban*. 25th Multimedia in Education Conference Proceedings. (In press)
- Richardson, J. C. – Swan, K. 2003. Examining social presence in online courses in relation to students' perceived learning and satisfaction. *Journal of Asynchronous Learning Networks*. 7(1): 68-88.
- Shin, N. 2003. Transactional presence as a critical predictor of success in distance learning. *Distance Education*. 24(1): 69-86.

- Statista. 2019. *Share of households with a computer at home in developed countries from 2005 to 2019*. <https://www.statista.com/statistics/748557/developed-countries-households-with-computer/> [Letöltve: 2020.05.21.]
- Statista. 2020. *Global digital population as of April 2020*. <https://www-statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/> [Letöltve: 2020.05.21.]
- Statista. 2019. *Smartphone ownership rate by country 2018*. <https://www-statista.com/statistics/539395/smartphone-penetration-worldwide-by-country/> [Letöltve: 2020.05.21.]
- Sung, E. – Mayer, R. E. 2012. Five facets of social presence in online distance education. *Computers in Human Behavior*. 28(5): 1738-1747.
- Thékes I. 2020. *A COVID-19 vírusjárvány miatti hazai távoktatás digitális megoldásainak elemzése*. In Kozma G. (szerk.) *Fejezetek a Covid-19-es távoktatás digitális tapasztalataiból*. Szeged: Gerhardus Kiadó. 7-17.
- Tu, C. H. 2000. On-line learning migration: From social learning theory to social presence theory in CMC environment. *Journal of Network and Computer Applications*. 23(1): 27–37.
- Vuorikari, R. et al. 2016. *DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The Conceptual Reference Model*. Luxembourg: Publication Office of the European Union.
- Webster, J. – Martocchio, J. J. 1992. Microcomputer Playfulness: Development of a Measure With Workplace Implications. *MIS Quarterly*. 16(2): 201-226.
- World Bank. 2013. *ICTs are creating new jobs and making labor markets more innovative, inclusive, and global – World Bank study*. <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2013/09/10/icts-are-creating-new-jobs-and-making-labor-markets-more-innovative-inclusive-and-global-world-bank-study> [Letöltve: 2018.02.01.]

MODELLEK SZORÍTÁSÁBAN – A DIGITÁLIS KOMPETENCIA- KERETEK PRÓBATÉTELE A COVID19-JÁRVÁNY IDEJÉN

BOKOR TAMÁS

IN GRIP OF MODELS – THE TRIAL OF DIGITAL COMPETENCE FRAMEWORKS DURING THE COVID-19 PANDEMIC

According to the ideas about the development of digital public education, competences of handling IT tools (e.g. seeking, creation and handling information) lead to the readiness for digital citizenship (responsible, safe and creative participation on the online platforms). This endeavor appears both in DigComp 2.1 reference framework and in the Hungarian IKER. Beside these, many other models focus partly on the educators, partly on the students. Applicability of these models have been challenged by the digital work order introduced during the COVID-19 pandemic situation.

This paper builds upon two statements. 1.) The existing Hungarian experiences of digital work order in schools show that hierarchical models are difficult to apply to the overall community of educators, students and parents. 2.) The digital competences in models cannot be differentiated from soft skills existing apart from the digital era (e.g. empathy, patience, responsibility etc.)

In conclusion, the development of digital competencies must not be carried out by a bottom-top method. Ideally, individual development pathways for educators should support the process. Therefore, a non-hierarchic, “Dynamic DigComp” model should be elaborated.

1. BEVEZETÉS

A digitális köznevelést meghatározó elgondolások szerint a digitális eszközhasználati kompetenciák fejlesztése (információkeresés, -létrehozás, -kezelés) vezet el ahhoz, hogy a tanulók felkészültek legyenek a digitális állampolgárságra (felelős, biztonságos, alkotó részvétel). Ezt a szellemiséget tükrözi többek között az Európai Unió DigComp 2.1 modellje és a hazai IKER keretrendszer. Mellettük számos más modell is létezik (Ilomäki et al. 2016, Iordache – Mariën – Baelden 2017, Lee – So 2014), amelyek egy része a tanulókra, más része a pedagógusokra fókuszál, de ez a kettő Magyarországon a legáltalánosabban használatos. A modellek alkalmazhatóságát azonban a Covid19-járványhelyzetben bevezetett digitális köznevelési munkarend erősen próbára tette.

E tanulmány két fő állítást fogalmaz meg.

1.) A digitális köznevelési munkarend eddigi hazai tapasztalatai szerint a taxonomikus modellek nehezen alkalmazhatóak a tanulók, szülők és tanárok alkotta közösségre. Ez egyfelől a három csoport nagyon eltérő (már birtokolt) kompetenciátípusai miatt van, másfelől a kompetenciaszerzés folyamata nem lineáris és nem hierarchikus: fejlődésük során az egyének a különböző szintek között „cirkulálnak”.

2.) A digitális kompetenciamodellekben jelenlévő kompetenciák nem választhatók szét élesen olyan soft skillektől és tulajdonságoktól, amelyek a digitalizációtól függetlenül is értelmezhetők (pl. empátia, türelem, felelősség stb.). Ezt igazolja az a megfigyelés is, hogy a fenti modellek alsóbb szintjei még kézzelfogható, mérhető hard skilleket fogalmaznak meg, a felsőbb szintek és összetettebb dimenziók pedig egyre kevésbé kézzelfogható leírásokat tartalmaznak, amelyek mérési nehézségei a soft skillek világával függnek össze.

A fentiekből következik, hogy a digitális kompetenciák fejlesztését legfőképpen a pedagógusok oldalán, és nem okvetlenül „alulról felfelé” kell végezni, hanem ideális esetben egyéni fejlesztési utakkal támogatva. Másfelől kívánatos lenne a statikus modelleken felül egy „Dinamikus DigComp” modell bevezetése, amely figyelembe veszi a tanulás cirkuláris jellegét és szabályozási, intézményi, valamint infrastrukturális sajátosságokat.

2. FEJESUGRÁS A DIGITÁLIS TENGERBE

Az emberi erőforrások miniszterének 3/2020. (III. 14.) sz. határozata alapján (Emberi Erőforrások Minisztériuma 2020) Magyarországon 2020. március 16-án tantermen kívüli digitális oktatási munkarendet vezettek be a köznevelési intézményekben, amelynek fokozatos, lassú feloldása május folyamán megkezdődött, de számos eleme egészen a tanév végéig, azaz e sorok megírásáig érvényben maradt. Ez a korábban sohasem tapasztalt helyzet sok társadalmi csoportot állított kihívás elé, de közvetlenül döntően a pedagógusokat, tanulókat és szülőket érintette a kényszerű fejesugrás a digitális tengerbe.

A köznevelési intézmények és az állampolgárok között fennálló „társadalmi szerződés” peremfeltételei megváltoztak, a társadalmi nyilvánosságnak (Bokor 2013) új online terei és ezzel problémái nyíltak: jó néhány hétre megnehezült az iskolák számára, hogy szolgáltató (nevelő-oktató) funkciójukat a szokott módon lássák el. E tevékenységük eredményessége és minőségbiztosítása – főként az alacsonyabb évfolyamokon – akkor maradhatott viszonylag zökkenőmentes, ha a szülők maguk is aktívan foglalkoztak a tanulók előmenetelével. Jóllehet e tanulmánynak nem feladata részletezni, de megemlítendő, hogy ebben a felállásban az iskola és a szülő partnerségi viszonyai alapvetően változtak meg.

A mindennapi digitális oktatás a gyakorlatban intézményenként eltérő formában, nagy módszertani változatosságot mutatva valósult meg: a tömbösített, tág

határidős feladatkiadástól a napi bontásban adagolt és online beküldendő feladatokon át a virtuális, valós idejű jelenléti tanórákig, az e-mailezésre és a Voice over IP-szolgáltatásokra (VoIP) épített kommunikációtól (Skype, Viber, Zoom) az E-learning Management System (e-LMS) felületek (Moodle, Google Classroom) használatáig. Az intézményi és egyéni tanulói, pedagógus- és szülői felkészültségek eltéréseinek részletes, országos vizsgálata minden bizonnyal sok oktatáskutatónak ad még feladatot az elkövetkező hónapokban, azonban már most, az első digitális oktatási munkarendi szakasz vége felé lehetőség nyílik arra, hogy a meglévő digitális kompetenciamodellek tükrében rövid értékelést adjunk az elmúlt hetekről.

3. A DIGITÁLIS KOMPETENCIAMODELLEK EREJE ÉS GYENGESÉGE

Az ezredforduló óta több digitáliskompetencia-modell is született (Bokor – Pelle 2015), és a digitalizáció, a digitális írástudás és a digitális állampolgárság fontos kulcsszó lett a kutatásokban (Ally – Prieto-Blázquez 2014). A legáltalánosabban használt és legkevesebb kritikával illetett modell a DigComp 2.1 keretrendszer (Ferrari, European Commission és Joint Research Centre 2013), amely az Európai Unió szintjén kívánja strukturálni a digitális kompetenciák körét. Öt fő területe összesen 21 kompetenciát azonosít, ezeknek nyolc-nyolc szintje különül el egymástól, s mindegyik tartalmaz ismeret-, készség- és attitűd típusú kompetenciákat, azaz háromféle szintleíró kategóriával dolgozik.

Hazánkban az Infokommunikációs Egységes Referenciakeret (IKER) határozza meg a digitális kompetenciarendszerek leírását, igazodva a Közös Európai Referenciakerethez, amely például a nyelvtudás szintjeinek besorolásának is keretet ad. Az IKER szintén öt kompetenciaterületet ír le, amelyeknek négy-négy szintjét különíti el (Rákosi 2016). A DigComphoz képest tehát feleannyi szinten finomhangolja tehát a kompetenciák mértékét, azonban annyiban továbbgondolja az európai modellt, hogy az ismeretek, készségek és attitűdök mellett az autonómia és felelősségvállalás szintleíró kategóriáját is megjeleníti.

A fenti két alapvető keretrendszer kompetenciaterületei azonosak. Az első a DigComp 2.1 szerint az információ- és adatmenedzsment (az IKER-ben ez az „információ gyűjtése, felhasználása, tárolása” névre hallgat), a második a kommunikáció és együttműködés (a DigComp szerint „digitális, internet alapú kommunikáció”), a harmadik a digitális tartalmak (illetve ezek létrehozása), a negyedik a biztonság kérdésköre (amely az IKER-ben az ötödik helyen szerepel), végül az ötödik (az IKER-ben negyedik) a problémamegoldás (illetve gyakorlati alkalmazás).

E keretek – hasonlóan a legtöbb használatban lévő digitáliskompetencia-modellhez – taxonómikusak, egyfelől mert a magasabb szintű (sorszámú) területek megléte előfeltételezi az alacsonyabb szintűek birtoklását, másfelől mert Bloom taxonómiájának mintájára (Anderson, Krathwohl és Bloom 2000) a kompetenciák

mozgósítása hierarchikus, rendezett sorban történik. Ez lehetőséget biztosít a digitalizáció sokrétűségének differenciált bemutatására és a kompetenciaterületek közti összefüggések mélyebb feltárására, mindeközben azonban azt a képzetet erősíti, hogy a digitális eszközök használatának elsajátítása (információkeresés, kommunikációs technikák alkalmazása) logikai elsőbbséget élvez a „tartalmi” (biztonság, közösség, problémamegoldás) területekkel szemben, és hogy a készségek és jártasságok megszerzése nélkül attitűdök és autonómia (felelősség) kialakítása nem vagy csak nehezen lehetséges.

4. ODA NEKIK AZ OROSZLÁNT IS!

A hazai pedagógusképzésben szerepet játszik ugyan a digitális kompetenciák fejlesztése, azonban ennek módja és mértéke szuboptimális ahhoz, hogy a tantermen kívüli digitális oktatás kihívásaira egységesen azonnali és hatékony választ adhassanak a tanítók és a tanárok. Az egyéni digitális pedagóguskompetenciák mértéke nagy szórást mutat, ahogyan az egyes intézmények felszereltsége is. Ennélfogva a pedagógusok eltérő kompetenciákkal (ismeretekkel, készségekkel és attitűdökkel) és hasonlóan eltérő eszközpark birtokában kényszerültek a hirtelen digitális átállásra.

Bognár (2020) találó ábrázolása szerint a pedagógus digitális fejlődésének szintjei a tagadással kezdődnek, majd a rácsodálkozás („Jé, ezt így is lehet?”), később pedig a pesszimizmus következik („Nekem ez nem menne.”). A felfedezés pillanatát követően az illetőnek esélye nyílik a „Kahoot szintjére” lépni, ahol a felfedezett lehetőségek és alkalmazások használata folytán a pedagógus elkezd minden tananyagot kvízként látni, és akár jól szolgálja ez a tanítás szándékát, akár kevésbé, minden erővel azon van, hogy újonnan megszerzett tudását kamatoztathassa. Ez azután szinte törvényszerűen vezet el a cunamihoz, ahol a digitális kvízek, szabadulószoabák, videóanyagok és feladatsorok eluralkodnak, és a pedagógus elmerül a lehetőségek végtelen digitális tengerében. A ráébredést azután az az igény hozza el, hogy immár a tanuló is készíthetne valamit, ha a tanítója, tanára ennyit dolgozik – halmozzuk el tehát őket is, oda nekik az oroszlánt is! Bognár meglátása szerint a következő fokozat a kísérletezés: a kollégákkal, diákokkal, szülőkkel közösen alkotó szakember lassan digitális pedagógussá érik. Ezen az utolsó szinten kilép a tantárgyak fogságából, tudatosan köti az eszközt a célokhoz, gondolkodva alkot, tudatosan tervez és értékkel.

A fenti modell, ahogyan a DigComp 2.1, illetve az IKER, szintén taxonómiában gondolkodik, és tetten érhető benne azok tartalmi logikája: elsőséget élveznek a technikai képességek (a hogyanok), majd a felsőbb szinteken jelenik meg a nyugtalanító célkeresés, a miértek kérdésköre, mígnem a pedagógus újra eljut a hogyanok világába, ahol már nem technikai, hanem tartalmi, tananyagfejlesztési kérdéseket feszeget, kooperációban a tanítási-tanulási folyamat többi érintettjével. Mindezek mellett az öt fő kompetenciaterület fejlődése is hierarchikusan történik:

az információkeresés, a kommunikáció, a tartalomelőállítás elsajátítását követően érkezünk el a közösségi problémamegoldás képességéhez. (Igaz, ezek mellett e modellben az ötödik terület, ti. a biztonság és felelősség kérdésköre kissé a háttérben marad.)

A pedagógusok fenti élménypiramisa rávilágít néhány dilemmára, amelyekkel szisztematikus empirikus kutatások ugyan még nem foglalkoznak, de a mindennapi pedagógiai praxis megmutatja őket, és a pedagógus – szülő – gyermek kommunikációs háromszögben anekdotikus történéseként gyakorta tanulmányozhatók.

Először is, a kétely csökkenése nem mutat feltétlen korrelációt az IKT eszközök kezelési képességeinek növekedésével. Egyre kifinomultabb képességeket szerezve az egyén – legyen tanuló, pedagógus vagy szülő – újra és újra szembe-sülhet saját tudatlanságával (*docta ignorantia*), megkérdőjelezve ön maga képességeit. Ugyanígy, egy-egy új eszköz vagy módszer használatba vétele újra meg újra elrepítheti őt a cunami fázisába (pl. a Tankockák „belakása” után minden témára megkísérli felhúzni ezt a felületet, az Emaze felfedezését követően minden prezentációját e platformon állítja össze stb.). Továbbá, a ráébredés szintje nemcsak a befektetett energia pedagógus és tanulók közti aránytalanságára, hanem pl. internetbiztonsági és jogi kérdésekre is ráirányíthatja a felhasználói figyelmet. (Pl.: A Google Classroomba feltöltendő anyagoknak ki az adatkezelője? Kérhet-e a testnevelés tanár videófelvételt a gyermek mozgásáról? Adhat-e a pedagógus YouTube-videómegtekintésre épülő feladatot alsó tagozatos gyerekeknek akkor, ha Magyarországon 16 éves kor alatt a Google szolgáltatásait csak Family Link segítségével lehet használni, és ilyen módon a gyermek a YouTube-hoz legálisan nem férhet hozzá? stb.)

5. KEMÉNY KIHÍVÁSOK, PUHA KÉSZSÉGEK

A specifikus pedagógus-problémáktól visszakanyarodva a pedagógus–tanuló–szülő háromszöghöz, számos olyan készség fejlődése figyelhető meg a tantermen kívüli digitális köznevelési munkarend kapcsán, amelyek lazán, de nem teljes mértékben köthetők a digitális kompetenciamodellek fő területeihez. Az alábbiakban a legfontosabbak láthatók kiemelve.

Türelem: különböző szintű számítógépes ismeretekkel, különböző előtörténetekkel és félelmekkel érkeztek a szereplők ebbe a helyzetbe. Senkitől nem várható el gyors reakció, a húzódozás azonnali meghaladása, viszont elvárható és elvárt volt, hogy az átálláshoz szükséges egy-három hetes felkészülési idő erejéig minden érintett türelemmel legyen (Taxner 2020).

Empátia: általános iskolás gyerekek szülei sok helyen már az átállás első hetében elvárták a tanítóktól, tanároktól, hogy kiscsoportos online órákat tartsanak, miközben a pedagógusok némelyike csak néhány napja ismert meg olyan szolgáltatásokat, amelyeket korábban nem kellett használnia, és így nem is volt motivált

a megismerésükben. A többszintű szülői helytállással (munka és otthoni iskoláztatás együttesével) járó frusztráció próbára tette az empátiát, ugyanakkor hosszabb távon kiderült, hogy a szülők erősebben bele tudják élni magukat a tanárok helyzetébe. Ha úgy tetszik: a „sajátélmény” fokozta a pedagógusokkal való azonosulást. Bár magyar felmérés eddig nem készült a témában, az Osmo (2020) által publikált amerikai eredmények arról számolnak be, hogy a válaszadók 77%-a szerint magasabb fizetést érdemelnének a pedagógusok.

Míg a fenti kettő direkt módon nem köthető a digitáliskompetencia-területekhez, a kritikus válogatás már mutat némi kapcsolatot a biztonság témakörével: gazdaság- és médiakritikai érzéket egyaránt követel annak felismerése, hogy némely IT-cégek számára a mostani helyzet hatalmas lehetőség a piacszerzésre, hiszen az átmenetileg ingyen kínált szolgáltatásokat igénybe véve a felhasználók később már nehezen távolodnak el egy megszokott rendszertől. Az ingyenes megoldások kavalkádja ráirányította a figyelmet arra, hogy érdemes a már ismert és megbízható, minőségbiztosított rendszereket igénybe venni, és hogy az ingyenességnek a szoftverpiacon is sokféle ára lehet.

A következők szintén a kompetenciák körébe tartoznak, de jellemzően nem digitálisak.

Önmérséklet: bár tobzódunk az applikációkban, lehetőség nyílt azt is felismerni, hogy a multitasking (ami itt inkább multi-apping) rendkívül megterhelő. A csatornák egyidejű nyitvatartása, mint médiagyakorlat (Aczél et al. 2015: 36.) leköti a figyelmet és fárasztja a tudatot, így minél inkább sikerül racionalizálni az online csatornák használatát, annál áttekinthetőbb marad a munkaszervezés.

A minőségi idő kihasználása: a vírushelyzet megadta a befelé fordulás ajándékát, az önképzés lehetőségét, a közvetlen családtagokkal együtt töltendő időt és az egymásra figyelés fokozott igényét.

A fentiekből eredeztethető önfegyelem és rendezettség mellett említésre méltó még az autonómia és a felelősség dimenziójában a tanulási-tanítási folyamat transzparenciája, amely a digitális platformok naplózottságára vezethető vissza. Talán soha ilyen egyértelműen nem volt kimutatható, hogy pontosan mennyi időt tölt a tanár és a diák a tananyaggal, mekkora időráfordítás melyikük számára milyen eredményre vezet, és hogy azonos bemenetek esetén hogyan oszlik meg a kimeneti eredmény a tanulók körében. Mindezek támogatják a személyi és szervezeti integritást, mert követhetővé és összevethetővé teszik az egyes tantárgyakra, valamint az egyes tanulók fejlesztésére és értékelésére szánt időt és tevékenységelemeket. Végezetül, az egész csomagot átfogja az alkalmazkodás, az adaptivitás, mint alapvető tulajdonság (Taxner 2020).

6. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS ÖSSZEFOGLALÁS

Fentebb két keretrendszer mentén mutattuk be a digitális kompetenciák öt fő területét, és egy kilenclépcsős informális fejlődési modell segítségével illusztráltuk, hogy mely mozzanatok vonatkoznak a pedagógusokra. Rámutattunk továbbá a három ismertetett modell néhány kritikusi pontjára, majd részletesen ismertettük azokat a legfontosabb puha készségeket, amelyeket a digitális köznevelési munkarend egyértelműen fejlesztett, de direkt módon nem illeszkednek a keretrendszerekbe.

Az eddigi iskolai „karanténtapasztalatok” szerint e hierarchikusan építkező modellek nehezen alkalmazhatók a tanulók, szülők és tanárok együttesére. Ezek az alcsoportok igen eltérő (már birtokolt) kompetenciákkal rendelkeznek, akár a kompetenciák típusát, akár a szintjét, akár pedig a szintleíró kategóriáikat (ismeret, készség, attitűd, autonómia) tekintjük. A digitális bennszülöttek (Prensky 2001) – rugalmasabb gondolkodási sémáik és tanulási sajátosságai miatt – az információkezelés és a kreativitás kompetenciaterületén sok esetben sikeresebben érvényesülnek, mint a digitális bevándorlók, míg az utóbbi csoport az online biztonság, valamint általában a kompetenciaterületek autonómia- és felelősségkategóriái mentén mutathat kockázatmentesebb viselkedést, mint a fiatalabb korosztály. A kompetenciaterületeken zajló fejlődés továbbá jellemzően nem lineáris: fejlődésük során az egyének a különböző szintek között „cirkulálnak”, vissza-visszatérnek, mindeközben az ismeretek, készségek, attitűdök és felelősségek terén is más-más mértékű kompetenciákra tehetnek szert egyazon kompetenciaterületen belül.

A modellekben megjelenő digitális kompetenciák nem választhatók szét élesen olyan soft skilltől, amelyek a digitalizációtól függetlenül is léteznek (pl. empátia, türelem, felelősség, alkalmazkodóképesség stb.). A szakirodalomban számos olyan kompetencialista bukkan fel, amelyek vegyesen tartalmaznak általános és kifejezetten digitális készségeket, példaként ld. Kovács (2018), Llorens et al. (2013) és Llorens et al. (2019).

A modellek alsóbb szinten jól mérhető és könnyen számszerűsíthető kompetenciákat jelenítenek meg (pl. keresőmotorok ismerete, fájlkezelési ismeretek, jártasság bizonyos szoftverek funkcióinak használatában stb.), míg a felsőbb szintek és összetettebb dimenziók egyre nehezebben mérhető és számszerűsíthető kompetenciákat hordoznak (pl. keresési stratégiák finomítása, tudásintegráció a szakmai gyakorlat és ismeretek fejlesztése és mások segítése érdekében, a digitális együttműködési platformok használata a társas viselkedési szabályoknak megfelelően stb.). Így minél magasabb kompetenciaszintre kerül az egyén, annál nehezebben definiálható, hogy voltaképpen mit tud – és még az adott szintre való feljutása sem garantálja, hogy minden fő kompetenciaterületen azonos szinten képes teljesíteni.

A fentiekből és a karantén idején tapasztaltakból együttesen következik, hogy a digitális kompetenciák fejlesztését nem okvetlenül „alulról felfelé” kell végezni, hanem ideális esetben egyéni fejlesztési utakkal támogatva, azon szintleíró kategóriák mentén, amelyekben az illető fejlesztésre szorul. (Egy gyakorlott általános iskolás internethasználónak nagyobb eséllyel kell az autonómia és a felelősség szintleíró kategóriáival foglalkoznia, mint az ismereteivel és a készségeivel, míg pedagógusa ismeretek terén vélhetően erősebb fejlődést kíván, mint attitűdjei terén.) Ezenfelül és főképpen kívánatos lenne a statikus modelleken felül egy „Dinamikus DigComp” modell megalkotása, amely figyelembe veszi a tanulás fentebb részletezett cirkuláris jellegét, valamint független változóként számol a jogszabályi, intézményi és infrastrukturális környezet sajátosságaival.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A szerző köszönetét fejezi ki Pelle Veronikának és Dr. Szontagh Pálnak a cikkhez fűzött értékes meglátásaikért.

2020. június 14.

IRODALOMJEGYZÉK

- Aczél P. et al. 2015. *Műveljük a médiát*. Budapest: Wolters Kluwer Kiadó. https://buvosvolgy.hu/dokumentum/108/aczel_muveljuk_a_mediat.pdf [Letöltve: 2020.06.13.]
- Ally, M. – Prieto-Blázquez, J. 2014. Quin és el futur de l’aprenentatge mòbil en l’educació? *RUSC. Revista de Universidad y Sociedad del Conocimiento*. 11(1): 142.
- Bognár A. 2020. *Pedagógus digitális fejlődésének szintjei*. Social media. 2020. június 6. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1812924068849229&set=a.515443128597336&type=3&theater> [Letöltve: 2020.06.13.]
- Bokor T. 2013. Társadalmi nyilvánosság az online közigazgatásban. *Médiakutató*. 14(1): 83–96.
- Bokor T. – Pelle V. 2015. Perspectives of Gamification in Teaching Sustainable Development. In *DisCo2015: From Analog Education to Digital Education*. 31-45. Prague: Center for Higher Education Studies.

- Emberi Erőforrások Minisztériuma 2020. Az emberi erőforrások minisztere 3/2020. (III.14.) EMMI határozata tantermen kívüli, digitális munkarend bevezetéséről a köznevelési intézményekben. Emberi Erőforrások Minisztériuma.
https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/tavoktatas/20200314135227370.pdf [Letöltve: 2020.06.13.]
- Ferrari, A. – European Commission – Joint Research Centre. 2013. *DigComp: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe*. Punie, Y. – Neža Brečko, B. (eds.). Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC83167/lb-na-26035-enn.pdf> [Letöltve: 2020.06.13.]
- Ilomäki, L. et al. 2016. Digital Competence – an Emergent Boundary Concept for Policy and Educational Research. *Education and Information Technologies*. 21(3): 655-79.
- Iordache, C., et al. 2017. Developing Digital Skills and Competences: A Quick-Scan Analysis of 13 Digital Literacy Models. *Italian Journal of Sociology of Education*. 9(1): 6-30.
- Kovács G. 2018. Towards a Comprehensive Inventory of Efficiency in Business Presentations. *Society and Economy* 40(3): 479-92.
- Lee, A.Y.L. – So, C.Y.K. 2014. Media Literacy and Information Literacy: Similarities and Differences. *Comunicar* 21(42): 137-45.
- Llorens, A. et al. 2013. The ICT Skills Gap in Spain: Industry Expectations versus University Preparation. *Computer Applications in Engineering Education* 21(2): 256-64.
- Llorens Garcia, A. et al. 2019. „ICT Skills Gap in Spain: Before and after a Decade of Harmonizing the European Higher Education Area”. *Computer Applications in Engineering Education* 27(4): 934-42.
- Lorin, A. – Kratwohl, D. H. (eds.) 2000. *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom’s Taxonomy of Educational Objectives*. New York: Pearson.
- Osmo 2020. *New Research from Osmo on parent views on at-home education during Covid-19*. 2020. <https://www.playosmo.com/blog/new-research-from-osmo-on-parent-views-on-at-home-education-during-covid-19/> [Letöltve: 2020.06.13.]
- Prensky, M. 2001. Digital Natives, Digital Immigrants Part 1. *On the Horizon* 9 (5): 1-6.
- Rákosi Sz. 2016. Infokommunikációs Egységes Referenciakeret, azaz IKER. 2016.
<https://epale.ec.europa.eu/hu/blog/rakosi-szilvia-infokommunikacios-egyseges-referenciakeret-azaz-iker> [Letöltve: 2020.06.13.]
- Taxner T. 2020. Lehetnek pozitív hatásai is a kényszerű távoktatásnak? – interjú Dr. Bokor Tamással. *Corvinus Online* (blog). 2020. március 26. https://corvinusonline.blog.hu/2020/03/26/pozitiv_hatasai_is_lehetnek_a_kenyszeru_tavoktatasnak [Letöltve: 2020.06.13.]

TÁVOKTATÁS, NYELVOKTATÁS ÉS A JÖVŐ – LEHETSÉGES-E TÖKÉLETESÍTENI A NYELVTANÍTÁST A JÁRVÁNY TAPASZTALATAI ALAPJÁN?

PAOLO DRIUSSI

DISTANCE LEARNING, LANGUAGE TEACHING AND THE FUTURE

In this paper I will firstly give a brief presentation of the measures that were taken at my University in Udine, Italy, during the COVID-19 emergency. Before the end of the academic year some colleagues of Humanities met up online in order to exchange impressions about their teaching experience. Their reflections strongly support the findings of those studies that highlight the importance of psychology and pedagogy in language teaching. Secondly, I will give an overview of more specific problems related to language teaching and discuss some psychological, pedagogical and linguistic issues specific to both online and classroom education. I suggest that the experience gained during the emergency can induce teachers to reflect on renewed, improved approaches and techniques in teaching languages, bearing in mind the interaction between psychology, pedagogy and linguistic competences. Though quite possible, in order to be successful, a brave change is required in our way of looking at language. In particular, students should receive special, individual attention, applying the most recent advances in the field.

1. BEVEZETÉSÜL

Olaszországban az egész iskolarendszer nagyon gyorsan reagált a Covid19-vírus okozta járványra. Az iskolarendszerrel kapcsolatos hírek főként a technikai részletekről, illetve a tanárok erőfeszítéseiről számoltak be.

Míg a középiskolák a kihívásokhoz alkalmazkodva módosították a tanmenetet és az értékelési rendszerüket, addig az egyetemünkön, Udinében – Università degli Studi di Udine – az órákat áttettük online felületre, úgy, hogy a legtöbb órát valós időben, online tartottuk meg (*synchronous learning*). Szinte minden oktató felvállalta a távoktatást, és már az átállás elején részben módosította a leadandó anyagot, például a levetítendő diákat. Rögtön feltűnt, hogy az új helyzet új kihívások elé állított mindenkit: megterhelőbb lett az órára való készülés és a számonkérés, és nagy kihívást jelentettek a technikai problémák.

A tanév végének közeledtével a vizsgák, és részben a védések okoztak gondot. Az oktatók nagyrészt ragaszkodtak volna a szokásos vizsgáztatási rendhez

– ami részben jogos, hiszen fontos, hogy a tanévben minden diák ugyanolyan lehetőséget kapjon, mint a mások. A vizsga és annak szervezése így a tanítás legfontosabb mozzanatának bizonyult.

Az előző sorokból talán észrevette az Olvasó, hogy a szemeszter végig, azaz a vizsgáig nem a hallgatók igényei voltak az újfajta tanrend középpontjában. Így csak a félév végén szembesültünk azzal, hogy ők is elfáradtak, már nem bírtak tovább a képernyő előtt ülni. Ugyanis míg az általános- és középiskolákban a távoktatásban elfogadott elvek alapján módosították az órarendet – azaz a cél az volt, hogy kisebb óraszámban dolgozzanak a számítógép előtt a diákok – addig az egyetemen semmi nem változott. Mintha a tanításban leginkább csak az okozott volna nehézséget, hogy nem lehetett a szokásos módon dolgozni, azaz egy teremben, egy légtérben lenni a diákokkal.

Korai lenne azt elemezni, hogy a diákok egyformán aktívan dolgoztak-e a különböző órákon, vagy inkább csak a kedveltebb feladatokkal és tárgyakkal foglalkoztak, és elmaradtak a kevésbé kedvelt tantárgyak. Ez azért is nehezen vizsgálható, mivel Olaszországban akár évekig is el lehet halasztani vizsgákat, úgy, hogy az nem akadályozza a hallgatók egyetemi pályafutását.

A tanév végén kiderült, hogy a kialakult helyzet azoknak a kurzusoknak kedvezett, ahol a diákoknak nem önállóan, hanem oktatói irányítással kellett (és persze lehetett) dolgozniuk, például a gyakorlati órákon vagy szemináriumokon. Két oktató, akik filmezéssel és videografikával foglalkoznak, elmesélte, hogy ők kifejezetten félték a helyzettől, mert normális körülmények között személyesen foglalkoznak a diákokkal, közvetlenül magyarázva a technológiát. Az óráik – némileg módosítva a feladatokkal – most is eredményesnek bizonyultak, annak ellenére, hogy a módszerek nagyon különböztek az előző évekéktől. A diákok egyedül is, és csoportosan jól végezték el a feladatokat, habár nem lehetett minden technikai magyarázatot úgy megoldani, mint élőben lehetett volna. Mindkét kolléga hangsúlyozta, hogy ezentúl a kontaktórákon is felhasználják a most szerzett tapasztalatokat.

Azt is észrevettük, hogy akiknek kevés tanítványa volt, az szorosabb kapcsolatot tartottak velük – annak ellenére, hogy ez nem egészen ugyanaz az érzés, mint amikor az oktató és a hallgató személyesen ülnek egymással szemben.

A szokatlan helyzetben felmerülnek pedagógiai és pszichológiai kérdések egyaránt, azonban a helyzet pozitívumokat is rejt: ösztönzőleg hathat az új tanítási módszerek kialakítására. A távoktatás során most nyert széleskörű tapasztalatokat az oktatók, ha kellően nyitottak, a későbbiekben beépíthetnék a tervezett oktatási tevékenységükbe, ezzel is gazdagítva tanítási módszereik és technikáik repertoárját.

A járvány idején szerzett személyes benyomásaim sokrétűek és számos megfigyelést ösztönöztek. Úgy érzem, hogy a megváltozott körülmények másféle felkészülési módot kívántak meg az órákra, és az ebből összegyűjtött tapasztalatokat a kontaktórákon is érdemes hasznosítani. Ezért én is elkezdtem több távoktatásról szóló cikket olvasni, amelyek nem csak pedagógiai, hanem pszichológiai kérdéseket is tárgyalnak. Jelen cikkben foglalom össze a tapasztalataimat, amelyek

a bölcsészettudományt, ezen belül leginkább a nyelvoktatást és a vele kapcsolatos tantárgyakat érintik.

2. TÉNYEK ÉS KÉRDÉSEK

2.1 ÉSZREVÉTELEK

Habár a diákok az óráknak többnyire passzív résztvevői voltak, jól tudtuk, hogy ott vannak – illetve láttuk, hogy a képernyőn megjelent a nevük, és valahol az otthonukból vettek részt az órákon. Elmondható, hogy nemcsak az oktató, hanem a hallgatók percepciója is változott. A kontaktórákon egy osztállyal lépünk kapcsolatba, amikor jobban megmutatkozik egyes diákok személyisége. A számítógép képernyőjén keresztül azonban ez teljesen más élmény volt: fel voltak sorolva az egyes diákok nevei, de ennek ellenére nem tudtunk mindenkivel külön-külön foglalkozni. Ezért nem volt könnyű ez a távoli, egyben személyesebb és személytelenebb kapcsolat.

Fontos tudatosítanunk, hogy távoktatás esetén is egyéniséggel rendelkező emberek ülnek a képernyő másik oldalán, nem csak egy arctalan, egyéniség nélküli csoport. Mindez azért fontos, mert amikor tanítunk, és korábban elmondottakra utalunk, vagy új információt adunk át, azok megértésében fontos szerepet játszanak az egyének jellemzői és képességei – éppúgy, mint tantermi órákon (Cornoldi 2020). Ezeket az egyéni képességeket és ebből fakadó esetleges nehézségeket számítógép előtt ülve azonban nem egyszerű észrevenni – a különbségeket a jelenléti és a számítógépen keresztül tartott órák között pedig akkor tudjuk csak teljes mélységben elemezni, ha a különböző képességeket, és azok megnyilvánulását az online térben is tapasztaltuk. Távoktatás során például a különben félénkebb diákok bátrabban viselkedhetnek, mint a tanteremben, mivel nincs közvetlen konfliktus, illetve verseny más diákokkal, és mivel a diákok egyedül nyugodtabban tudnak foglalkozni a tananyaggal.

A távoktatás más szempontból is eltér a jelenléti oktatástól. Jelenléti oktatásban a non-verbális kommunikáció, a hallgatók szemének mozgása, a gesztusok és a testbeszéd segítenek a kognitív terhelés (*cognitive load*) csökkentésében. Maga a csoport is segít abban, hogy az egyes személyek fent tudják tartani a figyelmüket. Távoktatásban azonban tudni kell, hogy az intenzív odafigyelés körülbelül tizenöt percig lehetséges. Ehhez társul, hogy nehéz visszajelzéseket kérni a diákoktól a számítógépen keresztül, még akkor is, ha valamilyen diák szívesebben fejt ki véleményét az új körülmények között (Cornoldi 2020). Így az osztály dinamikája eltérhet attól, mint amivel a tanár a tanteremben találkozott: habár maga az osztály ugyanazokból az emberekből áll, de a megváltozott körülmények között bármelyik egyén a megszokottól eltérően viselkedhet. Ez azt jelenti, hogy az egyes hallgatók személyisége nem konstans, a személyiség megnyilvánulásai különböző körülmények között igen változatosak lehetnek (erről lásd például Dörnyei – Ushioda 2009).

Nem szabad elfelejteni azt sem, hogy ezt az oktatási helyzetet nem önként választottuk, hanem bele lettünk kényszerítve. Ezzel szemben az előre tervezett távoktatási programokban a diákok és az oktatók önként vesznek részt, ami azt is jelenti, hogy a diákok azt a képzési formát preferálják és eleve motiváltabbak az adott módszer iránt.

A hirtelen kialakult helyzethez csak kis változtatással, gyorsan tudtuk adaptálni a kurzusainkat – de tudjuk, hogy az „igazi” távoktatás másképpen zajlik. Az „igazi” távoktatásban tudjuk, hogy másképpen kell tanítani, másképpen dolgoznak és működnek együtt a diákok. Ebben a kontextusban nyilvánul meg a pszichológia és a pedagógia fontossága a tanításban. Ha ezt tudatosítottuk ebben a különleges helyzetben, akkor erre a jövőben is érdemes odafigyelnünk. Azért is, mivel gyakori, hogy sokszor – nem tudatosan – úgy tanítunk, ahogyan minket tanítottak, vagy megismételjük és azt tesszük, amit egykor a tanításról oktattak nekünk. Most azonban változtatásra és adaptálódásra voltunk kényszerítve – és azzal a tudattal dolgozhatunk, és dolgozhattunk, hogy hosszú távon is tudjunk a módszereinken változtatni.

2.2 MEGJEGYZÉSEK

Az adott körülmények között hogyan lehetett volna az oktatást jobban csinálni? És egyáltalán, mit tanulhatunk a tapasztalatokból?

Biztos vagyok abban, hogy mindenki a lehetőségei szerinti legjobb módon oktatott. A programok évek óta változatlanok, a tanrendek igen szorosak: majd hirtelen egy szokatlan helyzetbe kerültünk. Ezért nehéz elképzelni, hogy – korábbi tapasztalatok hiányában, kevés segítséggel – tökéletesen tudjunk alkalmazkodni a diákok új igényeihez, és tudjuk átadni a diákoknak a tananyagot.

Felmerül így a kérdés, hogy hogyan lehetne megkönnyíteni a diákok munkáját? Természetesen nem úgy, hogy a diákok kevesebbet tanuljanak, vagy hogy egy-egy tárggyal kevesebbet foglalkozzanak, hanem úgy, hogy a távoktatás eszközeit a lehető legeredményesebb módon használjuk. Mit tegyen távoktatásban a tanár? Selleri (2020) szerint a tanár tevékenysége és viselkedése távoktatásban el kell hogy térjen a jelenléti oktatásától. Ennek oka, hogy távoktatásban nem lehet úgy visszajelzést kapni, mint egy tanteremben. A diákok nem szólhatnak közbe, nem kérdezhetnek úgy, ahogy a kontaktórán. Azt is nehéz a számítógép előtt ülni megítélni, hogy a diákok mennyire értették meg a tananyagot. Ezért távoktatásban fontos, hogy egy óra anyaga mindig zárt egység legyen, ne maradjon semmi sem „nyitva”, ne kerüljenek át részek a következő órára. Azt is fontos előre pontosan meghatározni, mi az, amit feltétlenül a tanítás során kell megtárgyalni (elmagyarázni, esetleg közösen átbeszélni), és mi az, amivel egyedül, önállóan is meg tudnak birkózni a diákok (Selleri 2020).

Emellett precízebbnek is kell lennünk, és jobban kell motiválni a hallgatókat. A diák egyedül másképpen dolgozza fel az elhangzottakat, mint a tanteremben, ahol például jelezheti ha valamit nem ért, kérdezhet az oktatótól és hallgatótársaitól is.

A másik oldalról nézve, a számítógép előtt ülve a tanár nem kap azonnali visszajelzést, nem látja, hogyan reagálnak a diákok, nem tudja érhetően beszélt-e – így nem tudja, milyen hatékonysággal tanított. A számítógép előtt az oktató nem gondolkodhat el hosszan a mondanivalón és tarthat szüneteket, folyamatosan beszélnie kell – anélkül, hogy visszajelzést kapna. És mivel nincs azonnali visszajelzése, a tanár inkább többet magyaráz – lehet, hogy feleslegesen –, mint hogy túl keveset mondjon. Az egyik legfőbb veszély így az, hogy egyszerre túl sok anyagot veszünk és túl gyorsan haladunk. A diákokkal együtt kellene kialakítani a tanítás ideális ütemét, a diákokat nem szabad elfelejteni, sőt ilyen helyzetben épp központba kell, hogy kerüljenek.

Fontos, hogy ezekre a különben kevésbé releváns jellemzőkre is sokkal jobban odafigyeljünk, mert így olyan reakciókat is észrevehetünk, amelyeknek egyébként nem tulajdonítanánk jelentőséget – mivel eddig csak azt tartottuk természetesennek, ami a szemünk előtt folyik a tanteremben. Nyelvészeti tárgyak oktatása során így válnak fontossá pszichológiai és pedagógiai kérdések a tanároknak és a diákoknak egyaránt. Ez ahhoz is vezethet, hogy újragondoljuk a tanítás céljait és módszereit, azaz teljesen új szemmel nézzünk egy megtanítandó nyelvre, annak nyelvtanára és a nyelvtanítás módszereire. Az így gyűjtött tapasztalatokat a jelenléti órákon később is kamatoztathatjuk – senki nem várja el tőlünk, hogy a veszélyhelyzet után úgy tanítsunk, mintha nem zajlott volna le egy távoktatásos szemeszter.

Nyelvoktatáshoz rengeteg anyag áll rendelkezésünkre, de a jelenléti órákon csak ritkán használjuk ki azt az interdiszciplináris tudást, amelyre a nyelvoktatás alapulhat. A jelenlegi, szokatlan körülmények azonban arra ösztönözhetnek minket, hogy a jelenléti órákat is több kompetenciával és tapasztalattal kezdjük újra.

3. AZ INTERDISZCIPLINÁRIS MEGKÖZELÍTÉS

A következő észrevételek kiinduló pontja, hogy a járvány okozta helyzet elősegítette, hogy a szokásosnál teljesebb képet kapjunk a tanítási és tanulási tevékenységünkről. Ha szeretnénk – és igényünk van rá – az összegyűjtött tapasztalat alapján tökéletesíthetjük az oktatási gyakorlatainkat. Ehhez fel lehet használni azoknak a tudományágaknak az eredményeit, amelyek valamilyen szempontból vizsgál(hat)ják a távoktatás és a jelenléti oktatás különbségeit: a pszichológiát, a pedagógiát és a nyelvészetet. Az átfogó, interdiszciplináris megközelítések a szakkönyvekben sajnos csak ritkán jelennek meg – most azonban láttuk, hogy mennyire szükségesek ezek az interdiszciplináris nézőpontok, így érdemes, hogy maguk a tanárok tudatosan foglalkozzanak ezekkel a nézőpontokkal.

3.1 A PSZICHOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉS

Ma a pszichológusok már hangsúlyozzák az idegen nyelvet (L2) tanuló személy egyénisége és a sikeres nyelvtanítás közötti összefüggéseket (Cook 2002). Dörnyei és Ushioda (2009) szerint a sikeres nyelvtanuláshoz három tényező fontos: a diák önbizalma, a motiváltsága, valamint az ösztönzése. Ezek a tényezők régen ismertek – Dörnyei és Ushioda viszont rámutat, hogy a tanuló nem csak egy – nem csak egyfajta – egyéniséggel rendelkezik: nyelvtanulás során egy külön L2-es identitást (*L2 self*) vélnek felfedezni a tanulóknál. Az említett szerzők azonban nem tárgyalnak pedagógiai és konkrét tanítási szituációkat. Könyvükben Perdue (2002) csupán egyes funkcionális megközelítéseket tárgyal, míg Flynn és Lust (2002) az univerzális nyelvtan összefüggéseit vizsgálja.

Sajnos a szakirodalomban se találunk elemzéseket a diákok viselkedésével kapcsolatban online oktatás során akár a tanár-diák, akár diák-diák viszonylatban. Éppígy a figyelem megtartásának problémáiról sem olvashatunk. Újnak tekinthető ezért, amit a járvány idején tartott internetes előadásokkal kapcsolatban Cornoldi (2020), Moé (2020) és Riva (2020) javasolnak, hiszen a témáról csak elszórtan olvasni a szakkönyvekben. Cornoldi a diákok viselkedése közti különbségekre fókuszált, Riva kiemelte a diák-tanár kapcsolat nehézségeit. Külön hangsúlyozta, hogy az online oktatás során tulajdonképpen nincs meg a megszokott közös helyiség, a közös tanulási tér. Moé azt hangsúlyozta, hogy fontos a tanárnak állandó érdeklődést mutatnia a diákok iránt, hogy azok állandóan érzékeljék saját szerepüket, illetve hogy ők is részesei legyenek az oktatási tevékenységnek.

Sajnálatos, hogy eddig nem irányult elég figyelem a pszichológia oldaláról a távoktatás összetett, komplex helyzetére és annak kihívásaira.

3.2 A PEDAGÓGIAI MEGKÖZELÍTÉS

Mindez azonban fordítva is igaz: pedagógiai könyvekben nem építenek eléggé a pszichológiára. Balboni (2018) például bemutatja a nyelvtanítás céljait és módszereit, de nem foglalkozik – vagy csak mellékesen – az emberi tényezővel: nem foglalkozik a nyelvtanításban részt vevő személyek egyéniségével, se a tanárokkal, se a diákokkal, és a motiváció kérdését sem hangsúlyosan tárgyalja. Magyar nyelven és a magyar nyelv kapcsán korábban Jónás Frigyes foglalkozott ezekkel a kérdésekkel.

Ez azért meglepő, mivel a pedagógiai szakirodalom tudatában van az egyéniség fontosságával. Funk (2012) és Thornbury (1999) jól hangsúlyozzák, hogy nem létezik egyetlen egy érvényes tanítási megközelítés és semmiképpen sem egyetlen jó módszer a nyelvtanításban, hiszen a helyzet és a diákok alapján kell kiválasztani a legmegfelelőbbet. Thornbury a motiváció kapcsán emeli ki, hogy sem létezik egyetlen, mindenre és mindenre alkalmazható motivációs technika, azt mindig adaptálni kell a tanítványokra.

A pedagógiai modellek természetesen sokkal összetettebbek, mint az itt

említett összefüggések. Legtöbbjük hátránya azonban, hogy általában egyetlen egy adott módszertanra épülnek. További probléma, hogy maguk a tanárok is sokszor csak egy-egy módszert alkalmaznak – akkor is, ha számos módszert ismernek. Magától értetődik – és most részben tapasztalhattuk is –, hogy amennyiben változnak a körülmények, akkor a korábban használt módszerek már sok esetben nem alkalmazhatóak. Ami a módszerekre igaz, az igaz a technikára is.

Egy korábbi tanulmányomban (Driussi 2015) bemutattam, hogyan változik a nyelvtanítás az időben. Jelen esetben a változás különösen mély és gyors: az új körülmények gyors változásokra készítetik a tanárokat és a diákokat egyaránt.

Ebből a szempontból nem csak az oktató oldala a fontos, és nem csak az releváns: fontos, hogy azt is vizsgáljuk, hogy a diákok milyen kihívásokkal találták szemben magukat, és milyen nehézséget tapasztaltak az elmúlt hónapokban.

3.3 A NYELVÉSZETI MEGKÖZELÍTÉS

A nyelvtanárok tudása nyelvészeti ismeretek nélkül nem sokat ér. Talán furcsának tűnik, hogy ezt külön hangsúlyozzuk, mivel hagyományosan a nyelvtani-nyelvészeti terminológia és a nyelvtani szabályok elkerülhetetlen sarokkövei az oktatásnak. A kommunikatív jelzővel ellátott módszerek azonban a múlt század hatvanas éveitől részben a nyelvtan nélküli tanítást hirdették. Az utóbbi harminc évben ezért a nyelvtanárok kompromisszumra törekedtek. Larsen-Freeman (2003) a *grammaring* fogalmát vezette be, Scheppegrell (2008) pedig a *schooling*-et. A kognitív nyelvészek ezzel szemben a „mentális” szókincsre irányították a figyelmet, és olyan módszereket és technikákat ajánlanak, amelyek inkább a beszédprodukción helyezik előtérbe. A nyelvészek részben egymást is kizárják egyes módszerek és technikák hangsúlyozásával. Vannak, akik inkább a nyelvi *input*-ot vizsgálják, azaz azt, hogyan mutatja be a tanár a tananyagot idegen nyelven (Nassaji 2007; VanPatten et al. 2004), míg másokhoz *processing instruction* módszerek állnak közel (Farahian és Avarzamani 2019), és vannak olyanok is, akik a nyelvtanuló eredményeire, az *output*-ra koncentrálnak (Skehan 1996; Swain 1995).

Ahogy azonban Scheppegrell (2008) felhívja rá a figyelmünket, először azt kell eldönteni, milyen céllal tanítunk, mit akarunk, hogy elérjenek a diákok. Ezt nagyon fontos (lett volna) átgondolni jelen helyzetben, a távoktatásra való átállás során. A teljesen új helyzet ugyanis megkérdőjelezi a szokásos struktúrákat és talán a nyelvtanítási célok részét is.

Személyes konklúzióm az elmúlt hónapok alapján, hogy másképpen ütemzném a nyelvtanítást, mint korábban, és a nyelvtani szabályok részletes leírását csak akkor vezetném be, amikor a nyelvtanuló az idegen nyelv alapvető jellemzőivel már tisztában van (vö. Driussi 2020a).

4. JÁRVÁNYMENTES JÖVŐNK

A járvány vezérelte távoktatás egészen új helyzetet teremtett a nyelvtanításban is. A vele kapcsolatos változások talán jobban érthetőek, illetve könnyebb velük szembesülni egy komplex megközelítéssel, amely pszichológiai, pedagógiai és nyelvoktatási szempontokat egyaránt ötvöz. Ha az a cél, hogy a „régí világ” térjen vissza, és a dolgok „régí rendje”, akkor a most gyűjtött tapasztalatok nem fontosak. Ellenben ha új dolgokat szeretnénk alkalmazni a tanításban, a diákokkal való kapcsolattartásban, akkor fontos vizsgálunk, hogy mi jellemezte a nyelvoktatást a járvány előtt, és mi jellemezte a járvány során – és fontos, hogy a most összegyűjtött tapasztalatokat a későbbiekben is hasznosítsuk.

Utóbbi esetben rendelkezésünkre állnak a most folyó kutatások eredményei, amelyek mind a nyelvtanításról, mind a nyelvtanulókról teljesebb, részben új képet adnak, és amelyek erre alapozva korszerű, új tanítási módszereket és technikákat kínálnak, és amelyek a járvány után segítenek a nyelvoktatásban és a nyelvtanulásban. A járvány így arra szolgál, hogy tapasztalatokat gyűjtsünk és tapasztalatokkal gazdagodjunk – és elsősorban tőlünk függ, hogy a megszerzett tapasztalatokat használjuk-e majd a jelenléti tanításban.

2020. június 24.

IRODALOMJEGYZÉK

- Balboni, P.E. 2018. *A Theoretical Framework for Language Education and Teaching*. Cambridge: Cambridge Scholars.
- Cook, V. 2002. Language teaching methodology and the L2 user perspective. In Cook V. (ed.): *Portraits of the L2 user*. Cleveland–Buffalo–Toronto–Sidney: Multilingual Matters. 325-343.
- Cornoldi, C. 2020. *Apprendere online – apprendere in presenza*. Interneten tartott előadás, május. 15-én: https://www.mulino.it/news/newsitem/index/Item/News:EVENT:5872?&utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=il+Mulino+e+la+didattica+a+distanza+-+registrazione+4+incontri+%5B7385%5D [Letöltés: 2020.06.22.]
- Dörnyei, Z. – Ushioda, E. (eds.). 2009. *Motivation, language identity and the L2 self*. Bristol–Buffalo–Toronto: Multilingual Matters.
- Driussi, P. 2015. A nyelvek változnak, és velük a nyelvet beszélők is. In Gecső, T. – Sárdi Cs. (szerk.) *Nyelv, kultúra, társadalom*. Székesfehérvár – Budapest. 59-64.
- Driussi, P. 2020a. *FDG-based language teaching*. A 6th International Conference on Functional Discourse Grammar – June 30th July 2nd 2020 – online konferencián tartott előadás.

- Driussi, P. 2020b. A funkcionális megközelítés a nyelvtanításhoz. In Ludányi, Zs. – Domonkos Á. – Jánk I. (szerk.) *A nyelv perspektívája az oktatásban*. Eger, Liceum. Megjelenés alatt.
- Farahian M. – Avarzamani F. 2019. Processing instruction revisited: Does it lead to a superior performance in interpretation and production? *Eurasian Journal of Applied Linguistics*. 5(1): 89-111.
- Flynn, S. – Lust B. 2002. A Minimalist Approach to L2 Solves a Dilemma of UG. In Cook, V. (ed.) *Portraits of the L2 user*. Cleveland–Buffalo–Toronto–Sidney, Multilingual Matters. 93-120.
- Funk, H. 2012. Four Models of Language Learning and Acquisition and Their Methodological Implications for Textbook Design. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*. 9(1): 298-311. <http://e-flt.nus.edu.sg> [Letöltés: 2020.06.22.]
- Jónás, F. 2000. A magyar mint idegen nyelv tanára. *Hungarológiai évkönyv*. 201-206.
- Larsen-Freeman, D. 2003. *Teaching Language: From Grammar to Grammaring*. Heinle ELT.
- Moé, A. 2020. *Motivare online, motivare in presenza*. Interneten tartott előadás, május. 19-én.
https://www.mulino.it/news/newsitem/index/Item/News:EVENT:5878?&utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=il+Mulino+e+la+didattica+a+distanza+-+registrazione+4+incontri+%5B7385%5D [Letöltés: 2020.06.22.]
- Nassaji, H. 2007. Schema Theory and Knowledge-Based Processes in Second Language Reading Comprehension: A Need for Alternative Perspectives. *Language Learning*. 57(1): 79-113.
- Perdue, C. 2002. Development of L2 functional use. In Cook, V. (ed.) *Portraits of the L2 user*. Cleveland-Buffalo-Toronto-Sidney, Multilingual Matters. 121-146.
- Riva, G. 2020. *Relazioni didattiche online e in presenza*. Interneten tartott előadás, június. 4-én.
https://www.mulino.it/news/newsitem/index/Item/News:EVENT:5895?&utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=il+Mulino+e+la+didattica+a+distanza+-+registrazione+4+incontri+%5B7385%5D [Letöltés: 2020.06.22.]
- Schleppegrell, M. J. 2008. *The Language of schooling: a functional linguistics perspective*. Taylor & Francis e-Library (first edition Mahwah: Lawrence Erlbaum 2004).
- Selleri, P. 2020. *Insegnare online – insegnare in presenza*. Interneten tartott előadás, május. 28-án.
https://www.mulino.it/news/newsitem/index/Item/News:EVENT:5889?&utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=il+Mulino+e+la+didattica+a+distanza+-+registrazione+4+incontri+%5B7385%5D [Letöltés: 2020.06.22.]

- Skehan, P. 1996. A framework for the implementation of task-based instruction. *Applied Linguistics*. 17. 38-62.
- Swain, M. 1995. Three functions of output in second language learning. In Cook G. – Seidlhofer B. (eds.) *Principles and practice on applied linguistics*. Oxford: Oxford University. 125-144.
- Thornbury, S. 1999. *How to teach grammar*. Pearson Education Limited.
- VanPatten, B. – Williams J. – Rott S. – Overstreet M. (eds.) 2004. *Form-Meaning Connections in Second Language Acquisition*. Mahwah, New Jersey–London: Lawrence Erlbaum Associates.

ELMARADT KREATÍV HARMÓNIA AZ INNOVATÍV VÁLLALKOZÁSI SZEMLÉLETFORMÁLÁST CÉLZÓ KURZUSOKBAN

HEGYI BARBARA

THE MISSED CREATIVE HARMONY IN THE COURSES OF ENTREPRENEURIAL MINDSET FORMATION

Two established and a brand new course of the entrepreneurial mindset formation at the Faculty of Informatics (ELTE) fall under the global experiment of distance education in the spring semester of 2020. Although the designer of these subjects is experienced in blended learning, she faced many challenges while adapting the topics and formerly proven methodologies to online platforms. The paper introduces the combination of educational tools that enabled the high-level performance of the students, identifies those building blocks of innovation and entrepreneurship courses that needed to be reconsidered for the sake of deeper awareness and understanding. The author's attempt is to outline those elements of the assessment which have to be tailored to the changing requirements of the education, suggest agile methodologies and approach for similar courses and describe the benefits of the period. The analysis of the experiences of the hybrid semester leads to the definition of creative harmony and explanation of those assumptions that missing it can cause in the entrepreneurial courses.

1. BEVEZETÉS

Az ELTE Informatikai Karán, a képzés minden szintjén elérhetőek olyan kurzusok, amelyeknek célja, hogy az informatikus hallgatók számára biztosítsanak olyan innovációs, vállalkozási és menedzsment alapismereteket, amelyek nemcsak hozzájárulhatnak ötleteik megvalósításához, a kreatívabb munkakörnyezetek megértéséhez és az azokban való sikeresebb részvételhez, hanem a jelenkor gyorsan változó kihívásaira adandó válaszok kapcsán nélkülözhetetlen soft skilleket is fejlesztek.

Jelen tanulmány e széles portfólióból három olyan kurzus oktatásmódszertani tapasztalatait mutatja be, amelyek a pandémia miatt kihirdetett veszélyhelyzet ideje alatt távolléti oktatás formájában folytatódtak és zárultak le. Az elemzett innovációs és vállalkozási szemléletformáló tárgyak – habár különböző hallgatói

csoportokat céloznak – módszertanukat illetően közös jellemzőjük, hogy a kreativitás fokozása és az együttműködési készségek fejlesztése érdekében aktív csoportmunkára és a megszerzett ismeretek gyakorlati megoldáson alapuló elmélyítésére épülnek.

Az elemzés célja annak bemutatása, hogy ezen speciális megközelítés a tárgyak oktatásában milyen módszerekkel tudott hatékonyan fennmaradni online platformon is, a hallgatók milyen főbb különbségeket fogalmaztak meg az ugyanazon félévben megvalósult jelenléti és az online oktatás vonatkozásában; illetve a tárgyak továbbfejlesztése szempontjából milyen értékes visszajelzések és felismerések születtek.

2. AZ INNOVATÍV SZELLEMISSÉG PILLÉREI A KURZUSOKBAN ÉS A KARRIERÚTBAN

Az Innovatív vállalkozás menedzsment tárgy 2017 őszén indult el az ELTE Informatikai karán azzal a céllal, hogy a programtervező informatikus (BSc) hallgatók tanulmányaik legelején olyan ismereteket és módszereket sajátítsanak el, amelyek segítségével jobban tudják azonosítani már az egyetemi éveik alatt is a felmerülő innovatív ötleteikben rejlő lehetőségeket, és később, munkahelyeiken vagy akár saját vállalkozásukban is az innovatív megközelítésen alapuló szemléletmód segítse őket értékteremtő folyamatok létrehozásában és fenntartásában.

A tárgy 2018 ősztől Business fundamentals néven angol nyelven is elindult, a Karon tanuló külföldi programtervező informatikus (BSc) hallgatók számára is, azonos tematikával és módszertannal.

A kurzus tematikájának kidolgozásához inspirációt jelentett az EIT Digital mesterképzésének koncepciója (Stoycheva at al. 2017), amely számos vezető európai műszaki és informatikai kar együttműködésében, a technológiai főszakirány mellett innovációs és vállalkozási (Innovation and Entrepreneurship) mellészakirányt is kínál a mesterképzésbe felvett hallgatóknak. A kurzus szó ezen alfejezetben mind az Innovatív vállalkozás menedzsment, mind pedig a Business fundamentals tárgyra utal, tekintettel arra, hogy azonos tematikával és módszertannal működnek, két különböző nyelven.

Ugyanakkor a tartalom és az alkalmazott módszertan összeállításánál figyelembe kellett venni az eltérő képzési szintet, a tárgyalásmódot és az alkalmazott eszközöket hozzá kellett igazítani az egyetemre éppen belépő hallgatók igényeihez, fókuszálva a még széles tudásfolyósójukban rejlő lehetőségek kiaknázására (Wood at al. 2009).

Tematikai oldalról a válasz egy olyan kreatív utazás lett, amely előadásról előadásra az innovatív vállalkozó, vagy projektvezető útjának, teendőinek, kihívásainak és lehetséges buktatóinak állomásait mutatja be az ötletcsirától a validáláson, a versenykörnyezet elemzésén, a megfelelő kommunikáción és csapatösszetételén át egészen az induló innovatív vállalkozás finanszírozási és együttműködési

lehetőségeinek bemutatásáig. A kurzus ablakot nyit olyan új irányok felé is, amelyek a leendő innovatív vállalkozó vagy meghatározó, folyamatosan újító vállalati szakember (intrapreneur) felelősségét és az új termék vagy megoldás társadalmi hatását is hangsúlyozzák (Cone 2019).

A megértés és a gyakorlati alkalmazás képességének alapját folyamatosan frissülő piaci elemzések, sikeres és elbukott innovatív ötletek bemutatásai képezik. Az együttműködés, kooperatív versenyzés (co-opetition) és a kreatív tanulás építő köveit (Ilonen et al. 2018) azonban a témakörönként egyedi módszertannal támogatott szemináriumok jelentik, amelyek keretében a hallgatók kis csoportokban oldanak meg piaci vagy váratlan üzletviteli kihívást, dolgoznak ki és fejlesztenek tovább közösen ötleteket, ezáltal az adott szeminárium különböző csapatai versengenek is egymással. E kreatív légkörben észrevétlenül sajátítják el a hallgatók a sikeres karrierjükhöz nélkülözhetetlen együttműködési, konfliktuskezelési készségeket (Sarasvathy 2010), brainstorming technikákat és fejlődik prezentációs képességük is. A féléves tanulási folyamat megkoronázása, amikor a hallgatók egyéni pitch – a startupok körében ismert gyors, lényegre fókuszáló, mégis figyelemfelhívó előadás – keretében mutatják be saját innovatív ötleteiket.

A kurzus távolléti oktatás keretében történő folytatása a fenti egyedi kombináció miatt nem csupán a meglévő tananyagok online platformon keresztüli oktatását jelentette, hanem szükségessé tette a tematika és a módszerek adaptálását és újragondolását annak érdekében, hogy a vállalkozói szemléletformálást elősegítő lehető legtöbb üzenet „átmenjen” élő csoportmunka módszerek alkalmazása nélkül is.

3. A FELELŐS INNOVÁTOR ÉS A FEJLESZTÉS FELELŐSSÉGE

A lehetséges társadalmi hatásokat már az ötletek felismerése és a koncepcióalkotás során figyelembe vevő innovatív folyamatok, vezetési és értékelési módszerek még csak most érik el igazán – különösen a pandémia okozta gazdasági és szervezeti változások kapcsán – a tudományos vizsgálódások kiemelt érdeklődési területét, miközben az innovatív megoldásokba befektető gazdasági szereplők egyre hangsúlyosabb ismérvekként kezelték ezeket döntéseikben az elmúlt években. (Woods 2019)

Jelen tanulmány szerzője azonban még a járványhelyzet okozta változások előtt felismerte, hogy azon mesterhallgatók számára, akiket már elvégeztek az innovatív gondolkodás és vállalkozási szemléletformáló alapozó kurzust, szükség lenne egy olyan választható tantárgyra, amely felvértezi őket és még versenyképebbé teszi ezen újszerű vállalkozási és vezetési ismeretekkel.

A 2020 tavaszi félévében elindított Innosocial aspects of entrepreneurship elnevezésű kurzus célja azon okok megismertetése a főként informatikai területen elhelyezkedni, vagy vállalkozást indítani tervező hallgatókkal, amely miatt a piaci

versenyben megkerülhetetlen tényezővé vált az új innovatív termék vagy megoldás lehetséges társadalmi hatásának (social impact) elemzése (Kickul et al. 2016).

Startupok és multinacionális óriáscégek, nagy szervezetek tevékenységének és vonatkozó eseteinek elemzésén keresztül a hallgatók megérthették, hogy legtöbbször ma már nem elegendő valamilyen üres, az alaptevékenységhez nem szervesen illeszkedő társadalmi felelősségvállalási tevékenységbe kezdeni, a fogyasztók és felhasználók, valamint az ügyfelek is elvárják, hogy az innovatív, versenyképes cégek beépítsék a folyamataikba a társadalmi felelősséget és előre kalkuláljanak a lehetséges társadalmi hatással.

A széles értelemben vett technológiai területeken elképesztő gyakorisággal megjelenő újdonságok és újítások kapcsán a társadalmi hatás kérdéskörének elemzése elengedhetetlen. (Chang 2019)

Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a társadalmi hatás elemzésének beépítése már a tervezési fázistól kezdve óriási versenyelőnyhöz juttathatja a vállalkozásokat, amely hosszú időre meghatározhatja piaci pozíciójukat és imázsukat. (Kapor 2019)

Ezen kísérleti jelleggel és módszertannal elindított kurzus a járványügyi vészhelyzet beálltát megelőzően is olyan tematikát és oktatási módszertant követett, amelyek lehetővé teszik néhány témakör kapcsán a hallgatók távoli felkészülését és csoportos feltáró munkáit, annak érdekében, hogy a jelenléti oktatás keretében következő kérdések még intenzívebb és mélyebb párbeszéd keretében kerülhessenek megvitatásra. A tantárgy struktúrájának kialakításánál annak kidolgozója felhasználta az EIT Digital mesterképzésben, a 'going blended' folyamatból nyert tapasztalatait (Pisoni 2019).

E kurzus esetén az eredetileg is tervezett, első távolléti felkészülés alkalma egybeesett a járványhelyzet miatti távolléti oktatás elrendelésének időpontjával, amely utóbbi során nyert tapasztalatokról a következő fejezetekben számolok be.

4. PROBLÉMÁBÓL LEHETŐSÉG

A vállalkozói szemléletformálást elősegítő kurzusok mindegyikében kiemelt üzenet, hogy az igazán áttörő üzleti ötletek többsége valamely probléma újszerű megoldásán vagy rendhagyó kezelésén alapszik (Sarasvathy 2010).

E kulcsüzenet miatt szinte megkerülhetetlen kihívásnak érezte a tárgyak elindítója és felelőse, hogy a távolléti oktatás kezdetén új, átfogó előadással vezesse át a hallgatókat az új típusú edukációs környezetbe. A speciális előadás minden tantárgy egyedi célrendszeréhez igazodva, nemcsak bemutatta a hazai és a nemzetközi tér meghatározó szereplőinek első reakcióit a megváltozott üzleti környezet adta kihívások vonatkozásában, hanem válaszaikat a félév addig eltelt időszakában elsajátított elméletek keretrendszerében értelmezte is; ezzel segítendő a legfontosabb összefüggések elmélyítését és gyakorlati példákkal történő összekapcsolását (ELTE 2020).

E speciális előadás kijelölte azokat az irányokat is, amelyek mentén a további, előre meghatározott témakörök újra értelmezendők az új globális kihívások fényében.

Ezen kreativitást és alkalmazkodási készséget is fejlesztő kurzusok tehát elsők között tudták lekövetni a járványhelyzet okozta változásokat, és a távolléti oktatáshoz igazodó online kurzusok rugalmassága lehetővé tette, hogy a hallgatók az üzleti modellek generálása kapcsán felmerülő bizonytalansági kérdéseket vizsgálják az összes kurzus keretében. A BSc hallgatók ezen felül a nagy tech óriások stratégiaváltását elemezték, míg az Innosocial aspects of entrepreneurship című elektív MSc tárgy hallgatói pedig kísérletet tettek az üzleti szereplők társadalmi felelősségvállalás területén megfigyelhető, változó taktikáinak értékelésére.

Az elkészült speciális modulok előnye azonban nemcsak abban rejlik, hogy a hallgatók tapasztalhatták, hogy a minőségi oktatás azonnal reagál a kihívásokra, és a problémát lehetőségként kezeli; hanem abban is, hogy olyan a tananyag jött létre, amely a következő 1-2 évben alkalmazható a félév első felében ismertett elmélet gyakorlati példákon és elemzéseken keresztül történő átismétlésére.

5. A NYERŐ KOMBINÁCIÓ ÉS A HALLGATÓK ÚJ HELYZETHEZ IGAZODÓ MEGOLDÁSAI

A távolléti oktatásba átvezető téma és előadás idejére mind a hallgatói közösségek, mind az oktatói társadalom számára egyértelművé vált, hogy az online platformokon keresztüli oktatás sikeressége érdekében nem elegendő a jelenléti oktatás során alkalmazott tananyagok „közvetítése”, azokat adaptálni kell a megváltozott helyzethez (Subramanian 2018).

Habár ekkor még nem álltak rendelkezésre globális következtetések, a tárgyak kidolgozójának blended learning keretrendszerben futó, más tárgyainak és egy évtizedes oktatói tevékenységének tapasztalata segítették a tartalmi elemek online platformra történő átültetését.

Az Innovatív vállalkozás menedzsment és Business fundamentals kurzusok esetében az előadások és szemináriumok változó módszertan és eszközök kombinálásával valósultak meg. Tekintettel arra, hogy a jelenléti oktatás 5 hete alatt azon témákat, amelyek sorrendje az egymásra épülés miatt kötött, tárgyaltuk; lehetőség nyílt a témakörök felcserélésére is:

- Az innovatív vállalkozások ökoszisztémája, társadalmi hatása és felelőssége, valamint finanszírozási és pályázati lehetőségei témakörök kapcsán, egyenként 2-3 rövid, egyszerűen „emészthető” előre felvett videóanyag készült, amelyet az előadás idejében, vagy akár azokat megelőzően (követően, a szemináriumok előtt) is megnézhetnek a hallgatók. Az előre rögzített, de a hagyományos előadás formátumát, és a MOOC-ok rövidségének

és hatékonyságának kombinációját megteremtő videóanyagok megtekintését követően, az előadás időszávjában a kérdések megválaszolása mindig biztosított volt.

- Az előző fejezetben részletesen körülírt, a globális szereplők járványügyi helyzetre adott első reakcióinak bemutatását és elemzését ismertető modul, valamint a tárgy záró előadása MS Teams platformon keresztül tartott előadás formájában zajlottak; amely a későbbi visszanezhetőség, valamint további, esetleges más célú felhasználás szempontjából rögzítésre kerültek.

Az online térben megvalósult összes előadás adaptálásánál kiemelkedően fontos volt a lerövidült figyelemtartási képesség (Subramanian 2018) alapul vétele, valamint, hogy a hallgatók a jelenléti oktatás során megismert, rugalmas és kreativitásra, együtt gondolkodásra ösztönző stílusú előadásokat kapják.

A szemináriumok esetében legtöbbször a vonatkozó témakörhöz eredetileg tervezett csoportos feladatot oldották meg a szemeszter elején létrejött teamek, ám tájékozottságuk és a gyakorlati vonatkozások elmélyítése érdekében online, témába vágó, webinárium részvétel is ajánlásra került a normál órarendi időszávjában (Digital Hungary 2020).

Az Innosocial aspects of entrepreneurship elnevezésű elektív tárgy a fent írtak szerint pilot verzióban indult el a távolléti oktatás megkezdése előtt, ugyanakkor a kurzust felvevő hallgatók 90%-a az előző félévben végezte el az I&E Basics elnevezésű kurzust; így a tárgy oktatója alapozhatott a résztvevők megismert pozitív attitűdjeire, megbízhatóságára a feladatok magas szintű teljesítését illetően. Ugyanakkor a tárgy korábban még feldolgozatlan tématerületekre kalauzolta a hallgatószávját, ami újszerű kihívásokat is támasztott a tárgy megalkotójának.

A félév távolléti oktatásra eső felében a tananyagok olyan módon kerültek kidolgozásra és kialakításra, amely egyszerre rezonál a tématerület újszerűségének és jelentőségének megértéséhez szükséges módszerekre és az online térben sokkal nehezebben megragadható figyelem kihívásaira. Az előadások és szemináriumok megtartásának résztvevők megfelelő aktivitását is kivívó megközelítése a következő elemek kombinációján alapult:

- Az téma jelentőségét és versenyképességhez való hozzájárulásának mértékét még a jelenléti oktatás előadásai során tárgyaljuk. Ahogy a korábbi fejezetekben ismertetésre került, a tárgy felépítésében a pandémia időszájkától függetlenül szerepeltek olyan témakörök, amelyeket a hallgatók egy-egy távolléti alkalommal dolgoztak fel annak érdekében, hogy a következő jelenléti órákon még intenzívebb diskurzus váljon lehetővé. Ezen elemek természetesen megtartásra kerültek, és eredményükkel részletesen elemezhetjük a nagyvállalatok társadalmi felelősségvállalási stratégiáinak kétarcúságát, vagy a reklámok társadalmi hatását.
- Egyes témakörökben – a társadalmi hatás mérésének módszerei és lehetőségei, a felelős vezetés vagy a CSR 2.0 – a hagyományos előadásokhoz

hasonló módszertannal, de rövidebbre és célirányosabbra szabott előadások keretében kaptak elméleti áttekintést, példákat és elméleti nuggetseket a hallgatók. A társadalmi hatás mérhetőségét és értékelését segítő módszerekhez nem hagyományos szemináriumi feladatot kaptak a hallgatók, hanem egy webinárium részvételre vonatkozó ajánlást, amelyen részletesen foglalkoztak az új globális helyzetben a meghatározó piaci szereplők átalakuló módszertanával a hatások mérését és tervezését illetően (Ethical corporation 2020).

- A járványügyi globális veszélyhelyzet adta kihívásokra adott válaszokat, újrapozicionálási és megváltozott fókuszú társadalmi felelősségvállalási stratégiákat a hallgatók aktivitására, benyomásaira és ismereteire is alapozva, interaktív módon elemeztük; hiszen a hallgatók felkészültsége, korábbi tanulmányai lehetővé tették a folyamatok mélyrehatóbb elemzését. Ugyanakkor olyan kísérleti elem is bevezetésre került az előadások közé, amelynek révén a társadalmi hatásra alapozó befektetések (impact investment) témakörét a hallgatók gondosan kiválogatott, különböző professzionális szervezetek által összeállított, rövid videók alapján dolgozták fel.
- Az elméleti modulok feldolgozását segítette két vendégelőadó is, akik közül az egyik egy társadalmi startup (Nestingplay) alapítója és vezetője volt, a másik pedig egy IT startup megálmodója (Mongu for teen), amely a tinédzserek kibertérben való biztonságos eligazodását célozza. A startuppek olyan számukra is nyitott kihívásokat osztottak meg a hallgatókkal, amelyek megoldására szemináriumi munka keretében adhattak javaslatokat a teamek.

A hallgatók mind szemináriumi csoportmunkáik, mind pedig egyéni előadásaik során – nemcsak a járványügyi vészhelyzethez kapcsolódó előadás alkalmával – beleszótták ötleteikbe vagy elemzéseikbe azokat a lehetséges iterációkat, amelyek a pandémia idején vagy annak elmúltát követően is a társadalom, vagy a szakmai közösségek segítségére lehetnek, vagy a korábbi megoldások újragondolása révén új lehetőséget teremthetnek.

A bemutatott kurzusok mindegyikének lezárásakor egy záró kérdőív került kiküldésre a hallgatóknak, amely a kurzus hasznosságán, szemléletformálásban és karrier elképzelésekre gyakorolt hatásán kívül annak megismerését is célozta, hogy milyen módon érintette a hallgatókat a távolléti oktatásra való átállás, melyeket tartották a legfőbb előnyöknek és hátrányoknak és milyen hatást gyakorolt ez a változás a kurzusok gerincét jelentő csapatmunkára.

A választ adó hallgatók fele mindhárom kurzus vonatkozásában kiemelte, hogy a főbb könnyebbéget a csoportmunka kapcsán az adta, hogy az online térben jobban utána tudtak keresni a felvetett problémának, mint a „hagyományos” szemináriumokon, könnyebb volt elemzési tényezőket keresni a piaci versenyben.

Szinte egybehangzóan főbb nehézségként azt adták meg, hogy a már a távolléti oktatás megkezdését megelőzően is együtt dolgozó, állandó szemináriumi

teamekben nem minden esetben sikerült fenntartani azt a magasszintű motivációt, amely a jelenléti oktatás keretében természetes volt. Különösen az Innosocial aspects of entrepreneurship tárgy hallgatói közül emelték ki néhányan, hogy a csapatmunkákban észlelhető volt a „potyautas” jelenség; amely a szemináriumok pezső és oktató által, az észlelt csapatdinamika-változás alapján moderált környezetben kis valószínűséggel fordult elő. Természetesen, a távolléti oktatás során is nyomon kísérte az oktató a csapatok megoldásának formálódását, jellemzően Teams csatornákon keresztül, de ez a nyomonkövetési megoldás láthatóan hagyott lefedetlen réseket.

A lekérdezésből származó eredmények alapján a kurzusok követhetőek voltak, a válaszadók harmada kifejezetten pozitívan értékelte azt a lehetőséget, hogy az előadásokat később is visszanezheték; többségük egyértelműen arra utalt a távolléti oktatás értékelésénél, hogy nem érzékelt minőségbéli visszaesést a jelenléti oktatáshoz képest.

6. EREDMÉNYEK KÖVETÉSÉNEK EGYSZERŰSÖDÉSE ÉS AZ ÉRTÉKELÉS NEHÉZSÉGE

Mindhárom elemzésbe bevont tantárgy előadásai és szemináriumai Microsoft Teams platformon zajlottak, míg a tananyagok közzététele és a csoportmunka eredmények folyamatos rögzítése a Canvas rendszeren keresztül történt. Az utóbbi, Learning Management System (LMS) alkalmazása természetesen a rendkívüli helyzettől függetlenül is működött. Szükséges volt ugyanakkor a legfontosabb információk közlemények formájában történő kiküldése, valamint az előadásvázlatokon felül a rögzített előadásvideók megosztása is.

Habár a hallgatói teamek minden szeminárium alkalmával ismertették megoldásaikat csoportos előadás formájában, ezen felül a teljesítési feltételek között szerepelt, hogy a csapatmunkáikat az LMS rendszerbe is szükséges feltölteni. E kettős kritérium egyrészt hozzájárult ahhoz, hogy a hallgatók a feladatokat magas színvonalon teljesítsék, másrészt az oktató számára lehetőséget biztosított a kurzusban történt előrehaladás folyamatos mérésére.

Mindezek ellenére, elsősorban a BSc hallgatók számára tartott, vállalkozási szemléletformáló kurzusok vonatkozásában merült fel az eredmények differenciálásának nehézsége. A tárgyi követelmények a korábbi évek tapasztatai alapján – kifejezetten annak érdekében, hogy az egyéni teljesítmény jobban megmutatkozzon az érdemjegyben -, e szemesztertől módosításra kerültek, így a csoportmunkára kapható pontszámok aránya az érdemjegyben 30%-ot képvisel, míg a félév végi kiselőadásé 70%-ot.

Nemzetközi oktatási tapasztalatok alapján is nagyon nehéz klasszikus skálán osztályozni kreativitást ösztönző kurzusokon (Formica 2020), de az online térben kevésbé domborodik ki egy-egy hallgató rendkívüli aktivitása a szeminárium

keretében, a csapatmunkák értékelésében nem játszik szerepet a teamek óra közbeni megfigyelése, illetve az egyéni kiselőadások értékelésében is nagyobb hangsúlyt kaptak a teljesítési, mérhető kritériumok, mint például az előadásmód.

A differenciálás nehézségére hivatkozás egyben egy nagyon pozitív általános eredményre is utal: a hallgatók nemcsak magas színvonalon teljesítették egyéni és csoportos munkáikat, hanem a jó gyakorlat megteremtéséhez is nagyon példás módon járultak hozzá azáltal, hogy egyetlen eredetileg tervezett tanulási eredmény teljesítéséről sem kellett lemondani a hirtelen megváltozott helyzet, és a távolléti oktatásra való átállás ellenére.

7. TAPASZTALATOK AZ OKTATÓ MONITORJÁN ÁTSZŰRÖDVE, AVAGY AZ ELMARADT KREATÍV HARMÓNIA

A távolléti oktatásra való átállás az oktatói társadalom azon részének is komoly kihívásokat tartogatott – lokálisan is globálisan is –, akik korábban jártasságot szereztek online oktatás és blended learning módszerek kapcsán.

A 2020-as tavaszi szemeszter ugyanakkor nem értékelhető kizárólag távolléti oktatásként, hiszen a félév első heteiben mind az oktatóknak, mind pedig a hallgatóknak volt lehetőségük egymás stílusának, elvárásainak és az alkalmazható módszereknek a megismerésére, valamint a visszajelzési folyamatok kialakítására.

Az elemzésben szereplő BSc tárgyak korábbi féléveihez, valamint a szemeszter első időszakának tapasztalataihoz általánosságban elmondható, hogy a hallgatók kevésbé voltak aktívak a szemináriumok során. Habár következetesen minden feladatot teljesítettek, magas színvonalon, kreativitásuk kevésbé indított el multiplikatív hatást, mint a jelenléti oktatás keretében.

A hagyományos szemináriumokon a hallgatók ugyanis ösztönösen figyelik a másik team munkáját, akár csak piaci körülmények között, versenyre kelnek egymással és megoldásaik ismertetését építő kritika követi más teamek részéről. Tapasztalt oktató azt is megfigyelheti, hogy a hetek előre haladtával a szeminárium hallgatói egymás testbeszédét is megfigyelve reagálnak, összenézéseiknek jelentsége van a további ötleteiket illetően.

Habár e hibrid félév során a hallgatók semmivel nem teljesítettek gyengébben, mint a korábbi, hagyományos oktatás keretében, egyéni ötleteik kidolgozása és az azok mögött meghúzódó elemzések is kiemelkedően egyediek voltak; jelen tanulmány szerzőjének szubjektív véleménye alapján valami mégis elmaradt...

A kreatív harmónia, amely az, innovatív gondolkodást és vállalkozó szellemet ösztönző kurzusok esetében pontosan abból táplálkozik, hogy a résztvevők csapatokká érnek össze, akik saját csapatdinamikával működnek, és versengenek jó megoldásaik kidomborításával, a többi teammel. Habár eredmények és statisztika szemszögéből nézve lehet ugyanezt helyettesíteni, nem állnak rendelkezésre módszerek, amelyekkel hatékonyan mérhetjük, hogy mennyi figyelem veszik el

azáltal, hogy a saját monitorja mögött mindenki hány más tevékenységre, vagy folyamatra figyel.

Feltételezésem, hogy a kreatív harmónia olyan hozzáadott érték, amely nélkül más szinten valósul meg az innovatív folyamat. Ezen tárgyak célja továbbá a munkahelyi, vagy vállalkozási környezet és vezetői feladatok szimulációja, amelyekben való hatékony eligazodás az együttműködő szereplők megfigyelésén és befolyásolásán alapszik, amely részlegesen érhető el online felületen keresztül.

8. TOVÁBBFEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK ÉS ZÁRÓ GONDOLATOK

A tanulmány lezárásakor még nem került időben kellő távolságra a félév összes tapasztalata, hogy minden vonatkozás objektív módon értékelhető legyen, ezért a szerző saját, az osztályzás kapcsán felmerült nehézségeire és a hallgatók körében lefolytatott felmérés eredményeire alapozva tesz általános javaslatokat, amelyek a hasonló kurzusok továbbfejlesztési irányait kijelölhetik:

- az online térben megfigyelhető, rövidebb figyelemtartási képességet alapul véve rövidebb időtartamú előadásokkal és mozgalmasabb, változó módszertanra és hallgatói aktivitásra épülő szemináriumokkal célszerű tervezni,
- az innovatív gondolkodást és kreativitást fejlesztő, csoportmunkára alapozó kurzusok esetében az egyéni értékelésbe beszámítandó sarokszámot úgy érdemes meghatározni, hogy az egyes hallgató saját hozzájárulásának megítélésére ne egy alkalommal kerüljön csak sor,
- érdemes a 2020 tavaszi félévet hibrid oktatási tapasztalatként értékelni, hiszen a korábban is írtaknak megfelelően, nem tudjuk, hogy az elkötelezettség és az együttműködés képessége milyen irányba változott volna több hétnyi jelenléti oktatás nélkül.

A távolléti oktatás keretében szerzett tapasztalatok, elkészült tananyagok és egyre finomodó, online módszerek kiváló lehetőséget jelentenek ezen alkalmak online módon való helyettesítésére; természetesen a jelenléti és távolléti oktatás megfelelő arányát szem előtt tartva.

2020. június 10.

IRODALOMJEGYZÉK

- Chang, A. M. 2019. *Lean Impact: How to innovate for radically greater social good*. Hoboken: Wiley.
- Cone, P. 2019. *Creating social impact: How your firm gains by adopting a socially responsible business strategy*. Middletown: Amity Advisory.

- Digital Hungary 2020. *Startup Operatív Törzs: A koronavírus hatása a magyar startup ökoszisztémára*. <https://www.digitalhungary.hu/start-up/Startup-Operativ-Torzs-A-koronavirus-hatasa-a-magyar-startup-okoszisztemara/9349/> [Letöltés: 2020. 06. 16.]
- ELTE 2020. *A new field of study is introduced at the ELTE Faculty of Informatics*. <https://www.elte.hu/en/content/a-new-field-of-study-is-introduced-at-the-elte-faculty-of-informatics.t.1351> [Letöltés: 2020. 06. 16.]
- Ethical Corporation 2020. *Webinar: Accurately Measuring and Reporting your Social Impact*. <https://events.ethicalcorp.com/rbs/content-webinar-6.php> [Letöltés: 2020. 06. 16.]
- Formica, P. 2020. Reinventing education for an entrepreneurial culture. *Industry and Higher Education*. 34(2): 65-68.
- Ilonen, S. – Heinonen, J. 2018. Understanding affective learning outcomes in entrepreneurship education. *Industry and Higher Education*. 32(6): 391-404.
- Kapor M. 2019. *The Importance of Social Impact in Startups, According to Mitch Kapor*. <https://fi.co/insight/the-importance-of-social-impact-in-startups-according-to-mitch-kapor> [Letöltés: 2020. 06. 16.]
- Kickul, J. – Lyons, T. S. 2016. *Understanding Social entrepreneurship: The relentless pursuit of mission in an ever changing world*. London: Routledge
- Pisoni, G. 2019. Strategies for Pan-European Implementation of Blended Learning for Innovation and Entrepreneurship (I&E) Education. *Educazion Sciences*. 9(2): 124
- Sarasvathy, S. 2010. *Effectual entrepreneurship*. London: Taylor and Francis.
- Stoycheva, M. – Bonifacio, M. – Marchese, M. – Klabbers, M. – Ilieva, G. – Pisoni, L. – Angeli and A. Guarise (2017): Developing engagement strategies in the blended learning triangle: the case of I&E education in the EIT Digital. *EDULEARN17 Proceedings*. Valencia: IATED. 6254-6261.
- Subramanian, K. R. 2018. Myth and Mystery of Shrinking Attention Span. *International Journal of Trend in Research and Development*. 5(3): 1-6.
- Woods, M. 2019. *Audacious social impact: A Practical Guide to Building High-Performing Organizations That Deliver Great Social Value*. Pittsburgh: Koehler.
- Wood, M. S. – Pearson, J. M. 2009. Taken on Faith? The Impact of Uncertainty, Knowledge Relatedness, and Richness of Information on Entrepreneurial Opportunity Exploitation. *Journal of Leadership and Organizational Studies*. 16(2): 117-130.

A HIRTELEN JÖTT TÁVOKTATÁS TAPASZTALATAI A COVID19 OKOZTA VÁLSÁGHELYZET ALATT

CLAUS MICHAEL HUTTERER

THE CHALLENGES OF DISTANCE EDUCATION: LESSONS LEARNED DURING THE COVID-19 CRISIS

This paper is about my personal experience of the sudden lockdown in Austria caused by the outbreak of the COVID-19 pandemic shortly after the beginning of the summer term 2020. It explores which changes were brought about by this crisis in teaching translation and interpreting at the Institute of Translation Studies of the University of Graz and contains an account of some of the main challenges of online teaching and distance learning as well as of the development of technical resources on the part of the University of Graz in order to support teachers and students alike in their effort to prevent the collapse of university education. It aims to show that despite many technical difficulties, especially as regards videoconferences and open book exams, both of which have not been a predominant feature of education before the lockdown, all is not doom and gloom as some might suggest. Experience gained during the COVID-19-crisis may contribute to improvements in university education in the future.

1. A VÁLSÁG ELŐJELEI

Hétfő 2020. március 2: Elkezdődött a tavaszi félév a grazi Karl-Franzens-Universitätén. Az óraterveim elkészültek. A hallgatói jelentkezések, a *A fordítás alapjai* c. előadásomat leszámítva, amire az egyetem szabályzata szerint a félévi záróvizsga előtti 48 óráig lehet jelentkezni, nagyjából lezajlottak. A termek lefoglalva. Indulhat a félév. Vagy talán mégsem? A legtöbb kolléga, ismerős, barát, családtag a környezetemben erről a későbbiekben úgy nyilatkozott, hogy visszatekintve még februárban nem gondolta volna, hogy milyen rövid időn belül, azaz Ausztria esetében március közepére, mennyire meg fog változni a világ, milyen rendhagyó lesz az előttünk álló félév és milyen nagyok lesznek a tanítással kapcsolatos kihívások. Viszont ha belegondolunk, a nem annyira távoli múltban, feltehetően már volt több erre utaló jel.

Vissza kellett emlékezmem a 2000-ben Németországban, Hannoverben megrendezett világkiállításra, ahol ugyanis egy videoinstalláció segítségével már akkor próbálták érzékeltetni a látogatókkal, hogy egy nap mobilitás tulajdonképpen mit is jelent a bolygónkon. Az egyre gyorsabban pörgő filmkockák többek

között azt mutatták, ahogy emberek tömegei szállnak ki vonatokból, metrókból, autókból, valamint azt, ahogy egyre gyorsabb ütemben fel- és leszállnak a repülőgépek. Az akkor és ott láttottakból adódó kérdések számomra a következők voltak: Meddig lehet fokozni ezeket a folyamatokat? Meddig lehet felgyorsítani ezt a sokak által egyre embertelenebbnek tűnő tempót, munka- és életritmust? A fénysebességig? Hogyan lehet kitörni ebből a mókuserékből és mi lesz, ha egy környezeti katasztrófából, nukleáris háborúból kifolyólag hirtelen megáll az élet és „a fű sem nő tovább”?

A felgyorsult életmód árnyékoldalairól a híres osztrák Nobel-díjas etológus, Konrad Lorenz, az 1973-ban megjelent *Die acht Todsünden der zivilisierten Menschheit* (A civilizált emberiség nyolc halálos bűne) *Wettlauf der Menschheit mit sich selbst* (Versenyfutás önmagunkkal) c. negyedik fejezetében hasonló módon elmélkedett, sőt a könyv további fejezeteiben már a túlnépesedés és az élettér pusztulás problematikájára is felhívta az olvasók figyelmét (Lorenz 1973). Ezek a jelenségek, valamint a nagyüzemi állattartás, élőállat-piacokon történő kereskedés és a távoli utazások számos szakember szerint feltételezhetően összefüggésben állnak a világjárványok kialakulásával (vö. Kube 2009, Schmidinger 2020).

Majd évekkel később, pontosabban 2015-ben, a Microsoft cég egyik alapítója, Bill Gates, az azóta híres-hírhedté vált „The next outbreak? We're not ready” c. TED-előadásában (Gates 2015) gyakorlatilag megjósolta a Covid19-világjárvány okozta válságot. Mint mondta: „Ha valami megöl több mint tíz millió embert a következő néhány évtizedben, az valószínűleg erősen fertőző vírus, nem pedig háború lesz, nem rakéták, hanem mikrobák” (Gates 2015; a szerző fordítása).

2. AZ ELKÉPZELHETETLEN BEKÖVETKEZIK

2019 decemberében kezdtek megjelenni a médiában azok a hírek, melyek szerint Vuhan városában Kínában kitört egy új fajta vírusos járvány, amely valószínűleg állatról emberre terjedt (zoonózis), főként a tüdőt támadja meg, sok esetben, elsősorban időskorú betegeknél halálos kimenetelű és amely ellen nincs vakcina (Robert Koch Institut 2020). Időközben több tanulmány egyre inkább kitér a Covid19 neurológiai szövödményeire is, mint pl. szédülés, fejfájás, ízérzékeléssel és szaglással kapcsolatos zavarok (Brenner 2020).

Mindez nekem egyrészt távolinak tűnt; másrészt személyesen is megérintett – 2007 szeptemberében ugyanis jártam Vuhanban. Mint kiderült, a grazi és a vuhani egyetem partnerségi megállapodást kötöttek és ennek keretében hallgatókkal, valamint a grazi egyetem Konfuciusz Intézet munkatársával, aki vuhani volt, egy kínai körutazás keretében meglátogattuk a vuhani egyetem zöld övezetében található kampuszát is. Vuhan modern nagyvárosnak tűnt. Nagyon kedvesen fogadtak bennünket mindenhol. A kínai „olasz” étterem édes-savanyú szósszal fűszerezett pizzáját, valamint a nagy kánikulát és fülledtséget leszámítva – Vuhan, kína „sütője”, illetve „kemencéje” (Mattheis 2020) –, jó emlékeim vannak erről a

helyről. Azok a városrészek, amelyeket láttam, nem tunk piszkosnak, legalábbis a más ázsiai országokban tapasztaltakkal szemben nem. Igaz, hogy Vuhanban nem látogattam meg egyetlen egy piacot sem.

2020 tavaszán talán ezért, úgy gondoltam nem kellenne ezeket a híreket túl komolyan venni és amennyiben Nyugat-Európában is kitörne a Covid19-járvány, biztosan hamarosan megfékeznek a terjedését, hiszen javarészt gazdag, minőségileg jó egészségi ellátórendszerekkel rendelkező társadalmakról van szó. Ilyen és hasonló gondolatokkal nyugtattam magam. Elképzelhetetlen volt számomra, hogy Kínához hasonlóan majd Ausztriában is elrendelik a többhetes vesztegzárat. Ezek az intézkedések túlságosan nagy csapást mérnének a nemzetgazdaságra és egyébként is egy demokráciában ilyesmi még veszélyhelyzetben sem fordulhatna elő.

Aztán minden nagyon gyorsan megváltozott. Érkeztek az egyre rosszabb hírek a közeli Olaszországból. Volt ismerősöm, aki már 2020 március 9-én nem fogott velem kezét, mondván, hogy vannak rokonai Olaszországban és hogy aggodnak a kialakult szituáció miatt. Majd Ausztriában is súlyosbodott a helyzet és bekövetkezett az addig elképzelhetetlen, azaz a teljes vesztegzár elrendelése.

A Grazi Egyetem Elméleti és Alkalmazott Fordítástudományi Intézetének (Karl-Franzens-Universität Graz, Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft, ITAT) magyarszak-koordinátora kedden, 2020 március 10-én, szóban tájékoztatott arról, hogy lehet, hogy járványveszély miatt az egyetemeket is bezárják, majd a rákövetkező szerdán, 2020 március 11-én, ez valóban meg is történt. Így a csütörtöki óráimat már nem is tarthattam meg a campuson.

Miután Ausztriában az emberek pánikszerűen elkezdtek bevásárolni az élelmiszereket és hétköznapi cikkeket – főként kézfertőtlenítóből, egyszer használatos kesztyűből keletkezett hiány, de volt, ahol a konzervek és a WC-papír is kifogyott – csütörtökön, 2020 március 12-én és pénteken 2020 március 13-án, az osztrák kormány kijelentette, hogy a további várható intézkedések ellenére, az alapellátás természetesen nincs veszélyben. Nem zárják be az élelmiszerboltokat, patikákat, drogériákat, bankokat, valamint a postát sem, tehát semmi ok a nagyösszegű készpénzfelvételekre, valamint a készletek felhalmozására. Továbbá a politikai döntéshozók megígérték, hogy a kommunikációs rendszer sem fog összeomlani. Ez a hirtelen megnövekedett internetforgalom és telefonhívások száma ellenére valóban nem történt meg. Ugyanakkor az osztrák Belügyminiszter, Karl Nehammer, még 2020 március 13-án arra a kérdésre, hogy lesz-e kijárási tilalom, úgy válaszolt, hogy természetesen nem és mindenkit óva intett, hogy ne dőljön be az álhíreknek (ORF 2020). Az akkori rendkívül gyors parlamenti törvényhozás segítségével viszont napokon belül elrendelték a teljes vesztegzárat. Végül tehát kiderült, hogy a lehetséges vesztegzárra utaló feltételezéseknek volt valóságtartalma.

Az új Covid19-vírus miatt életbe lépett jogrend szerint csak kivételes esetekben volt szabad elhagyni a lakást, házat, azaz élelmiszer vásárlása, sürgős, halaszthatatlan ügyek intézése, home office-ban nem elvégezhető munka, illetve idős hozzátartozók gondozása céljából. Gyakorlatilag egyik napról a másikra megszűnt a közúti közlekedés. Egy teljesen szurreális helyzet alakult ki. Elcsendesedett a

város, kitisztult a levegő és mindenütt lehetett hallani madárcsicsergést. Olyan volt, mintha minden nap vasárnap, illetve ünnepnap lenne. Azonban az „idill” csak látszólagos volt. A bezártság okozta lelki és egyéb problémák sok ember számára nagy megpróbáltatást jelentettek. A munkanélküliségi ráta hamarosan az egekbe szökött és olyan magas volt mint 1946 óta egyszer sem (Kittner 2020). Lezárták a határokat. A külföldön rekedt osztrák állampolgárokat külön járatokkal igyekeztek hazahozni. Az osztrák közszolgálati televízióban megszűnt a sporttudósítás, mivel már nem volt nagyon sportesemény, amiről lehetett volna tudósítani. Ugyanerre a sorsa jutott a „Seitenblicke” is, egy, a társadalom rivaldafényben álló hírességeivel foglalkozó közéleti televízióműsor. Ehelyett kibővítették a fél nyolckor kezdődő fő hírműsort, amiben beszámoltak a mindennapi koronavírussal kapcsolatos sajtó-értekezletekről, fertőzésekről, a Johns Hopkins Egyetem koronavírusban szenvedő, illetve elhunyt betegekkel kapcsolatos statisztikai adatairól. Még hosszan lehetne sorolni, hogy a világválság kitörése miatt jelentett választóvonalat a legújabb történelemben.

3. MENTENI A MENTHETŐT

Időközben a Grazi Egyetem Bölcsészettudományi Kar Dékáni Hivatala keményen dolgozott azon, hogy megmentse a félét. Valamennyi az oktatásban dolgozó tanárt, asszisztentst arra utasított, hogy okvetlenül folytassa az oktatást otthonról, azaz a home office-ből. Az utóbbi fogalom akár a 2020-as év egyik jelszava is lehetne.

Oktatni, de hogyan? Milyen eszközökkel? Már régóta létezett pl. az *unigrasonline* nevű platform, ahol többek között kurzusokat, proszemináriumokat, szemináriumokat, előadásokat hirdetnek meg, illetve osztályzatokat írnak be a grazi egyetem tanárai. Néhány éve egyre inkább elterjedt a *moodle* tanulási és tanítási felület használata is, amire strukturáltan kurzusokra lebontva feltölthetők a tananyagok, házi feladatok. Viszont a válság okozta vesztégzár egyik nagy hátulütője az volt, hogy gyakorlatilag egyik napról a másikra megszűnt az oktatók és a hallgatók közötti személyes kapcsolat, amit a moodle platform chat funkciója és az e-mailek sem tudtak teljes mértékben helyettesíteni, hiszen régóta ismert, hogy a kommunikáció nem kizárólag verbális, hanem nonverbális és paraverbális elemekből is áll (vö. Losche – Püttker 2009). A gesztusok, a mimika, az intonáció, prozódia és főként az azonnali visszacsatolás lehetősége hirtelen vagy megszűnt vagy csak korlátozottan állt rendelkezésre. A lehetséges kiutat jelentő, a tanórák meghirdetett idejében megtartott videokonferenciák, az eddigiekben az ITAT-on csak ritkán alkalmazott tanulási, tanítási eszközök voltak. A Covid19-es válság ki-robbanása előtt legfeljebb az Európai Unió tolmácsszolgálatát tartott néha egy-egy továbbképzést az intézet munkatársainak videokonferencia segítségével, illetve

egy-egy panelbeszélgetés felkerült egy youtube-csatornára. 2020 március közepétől hirtelen az volt a követelmény, hogy valamennyi, azaz, több ezer egyetemi kurzust kizárólagosan távoktatási módszerekkel tartsanak meg.

Az oktatók egy része, főként a vesztegzár elején, több házifeladattal próbálta megoldani a helyzetet, remélve, hogy minden hamarosan, azaz legkésőbb a húsvéti szünet után visszatér a régi kerékvágásba. A vírus lappangási ideje, az intenzív osztályokon kezelt betegek elhalálózása, illetve a felépülés időtartama, valamint a napi új fertőzések és halálesetek száma 2020 március végén nem utalt arra, hogy az osztrák hatóságok hamarosan feloldják a vesztegzárat. A grazi egyetem vezetősége úgy döntött, hogy a teljes 2020-as tavaszi félévet távoktatásban kell lebonyolítani. Az oktatók közül – valószínűleg egyfajta megfelelési kényszerből adódóan – volt, aki túl sok feladatot adott ki. Ennek eredményeként a hallgatók részéről érkeztek panaszok, hogy sokkal több a házifeladat és tanulási teendő mint korábban. A Dékáni Hivatal – mivel rendszeresen bekérte a hallgatók visszajelzését az oktatásról – tudomást szerzett erről a tényről és körlevélben arra kérte az oktatókat, hogy ne terheljék le túlságosan a hallgatókat.

4. A „RAJINTELLIGENCIA”

Az intézetünkben egyes oktatók, munkatársak kezdeményezésére hamarosan létrejött egy „Schwarmintelligenz”, azaz rajintelligencia nevű e-mail-csoport, ahol a távoktatásban szerzett legjobb gyakorlatokról és tapasztalatokról zajlott élénk és hasznos, de néha kissé hosszadalmas eszmecsere. Az egyik fő probléma az volt, hogy hogyan lehet pl. távoktatásban hatékonyan lebonyolítani a szinkrontolmácsolási tanórákat és vizsgákat, hiszen a hallgatók ilyen helyzetben nem tudnak beülni az intézeti tolmácskabinokba és nehéz a megfelelő vizsgakörülmények megteremtése is. Mi történik, ha vizsga közben megszakad az internetkapcsolat? Hogyan lehet kivédeni, hogy a hallgató ne használjon „segédeszközöket”? Az egyik megoldás az volt, hogy a hallgatók a nekik elküldött, illetve a moodle-ra feltöltött hangfájlokat otthon letolmácsolták, miközben mobiltelefon segítségével felvették magukat. Az így készült, néhány perces hangfájlként rögzített tolmácsolásokat oktatóikkal megosztották. Noha ez az eljárás nem felel meg a szinkrontolmácsolás kritériumainak, mégis jó előkészítő gyakorlat volt.

Az *Analízis és tolmácsolástechnika* c. órán a vesztegzár kezdetén fontosabb tolmácsszemélyiségekkel készített interjúkat, illetve róluk szóló cikket fordítottam le a hallgatókkal. Ennek köszönhetően a hallgatók tolmácsszakemberek révén másodlagos tolmácsolási tapasztalatokra tehettek szert, miközben gyakorolták a fordítást is az adott nyelvpárban (magyar-német). Ezen kívül volt egy a Google Drive felhőszolgálat által tárolt kétnyelvű (német-angol), nyelvenként 202 bejegyzésből álló konferenciaterminológiai glosszárrium, amit hallgatóim a félév folyamán szakaszosan a magyar (szak-)szavakkal, -kifejezésekkel, mondat(-részekkel)

egészítették ki. Így a konferenciaterminológiai szókincs tudatos fejlesztésével is foglalkoztunk.

Miután a rajntelligencia-csoport résztvevői közül többen kipróbálták a zoom nevű videokonferencia szoftvert, a félév elején én is ezt kezdtem el használni. A szoftver segítségével megtartottam az első távoktatási tanóráimat. Így ismét a legtöbb hallgatóval meg tudtam teremteni az oktatásban és hatékony kommunikációban néha nélkülözhetetlen személyes kapcsolatot. Innentől kezdve az *Analízis és tolmácsolástechnika* c. órán főként blattolással és konszekutív tolmácsolással foglalkoztunk. Minden héten a kurzus résztvevői más-más témákra készültek rövid tolmácsolandó beszédekkel. A témába vágó szövegeket és párhuzamos szövegeket felkészülés végett a mindenkori óra előtt pár nappal egymás között megosztották a Google Driveon.

5. A VIDEÓKONFERENCIÁK TÉRHÓDÍTÁSA

A Zoom legfőbb hátránya az volt, hogy az ingyenes változata 40 perc után megszakította az adott konferenciát, ami azt jelentette, hogy új konferenciát kellett indítani és a hallgatókat új linkkel meghívni rá. Így vált lehetővé – igaz hogy kissé döcögösen, de jó kép- és hangminőségben – alkalmanként másfélórás tanegységeket megtartani. Eléggé hamar megjelentek az egyetem, valamint egyes kollegák részéről a Zoom programmal kapcsolatos adatvédelmi aggályok. Az aggódók úgy vélték, hogy a szerverek, amin a zoom fut, Amerikában vannak. Nem lehet tudni, mi történik a személyes adatokkal és nem lehet megfelelni az adatvédelem kritériumainak. Ezért jobb, ha a hallgatók álneveket használnak. Azonban sok kollegával együtt azt a véleményt képviseltük, hogy a Zoom „sokkal jobb a semminél”. Ezen kívül Edward Snowden *Permanent Record* c. könyvének elolvasása tudatosította bennem az adatvédelemmel kapcsolatos lehetőségek viszonylagosságát, illetve korlátozottságát, hiszen Snowden mint egykori amerikai titkosszolgálati munkatárs szépen kimutatta, hogy bírósági határozatok nélkül az amerikai alkotmányt megszegve évek óta működik a tömeges megfigyelés az interneten (Snowden 2019).

Az adatvédelmi problémák, valamint az oktatás digitalizációjával kapcsolatos nyomás miatt, az *uniIT*, a grazi egyetem információs technológiai szolgálata, a húsvéti szünet után beélesztett egy saját videokonferenciák lebonyolítására alkalmas digitális eszközt, az ún. *uniMeet* programot. Egy online naptárba be kellett írni a tanórák pontos időpontjait, valamint a résztvevők számát, mivel fel akarták mérni a rendszer leterheltségét a különböző napokon és napszakokban. Továbbá kérvényezni kellett e digitális eszköz használatát. A hangminőség néha hagyott némi kívánnivalót maga után, de azért összességében jól működött, amennyiben csak a mindenkori beszélő mikrofonja volt bekapcsolva egy adott időpontban és így elmaradt a visszacsatolás okozta visszhang.

Az *uniMeet*-rendszer internetes videók megosztását is lehetővé tette, habár csak bizonyos formátumok, pl. youtube-vidék esetén, működött ez a funkció és érdekes módon a hallgatók is megállíthatták, vissza- és előrepörgethették az oktató által megosztott videófájlokat. Az Európai Bizottság tolmácsszolgálat adattárában található beszédekről készült videókat (Speech Repository Interpretation) sajnos nem lehetett megosztani a hallgatókkal. Ilyen esetekben néha célszerű volt az *uniMeet* chat rovatába bemásolni az adott videó linkjét, ahol minden hallgató külön rákattintva megnézhetette a mindenkori videófájlt. Viszont néha felmerült az ún. *geoblocking* problémája is, azaz, hogy bizonyos internettartalmak, jogi okokból, más országban nem hozzáférhetők. A *Fordítási alapkompentencia* c. óra egyes résztvevői a vesztégyár előtt hazautaztak Magyarországra, ahonnan bizonyos, pl. az osztrák közszolgálati televízió médiatárában található videófájlok, főként a szerzői jogok védelme miatt, nem voltak számukra leívhatók. Ez azt eredményezte, hogy több esetben nem tudták megválaszolni a Magyarországon tartózkodó hallgatók az adott, nem a YouTube-on található videófájlokkal kapcsolatban feltett kérdéseimet.

Hangos szöveg megosztására mp3, illetve mp4 formátumban nem állt rendelkezésre külön funkció az *uniMeet*-videoplatformon. Itt is kreatív megoldások születtek, pl. úgy, hogy a mobiltelefonra előre letöltött podcastokat a videokonferencia alatt – a számítógép mikrofonjához közel tartva az okostelefont – lejátszóttam. A képernyőmegosztás – pl. *Powerpoint* előadások megosztása – általában jól működött, habár teljes képernyős üzemmód esetén lapozás ellenére a videokonferencián résztvevő hallgatók még mindig ugyanazt a ppt diát látták. Ezen kívül rajzolni lehetett a képernyőn a hallgatókkal együtt és külön is, valamint létezett egy ún. „break-out room” funkció, ami lényegében azt jelentette, hogy az oktató be tudta osztani a tanegység hallgatóit különböző virtuális csoportokba és felváltva be tudott lépni az egyes virtuális helyiségekbe, hogy a különböző csoportoknak külön-külön támogatást nyújthasson.

Mint a fentiekből kiderül: az ördög a részletben rejlik és nem működött minden kifogástalanul. A rendszer lényeges előrelépés volt a hűsvéti szünet előtti állapotokhoz képest. Ettől az időponttól három fontos általános egyetemi online rendszer létezett egymás mellett: a már említett *unigrasonline*, a *moodle* és az *uniMeet*, amelyek között voltak összefonódások. A *moodle* rendszeren lebonyolított open-book-vizsgákhoz a hallgatói névsorokat át kellett importálni az *unigrasonline*-rendszerből a *moodle*-rendszerbe. (Az open book vizsgákban a hallgatók interneten keresztül tesznek le írásbeli vizsgákat úgy, hogy szinte minden segéd-eszköz, illetve „nyitott (tan-)könyv” rendelkezésükre áll.)

A szakon belüli megbeszélések egyébként általában a *Skype4B* videokonferencia eszköz segítségével zajlottak, amelynek licencét a grazi egyetem a *Microsoft Office 365*-ös software csomaggal együtt megrendelés esetén a munkatársak rendelkezésére bocsátotta. Egyébként a *Skype4B*-en lebonyolított megbeszélésekből lényegesen több volt mint a megszokott, helyben megszervezett oktatói értekezletekből egy átlagos félévben.

6. IDŐBEOSZTÁS, NAPI RITMUS, COACHING

A vesztegzár elejétől szinte valamennyi egyetemi oktatásban résztvevő munkatárs munkavégzési feltételei és napi ritmusa megváltozott, hiszen nem került sor fizikai jelenlét mellett lebonyolított tanórákra. Ennek – az eredeti cél, azaz a Covid19 vírusos fertőzés veszélyének kiküszöbölése mellett – más előnye is volt, mivel sem az oktatóknak, sem a hallgatóknak nem kellett hosszabb utazásokat autóval, tömegközlekedési eszközökkel, biciklivel az egyetemre és vissza túlszűfolt járatokon megtenniük. Ezzel mindenki időt nyert, amit viszont, adott esetben a napi struktúra hiánya és magasabb munkateher miatt megint el is veszített. Továbbá távoktatás esetén nem kell megküzdeni a legjobb tantermekért és nagy előadásokon is úgy lehet részt venni, hogy nem kell szabad ülőhelyet keresni. Amikor ezt az utóbbi előnyt egy egyetemi megbeszélés kapcsán a chat-ben felvettem, jött egy olyan válasz is, hogy: „amennyiben van otthon még szabad ülőhely” – ami a munkahely és az otthon összekötésével kapcsolatos internetes problémákra utalt.

A produktivitás megőrzésére a vesztegzár alatt a Grazi Egyetem továbbképzési szemináriumokat indított, amelyekben az egyetemi munkatársak ingyenesen részt vehettek. Így került sor többek között az „efficient@home“, azaz „Hatékonyan otthon” c. szemináriumra is, ahol a jó munkavégzés lélektani oldalát is tudatosították az egyetemi alkalmazottakkal: pl. otthon is tartsuk be a munkavégzéssel kapcsolatos napi rutinokat, naponta két alkalommal legyenek fókuszidők, amelyek alatt koncentráltan és mindenféle a figyelmet elvonó tényező kikapcsolása mellett (e-mailek, telefonhívások, közösségi média stb.) kizárólag az adott feladatokra összpontosítsunk stb. Ezek a továbbképzések mindenképpen hozzájárultak az új helyzethez való alkalmazkodáshoz.

7. HALLGATÓI VISSZACSATOLÁSOK, OKTATÓI TAPASZTALATOK

Habár a 2020-as tavaszi félévet mindenki másképp élte meg, vannak azért közös pontok. A kihívások között előkelő helyen szerepelt a számítástechnikai akadályok (nem működő mikrofonok, kamerák stb.) leküzdése. Így több hallgató nem rendelkezett a videókonferenciákra való részvételhez szükséges megfelelő sávzélességű internetkapcsolattal, illetve jól működő számítógéppel. Olyan szélsőséges eset is volt, hogy egy hallgató csak húsvét után vett részt első alkalommal a videókonferenciaként megtartott tanórákon. Ezzel kapcsolatban az egyetemi oktatók között és a vezetőség részéről kialakult az az álláspont, illetve gyakorlat, hogy az egyetem nem vállalhat felelősséget a hallgatók nem megfelelő minőségű internetkapcsolataiért és számítógépeiért, ami adott esetben azzal járhat, hogy az érintetteknek meg kell ismételnük a mindenkori vizsgát. Az írásbeli open-book-vizsgákon előfordult, hogy több hallgató kifutott a vizsga leadási határidejéből vagy egyéb ok miatt nem tudta feltölteni a kitöltött vizsgalapot a *moodle*-rend-

szerre. Ilyen esetekre a *Skype4B*-programmal összekapcsolt egyetemi oktatói telefonszámon kellett offline-elérhetőséget is biztosítani a hallgatóknak. Jőindulatú oktatók még röviden a vizsga határideje lejárta után e-mailben is elfogadták a lekésett hallgatók vizsgalapjait. Az open-book-vizsgák jellegzetesége egyébként abból is áll, hogy lexikai tudás lekérdezésére nem alkalmas műfajról van szó. Mivel a hallgatóknak a vizsga alatt minden, a moodle-platfornon található és onnan le-tölthető vizsgaanyag, számos internetes adattár stb. rendelkezésére áll, nem cél-szerű pl. multiple-choice-kérdéseket feltenni egy open-book-vizsga kapcsán. In-kább arról szólnak ezek a vizsgák, hogy képesek-e a hallgatók a kurzusokon átvett anyag, elméletek, modellek gyakorlati alkalmazására. Így a vizsgaanyag összeál-lítása az oktatók részéről is több kreativitást követelt.

A Bölcsészettudományi Kar az oktatói részére az egyetemi intraneten lét-rehozott egy folyamatosan frissített platformot, ahol sok információt, dokumentu-mot, oktatási videót lehetett lehívni az új szabályokról, eljárásokról, a moodle használatáról stb. Ezen kívül a hivatalos egyetemi e-mail-címekről lehetett techni-kai problémákkal kapcsolatos kérdéseket küldeni az egyetem információs techno-lógiai szolgálatának. Munkatársai minden kérdésre igyekeztek gyorsan és jól vá-laszolni. Az oktatásért felelős helyettes rektor asszony hétfőnként egy „Mon-tagsbrief”, azaz héfői levél nevű hírlevelet küldött a kar oktatóinak, ahol a félév alatt heti rendszerességgel sok fontos aktuális információt és egy-egy oktatási öt-letet tett közzé. A rektortól, az intézet vezetésétől, a szak koordinátorától is jöt-tek az e-mailek, így tehát a küldött információk mennyisége és súlypontozása is némi kihívást jelentett az oktatóknak. Érdekes volt meghallgatni intézetünk azon oktatóinak a tapasztalatait is, akik a bécsi egyetemen is oktatnak, mivel így talán könnyebb volt a legjobb gyakorlatok átültetése a grazi egyetemen zajló oktatásba.

A videókonferenciák alatt érdekes tapasztalatokra tehettem szert. Volt olyan hallgató, aki két okostelefonnal vett részt az órákon és feltett kérdéseimre véletlenül nem ő, hanem az *Alexa* névre hallgató hangvezérelt személyi asszisz-tense adta meg a választ. Akarva-akaratlanul betekintést lehetett nyerni különböző családi viszonyokba. Előfordult, hogy hirtelen élettársak és kisgyerekek jelentek meg a semmiből a képernyőn és elvonták az illető hallgató figyelmét. A bírósági tolmácsolási órám egyik résztvevője a vesztegzár részleges feloldása után autózás közben viszonylag stabil mobilinternet-kapcsolaton keresztül vett részt az órán, majd miután párjával hazaérkeztek, onnan ismét csatlakozott. Ezek persze nem ideális tanítási/tanulási feltételek és amennyiben a 2020-as év őszi félévében vesz-tegzár nélkül is tényleg megvalósulna az időközben változott egyetemi alapszabály miatt lehetséges „blended teaching/learning” műfaj, azaz a jelenléti és távoktatás kombinációja, ezekre a helyzetekre is fel kellene készülni.

Hallgatóim kérésre leírták a 2020-as tavaszi félévben szerzett egyetemi tapasztalataikat. A távoktatás miatt megnövekedett munkateher miatt sajnos már nem maradt idő a kérdőíves felmérésre. Kiemelném, hogy a komoly kihívások, nehézségek ellenére a legtöbb, a felmérésen részt vevő hallgató jól helyt állt ebben a nehéz időszakban és elmondása szerint sokat tanult. Ezek a sikerélmények min-denképpen hozzájárulhatnak egy pozitív önbizalom kialakulásához. Habár a

100%-os távoktatás nem, a blended teaching/learning megítélése azonban többnyire pozitív volt.

Pár hallgató megkeresésemre hozzájárult, hogy véleményét a kötetben megjelentethessem. Ezért végezetül álljon itt pár idézet Tőlük, hogyan élték meg Ők az elmúlt időszak távoktatását:

[1] A krízis alatti időszak nagyon megterhelő volt számomra. Ez volt az eddigi szemeszterek közül a legnehezebb. Igaz, hogy két gyerek mellett sikerült teljesítenem egy szinte teljes szemeszternyi tervet, de ezt még egyszer biztos nem csinálnám meg.

Viszonylag jól működtek az online órák, habár némely diáknál és tanárnál egyszerűen nem volt elég jó az internet. A krízis legrosszabb része az volt, hogy nem mehettem el otthonról. A karantén feloldása után minden sokkal könnyebb lett, hiszen el tudtam menni egy közeli hotelbe, ahol tudtam viszonylag nyugodtan dolgozni és órákon részt venni.

[2] A 2020-as nyári félév a koronavírus miatt a tanárokat és a diákokat is egyaránt kihívás elé állította. Én személy szerint úgy gondolom, hogy az online oktatásra való átállás összességében jól sikerült az egyetem részéről. A legtöbb tantárgy esetében különböző programok (Skype, Skype Meetings App, Unimeet) videochat funkciójával minden héten meg voltak tartva az óráink. A technológia szempontjából hatékony volt ez a módszer, hiszen a tanóra közben oktatóink különböző fájlokat, videókat tudtak megosztani a diákokkal, a diákok pedig sokszor képernyőjük megosztásával prezentálták szóban munkájukat. Ami kicsit nehézséget okozott, az az, hogy mivel nem tudunk minden héten élőben kommunikálni tanárainkkal, csupán emailen keresztül, néha nem teljesen voltak egyértelműek a házi feladatok, a leadási határidők, a tananyag, illetve az elvárások.

[3] Nekem nagyon tetszett az óra, jó volt, hogy hétről hétre „személyesen” láttuk egymást és nem csak írásbeli feladat volt feladva. Én minden órán sok új dolgot tanultam és tetszettek a jogi összefoglaló powerpointok, szerintem ez nagyon hasznos mindenkinek. Érdekes volt ennyi jogi szöveget magyarul olvasni, látni és ma hallani. Szerintem nagyon jól kezelte ezt a koronás időszakot, gyorsan váltott az online tanításra és a technikai kihívásokat is jól vette. Szerintem fontos ez az interaktív óra, teljesen olyan hatása volt, mintha egy teremben ülnénk az órán.

[4] Az idei nyári szemeszter szinte egészét kénytelenek voltunk technológiai vívmányok segítségével, a virtuális térben lebonyolítani. [...] Véleményem szerint a kurzusokon való részvétel zajlott a legzökkenőmentesebben, a technikai kihívásokat mind a professzorok mind a hallgatók türelemmel, és talpraesettséggel kezelték, az órák mindig hasznosan és jó hangulatban teltek. Előfordult, hogy a helyzetre való tekintettel videókat kellett készítenünk, amely számomra kiváló ösztönzőül szolgált, hiszen mindig is érdekelt, hogyan kell meggyőzően a kamera előtt szerepelni, illetve videókat összevágni. Nyilvánvaló okból kifolyólag ebben a szemeszterben sajnos elmaradt a „terepszemle” amelynek a keretei közt legutóbb például a grazi Tartományi Kórház Egyetemi Klinikáját és Bőrgyógyászati Osztályát látogattuk meg, amely tapasztalat rendkívül jól alátámasztotta a témaköröket, amelyekkel a „Translatorische Basiskompetenz II – mündliche Textkompetenz” nevű óránkon foglalkoztunk. [...] Ezenkívül szeretném megemlíteni, hogy szeren-

csém volt egy „open book” típusú vizsgán is részt venni, tehát minden segédeszköz használata megengedett volt, amely lehetőséggel rendkívül szívesen éltem. [...] Összegzésül elmondhatom, hogy a Covid19 vírus okozta karantén nagy „vizsga” elé állította a felsőoktatás intézményét is, amely kapcsán véleményem szerint egyetemünk rendkívül jól szerepelt, és remélem, hogy ősszel az oktatás a megszokott formában indulhat újra.

[5] A 2019/2020-as tanévben olyan szerencsés lehettem, hogy a grazi egyetemen tanulhattam Erasmus ösztöndíjjal. Egy fantasztikus és igen tanulságos első félév után úgy döntöttem, hogy a következő szemesztert is itt töltöm.

Sajnos a helyzet úgy alakult, hogy egy hét után nem mehettünk be az egyetemre és az oktatás online zajlott. Erről szeretnék most egy pár sort írni. Számomra az online oktatás kezdetben egyszerűnek tűnt – nem kell bemenni az egyetemre, nem kell plusz időt azzal eltölteni. Azonban már egy-két hét után észleltem magamon, hogy alapjában véve sokkal jobban lefáraszt online részt venni a tanórákon, mint normál esetben bemenni az egyetemre. Számomra az volt a legnagyobb nehézség, hogy tulajdonképpen az oktatás „ugyanott” zajlott, ahol utána a tanulás, a beadandók vagy a szakdolgozat írása. Én valamiért az a típusú ember vagyok, aki szereti elkülöníteni egymástól az egyetemen és az otthon történeteket. Ez most ebben az időszakban összefolyt és számomra ez volt lelkiileg leterhelő. Ugyanakkor abban is biztos vagyok, hogy a tanároknak is épp olyan nehéz lehetett erre átállni, valamint megszervezni az órákat. Főleg az esetünkben egy tolmácsórát, hiszen annak pont az lenne a lényege, hogy interaktív és mindenképpen előnyösebb, ha az egyetemen jelen vagyunk és ott gyakoroljuk. Azonban úgy gondolom, hogy a sok nehézség ellenére ebből a félévből a lehető legtöbbet hoztuk ki. Az összes tanár igyekezett a lehető legjobban megoldani ezt a nehéz szituációt és mindenki megértő volt, hiszen ez az időszak mindenki számára nagy kihívás volt nem csak diákként, de tanárként is. Én egyáltalán nem bántam meg, hogy ezt az időszakot itt tölthetem, mert a nehézségek ellenére úgy érzem, hogy ennél jobb oktatást sehol nem kaptam volna.

[6] A koronavírus idején sokat aggódtam azon hogy az egészségügyi rendszer összeomlik. A koronavírus idején, a sok házi feladat mellett lehetőségem nyílt a kertünkben kikapcsolódni, amit fontosnak tartok. Nehézséget okozott, hogy már rég óta nem voltunk ennyien a családból egy háztartásban. Az egyetemi feladataimat, nehezebb volt összeegyeztetni a megnövekedett házi munkáimmal. Ennek ellenére alapvetően szeretek otthon lenni és jó volt hogy nem kellett annyit utazni a városban, így több időm maradt a feladataim elvégzésére. Sajnos sokszor túlzásba vittem a hírek és grafikonok tanulmányozását, így sokszor túlaggódtam a helyzeteket. A koronavírus azt tanította meg hogy nem tudok mindent kontrollálni, és több türelmet kell tanúsítanom a velem együtt élőkkel szemben. Összességében a koronavírus után megtanultam jobban élvezni és kihasználni az életemet.

[7] Számomra kis gyermekek mellett meglehetősen fárasztó és stresszes volt a home-office, bár rendkívüli volt a helyzet, mert az óvodák is bezártak. Megszokott napirend mellett számomra a tanulásnak és a munkának ezen digitális formája azonban mindenképpen előnyösebb, hiszen nem kell 30-40 percet Grazba utaznom.

A technikai nehézségeket tekintve általában jól tudtam használni a felajánlott programokat, egyetlen kivétellel, amikor a mikrofonom nem működött. Tanulság volt számomra az is, hogy a számítógépen tárolt adatokat feltétlenül le kell védeni

illetve biztonsági másolatot készíteni belőlük. Ha ez kezdetben ugyan plusz pénz-befektetést is jelent, de hosszú távon ez mindenképpen jövedelmező, így közelgő 30. születésnapom alkalmából édesanyám közbenjárásával beszereztem én is magamnak egy asztali gépet.

Az esetleges technikai problémákra megoldást jelenthet mobiltelefonunk, tabletgépünk is, így örültem, hogy van a háztartásunkban legalább 1-2 olyan készülék, amellyel fel tudok csatlakozni az internetre.

Sajnos az internetszolgáltató miatt felmerült problémákon nem nagyon tudok változtatni, mert itt „vidéken“ nem olyan jó a lefedettség és hiába fizetek elő korlátlan és nagy sáv szélességű internetre, előfordulhat, hogy kapcsolódási gondok léphetnek fel. A későbbiek során valószínűleg be fogok szerezni egy mobil internetes stick-et is vészmegoldásként.

Tolmácsolás során viszonylag idegen volt eleinte és távol állt tőlem ez a digitális megoldás, főleg amikor felvételtől kellett tolmácsolni és a tolmácsolást is fel kellett venni. Sokszor bizony elcsábultam és többször is meghallgattam az eredeti szöveget, amire azonban élesben nincs lehetőség. Sokszor a hang minőségével sem voltam megelégedve, valamint hiányzott nekem a „hús-vér“ közönség is. Nyilván kabinban ez más, de tárgyalás vagy előadás során nekem rendkívül fontos a szemkontaktus mint visszajelzés a közönség részéről.

Az egyetemi élethez pedig hozzátartozik az is, hogy „felcapatunk“ a terembe, de előtte még beszélgetünk a folyosón, megiszunk egy kávé, kikísérjük dohányzó társainkat egy cigarettára stb. Mivel én jelenleg a szakdolgozatomat írom, nekem nehéz volt az is, hogy nem lehetett könyvtárba se menni és csak az elektronikus forrásokra kellett hagyatkoynom.

[8] A Blended Learning alapvetően tetszene, ez egy jó középút lenne az oktatásban. A diákoknak kevesebbet kellenne utazniuk, és az egyetem optimalizálni tudná a teremkihasználást. A 100%-os jelenléti oktatás nekem nem hiányzik, sok jó oldala van a távoktatásnak, azonban a 100%-os távoktatás sem kifejezetten jó, mivel sok esetben, fontos a személyes jelenlét és a kapcsolattartás.

[9] Számomra csak a 100%-os jelenléti oktatás jöhet szóba. A távoktatás nekem nem tetszik, mert így is úgy is el kell mennem otthonról.

[10] Szerintem a legjobb megoldás a táv- és a jelenléti oktatás kombinációja lenne, hiszen a mi esetünkben sokszor célszerűbb személyes keretek közt tolmácsolni. Mint korábban említettem az „open book“ vizsga számomra azonban nagyon hasznosnak bizonyult, hiszen nagyobb témakört átfogó vizsgára először tudtam „magolás” nélkül, tényleg az összefüggéseket figyelembe véve felkészülni! Még ugyan nem kaptam meg az értékelést, de mégis úgy érzem, hogy a megtanult dolgok, jobban meg fognak maradni az emlékezetemben, mintha csak kívülről tanultam volna meg a tényeket, tárgyi adatokat. Nyugodt körülmények között, elegendő idő mellett tudtam megírni a vizsgát és számomra ez nagyon pozitív volt!

2020. július 04.

IRODALOMJEGYZÉK

- Brenner, S. 2020. *Neurologische Komplikationen bei COVID 19*.
<https://www.netdoktor.at/coronavirus/covid-19-neurologische-symptome-9326173> [Letöltve: 2020. 06. 29.]
- Gates, B. 2015. *The next outbreak? We're not ready*.
https://www.ted.com/talks/bill_gates_the_next_outbreak_we_re_not_ready?language=en [Letöltve: 2020. 06. 29.]
- Kube, J. 2009. *Wie entstehen Pandemien?*
<https://www.weltderphysik.de/thema/hinter-den-dingen/pandemien/> [Letöltve: 2020. június 29.]
- Kittner, D. 2020. *Arbeitslosigkeit steigt um 52 Prozent, Höchststand seit 1946*.
<https://kurier.at/politik/inland/corona-krise-arbeitslosigkeit-steigt-um-52-prozent-hoehchststand-seit-1946/400799333> [Letöltve: 2020. június 30.]
- Losche, H. – Püttker, S. 2009. *Interkulturelle Kommunikation: theoretische Einführung und Sammlung praktischer Interaktionsübungen*. Augsburg: ZIEL-Verlag.
- Lorenz, K. 1973. *Die acht Todsünden der zivilisierten Menschheit*. München: Piper.
- Mattheis, P. 2020. *Unter Quarantäne. Millionenstadt Wuhan: 'Der Backofen Chinas', aus dem das Coronavirus kommt*.
<https://www.derstandard.at/story/2000113845092/wuhan-unter-quarantae-backofen-chinas-aus-dem-das-coronavirus-kommt?ref=rss> [Letöltve: 2020. június 30.]
- Österreichischer Rundfunk (ORF). 2020.
<https://orf.at/stories/3157695/> [Letöltve: 2020. június 30.]
- Robert Koch Institut 2020.
https://www.rki.de/SharedDocs/FAQ/NCOV2019/FAQ_Liste.html,
https://www.rki.de/DE/Content/InfAZ/N/Neuartiges_Coronavirus/Steckbrief.html;jsessionid=9601D312F523C1A15DCDC48604CA398D.internet061 [Letöltve: 2020. június 30.]
- Schmidinger, K. 2020. *Wie Tierproduktkonsum zu Pandemien beiträgt*.
<https://albert-schweitzer-stiftung.de/aktuell/tierproduktkonsum-pandemien> [Letöltve: 2020. június 29.]
- Snowden, E. 2019. *Permanent Record. Meine Geschichte*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag.

TÁVOKTATÁS TAPASZTALATAI A TÉRINFORMATIKA OKTATÁSÁBAN

KOVÁCS GÁBOR

EXPERIENCES IN REMOTE TEACHING OF GIS

In recent paper experiences in remote teaching of a GIS course are shown. The course is for prospect geography teachers. Essentials of the course seasoned with a plenty of info-communication technologies are also described. The main aim of the course was to familiarize the students with the theory and basic methods of GIS in different ways. During the course students interviewed a GIS expert (1), geocoded maps and aerial imagery and digitized river morphology (2), created teaching stuff using Google Earth (3) and planned and created their own GIS project (4). Paper describe technical expectations, and changes caused by COVID-19 as well. Experiences in the interview task, in detailed specification of technical steps, in team working, in the lack of work monitoring, in own project planning and execution, in motivation of the students and in communication methods are described. Based on the experiences, proposals for the remote teaching are shared. Overall summary of the experiences is that remote teaching is needed in Hungarian high level education, but the methods and was need to be clarified.

1. BEVEZETÉS

Mindenekelőtt fontos leszögezni, hogy a szerzőnek nincs pedagógiai képzettsége. Az iparból 2017-ben átnyergelve az ELTE SEK Földrajzi Tanszékére a korábbi tanulmányai és munkái által szerzett tapasztalatokra építkezve, az egyes tantárgyak központilag meghatározott tematikáját és elsősorban a hallgatók későbbi igényeit figyelembe véve próbálja felépíteni az óráját. Elsődleges szempont a kötelezően átadandó tudásanyagon felül, hogy a megszerzett ismereteket hasznosítani tudják a hallgatók a későbbi munkavégzésük során. Nem titkoltan cél, hogy ez ne csak a tudásanyagra, hanem a munkához való hozzáállásukra, a lelkiismeretes tevékenységükre és a szintetizáló, tudományokat, tudományágakat összekapcsoló látásmódra is vonatkozzon.

A szerző a pedagógiai képzettség hiányát részben autodidakta módon különböző könyvekből, részben pedig az ELTE Oktatási Igazgatósága által szervezett továbbképzésekből igyekszik pótolni. Ez utóbbi óriási segítség volt a koronavírus okozta távolléti oktatásra való átállásban. A járványt megelőzően is készültek a

tárgyalt kurzushoz Canvas keretrendszerben készített anyagok, melyeket az átálláskor csak véglegesíteni, finomítani kellett. A Canvas keretrendszeren felül szükséges volt egyéb informatikai eszközök alkalmazása is, ami viszont a köznap teendők közt is hasznára válhat a hallgatóknak.

Jelen írásban a földrajztanár szakon kifutó képzésen Térinformatika néven, valamint a párhuzamosan futó felmenő rendszerben Geoinformatikai alapismeretek néven futó kurzusok során szerzett módszereimet és tapasztalataimat osztom meg. Nem cél a tudományos gondolatmenet, az időrendi sorrendnek megfelelően megfogalmazom a megelőző célokat, majd az eszközöket és módszereket, amik segítségével elérni próbáltam azokat. Végül megosztom a tapasztalataimat és a korrekcióra vonatkozó ötleteimet, javaslataimat megfűszerezve a félév során szerzett hallgatói és oktatói visszajelzésekkel. Mindezek remélem hasznára válnak azoknak, akik a távoktatásban végzett kurzusait szeretnék előkészíteni, vagy éppenséggel finomítani.

Nem csak a távoktatásra való átállásban szerzett tapasztalataimat osztom meg, hanem a részben egyébként is IKT eszközökkel fűszerezett kurzus lényegét is közlöm, természetesen hangsúlyt fektetve a távoktatás során nyert tapasztalatokra, a megelőző félévekkel való összehasonlításban.

2. CÉLOK, ESZKÖZÖK ÉS MÓDSZEREK

2.1 TÉRINFORMATIKA TUDOMÁNYA ÉS ESZKÖZTÁRA

Térinformatika kurzus fő céljaként fogalmaztam meg, hogy a hallgatók ismerkedjenek meg a térinformatika eszköztárával és tudományával. Egyrészt leendő földrajztanárként fontos, hogy az oktatott tárgyak társtudományaival és munkaerő-piaci lehetőségeivel tisztában legyenek, hiszen a leendő földrajz iránt érdeklődő diákjaik számára ezek fontos információk a továbbtanulás, majd az elhelyezkedés megtervezésében. Másrészt olyan lehetőségeket nyújt a térinformatika eszköztára, melynek segítségével látványos saját oktatási anyagokat készíthetnek. Természetesen nem reális cél, hogy heti 2 órás kurzust követően mindenki készségi szinten használja az adott eszközöket, azonban az informatikában jártasabb hallgatók esetén ez reális cél. Ugyanakkor elvárásként fogalmazódott meg, hogy készségi szinttől függetlenül minden hallgató ismerje meg a térinformatika alapfunkcióit és lehetőségeit.

A térinformatika eszköztárának megismerésére az alábbi módszereket alkalmaztam:

- a kurzus során végrehajtandó feladatok segítségével testközelből ismerhetik meg az egyes alapfunkciókat,
- korábbi évfolyamok munkáit megosztottam egyfajta „ötletbörze” formájában,
- különböző webGIS honlapokkal kapcsolatban kaptak kisebb megválaszolható kérdéseket,

- a kialakult csoportoknak meg kellett interjúvolniuk egy térinformatikában dolgozó szakembert. A tőle kapott információkból szabadon választható anyagot (rövid előadás, interjú, poszter) kellett készíteni egy képzeletbeli iskolai szakmai, továbbtanulási napra.

Pár bevezető feladat segítségével bemutattam a használt QGIS szoftver alapfunkcióit. Különböző forrásból származó térképi alapanyagok egy rendszerbe történő adatbetöltésével az adatintegráció lehetőségeinek bemutatása volt a cél. Emellett az adatforrások változatosságának felismerése, valamint ezek eltérő feldolgozási módszerei is a tananyag részévé vált. Végül a térképek digitalizálása, konkrétan a Rába egyes szakaszainak vektorizálása volt a feladat. A digitalizált anyagokkal tudományos vizsgálatok is elvégezhetők, valamint belőlük olyan oktatási anyag is készíthető, mely bemutatja egy kanyargó (meanderező) folyó hosszú idő alatt végzett mozgását. Az egyes technikai lépéseket részletesen ismertettem, vagy Canvas oldalak, vagy rövid videók segítségével.

Az interjú egyik célja az önálló gondolkodás ösztönzése (megfelelő kérdések feltevéséhez), projektjavaslat kidolgozásának elősegítése (ötletet nyerhettek a beszélgetésekből), és esetlegesen az elméleti ismeretek elsajátítása volt.

2.2 TECHNIKAI ELVÁRÁSOK

A félév végére cél volt eljutni odáig, hogy megismerve a program egyes funkcióit, a hallgatók önálló projektjavaslatokkal éljenek. Egy saját projektfeladaton keresztül tervezzenek meg egy olyan térképet, vagy térképi adatbázist, amit oktatói segítséggel a kurzus végén reálisan és szívesen megvalósítanak, ami a kurzustól függetlenül hosszútávon akár hasznukra is válna. Ennél a feladtnál a projektszemléletű munkavégzést terveztem megvalósítani.

A projektszemléletű munkavégzés azt jelenti, hogy három szerepre osztottuk a feladatban résztvevőket:

1. megbízó: előáll a projektjavaslattal, felvázolja a célját, ismerteti a várt eredményeket,
2. technikai megvalósító: végrehajtja a feladatot, kérdez, javaslataival finomítja a témát,
3. technikai tanácsadó: az egyes lépésekben segíti a technikai megvalósítót, finomítja a témát, magyarázatot ad az egyes kérdésekre.

Három projektszemléletű feladatot kaptak a hallgatók:

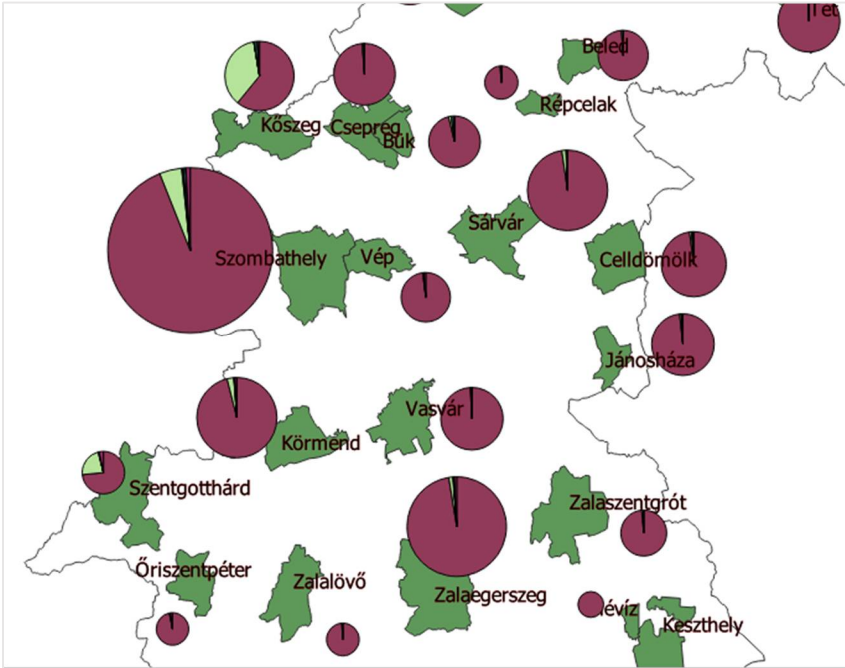
1. Rába folyó mozgásának vizsgálata különböző időpontokban készült térképi adatforrások segítségével. A megbízó egy külső kutató, a technikai megvalósítók a hallgatók egyénileg, míg a technikai tanácsadó az oktató volt.

1. ábra. Agg Richárd Google Earthben készített oktatási anyaga a gleccser részeiről és a jég felszinformáló tevékenységéről.

2. Oktatási anyag készítése Google Earth segítségével (1. ábra). A megbízó és a technikai megvalósító is a hallgatók csoportjai voltak. Önmaguknak kerestek témaköröket, saját maguk választottak bemutatandó formakincset. Technikai tanácsadóként itt igyekeztem csak a lehető legszükségesebb mértékben segíteni.

3. Saját térkép, adatbázis készítése (2. ábra). Ennél a feladatnál a téma megvalósíthatóságának eldöntésében, az ötletadásban aktív szerepet vállaltam, így a technikai segítségnyújtásban is. A megbízó így a hallgatói csoport és az oktató párosa, a technikai megvalósító a hallgatók csoportja volt. Technikai tanácsadóként igyekeztem első körben rávezetni a hallgatókat a megoldásra és csak a legvégső esetben adtam konkrét technikai segítséget.

2. ábra. Agg Richárd egy másik feladatában a Nyugat-Dunántúli régió településeinek 1910-es nemzetiségi összetételét mutatja be.

Tanárképzés lévén a kurzus kapcsán fontosnak tartottam, hogy olyan oktatási eszközöket adjunk a hallgatók kezébe, amelyekkel későbbi tanári pályafutásuk során egyedivé tehetik óráikat.

Merész elvárás volt a kurzus során, hogy a hallgatók saját maguk fedezzék fel egy teljesen és egy kevésbé felhasználóbarát programban rejlő lehetőségeket. Kisebb-nagyobb iránymutatással fel kellett fedezniük a program nyújtotta lehetőségeket, amiket alkalmazni kellett az oktatási anyaguk, és a saját térképük/adatbázisuk előállításához. A felhasználóbarát eszköz a Google Earth, a kevésbé felhasználóbarát a QGIS térinformatikai program volt. Ennek az elvárásnak az indoka az volt, hogy ezeken kívül is számtalan olyan alkalmazás, szoftver létezik, melyeket tanári pályafutásuk alatt sikerrel használhatnak. Ezek funkcióit, lehetőségeit legtöbbször autodidakta módon kell elsajátítaniuk. Ehhez szerettem volna a hallgatók kompetenciáját fejleszteni.

Némely feladatot csoportokba tömörülve hajthattak végre. Ezzel cél a csoportmunka előnyeinek kihasználása, valamint annak elsajátítása volt, hogy hogyan kezeljék a csoportmunka hátrányait.

Korábbi tapasztalataim szerint egy ilyen jellegű kurzusnál alapvető fontosságú a motiváció elősegítése, a szabadon választható projektekhez ötletadás. Ehhez próbáltam személyes példákat bemutatni, korábbi sikeres és látványos hallgatói munkákat bemutatni. Részben ezeken keresztül hangsúlyoztam, hogy a szabadon

választható témakörök esetén olyan projektjavaslattal álljanak elő, aminek az eredménye őket is érdekli. Továbbá, a saját kutatásukhoz, szakdolgozatukhoz készíthetnek ábrát, adatbázist.

A 21. században alapvető lenne az egyéb, köznapi életet is könnyebbé tevő informatikai eszközök alkalmazása, köztudatban való meghonosítása. Sok technikai ismertetőt Youtube videó és/vagy képernyő-videó formájában kaptak meg a hallgatók, majd a kurzus során nekik is készíteniük kellett hasonlókat. Ehhez szándékosan nem nyújtottam sok segítséget, önállóan kellett alkalmazniuk a lehetőséget. Az ELTE Informatikai Igazgatósága által javasolt és biztosított Microsoft Teams volt a konzultációk, kötelező bemutatók csatornája. Az alkalmazás nem csak a csetelés, hívás és videóhívás lehetőségét biztosította, hanem a hallgatók megoszthatták a beszélgetésben résztvevőkkel a számítógépük képét, továbbá annak irányítását is át tudták adni, ha már nehezen kezelhető problémába ütköztek. A tananyagok és elkészült feladatok átadására a Google Drive alkalmazását használtuk. Mind az oktató, mind a hallgatók a saját fiókjukba töltötték fel az anyagot, melyet bárkivel megoszthattak.

2.3 A TÁVOKTATÁS OKOZTA VÁLTOZÁSOK

Módszertanilag a távoktatás egyik legfontosabb előnyét szerettem volna biztosítani, nevezetesen a rugalmas időbeosztású munkavégzést. Az volt a cél, hogy a hallgatók osszák be a saját idejüket, az óra időpontját pedig konzultációs lehetőségként használják ki.

A távoktatásra való átálláskor fontossá vált a lehető leghatékonyabb kommunikációs csatorna kiválasztása és alkalmazása. A kötelező gyakorlati kontaktórákon lehetőség volt a hallgatók munkájának felügyelésére. Ha a folyamatban bárhol elakadtak, lemaradtak a munkával, amit könnyen észrevettem. Táv munka esetén ez másként volt.

Talán természetes, de a későbbiek miatt fontos megemlíteni az egyik legfontosabb célt: a kitűzött gyakorlati feladatot végezzék el a hallgatók. Látni fogjuk, hogy a távoktatás során ez nem minden esetben valósult meg.

A kurzushoz tartozik átadandó elméleti tudásanyag is. Ezzel kapcsolatban a cél egyszerű volt: a kontaktórák megközelítő hatékonysággal átadni a szükséges ismereteket. Mindezt oly módon, hogy mind az oktátónak, mind a hallgatóknak rugalmasságot biztosítsak az idő tekintetében, tehát nem volt cél az órarendi óra szigorú megtartása. Az elméleti anyag átadásának legrugalmasabb és legegyszerűbb módjának a PowerPointba felmondott szöveg, valamint a mutatott helyek rögzítése tűnt. Ez a lehetőség számomra is újdonság volt, a központi ELTE távoktatási javaslatok közt szerepelt.

3. TAPASZTALATOK

3.1 SZAKMAI INTERJÚ

A szakmai interjúval kapcsolatos hallgatói visszajelzések nagyrészt pozitívak voltak. A csoportok elmondása szerint a felkeresett szakemberek sokszor egészen más aspektusból világították meg a térinformatika lényegét. Az oktatón kívül megismerhettek más térinformatikával kapcsolatos életutakat, valamint számtalan egyéb alkalmazási lehetőséget is. A feladatot a félév legelejére időzítettük, ami hasznos volt az elméleti ismeretek megalapozásában is. A járvány okozta veszélyhelyzet a feladatot minél későbbre halogató hallgatók számára okozott egy kezdeti ijedtséget (hivatalok lezárása, személyes találkozó tiltása), azonban egy-egy rémült konzultáció során rugalmasan módosítottuk a feladat végrehajtási és leadási formáját. Ezek a csapatok végül elektronikus úton végezték a beszélgetést, szemléltető anyagot pedig szintén elektronikusan kértek a szakembertől, és egészítették ki internetes forrásokból.

A felkeresett szakemberek kivétel nélkül készségesnek bizonyultak, látzólag értékelték az érdeklődést és hasznos információkkal látták el a hallgatót. A járvány okozta és a hivatalos szabályozásokat maximálisan betartva, de megoldást keresve segítettek a hallgatókat. Bátran mondhatom, hogy a kurzus ezen része bizonyult az egyik legsikeresebbnek.

A feladathoz leadott anyagok már előre jeleztek a kurzus során több esetben is észlelt jelenségeket. A feladat leírását többen nem olvasták el elég figyelmesen, holott az a Canvas felületén végig rendelkezésre állt. A csapat körülbelül egyharmada nem felelt meg annak az elvárásnak, hogy egy informatív, látványos anyagot adjanak le, amiből egy képzeletbeli szakmai napon a földrajz iránt érdeklődő diákok információhoz juthatnak a továbbtanuláshoz. A legszélsőségesebb példa az volt, mikor az alig érthető minőségben rögzített hanganyagot vágatlanul adták be.

Ennek okaként azt valószínűsítem, hogy a heti rendszerességgel tartott konzultációs alkalom nem volt kötelező. Bízva a hallgatók megfelelő időbeosztásában és feladat-helyes értelmezésében nem volt folyamatosan nyomon követve a munkájuk. Elismerve az oktató felelősségét meg kell jegyezni, hogy néhány esetben egyes hallgatókat sokszor napokig, akár hetekig nem lehetett elérni egyik csatornán sem.

3.2 TECHNIKAI LÉPÉSEK RÉSZLETES ISMERTETÉSE

Az alkalmazott QGIS térinformatikai program minden hallgatónak újdonság volt, ezért természetesnek tartottam, hogy az egyes technikai lépéseket részletesen bemutassam. Ez a távoktatás előtt a kontaktórán történt, ahol először megmutattam az egyes lépéseket (ezeket ajánlott volt jegyzetelni), amiket később önállóan kellett végrehajtani. A kontaktórákon többen többször elakadtak, ilyenkor egyénileg segíthettem. A Canvas oldalakra írt részletes leírást, vagy képernyő-videó

a visszajelzések alapján szinte tökéletes megoldás volt arra, hogy önállóan is végre tudják hajtani a feladatokat. Csupán egy-két esetben kérdeztek vissza, ugyanennyi esetben hibáztak. A visszajelzések alapján a technikai lépések írott, vagy felvett ismertetőkön való precíz növekedése nem csak a hatékonyságot növelte, de a ráfordított időt is. A hallgatók körülbelül egyharmadától érkezett olyan visszajelzés, hogy a tervezettnél több időt kell a kurzus feladataival tölteniük. Ez elsősorban meglepő volt, hiszen a távoktatás előtt a felvázolt mennyiségű anyag befért az órai keretek közé egy kis önálló munkával kiegészülve. Összességében több irányból is megerősítést nyert egy meglepő tapasztalat: mind a segédanyagokat, mind a feladatleírást felületesen olvassák. Ennek eredménye, hogy a technikai lépéseknek többször neki kell futni (magnövelve ezzel a feladatra fordított időt), valamint hogy nem a megfelelő anyagot adják le. Lehetőségem nyílt néhány hallgatóval a kurzuson tanultak utólagos alkalmazására. Megdöbbenett az a jelenség, hogy a tanult lépések, azok miéértje, tehát az egész térinformatikai rendszer logikája és elmélete szinte teljesen elfelejtődött 1 hónap alatt. Természetesen itt is különbséget kell tennünk a tehetségesebb hallgatók és a hiányos alapismeretekkel rendelkezők között. Előbbiek gond nélkül leküzdötték a feladatokat és a felvázolt hiányosságok sem voltak tetten érhetőek esetükben. Szánt szándékom azonban, hogy a hiányos alapismeretekkel rendelkező, de szorgalmas és tetterre kész hallgatóknak a lehető legtöbb segítséget nyújtsam, hogy ezáltal a lehető legmagasabb szintre jussanak.

3.3 CSOPORTOS FELADATMEGOLDÁS

Csoportos feladatoknál az esetek jelentős részénél (8 csoportból 3 esetén) kitudódtak igazságtalanságok, egyenlőtlen munkavégzés okozta nehézségek. Ennek oka, hogy a csoport tagjainak eltérő céljai fogalmazódtak meg a kurzussal kapcsolatban. A szorgalmasabb, más tantárgyakban és egyéb téren is a csoportból kiemelkedő hallgatók jeles érdemjegyet szerettek volna elérni, míg a csoporttársaik elégedettek lettek volna az elégséggel (mondanom sem kell, hogy egy egyetemi képzésen az utóbbi nem lehetne elérendő cél). Szerencsés esetben ezek a jelenségek idejekorán kiderültek és módosíthattuk az osztályozás módszerét: egyéni jegyet kaptak a csoportban végzett feladatokra is. A legmelegebb tapasztalat az volt, mikor az egyik legkiválóbb munkát végző hallgató a leadási határidő előtt pár órával kétségbeesetten felkeresett, mondván nem fog elkészülni határidőre: a két csoporttársa feladatát is neki kell megcsinálnia, mert nem akar rossz jegyet kapni. Mivel a saját feladatrésze már rég elkészült, megtiltottam, hogy más helyett dolgozzon. Ennek ellenére a „betyárbeccsület” nem engedte, tovább végezte a feladatot. Ha a csoport nem tudott együttműködni, lehetőséget biztosítottam új csoportfelosztás kialakítására. Ez két eredményre vezetett: vagy kivált a csoportból a tevékeny hallgató és egy csoportos feladatot önállóan teljesítette (3 esetben történt ilyen), vagy végül maradt az eredeti felállítás (1 előfordulás). Utóbbi esetben sajnos a csoport eredménye elég rossz lett. A kiválás oka lehetett a választható témák iránti érdeklődés különbözősége is, ez 3 esetben fordult elő.

3.4 HALLGATÓI MUNKÁK NYOMON KÖVETÉSE

Ahogy korábban közöltem, a hallgatók egy része belefutott olyan hibákba, ami a feladatleírás hiányos értelmezéséből adódott. Ütemeztem a munkák nyomon követését, azok ellenőrzését, azonban egyes hallgatók, vagy hallgatói csoportok az óra időpontjában sok esetben nem voltak elérhetőek, ezért a félresiklások nem voltak korrigálhatóak. Emiatt a gyakorlati órákon való részvételnek mindenképpen kötelezőnek kell maradnia, a normál tanrendben megszokott szabályozásokkal, szankciókkal együtt. Ily módon az önálló időbeosztás sajnos sérül, de talán a feladatok hibái csökkennek. Itt fontos megjegyezni az egyes hallgatók „eltűnését”. Általában a „hírhedt” hallgatók nem adtak magukról hírt egy idő után, ők okozták a csoportos feladatmegoldások negatív anomáliáit is, szétbomlasztva ezzel a csoportokat. Pár hallgatóval semmilyen kommunikációt nem sikerült létesíteni, természetesen ezekben az esetekben a kurzusok aláírás nélkül zárult. Sajnálatos, hogy ezzel a tevékenységükkel évről-évre megjelennek a kurzuson és bomlasztják a munkát, rontják annak minőségét.

3.5 SAJÁT PROJEKT KIDOLGOZÁSA ÉS MEGVALÓSÍTÁSA

Külön kell említenem a Google Earth és a QGIS segítségével megtervezendő és végrehajtandó projekteket. Előbbi esetben szinte kivétel nélkül olyan témát választottak, melyet későbbi földrajz óráik során használhatnak majd. Készítettek anyagot a vulkánokról, a jég felszínformáiról, tavakról, vagy éppen városokról. A legtöbben kiváló eszközöket, lehetőségeket ismertek meg, használtak ki a program alkalmazása során. Egészen profi ismertetéseket láthattam az egyes anyagok közt, szemléletesen 3 dimenzióban mutatták be az egyes földrajzi formakincseket, kiemelve azokat a jelenségeket, amiről épp beszéltek. Három negatívumot jegyeznék meg: az egyik a feladat és az értékelési rendszer figyelmen kívül hagyásából származott: a követelményeknek nem teljesen felelt meg az anyag, de erről a jelenségről már beszéltem. A másik a túlteljesítés: páran olyan mennyiségű helyszínt és formakincset mutattak be, ami hatalmas mennyiségű időráfordítást igényelt. Harmadrészt a leadandó anyagokkal felléptek olyan technikai problémák, ami a Google Earth fájlformátumának sajátosságából adódott. Ezt 2 csapat oldotta meg a programon belül, 3 önállóan alternatív megoldással (hang külön rögzítése, vagy képernyő-videó mentése), 3 csak utólag a megoldási lehetőség ismertetése után.

QGIS esetén nem jutottunk el a várt szintre. Pár kivétellel olyan projektjavaslatokkal álltak elő a hallgatók, melyeket vagy az „ötletbörzében”, vagy egyéb helyeken láttak. Nem tragikus a helyzet, mert a feladatot teljesítették, de az önálló gondolkodást nem sikerült felcsigáznom. 2 hallgató dolgozott ki olyan feladatot, amellyel a saját kutatásait segíti elő. Sajnos a technikai lépések önálló felkutatása,

a program egyéb funkcióinak megismerése kivétel nélkül oktatói segítséggel történt. Egy hallgató talált egy olyan megoldást, amihez nem szolgáltattam leírást, de sajnos azt is hibásan alkalmazta végül.

3.6 A HALLGATÓK MOTIVÁCIÓJA

A leglassabb, legnehezebb fejlődést a motivációban fedeztem fel a félév során. Ez nem azt jelenti, hogy negatív élmények és eredmények kapcsolódnak hozzá, pusztán a legnagyobb erőfeszítést a hallgatók munkára, akár lelkes munkára bírása jelentette.

A Rába mederváltozásának vizsgálata során több érdeklődő és szkeptikus hallgató is rákérdezett a feladat értelmére, az elvárható stílusban és hangnemben. Habár ezt a félév elején a megbízóval együtt felvázoltuk, segítettek abban a felismerésben, hogy a munkájukból származó eredményeket is osszuk meg velük.

Azok a hallgatóknál, akiknél sikerült a saját projektjükhöz olyan témát választani, ami kellőképpen érdekelte őket, hihetetlen mértékű adatgyűjtést végeztek. Több száz adatot gyűjtöttek össze, amit a segítségével már csak megszerezni és a QGIS-be importálni kellett. Ilyen témák voltak az egyes kézilabda-csapatok összetétele, stadionok, sportszarnokok kihasználtsága. De természetföldrajzi témában a Balaton kialakulásáról és a Pinka-szurdok morfológiai jellemzőiről készítettek látványos anyagokat, elemzéseket.

3.7 KOMMUNIKÁCIÓ

Sok hallgató nem volt hajlandó kommunikálni a félév nagy részében, ez számos hátrányt okozott számukra. Páran az utolsó hetekben pótolták a leadandó anyagokat, mások végérvényesen „elvesztek”. A Canvas felületén több kommunikációs csatornát is használtunk.

1. **Fórumok:** az egyes technikai kérdések, problémák feltevésére. A cél az volt, hogy ne kelljen egy-egy megoldást többször elismételni, a fórumot olvasva ezekre megoldást találhattak a hallgatók. Ennek ellenére több esetben kerestek a fórumba illő kérdésekkel e-mailben, egy idő után már csak átirányítottam a hallgatót a megfelelő fórumba. A csoportos feladatok teendőiről, technikai feladatairól is eleinte csoportfórumon keresztül kommunikáltunk, amit hallgatói javaslatra felváltott a Teams csoportos csevegése.

2. **Hirdetmények:** a közelgő határidők, fontos információk közlésére. Pár alkalommal jelezték, hogy ezeket nem kapták meg.

3. **Kvíz:** minden hallgatónak felteendő kérdések csatornája.

Távoktatás során hallgatói javaslatra a kapcsolattartás, konzultációk, segítségkérések fóruma a Teams lett. Ez valóban hatékonynak bizonyult, a képernyőmegosztás és –irányítás lehetőségeivel.

4. KORREKCIÓS ÖTLETEK, JAVASLATOK

Térinformatikai szakember megkérdezése hasznos feladat, a félév elején jól időzítve. A leadandó formátumát többször el kell ismételni, a munkavégzést nyomon kell követni (ld. alább).

A Google Earth segítségével kidolgozandó oktatási anyag a visszajelzések alapján is a másik legsikeresebb feladatrész volt. Annyiban módosítanám, hogy nem a program saját videófelvevője segítségével, hanem képernyő-videó formájában lenne a feladatleadás. Továbbá limitálnám a bemutató hosszát személyenként 5 percre. A csoportmunka problémái miatt itt vezettük be utólag, hogy a hallgatói munkákat egyénileg osztályozom. Ez sikeresnek bizonyult, megtartanám.

Az egyéb csoportos feladatok osztályozása is úgy fog történni a későbbiekben, hogy nem csoportos, hanem egyedi jegyek keletkezzenek. Vagy azonos típusú feladatrészek elvégzésével lehetséges különválasztani az egyes emberek munkáját, vagy folyamatos konzultációval nyilván kell tartani, hogy melyik csoport milyen konkrét feladatmegoldásban vett részt.

A csoportösszetételek változtathatósága jó megoldásnak bizonyult. Megtartom, viszont az egyszemélyes csoportok helyett jó lenne újraszerveződniük a hallgatóknak. Ennek ösztönzésére azonban jelenleg még nincs kiforrott ötletem.

A segédanyagok, leírások olvasásának felületessége talán a fontos információk kiemelésével, azok ismétlésével javíthatók a feladatleírások esetén. A technikai lépések esetén pedig talán kontaktórán, vagy közös online órán lehetne begyakoroltatni a lépések precíz követését. A jelenség megdöbbentett, ezért annak hatékony korrigálása még kidolgozás alatt áll.

A feladatokban fordított sorrend alkalmazandó, vagyis az egyszerű és könnyed feladatról kell áttérni a bonyolultabbra. Ez kicsit faramuci kurzusmenetet eredményez, hiszen egy sokkal önállóbb munkával (Google Earth megismerése) kezdődne a kurzus, majd utána a sok segítséget igénylő feladattal (QGIS) folytatódna.

A rugalmas időbeosztás, bizalommal teli önálló munkavégzés sok esetben nem működik. Az órák meghatározott idején dolgozzanak, ezáltal nyomon követhető lesz az egyéni haladás. Ez a módszer nem feltétlenül méltó egy felsőoktatási intézményhez, de a tapasztalatok során ismertetett negatívumokra mindenképpen megoldást kell találni, főleg a szorgalmas hallgatók kihasználása ellen. Erre megoldás lehet a részfolyamatok ellenőrzése is, de a módszernek még kristályosodnia kell.

Motivációt elérni rendkívül nehéz. Ebben a szerzőnek pedagógiai képzettsége nincs, azonban a belelátása megvan: próbálom magam a hallgatók helyébe képzelni. Közben próbálom a tematikát és a kurzustartalmat és az elvárásokat legfeljebb kis mértékben módosítani, rugalmasan változtatni. Ha az első feladatokkal elégedett vagyok, az utolsóknál hajlandó vagyok engedményeket adni. Ilyen engedmény a határidő kitolása, vagy az osztályozás során az egyes feladatok pontszámainak figyelmen kívül hagyása (csak az össz-pontszám figyelembe vétele)

volt. Mivel oktatási anyagokat készítenek, fontos megmutatni, hogy ez számukra a tanári pályafutásuk során hasznos lesz, segítségükkel el tudják varázsolni a diákjait. Akinél sikerült ezt elérni akár egyszerű belátással, akár az elvárások szigorú tartásával, vagy hosszú távú eredmények kecsegtetésével (szakdolgozat ábra, TDK lehetősége, használható oktatási anyag készítése, saját érdeklődési kör kiaknázása). Az, hogy tudományos munkában vehetnek részt, csak 1-2 embert lelkesített, ők várták/várják a feldolgozási eredményeket. Ez sajnos elég nehézkes, de mindenképpen megoldást kell rá találni: a munkájuk feldolgozása több időt vesz igénybe, mint a kurzus időtartama. A tudományos szemmel érdeklődő hallgatókat talán érdemes lenne bevonni TDK, szakdolgozat végzésébe. A saját érdeklődési kör megismerése nagyon fontos az egyéni motivációk megtalálásában. Ehhez egy folyamat során jutottam el: 1) a kurzus legelején egy rövid bemutatkozást kértem. Ekkor felvázolták a hallgatók az érdeklődési körüket, igyekeztem megjegyezni, hogy milyen térinformatikában feldolgozható témák kapcsolódhatnak hozzá. Ezután több Canvasos kérdőívvel felmértem, hogy ki milyen feladatban gondolkodik. Ezek eredményei már elvezettek olyan témákhoz, melyek megvalósíthatók voltak és szívesen is végezték. Hangsúlyozom, ha az egyes hallgatók találtak olyan témát, ami tetszett nekik, kivételes adatgyűjtés végeztek és látványos térképeket, adatbázisokat készítettek.

Az előadásanyagok átadására hallgatói visszajelzések alapján a PowerPoint előadásszöveg és mutatópálca rögzítése tökéletes megoldásnak bizonyult. Az anyagot Canvas kvíz formájában kellett visszaadniuk, majd a sikertelen 2 főnek szóbeli vizsgán kellett tudásukról beszámolniuk. Habár a konzultációt kevesen igényelték, kevés volt a sikertelen számonkérés.

A kommunikációs csatornák közül a fórumot csak a technikai kérdések számára hagynám meg, a hirdetőanyagokat Neptun üzenetre váltanám. A fő kommunikációs csatorna a Teams maradna. Amennyiben kvizek létrehozására a Teams alkalmas, érdemes lenne átdolgozni erre a platformra, a túl sok kommunikációs csatorna zavaró lehet.

Eddig nem került szóba, de a Canvas kiváló lehetőség a munkák osztályozására. Értékelési szempontokat lehet rögzíteni, a hallgatótársak társosztályozását érdemes alkalmazni a hatékonyság növelése érdekében. Ez kezdetben nagyobb energia-befektetést igényel, a későbbiekben azonban már csak finomítandó.

5. ÖSSZEGRZÉS

Széleskörű kérdőívezésre van szükség, fel kell mérni a hallgatók véleményét a távoktatás, az adott kurzus vonatkozásában. Szem előtt kell tartanunk a hallgatók érdekeit, a minél teljesebb tudásanyag átadását még a nehéz körülmények közt is, hiszen ez határozza meg jövőbeli pozíciónkat az egyetemek, karok, tanszék közt. Természetesen az egyébként sem túl megbecsült egyetemi oktatói létben

a távolléti oktatás ne jelentsen többszörös munkamennyiséget. Azonban tapasztalataim szerint, ha felépítünk egy használható rendszert (pl. Canvas kurzus, ppt), az a kezdeti többletmunka után a későbbiekben redukálja a ráfordítandó munkamennyiséget.

Az ELTE által szolgáltatott segédanyagok, módszertani videók rendkívül hasznosnak bizonyultak. Néhol teljes szoftver használatát illetően (pl. Teams), máshol egy-egy hasznos tipp segítségével (PowerPoint előadásszöveg és mutatópálca rögzítése). Zavart okozott azonban (a járványügyi szabályzatok, módosításokkal egyetemben) az információk több forrásból sokszor redundáns kiküldése. A napi több beérkező levél, sokszor azonos tartalommal azt érte el, hogy a sokadik nap után már a levél megnyitására sem volt energiája a címzettnek. Lehetséges, hogy ez a szerző kapacitását is jellemzi, de kollégák is beszámoltak hasonló élményekről. Jó lett volna egyetlen kizárólagos szervezet által mindenkinek rendszeresen kiküldeni az információkat, kiemelve az újdonságokat, változásokat és az egyes alegységek által történő újra-kiküldéseket mellőzni.

A legfontosabb összegző gondolat, hogy a távoktatás, mint oktatási forma hasznos. Átgondolva, a hagyományos oktatási módszerrel ötvözve megtartandó, a szabályok kidolgozandók. Javaslatom szerint az órarendi órák távoktatás keretében zajlanának, de legalább havonta egy élő találkozó szükséges.

2020. július 03.

OKTATÁS, VIZSGÁZTATÁS, VILÁGJÁRVÁNY – GYAKORLATOK ÉS TAPASZTALATOK AZ EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM SAVARIA GAZDÁLKODÁSTUDOMÁNYI TANSZÉKÉN

KOVÁCS LÁSZLÓ – SZÉKELY KLÁRA – SZŐKE VIKTÓRIA – ZIEGLER ZSOLT

EDUCATION, EXAMINATION, PANDEMIC –
PRACTICES AND EXPERIENCES AT THE EÖTVÖS LORÁND UNIVERSITY,
SAVARIA DEPARTMENT OF BUSINESS ADMINISTRATION

The spring semester of 2019/2020 brought new experiences to universities: courses had to be switched online and students were forced to keep social distancing and take part in online teaching activity.

The participants were not only students, but professors and teaching personnel, too. They had to adapt for new methods in days and had to re-plan their courses according to the new rules.

The paper describes how professors and students of five courses – Business German, Econometrics, Introduction to Sociology, Marketing and Tourism Marketing – at the Eötvös Loránd University, Savaria Department of Business Administration adopted for the new situation: what activities and tasks were given, how they were scheduled, how examinations conducted and what feedback students gave at the end of the semester.

1. BEVEZETÉS

A 2019/2020 tanév II. félévének kezdete nem tért el bármelyik másik félév kezdetétől. Az ilyenkor megszokott feladatok lezajlottak meghatároztuk a teljesítési követelményeket, megterveztük a félév menetét.

A félév így hagyományos keretek között indult, a félév kezdete után azonban egyre több hír érkezett arról, hogy a Covid19-járvány Európát is egyre nagyobb mértékben érinti. Így már a szemeszter elején fel kellett készülnünk arra, hogy esetlegesen online-oktatás kereteiben kell majd a félévet befejezni.

Az egyetemek bezárásának híre ennek ellenére váratlanul érkezett: 2020. március 11-től hallgatók az egyetemet nem látogathatták, a jelenléti oktatás helyett 2020. március 23-án – az előrehozott tavaszi szünet után – távolléti oktatás kezdődött.

A tanulmányban a járványügyi helyzet során gyűjtött távolléti oktatási és vizsgáztatási tapasztalatainkat összegezzük.

A tanulmányban a tapasztalatok leírására szorítkozunk, így nem próbáljuk utólag szakirodalommal alátámasztani döntéseink helyességét. A távolléti oktatás megkezdésekor rendelkezésre álló idő nem tette lehetővé szakirodalom tanulmányozását – jó gyakorlatokat, ötleteket, mások tapasztalatait kerestük; és azzal nem foglalkoztunk, hogy egy-egy megoldás mely oktatásmódszertani paradigma mely részéhez lenne illeszthető. Utólag pedig ezt megtenni feleslegesnek tartjuk: biztosan találunk számtalan szakirodalmi példát, amivel indokolni tudnánk döntéseink helyességét – és ugyanannyit, amivel meg tudnánk cáfolni. Mindez azonban ex post facto történe – miután tudjuk az oktatás eredményeit és menetét.

Az egyetlen – és leghasznosabb – szakirodalom a tervezés során így sokunk számára nem szakkönyv, hanem meglepő módon egy blogbejegyzés volt (Barrett-Fox 2020). A bejegyzést több mint 300.000 alkalommal osztották meg Facebookon – mivel pontosan a kialakult helyzetre íródott. Nem meglepő módon a leírtak ellentmondanak mindannak, amit intuitíve tennénk egy online kurzus tervezésekor; és amit online kurzusok tankönyvei javasolnak. Elolvasva viszont rádöbbenhettünk, hogy a kialakult szituációban a hallgatók számára nem az egyetemi órák élvezik az elsődleges prioritást; és hogy jelen szituációban nem az a cél, hogy a tökéletes online kurzust megalkossuk pár nap alatt, illetve hogy az online oktatásban két hét alatt tíz évnyi fejlődést érnünk el.

2. KIINDULÁSI HELYZET

Habár az előkészületek az online oktatásra az ELTE Társadalomtudományi karán már a félév elején elkezdődtek, ezek inkább a legrosszabb esetre készülést jelentették úgy, hogy bizonyos anyagokat online oktatási felületekre feltöltöttünk. A helyzet azonban március 11-én élessé vált, ráadásul határozatlan időre: azaz egy esetleges rövidebb online oktatási szakasz helyett arra kellett felkészülnünk egy hét alatt, hogy a félévet is ilyen oktatási formában zárjuk. Ez egyben azt is jelentette, hogy a félév elején a hallgatóknak kiadott „menetrend”, illetve értékelési formák nem szükségszerűen lesznek tarthatóak. Mivel tudtuk, hogy a munkát otthonról fogjuk végezni, így 0. lépésként az otthoni internet-sávszélességet is meg kellett emelni.

Így 2020. március közepén egy hét részben az újratervezés, részben az anyagok elő- és elkészítésének, a szoftverek tesztelésének, valamint a gyors tapasztalatgyűjtés- és megosztás jegyében telt – átlagosan napi 14-16 órában. A tervezés során próbáltunk tapasztalatokat gyűjteni, és tapasztalatokat megosztani. Az ELTE Társadalomtudományi karának kollektívája ebben a helyzetben jelesre vizsgázott – a kérdéseinkre választ kaptunk, oktatótársaink önkéntesen oktatóvideókat készítettek egyes eszközök használatára. Az információáramlás állandó volt.

Azoknak a napoknak a történéseit nagyon jól jellemzi Bruenig (2020) videója, amely Gloria Gaynor 1978-as *I Will Survive* című számának az online-oktatás kihívásaira átírt változata, és amely néhány nap alatt kétmillió nézettséget ért el egy videómegosztó portálon. A videóhoz kapcsolódó hozzászólásokat olvasva láthatjuk, hogy 2020. március közepén azonos kihívásokkal küzdöttek az oktatók és a tanárok az egész világon.

Az oktatási tevékenység tervezése során az értékelés módját és feladatait is figyelembe kellett venni. A oktatás tervezésekor – a hagyományos, tartalmi-módszertani kérdések mellett – a következő kérdések merültek fel:

- lesz-e a hallgatónak megfelelő sávszélessége,
- hogyan változik országos szinten a nethasználat, befolyásolja-e ez a valós sávszélességet,
- rendelkezésre áll-e a hallgatók családjában megfelelő mennyiségű digitális eszköz,
- lesz-e a hallgatónak lehetősége az óra idejében folyamatosan online lenni (testvér felügyelete, nagyszülők segítése, szülő feladatainak átvállalása),
- milyen rendszer fog tudni teljes terheléssel a félév végéig működni,
- fogja-e bírni a rendszer a nagylétszámú előadásokat,
- mennyire lesznek hatékonyak az online oktatási szoftverek,
- mennyire van meg a szoftverek támogatottsága: 1) támogatják és van szakértője, akitől lehet kérdezni; 2) javasolják / engedélyezik a használatát, de nincs kitől kérdezni; 3) nem javasolják / nem engedélyezik a használatát,
- elvárható-e a hallgatóktól, hogy profi módon használják a szoftvereket,
- rendelkezésre áll-e / elkészíthető-e megfelelő tananyag,
- tudjuk-e motiválni a hallgatóinkat a folyamatos és rendszeres online jelenlétre?

A bizonytalanságok miatt (a hallgatók többsége vidéki), illetve a tapasztalatok alapján az órák online, élő tartásáról lemondunk. Többrésztvevős meetingeken nagyon gyorsan kiderült ugyanis, hogy ha 6-8 ember vesz részt azokon, akkor a videó és a hang már gyakran kimarad 1-3 mp hosszán, ami pont arra elegendő, hogy ne lehessen érteni a beszélőt. Ez egy meetingen kevésbé jelent problémát, egy előadás esetén azonban az állandó megszakítások lehetetlenné tennék az előadás megtartását. Ilyen szempontból Szombathely nagy valószínűséggel sokkal rosszabb helyzetben van, mint a főváros környéke.

Oktatási rendszerként a lehetőségek közül (Canvas, Moodle, Coospace) a Canvast (K.L., Sz.V.), illetve a Coospacet (Sz.K., Z.Zs.) választottuk. A Canvas mellett szólt, hogy abban viszonylag könnyen összevonhatók voltak a kurzusok. Kapcsolattartásra a Canvas/Coospace felületét, a Microsoft Teams szoftvert, a Neptun csoportos üzenetküldési lehetőségét és az emailés kommunikációt használtuk.

Az alábbiakban öt kurzus során gyűjtött tapasztalatainkat összegezzük röviden, rámutatva, hogy mennyire különböző megoldásokat kellett alkalmaznunk ahhoz, hogy a kurzus teljesítését feladatokkal lehetővé tegyük.

3. TAPASZTALATOK EGYES KURZUSOKON

3.1 MARKETING (KOVÁCS LÁSZLÓ)

A tantárgy a szombathelyi kampusz közgazdász szakos hallgatóinak első marketing kurzusa, ezért célja elsősorban az alapok megteremtése és egy átfogó, de kevésbé részletes kép adása a marketing szakterületeiről. A félév elején a tantárgy keretében újítást terveztünk: a tanszék kapcsolatrendszerére alapozva az első évfolyamos nappali tagozatos hallgatókat csoportokban elvégzendő, valós marketingfeladattal is megbíztuk: a szombathelyi Agora Savaria kulturális központ egyes rendezvényeinek, illetve a szentgotthárdi Interaktív IDŐutazó Múzeum valós marketingtevékenységét kellett megtervezni.

Anyag:

Részletes prezentáció; a szakirodalom az Akadémiai Kiadótól a Magyar Elektronikus Referenciamű Szolgáltatás (MeRSZ) rendszerben otthonról is hozzáférhető.

Elvégzendő feladatok:

- Egy cég/márka bemutatása előre meghatározott szempontok szerint, csoportos feladatban (3-4 fős csoportok).
- Egy fiktív vállalkozás megtervezése és marketingtervének elkészítése (3-4 fős csoportok, projektfeladat).
- A fent említett valós marketingfeladat (6-8 fős csoportok, projektfeladat).
- Írásbeli vizsga Canvas rendszerben (feleletválasztós teszt, 45 kérdés 60 percre).

Értékelés:

Minden részfeladat külön jeggyel értékelve, majd a jegyeket átlagolva.

A csoportos feladatok elvégzéséhez a hallgatók bármikor kérdezhetnek, illetve bármilyen segítséget igénybe vehettek. A csoportos feladatok mellett több érv is szólt

- gazdasági szakembereknek munkahelyükön is sok esetben teamekben kell dolgozniuk; az egyetemi csoportos feladatok pedig lehetőséget kínálnak arra, hogy megismerjék saját erősségeiket és gyengeségeiket, valamint az együttműködéshez szükséges soft skilllek használatát is gyakorolják,
- így a hallgatókat az egymással való kapcsolattartásra tudtuk ösztönözni,
- tudtuk biztosítani, hogy az egyes hallgatók akkor is jegyet tudjanak szerezni, ha rajtuk kívülálló okok miatt egyes feladatrészekbe kevésbé tudnak részt venni

Tapasztalatok

A hallgatók a feladatokat jól végezték el. Az előző évek hasonló feladataihoz képest nem volt tapasztalható minőségi különbség.

Kihívást jelentett azonban a „valós” marketingfeladat. Ezen feladat esetében a feladatot adott intézmény képviselői februárban, a jelenléti oktatás ideje alatt, tanórai keretek között ismertették. Az eredeti tervek szerint a hallgatók az adott intézményt / helyszínt is felkeresték volna és további információkat gyűjthettek volna. Ezt a kialakult helyzet nem tette lehetővé. Szintén nem tette lehetővé a helyzet, hogy a hallgatók a referátumaikat élőben prezentálják, ahol mind a hallgatótársak, mind a kurzusvezető kérdéseket tud feltenni, illetve javaslatokat tud tenni a prezentációval kapcsolatban.

Problémát jelentett részben a feladatok leadása. A feladatokat emailben, csatolmányként kértem beküldeni. Az online oktatás kezdete során részletes tájékoztatót küldtem, hogy milyen formában, hogyan kérem a feladat leadását (Tárgynév_Elkövetők nevének kezdőbetűi_dátum, például Termekmenedzsment_BBFAADTKL_0501), illetve a hosszt is korlátoztam. Ezek a kérések korábbi tapasztalatokon alapultak. A hallgatók egy része ezeket a kéréseket nem vette figyelembe, így folyamatosan érkeztek a „marketing beadandó” nevű fájlok, ahol a hallgatók neve nem a fájlban, hanem az emailben volt jelölve; és ahol az sem derült ki, hogy a hallgató milyen tagozaton, melyik kurzuson hallgatja az órát. Mivel a feladatok részben nappali, részben levelező tagozatos hallgatók számára is azonosak voltak, összesen 4 kurzusról beszélünk, ahol az egyedi hallgatók beazonosítása minden egyéb információ hiányában nagyon nehéz és időigényes.

Hogy ez miért jelent problémát? Kovács Lászlónál négy képzésben, nappali és levelező tagozaton összesen öt óra keretében (marketing, kereskedelmi marketing, projektfeladat, termekmenedzsment, német nyelv; utóbbi lásd alább) a félév során 1 GB terjedelemben 355 (!) db fájl érkezett, amelyeket ellenőrizni és adminisztrálni kellett. Ilyen adatmennyiségnél ha csak 3 percbe telik a hallgatók kurzushoz rendelése, az is több óra felesleges munkát jelent, amely megelőzhető azzal, ha a hallgatók betartják a kért előírásokat.

Visszajelzések

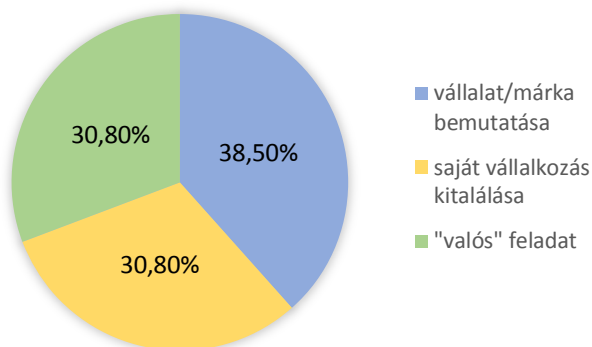
Google kérdőív segítségével a hallgatók véleményét is megkérdeztük az órával kapcsolatban.

A hallgatói visszajelzések alapján nem jelentett problémát az informatikai eszközök megléte, azok, illetve a szoftverek kezelése, illetve a sávszélesség sem. Kisebb mértékben – de nem relevánsan – nehézségeket okozott az órai megbeszélések hiánya és a kommunikáció a feladatot megoldó csoporton belül. A csoportos projektfeladatok pozitívuma a hallgatók szerint a csapatépítés és az együtt gondolkodás lehetősége, a negatívuma pedig, hogy nem mindenki azonos mértékben veszi ki a munkát a feladatokból és alkalmazkodni kell a többi csapathoz.

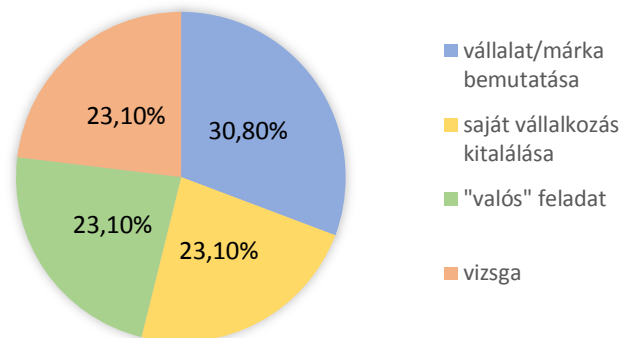
Az írásbeli teszt nem okozott nehézséget a hallgatóknak: sem a technikai feltételek, sem az online vizsgázás, sem az otthoni környezet, sem a csoporttársak hiánya.

Egészében a kurzus teljesítésére szánt idő a hallgatók nagy része szerint (46%) nagyjából azonos volt azzal, mint ha a kurzust „normál” körülmények között végezték volna (38 % szerint kevesebb, 16% szerint több időre volt szükség).

A feladatok nagyjából azonos népszerűségűek voltak (1. ábra) de egészében véve azt a feladatot hagynák ki a feladatok közül hallgatók, amely a legjobban tetszett (2. ábra) – mivel ebből tanulták megítélésül szerint a legkevesebbet.

1. ábra. Válaszok százalékos magozslása a „Melyik feladat tetszett a legjobban?” kérdésre.

2. ábra. Válaszok százalékos magozslása a „Melyik feladat hagyná ki, mindent figyelembe véve?” kérdésre.

3.2 NÉMET GAZDASÁGI SZAKNYELV (KOVÁCS LÁSZLÓ)

A német gazdasági szaknyelv megismertetését célzó Szakmai szaknyelvi tárgy keretében a hallgatók a német gazdasági szaknyelv egyes aspektusait ismerik meg és használatát gyakorolják. Az óra esetében előny volt, hogy a hallgatók az előző félévben már teljesítették a tantárgy első kurzusát, így tankönyvük volt, a gazdasági szaknyelv bizonyos részeit már ismerték, így a tantárgy során az üzleti nyelv egyes aspektusaira, például a marketing szaknyelvre helyezhettük a fókuszot.

Anyag: egyetemi jegyzet (Kovács 2019)

Elvégzendő feladatok nappali tagozatos hallgatók esetében

Április 7. 20h

1. Utolsó 2 óra házi feladatai word formátumban
2. Levélírás

Ön a nemsokára megnyíló vadnyugati stílusban berendezett étterem (Fogadó a Pipázó Coltokhoz) vezetője. Levelet ír a varrónőket is foglalkoztató jelmezkölcsonzó cégnek. Kérjen ajánlatot a vendéglő alkalmazottainak felruházására és a kellékek beszerzésére! (Cowboyruhák, indián ruhák, élethű játékpisztolyok, műanyag békepipa, kitömött állatok vagy élethűnek ható plüssállatok, 3 db nyereg.) Ügyeljen az üzleti levél formájára!

3. Keressen olyan német nyelvű, gazdasággal, a gazdasági élet valamely aspektusával foglalkozó honlapokat!

Keressen legalább 10 honlapot, amelyet úgy gondolja, hasznos lenne egyszer/rendszeresen tanulmányoznia. Ezeket gyűjtse össze és az alábbi formában rendszerezze és jellemezze német nyelven:

Titel der Seite	Vorteile	Nachteile	Webadresse

Egyeztessen a csoporttársaival, hogy egy oldal csak egyszer szerepeljen a leadott anyagokban, azaz adott oldalt csak egy ember nevezhet meg! Az oldal német nyelvű legyen, de nem kell .de végződésűnek lennie!

4. Készítsenek közösen német-magyar szójegyzéket a Marketing címszó német nyelvű Wikipédia oldaláról! <https://de.wikipedia.org/wiki/Marketing>

német szó	magyar szó (ekvivalens)
Marketing, das	marketing

Legalább 50 szó szerepeljen a jegyzékben (közös munka, mindenki részvételével).

Április 21. 20h

1. Tankönyv (Kovács 2019) 159/2 (módosítva) – 2 fős csoportokban
A főnöke megkérte, hogy nézzen utána német nyelvterületen mely szerzők foglalkoznak márkázással, főként gépkocsik márkázási kérdéseivel. Írja össze számára, hogy mely szerzők, illetve mely kiadók könyveit javasolná! Írja le azt is magyarul, hol, hogyan találta az információkat!
2. Tankönyv (Kovács 2019) 160/6 (módosítva) – 2 fős csoportokban
Ön egy magyarországi multinacionális cég német vezetőjének asszisztense. Készítsen ajánlatot a vezető számára vezetői cégautóra (limuzin) a Mercedestől. A cég vezetője ragaszkodik hozzá, hogy az autót Németországból rendeljék meg. Kérései: kék szín, 10 küllős alufelnik, fekete bőr ülések, fa betétek, bőr-fa kormány, napfénytető.
Konfigurálja a Mercedes honlapján az autót / tanulmányozza a prospektusokat (online elérhető).
Állítson össze a vezetőnek német nyelven egy 2 oldalas összefoglalót az autó főbb jellemzőivel; külön kitérve a fentebb kért információkra. Ne felejtse el képet is mellékelni az autóról, illetve annak egy-egy kiválasztott jellemzőjéről. (A képeket hivatkozza meg.)

Május 12. 20h

1. Tanulmányozza a Ravensburger cég 2018-as üzleti jelentését (Canvas felületre feltöltve)!
Foglalja össze röviden magyarul egy ppt-ben a céggel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat (mutassa be a céget) legfeljebb 20 diában. Amennyiben képeket használ, azokat hivatkozza meg! – 2 fős csoportokban
2. Keressen egy német/osztrák/magyar vállalatot, majd készítse el a cég prezentációját legfeljebb 25 diában német nyelven! A képeket, információk származási helyét hivatkozza meg! – egyéni feladat
3. Soroljon fel legalább 30 osztrák, vagy német, vagy svájci, tőzsdén jegyzett vállalatot, az alábbi információkkal (egyéni feladat):

Name	Sitz	Branche	Kürzel/Börse
adidas	Herzogenaurach	Bekleidung	ADS

Értékelés:

Minden részfeladat külön jeggyel értékelve, a jegyek átlagolva.

Tapasztalatok és visszajelzések

A feladatok elvégzése sikeres volt. A leadott anyagok megfeleltek az elvárásoknak.

A hallgatók visszajelzései alapján a feladatok hasznosak voltak, többen kiemelték, hogy úgy érzik sokat fejlődtek, illetve hogy a feladatok „valóságyszerűek” voltak. A nem csupán nyelvtudást, hanem kreativitást is igénylő feladatok – prezentációkészítés, gépkocsi-konfigurálás – nyerték el leginkább a hallgatók tetszését. Részben nehézségként élték meg viszont a csoportmunkát, illetve hogy a csoportmunka által a feladatokat nem tudták saját időbeosztásukkal és saját tempójukban megoldani, mivel egyeztetni kellett a csapattaggal, illetve várni, amíg ő is elkészíti a rá eső részt. Volt, aki hiányolta, hogy nem volt alkalma élőben is előadni az elkészített prezentációt.

A jövőben megfontolandó, hogy a jelenléti oktatás során is több olyan feladat kerüljön kiírásra a félév során, amely a nyelvismeret mellett más készségeket és képességeket is igényel, illetve fejleszt. Amennyiben ezt sikerül megvalósítani, akkor az osztályzás során is követhető lesz a mostani gyakorlat, azaz zárhelyi dolgozat / vizsga helyett a feladatok folyamatos számonkérése és értékelése, majd félév végén a jegy megajánlása.

3.3 TURIZMUS MARKETING (SZÉKELY KLÁRA)

Anyag:

Részletes prezentáció. A szakirodalom és az oktatási segédletek a CooS-pace-re feltöltve, valamint a Székely Klára (2017) Utazás hittel című kötet megfelelő fejezete.

Elvégzendő feladat:

A hallgatók szabadon választhattak egy desztinációt és azon belül egy turisztikai attrakciót, amelynek népszerűsítéséhez új marketing koncepciót kellett kreálniuk. A hallgatók a feladat teljesítéséhez minden segítséget igénybe vehettek. Rendszeresen is és a hallgatók külön igényei szerint is konzultáltunk, valamint a közös tevékenység is lehetővé vált annak érdekében, hogy a hallgatók kreatív megoldásokra inspirálják egymást.

Értékelés:

A határidőre leadott egyéni munkák jeggyel történő értékelése.

Tapasztalatok

A hallgatók különösen értékelték a szabad témaválasztás lehetőségét. Egészen speciális turisztikai attrakciókat kerestek a feladat elvégzéséhez (lokális rendezvények, különleges helyszínek). Az önálló munkavégzés mellett nem kellett lemondaniuk a közös ötletelés inspiratív hatásáról sem.

A feladat végleges teljesítésére öt hét állt rendelkezésre, amely során a hallgatói aktivitás az első és a 4-5. hetekben volt a legmagasabb.

Minden hallgató (6 fő) határidőre teljesítette a feladatot. A leadott feladatok értékelésekor nyilvánvalóvá vált, hogy a hallgatók személyes kvalitásai, egyéniségük sajátosságai is megjelentek a beadott anyagokban.

Technikai nehézségek nem merültek fel a tantárgy teljesítése során, sikerült mindig az online kapcsolatokat megvalósítani és a konzultációk személyes hangulata is megmaradhatott.

3.4 ÖKONOMETRIA (SZŐKE VIKTÓRIA)

Az Ökonometria kurzus az előző félév Üzleti statisztika kurzusának folytatása. A kurzus elsősorban az előző félév ismeretanyagára, a korábban tanult közgazdaságtani és matematikai alapokra támaszkodva tárgyalja az ökonometria témaköreit.

Anyag:

Elmélet: részletes prezentáció; online elérhető szakirodalom

Gyakorlat: mintafeladatok, lépésről lépésre levezetve, magyarázatokkal

Elvégzendő feladatok:

Órai feladat

A félév elején kiadott feladat: minden hallgató keressen az interneten egy számára érdekes statisztikai hírt, és az órák elején kb. 1 percben számoljon be róla. Előre meghatározott beosztás alapján, minden órán max. 4 hallgató. Az egyetem bezárása után írásban leadva, tudományos munkák formai követelményei alapján, forrásmegjelöléssel. A munkák ellenőrzés után felkerültek a Canvasra, ahol a többi hallgató is meg tudta tekinteni őket.

Cél: a hallgatókkal figyelmét felhívni, hogy mennyire meghatározó része napjainknak a statisztika.

Számonkérés

A.) Gyakorlati vizsga:

A gyakorlati feladatok kiírását hosszas dilemma előzte meg. Hogyan lehet a jelen körülmények között számolásos feladatokból hallgatókat vizsgáztatni, ahol

a bonyolult (többszintű, sok-indexes) képletek felírását egyetlen felület sem támogatja?

Az egyik kivitelezhető megoldásnak az tűnt, hogy a Canvasban kiírásra kerül a feladat (a képletek előre egy külön fájlban feltöltésre kerülnek), amely feladatot a hallgató a vizsga időpontjában megold. Ezt követően feleletválasztós teszt formájában az egyes részfeladatoknál a vizsgázónak ki kell választania a szerinte helyes eredményt, és ezek alapján számolja a rendszer a pontokat. Ez esetben nem követhető, hogy hogyan jutott a hallgató az adott eredményhez, illetve, ha a feladat elején számolási hiba történik, az egész feladat 0 pontos, hiszen hibás lesz a többi eredmény is – nem lehet az elvi hibát a számolási hibától megkülönböztetni.

A második lehetőségnek egy otthonra kiadott összetett feladatsor tűnt – több feladattal, mint ami egy vizsgán szóba jöhet –, és ezek komplex kidolgozása, az eredmények indoklásával. Ez a megoldás jóval több munkát ad a hallgatónak és az oktatóknak is, de talán kevésbé eredményorientált, és könnyebben teljesíthető, ezért végül erre a megoldásra esett a választás.

A gyakorlati feladat így kéthetes határidővel komplex statisztikai számolási feladatok elkészítése otthon, egyéni munka keretében.

1. (Intervallum)becsléssel kapcsolatos feladat: feladatonként eltérően 650-800 db termelő cég közül választottunk 40 / 50 db mintát, a termelő cégek átlagos bevételére illetve összes bevételére kellett a meghatározott megbízhatósági szinten a konfidenciaintervallumot megadni; illetve a minta pontosságának növelése esetén a minta elemszámát a feladatban kiírtaknak megfelelően.
2. Regresszió számításával kapcsolatos feladat: 10 db mezőgazdasági vállalkozás 1 hektárra jutó gépek és berendezések értékeit, illetve az 1 hektárra jutó üzemi eredményt tartalmazó táblázatból kellett dolgozni. Az adatokat ábrázolni kellett, a lineáris regressziófüggvényt kiszámolni és ábrázolni, a regressziós becslés relatív hibáját, lineáris korrelációs együtthatót és rugalmassági együtthatót is számolva. Fel kellett még írni X-nek Y-ra vonatkozó lineáris regressziófüggvényét is.
3. Idősorokkal kapcsolatos feladat: egy cukrászdába betért vásárlók számának alakulása volt megadva 2016-2019 között, negyedévenkénti bontásban. Lineáris trendet ($t = 1, \dots, n$ és $\sum t = 0$) kellett meghatározni és értelmezni, kiszámítani a trendértékeket, majd reziduális szórásnégyzetet, reziduális szórást, relatív reziduális szórást számolni. Ki kellett számolni a szezonindexeket és becslést adni a 2020-as év egyes negyedéveire.

A hallgatóknak számára 24 különféle feladatsor készült, azért, hogy biztosítsuk az egyéni feladatmegoldást.

A beérkezett dolgozatok átlagos hossza 20-22 oldal körül volt, ez 83 hallgató esetében körülbelül 1700-1800 oldalnyi számolás javítását jelentette számítógép előtt.

B.) Elméleti vizsga: Canvas rendszerben (feleltváasztós teszt, 50 feladat 60 perc alatt)

Értékelés:

Minden részfeladat százalékosan értékelve, a gyakorlati és az elméleti feladat külön-külön legalább 51%-ra teljesítendő. Az egy perces statisztikai beszámoló az értékelésbe nem számított bele.

A végső érdemjegy az elért százalékok átlagolása alapján került meghatározásra.

Tapasztalatok

A feladatok elvégzése sikeres volt, azok első, vagy második körben értékelhetőek voltak.

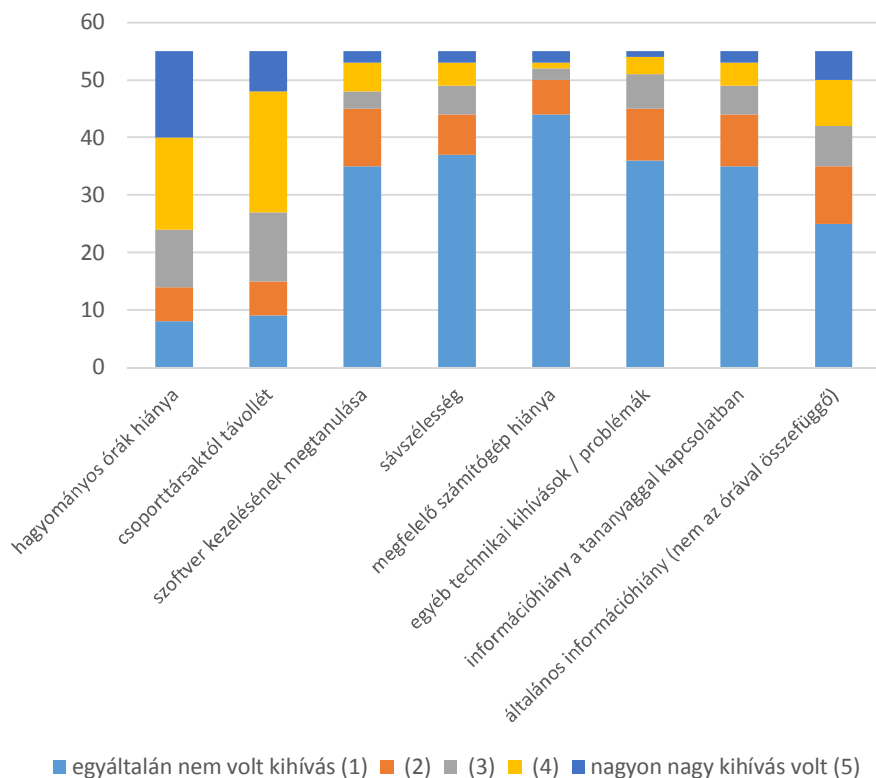
Az elvégzett számolások esetében – a hallgatók feladatát megkönnyítendő – nem volt megadva elvárt fájlformátum; csupán az, hogy azt emailben küldjék el az októnak (akár Excelben, akár kézzel számolva és a számolásokat lefényképezve). Ez a döntés hibásnak bizonyult: a hallgatók egy része külön-külön csatolta a telefonnal lefényképezett füzetoldalakat – esetenként akár 25-30 különálló képfájlban, azokat számozva, vagy akár nem is számozva, az októra bízva azok rendszerezését. Nagyon gyorsan kiderült, hogy a feladatok így nem kezelhetők és nem javíthatók, így a kérés az volt a hallgatók felé, hogy egyben (például Word fájlban, .pdf fájlban) küldjék a kész feladatokat. Ez már részben sikerrel járt, habár így is volt hallgató, aki a Word dokumentumba nem sorrendbe illesztette be a képeket, olykor néhányat fejfelé illesztett be, stb.

Visszajelzések

Google kérdőív segítségével kérdeztük meg a hallgatók véleményét a kurzussal kapcsolatban. A kérdőívet 55 hallgató töltötte ki. Az 1. táblázat és a 3. ábra általánosan mutatja be a hallgatók által érzékelt nehézségeket, míg a 2. táblázat és a 4. ábra azt mutatja, hogy milyen nehézségeket tapasztaltak a hallgatók a számolási feladatok esetében.

	egyáltalán nem volt kihívás (1)	(2)	(3)	(4)	nagyon nagy kihívás volt (5)
hagyományos órák hiánya	14,55	10,91	18,18	29,09	27,27
csoporttársaktól távollét	16,36	10,91	21,82	38,18	12,73
szoftver kezelésének megtanulása	63,64	18,18	5,45	9,09	3,64
sávszélesség	67,27	12,73	9,09	7,27	3,64
megfelelő számítógép hiánya	80,00	10,91	3,64	1,82	3,64
egyéb technikai kihívások / problémák	65,45	16,36	10,91	5,45	1,82
információhiány a tananyaggal kapcsolatban	63,64	16,36	9,09	7,27	3,64
általános információhiány (nem az órával összefüggő)	45,45	18,18	12,73	14,55	9,09

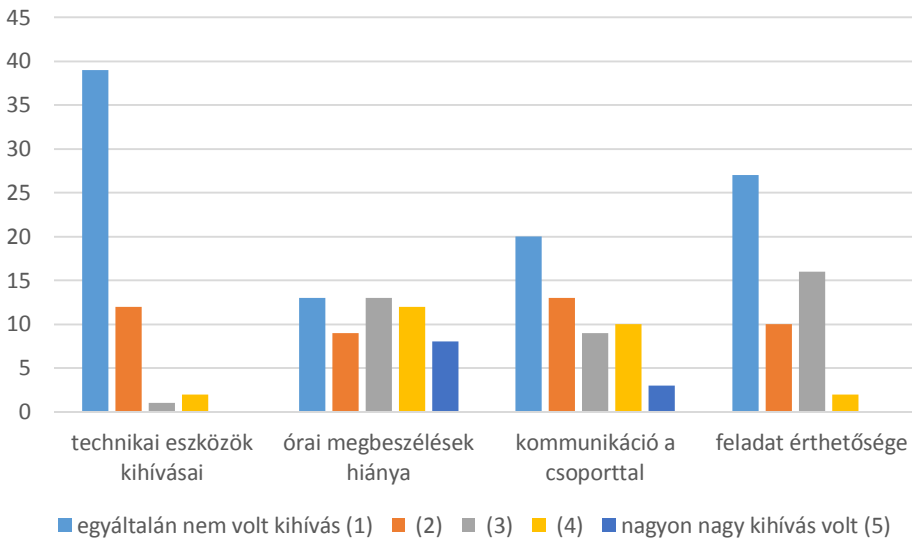
1. táblázat. A járványügyi helyzetben mekkora volt az alábbi kihívások szerepe? (1 egyáltalán nem volt kihívás – 5 nagyon nagy kihívás volt) (%-os formában).

3. ábra. A járványügyi helyzetben mekkora volt az alábbi kihívások szerepe? (1 egyáltalán nem volt kihívás – 5 nagyon nagy kihívás volt) (fő)

	egyáltalán nem volt kihívás (1)	(2)	(3)	(4)	nagyon nagy kihívás volt (5)
technikai eszközök kihívásai	72,22	22,22	1,85	3,70	0,00
órai megbeszélések hiánya	23,64	16,36	23,64	21,82	14,55
kommunikáció a csoporttal	36,36	23,64	16,36	18,18	5,45
feladat érthetősége	49,09	18,18	29,09	3,64	0,00

2. táblázat. Számolásos feladatok esetében mi okozott nehézséget az új helyzetben? (1 nem okozott nehézséget – 5 nagy nehézséget okozott) (%).

4. ábra. Számolásos feladatok esetében mi okozott nehézséget az új helyzetben? (1 nem okozott nehézséget – 5 nagy nehézséget okozott) (fő).

Mint látjuk, a hallgatók véleménye szerint a technikai eszközök és azok használata nem jelentett kihívást, kihívást jelentett azonban egyrészt az élő órák hiánya, másrészt pedig a csoporttársakkal való kommunikáció.

3.5 BEVEZETÉS A SZOCIOLÓGIÁBA (ZIEGLER ZSOLT)

Anyag:

Prezentáció Coospace felületre feltöltve, valamint Giddens (2008) kötete.

Open Book vizsga:

Némileg kísérleti jelleg, úgy döntöttem a „Bevezetés a szociológiába” tárgy teljesítését *Open Book*, – nyitott könyv – vizsgához kötöm. A felsőoktatásban nem ismeretlen ez a vizsgatípus, melynek lényege, hogy megadott időintervallumon belül a hallgatók komplex kérdésekre válaszolnak a tárgyhoz tartozó jegyzet és könyvek segítségével. Ezen vizsgatípus lényege, hogy a hallgatók a tárgyhoz tartozó szintetizáló, problémamegoldó képességét mérje. Mivel a hallgató használhat minden ténszerű adatot, elméletet, teoretikus eszközt, a lexikális információk visszakérdezése ezen típusú teszten értelmetlen. Ezzel szemben az ilyen tesztek összefüggések és az elmélet gyakorlatra való kiterjesztésére szolgálnak.

Kiterjesztett Open Book vizsga:

Jelen tanulmányban nem érvelek az online Open Book vizsgák mellett, ennek kifejtéséről részletesen írtam már (Ziegler 2014). A jelen elemzéshez elegendő azt elfogadnunk, hogy az oktatási téren kívül a hallgatók, későbbi munkavállalók, *ritkán kerülnek olyan helyzetbe, ahol részletesen kellene tudniuk fejből tényeket, adatokat, azonban, a munkaerőpiaci kihívások szellemi munkák esetében – az Open Book vizsgákhoz hasonló módon—sokkal inkább komplex és szintetizáló problémamegoldó képességet igényelnek.* Fontos továbbá megjegyezni, hogy a jövőbeli munkavállaló, adottnak véve az internet folyamatos elérhetőségét (mobilnet, okostelefon) és a projektek jellegét, a legtöbb esetben a felmerülő problémákra az Interneten – a projektben együtt dolgozó – munkatársai segítségével keres megoldást.

Mindezek fényében úgy döntöttem, hogy a szociológia vizsgát teljesen online, minden online/offline és társas segítség engedélyével folytatjuk le, amelyben a hallgatóknak az lesz a feladata, hogy a félév során tanult szociológiai, társas és társadalmi jelenségekről számot adó elméleteket az általuk keresett napi/közéleti eseményeken példázzák.

Ideális hallgatói felkészülés:

Annak érdekében, hogy a hallgatók által még nem ismert, új vizsgakövetelmények világosak legyenek, a teszt előtt egy héttel megosztottam a hallgatókkal egy mintatesztet, mintaválaszokkal. Az következő üzenettel: „Íme a minta teszt. 4 ilyen (vagy ehhez hasonló) kérdésre számítsatok. Minden info a megjegyzésekben.” (Június 2., 22:37)

Mintateszt:

Témakör: Rasszizmus (1.) és Erőszak (2.)	
Jelenség	https://www.origo.hu/itthon/20200522-tiz-fiu-verekedett-ossze-a-deak-ferenc-ternel-ketten-meghaltak.html
Elmélet 1 Baloldali és jobboldali realizmus összevetve a Hirschi-féle kontroll elmélettel	<p><u>Baloldali realizmus:</u> <i>A baloldali realisták ráirányították a figyelmet a bűncselekmények áldozataira: állításuk szerint az áldozatok körében végzett felmérések hitelesebb képet adnak a bűnözés tényleges mértékéről. A baloldali realisták elfogadják, hogy a bűnözés kiváltó okai a társadalom egyenlőtlen hatalmi viszonyaiban keresendők, ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy a bűnözés nagyon is reális és káros hatásai gyakran a legszegényebb embereket és közösségeket érintik.</i></p> <p><u>Jobboldali realizmus:</u> <i>Az élénk bűnüldözési tevékenységet váltott ki a „törvényes rend” jegyében, amit gyakran a jobboldali realizmus előretöréseként írnak le. Ez a kriminológiai irányzat még ma is befolyásos, főként ifjabb George Bush hivatalba lépése óta az Egyesült Államokban.</i></p> <p><u>Hirschi azt állította, hogy az embereket négyféle típusú kötelék köti a társadalomhoz és a törvényisztelő magatartáshoz: a hovatartozás, az elkötelezettség, a részvétel és a hit. Amikor ezek az elemek elég erősek, akkor segíthetnek a társadalmi kontroll és a konformitás fenntartásában azzal, hogy az emberek számára nemigen adnak lehetőséget a szabályok megszegésére. Ha azonban ezek az egyént a társadalomhoz fűző kötelékek gyengéek, akkor felüti a fejét a bűnözés és a deviancia.</u></p>
Jelenség elmélet 1 szerinti értelmezése	<p><i>Baloldali realizmus szerinti a tragédia oka elsősorban azért történt mert az elkövető hatalmi viszonyban elmaradt a többségi társadalomtól, mivel intézetben nevelkedett, ezért nem álltak azok a hatalmi erőforrások rendelkezésre számára (oktatás, egzisztenciális biztonság, szeretet). Ezen hatalmi elmaradottságát kompenzáló hordott magával kést.</i></p> <p><i>A jobboldali realizmus szerint az elsődleges teendő ebben a helyzetben a többségi társadalom megóvása, így a gyilkos bebörtönzése, esetleg átnevelésére való kísérlet.</i></p> <p><i>Hirschi modelljében, meg kell vizsgálni a 4 tényezőt</i> <i>Hovatartozás: meg kell vizsgálni, hogy a kulturális környezet, amelyből az elkövető származik, lehet-e felelős a viselkedéséért. Lehet-e oka a gyilkosának, hogy nem volt elég erős az elkövető identitás tudata abban a tekintetben, hogy embertársával végez.</i> <i>Elkötelezettség: Meg kell vizsgálni, hogy volt-e a cselekedetének valamilyen externális motivációja, milyen okból gyilkolt.</i> <i>Részvétel: Meg kell vizsgálni, hogy az elkövető felelőssége milyen mértékben csoportnorma alapján jött létre. Továbbá azt is meg kell vizsgálni, hogy az elkövető milyen mértékben érezte magát a többségi társadalomhoz tartozónak.</i> <i>Hit: Meg kell vizsgálni, hogy volt-e vallási alapja a tettek. Továbbá azt is, hogy a többségi társadalom vallási hitével szembeni megnyilvánulásról van-e szó?</i></p>

<p>Elmélet 2</p>	<p><i>Verbális erőszak: A bántalmazott kinevetése, kigúnyolása, nevetségessé tételétől rövid út vezet a mindennapi, állandó verbális támadásokig, folytonos káromkodásig, az áldozat szidalmazásáig, megszegényítéséig, emberi méltóságának eltiprásáig. A gyűlölettel teli beszéd, ordibálás, kiabálás továbbá a non-verbális fenyegetések (támadó mimika, agresszív gesztusok, félelemkeltő testhelyzetek) mind előfordulhatnak a családon belüli erőszak esetkörében.</i></p>
<p>Jelenség elmélet 2 szerinti értelmezése</p>	<p><i>A jelenség kibővítése: https://index.hu/belfold/2020/05/28/megemlekezes_mi_hazamk_mozgalom_deak_teri_gyilkosságok/</i></p> <p><i>Két értelmezést fogadhatunk el a tárgyalt jelenség kapcsán. Az egyik a szólás-szabadság (és gyülekezési jog) köthető alapjogot, amelyet bárki gyakorolhatja azon jogát, hogy gyülekezzen és más emberekkel együtt véleményt nyilváníthasson. Ezek során a véleménynyilvánítás szabadságága, hogy az emberek kifejezhessék aggodalmaikat a megtörtént tragédiával kapcsolatban. Eszerint nevén kell nevezni, hogy a roma kultúra bizonyos szubkulturális elemei veszélyesek a többségi társadalomra.</i></p> <p><i>A másik megközelítés szerint, pusztán a tömeg (a jelenlévő és a média által közvetített platformjain keresztül) agressziót fejthet ki a beszédek során megnevezett etnikai csoportokkal szemben. Az ilyen módon megnyilvánult verbális és non-verbális tartalmak, alkalmasak voltak, hogy a roma kisebbséggel szemben agressziót és félelmet keltsen. Eszerint, pusztán azáltal, hogy kiragadunk egy tragikus esetet és ezt egy kisebbség számlájára írják, csak agressziót szül és hamis szereotípiákat (ugyanis nem-roma bűncselekményeknél nincsenek felvonulások).</i></p>
<p>Elmélet 1 és Elmélet 2 összevetése a példa segítségével</p>	<p><i>Ez esetben nem lehetséges, mivel az első elmélet tettek indítékával, a második elmélet csoport a többségi társadalom reakciójával foglalkozik.</i></p>

A táblázat kék háttérrel ellátott mezőit én (az oktató) adtam meg, míg a világos háttérű mezőket dőlttel szedett válaszokkal a hallgatónak kell majd megadnia. Az „Elmélet 1” mezőhöz a következő megjegyzést csatoltam: „Ez a rész túlnyomóan támaszkodhat a ppt-ben és a Giddens könyvben írtakra”. A diasorral összevetve látható volt a hallgatónak, hogy ennek a mezőnek a tartalma szó szerint megegyezik a diasorban írtakkal. Ebből lehet arra következtetni, hogy nem csak megengedett, de elvárás is, hogy szó szerint vágja ki (copy-paste) a vizsgázó a diasorból a releváns elméletet. Későbbi instrukciókor expliciten írtam is a copy-paste elvárását. Az első tárgyalt jelenséghez a hallgatónak saját magának kellett olyan közéleti példát keresnie, amelyen megfelelő módon tudja példázni a megadott elméletet. A mintavizsga esetében én egy meglehetősen vitatott esetet (Origo) hoztam példának. A feladat legfontosabb, az értékelést adó része az „A jelenség elmélet szerinti értelmezése”. Ehhez előzetesen a következő instrukciót adtam megjegyzésként: Itt az a nagyon fontos, hogy az imént ismertetett elméletet (copy-paste) be kell mutatni a hallgató által választott példán. Nem elég ha csak leírjuk, hogy mi történt, hanem az elmélet fogalmaival kell értelmezni a jelenséget.

A tesztet előzetes felkészülés nélkül – annak ellenére, hogy Open Book vizsgáról van szó – nem lehetséges jól teljesíteni. Másfél óra nem elég arra, hogy nyolc (4x2) feladathoz a hallgató jelenséget találjon, majd azt a források használatával értelmezze. Adottnak véve, hogy ez a tárgy nem inherensen kapcsolódik a

hallgatók szakmai ismereteibe, inkább „értelmiség-képző” funkciót tölt be, a célom ezzel az órával az volt, hogy kurrens szociológiai elméleteket értő módon ismerjenek meg a hallgatók és belássák, ezen elméleteket ki lehet terjeszteni az általuk is ismert közéleti eseményekre. Mivel tudtam, hogy a vizsga időtartalmán belül *de facto* képtelenség teljesíteni a feladatot arra számítottam, hogy a hallgatók egy része (ismervén a feladat jellegét mivel egy héttel korábban elküldtem a minta kérdéstípust és választ) előzetesen a nagyobb témakörökhöz keres legalább jelenséget, melyet a vizsga során finomhangol az értelmezés segítségével. Tehát az volt a cél, hogy a hallgatók felismerjék, hogy jelenségeket kell majd a dolgozatban bemutatniuk, melyet a megírást megelőzően kell kikeresniük. Ez a kikeresés töltötte be a dolgozat pedagógia célját, hiszen a keresés során óhatatlanul is a hallgató értelmezi az anyagot és ahhoz társas jelenséget keres.

A teszt menete:

A dolgozat technikai feltétele meglehetősen egyszerű volt. Az előre elkészített word táblázatot feltöltöttem a saját google drive tárhelyemre, ahonnan a hallgatók a dolgozat kezdetén június 9-én, 19:10-kor letölthették. Ezt követően másfél óra állt rendelkezésére a hallgatóknak, hogy a feladatot elkészítsék és 20:40-ig elküldjék e-mailen a megoldásaikat. A késői időpontra a levelező hallgatók kedvéért került sor.

Értékelési szempontok:

A korábbiakban ismertetett „Jelenség”, „Elmélet” és „A jelenség elmélet szerinti értelmezése” pontok adták az értékelés alapját. Az „Elmélet” kérdés kapcsán azt vizsgáltam, felismeri-e a hallgató a tananyag azon részét, amelyet ismertetnie kell. Mivel csak egy nagy kategóriát adtam meg, például „Rasszizmus”, amely egy előadás megközelítőleg felét adja, így a hallgatók szabadon választhattak, hogy a rasszizmus mely elmélete szerint, vagy mely elméletéhez illő közéleti példát találnak az értelmezésükhöz. A „Jelenség” kitöltéséhez ennél fogva nem volt más feladata a hallgatónak, mint a kiválasztott elméleti részanyaghoz találni egy illő közéleti példát.

Az iménti „Jelenség” és „Elmélet” rész szükséges, de nem elégséges feltétele volt a részpontok eléréséhez. Azaz amennyiben a hallgató kitöltötte a „Jelenség” és az „Elmélet” mezőket, de nem töltötte ki az „A jelenség elmélet szerinti értelmezése” felületet, ez esetben nulla részpontszámmal értékeltem a feladat kitöltését. „A jelenség elmélet szerinti értelmezése” mezőben alapvetően azt kerestem, hogy a *hallgató használja-e a* (korábban a ppt-ből copy-past-elt) *terminusokat és ezeket alkalmazza-e az általa hozott jelenségre.*

Eredmények:

Az eredmények lesújtóak! Annak ellenére, hogy a hallgatóknak a mintateszt fényében egy hetük volt a felkészülésre, használhatták az internet teljes eszköztárát, sőt egymástól is kérhettek segítséget. 93 hallgató eredményei alapján a szerzett érdemjegyek mértani átlaga pontosan 2.5, míg a medián 2. Az elégséges

érdemjegyek jelentős része nem úgy alakult ki, hogy egy adott hallgató egy feladatot tökéletesen megcsinált volna (jelenséget talál és értelmezi) hanem az egyes jelenségek értelmezésekor részpontszámot adtam. El kell ismernem, mivel a dolgozat pontozása szubjektív, az eredetileg meghatározott „A jelenség elmélet szerinti értelmezése” szempontrendszerrel kénytelen voltam felpuhítani, és maximalizálni a jóindulat elvét.

A dolgozatok osztályozása után az a benyomásom alakul ki, hogy a hallgatóknak semmilyen kognitív gyakorlatunk nincs az „X elmélet A jelenség” értelmezésének viszonyában. Mintha egyáltalán nem értették volna, hogy mit jelent, ha egy elméletet egy gyakorlati eseményre alkalmazunk. A többségben fel sem merült, hogy az elmélet cellába copy-paste-elt fogalmakat használják, habár a feladat struktúrájából (és az előzetesen elküldött mintatesztben írtakból) nyilvánvalóan látszott, hogy először adott egy jelenség, majd az elmélet, amelynek segítségével végül a jelenséget értelmezni kell. Számos hallgató saját véleményét kezdte el kifejteni az általa választott jelenség kapcsán. További tendencia volt, hogy a hallgatók valamely az interneten talált értelmezést, egy jelenségről írt publicisztika részleteit vágták be. Tudván, hogy a próbateszt megjegyzéseibe (számítván erre a hallgatói próbálkozásra) expliciten írtam, hogy ezt nem fogadom el, megrökönyödve állok a tendenciával szemben!

Fontos megjegyezni, hogy a levelező – többségében középkorú és nem fiatal felnőtt – hallgatók eredményei sem voltak jobbak. Bár jogos felvetés lehet, hogy a középkorú és felnőttkorban élők már sokkal tájékozottabbak közéleti kérdésekben, ez a felvetés megdőlt. A fiatal felnőttek (18-23 évesek) és a felnőttkorúak (25-45 évesek) közéleti tájékozottsága nem különbözött. A levelező hallgatók eredményeinek mértani átlaga 2.4 míg a medián szintén 2.

Mindezek mellett, az összes hallgató eredményeit alapul véve, 15 „jó” érdemjegyű és 3 „jeles” osztályzat javítja az iménti átlagokat.

Utókövetés

A hallgatókat a teszt után megkértem, írják meg tapasztalataikat és benyomásaikat az Open Book vizsgával kapcsolatban. Pozitívum, hogy a véleményt írt hallgató többsége felismerte a nyitott könyv vizsga értelmét, melyek korábban tárgyaltam. A hallgatók belátják, hogy az internet jelenléte megváltoztatja a tudáshoz való viszonyunkat.

Mindazonáltal a hallgatók véleményének többsége megegyezett abban, hogy nem volt elég idejük a teszt alapos kitöltésére. Legtöbben azt írták, hogy bár látják a teszt típus előnyeit, ők sokkal inkább egy beadandóként tudták volna ezt a tesztet ebben a formában elképzelni.

Ez az indoklás azonban a legkevésbé sem helytálló. Hiszen ha a rossz eredményért pusztán a szűkös idő lenne a felelős, nem részpontszámokból álltak volna össze az elégséges érdemjegyhez szükséges pontszámok, hanem azt kellett volna

tapasztalnom, hogy egy kérdést dolgozott ki a hallgató közel hibátlanul, és a többire nem jutott ideje. Azonban a túlnyomóan elégséges eredményt legtöbb esetben resztpontszámok adták.

Konklúzió

Röviden az alábbi tézisállításokkal lehet összegezni az Open Book teszt eredményeket:

- 1) A hallgatók értik és hasznosnak találják az Open Book típusú vizsgát.
- 2) Feltehetőleg azt gondolják, hogy mivel mindent lehet használni, előzetesen nem kell készülni a vizsgára.
- 3) A vizsgált csoport közéleti tájékozottsága nem különbözik a fiatal felnőttek és a felnőttkorban lévők közt.
- 4) Nincs kognitív sémájuk feltehetően az “X elméletet A jelenségre alkalmazni” gondolkodásra.

Ez utóbbi következtetés igazolásához további kísérlet szükséges. Mindazonáltal amennyiben a 4. pont igazolást nyer, annak súlyos és messzemenő implikációi vannak a felsőoktatás és a hallgatói kognitív képességek fejlesztésére és újrastrukturálására.

4. TAPASZTALATOK ÖSSZEZÉSE ÉS JAVASLATOK

A vizsgaidőszak vége felé közeledve elmondható, hogy egészében a távolléti oktatásra történő gyors átállás, minden nehézség és probléma ellenére sikeres volt: a félév rendben lezajlott, a hallgatók a kurzusokat tudták teljesíteni. Az egyéni hallgatói visszajelzésekből az derült ki, hogy a hallgatók részben csak a közös, egységes megoldásokat hiányolták – ilyenek azonban, figyelembe véve a kurzusok sokféleségét és ezzel összefüggésben a számonkérési fajták széles skáláját, nehezen elképzelhetőek; és biztosan nem megvalósíthatóak egy folyamatban lévő félév közepén. Az alábbiakban az általános tapasztalatainkat, illetve javaslatainkat írjuk le.

Szoftver

- Mind a Canvas, mind Coospace, mind a Teams megfelelően működött, azokat a hallgatók is tudták használni; a legtöbb kommunikáció azonban emailen keresztül történt.
- A Canvas rendszer a vizsgakérdések sorrendjét nem, vagy nem megfelelő mértékben keverte össze. Ez sajnos csak a vizsgáztatás során derült ki, így a kérdések részben a tananyag sorrendjében voltak. A véletlenszerű sorrend csak manuális keveréssel volt megoldható.

- A Canvas rendszer részben felhasználóbarát, részben azonban olyan alapvető funkciók hiányoznak belőle, mint a vizsga-kérdéssorok egyszerű másolása vagy átvétele. A feladat természetesen megoldható – 2-3 perc alatt nagyjából 4-5 lépésben.
- Amennyiben Canvasban egy vizsgát kiírunk, csak az első alkalom esetében tudunk mindenkit (4-5 kurzus össze hallgatóját) megjelölni; a második meghirdetésen ez az opció már nem áll rendelkezésre. Így a vizsgák kiírása vagy csak akkor történhet, amikor már tudjuk kik jelentkeznek a vizsgára, és őket rögzítjük manuálisan (például vasárnap este), vagy ha külön feladatként exportáljuk majd importáljuk a vizsgát. Ez utóbbi esetben azonban a rendszer azok esetében, akik ismétlik a vizsgát, átlagot számol. Az adatok természetesen kinyerhetőek.

Feladatok leírása

- A feladatok leírására célszerű minél több időt szánni és azt minél részletesebben szabályozni. Ezzel egységesíthető a követelményrendszer és megelőzhető, hogy a hallgatók ugyanazt többször is megkérdézzék. Azt tapasztaltuk, hogy az információterjedés a hallgatók között nagyon rapszodikus – hiába vannak a hallgatóknak közös csoportjaik különböző közösségi médiákban, ott nem minden esetben osztották meg egymással az információkat; illetve a közös üzenőfelületeket (például Canvas) nem láto-gatták.

Feladatok beadásának szabályozása

- A feladatok beadását célszerű a lehető legnagyobb mértékben szabályozni. Az online felületek ugyan lehetőséget adnak a beadandó feladatok bekérésére, ezt a funkciót azonban nem használtuk; hozzátevé, hogy csoportos feladatok esetében ez automatikusan a feltöltött anyagmennyiség nagyságának 3-4 szeresét fogja jelenteni – teljesen feleslegesen lekötve az erőforrásokat.
- Egy részletes szabályozás utólagosan sok feladattól kímélheti meg az oktatót – habár abból kell kiindulni, hogy mindig lesznek hallgatók, akik úgy érzik, hogy saját utakon kell járniuk. Erre egy példa: K.L. az adatmennyiség csökkentése miatt kérte, hogy a hallgatók a beadandók méretét prezentációként 5MB-ben maximalizálják. Ez nem mindenkinek sikerült – mikor a hallgatók kérésre elküldték pdf formátumban is a prezentációt (kis fájl), a „biztonság kedvéért” újra csatolták a ppt formátumot is; így ugyanaz az anyag már 3 példányban is megérkezett az oktatóhoz...
- A beadandók fájlneveit szabályozni kell, mivel különben az oktató elveszik a feladatok között – szabályozással is a marketing tantárgy beadandóinak 35%-a nem a kért fájlnev-formátumban érkezett.
- A „Beadandó” fájlnev ebből a szempontból a lehető legbiztosabb káoszteremtő, ha az oktató egyszerre 5-6 különböző tantárgyat kezel... A gyakorlatban alkalmazott megoldás K.L. esetében az volt, hogy a beadandókat

amint megérkeztek, azonnal a megfelelő mappába (tárgy neve, képzés típusa) mentette, elkerülendő, hogy napokkal később kelljen az elmúlt napok levelezését újraolvasni.

- Célszerű szintén szabályozni, hogy a hallgató mit tegyen, ha a beadandót (a beadási határidőn belül) újra elküldené. Ez külön a „Beadandó” fájlnevű fájlok újraküldése esetén teremtett pillanatnyi káoszt.
- Ajánlott minden esetben a feladatok pdf formátumban történő bekérése – ez a formátum biztosítja, hogy a fájlok ugyanabban a formában kerüljenek megjelenésre az oktatónál, mint a hallgatónál, és ez biztosítja azt is, hogy a fájlok a lehető legkevesebb helyet foglalják.

2020. június 18.

IRODALOMJEGYZÉK

- Barrett-Fox, R. 2020. *Please do a bad job of putting your courses online.*
<https://anygoodthing.com/2020/03/12/please-do-a-bad-job-of-putting-your-courses-online/> [Letöltve 2020. 05. 27.]
- Bruenig, M. 2020. *I Will Survive, Coronavirus version for teachers going online.*
<https://www.youtube.com/watch?v=CCe5PaeAew> [Letöltve: 2020.03.20.]
- Giddens, A. 2006. *Szociológia.* Budapest: Osiris.
- Kovács L. 2019. *Wirtschaftsdeutsch aktuell.* Szombathely: Savaria University Press.
- Origo 2020. *Többször leszúrta áldozatait a Deák téri kettős gyilkos.*
<https://www.origo.hu/itthon/20200522-tiz-fiu-verekeedett-ossze-a-deak-ferenc-ternel-ketten-meghaltak.html> [Letöltve: 2020.06.26.]
- Székely, K. 2017. *Utazás hittell: A vallási turizmus áttekintése.* Szombathely: Szülőföld Kiadó.
- Ziegler Zs. 2014. Social Media Cognition. In Horvath, G. – Bakó, R. K. – Biró-Kaszás, É. *Argumentor 3. Ten Years of Facebook. Proceedings of the Third International Conference on Argumentation.* Nagyvárad: Partium Press. 239-261

A KORONAVÍRUS HATÁSAI A SZOMBATHELYI GAZDASÁGI KÉPZÉSEKBE – HALLGATÓI SZEMMEL

NÉMETH TAMÁS

THE EFFECTS OF THE CORONAVIRUS IN THE UNDERGRADUATE ECONOMICS PROGRAM AT SZOMBATHELY – FROM A STUDENT PERSPECTIVE

The aim of the study is to assess the difficulties students of the Eötvös Loránd University, Savaria Department of Business Administration (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Savaria Gazdálkodástudományi Tanszék) faced in digital education in the spring semester in 2020.

1. BEVEZETÉS

A járvány miatt nem csak a felsőoktatási intézményeket, de később az általános és a középiskolák működését is korlátozták. A felsőoktatási intézményeket bezárták, a közoktatásban korlátozott számmal ugyan, de látogathatóak voltak az épületek. A legtöbb diák otthon maradt, az oktatás egésze digitális rendszerre tért át. Az üzleteket, gyógyszertárakat és drogériákat a veszélyeztetett korosztály, a 65 éven felüliek csak 9 és 12 óra között látogathatták. A szigorú intézkedések célja az volt, hogy a vírus terjedését lelassítsák, elnyújtva ezzel a járvány görbéjét.

A koronavírus komoly hatással volt a gazdaságra is. A helyi vállalkozásoknak komoly bevételkieséssel járt, a szolgáltatóipar egésze – köztük fodrászatok, éttermek, szállodák zártak be. Bevételük egyik napról a másikra 0 lett. Az emberek csak a legalapvetőbb szükségleteikért hagyták el otthonaikat: élelmiszerért, gyógyszerért.

A felsőoktatásban mutatkozott kihívás abban mutatkozott meg nekünk, hallgatóknak először, hogy a tavaszi szünetet előre hozták. Az oktatók ezalatt keresték azokat a programokat, amelyek a legalkalmasabbnak tűntek az órák megtartására. A hallgatóknak is furcsa volt az új rendszer. Március 11-én, csütörtökön még készültünk a következő nap reggeli órára, délután bejelentették, hogy tilos lesz látogatni az egyetem épületeit a következő hónapokban. Meglepő és bizonytalan helyzet volt, az információ hallatán terjedni kezdtek hallgatói pletykák, miszerint a félévet elhalasztják vagy nehezített vizsgák lesznek.

Ahogy teltek a napok, hetek, a tanárok és a diákok számára is egyre tisztábbá váltak a dolgok. Az oktatás ment tovább, csak éppen nem személyesen, hanem online rendszeren keresztül. Az oktatók lehetőség közül választhattak, hogyan

tartják meg az óráikat, például online hívásban, kamerával vagy kamera nélkül. Ezek az órák hasonlítottak leginkább a klasszikus oktatáshoz, előnye, hogy a hallgató minden héten foglalkozik a tananyaggal egy kicsit, nem marad annyira le, mint abban az esetben, mikor az oktató feltölti az anyagot egyéni feldolgozásra. Utóbbi esetében akár heteket is le lehet maradni a tananyagban.

Egy másik eset, mikor beadandót kell készíteni. Talán ebben az esetben van a diáknak a legnagyobb szabadság adva, akkor készíti el a beadandó feladatát, mikor szeretné. Nem kell órákat hallgatnia és a saját tempójában tud a feladattal haladni. Viszont a szakirodalom feldolgozása is egyénileg történik, ami hosszú időt vehet igénybe.

2. KÉRDŐÍV

Az órák megtartásának és a számonkérés módjáról kérdeztem a szaktársaimat a digitális oktatás időszakában. A kérdőívet az ELTE SEK Savaria Gazdálkodástudományi Tanszékének hallgatói töltötték ki 2020 júniusában, összesen 30-an. A kérdőív az egyetem közgazdász Facebook csoportjaiban jelent meg. A válaszadók nagy része, 22 fő nő, 8 fő férfi volt. A kérdőívet nagyrészt nappali tagozatos hallgatók töltötték ki.

2.1 ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK

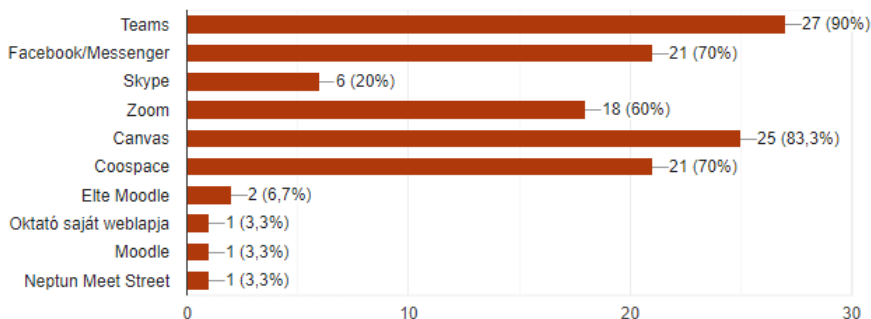
Lakóhely szerint 13 szombathelyi és 15 vidéki válasz érkezett, valamint 2 fő nem adott meg települést.

Arra a kérdésre, hogy a hallgatók milyen eszközöket használtak, a leggyakoribb válasz a saját laptop volt (22 fő), amit a saját okostelefon követett 18 válasszal. Saját tablettel, számítógépet 5-5 fő használt leggyakrabban, azaz ezt a két eszközt jelentősen kevesebben használták oktatás során. Családtag eszközét a válaszadók ritkán, vagy soha nem használták – ez arra utalhat, hogy a diákok eszközei megvoltak a digitális oktatáshoz. Ezt az is alátámasztja, miszerint a következő kérdésre „Volt olyan, hogy elmaradtál egy feladattal, mert nem állt rendelkezésre a megfelelő eszköz?” a válaszadók nagyon nagy többsége (30-ból 29-en) a nem választ adták.

Megosztóbb kérdés volt az internetes sáv szélességgel kapcsolatos kérdés. A válaszadók 30%-a, 9 fő válaszolta, hogy nem, 50%-a, 15 fő, hogy ritkán és a maradék 20%, 6 fő jelezte, hogy gyakran. Az internetkapcsolattal kapcsolatos probléma ebben az esetben nem hozható összefüggésbe a lakóhellyel, a 6 válaszadó közül ugyanis 3 szombathelyi is van, a másik kettő közeli városban lakik és csupán 1 fő él faluban.

2.2 AZ OKTATÁSSAL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK

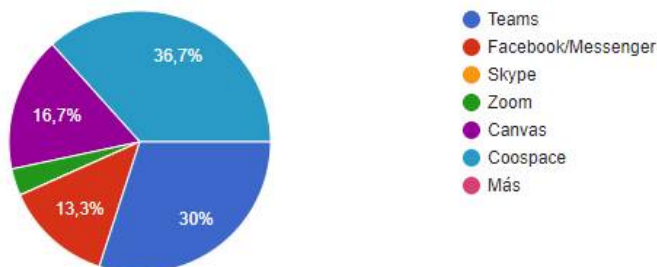
A következőkben az oktatási módszerekkel kapcsolatos kérdések elemzését végezzük el, kitérve a használt szoftverekre, a kedvelt és nem kedvelt programokra.

1. ábra. A Szombathelyen, az ELTE-n tanuló egyetemisták által használt programok.

Ahogy az első ábra is mutatja, a leggyakrabban használt program a Teams volt, amely online órák megtartására is alkalmas. A Canvas és a Coospace oldalakat mellett a Facebookot is használta a digitális oktatás keretein belül a hallgatók 70%-a.

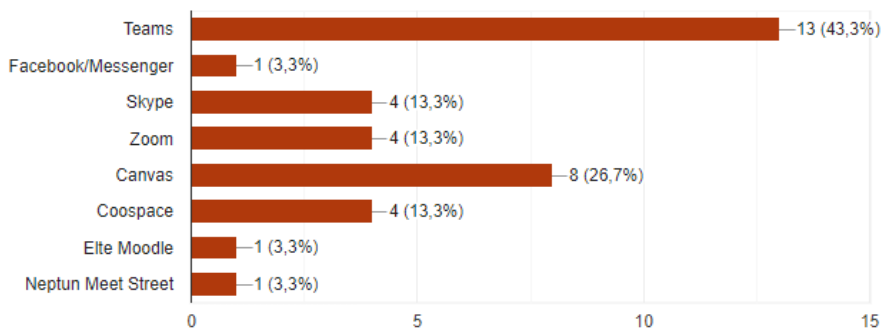
A kifejezetten oktatási célra használt felületek közül a legtöbben a Coospacet kedvelték (2. ábra).

2. ábra. Válaszok a „Melyik felületet kedveld leginkább?” kérdésre.

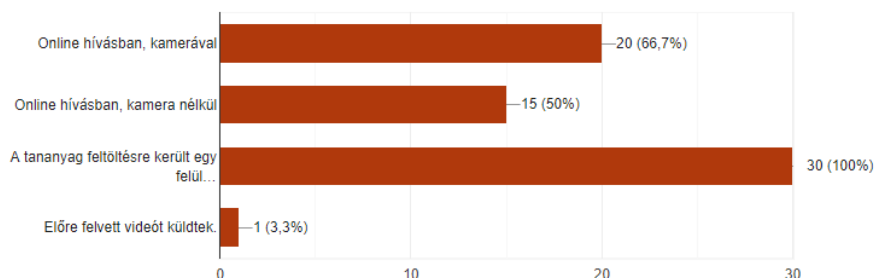
Bár az előző kérdésből kitűnik, hogy a Canvast sokan, 25-en használták, mégsem kedvelték annyian (csupán 5-en), mint a Teamset (9 fő) vagy a Coospacet (11 fő). Ez megegyezik személyes véleményemmel, miszerint a Canvas kezelése bonyolultabb, sok a menüpont és nehezebben átlátható. Hosszabb ideig tart, míg a felhasználó kiigazodik az oldal működésében, ellentétben pl. a Coospace esetében. A válaszok között a Facebookot is kevesebben szerették (4 fő), de azért kedvelték,

mert nem fagyott le és időben kaptak értesítést az órákkal kapcsolatosan. A Zoomot csupán egy fő jelölte meg kedvenc felületének, de nem indokolta meg, miért az.

3. ábra. A legkevésbé kedvelt távoktatási felületek.

A 2. és 3. ábrából látható, hogy ugyan sokan kedvelték a Teamset, sok hallgatónak problémái is támadtak a használata során, ami miatt nem szerették. A leggyakoribb indokok között volt, hogy a program sokszor lefagy, rossz a hangminőség vagy nem jelzi a tananyagok feltöltését. Azok, akik nem szerették a Teamset (13 fő), kedvenc programjuknak leggyakrabban a Coospacet (7 fő) vagy a Facebookot jelölték meg (3 fő). A Canvassal kapcsolatos leggyakoribb negatív vélemény az volt, hogy a felület nem átlátható, bonyolult.

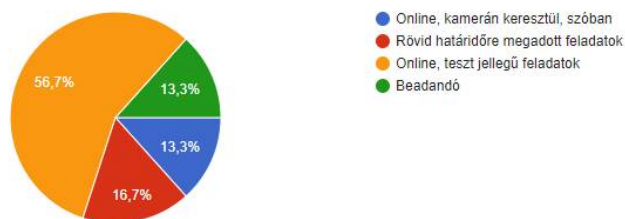
4. ábra. A válaszok a „Hogyan tartottak a tanáraid órát?” kérdésre.

A következő kérdés az órák megtartására vonatkozott. A hallgatók mind-egyikének volt olyan órája, ahol a tananyag feltöltésre került valamilyen felületre. A diákok kétharmada részt vett olyan online órán, ahol kamerát kellett használni, kamera nélkül a hallgatók felének volt órája.

A járványhelyzet előtt a hallgatók java része, 93%-a (28 fő a 30-ból), bejárt az óráira, a digitális oktatás során a diákok 80%-a (24 fő) törekedett minden órán részt venni. 5 hallgató is jelezte, hogy a digitális oktatás során az online órákat könnyebb volt elfelejteni, mintha rendszeren be kellett volna járni.

2.3 VIZSGÁZÁSSAL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK

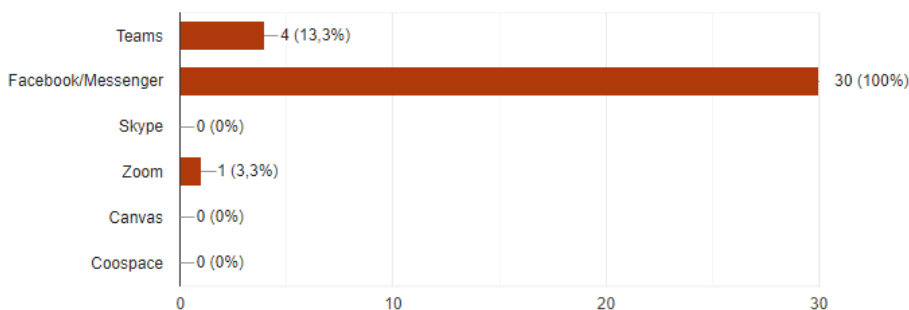
A vizsgáztatási módszerek nagy részét a hallgatók megtapasztalták. A vizsgák többsége online, teszt jellegű feladatok voltak, előre megadott eldöntendő kérdésekkel. Arra a kérdésre, hogy a hallgatónak melyik vizsgatípus tetszett a legjobban, 18 válasz (60%) érkezett az online, teszt jellegű feladatokra. A legkevésbé kedvelt vizsgatípus az online szóbeli (2 fő) és a rövid határidőre teljesítendő feladatok (2 fő) voltak (5. ábra).

5. ábra. Vizsgáztatási módszerek.

2.4 KAPCSOLATTARTÁSSAL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK

A válaszokól kiolvasható, hogy a hallgatók többsége, 14 fő napi rendszerességgel tartotta a kapcsolatot csoporttársaival. További 14 fő hetente, vagy hetente többször keresték hallgatótársaikat, egy fő jelölte meg a ritkábban, mint hetente választ.

6. ábra. Kapcsolattartás a csoporttársakkal

Egyértelmű válasz érkezett arra, hogy a hallgatók hol kommunikálnak egymással. A kitöltők közül mindegyik használja a Facebookot, ami nem meglepő, hiszen a kérdőív Facebookon keresztül lett megosztva. Kommunikálásra is főként a Facebook/Messengert használják legtöbbször, csupán négy fő jelölte meg a Teamset, ők is a Messenger mellett, mint „második” kommunikációs csatorna.

3. NEHÉZSÉGEK A DIGITÁLIS OKTATÁS SORÁN

A kérdőív utolsó néhány kérdése a digitális oktatás során felmerült problémákra, nehézségekre kérdez rá.

Az órák során felmerülő problémák között nincsen kiemelkedő probléma. A hagyományos órák hiányát 6 fő jelölte meg komoly problémának, 5 kitöltőnek viszont egyáltalán nem okozott problémát a klasszikus órák hiánya. A csoporttársaktól való távollét hasonló tendenciát mutat: 6 főnek komoly problémát, 4 főnek egyáltalán nem jelentett problémát.

A szoftverekről szóló kérdéseknél gyakori volt a nehéz kezelhetőség miatti probléma. Itt ez nem jelent meg, arra a kérdésre, hogy a szoftver kezelhetőségének megtanulása mennyire jelentett gondot, 16 fő válaszolta, hogy egyáltalán nem volt probléma, míg 1-1 fő jelölte meg azt, hogy komoly/jelentős probléma volt ez. A megfelelő számítógép a válaszadók jelentős többségének (27 fő) rendelkezésre állt.

A digitális órák során felmerülő leggyakoribb problémák az akadozó hívások és a rossz hangminőség volt.

A vizsgák során a hallgatók jelentős többségének a csoporttársak hiánya (9) volt a legfőbb probléma, ezen kívül a túl rövid idő (13).

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Bár a koronavírus hatásai miatt hirtelen kellett átállni a digitális oktatásra a felsőoktatásban, összességében elmondható, hogy a Savaria Gazdálkodástudományi Tanszék hallgatóinak az eszközök (pl. számítógépek, okostelefon, mikrofon, kamera) hiánya nem okozott problémát sem az órák, sem a vizsgázás közben. A szoftverek kezelhetősége azért okozhat problémát, mert a hallgatók az adott felülettel még nem találkoztak vagy ritkán használták csak. A járvány egyik komoly következménye volt, hogy a társas kapcsolatokat, kapcsolattartást egy időre csak digitális formában lehetett megoldani. Úgy gondolom, hogy ez nem a felsőoktatásban jelentette a legfőbb problémát, hanem inkább az általános és középiskolákban. Az egyetemi hallgatók tudták tartani egymás között a kapcsolatot, arra volt bevált és gyakran alkalmazott felületük (Facebook/Messenger). A válaszok között megjelenik, hogy a hallgatóknak is nehéz volt az az időszak, míg társaikkal nem találkozhattak, nehezebb volt a segítségkérés mind társaiktól, mind az tanároktól.

A digitális oktatásra való átállásban véleményem szerint a legnagyobb problémát az jelentette, hogy hirtelen kellett választ adni egy szokatlan helyzetre. A technikai lehetőségek, a szoftverek, az internetelés feltételei meg voltak, csupán össze kellett hangolni ezeket.

2020. június 17.

A MAGYAR NYELV TANTÁRGY DIGITÁLIS OKTATÁSÁNAK TÁMOGATÁSA

PARAPATICS ANDREA – VÍGH-SZABÓ MELINDA

SUPPORTING DIGITAL TEACHING OF HUNGARIAN AS A MOTHER TONGUE

In the Spring of 2020, at the time of COVID-19, a digital program was introduced in every level of education by the Hungarian Government, as by many other countries worldwide, that last until the end of the school year. The students of teacher education programs of the Faculty of Modern Philology and Social Sciences, University of Pannonia formed a couple of action groups shortly with the guidance of some of their professors. Their goal was to provide an assistance to the participants of compulsory education with peer-reviewed, self-developed teaching materials. The paper presents the process of this work with relation to the Hungarian as a mother tongue subject. In the first part of the study some theoretical approaches are also mentioned that play a role in online teaching and provide methods that can be used in digital teaching and learning, as well. The paper also presents the framework of online teaching and draws the main points of digital environment that can occur as strengths, weaknesses, opportunities and threats.

1. BEVEZETŐ

2020 tavaszán, a koronavírus-járvány idején Magyarország kormánya a világ számos más országához hasonlóan digitális munkarendet vezetett be az oktatás minden területén, amely a tanév végéig tartott. A Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karának tanár szakos hallgatói a bevezetés után rövidesen több akciócsoportot is alakítottak oktatóik vezetésével, hogy ellenőrzött, jó minőségű, változatos tananyagok fejlesztésével segítséget nyújtsanak a közoktatás résztvevői számára. A jelen írás ezek közül az anyanyelvi neveléshez készült anyagok fejlesztésének folyamatát mutatja be, előtte pedig megemlíti azokat az elméleti irányzatokat, amelyek az online oktatás folyamatában szerepet játszanak, módszereik a digitális tanítás-tanulás folyamatában is visszatükröződnek. A tanulmány röviden bemutatja az online oktatás szabályozási kereteit, majd vázolja azokat a pontokat, amelyek a digitális munkakörnyezetben mint erősségek, gyengeségek, lehetőségek és veszélyek jelentkeztek.

2. A KONSTRUKTÍV PEDAGÓGIA ÉS AZ ONLINE OKTATÁS

Már jóval a digitális, tantermen kívüli oktatás megjelenése előtt találkozhatunk olyan hazai és nemzetközi szakirodalommal, amely a pedagógia mellett a konstrukcionizmust mint társszociológiát említi (Nahalka 1997; Pléh 1999; Nahalka 2002; Niemi 2005; Gaál 2008; Monoriné Papp 2008), és a tanulmányok mintegy kijelölik azt az utat, amely a koronavírus-járvány okozta rendkívüli helyzetben a digitális oktatásban is járható.

A konstruktív pedagógia a 20. század utolsó negyedében jelent meg (Monoriné Papp 2008). Szemléletében jelen van Maturana és Varela biológusok autopoiesis elmélete, amely szerint az ember saját belső világa szerint adaptálja a külvilágból érkező információkat (Maturana–Varela 1987). Akkor vagyunk képesek egy adott feladat ellátására, ha azon a területen már van előismeretünk. Az oktatás célja az, hogy olyan feladatokkal, problémákkal fejlessze a tudásterületeket, amelyek segítségével egy későbbi gyakorlat is megoldhatóvá válik. A konstruktív pedagógiában a gyermek gondolkodási folyamatai jelölik ki a tanítási feladatokat (Nahalka 2002). Ennek a felfogásnak az alapjait Piaget fektette le, aki a gyermek értelmi fejlődésében döntőnek tekintette a környezethez való alkalmazkodás két mozzanatát: az új tapasztalatok már meglévő sémákhoz igazítását, illetve a meglévő sémák tapasztalat szerinti megváltoztatását (Tóth 1999).

A konstruktív pedagógia három alappillére a megfelelő tanulási környezet, a tanulási stratégiák, feladatok hatékony kiválasztása és az értékelés. Hogyan tudnak ezek az elemek a digitális oktatásban megvalósulni?

A tanulási környezetnek alkalmasnak kell lennie a különböző előzetes tudásokra épülő, különböző célok alapján felépülő tanulási folyamatok szervezésére, amely megteremti a feltételeit annak, hogy a tanítás differenciáltabbá váljon, ezáltal biztosítva minden tanuló számára az optimális fejlődés feltételeit (Nahalka 1997). Az online tér számos lehetőséget nyújt a feladatok súlyozására, az egyéni kapcsolatfelvételre és gyakoroltatásra. Az elektronikus tanulásban az önálló tanulás válik a legfontosabbá (Forgó 2009). A digitális tanulási környezet azonban nem mindenhol érhető el megfelelő minőségben – így a leszakadás, lemaradás problémája is hangsúlyozottan kerül előtérbe.

A konstruktív pedagógia egyrészt előnyben részesíti az együttműködést, a csoportos feladatokat, a közösségi kreativitást (Kuhn 1984), másrészt a tanulási stratégiák a tudásfejlesztés konstruktív képességeit hangsúlyozzák: önálló vizsgálódás, az így szerzett tudás rendszerezése, problémamegoldó készség és kritikai megközelítés használata (Niemi 2005). A kétféle megközelítés éppen a csoportos tevékenységekben érvényesül: az egyéni meglátások és felismerések közkinccsé válnak. A konstruktív pedagógia ezen szelete érvényesíthető az online oktatásban – a visszajelzések alapján – a legkevésbé. A pedagógusok nehezen tudtak megoldást találni a csoportos tevékenységek létrehozására.

A konstruktív pedagógiában a szummatív jellegű értékeléseknek van elsődleges szerepük, amelyek a teljesítmények minősítésére széles skálát alkalmaznak, magukban foglalnak egy minősítő funkciót, és visszajelzést adnak a tanítási program szabályozásához. Emellett segítséget nyújtanak a gyermek saját tudásának önértékelésében (Gaál 2008). A digitális oktatásban a korábbi értékelési módok érvényüket veszítették: a tanulóknak úgy kellett számot adniuk tudásukról, hogy a tananyagot elsősorban szülői vagy online segítséggel sajátították el, így a számonkérés sem működhetett a megszokott módon. Ebben a digitális tanulási környezetben a visszajelzésnek jutott döntő szerep: a pedagógus a tanulói és szülői reflexiók alapján alakíthatta a küldött tananyag mennyiségét, a leadásra váró feladatok határidejét, a kijavított munkák visszaküldését. Fontos megjegyezni azt is, hogy a konstruktív pedagógiában a „hiba” fogalma nem létezik (Nahalka 2002).

Mindezekből következik, hogy nemcsak a konstruktív pedagógiában, de a digitális oktatásban is megváltozott a tanári szerep: a pedagógusok tanulás-segítőkké, a tanulási folyamat résztvevőivé váltak (Niemi 2005). Ebben a környezetben a tanár nem az ismeretek forrása, hanem egy kezdeményező fél, aki elindítja a tevékenységeket, és olyan környezetet teremt, amelyben ezek a tevékenységek megvalósíthatók (Gaál 2008).

„A tanár többé nem a deklaratív tudás átpalántálója, hanem a tudás módszerének trénera. Az oktatás célja nem a tárgyi ismeretek átadása, hanem egy olyan gondolkodásmód kialakítása, mely révén a tanuló képes az önálló problémamegoldásra, véleményalkotásra, tanulmányi felelősségvállalásra” (Kulcsár 2006: l. n.).

A koronavírus-járvány okozta időszak rámutatott arra, hogy a tanárképzésben is változtatásokra van szükség: fel kell készíteni a hallgatókat a tanulási környezetben fellépő átalakulásokra. Első lépésként a Pannon Egyetem tanár (döntő részben magyar) szakos diákjai abban nyújtottak segítséget, hogy lektorált tananyagegységeket készítettek a közoktatás számára. Ezzel a tevékenységgel tanárjelölt hallgatóink az úgynevezett soft skill-jeiket, az eredményes kommunikációhoz, együttműködéshez és munkavégzéshez szükséges kompetenciákat fejlesztették, amelyekre nagy szükségük lesz a tanári pálya során. A tananyagfejlesztés tervezése és kivitelezése – a magyar nyelv tantárgy tematikájának keretein belül – kreativitást igényelt tőlük, a leckékben a feladatok megoldásainak megadásával pedig azonnali visszacsatolást tettek lehetővé. A hosszú, átfogó tananyagok helyett kis egységekben adták át az anyagot, amely így befogadhatóbbá, közzlése pedig hatékonyabbá és gördülékenyebbé vált.

3. A KONNEKTIVIZMUS ÉS AZ ONLINE OKTATÁS

A 21. században megjelenő tanuláselméleti irányzatot akár a hálózatelméletek pedagógiában való megjelenéseként is értelmezhetjük. Siemens a konnektivizmust mint új paradigmát egy olyan tanuláselméletnek definiálta, amely a digitális korszak számára látott napvilágot (Siemens 2005).

A hálózatalapú tanulás, tudásmegosztás folyamatában (Kulcsár 2009; Forgó – Komló 2015) a közösség formálja az egyéni gondolkodásmódot, amely tanulásra serkenti a diákokat. Amennyiben az IKT-eszközök (vagy más néven új média eszközök, vö. Forgó 2009) megfelelő minőségben állnak rendelkezésre, a mai iskoláskorú generáció otthonosan mozog a digitális világban, számukra a hálózatalapú tanulás nem jelent kihívást. A háttérben meghúzódó online felületek, tananyagok kezdetben nemzetközi mintán alapuló projektek formájában terjedtek, majd ezt követően jelentek meg a (táv)oktatás-módszertani szakemberek (Forgó 2009). Kulcsár szerint „a Web területén végbemenő szemléletváltás elérte az e-learninget is. A hagyományos, rugalmatlan e-learning rendszereknek a Web 2.0 forradalmi kihívásainak kell eleget tenniük. Az intézménycentrikus, merev szemléletet felváltja, vagy legalábbis kiegészíti a dinamikus, tanulóközpontú oktatási platform” (Kulcsár 2006: 1. n.). Nyíri az online hálózati platformokat olyan szerves tanulási környezetnek látja, „amelyben felnőtt s fiatal egyaránt dolgozva tanul” (Nyíri 2009: 1. n.). Ebben a környezetben a tanulási folyamat során hozunk létre kapcsolatokat, és a kapcsolatok segítségével közvetítjük az információkat (Downes 2009, idézi Bessenyei – Szirbik 2014).

Ez a szemlélet bizonyos feladattípusoknak nagyobb teret enged, amelyek módszertanilag más előkészületeket és újfajta hozzáállást kívánnak meg a pedagógusoktól. Néhány példa a kapcsolatalapú tudásmegosztást szolgáló gyakorlatokra, amelyekre szép megoldásokat láthatunk a hallgatói tananyagfejlesztésekben is: 1. kooperatív feladatok, amelyek során az egyéni gyűjtőmunkákat osztják meg a diákok egymással, majd a tanár szintetizál; 2. galéria létrehozása a tanulói munkákból, a tartalmukat a diákok értékelhetik; a folyamatban a tanár moderátor szerepet tölt be; 3. oktatási anyagok (pl. videók, prezentációk) megosztása, amelyekhez feldolgozást segítő feladatok rendelhetők.

4. AZ ONLINE OKTATÁS SZABÁLYOZÁSA MAGYARORSZÁGON

Az internettel támogatott oktatás sok szempontból megváltoztatta mindazt, amit eddig a tanulás fogalmáról gondoltunk, és elbizonytalanított bennünket abban, hogy mely tevékenységek nevezhetők tanulásnak (Papp-Danka 2011). E problémát az is súlyosbítja, hogy a számítógépes hálózatok bevezetése és felhasználása terén a magyar társadalom az elmúlt tíz évben fokozatosan lemaradt a fejlett országok technológiájától. Nyíri már 2009-ben arról írt, hogy ennek a tárgyi, hozzáférési és tartalmi lemaradásnak hamarosan következményei lesznek a tanulás-tanítás-művelődés tartományaiban is (Nyíri 2009). A magyar közoktatásnak ezt a lemaradást kellett most hirtelen, mégis a fokozatosság elvét betartva behoznia.

A kormány 2014-ben fogadta el a *Nemzeti infokommunikációs stratégia 2014–2020* című tervet, amely olyan szolgáltatások fejlesztését tűzte ki célul, amelyek az állampolgárok életminőségét növelik, többek között az e-oktatási szolgáltatások elérhetőségének javítását (W1). Ebben a stratégiában fogalmazták meg azt,

hogy 2016-ra valamennyi oktatási intézményben legyen elérhető a minimum 20Mbit/s sávszélességű internet. A terv társadalmi jelentőségeinek felsorolásában első helyen áll az oktatás területe. Itt kifejtik, hogy az IKT-eszközökkel jobban ellátott iskolák teljesítménye magasabb, mint a kevésbé felszerelt intézményeké. Walker, a *Computing at School* és a *BCS the Chartered Institute for IT* egyik vezető szakértője szerint is összefüggés mutatható ki az informatikai infrastruktúra fejlettsége és a tudáseredmények hatékonyságának növekedése között (Walker 2018).

Magyarországon 2020. március 16-ától az oktató-nevelő munka tantermen kívüli, digitális munkarendben folytatódott. Az Oktatási Hivatal 2020. április 9-én adott ki módszertani ajánlást ehhez az oktatási formához. A javaslatban megfogalmazott tételek illeszkednek a fentebb bemutatott konstruktív és hálózatalapú szemléletekhez: a pedagógusnak „támogatnia kell a tanulók önálló tanulását, információ-felkutatását és -feldolgozását”, meg kell jelölnie a feldolgozandó tananyagrészeket, és meg kell határoznia a számonkérés vagy a beszámolás módját (W2).

Az iskolák digitális munkarendi időszakában számos kezdeményezés született arra, hogy a pedagógusok munkáját megkönnyítsék. Az IKT-eszközöket csupán felsoroló és gyakorlati tanácsokat adó oldalakon túl komolyabb gyűjteményes platformok is napvilágot láttak; ilyen válogatás például a Tempus Közalapítvány Digitális Módszertára, amely interaktív módszerek és a tananyag feldolgozását IKT-eszközökkel támogató ötletek gyűjteménye (W3), az Oktatási Hivatal korábban említett oldala (W2), az M5 kulturális csatorna műsorai, amelyek minden hétköznap segítették az oktatást (W4), valamint a Digitális Pedagógiai Módszertani Központ digitális munkarendre vonatkozó ajánlásai (W5). Emellett nagy segítséget jelentettek az ingyenesen letölthető tankönyvek, oktatási szoftverek, interaktív tartalmak.

5. TAPASZTALATOK AZ OKTATÁS TERÜLETÉN

Habár az üzleti stratégiai tervezésben használt SWOT-elemzés elsősorban a megvalósítandó cégek, vállalkozások piacképességének jellemzőit méri, a digitális oktatásban szerzett tapasztalatok, vélemények alapján leírhatók azok a tulajdonságok, ismérvek, amelyek az elmúlt időszakban a pedagógusok, szülők részéről megfogalmazódtak, illetve a jövőre nézve formálhatók vagy beépíthetők a tanítás-tanulás folyamatába.

A most bemutatott vélemények, tapasztalatok a Pannon Egyetemen idén (a rövid ciklusú képzésben) végző, már tanári oklevéllel és pedagógiai gyakorlattal rendelkező pedagógusoktól, illetve az összefüggő egyéni iskolai gyakorlaton lévő, végzős hallgatóktól származnak, akiknek a gyakorlatuk teljesítése érdekében – a mentoruk segítségével – aktívan szerepet kellett vállalniuk az online tanításban is.

5.1 A DIGITÁLIS MUNKAREND ERŐSSÉGEI

Az erősségek támogatásában aktív szerepet játszottak azok az online, sokszor használt és ezáltal bejáratott platformok, munkakörnyezetek, feladatkészítő programok, amelyek könnyen elérhető és felhasználóbarát tulajdonságokkal rendelkeztek, és visszacsatolási lehetőséget is kínáltak (például *Google Classroom*, *Google Drive*, *Kréta* feladatmegosztó felülete, *LearningApps*, *Okosdoboz*, *Quizlet*, *Redmenta*, *Sutori*, *Wordwall*).

A visszacsatolásnak köszönhetően a pedagógusok rugalmasan, kreatívan tudtak egy-egy tananyagot feldolgozni, emellett pedig egyénileg is tudtak a diákok munkáira reflektálni, a tanulókat segíteni.

5.2 A DIGITÁLIS MUNKAREND GYENGESÉGEI

A legtöbb tapasztalat az online oktatás gyengeségei közé sorolható: a hirtelen bekövetkező változás nehézségeket okozott a megváltozott munkarendhez való gyors alkalmazkodásban, amely nemegyszer felületkezelési problémákkal is párosult.

Az online világban korlátokba ütközött a sokszor 25–30 diák egyidőben történő találkozásának megoldása, amely alsó tagozatban sokat jelentett volna a tananyag feldolgozásában és a közösségi lét, játék megélésében. A virtuális csoportfeladatok is elmaradtak, éppen a találkozások megszervezésének nehézségei miatt.

Gátat jelentett (a visszajelzések alapján talán a legnagyobbat) a személyes kontaktusok hiánya. Ahogy Nyíri is megfogalmazta: „a telekommunikációnak, bármily sűrűek és sokdimenzionálisak legyenek is a hálózatok, nincsen meg az a hatékonysága – az érzelmi hatásról már nem is beszélve –, mint a személyes találkozásoknak” (Nyíri 2009: l. n.).

Amennyire erősítette a munkát a változatos online platformok megléte, annyira nehézséget is jelentett az IKT-eszközök használatában kevésbé jártas tanároknál ez a színes paletta, hiszen a tervezés során törekedniük kellett arra, hogy ez a sokszínűség valahol egységben jelenjen meg. Célszerűnek látszott egy olyan felület kialakítása, amelyben a kiosztott tananyagokat és feladatokat, a beérkező munkákat egy rendszeren belül lehetett fenntartani és dokumentálni (például *Google Classroom*, *Kréta*).

A kezelhetőség mellett nagy figyelmet kellett fordítani a minőségre is. Az online anyagok nemegyszer tartalmaztak visszatérő helyesírási hibákat, szakmai pontatlanságokat, vagy a bennük megjelenő interaktív feladatok (például bizonyos elemek mozgatása) és megosztott linkek már nem működtek megfelelően.

Problémás volt az időkeretek betartása és betartatása. A tananyagok feldolgozása néha bőven meghaladta a 45 percet, mivel a különböző csatolmányok és linkek (videók, interaktív feladatok, prezentációk) óriásira duzzasztották az anyagot. A kiosztott feladatok beküldési határideje is akkor volt szerencsés, ha a

megoldásra legalább egy napot kapott a diák, hiszen bármilyen családi program, szülői munkakörülmény, technikai probléma megakadályozhatta a tanulót abban, hogy a feladatot azonnal végrehajtsa.

Nem utolsó sorban fontos megemlíteni azt a tényt, hogy a digitális eszközök minősége, az internethez való hozzáférés és a családok IKT-eszközökkel való ellátottsága területenként más és más. Szerencsésebb helyzetben az oktatás zökkenőmentes volt, a szülők lelkiismeretesen segítették gyermekeiket a tanulás folyamatában – ez azonban nem mondható el mindenhol.

5.3 A DIGITÁLIS MUNKARENDBEN REJLŐ LEHETŐSÉGEK

A tapasztalatokból leszűrhető lehetőségek tárháza szinte végtelen. Egy tanár így fogalmazott: „éreztem, hogy a korábbi anyagaimból nem fogok megélni”, vagyis a megújulásra, a korábbi óratervek és tananyagok akár teljes átalakítására, de mindenesetre frissítésére és bővítésére, a tervezésre ezt az időszakot szerencsésen ki lehetett használni.

A digitális tanítás abban is segített, hogy miképpen lehet újfajta, online térben is könnyen megoldható feladatokat készíteni, és azok megoldásában támogatást, visszajelzést adni. Nagy lehetőségeket adott ez a fajta tevékenység a reflexió-önreflexió megjelenésére és figyelembe vételére: miképpen tud egy pedagógus a diákok és önmaga számára hatékonyan tanítani, oktatni.

A digitális munkakörnyezet felhívta a figyelmet a szakmai igényességre, felelősségvállalásra, amely egyrészt a tanár saját munkájában, másrészt a tanulók támogatásában nyilvánul meg.

5.4 A DIGITÁLIS MUNKARENDBEN REJLŐ VESZÉLYEK

A legnagyobb veszélyt éppen az otthonlét jelentette: a tanuló „ellustul”, a megtanulandó tananyag feltorlódik, a tanulás és feladatmegoldás iránti motiváció gyengül. A diák hirtelen került egy olyan szituációba, amelyet nem előzött meg érzékenyítés: miképpen mozogjon az új tanulási környezetben, mit tekintsen elszámoltatandó tananyagnak, és ebben a folyamatban mekkora felelősséget kell vállalnia. A motiválatlan diák hamar leszakad szorgalmasabb társaitól.

A pedagógus az érzékenyítésen túl a szemléletformálásban és az alkalmazható tudás átadásában játszik fontos szerepet. Ha nem nyitott és rugalmas, ha a tervezést nem követi megfelelő értékelés, akkor a reflexió-önreflexió is csorbát szenved.

6. TANANYAGFEJLESZTÉS AZ ANYANYELVI NEVELÉS TÉMAKÖRÉBEN A PANNON EGYETEMEN

Az intézményben folyó tananyagfejlesztés gyökerei 2019 őszéig nyúlnak vissza, amikor megalakult a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karán egy szakmódszertani munkacsoport azzal a céllal, hogy modernizáljuk, új és praktikus elemekkel színesítsük az intézmény tanár szakos hallgatóinak felkészítését. A Módszertani Labor névre keresztelt kezdeményezés az előzetes igényfelmérések után 2020 márciusától kezdve teljes programpalettát kínált az új Nemzeti alaptantervvel kapcsolatos kerekasztal-beszélgetésen át óratervek és portfóliók összeállításának, illetve előadások megtartásának gyakorlásáig vagy az elektronikus napló használatáig. A koronavírus-járvány miatt a programsorozat azonban félbeszakadt, és a labor tevékenysége új fordulatot vett: az időszakos cél a közoktatásban tanítók munkájának segítése lett a digitális munkarendre való átállásban.

A tananyagfejlesztési folyamat első lépése a témakörök kijelölése volt. Ehhez megvizsgáltuk a magyar nyelv tanításához összeállított aktuális kerettanterveket, és kigyűjtöttük, melyek azok az anyanyelvi témakörök a különböző évfolyamokon, amelyek tanítása még hátra lehet a tanévből. Ezután meghirdettük a témaköröket a labor tevékenysége iránt érdeklődő hallgatók körében, majd felosztottuk őket a jelentkezők között, pontos és részletes útmutatást adva nekik a létrehozandó tananyagok formai és tartalmi kritériumairól. Tisztában voltunk azzal, hogy a valóság sokszor nem áll összhangban a kerettantervi ajánlásokkal, ezért további témakörök feldolgozását is engedélyeztük a későbbiekben jelentkező hallgatók számára. Így kevesebb mint két hónap alatt hét nagy anyanyelvi témakörhöz készült összesen harmincegy tananyagegység: a tömegkommunikációhoz, a helyesírásához, a stilisztikához, a retorikához, a gyakorlati szövegműfajokhoz, a jelek és jelrendszerek, valamint az új kommunikációs formák és az internetes kapcsolattartás témaköréhez. Tekintettel arra, hogy a hallgatók többsége középiskolai tanári képzésben vesz részt az intézményben, a tananyagok döntő része is a középiskolai magyarórákhoz készült. A kivételt azok a hallgatók képezték, akik rövidciklusú képzésben tanulnak a Pannon Egyetemen már gyakorló általános iskolai tanárként: közülük néhányan ehhez a képzési szinthez készítettek tananyagot.

Az első jelentkezőket a segítségnyújtás és a tapasztalatszerzés, a fejlődés lehetősége motiválta. A Pannon Egyetem azonban úgy döntött, hogy az önkéntességet „honorálja” is, és szabadon választható 3 kredit jóváírását engedélyezte mindazok számára, akik valamilyen formában segítettek a köznevelésben a tantermen kívüli, digitális munkarend lebonyolítását. A Tanárképző Központ pedig azt is lehetővé tette, hogy a Közösségi pedagógiai gyakorlat elnevezésű kurzust a jelen tananyagfejlesztésben való igazolt részvétellel is elvégezhessek a hallgatók. A felhívásra jelentkező hallgatók munkáján túl úgy is születtek tananyagok, hogy egy másik nyelvészeti, illetve szakmódszertani kurzus kimagaslóan teljesített feladatát dolgozták át a hallgatók a kérésünkre.

A formai egységességet egy erre a célra megszerkesztett, a Pannon Egyetem és Veszprémet képviselő PowerPoint-sablon szolgálta, minden hallgatónak ebben kellett dolgoznia. A sablon kijelölte a közlendő tananyag formázásának és felépítésének a módját a prezentációkészítésben még tapasztalatlanabb hallgatók számára: így izléses elrendezést, a témakört és a nevet tartalmazó kezdő, valamint a felhasznált irodalom feltüntetésére figyelmeztető záró diát. A sablon további előnye, hogy az egyes tananyagokat pdf-formátumba konvertálva úgy tudtuk megosztani, hogy azok minden tanár és tanuló saját felületén változatlanul, torzulás nélkül jelenjenek meg. Ezen túl egyszerűen kezelhetők, nem igényelnek sem komoly informatikai jártasságot és technikai háttérrel, sem nagy tárhelyet, sőt letöltés nélkül is elérhetők és használhatók a kar honlapjáról (W6). A sablon a szövegek, ábrák, táblázatok, képek stb. közlésén túl lehetőséget adott további digitális módszerek és felületek használatára is, amellyel éltek is a hallgatók: volt, aki külön feladatlapot készített és osztott meg a Google alkalmazásával, volt, aki nyilvánosan elérhető tankockára, videóra, zenére, egyéb kapcsolódó játékokra mutató linkek beszúrásával segítette az élményalapú feldolgozást és/vagy rögzülést (l. a 3. fejezetet is). Ezeket a prezentációkba beszúrt linkek segítségével érhették el a felhasználók.

A tananyagfejlesztésen dolgozó hallgatók számára megadtuk a hivatalos tankönyvjegyzékben szereplő munkák adatait (ezek közül néhány online is elérhető volt a vészhelyzet ideje alatt), amelyek kiindulópontot jelentettek számukra, de természetesen további megbízható papíralapú és internetes forrásokat is használhattak (l. a 4. fejezetet is). Az elkészült tananyagokat minden esetben mindketten többször is lektoráltuk formai, tudományos és módszertani szempontból egyaránt, számos megjegyzéssel, javaslattal láttuk el őket, mígnem alkalmassá váltak a publikálásra. A hallgatók ezáltal a saját bőrükön tapasztalhatták meg a folyamat-orientált munkaforma előnyeit, és mind a mi benyomásaink, mind az ő visszajelzéseik szerint sokat fejlődtek azzal kapcsolatban, hogyan is lehet, illetve érdemes közölni egy ismeretanyagot az iskolásokkal, de önreflexióik alapján saját nyelvészeti, metanyelvi tudásuk is rendszerezettebbé vált. Azok, akik a fent bemutatott folyamat követésével több tananyagot is elkészítettek egy-egy anyanyelvi témakörön belül, a második hónap végére már bizonyos fokú rutint is szereztek e téren.

7. KITEKINTÉS

A Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karán 2020 márciusától készült digitális tananyagokkal kapcsolatos első visszajelzések pozitívak voltak, a közoktatásban dolgozó nevelők hálásak voltak a gyors, könnyen elérhető és egyszerűen kezelhető segítségért. A tananyagok a 2019/2020-as tanév lezárultával is elérhetők maradnak a kar honlapján, és a Módszertani Labor rövid távú tervei között szerepel további anyanyelvi témakörök digitális feldolgozása a fent bemutatott módon, hiszen a tevékenység – a tapasztalatok szerint –

egyszerre segíti és fejleszti a pedagógusok munkáját, valamint a pedagógusjelöltek felkészülését is.

A digitális oktatói-nevelői munka előnyeivel és hátrányaival való szembe-sülés 2020 tavaszán Magyarországon is elkerülhetlenné vált. A koronavírus-jár-vány nemcsak a köznevelésben érintettek, hanem a teljes lakosság számára is nyil-vánvalóvá tette, hogy a digitális lehetőségek kihasználására, a veszélyek minél ha-tékonyabb kiküszöbölésére az országos vészhelyzet megszűnésével is hangsúlyt kell fektetni mind a gyakorló tanítók és tanárok munkájában, mind a tanár szakos hallgatók felkészítésében. Ehhez jelentős motivációt adhatnak az elmúlt hónapok tapasztalatai, és hasznos segítséget az ezekből levonható tanulságok.

2020. június 15.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bessenyei I. – Szirbik G. 2011. Hálózatok, társas tudás, konnektivizmus. *Oktatás-Informatika*. 3(1-2): 20-30.
- Forgó S. 2009. Az új média és az elektronikus tanulás. *Új Pedagógiai Szemle*. 59: 91-96.
- Forgó S. – Komló Cs. 2015. *Blended learning, tudásszervezés, hálózatalapú tu-dásmegosztás*. Eger: Eszterházy Károly Főiskola.
- Gaál G. 2008. *Multimédiás oktatóprogram a konstruktív pedagógia oktatásához*. Eger: Eszterházy Károly Főiskola. http://publikacio.uni-eszter-hazy.hu/2533/1/2008_35.pdf [Letöltve: 2020. 06. 02.]
- Kulcsár Zs. 2006. *Az e-learning kettő pont nullás forradalma*. <https://crescendo.hu/az-e-learning-ketto-pont-nullas-forradalma> [Letöltve: 2020. 06. 03.]
- Kulcsár Zs. 2009. Hálózati tanulás. <http://matchsz.inf.elte.hu/tt/docs/Kulcsar-Zsolt-Halozati-tanulas.pdf> [Letöltve: 2020. 06. 02.]
- Maturana, H. – Varela, F. 1987. *Der Baum der Erkenntnis*. Bern–München: Gold-mann Verlag.
- Monoriné Papp S. 2008. Konstruktivizmus–pedagógia–andragógia. *Új Pedagógiai Szemle*. 58(11-12): 44-49.
- Nahalka I. 1997. Konstruktív pedagógia – egy új paradigma a láthatáron. *Iskola-kultúra*. 1997/2: 21-34.
- Nahalka I. 2002. *Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben? Konstruktivizmus és pedagógia*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Niemi, H. 2005. Aktív tanulás – avagy egy kívánatos kultúraváltás a tanárképzés-ben és az iskolákban. *Pedagógusképzés*. 3: 87-116.
- Nyíri K. 2009. *Virtuális pedagógia – a 21. század tanulási környezete*. <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/iskola-informatika/nyiri-kristof-virtualis> [Le-töltve: 2020. 06. 05.]

- Papp-Danka A. 2011. Az online tanulási környezet fogalmának értelmezési lehetőségei. *Oktatás-Informatika*. 3(1-2): 43-48.
- Pléh Cs. 1999. A konstrukcionizmus és a pszichológia. *Iskolakultúra*. 1999/6-7: 3-15.
- Siemens, G. 2005. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning* 2005/1. http://www.itdl.org/Journal/Jan_05/article01.htm [Letöltve: 2020. 06. 03.]
- Tóth L. 1999. *Pszichológia a tanításban*. Debrecen: Pedellus Tankönyvkiadó.
- Walker, Y. 2018. *Computing At School; the role of teachers, CAS model and international partnerships*. (előadás a Pannon Egyetemen a Kódvetők Digitális Oktatási Műhely és a Brit Nagykövetség meghívására 2018. március 8-án). Veszprém.

- W1 = https://www.kormany.hu/download/a/f7/30000/NIS_v%C3%A9gleges.pdf
[Letöltve: 2020. 06. 05.]
- W2 = https://www.oktatas.hu/koznevelas/ajanlas_tantermen_kivuli_digitalis_munkarendhez/ [Letöltve: 2020. 06. 05.]
- W3 = <https://tka.hu/hir/13491/tanitas-otthonrol-a-digitalis-tavoktatas-tamogatasa-nak-lehetosegei> [Letöltve: 2020. 06. 02.]
- W4 = <https://mediaklikk.hu/digitalisoktatas/> [Letöltve: 2020. 06. 03.]
- W5 = <https://dpmk.hu/2020/03/27/digitalis-munkarend-pedagogiai-megoldasok/>
[Letöltve: 2020. 06. 02.]
- W6 = <https://mftk.uni-pannon.hu/71-oktatas/tavoktatas/176-hallgatoink-munkai-magyar-nyelvi-temakorok-tanitasahoz> [Letöltve: 2020. 06. 11.]

ONLINE OKTATÁS, TÁVOKTATÁS TAPASZTALATAI, JELENTŐSÉGE

VARGA IMRE

ONLINE EDUCATION, EXPERIENCES AND SIGNIFICANCE OF DISTANCE TEACHING

The introduction of online distance learning in Hungary was a forced solution in March 2020. He had difficulties with both teachers and students. At the same time, it can also be considered effective, as there was no other solution in this situation threatened by the epidemic. Online curricula and the rapid development of education support systems have started everywhere, which can help education in the long run. Online education in Hungary, in terms of student numbers, does not represent a large proportion of the total number of students in higher education. The system now introduced could accelerate its development, or so-called hybrid education systems can be created that incorporate elements that work well in online education and also retain the benefits of personal contact hours. Of course, it is extremely important that all this does not come at the expense of quality, but rather that this type of development should be achieved by increasing quality.

1. BEVEZETÉS, CÉLOK

A távoktatás nem egy új dolog, Magyarországon több, mint egy évtizedes múltra néz vissza, azonban manapság egy globális járvány okozta kényszerhelyzet szülte megoldást jelent az oktatás minden szintjén, így felsőoktatásban is.

A tanulmány azt tűzi ki célul, hogy egy életképet nyújt az online oktatás „azonnali” megvalósításáról, ennek tapasztalatait ismerteti. Ugyanakkor megkísérel egy jövőképet is felvázolni a távoktatást illetően. Vajon milyen nehézségek gátolják annak további térhódítását, van-e elég felkészültsége minderre az oktatóknak és a hallgatóknak? Online oktatás, online vizsgáztatás, avagy szubjektív jelentés a karanténból.

2. COVID19, AVAGY AZ ONLINE OKTATÁS AZONNALI BEVEZETÉSE

Amikor március végén nagy családi körben ünnepeltük kisfiam névnapját, még nem sejtettük, hogy egy hét múlva ugyanezt már lehetetlen lett volna meg-

szervezni, legalábbis félelem nélkül és hosszú-hosszú ideig ez volt az utolsó alkalom, hogy ekkora társaságot hívhattunk magunkhoz. A rendelkezéseknek megfelelően bezárkóztunk, a társadalmi mobilitásunk lecsökkent, az érintkezések sok esetben a telefonra korlátozódtak.

A mi családjunkban is megjelentek az új kifejezések, melyek jelentése korábban ismeretlen volt számunkra. FFP-maszk, zoom, teams – eddig nem képezték szókincsünk részét, de megtanultuk és alkalmaztuk a továbbiakban. Mint ahogy bele kellett tanulni az online oktatás rejtelmeibe is. A Skype szofvert, mint a digitális kapcsolattartás egyik lehetséges programját természetesen ismertük és gyakorlatban használtuk is, de több emberrel és oktatási céllal – ebbe még nekünk (nekem) is bele kellett tanulnom, ahogy sok-sok más kollégámnak szerte az országban. Voltak benne kérdőjelek, természetesen. Hogyan fogjuk ezt a félévet lezárni? Hogyan fogják a diákok elsajátítani az anyagot? Egyáltalán, hogyan jut el hozzájuk a tananyag, hiszen ha az előadásokon jelen vannak, akkor is szoktak nehézségek adódni.

Az ELTE természetesen rendelkezett már kidolgozott programokkal. A Zoom használatáról rögtön a karantén elején komoly tájékoztatást kaptunk. Jól követhető, részletekbe menő tájékoztatás után eldöntött tény volt számomra, hogy ez a program alkalmas lesz arra, hogy az addigi óráimat ezen a csatornán keresztül tartsam meg. A meghívott diákokat láthattam szemből-szemben, ha valaki szót kért, annak a képe nagyban jelent meg a képernyőn, csakúgy, mint amikor az órán valaki beszél, s az ember figyelme rá koncentrál. Lehet anyagot továbbítani, lehet power-point-os anyagot küldeni. Voltak javaslatok a vizsgáztatásra is, hiszen mégis csak a számonkérés során derül ki, hogy mennyire is volt sikeres az információ-átadás. Ugyan a vizsgáztatás kapcsán továbbra is maradtak bennem kételemek, maga a program alkalmasnak tűnt a karantén-munkára. Végül nem a Zoomot támogatta a rendszer, hanem ennek majdnem azonos alkalmazás-párját, a teams-et, de gyakorlatilag túl nagy különbséget – az általam ismert alkalmazási szinten belül – nem tapasztaltam.

Március közepén, a tavaszi szünetet követően el is kezdtük az online-oktatást. A diákokra sokkal nagyobb felelősség hárult, hiszen a Z-generáció számára ugyan az online-tér otthonosabb, mint számomra, de hogy éppen hol kalandoznak az interneten, s mennyire lesznek képesek tartósan koncentrálni, illetve az anyagokat – adott esetben – maguk feldolgozni, az még egyelőre nyitott kérdés volt előttem is. Az általam tanított tantárgyak – számvitel, kontrolling, gazdasági elemzés, – sok gyakorlást, egyéni ráfordított időt követelnek a hallgatóktól, éppen ezért minden hétre beiktattam egy konzultációs alkalmat is, amikor kérdéseikkel kereshettek meg. Ültem a szobámban, a gép előtt, videós kapcsolattal és vártam a hallgatók jelentkezését. Két hét telt el, mikor újabb szabályt tettem közzé – a konzultációs alkalmakkor is legyenek kedvesek ugyanezen hallgatók képpel és hanggal bejelentkezni, mert meguntam, hogy magamat nézegetem, a „másik oldalnak” maximum a hangját hallom. S mivel ez egy szubjektív jelentés, harmadik alkalommal széles mosoly mellett nyugtázhattam, hogy miért is tartózkodtak a hallgatók a ké-

pes bejelentkezéstől – a fiúk többnyire egyen-karantén-frizurával pózoltak, a lányok egy csekély része pedig most is kifogást keresett, hogy épp miért is nem működik a web-kamerájuk... Ezt leszámítva sem mondhatom, hogy áradtak volna a kérdések, s komoly kételyeim voltak az előttünk álló vizsgaidőszakot illetően, hiszen kérdezni csak az tud, akinek van valami ismerete, aki megpróbálta már az anyagot elsajátítani – és ezért nem örültem, mikor hiába szántam volna én órákat a konzultációs alkalmakra, ha egyetlen kérdés sem adódott. Ilyenkor megkíséreltem a problémásabb elméleti részekben elmélyedni...

A szorgalmi időszak karanténra eső két hónapja viszonylag gyorsan eltelt, és már előttünk is állt a vizsgaidőszak. Hosszan hezitáltam, melyik mód is lenne alkalmas a számonkérésre, s érveket sorakoztattam pro és kontra. Tantárgyaim számolás, gyakorlati ismereteket is magukba foglaló tantárgyak, és soha nem fordult még elő, hogy egy-egy rendkívüli alkalmat leszámítva, ne írásban kértem volna vissza a tanult ismereteket. Most viszont úgy véltem, hogy egy írásbeli számonkérés esetén akkor sem tudnám ellenőrizni azt, hogy egyedül oldotta-e meg a hallgató a feladatokat, ha több variációt dolgoznék is ki és töltenék fel. Bár a Coospace felületen és a Teamsen erre is voltak megoldási javaslatok, számomra egyik sem tűnt elég megbízhatónak, de csak ebből a szempontból: ki akartam zárni, hogy mások segítsék a vizsgázókat. Ezért döntöttem végül a szóbeli vizsgáztatás mellett, amely – mint tapasztaltam – nem kis meglepetést váltott ki a hallgatók körében. Nem tudták elképzelni, hogyan lehet szóban számolni, gyakorlati feladatokat megoldani. Előzetesen közzé tettem számukra egy szabályzatot, kiegészítve az egyetemi szabályrendszert – ebbe belefoglaltam azokat az elvárásokat, melyeket én is egy tizenévestől „lestem el”. Mert egy magamkorúban nem feltétlen merül fel az online csalási lehetőségek olyan széles kínálata, mint egy tizenévesben. A szabályaim között szerepelt a környezet bemutatása, az elvárás, hogy a vizsgázó az általa választott vizsgahelyiségben egyedül tartózkodjon, s vizsga közben ne legyen a keze ügyében az egér – hiszen abban a pillanatban lehetővé válik például a képernyő-megosztás.

Az online-vizsgáztatás számomra is érdekes tapasztalatokkal zajlik, még e pillanatban is. A hallgatók – úgy érzem – jól fogadták végül a szóbeli vizsga lehetőségét (és kényszerét), s az eddigiek alapján kijelenthetem, hogy alaposabb készülést tapasztalok a részükről, mint az írásbelik alkalmával. Ugyanakkor ennek van egy létszámkorlátja abban az értelemben, hogy ha a hallgatói létszám elér egy bizonyos nagyságot, akkor már nem működik a szóbeli vizsgáztatás kapacitási probléma miatt.

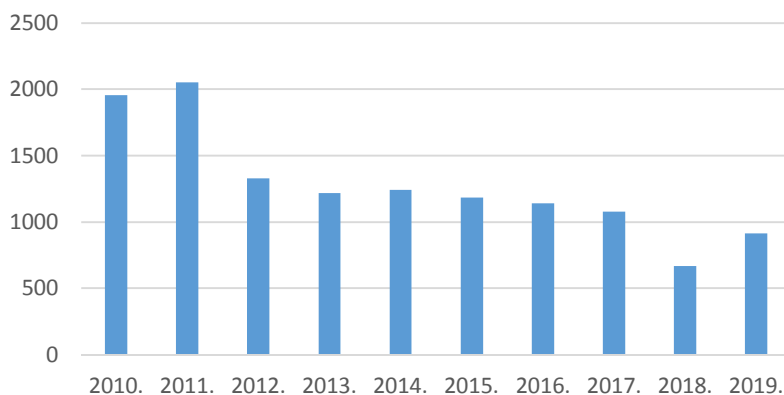
Közben lezajlottak a záróvizsgák is, azt kell, hogy mondjam, minden jelentősebb fennakadás nélkül történt mindez. A tapasztalatok nagy többségében pozitívak. Gyorsan, rugalmasan, fennakadások nélkül zajlott minden, ami természetesen az alapos előkészítésnek is köszönhető.

A kollégákkal a kapcsolattartás is zavartalannak mondható. Sürgős kérdések esetén – csakúgy, mint eddig – a telefon a leggyorsabb eszköz a kapcsolatfelvételre. Egyéni kérdésekkel gyakran keressük egymást e-mailben is, s ami a karantén-újdontságok közé tartozik, az a Teamsen keresztül tartott tanszéki értekezlet.

Előzetes tájékoztatva a kollégákat ennek időpontjáról nagyobb az értekezleteken a részvételi arány, mint amikor karanténmentes időszakban jelöltünk ki egy-egy napot. Akkor ugyanis a nem helyben lakó kollégák esetében előfordult, hogy az adott napon nem tudtak részt venni a megbeszélésen, de egy online-bejelentkezés számukra sem okozott nehézséget.

3. A TÁVOKTATÁS PANDÉMIA NÉLKÜLI JELENE ÉS VÁRHATÓ JÖVŐJE MAGYARORSZÁGON

A távoktatás, mint képzési forma eddig is jelen volt a magyar felsőoktatásban, azonban a legtöbb egyetem számára nem játszott túlzottan fontos szerepet. Bár valóban egy korszerű, sok előnnyel járó oktatási forma, de az elmúlt tíz évben a távoktatásos képzésre felvett alapszakos hallgatók száma inkább csökkenő tendenciát mutat. 2018-ban érte el a mélypontját, 2019-ban volt némi pozitív korrekció. Évente 100.000 körül alakul a főiskolákon vagy egyetemeken tovább tanuló hallgatók létszáma, a normál felvételi eljárásban, pótfelvételin vagy keresztféléves felvételi eljárás keretében. Ehhez képest a távoktatásban tovább tanulók 1000-2000 fős létszáma szinte elenyészőnek tekinthető.

1. ábra. Távoktatásos alapszakokra felvett hallgatók létszáma 2010-2019 között.

Forrás: www.felvi.hu.

A távoktatásos képzési forma viszonylagos alacsony népszerűségének számos lehetséges oka van, ezek közül véleményem szerint az alábbiak játszhatnak szerepet.

- A továbbtanulási lehetőségek széles tárháza a „normál” képzési formákban is könnyen elérhető az érdeklődő hallgatók számára.

- A személyes találkozás, előadások hallgatása, gyakorlatokon való részvétel még mindig jelentősen megkönnyíti a hallgatóknak a tananyag elsajátítását és a vizsgák abszolválását a távoktatásos képzési formával szemben.
- A csökkenő gyermekszám a felsőoktatási jelentkezések számában is megmutatkozik, így a távoktatásban is.
- A felsőoktatásban egyre jelentősebb szerepet játszik a külföldi egyetemek elszívó hatása, amely csökkenő létszámadatokat indukál belföldön.
- Az egyetemek többsége nincs felkészülve a távoktatásra. Az ehhez szükséges interaktív, digitális tananyagok többnyire még nem készültek el, az ehhez szükséges anyagi erőforrás korlátozottan állnak rendelkezésre.
- A technikai feltételek nem mindig adattak, akár az egyetem, akár a hallgatók oldaláról. (Gyenge minőségű internetkapcsolat, korszerűtlen számítógépek.)

A koronavírus okozta kényszerhelyzet ugyanakkor nagy lendületet adhat ennek az oktatási formának. Olyan szakokon is elindult és felgyorsult a digitális tananyagok kidolgozása, amelyeken eddig nem volt jellemző. Sőt olyan oktatók is rákényszerültek ezeknek a megoldásoknak az elsajátítására és a napi szinten való alkalmazására, akik eddig erre nem voltak fogékonyak az életkoruk, technikai felkészültségük vagy egyéb tényezők miatt. Meggyőződésem, hogy vannak olyan elemek, amelyek gond nélkül beilleszthetők a későbbiekben a nappalis és levelezős képzési formákba is.

Az online kapcsolattartásnak ez a formája (Teams) megkönnyíti többek között a szakdolgozati konzultációk, a projektfeladatokban való együtt-dolgozás, az egyedi felkészülést igénylő feladatok megoldását. Sokszor a távolság leküzdésével, az utazással töltött idő kiváltásával időt és pénzt takarít meg az oktatóknak és a hallgatóknak egyaránt.

Természetesen az online oktatás soha nem helyettesíti teljes egészében a személyes kapcsolattartást, különösen a nagy gyakorlatigényű tantárgyak esetében. Az, hogy az oktató a hallgatóknak élőben, egy légtérben, interaktív módon magyarázza el a különböző feladatok megoldását, mindig hatékonyabb az online megoldásnál, de a hátrány csökkenthető, ha jól alkalmazzuk az új technikai megoldásokat és növeljük az online térben is az interaktivitást.

A kialakult helyzet új lendületet adhat a távoktatásos képzési formának is. Az egyetemek egyre inkább megtapasztalják, hogy jelentős megtakarítással jár számukra a távoktatás, valószínűleg egyre több helyen és egyre több szakterületen jelennek meg ilyen jellegű képzések. Egyre több részben vagy egészben kidolgozott digitális tananyag áll rendelkezésre, amelynek a járvány óriási lendületet adott, hiszen a kényszer nagy úr. Ezek tovább-fejlesztésével a valódi távoktatásban egy új korszak köszönhet be.

4. ÖSSZEGRZÉS

Az online távoktatás magyarországi bevezetése egy kényszer szülte megoldás 2020 márciusában. Nem kis nehézségekkel járt tanároknak és diákoknak egyaránt. Ugyanakkor eredményesnek is tekinthető, hiszen ebben a járvány által veszélyeztetett helyzetben nem volt más megoldás. Online tananyagok, az oktatást támogató rendszerek gyors fejlesztése indult el mindenütt, ami hosszabb távon is segítségére lehet az oktatásnak.

A távoktatás Magyarországon, a hallgatói létszámokat tekintve nem képvisel nagy részarányt a teljes, felsőoktatásban tanulók létszámához képest. A most bevezetett rendszer felgyorsíthatja ennek fejlődését, vagy hibrid oktatási rendszerek jöhetnek létre, amelyekbe beépítik az online oktatás során sikeresen működő elemeket, és megtartják a személyes kontaktórák előnyeit is. Természetesen rendkívül fontos, hogy mindez nem mehet a minőség rovására, inkább annak növelésével kell elérni az ilyen típusú fejlődést.

„Minden rosszban van valami jó ...”

2020. június 30.

JÁRVÁNYÜGYI VESZÉLYHELYZET ALATTI DIGITÁLIS OKTATÁS AZ ÓVODÁBAN

VASS REGINA

DIGITAL EDUCATION IN THE KINDERGARTEN DURING THE PANDEMIC

Our daily conduct changed because of the coronavirus. My pedagogic work was necessary to modify and adjust to a danger situation. I had to look for new opportunities, solutions to create the kindergarten's atmosphere in the children's home. We were able to communicate with each other with the help of digital devices and the internet. For the children we prepared new plans every week. We rewarded them in their notebook for their diligence. Meanwhile we kept the contact with the parents. Our whole kindergarten helped the children and the parents continuously on our on-line platforms. We had to work jointly, collectively, that let the children be allowed to survive this period in the best manner.

“A gyermekkor évei azok az esztendőök, amikor a szív a legérzékenyebb, leghajlékonyabb. Amit oda elültetnek, azt aligha lehet valaha is onnan kipusztítani.”

J. F. Oberlin

A Covid19-vírus terjedésének következtében 2020. március 15-én Magyarországon járványügyi veszélyhelyzetet hirdettek ki. Az intézkedések bejelentése után a csoportom óvodán kívüli, digitális munkarendre állt át. Az oktatás szereplőinek a megváltozott helyzetben néhány nap alatt kellett az új helyzethez alkalmazkodni, és közvetlen személyes kapcsolat nélküli, támogató tanulási környezetet kialakítani. Ez hatalmas erőfeszítést jelentett az pedagógusoknak, a gyerekeknek és a szülőknek egyaránt. Az Oktatási Hivatal módszertani ajánlása alapján az óvodapedagógusok a szülők számára a gyermekük személyiségét, érdeklődését és egyéni képességeit ismerve olyan játékos tevékenységformákat, élményszerzési lehetőségeket kínálhattak, amelyeket a szülők gyermekükkel együtt otthonaikban is megvalósíthattak. Az infokommunikációs eszközök használatával online nyújthattak segítséget és támogatást a szülők részére, és az interneten elérhető olyan információforrásokat is megoszthattak, amelyeken keresztül a szülők a közös otthoni tevékenységekhez, együttjátáshoz találhattak hasznos segédanyagokat.

A vírus miatt bezárták az óvodánkat is, ami után nagy úr maradt mindannyiunkban.

Intézményünkben, a XIII. Kerületi Önkormányzat Egyesített Óvoda, Gyermekkert tagóvodájának Pillangó csoportjában valósítottunk meg új ötleteinket, online platformjainkon. Kollegámmal, Verbovszky Rékával, igyekeztünk gyors és hatékony megoldást találni a kialakult helyzetre. Az ajánlások és saját ötleteink mentén dolgoztuk ki a programunkat a további hetekre. A Pillangó csoport online formában működött tovább. Facebook csoportunkat eddig is előszeretettel használtuk, a szülőkkel való kapcsolattartás, információátadás céljából. Ezen felületet még aktívabbá tettük. Igyekeztünk a gyerekeknek olyan tevékenységeket ajánlani, amik érdekesek, vonzóak a számukra, és amellyel kicsit pótolni tudjuk azt a nagy hiányérzetet, ami az óvoda után maradt bennünk. Minden héten újabb és újabb terveket gyártottunk a gyerekek és a szülők számára. A témákat úgy választottuk ki, hogy a kialakult helyzetre reflektáljanak és elnyerjék a gyerekek tetszését.

Témaheteink közül szeretnénk egy kis ízelítőt mutatni: Lovagok és hercegnők (vissza a középkorban), Szuperhős-hét, Húsvét, A kék bolygó, Anyák napja, Madarak és fák napja, Élet a vízben, Gyümölcsök és zöldségek hete.

Tervezeteink csupán ajánlások voltak a szülők és gyermekek számára. Tevékenységeinket úgy terveztük meg, hogy minden elérhető legyen otthon hozzá, hiszem a vírushelyzetben kialakult kijárási korlátozásokat nagyon komolyan vettük, akárcsak a szülők.

Az online visszacsatolás, dicséret nagyon fontos volt a gyermekeknek, akárcsak a mindennapi óvodai életünk során. Am fontosnak tartottunk egy olyan motiváló eszközt létrehozni, amely által a gyermekek még szívesebben vesznek részt a tevékenységünkben. Ekkor jött az ötlet, miszerint készítsünk mindenkinek névre és jeltre szóló ovis füzetet. Mindez online formában volt elérhető a gyermekek és a szülők számára, amit ma már ki is nyomtattunk. Az online gyűjtött matricákat a gyerekek beváltották igazira, amit újból elindult az óvoda. Az ovis füzeteket mindenkinek egyénileg küldtük el minden vasárnap, a közös csoport oldalra nem került ki, védve a gyermekek személyiségi jogait. A digitális oktatás sok új kihívást tartogatott számunkra. A módszertani megújulásra volt szükségünk. Fontos volt számunkra, hogy úgy dolgozzuk ki a heti terveket, hogy a gyermekek számára kihívást nyújtson. A csoportunknak nagyon jók az értelmi és szociális képességei.

Ebben az időszakban is építettünk az előzőleg megszerzett tapasztalatainkra és tudásunkra. Az egyéni bánásmódra és egyéni differenciálásra is nagy hangsúlyt fektettünk. Így szükség szerint külön terveztünk a gyermek számára megfelelő játékokat, különböző tevékenységi formákat. Az online felületeinken gyakran osztottunk meg a gyermekkel az általunk gyártott videókat, amiben meséltünk nekik. Jó volt látni, mennyire örültek, hogy újra „találkozhatunk”, még ha csak digitális felületen is. Az ovis füzet, segítség volt a szülőkkel való kapcsolattartásban is. Az ovis füzet tartalmazta az aktuális témát, a héten elkészített produktumokat, fényképeket, gyűjtött matricákat és az általunk adott rövid szöveges értékelést. Így a több hét alatt kaptunk egy átfogó képet arról, hogyan tevékenykedtek a gyermekek az otthonaikban.

Sok-sok pozitív visszajelzéssel és dicséréttel igyekeztünk motiválni a gyermekeket, valamint a matricák is nagy vonzerővel bírtak. Természetesen az élő szóban történő, megszokott módon zajló óvodai nevelést mindez nem helyettesítheti, de ebben a kihívásokban teli időszakban megoldást nyújtott a csoportunkban. Nagy öröm volt számunkra, hogy az online oktatás során milyen erősen összekovácsolódott sok család. Néhány gyermekre a nagyszülők és a dédszülők vigyáztak több hétig, ami alatt az idősebb generáció is bátran használta az online felületeinket és együtt tevékenykedtek a gyermekekkel. A óvodai visszatérés nagyon izgalmas volt számunkra és a gyermekek számára is. Nagyon örülünk, annak, hogy minden kezd a régi kerékvágásba zajlani és bízunk benne, hogy a helyzet ellenére nem csak mi, de a gyermekek is tudtak profitálni a történektől.

Online oktatás során valósítottunk meg a Lovagok és hercegnők (vissza a középkorba) című tematikus hetünket. Az ötlet a március 15-i ünnep tervezésekor jött létre (lásd alább). Mind a két témahét „Az én vagyok a legerősebb” projekt keretein belül zajlott le. Az alábbiakban betekintést engedünk ebbe a lovagokkal, hercegnőkkel és varázslattal teli hetünkbe, ezzel tágabb képet mutatva online hétköznapjainkból.

A pandémia alatt gyűjtött pedagógiai gyakorlatunk egy későbbi második hullám esetén nagy segítséget fog nyújtani. A továbbiakban igyekszünk majd tovább fejleszteni az eddigi munkánkat. Szeretnénk több online felületet használni a gyermekek oktatása során és a kapcsolattartás több formáját kipróbálni. A digitalitás méginkább a hétköznapi életünk részévé vált, ezzel sokat fejlődött a digitális kompetenciánk. A szülők, a gyermekek valamint a pedagógusok is jóval felkészültebbek lehetnek, ha újból digitális oktatás keretein belül zajlana az oktatás. A szeptemberi kezdés még sok kérdést tartogat magában. Bízom benne, hogy szeptemberben minden megszokott rendben kezdődhet el, viszont egymásra odafigyelve, és a megfelelő higiéniai feltételeket megteremtve és betartva.

LOVAGOK ÉS HERCEGNŐK (VISSZA A KÖZÉPKORBA)

Verbovszky Réka – Vass Regina

Külső világ tevékeny megismerése környezeti tartalommal: A lovagok korának (középkor) megismerése, különböző formában. Képek, videók nézegetése, beszélgetés.

Külső világ tevékeny megismerése matematikai tartalommal: Várépítés építő-kockákból vagy legóból. Geometrikai formákkal való ismerkedés. Kisebb, nagyobb, ugyanakkora fogalmak felelevenítése, mérések, becslés.

Rajzolás, mintázás, festés, kézimunka: választható barkácsolás: lovagi vár, ló, pajzs, korona, sárkány (amelyikhez van eszközötök, el tudjátok otthon készíteni).

Mozgás: Lovagi torna tartása, apával, anyával, testvérrel: bajvívás, célbadobás, ugróverseny, futóverseny.

Tánc: zenére újságpapíron. Ha leáll a zene, kisebbre kell hajtani.

Csata: vagy karddal, vagy lehet fakanállal vagy készíthettek is, vagy párnacsata.

Anyanyelvi nevelés:

Mese: Szirtes-Szabó Kata: Mese a királylányról, aki mindentől fél

Sárgai-Szabó Anna: Lovagregényke

Vers: Tordon Ákos: A három ólomkatona

A verset el is lehet játszani seprűvel, fakanállal. Készíthettek újságpapírból csákót is.

Anyanyelvi játék:

- Ellentétpárok keresése: (játszhatjátok fürdés, öltözés, főzés közben)
pl. erős – bátor – kicsi – hosszú – édes – szép – gonosz – érdekes – drága – egyszerű – lusta – boldog – igaz –
- Keressünk olyan szavakat, amik „a”, „b”, „c” betűvel kezdődnek. Lehet nehezíteni: csak állatokat, neveket, tárgyakat stb.

Játékos feladatlapok: vezesd a lovagokat, hercegnőt a várba. Színezd megfelelő színűre a képet. Folytasd a sormintát.

Ének-zene, énekes játékok:

- Mély kútba tekintek (<https://www.youtube.com/watch?v=rA073dg-6Kk>)
- Aki nem lép egyszerre (<https://www.youtube.com/watch?v=UguhqVQovIM>)
- Gyí paci, paripa (https://www.youtube.com/watch?v=ZAYX_cUdJts)

2020. július 15.

REFLEXIÓK

SZUBJEKTÍV BESZÁMOLÓ A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY IDEJÉN

EGEY EMESE

PERSONAL REFLECTIONS IN TIMES OF THE COVID EPIDEMIC

The aim of this paper is to provide a short, life-like overview of *personal experience* during the pandemic in various fields of life, something like a report of a contemporary. The first part of the article discusses the aspects of medical assistance, new forms of shopping, online teaching or new initiatives in spending one's free time. As a teacher I am concerned with and have been involved in distance learning and teaching so the relevant paragraphs are more detailed. The second part discusses the major effects of the virus on holidays, as several major events, both church and national holidays had to be cancelled in their traditional form and re-organised in the online space. This implies new individual and community attitudes which have brought about surprising solutions and innovations as well.

1. BEVEZETÉS

Sajátos helyzetemből kifolyólag a járványügyi intézkedésekkel, illetve azok következményeinek nagy részével személyesen találkoztam és részben együtt élttem, élek. Megtapasztaltam a kialakult helyzet egészségügyi, oktatásügyi, közösségi és emberi oldalát egyaránt. Rövid írásom első fele egészen személyes tapasztalataimról számol be, a második, hosszabb rész a járvány idejére esett ünnepekre reflektál.

2. EGÉSZSÉGÜGY

Mivel legközelebbi hozzátartozóim közül – betegségük vagy életkoruk okán – hárman is a fokozottan veszélyeztetett csoportba tartoznak, a legfontosabb feladat az volt, hogy megszervezzük az ő ellátásukat.

Budapesten az óvintézkedések miatt a külső segítők sorra lemondták szolgálataikat, egyedül az önkormányzati ápoló segítségére számíthattam a járvány tetőzéséig. (Helytállásáért, munkakörét meghaladó segítségéért ezúttal is köszönet.) További sürgős és azonnal megoldandó probléma volt egyik családtagom kétszeri kórházi járóbeteg ellátásának megszervezése (kórházba vitele, hazahozatala, védőeszközök beszerzése, fertőtlenítés). Az első alkalommal példás óvintézkedéseket

tapasztalt a kórházban, a második alkalomnál – az előre megkért időpont ellenére –, sajnos, sokat kellett várnia.

Másik hozzátartozóm a járvány legsúlyosabb szakaszában ellátó intézménybe került, teljes látogatási tilalom mellett. A beszállításra a fizetős betegszállítás igénybevételét az intézmény maga javasolta. Ők azonnal rendelkezésre álltak, a helyzetnek megfelelő óvintézkedésekkel: vírustesztben pár napja átesett személyzettel és fertőtlenített autóval. Az ugyancsak fokozottan veszélyeztetett harmadik családtag esetében egy vidéki városban halasztani kellett egy rendszeres vizsgálatot a járványra lefoglalt laborkapacitások miatt. Amint a korlátozásokat feloldották, az ő esetében a háziorvos azonnal jelentkezett, és pótolta az elmaradt vizsgálatokat. Egyéb járóbeteg-ellátásnál az időpontra érkezés ellenére ő is csúszást, várakozást tapasztalt, ellentétben a háziorvosi ellenőrzésnél, ahol mindig tartani tudták az egyeztetett időpontot. A háziorvosnál a betegek rövid ideig várakoztak a szabadban.

Személyes tapasztalataim szerint a szakértelem és a hozzáállás minden esetben megfelelő volt; azonban a megfelelő szervezésen nagyon sok múlhat.

3. MEGVÁLTOZOTT FOGYASZTÓI, VÁSÁRLÁSI SZOKÁSOK

A nyilvánvaló veszély miatt bevásárolni nem jártam. A bevásárlást házhoz szállítással oldottuk meg. Ez új tapasztalat volt, korábban ezzel a lehetőséggel nem éltünk. A kiszállítás szervezése a szabad időpontok hiányában nagyon nehézkes volt, de idővel kialakult egy rendszer, ami azóta jól működik.

Emellett termelői piacra jártam vásárolni az áru minősége és a piac közelsége miatt; illetve mivel a piac a szabadban van. Ott ismertem meg az egyik fiatal gazdát, aki látva a gyalog hazacipelendő mennyiséget, felajánlotta, hogy a továbbiakban kihozza házhoz az árut, ha előre egyeztetjük. Önzetlensége azért is megható, mert nem csak a saját termékeinek fuvarozását vállalta, hanem azt is, amit a többi árustól vásároltam.

Ugyanez vidéken tartózkodó családtagom esetében az önkormányzatnak köszönhetően oldódott meg példásan: bevásároltak és ebédet hoztak neki, gyógyszerait kiváltották úgy, hogy saját házát és telkét nem kellett elhagynia. Mindezt egy apró faluban.

A nem élelmiszer és háztartási cikkek vásárlását egy ideig mellőztük, majd két hónap után ezeket is online vásároltuk és futárszolgálattal szállíttattuk. A futárok közül az egyik (budapesti) céggel kapcsolatban kiemelkedően rossz tapasztalataim voltak; ugyanakkor a vidékiekkel kapcsolatban jó tapasztalatot szereztem. Érdekes jelenség, hogy az egyik országos lefedettségű barkács áruház nem a 30 km-re fekvő legközelebbi telephelyéről, hanem a szállítólevél tanúsága szerint az ország túlsó feléből hozta a megrendelt árut, a pár napos határidő helyett egy hét múlva. Nem világos, hogy az amúgy egységes kiszállítási díj mellett milyen megfontolásból döntöttek az áru kb. 460 km-es utaztatása mellett.

4. TÁVOKTATÁS

Munkahelyem felsőoktatási intézmény, ahol március 12. és a május végi szigorlatok között nem volt személyesen megtartott óra, illetve nem volt személyes találkozás. Mivel az intézmény lezárása nálunk is egyik napról a másikra következett be, a vezetés előre hozva kiadta a tavaszi szünetet, egy teljes hetet biztosítva ezzel a tanári karnak a digitális oktatásra történő átálláshoz. A munka gőzerővel indult meg.

Az ún. elméleti tanszékek két fő munkatársa avatott szakértője a távoktatásnak. Ők azonnal oktatófilmet készítettek, több online képzést tartottak az érdeklődő kollégáknak, továbbá mindvégig rendelkezésünkre álltak a menet közben felmerült problémák megoldásában. Egyikük fejlesztőként is részt vett annak a távoktatási programnak a kidolgozásában, amelynek használatára áttértünk. Világos, áttekinthető, sok funkcióval és plusz lehetőséggel ellátott felületen keresztül tanítottunk, amelynek a hallgatók is gyorsan megtanulták a használatát. A mi tanszékünk egységesen a fent említett rendszert használta, ezzel is csökkentve a hallgatók terhelését. Ez azonban nem minden tanszék és óra esetében volt megoldható: egyes oktatók sajátos igényű gyakorlati tárgyak miatt használtak más oktatástámogató keretrendszereket.

A félév során, valamint a félév végén a két kolléga alapos kérdőíves és interjú kutatást végzett/végez a tapasztalatokról (Lanszki – Papp-Danka 2020). A kutatás eddigi nyilvános eredményeiből is kirajzolódik több tanulság. Egyrészt oktatóként sokan alkalmaztuk újonnan szerzett tudásunkat – olyan oktatók is, akiknek azelőtt nem volt lehetőségük az online oktatásra. Az órák lényegesen több készülést követeltek meg – lényegesen több szemléltető anyag készült.

A diákokat általában motiválta az új technika használata. Más oktatási intézményekhez hasonlóan itt is a legtöbb hallgatói panasz arra vonatkozott, hogy a hallgatóknak több eltérő felületet, rendszert kellett egyszerre használniuk, mivel a használandó felületet az adott tárgy oktatója határozta meg.

Már az oktatók felkészítése során is megfogalmazódott, hogy az e-learning rendszerek nem válthatják ki teljes egészében a másfél órás személyes tanórákat, mivel a figyelem lankad és hamarabb fárad hallgatóság, mint a kontaktórákon. Ez azt eredményezte, hogy az oktatók több írásbeli, házi, egyedül feldolgozandó feladatot adtak ki, mint máskor. Sarkosan megfogalmazott levelező hallgatói vélemény szerint a levelezős hallgatóknak annyit kellett tanulniuk, hogy már-már naplisoknak érezték magukat.

Általános tapasztalat volt, hogy aki motivált és komolyan veszi az egyetemi tanulmányait, az most is helyt tudott állni, aki pedig normál körülmények között is csak a túlélésre játszik, most is ugyanezt tette. Összességében a saját területemről elmondható, hogy a távoktatás helyettesíteni tudta a hagyományos oktatást. A távoktatás ugyanakkor a személyes kapcsolatokat, a személyesen érintkezést természetesen nem pótolta, nem pótolhatta.

5. UTAZÁSI SZOKÁSOK

A fővárosi tömegközlekedést a járvány kezdete óta egyáltalán nem használom – gyalogolok és minden ügyet csak a gyalog is elérhető környéken intézek. Rendszeres vonatozó vagyok, de ebben az évben február óta nem ültem vonatra.

A kijárási korlátozás alatt autós családtagjaim is csak munkába járáshoz és élelmiszer beszerzéséhez használták gépkocsijukat. Tankolni önkiszolgáló vagy kis forgalmú benzinkútra mentek. A kocsik nyári abroncs cseréjére is jóval később került sor, mint más években.

A távolsági autós közlekedés is megváltozott: azt tapasztaltam, hogy vidékre is járó rokonaim a szokottól eltérően nem ajánlottak fel vidéki fuvar munkatársaiknak, hanem egymaguk autóztak.

6. KAPCSOLATTARTÁS

A személyes találkozások – ha szükséges volt – csak három lépés távolságból, maszkban történtek. A fizikailag távolabb élő rokonokkal és ismerősökkel a technika segítségével tartottam a kapcsolatot. Nagyon nehéz volt megszokni, hogy a mindennapi munka és az azzal összefüggő napi sokórányi gép előtt ülés után legközelebbi rokonainkkal, barátainkkal is csak a képernyőn keresztül találkozhattunk.

Az átállás a személyes találkozásokra nem volt azonnali: a személyes találkozások előtt szigorúan önkéntes kranténba vonultunk két hétre.

7. A JÁRVÁNYZÁR POZITÍV HOZADÉKAI

Nyilvánvalóan számos szociológiai felmérés, elemzés készül majd arról, mivel töltötték az emberek a bezártság alatt a szabadidejüket. Nagyszerű lenne, ha a felsorolhatatlanul sok online tanfolyamnak, készségfejlesztésnek, önképzésnek, művészeti tevékenységnek, mozgás-innovációnak legalább egy része megmaradna azután is, amikor az élet teljesen visszazökken majd a megszokott kerékvágásba.

Ezek a most született megoldások ugyanis nem csupán az egyes emberek javát – előmenetelét és jobb mentális/fizikai közérzetét – szolgálták, hanem jó néhány esetben újabb – egyelőre virtuális – kisközösséget is teremtettek. Olyan tevékenységekbe lehetett bekapcsolódni, amelyeket addig nem mindenkinek állt módjában kipróbálni vagy esetleg nyilvánosan nem mert elkezdni.

Otthon lehetett néptánclépéseket és ritmusgyakorlatokat elsajátítani a Magyar Nemzeti Táncszínház művészeinek útmutatásával, otthonukból közvetítve; csatlakozni rajztanfolyamhoz ismert grafikusművész vezetésével. Pozitív volt látni, hogy milyen sok közgyűjtemény és művész állt át és fejlesztett tartalmat a virtuális térben, majd később a biztonságos környezetben való megjelenéshez. Az

utca-koncertek, kamera előtt megnyitott kiállítások lelki egészségünket szolgálták. A múzeumok, könyvtárak ötletei, megnyílt új oldalai az ismeretterjesztés és a szórakoz(tat)ás mellett nagy segítséget nyújtottak-nyújtanak a digitális oktatáshoz is.

8. ÜNNEPEK

A zárlat idejére sajnos több nagy ünnep is esett, kezdve március 15-ével, mindjárt a járvány kirobbanásakor. Sokszor mondják, mi magyarok nem tudunk ünnepelni. Ezt hallva arra gondolhatunk, milyen sok honfitársunk tölti az ünnepnapokat is munkával vagy éppen kizárólag hosszú hétvégés kikapcsolódásnak tartja a három napos ünnepeket. Most láthattuk, hogy a nyilvános, ezért közösségekben megélt ünneplés lehetőségének elmaradása lelki terhet rótt a lakosság egy jelentős részére.

Március 15-e sajátos helyet foglal el nemzeti ünnepeink sorában, hiszen a kommunizmus alatt megtúrt-átértelmezett ünnepet akkor nem lehetett eredeti üzenetével megtartani; az nem is volt piros betűs ünnep. Azok a korosztályok, amelyek ezt megélték – netán retorziók is érték őket március 15-ei „kihágásaik” miatt – érzékenyek arra, ha ezt az ünnepet tilalom övezi. Most a jeles napok közül elsőként „esett áldozatául” a koronavírusnak: mivel alig néhány nap választotta el a korlátozó intézkedések bevezetésétől, így nem jutott idő más, alternatív módot kitalálni a megemlékezésekre; maradtak a rádió- és televízió műsorok. Megjegyzendő, hogy a programok között igen értékeseket is lehetett találni, mint például a szabadságharc gyermek hőseinek emléket állító összeállítást (Rádióműsor 2020).

Május 1. szintén azok közé az ünnepek közé sorolódik, amelyek hagyományosan nagyobb tömegeket mozgatnak meg. A munka ünnepeként számon tartott nap – hasonlóan több más ünnephez – régi hagyományokra rétegződött rá: a májusfa-állítás és változatai az udvarlási szokások közé tartoznak, egyben a természet megújulását is jelképezik. A májusfa ledöntése, illetve lebontása is közösségi eseményként zajlik, például táncmulatsággal összekötve.

A zárlat idejére három nagy egyházi ünnep is esett: húsvét, áldozócsütörtök és pünkösd, melyeket több kisebb ünnep egészít-egészített ki – fontos, a gazdálkodáshoz-időjáráshoz kötődő szentek napjai a népi hagyományban: virágvasárnap, majd fehérvasárnap, szentháromság vasárnap, úrnapja –, valamint a tavaszi ünnepkörhöz kötődő első áldozás, konfirmáció.

Az MTA-ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport már a tavasz végén kérdőíves felmérést végzett a koronavírus hitéletre gyakorolt hatásairól, amelynek külön érdeme a gyorsaság mellett az, hogy a kutatásban a gyülekezeti tagok mellett megkérdezik a klérust is.

A pszichológiából is ismert, hogy válság, háború, betegség, elemi csapás, veszteség, szorongattatás, magánéleti nehézségek idején az ember átértékeli addigi

életútját, megfoghatóbbnak érzi a transzcendens dimenziókat. Általános tapasztalat, hogy az online térben megnőtt az igény a vallási tartalmak iránt. Nem véletlen, hiszen mindig „Elmélyültebb vallásosság jellemezte az emberi élet kritikus időszakait [is], akár egyéni, akár közösségi szinten” (Bartha 2006: 25). Ezt igazolják lelkészek és papok beszámolóí arról, hogy milyen sokan követték a vasárnapi, a húsvéti, sok helyütt a pünkösdi közvetítéseket is. A követők egyfelől saját gyülekezetük tagjai mellett a rendre távol maradó, csak papíron létező hívek, másfelől teljesen kívülálló érdeklődők. A hosszú távú szándék ezeknek a veszély idején megszólított és elért embereknek – illetve korcsoportoknak – a jövőben is az egyház látókörében tartása (Exterde 2020, Somogyi 2020).

Kiváló ötlet volt például az előszállási Mihályi Miklós plébánosnak az autós mozik mintájára kitalált autós miséje, amelyről a járvány miatt ugyancsak elhalasztott Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus honlapján olvashatunk. Ezt a „P+R kihangosítással” megoldást más felekezetek is átvették.

A személyes jelenlét és a tömeges események ellehetetlenülése azonban nem pusztán gyakorlati kérdés, hanem alapvető teológiai-dogmatikai tételeket is a felszínre hozó kényszerhelyzetet teremtett: minden felekezet bezárta a templomait és egyenértékűnek tekintette az elektronikusan közvetített liturgián való részvételt a hagyományos liturgiai jelenléttel. Ezzel egyrészt a szertartás kikerült a szakrális térből. Másrészt a technikai felkészültségétől függően a hívő (számítógép, internet hiányában) nem feltétlenül a saját egyházközsége közvetítését tudta követni, hanem valamely más egyházközségét. Ez lehet vonzerő, újdonság is – például a húsvét vasárnapi közvetítést a Duna TV jóvoltából a határokon túl is nagy tömegek nézték.

Ehhez az összefüggéshez tartozik, hogy a templom a közösségi élet egyik központja, sok helyütt a helyi identitás fontos tényezője is (Bartha 2006: 27). A népi vallásosságban ugyan a háború előtt katolikus és görögkatolikus vidékeken nem volt ritka az otthon állított házioltár vagy szentképek, szobrok, szakrális tárgyak kiállítása az ún. szent sarokban, ahol bizonyos alkalmakkor a család együtt imádkozott. A lakóház és a porta építészeti elemeiben, díszítéseiben is hordozott vallási, azon belül felekezeti üzenetet. Szórványban vagy nagyon apró településen ha nem volt minden vasárnap kijáró lelkészük, a hívek maguk tartottak házi istentiszteletet. Egyes különleges ünnepekhez vagy azok előkészületeihez azonban szorosán hozzátartozik a szertartás „térbeli” megvalósulása (például körmenet, étel-szentelés, keresztút-járás; Bartha 2006: 26-28), amelyek most a távolságtartás kötelezettsége miatt szintén elmaradtak.

Nem megkerülhető kihívás volt a rendes körülmények között szokásos és általában közösségben történő bűnbánati felkészülés sem. A legnehezebb kérdés a katolikusoknál a gyónás és szent áldozás elmaradása volt, a protestánsoknál az úrvacsorás istentiszteletek kivitelezése. Míg a katolikusok eltekintettek e két alapvető vallásgyakorlási eseményüktől, addig a református és az evangélikus egyház az úrvacsorai jegyek virtuális kiszolgáltatása mellett döntött, azaz ki-ki otthonában élhetett a sákramentumokkal, követve a képernyőn a szertartást végző lelkészt, aki az agenda megfelelő részénél „kiszólt”, jelt adott a híveknek. Eközben a lelkészek

saját családjuk körében végezték a közvetített szertartást, hogy ne csupán a kamerának beszéljenek és ténylegesen legyen kinek a kezébe vennie a kenyeret és a kelyhet. (Megjegyzendő, hogy egyes kegyességi irányzatok nem értettek egyet ezzel és nem alkalmazták.) Ennek a gyakorlatnak talán legfontosabb eleme annak a lelki szükségletnek az átérzése, hogy a nem minden nap és nem minden vasárnap úrvacsorázó protestánsoknak ebben a vészterhes időben kifejezetten fontos volt a szent jegyek vétele, valamint az a meggyőződés, hogy a Szentléleknek ez a helyzet sem jelent akadályt. Itt a reformátori tanok közül hivatkozni lehet azon kálvini elvekre, melyek szerint a szertartás külső megnyilvánulása, mikéntje nem döntő, nem lényegi, hanem járulékos dolog; valamint Luther véleményére a keresztyén szabadságról, amely alapján az istentiszteleti rendből ne csináljunk kötelező törvényt (Fekete 2009: 2, 5).

Sokakat töltött el aggodalommal annak lehetősége, hogy Trianon századik évfordulóján nem lesz lehetőségük méltó emlékezésre. Több évtizedes elfojtás után, a kibeszéletlen nemzeti trauma végre lehetséges feldolgozása azonban a több éves előkészítés és szervezés ellenére sem történhetett a tervek szerint. Sajnos, sok eseményt kellett törölni, halasztani, de a leleményesség és az összefogás itt is csodákat művelt. Említtessék meg példaként a sok, online feltöltött anyag közül a Csík Zenekar „Hazám, hazám, édes hazám” kezdetű, máris másfél milliós megtekintést számláló videóklipje, amelyben nagyon különböző műfajokat és meggyőződést képviselő – nem mellesleg a Kárpát-medence más-más részeiből származó – zenészek-énekesek énekelték fel a megadott katonadal- és népdalsorokat saját otthonukban vagy környezetükben.

Ez a járvány hatalmas felkiáltójel (volt) mindannyiunknak. Jó lenne nem ott folytatni életünket, ahol abbahagytuk: önteltséggel, fogyasztói társadalmi fölösleges allűrökkel, mindentudásunkba és mindenhatóságunkba vetett álhittel.

2020. június 16.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bartha E. 2006. *Nemzeti, vallási és hagyományos gazdálkodási terek szellemi öröksége I. Vallási terek szellemi öröksége*. HEFOP tananyagfejlesztő program. Debrecen: Bölcsész Konzorcium.
<http://www.elib.hu/05100/05164/05164.pdf> [Letöltés: 2020. 06. 11.]
- Csík Zenekar: *Hazám, hazám, édes hazám...*
https://www.youtube.com/watch?v=5SJnjCE_aPg [Letöltés ideje: 2020.06.5.]
- Exterde T. 2020. *Bogárdi Szabó István: most jön közel hozzánk a húsvét igazi üzenete*. <https://infostart.hu/interju/2020/04/11/bogardi-szabo-istvan-most-jon-kozel-hozzank-a-husvet-igazi-uzenete> [Letöltés: 2020. 04. 16.)

- Fekete K. 2009. *A református liturgia története és teológiája*. Tanulságok és tervek. VII. Nyugat-Európai Magyar Presbiteri Konferencia. http://www.credo-hu-we.org/docs/2009holzhausen_refliturgia.pdf [Letöltés: 2020. 06. 11.]
- Kopp M. – Skrabski Á. 2009. Magyar lelkiállapot az ezredforduló után. *Távlatok: világnézet, lelkiség, kultúra*. 19(86): 32-52.
- Lanszki A. – Papp-Danka A. 2020. A digitális munkarend tapasztalatai a Magyar Táncművészeti Egyetemen. *Tánc és nevelés*. 2020/1. https://ojs3.mtak.hu/index.php/tanc_es_neveles/login
- Rádióműsor*: https://mediaklikk.hu/radio-lejatszokossuth/?date=2020-03-15_09-07-00&enddate=2020-03-15_09-40-00&ch=mr1 [Letöltés: 2020. 03. 15.]
- Magyar Néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság*. 1990. Paládi-Kovács Attila (szerk.) Budapest: Akadémiai. 7-129
- MTA-ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport kérdőíves felmérése* <https://www.btk.elte.hu/content/hitelet-jarvany-idejen.t.4975> [Letöltés ideje: 2020. 05. 16.]
- Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus honlapja: <https://www.iec2020.hu/hu/hirek-sajto/autos-szentmise> [Letöltés: 2020. 06. 7.]
- Somogyi J. 2020. *Mit viszünk tovább?* www.parokia.hu 2020. május 25. [Letöltés 2020. 06. 07.]

„MAGUNKBA ZÁRVA”! – MAGAMRA MARADVA?

GRÁFIK IMRE

„CONFINED TO OURSELVES” – BEING LEFT ALONE MYSELF?

During the corona-virus epidemic I have observed the recommendations of the authorities and left my residence only in occasions considered to be absolutely indispensable. In this state of confinement the range of activities has narrowed down also in my case. In addition to the usual ways of passing time reasonably (reading, listening music, watching movies, doing housework etc.) some works have got specific emphasis. In this new situation I have paid more attention and time to my ethnographic activity (arrangement and selection of my photographic and written documents, writing studies, preparing for lectures). While working in the various fields of my profession I have used extensively the technical apparatus available for me, first and foremost my computer which I have learned to consider as a reliable partner, almost as a friend. And while these activities filled my working hours and days, what I have missed most it was the personal encounters with relatives and friends. There were no family feasts, professional and friendly meetings what has turned out to be my biggest loss in the time of epidemic.

1. BEVEZETÉS

Szombathelyen élek, pontosabban Szombathely az úgynevezett téli szállásom (a nyári szállásom, – amelyet most a járvány miatt még e sorok írásakor nem élvezhetek – szülővárosomban, Balatonalmádiban van). A közbeszédben az egykori Savaria, a tánc magyarországi fő bázisa, s a mai Szombathely a koronavírus ellenére is maradt a tánc fővárosa. Az idei Tánc Világnapját azonban sajnos nem ünnepelhatték együtt a szombathelyiek a Fő téren, de az Agora Savaria nem engedte csüggedni a lakosokat.

A város hagyományát a rendkívüli helyzetben is folytatták, ám idén a Tánc Világnapja alkalmából online tereket töltik meg tánccal és zenével. 20 egyesület, több mint 3 héten keresztül oktatóvideók által mutatkozott meg az AGORA facebook oldalán (<https://www.facebook.com/agora.savaria/>), melyek által a különböző műfajokat otthon is bárki kipróbálhatta. Ezekből aztán a Tánc Világnapjára egy hatalmas videó állt össze (Tánc világnapja 2020), amely megmutatja Szombathely táncos sokszínűségét és hogy Szombathely tényleg a Tánc fővárosa.

Az előadóknak köszönhetően virtuálisan élvezhették a helyiek a változatos produkciókat és a tánc erejét. A világhálón megosztott videóban különleges táncosok szerepelnek, összesen 120-an. Vannak, akik nagyszülőkkel, szülőkkel, háziállatokkal ropják, sokan pedig a kertben, konyhában vagy éppen a teraszon mozognak.

Én ugyan nem táncolok (noha középiskolás koromban engem is megkísértett a néptánc), inkább olvasok, zenét hallgatok, filmet nézek és gondolataimat fogalmazom, mint például most – megtisztelő fölkérésre – ezt az írást. A néptánc azonban jelen volt életemben, ugyanis a megbízott előadóként a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán – a mára már sajnos megszűnt – néptáncpedagógus képzésen tanítottam (lásd Gráfik 1998a, Gráfik 1998b, 2008b). Tanítványaim közül sokan táncosként, koreográfusként, együttes vezetőként ismertek a magyar néptánc mozgalomban. Nagyobbik lányom, Anna pedig több éven át táncolt, tagja volt az ELTE Néptáncegyüttesének, így érzelmileg még közelebb áll a néptánchoz, s ma is figyelemmel követi a jelentősebb néptáncos eseményeket, rendezvényeket.

2. KÖSZÖNTŐ A TÁNC VILÁGNAPJÁN

A világnap magyarországi üzenetét Ladányi Andrea Kossuth-díjas, Erdemes Művész, Liszt Ferenc-, és Harangozó Gyula-díjas balett művész, koreográfus fogalmazta meg idén. Gondolatai, noha a tánkra vonatkoznak, messze túlmutatnak a művészeti ág keretein. Éppen ezért köszöntő szavaiból érdemes kissé többet idézni:

„A tánc műfaja már az ősi népek kulturális folklórájában megjelent, s az óta is töretlenül változik és megújul... A változáson kívül egyetlen dolog állandó csak a táncban: hogy a kontaktuson, a test és test közötti kapcsolaton nyugszik – az élő érintésen, a fizikai, s abból fakadó érzelmi interakción.

Most, eddigi életünk talán legsúlyosabb történelmi krízisének idején, éppen ez a test és test közötti kapcsolat vált lehetetlenné, helyét pedig átvette a social distance, a kötelező fizikai távolságtartás. A tomboló vírus minden kontaktust a virtuális térbe költöztetett, s ezzel párhuzamosan az egyéni, improvizációs kreativitást mozdította meg, az egyént tette meg totális főszereplővé.

Hogy máshogy kell most léteznünk, persze nem újdonság: a világ minden korszaka lebontja a régi divatot, új utakat és területeket nyit meg, egyúttal visszahív régi, klasszikus formákat, és mindezek összességéből felfedez vagy összerak valami újat. Jelen pillanatban azonban drasztikusan új dimenzióba került a tér, az idő... Elmosódik a határvonal a fizikai és a virtuális kapcsolat között.

A korábbi kanonizált formák most nem működnek, a helyükre az egyéni kreativitás, az improvizáció lépett (egyébként nem csak a tánc, a művészet világában, hanem az élet valamennyi területén).

De a virtualitás sosem helyettesítheti a realitást. A social distance, az ember és ember közötti tartós távolságtartás olyan jelenség, amit egyetlen civilizáció,

egyetlen eszmerendszer sem vallott a magáénak. Így hosszútávon nem maradhatunk ezen a ponton: virtuálisan közösségekben, de fizikailag magunkba zárva. A kapcsolat, a kontaktus kell.

Mert a tánc – stílustól, műfajtól, iskolától függetlenül – az együttlétről szól. Az érzelmek átadásáról. Az egymáshoz tartozásról. A magunkért és a másikért való felelősségvállalásról. Arról szól, amiről a világ. Arról szól, amiről egy egészséges és jó világ” (Ladányi 2020).

3. SZOBAFOGSÁGBAN

Szerencsés voltam, hogy a gyenge tél ellenére – a szezonban utoljára – még közvetlenül a vírus megjelenése előtt hódolhattam a közeli hóban biztos pályán sielési szenvedélyemnek.

A járvány megjelenése után viszont már csak a nosztalgikus visszaemlékezés maradt fiatalkori amatőr sikereimre.

A koronavírus okozta járvány ideje alatt sokadmagammal én is fegyelmezett emberként betartva az ajánlásokat, csak a legszükségesebb alkalmakkor hagytam el a lakásomat. Voltaképp egyfajta szobafogságban élve az elfoglaltságok köre számomra is beszűkült, illetve átrendeződött. Az idő hasznos és értelmes kitöltésében a korábban megszokottakon túl (olvasás, zene, filmek, kisebb-nagyobb házi munka) mások hangsúlyosabbak lettek.

Az új helyzetben néprajzkutatói szakmai munkálataimra (szöveges és fénykép dokumentumok rendezése, tanulmányok írása, előadások előkészítése) több időt fordítottam. Ez utóbbiak kapcsán a technikai eszközök intenzívebb használata révén a napok jelentős részében a számítógép volt a társam, partnerem.

E tevékenységek ugyan többnyire kitöltötték a napokat, eközben azonban főképpen a személyes találkozások hiányoztak. A személyes kapcsolattartási lehetőségek hiányában pedig a technikai eszközök segítségével, például mobiltelefon, skype (a korábban egyébként is csak fontos helyzetekben használt, főként vonalas telefonon kívül) a világháló igénybevételével fokozatosan átkerültem a virtuális térbe. E vonatkozásban az elektronikus levelezés volt/maradt a fő ütőér. (Ennek révén kaptam e tanulmány összefoglalójának angol nyelvre fordításában gyors segítséget nyelvész keresztkomámától, akinek ezúton is köszönöm fáradozását.)

Nehezen kezelhető volt, s az idő múlásával egyre erősödő hiányérzetet keltett, hogy elmaradtak a családi ünnepek, a szakmai összejövetelek, a baráti találkozások. A legnagyobb hiányt azonban a távol, önálló életet élő felnőtt gyerekekkel (Anna Budapesten, Árpád Szekszárdon, Eszter Ausztriában, Villachban él) való együttléti lehetőségének a szüneteltetése jelentette. Különösen, hogy az utóbbi években amúgy is ritkábban látjuk mindhármukat együtt, egyszerre. Maradt a régebbi évek jókedvű együttlétek fölidézése fényképek segítségével.

A telefon és a skype kapcsolat gyenge kárpótlás e téren. Hiányoznak a távolabb élő rokonokkal, barátokkal, kedves ismerősökkel való találkozások is.

A váratlanul ránk tört szabad mozgás korlátozása a bezártság ugyan mindenkit érint, de nem egyformán. A technikai eszközök kezelésében járatosabbak (de az egyszerű főhasználók is) az informatika, a világháló segítségével akár ki is tágíthatták kapcsolataikat. Azaz a virtuális tér kinyílásával az ember a korábbi (tudatosan választott) személyes és közvetlen kapcsolatokon túli és kívüli (véletlenszerű) hálózati viszonyokba is kerül/het. Ezt a helyzetet tudománytörténeti szempontból nézve azt tapasztaljuk, hogy a társadalmi kapcsolatrendszert vizsgáló szociometriától (mely alapvetően lehatárolt közösségeket elemzett), mára eljutottunk a társadalmi hálózatok kutatásáig (mely az egyéntől a társadalmi rendszerekig terjeszti ki vizsgálódását), amikor is a kapcsolatháló-elemzés rokoni, baráti, kommunikációs, tranzakciós, gazdasági, hatalmi stb. kapcsolathálózatokat analizálva tár fel bizonyos hasznosítható törvényszerűségeket (lásd Szvetelszky 2006).

A szépirodalomból föltehetően többek által ismert Karinthy Frigyes – e vonatkozásban – a jövőbe mutató, Láncszemek című novellája (Karinthy 2012). Nála fogalmazódik meg először az úgynevezett hat lépés távolság-elmélet, mely szerint a Földön bárki kapcsolatba hozható bárkivel egy ismeretségi láncon keresztül, melyben a két végpont között maximálisan öt elem van. Úgy vélte, hogy a láncban a növekedésével párhuzamosan az ismerősök száma exponenciálisan növekszik, így elegendő néhány kapcsolat, hogy az ismerősök köre kiadja az egész emberiséget.

Nos, az internet, a világháló megjelenésével Karinthy Frigyes föltevése – lényegét tekintve – igazolódott, illetve új dimenziót kapott. Úgy annyira, hogy a tudomány új fejezete nyílt meg a modern hálózatok kutatás révén, amire egyértelműen utal Barabási Albert-László tanulmányának címe: A hálózatok tudománya: a társadalomtól a webig. Nála senki nem fogalmazhatná meg hitelesebben, hogy „[a]mióta a National Science Foundation 1995-ben feladta az internet feletti gyámságot, úgy tűnik, a hálózat önálló életre kelt... Hálózatok mindenhol vannak. Az agy axonok által összekötött idegsejtek hálózata, maguk a sejtek pedig biokémiai reakciók által összekötött molekulák hálózatai. A társadalmak szintén hálózatok, olyan emberek hálózatai, akiket a barátság, a családi kapcsolatok és szakmai kötelékek kötnek össze” (Barabási 2006: 1298).

Csak mintegy zárójelben említem meg, hogy a hálózatok kutatásnak Szombathelyen, majd Szegeden és Budapesten jelentős eseményei, konferenciái és eredményei voltak, melyek figyelmet érdemlő kiadványokban ismerhetők meg, illetve tanulmányozhatók (Balaskó – Balázs – Kovács 2010, Balázs – Kovács – Szőke 2012, Balázs – Kovács – Szőke 2013, Balázs – Kovács – Szőke 2016).

Nap mint nap olvashatunk, hallhatunk az internet veszélyeiről, káros hatásairól, melyek részletezésétől itt és most eltekintek. Kétségkívül vannak. A járvány ideje alatti kijárási korlátozások, a közvetlen, személyes kapcsolatok háttérbe szorulásával azonban meglátásom és tapasztalataim szerint az internetnek,

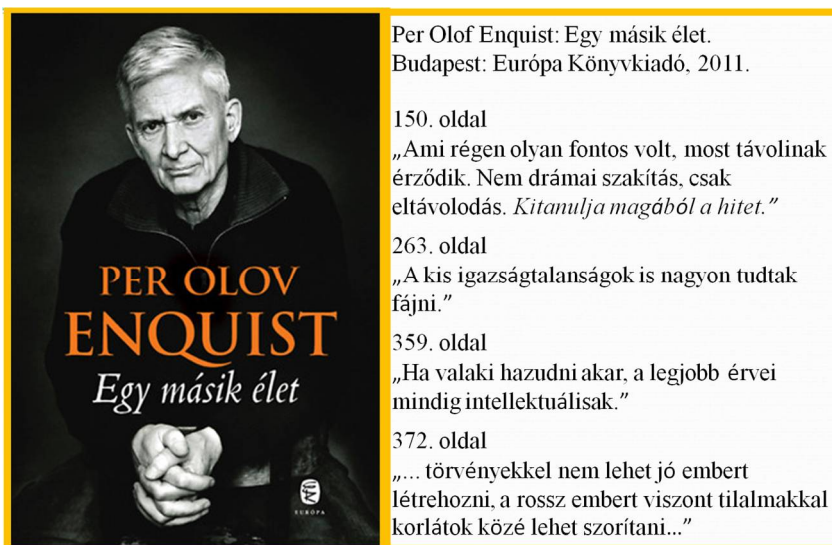
a világhálónak inkább hasznos voltát élhettük meg, különösen azok, akik tudatos használóivá váltak.

3.1 KORÁBBI ELFOGLALTSÁGOK – ÚJ ÉLMÉNYEK

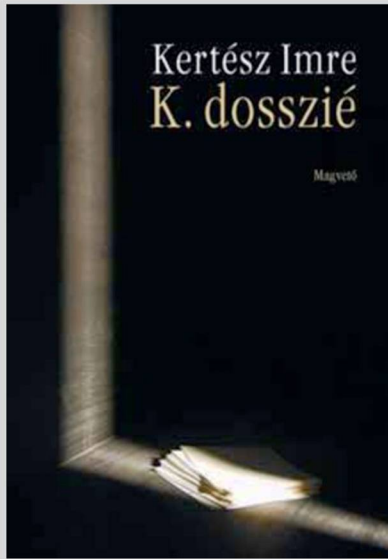
Föltételezem, hogy nemcsak az én esetemben, hanem sok ember, főként értelmiségi foglalkozásúak körében megnőtt az olvasás és a zenehallgatás jelentősége aránya az elfoglaltságok sorában. Ez nálam – vélhetően másoknál is – különös helyzeteket hozott létre.

Az olvasás kapcsán előtérbe kerültek a nem szakmai könyvek, azaz a szépirodalmi alkotások. E tekintetben két jelenség érdemelhet figyelmet. Az egyik; új, illetve korábban meg nem vásárolt könyvek beszerzése, természetesen online vásárlás révén. A másik; olyan régebben megvásárolt könyvek olvasása, melyek valahogy időközben a polcra helyezve elfelejtődtek, de előfordult bizonyos könyvek újraolvasása is.

Régi szokásom, hogy egyfajta sajátos olvasónaplót vezetek, igaz rendszertelenül, illetve ötletszerűen, de most ehhez a tevékenységemhez is gyakrabban fordultam. Voltaképp olvasás közben kijegyzek több-kevesebb gondolatot, amelyekről úgy vélem, hogy valamiféle általános érvényű megállapítást tartalmaznak. Más esetben konkrétságuk meghökkentő, de tanulságos, vagy éppen csak az író egyedi megfogalmazását elgondolkodtatónak találok. Belátom, hogy a válogatásom erősen szubjektív, de végső soron csak önmagam számára készítem. Most azonban csak két példát idézek (1. és 2. kép).

1. kép. Per Olov Enquist 2011. Egy másik élet. Budapest, Európa Könyvkiadó.
A szerző felvétele a könyvborítóról.

Kertész Imre: K dosszié.
Budapest: Magvető. 2006.

198. oldal

„Bizonyos esetekben az öngyilkosság nem méltányolható: úgyszólván tiszteletlenség a nyomorultakkal szemben.” (in *Gályanapló* ?!)

200. oldal

„Tartsuk tiszteletben az ember esendőségét és tudatlanságát; nincs annál szomorúbb, mint ha az embernek igaza van...”

236. oldal

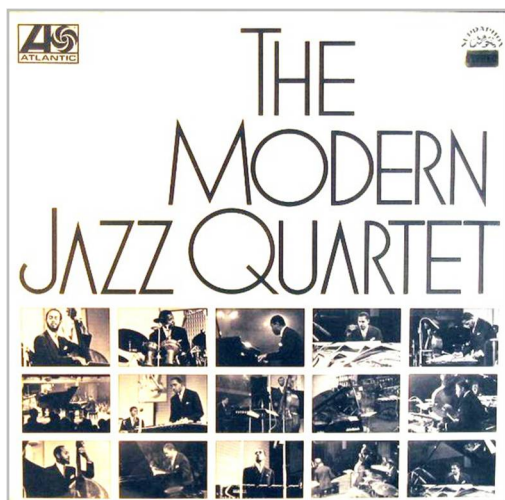
..... nem kell ahhoz hívőnek lenni, hogy fogékonyak legyünk az élet csodái iránt...”

243. oldal

„Ha volna isten, istenhívő lennék.”

2. kép. Kertész Imre 2006. K dosszié. Budapest: Magvető.
A szerző felvétele a könyvborítóról.

A zene hallgatása terén, a járvány előtti időszakban is jellemző Bartók rádió követésén túl, az eddig háttérbe szorult hanghordozók elővétele eredményezett megújuló élményeket. Ismeretségi körben tudott, hogy a klasszikus zenén kívül nagy dzsesszrajongó, illetve jazzkedvelő vagyok. Házi könyvtáramban alapvető kézikönyvek segítenek jazztörténeti tájékozódásomban (lásd Gonda 1965, Knaurs Jazz Lexikon 1957, Pernye 1966). A kijárási korlátozások idején kézbe vettem, a mintegy 200-250 darabos bakelit lemez gyűjteményem, és valósággal koncerthangulatba ringatva magam élveztem kedvelt zenészeim, együtteseim játékát. Csak néhány példa: Modern Jazz Quartet (3. kép), David Brubeck Quartet, Thelonious Monk, Benny Goodman, Oscar Peterson, Lionel Hampton, Eric Dolphy, Jacques Loussier Trio, s hogy a magyarok se maradjanak ki: Pege Aladár, Vukán György, Szakcsi Lakatos Béla, s folytathatnám a sort.

3. kép. MJQ lemezborító.
A szerző felvétele a lemezborítóról.

Mindössze két tényt említek meg. Nostalgiával és felejthetetlenül földéződött bennem, hogy a 70-es évek elején, az Erkel Színházban a neves amerikai zenészek közül többeket (Ella Fitzgerald, Oscar Peterson, Lionel Hampton, Duke Ellington, Modern Jazz Quartet) személyesen láttam, hallgathattam, amikor a Norman Granz impresszárió szervezésében Európában turnéztak és Budapesten is koncerteztek.

Zenetörténeti különlegesség az a felvétel, amelyen a zseniális klarinétjátékos Benny Goodman együtt játszik Bartók Bélával és Szigeti Józseffel. A Kontrasztok c. mű Bartók Béla klarinétra, hegedűre és zongorára írt kamaradarabja. Az életműben ez az egyetlen alkalom, amikor Bartók kamarazenéjében fúvós hangszert alkalmazott. A darab megszületése Benny Goodman, a világhírű jazz-klarinétos nevéhez fűződik: ő kérte fel Bartókot 1938-ban Szigeti József útján arra, hogy rövid duót írjon klarinét és hegedű számára, zongorakísérettel. A darab címével Bartók Béla a három hangszer különbözőségére utalt.

A zenetörténeti kutatások szerint eredetileg két tételből álló rapszódia volt a darab, a bemutatón ebben a formában adta elő 1939. január 9-én New Yorkban a Carnegie Hallban Szigeti József, Benny Goodman és Petri Endre. Utóbb Bartók egy harmadik tételt iktatott közbe (a Pihenőt) és ebben a formájában ő maga működött közre a Columbia-gyár hangfelvételén, 1940-ben (4. kép). Ily módon a Lassú és Friss tempójú saroktétel rapszódiaszerű összekapcsolásából háromtétel klasszikus formaképlet kerekedett.

4. kép. Bartók Béla, Benny Goodman és Szigeti József a Kontrasztok felvételén.
Columbia Stúdió, 1940.

Forrás: <http://audiodesignstudio.blogspot.com/2012/07/benny-goodman-story-vol-ii-1972-lp-mca.html>

A zenéhez fűződő kapcsolatom alapja, hogy én is tanultam hangszeren játszani, igaz a családi hagyománytól eltérően, édesapám hegedűn játszott (lásd Gráfik 2008, Gráfik 2017a), éppen Benny Goodman játékának hatására klarinéton. Zeneiskolai tanulmányaimat Berkes Kálmánnál (Dr. Berkes Kálmán klarinétművész-tanár, a „Balassa-Berkes klarinétiskola” írójaként is ismert) kezdtem, akinek a második év végén, akkor talán kegyetlennek tűnő, de őszinte tanácsát követően befejeztem. Megértette velem, hogy kellő tehetség hiányában, csak gyakorlással (amiben amúgy sem voltam erős) nem lehet komoly eredményt elérni. Utólag is hálás vagyok, mert megkímélt a csalódástól, ám a különböző zenei műfajok iránti érdeklődésem, a zene szeretetét, s főként a zene értését neki köszönhetem. A zene jelen van családunkban; feleségem, akinek édesanyja zongoratanárnő volt, korábban zongorázott, Anna lányunk a jó nevű óbudai zeneiskolában hegedűn tanult, Eszter lányunk pedig óvodapedagógusként gyermekdalokat kísér gitáron. A Petrof pianinó azonban többnyire elárvultan pihen a kisebbik szobánkban, legutóbb egy Bartók fesztiválon/szemináriumon nálunk vendégeskedő fiatal pár gyakorolt rajta.

3.2 TŰNŐDÉSEK, GONDOLATOK

E pandémiás helyzetben fölidéződtek bennem Mérei Ferencnek azon gondolatai, amelyek A magyar kultúra napja 2000-ben konferencián hangzottak el a jövőkép alakításával kapcsolatban. Mérei Ferenc a jövőkép kialakításával kapcsolatban megjegyzi, hogy az anticipációs módszer háromféle eredményre vezethet.

„Az első megoldás az *utópista idill*, eredményeink és erényeink megsokszorozása. Modellje az utópisták optimizmusán csiszolódott. Legszebb példája Fourier víziója. Hűsz-harminc évvel a gőzmozdony és a gőzhajó feltalálása előtt úgy képzelte, hogy az emberiség az egyetemes harmónia korszakában minden vadállatot megszelídít, a tengeren szelídített bálnák vontatják majd a gyorshajókat, a szárazföldön pedig szelídített oroszlán hátán vágat vagy tigrisfogaton száguld az utas. E képalkotási minta alapján élnek majd – számos más gondolkodó jövőképe szerint – távoli utódaink luxus felhőkarcolóikban, és kalandozzák be 'aranyhalas' űrhajókon a tejút szépséges bolygóit” (Mérei 1989: 182).

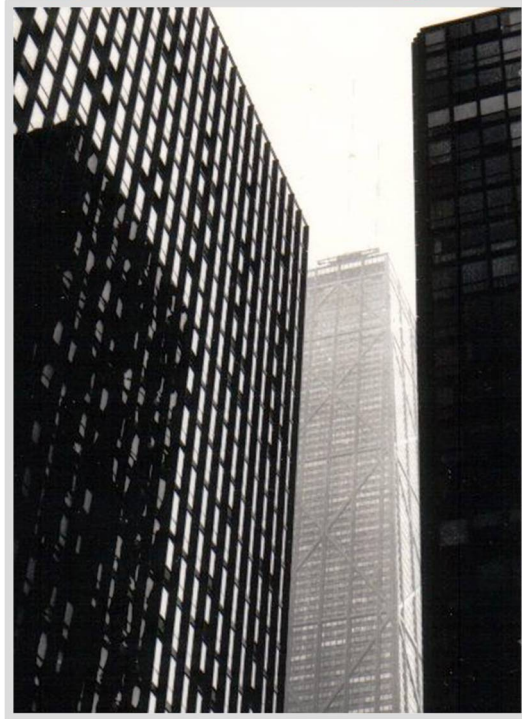
Közbevetőleg jegyzem meg, hogy ami a gőzhajózás elterjedése előtti folyamhajózás vontatási gyakorlatát illeti, kutatásaink sok olyan archaizmust tártak föl (lásd Gráfik 1983 és Gráfik 2004), melyek rövidebb-hosszabb ideig túléltek az ipari forradalom újításait.

„A második jövőképváltozat a *furológiai világvégével* fenyeget. A bűneinkért és mohóságunkért megérdemelt büntetésünket mutatja be: nem lesz vizünk, nem lesz ennivalónk, elsatnyulunk a benzingőzben, elpusztulunk az atomháborúban. E képalkotás modellje a próféták mennydörgése, az istentelen élvezkedésre lesújtó kénköves végzet jóslata, az Apokalipszis korszerű megfogalmazása” (Mérei 1989: 182).

Ha nem is drasztikus világvége-hangulat fölidezésével, de ezek a gondolatok több vonatkozásban megjelennek a mind fölerősödő környezetvédelmi mozgalmak révén, az úgynevezett zöldek társadalmi-politikai törekvéseiben.

„A harmadik jövőképváltozat jóval ritkább... E hangsúlyozottan konzervatív képalkotás szerint *semmi sem változik*. A harmadik évezred küszöbén, sőt még az ezt követő századokban is lényegében minden olyan lesz, mint ma. Nyilván magasabb felhőkarcolók épülnek, még kevesebb hal marad a szennyezett vizekben, még gyorsabbak lesznek a repülőgépek, és tovább módosulnak a demográfiai görbék. De mindez alig észlelhető változás. E megrögzött konzervativizmusnak is megvan a művelődéstörténeti sztereotípiája: a Salamon példabeszédeiből származó „semmi sem új a Nap alatt” tétel, a diaszpóra létfenntartó ortodoxiájának egyik vezérelve” (Mérei 1989: 182-183.).

Itt ismét közbevetem szubjektív élményeimet röviden összefoglaltam a chicagói magasházak, felhőkarcolók kapcsán (vö. Gráfik 1979, Gráfik 2019a). Akkor nemcsak írásban fogalmaztam meg gondolataimat, hanem fényképdokumentumokat is készítettem (5. kép).

5. kép. „Felhőkarcolók egymás között”.
A szerző felvétele.

Később Szombathelyen – Dalos László fotóművész segítő rendezésében – egy fotografikai kiállításon is emléket állíthattam vizuális élményeimnek.

Az 1970-es évek elején Chicagóban szembesülve a metropolisz sok-sok magasházával, a világ akkor legmagasabb felhőkarcolójával, a Sears Tower épületével, nem gondoltam, hogy mára már csak sokadik a magassági rangsorban az építészeti bravúrok körében.

4. EGY HIÁNY: A JÁTÉK

Nincs miért tagadnom, s szégyenkezni sincs okom, ha bevallom, hogy a bezártság, a lakhely elhagyási korlátozás egy sajátos szórakozásom élvezetében komoly akadályt okozott. Gyerekkorom kedvelt játékaról van szó, mely kisebb kihagyásokkal egész életemben végig kísért. Korán rájöttem, hogy a játék komoly dolog. Idézhetném ismét Mérei Ferencet, aki szerint: a játék királyi út (vö. Györgyi 2017). A fiatal éveimben sok barátot, máig tartó barátságot szerző játékanak, pontosabban a konkrét társas játéklehetőség hiánya – járvány okozta – korlátozottság miatt (lásd Csupor 2016) egyre jobban elkedvetlenített. Hiányoltam

gyermekkori játékszenvedélyem (lásd Gráfik 2007a) megélését, gombfocizó barátaimat, „sporttársaimat”, illetve a játékalkalmakat. A gombfoci játék élményét még egy kisebb elbeszélésben, novellában is megörökítettem (Gráfik 2017d, 2017e).

Néprajzkutató muzeológusként is foglalkozni kezdtem a játékkal, aminek látványos, és meglepően nagy érdeklődést fölkeltő eseménye egy kiállítás volt (lásd Gráfik 2007b), melyet a neves sportriporter Vitray Tamás nyitott meg.

A megnövekedett érdeklődés hatására játéktörténeti kutatásba kezdtem, melyre a Kiss Áron Magyar Játéktársaság is ösztönzött. Ennek eredménye egy olyan tanulmány lett (Gráfik 2016, Gráfik 2017), amely alapjául szolgálhat a játék nemzeti értéként való elismerésének.

Ilyen irányú kutatásaim komoly visszhangot kaptak, s némi ironikus túlzással azt is mondhatnám, hogy lassan ismertebb lesznek a médiában a gombfoci kapcsán, mint klasszikus néprajzi munkásságom révén.

A játék iránti közérdeklődés sem csökken. Még közvetlenül a koronavírus fölbukkanása előtt, 2020. március 5-én készült, illetve jelent meg e tárgyban egy riport: Vajon hungarikum lesz a gombfoci? címmel (Tóth 2020).

„A gombfoci több mint száz éve a magyar játékipar egyik legegységesebb terméke. Egy igazi magyar játék, mely kicsiknek és nagyoknak egyaránt élményt nyújt. Gráfik Imre évek óta küzd azért, hogy a gombfoci első játékként bekerüljön a hungarikumok sorába.

– Valóban magyar találmány a gombfoci?

– Részben igen. Mi, magyarok már bő száz éve ragaszkodunk a gombfoci elnevezéshez, mert ettől lett igazán magyar találmány. Sőt, igazából nem is találmányról, hanem inkább a kreatív leleményességről van szó. Tudniillik a játék kísérlete egykor Angliában bukkant fel, azonban az ottani üzleti vállalkozás nem vált be, és hamar feledésbe merült. Azonban az angol labdarúgóedzők behozták a kontinensre a kis modelltáblákat, amiken megpróbálták korongokkal a játékosok helyzetét és a játék menetét fölvázolni. Magyarországon ezeket a speciális korongokat – kényszerből – gombokkal helyettesítették. Rájöttek, hogy a gombokat lehet pöckölni, irányítani, valamint arra is, hogy ha egy kis inggombot helyeznek a táblára, akkor még akciókat is lehet szimulálni! Így alakulhatott ki a gombfoci – ez a labdarúgást imitáló játék – hazánkban, ugyanakkor azt is meg kell vallanunk, hogy ezekről igen kevés korai forrásunk van. *Mérei Ferenc* a '30-as években leírja, hogy már a századelőn a budapesti gyerekek előszeretettel gombfociztak. Tanulmánya azért is érdekes, mert ő elsősorban a hiperaktív gyerekek megnyugtatóására, a szabályokhoz szoktatására ajánlotta a szülőknek ezt a játékot” (Tóth 2020, vö. Mérei 1937, újra közölve Mérei 1989b).

A játék iránt érdeklődőknek ajánlom egy a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárban tartott előadásom videó fölvételét, mely az interneten megtekinthető: A játékok játéka: a gombfoci – YouTube (Gráfik 2019c).

Sokaknak nyilván más társas játéklehetőségek és játékalkalmak hiányozhattak, hiányoztak. Tény, hogy ezen a téren is többnyire a számítógépes játékok kerültek előtérbe, amelyeket egyedül, önmagában is játszhatta, élvezhette

az ember, tapasztalataim szerint azonban leginkább a fiatalabb korosztály, s azon belül is (kis)gyermekek. Ez utóbbi komoly gondokat okozva a szülőknek, akik egyébként is különböző praktikákkal, stratégiákkal igyekeztek megszabadítani a gyermekeket az elburjánzó elektronikus játékoktól, a számítógép függőségtől. Ezek ugyanis, miután társaság nélkül, szinte kizárólag egyedül is élvezhetők – miközben tagadhatatlanul fejlesztenek bizonyos kreatív képességeket – veszélyes módon növelik a gyermekek elmagányosodását.

5. BEZÁRTSÁGBÓL IS NYITOTTSÁG

Szerencsés körülmény, hogy a járvány időszakában azzal is szembesülhettem, miszerint néprajzi kutatásaim sem maradtak visszhang nélkül. Ennek mintegy igazolásaként jó érzéssel tapasztalom, hogy a tavaly megjelent új könyvem (Gráfik 2019b,) kedvező szakmai fogadtatásban részesül (lásd Illés 2019, Sárkány 2019).

Másként fogalmazva a bezártság ellenére, pontosabban a személyes részvétellel zajló események hiányában is, éppen a világháló adta lehetőségekkel élve jelen tud lenni az ember mind a tudományos, mind a közéletben. Tanulmánykötetem címlapja az internet segítségével széles körben ismertté vált (6. kép).

6. kép. A szerző 2019-ben megjelent tanulmánykötetének borítója.
A szerző felvétele.

Természetesen nagy előny, ha egy könyv a boltok kirakatában, belső polcain is – mintegy „kínálva” magát – fölfedezhető. Mind a céltudatosan egy meghatározott könyvet kereső, mind a tájékozódó, nézelődő olvasó számára előny, ha érdeklődő kutakodásában segítő vizuális inspirációt is kap. Ezért is volt egyfelől váratlan, ám jó érzés, másfelől – az üzlet munkatársainak köszönhetően – a közérdeklődés figyelmének egyfajta fölkeltéseként, hogy még az üzletek bezárása előtt a szombathelyi Fő téri Libri boltban – megtisztelő módon – igen „magas polcra kerültem”, s a könyvesboltok megnyitását követően is – fölteszem az első átrendezésig – még szembesülhettem magammal.

6. AMI VÁLTOZATLANUL MARADHATOTT/MARADT

Esetemben a karanténba zárt család – felnőtt, önálló életet, távolban élő gyermekeink lévén, ráadásul unokák hiányában – két nyugdíjas felnőttből és egy „neveletlen”, ám roppant szórakoztató társként, egy menhelyről befogadott keverék tascóból áll.

Ennek a meglehetősen szűkös családi körnek természetesen megvoltak a korábbi, „normális” életmódhoz, életvitelhez tartozó, szinte rutinszerűen ismétlődő elfoglaltságai, szokásai. A házon, lakáson belül végzendő teendők maradéktalanul megmaradtak, sőt bizonyos értelemben nagyobb figyelmet kaptak. Maradtak azonban lehetőségek kisebb-nagyobb kimozdulásra is.

A feleségem város határában fekvő hobbi-kertje – a távolságtartó szabályok figyelembe vételével is – fölkereshető volt, s jó idő esetén a szabad levegőn pár órányi tevékenységet, kikapcsolódást jelentett.

A kisebb és a városban is gyakorolható elfoglaltságok körébe tartozott – tapasztalataim szerint sok háztartás, család esetében – a házi állatok, kedvencek mindennapos kötelességszerű ellátása, főként mozgásigényének kielégítése, melynek révén a bezártság érzete folyamatosan oldható volt.

Nálunk a „Kicsi” névre hallgató kutya a házi kedvenc, aki/amely gyakran türelmet igénybe vevően makacs, sőt olykor zsarnoki manírokkal nehezíti az együttélést.

Egy vélhetően kutyabarát szellemes megjegyzését aktualizálva, kutyánk „zsörtölődésére” egyébként – a kijárási korlátozásokkal összhangban – figyelemmel voltunk, vagyunk (7. kép).

7. kép. Fotomontázs: a Kicsi kutya „zsörtölődése”.
Készítette a szerző, 2020.

A kutya napi többszöri sétáltatása, mint egyfajta kötelezettség, rendszeres elfoglaltságot jelentett. Ebben azonban – be kell vallanom – főként feleségem vállalt nagyobb szerepet, naponként gyakran több kilométeres gyaloglással.

Másrészt mindvégig enyhítette a bezártság érzetét az a „normális” élethelyzetben is jellemző közlekedési mód, ami a kerékpár városi használatát jelenti. Ez a járvány időszakában, ha lehet (a városszéli bevásárló központok fölkeresésével, de azon túl is kisebb túrák lebonyolításával) még inkább igénybe vett mozgási lehetőséget jelentett.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Végső összegzésként azt mondhatom; legkellemetlenebbül az érintett, hogy elmaradtak az első félévre tervezett különböző tárgyú, tematikájú előadásaim (Szentendrei sziget – Pócsmegyer, Balatonalmádi, Művészetek völgye, Budapest, s a szlovákiai Komarno).

Külön említem, hogy vélhetően elmarad a Cicelle Aranyháromszög Kulturális Napok szép hagyományra visszatekintő (lásd Fűzfá – Markó 2020, benne tanulmányaim Gráfik 2020a, 2020b, 2020c, 2020d) 2020. augusztus elejére tervezett konferenciája is. Ezekre a szakmai összejövetelekre, konferencia előadásokra lelkiismeretesen és – egyes tárgykörökben a vizuális megjelenítésre, azaz az illusztrációk elkészítésére – nagy figyelemmel készültem. Remélhetően nem teljesen hiába, ugyanis a szervezők, meghívók kilátásba helyezték, hogy legkésőbb az ősz, tél folyamán a rendezvények megvalósulnak/megvalósulhatnak.

Az év második felében azonban minden bizonnyal komoly időpont egyeztetésekkel kell számolni.

Természetesen a nyári szállásom meglátogatása is nagyon hiányzik már, késik az évente ismétlődő, rituális tavasz-nyitás a Remete-lakban. A Balatonalmádi Remete völgyben elhelyezkedő porta, egy élő patakkal a kert aljában, 1993 óta legendás találkozóhelye a magyar néprajztudománynak (lásd Gráfik – Hála 2004). A Remete-köz tehát vár rám, mint azt egy korábbi haiku-haiga alkotásomban is megfogalmaztam (8. kép). A porta és a ház gondozásában távirányítással megkértem karbantartó helyi segítőimet, legfőképp a kertben fűnyírásra és a víz megnyitására.

8. kép. Haiga, Remete-közi ál-haiku.
Készítette a szerző 2017.

Végezetül, mit is írhatnék még mást, mint hogy bármennyire is rémítőnek tűntek a koronavírus okozta járvánnyal kapcsolatos korlátozások, megszorítások, a fontos és hasznos teendők egy része maradhatott, maradt, s a kapcsolatok is – e sorok írásakor még – bírják a megpróbáltatásokat, nem szakadtak meg, és ami talán a legfontosabb; komolyabb betegségre panaszkodva nem kellett orvoshoz menni, korunkhoz képest egészségesek vagyunk.

Kétségtelen, hogy a korábbinál megszokott és erősebb dinamikájú életmód, életvitel a járvány ideje alatt kissé visszafogottabb. Az is természetes, hogy eközben az emberi kapcsolattartásban a technikai, informatikai eszközök, formák, módok előtérbe kerültek. (Én például a korábbi időszakokhoz képest gyakrabban és valamivel több internetes felületet, szolgáltatást, hírportált kerestem/keresek föl.) Ám – személyes tapasztalatom szerint – csak erős megszorításokkal állíthatnám, hogy ezek használata, igénybevétele eluralkodott volna rajtam, de ismerőseim körében sem. Még a rokonokkal, barátaimmal, kollégáimmal való telefonálások, az elektronikus levelezés sem sokasodott meg olyan mértékben, hogy az föltűnő lett volna. Az idősebb generációhoz tartozva – mint akik még többnyire külön kezeljük a virtuális és a valós világot -, miközben élünk a digitális világ előnyeivel, az nem uralkodott el drasztikusan rajtam/rajtunk.

Akár közhelyszerűen is hangozhat; de az élet megy tovább! S a járványveszély egyre inkább remélhető lecsengésével összhangban, lassan, mintha nemcsak az emberek aktivizálódnak egyre jobban, hanem a természet is fokozatosan élénkülne.

Arra kérdésre pedig, hogy mi következik a koronavírus (Covid19) okozta járvány elmúltával, a korlátozások megszűnése után, azaz vajon milyen jövő vár ránk, legvégül visszacsatolok jelen írásom elejére, pontosabban Mérei Ferenc elemzéséhez.

Közbevetőleg jegyzem meg, hogy kutatói alkatomból eredően, örök kételkedőként, bár fokozott izgalommal olvastam a világhírű hálózatkutató Barabási Albert-László – szélesebb olvasóközönségnek szánt – könyvének érdekesebbnél érdekesebb és tanulságos fejezeteit, címe ellenére (Villanások – A jövő kiszámítható) maradtak bennem kérdések (Barabási 2010).

Kételyeimben nem vagyok egyedül. A könyv és a benne említett kutatásoknak hamar kritikusai (Lyons, Szántó, Watts stb.) jelentek meg, és szemléleti és módszertani kételynek adtak hangot. A jövő kiszámítható?- kérdésre koncentrálna különböző területeken dolgozó hazai gondolkodókat is fölkeretek véleményalakításra. Egyikük a következőket írta: „[n]em hálás feladat egy ismeretterjesztő, szemléletformáló, a hétköznapi emberét ráeszmélésre ösztökélő könyvet tudományos kritikával illetni. Ezekben a művekben mindent felnagyít a szerző, a tudomány olykor apró máskor nagyobb lépéseit egyenesen életünk sorskérdésévé kell nagyítania, ha ténylegesen tudományos „thrillert” akar írni.... Nagyobb gond talán az, hogy az előrejelzés mikéntje nemcsak Barabási számára nem világos még, hanem egyben a tudomány egyik megoldatlan feladata is. Adatbányásztként a Barabási által feltárt összefüggéseket sokkal inkább felszabadító hírként tudom interpretálni: bár a legtöbb esetben nagyon kiszámíthatóan éljük mindennapjainkat, de „villanásaink”, a körülöttünk élők váratlan lépéseinek hatására az igazán fontos pillanatokban nem vagyunk kiszámíthatók, kiismerhetők. Azzal, hogy váratlan helyzeteket teremtünk és váratlan helyzeteket tudunk megoldani éppen azt sugalljuk, hogy sokáig szükség

van még ránk, mint intelligens lényekre ebben hálózatokkal átszőtt világban.” (Gáspár é.n.).

Ilyenformán – noha a Barabási Albert-László kötetének címével nem föltétlenül mond ellent – talán nem meglepő, hogy a jövőkép tekintetében én a konzervatív/abb jövőképkalkotás felé hajlok. Nem állítom, hogy nem változik semmi, sőt szeretném, ha mind a társadalom, mind a természet viszonyrendszereiben, – főképp morális téren – változna. Azaz úgy vélem, hogy a járvány előtti magatartások, trendek lényegükben nem valószínű, hogy jelentősen (sem pozitív, s remélhetően sem negatív értelemben) változnának, változnak.

2020. június 12.

IRODALOMJEGYZÉK

- Balaskó M. – Balázs G. – Kovács L. (szerk.) 2010. *Hálózat kutatás. Hálózatok a társadalomban és a nyelvben*. Budapest: Tinta.
- Balázs G. – Kovács L. – Szőke V. (szerk.) 2012. *Hálózat kutatás. Interdiszciplináris megközelítések*. Budapest: Inter Nonprofit Kft. – Magyar Szemiotikai Társaság – Bolyai Műhely Alapítvány – ELTE Eötvös Kiadó.
- Balázs G. – Kovács L. – Szőke V. (szerk.) 2013. *Hálózat kutatás. Diszciplínák és metszéspontok*. Budapest-Szeged: INTER – MSZT – BOM – SZTE JGYPK.
- Balázs G. – Kovács L. – Szőke V. (szerk.) 2016. *Hálózat kutatás. Hálózatok és (inter)diszciplínák*. Budapest: INTER – Magyar Szemiotikai Társaság.
- Barabási A.-L. 2006. A hálózatok tudománya: a társadalomtól a webig. *Magyar Tudomány* 2006/11: 1298-1309.
- Barabási A.-L. 2010. *Villanások – A jövő kiszámítható*. Budapest: Nyitott Könyvműhely.
- Csupor I. 2018. A gombfoci legyőzte az esős időt! *Új Almádi Újság* 2018/8: 17.
- Fűzfa B. – Markó P. 2020. (szerk.) „*Szél el ne hordja ...*” *Cicelle-konferenciák 2012-2019*. Szombathely: Savaria University Press.
- Gáspár Cs. é.n. *A jövő kiszámítható?*
http://www.elitmed.hu/ilam/halozatkutatas/villanások_kritikai_reflexioban_10045/
[Letöltve 2020. 05. 31.]
- Gonda J. 1965. *Jazz. Történet – elmélet – gyakorlat*. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat.
- Gráfik I. 1979. Felhőkarcolók – három nézőpontból. In *Az Élet és Tudomány kalendáriuma*. Budapest. 354-357.
- Gráfik I. 1983. *A magyarországi fahajózás. A hajóvontatás néprajza*. Budapest: Néprajzi Múzeum. (Néprajzi Közlemények XXVI.)

- Gráfik I. (szerk.) 1998a. *Néprajzi olvasókönyv Ia-b*. Szombathely: Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola.
- Gráfik I. 1998b. Néprajzoktatás a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskolán. In Karácsony Molnár E. – Kraiciné Szokoly M. (szerk.): *Hon-, és népismeret, néphagyomány az oktató-, nevelőmunkában*. Budapest: Budapesti Tanítóképző Főiskola. 222-225.
- Gráfik I. 2004. *Hajózás és gabonakereskedelem. „Gabonakonjunktúra vizen”*. Pécs: Pro Pannonia Kiadó.
- Gráfik I. 2007a. Játék és szenvedély (Balatonalmádi – szubjektív – gombfoci-története) *Új Almádi Újság* XIX. 2007/7: 11.
- Gráfik I. 2007b. Csonttól a műanyagig: gombfociból szektorlabda. In Fejős Z. – Frazon Zs. (szerk.): *Műanyag –Plastic*. Budapest: Néprajzi Múzeum. 346-347.
- Gráfik I. 2008a. „Kék nefelejcs ...” – Zenés szórakozás Balatonalmádiban az 1940-es években. *Új Almádi Újság* XX.(2): 6-7.
- Gráfik I. 2008b. Pesovár Ernő néptáncutató emlékezete *Vasi Szemle* LXII.(3): 277-283.
- Gráfik I. 2010. Hálózatok és/vagy modellek. In Balaskó M. – Balázs G. – Kovács László (szerk.): *Hálózat kutatás. Hálózatok a társadalomban és a nyelvben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 44-63.
- Gráfik I. 2012a. Párválasztási stratégiák hálózati jellege. In Balázs G. – Kovács L. – Szőke V. (szerk.): *Hálózat kutatás. Interdiszciplináris megközelítések*. Budapest: INTER–MSZT–BOM–EÖTVÖS. 105-114.
- Gráfik I. 2012b. Vigyázat! – A hálózat/om sérült! In Balázs G. – Kovács L. – Szőke V. (szerk.): *Hálózat kutatás. Interdiszciplináris megközelítések*. Budapest: INTER–MSZT–BOM–EÖTVÖS. 115-128.
- Gráfik I. 2016. A „játékok játéka”: a gombfoci *Napút* XVIII. 2016(7): 114-122.
- Gráfik I. 2017a. Cigányzene a Balatonnál. (Zenés szórakozás Balatonalmádiban az 1940-es években) *Napút* XIX.(3): 71-83.
- Gráfik I. 2017b. A „játékok játéka”: a gombfoci. Játékból – sportjáték. In Györgyi E. (szerk.): *„A játék királyi út”*. Budapest: Kiss Áron Magyar Játék Társaság. 120-131; 356-361.
- Gráfik I. 2017c. Multikulturális közösség kapcsolati hálója szemiotikai szempontból. In Balázs G. – Minya K. (szerk.): *Multikulturalizmus*. Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság. 2017. 49-72.
- Gráfik I. 2017d. Bodó, a játékoszedő I. *Új Almádi Újság* 2017. május XXIX.(5): 16.
- Gráfik I. 2017e. Bodó, a játékoszedő II. *Új Almádi Újság* 2017. június XXIX.(6): 15.
- Gráfik I. 2019a. Felhőkarcolók – magasházak. In Blankó M. – Pölcz Á. (szerk.): *„Az élet éppen elég hosszú” – BG60 Írások Balázs Géza 60. születésnapjára*. Budapest: Inter Neoprint Kft. 26-31.

- Gráfik I. 2019b. *Építészeti hagyományunk nyomában. Tanulmányok a népi építészet és a településnéprajz köréből 1974-2018.* Budapest: Romanika Kiadó.
- Gráfik I. 2019b. *A játékok játéka: a gombfoci*
<https://www.youtube.com/watch?v=l4y61yNnxyY>
- Gráfik I. 2020a. Békássy Ferenc – A költő-husár / A husár-költő!? In Füzfa B. – Markó P. (szerk.) „Szél el ne hordja ...” *Cicelle-konferenciák 2012-2019* Szombathely: Savaria University Press. 79-95.
- Gráfik I. 2020b. Tér/képes vajdasági néprajz. Prezentáció 1. In Füzfa Balázs – Markó Péter (szerk.) „Szél el ne hordja ...” *Cicelle-konferenciák 2012-2019* Szombathely, Savaria University Press. 2020. 361-375.
- Gráfik I. 2020c. Komárom/Komarno. Edy (többnemzetiségű, többkultúrájú) város a Duna két partján. Prezentáció 2. In Füzfa B. – Markó P. (szerk.) „Szél el ne hordja ...” *Cicelle-konferenciák 2012-2019.* Szombathely: Savaria University Press. 376-389.
- Gráfik I. 2020d. Kárpátalja. Egy multikulturális régió néprajzos szemmel. Prezentáció 3. In Füzfa B. – Markó P. (szerk.): „Szél el ne hordja ...” *Cicelle-konferenciák 2012-2019.* Szombathely: Savaria University Press. 390-401.
- Gráfik I. – Hála J. 2004. A Jankó János-díjas néprajzkutatók találkozói (1993-2004) *Néprajzi Hírek* 33(3-4): 203-211.
- Györgyi E. (szerk.) 2017. „A játék királyi út”. Budapest: Kiss Áron Magyar Játéktársaság.
- Illés P. 2019. Gráfik Imre: *Építészeti hagyományunk nyomában. Tanulmányok a népi építészet és a településnéprajz köréből 1974-2018.* Budapest: Romanika Kiadó. 2019. 400 p. (Könyvismertetés) *Vasi Szemle* LXXIII.(3): 375-376.
- Karinthy F. 2012. *Láncszemek.*
<https://www.irodalmijelen.hu/05242013-1547/karinthy-frigyes-lancszemek>
- Ladányi A. 2020. *Köszöntő a tánc világnapján.*
<https://szinhaz.org/mozgasban/tanc-mozgasban/2020/04/29/a-muveszet-el-ladanyi-andrea-koszontoje-a-tanc-vilagnapjan/> [Letöltve 2020. 05. 29.]
- Longstreet S. – Dauer A. M. 1957. *Knaurs Jazz Lexikon.* München-Zürich: T. Knaur Nachf.
- Mérei F. 1937. *A gombozó gyermek.* Budapest: A Magyar Királyi Gyermeklélektani Intézet Nevelési és Pályaválasztási Tanácsadó Közleménye.
- Mérei F. 1989a. Együttesség és önismeret. Viselkedésmeghatározások a harmadik évezred küszöbén. In Mérei F. *Társ és csoport.* Budapest: Akadémiai. 182-191.
- Mérei F. 1989b. A gombozó gyermek. In Mérei Ferenc: *Társ és csoport.* Budapest: Akadémiai Kiadó. 25-28.
- Pernye A. 1966. *A jazz.* Budapest: Gondolat Kiadó.
- Sárkány M. 2019. Építészet, térhasználat, a népi kultúra, mint tanulságos örökség. *Új Almádi Újság* 2020/1: 15. és 2020/3: 18.

Szvetelszky Zs. 2006. A társas mezőktől a hálózattudatig. *Magyar Tudomány* 2006/11: 1353-1357.

Tánc világnapja 2020.

<https://www.facebook.com/458240044225038/videos/1154716804881248>

Tóth G. 2020. *Vajon hungarikum lesz a gombfoci?*

<https://vasarnap.hu/2020/03/05/gombfoci-hungarikum-grafik-imre/>

[Letöltve 2020. 05. 29.]

A BIZONYTALANSÁG KORA

MIHALIK JUDIT

THE AGE OF UNCERTAINTY

This study is a personal reflection based essay on the experiences of the first weeks of the COVID-19 pandemic in Hungary. It was the period when we all faced something completely unknown: decision making under radical uncertainty, risk and confusing scale of information, lost control over reality, broken heuristics, unavailable patterns and constructions, stress and trauma, helplessness, fearsome threats, our vulnerability we all faced and hard moral situations. The essay covers some relevant theories regarding decision making and the concept of the epidemic of narratives and emphasizes the human need for social and personal connectedness.

ÉRZÉSEK

Elsírta magát a pénztárosnő.

Pedig csak annyit mondtam neki, mosolyogva és a szemébe nézve, miután az udvariassági köszönés után kihúztam a bankkártyámat: *én tényleg, külön is, köszönöm Önnek*. És látva az ő feltoluló könnyeit, én is majdnem sírva fakadtam. Ott, a szupermarket hideg neonfényében, 2020. március 27-én.

Ezekben a napokban mindannyian nehezen vagyunk. Még nem tudjuk, mi következik, csak azt, hogy ami közelít, az láthatatlan, hatalmas, ismeretlen, erős és ellenállhatatlan – de főleg, hogy elképzelhetetlen. Sodródunk. Néhányan még kapkodva próbálják menteni, ami menthető, mások pedig már a benutság állapotában vannak.

De közben: mind szorongunk. Sok mindentől, de valójában, végső soron egy valami miatt. Mert a mérhetetlen bonyolultságban, ami a személyes, családi, munkahelyi, érzelmi, fizikai, és egzisztenciális állapotunkat most jellemzi, valójában egyetlen közös elem van. Egyetlen szó, ami minden körülményre, reményre, kétségbeesett kiútkeresésre és az ezerféle félelemre egyformán igaz: *ez a bizonytalanság*.

VUCA

Ez az a kifejezés, amivel már évtizedek óta önfeledten dobálózunk, ha világ és azon belül az üzleti környezet leírásáról van szó. A betűszót (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity) a hidegháború utáni állapotok leírására használták először, de hamar átvette a vezetéstudomány is, gyakran jellemezve ezekkel a csoportok és szervezetek viselkedését, de még a gazdasági vagy pénzügyi környezetet is. A legjobb marketing-szöveg szinte bármilyen innovatív gondolat eladásához, mert provokatív, erős és szókimondó. Még ha nem is túl eredeti. Arról azonban, hogy mit jelent mindez a valóságban, mostanáig még csak nem is álmodott senki. Mert ez van most: illékonyág, összetettség és kétértelműség, de minden túl és minden felül: *bizonytalanság*.

KONTROLL ÉS VALÓSZÍNŰSÉG

Az történt most, hogy néhány nap leforgása alatt elveszítettük az irányítást az események felett, a sorsunk felett, a mobilitásunk felett. Elveszítettük a kontrollt vezetőként a ránk bízott feladatok, a munkatársaink, a jutalmazás és számonkérés lehetőségei, a prioritizálás, az időbeosztás, a kommunikációs tér felett, a folyamatok irányítása, de főképp, az információs hatalom birtoklása felett. A *senki se tud semmit* versenyében ugyanis nincsenek tuti befutók. A pénzügyeinkben elveszítettük a kontrollt a tervezés felett, a fogyasztásunkban a józan ítélőképesség, a szükségleteink és lehetőségeink, a javak jelenbeli és holnapi elérhetőségének higgadt megítélése felett. Az egészségünket illetően a vélt és valós kockázatok felett, a mentális egyensúlyunkat illetően a befolyásunk felett. Elvesztettük a kontrollt a gondoskodás felett, ami szüleinket illeti, és a tapasztalaton alapuló iránymutatás képessége felett, ami a gyerekeinket illeti.

Elvesztettük a kontrollt a *valószínűség* statisztikai és hétköznapi fogalmának értelmezése felett. Nincsenek mintázataink, amelyek most segítenének a helyzet felismerésében, a lehetőségek és veszélyek azonosításában. Nincsenek sémáink, amelyek a megoldás keresésében támpontot adhatnának és nincsenek konstrukciók, amelyeket alkalmazhatnánk a racionális gondolkodásban. Nincs hatalmunk a saját szorongásunk és a mások szorongása felett. Nincs hatalmunk a saját pánikreakcióink felett és a kiszolgáltatottságunk, vagy akár a mások ordas önzésének, felelőtlenységének vagy épp bántalmazó viselkedésének, stigmatizáló szavainak visszautasítása felett.

VÁLASZTÁSOK

Teljesen sarokba szorítva kell meghoznunk olyan döntéseket, amelyeket eddig csak a szívszorító, mellbevágó drámákban és filmekben láttunk, például a

Kaukázusi Krétakörben és a *Sophie választásában*. Szépen, csendben, szinte praktikus ügynek tüntetve fel, de valójában választanunk kell: kit hagyunk az út szélén és kit viszünk magunkkal. A szüleinket most úgy óvhatjuk meg, ha mindenekelőtt magunktól óvjuk meg őket. Azzal tudjuk őket magunkhoz ölelni, ha a távolból, minden nap, szavakba burkoljuk a szeretetünket, ilyen sután próbálva pótolni az ölelést. A gyerekeinket pedig úgy, ha elzárjuk őket azoktól, akik most épp fontosabbak nekik, mint mi, felnőttek, és cserébe összezárjuk őket azzal az élménnyel, ami talán a legijesztőbb lehet számukra: látni a szüleiket tehetetlenül félni.

Sok más morális döntést is meg kell hoznunk. Tudunk-e fedelelet adni a munkáját elvesztett albérlőnek, fizetést az értéket majd ki tudja meddig nem termelő alkalmazottnak? Kifizetjük-e a bejárónőt, az otthoni ápolót addig is, amíg nincs módja elvégezni számunkra az eddigi szolgáltatást? És meddig mehetünk el a másokról való gondoskodásban, az önkénteskedésben, a felajánlásokban, amíg a magunk egzisztenciáját, egészségét, a családjukat nem veszélyeztetjük?

Ez a sok megterhelés nemcsak elviselhetetlen mentális súlyt jelent, hanem szerepeinkben is zavarodottá tesz. Súlyos deficitet okoz az önmagunkkal szembeni elvárásainkban – és a mások velünk szembeni elvárásaiban is.

EGO-SZÍNHÁZ

De miért ilyen nehéz a bizonytalanság?

A pszichológiában elsősorban a negatív stressz-események leírásaiban és az azokra adott válaszokban kell keresnünk a megfejtést. Az egészben az a háttorzongató, hogy bármelyik kategóriába is esik egy esemény, az már önmagában is komoly veszélyt jelent a mentális egészségünkre. Márpedig, amit mit most élünk át, arra *valamennyi jellemző egyszerre igaz*.

A traumák során, mint amilyen sokak számára a mostani helyzet is (noha az igazi nehézségek még valószínűleg előttünk állnak), először is a tájékozódási képességünket veszítjük el. A váratlan természeti katasztrófák idején az áldozatok gyakran hosszan és céltalanul bolyonganak a romok között. Sokan most, az első hetekben, még ezt éljük át: kábán és dezorientáltan próbálunk alkalmazkodni a helyzethez, akkor is, ha életünk díszletei még állnak. Ezt az élményt éljük át akkor is, amikor először lépünk ki a kijárási korlátozások miatt kihalt szellemváros néptelen utcáira.

Sokat számít, hogy mennyire érezzük *befolyásolhatónak* a helyzetet. Ha képesek vagyunk legalább valamennyire hinni abban, hogy van ráhatásunk az eseményekre, az segít a szorongás csökkentésében. A járványt illetően nyilván sokan abban reménykednek, hogy személyes életterük, biztonságuk megóvásával, önkéntes elvonulással elkerülhetik a fertőzést. De ezért volt sok ember első reakciója is az, hogy ésszerűtlen módon kezdett élelmiszert vagy más hasznosnak gondolt holmit felhalmozni. A pánikreakciónak tűnő viselkedés sokkal inkább arra szolgált

számukra, hogy legalább azt hihessék: van és lesz hatásuk arra, ami majd velük történik.

Ráadásul, ami következik, *nem is jósolható meg*. Egy előre látható, bejósolható, ismert vagy kitalálható forgatókönyv szerint lezajló esemény még akkor is kevésbé félelmetes, ha egyébként nincs rá hatásunk. Az injekció fájdalmát is jobban elviseljük, ha az orvos lépésről lépésre elmondja, hogy mit fog csinálni a következő pillanatban és milyen érzésre számíthatunk. Ezért faljuk olyan mohón a híreket az olasz és spanyol helyzetről, mert pontosan tudjuk, hogy akármilyen rossz jövőt is jósol számunkra, ami most ott történik, de legalább valami tervezhető rosszat.

TANULNI A TEHETETLENSÉGET

A stresszhelyzetekre nagyon sokféleképp reagálhatunk. A leggyakoribb a szorongás. A tehetetlenségtől traumatizált, a bejósolhatatlan események felett kontrollját veszített emberiség hirtelen azt tapasztalja, hogy szinte minden, ami igazán fontos számára, hirtelen kikerült a befolyása alól. Sokan dühöt és haragot éreznek, amelynek konkrét tárgyát ugyan nem találják, de keresik a felelőst. Ezért fordulnak akár az emberiségi minimumot is figyelmen kívül hagyva azok ellen, akik karnyújtásnyira elérhetőek, és akikre ráillik bármilyen mintázat avagy címke, amelyet készen kaptak a „fertőzésterjesztőkről”. Hirtelen ellenséggé, a veszély potenciális forrásává válik a szomszéd, aki üres lakásába befogadja a külföldről hazatérő egyetemistát vagy a veszélyeztetett családtagjait kímélő orvost. De a tehetetlenség, az óriásinak érzékelt kockázat és a magas bizonytalanságélmény együttese miatt keletkező frusztráció akár agresszivitást is kiválthat. Az agresszió szintjének láthatatlan, de biztos emelkedését jól jelzi, elfogytak a fegyverboltokból a gázpisztolyok és a gumilövedékes fegyverek is. Úgy tűnik, az emberek azt érzik, hogy lesz mi ellen védekezniük. Jól jelzi az is, hogy máris növekedtek a családon belüli bántalmazások amúgy is riasztóan magas számú esetszámai.

A többség azonban előbb-utóbb belefásul helyzetébe. Elfogadja az oximoront: *csak azzal tehet valamit, ha nem tesz semmit*.

A bezártság, a tétlenségre ítéltég, a befolyásolhatatlan események elvezethetnek az apátia állapotához is. Onnan pedig egyenes az út a tartós depresszióhoz – jóval a járvány lélektani és egészségügyi sokkhatásán túlmutató, várhatóan hatalmas tömegeket érintő következménnyel.

KILÁTÁSOK ÉS ELMÉLETEK

Valami hasonlóan rendkívüli történik a való világban, önmagunkon kívül is, a megbénuló társadalomban és a gazdaságban. A közgazdasági gondolkodás

felől próbálkozva a helyzet megértésével, Amos Tversky és Daniel Kahneman kutatásait érdemes fellapozni. Azt igazolták, hogy döntéseinket, választásainkat elsősorban heurisztikáink, azaz valószínűség-becsléseink határozzák meg. Még pontosabban az, hogy ezek a becslések milyen fajta és mennyiféle *torzítással* bírnak, azaz, hogy mennyire nem megbízhatóak ezek az ítéleteink.

Ha nem volna elég, hogy megbicsaklott, de legalábbis erősen tűréshatáron tesztelt mentális állapotunkban eleve korlátozottak racionális képességeink és radikálisan megváltozik a kockázat-értékelésünk és kockázat-tűrésünk, ebben a kiélezett helyzetben ráadásul még fel is erősödnek ezek a torzító hatások. Részleteiben talán igen, de totalitásában nincs mihez hasonlítani a jelenlegi helyzetet, ezért ítéleteinket nem alapozhatjuk semmilyen támpontra, amiből a kimenetet valószínűsíthetnénk. Tudjuk, milyen gazdasági válság, és tudjuk, milyen egy járvány, de nem tudjuk, hogy mi történik akkor, ha a kettő kombinációjaként előáll egy helyzet, amelyben egy globális problémára a józan ésszel ellentétben lokálisan lehet és kell reagálni. Egy helyzet, amelyben kisebb baj miatt a fizikai határok kényszerű lezárásával mi magunk tesszük eleve lehetetlenné a még nagyobb baj elkerülését.

Az „*azutánról*” való gondolkodás persze már elkezdődött, az elméletekben és a gyakorlatban is. De most még túlságosan is el vagyunk foglalva a saját mentális korlátaink megértésével és meghaladásával. A szélsőséges kimeneti jóslatok közötti elveszettségünkkel. Hiszen most még a krízis megtapasztalásának fázisában vagyunk. Kahneman egy későbbi könyvében úgy fogalmaz: „*a tapasztaló én alávetett az emlékező én zsarnokságának*”. Ahogyan a gyermeket szülő nők is (elfelejtve a vajúdas fájdalmait) csak az utolsó pillanatok szépségeire emlékeznek, és ahogyan (ellenkező előjellel) a rosszra forduló házasságokból is csak az utolsó évek kínlódása marad meg emlékként, úgy a társadalmi tapasztalatok is hajlamosak sommás történetekké formálódni, amelyekben a kimenet a lényeg. Most sem lesz másképp. Az emlékezetünk által kreált, a rosszabb vagy jobb végkicsengésre hangolt történetekben fogjuk majd megőrizni egyszer ezeket a heteket, hónapokat is. A bizonytalanság és illékonyág kétarcú és komplex történeteiként. Arra, ami most valójában történik, csak a krónikások és a történészek emlékeztetnek majd.

ANIMAL SPIRITS

Akerlof és Schiller, a két Nobel díjas közgazdász, szintén a történetekre figyeltek, amikor könyvükben a 2008-as válságot a Keynes által megsejtett viselkedési közgazdaságtan szemléletével írták le. Meggyőzően bizonyították, hogy az emberek (a *homo economicus*) viselkedése mind a válság okaiban, mind következményeiben sokkal fontosabb hatással bírt, mint valaha hittük, de főképp, mint ahogyan a klasszikus közgazdaságtan feltételezte. Nagyon leegyszerűsítve, azt igazolták, hogy az emberi társadalom működése, a jóban és a rosszban is, nem más, mint döntéseink és cselekedeteink együttese, amelyeket az elbeszélhető történetekben

és történetek által értünk meg. *Azaz, a járványt, bizonyos értelemben, most, épp ezekben a hetekben, válsággá narrálja magának az emberiség.*

A félelem, az előre menekülés, a személyes és üzleti csődtől való rettegés önbeteljesítő jóslatai, a láncreakciót elindító befektetői és pénzpiaci döntések, a spekuláció, az állami és szabályozási beavatkozások és intézkedések jól vagy rosszul kommunikált, szkeptikusan vagy messianisztikus csodavárással fogadott hatásai egyaránt történetekké formálódnak az emberi megértésben. Az Armageddon-teóriák, vagy épp a fenntarthatatlan, kizsákmányoló, habzsoló, de végső soron mindenkit boldogtalanná tévő fogyasztói társadalom összeroskadásának víziójával evangelizáló médiahatások szintén történetekben kínálnak számunkra értelmezést.

ÖLELÉSEK

A sok ismeretlen közepette mindössze egyetlen *bizonyosságunk* maradt: az, hogy mentális immunitásunkra nagyobb szükségünk lesz, mint valaha. Ezért fontos, hogy felhívjuk egymást naponta, hogy meghallgassuk egymás eseménytelen napjainak beszámolóit. Hogy ébren tartsuk azt az illúziót, hogy vannak még történeteink a *nem-történesben* is. Mert csakis a történeteinkben létezőnk.

Robert Waldinger a világ egyik leghosszabban folytatott tudományos megfigyelésében azt igazolta, hogy semmi sem pusztítóbb, mint a magány és semmi sem erősít meg jobban, mint a megtartó, mély és szeretetteljes emberi kapcsolatok. Ez a hosszú és egészséges élet titka. Ez a legalapvetőbb mentális szükségletünk, amely fizikai létezésünkre is alapvető hatással bír.

Ez a helyzet, amiben most vagyunk, sok más, emberi ésszel és lélekkel szinte kibíratatlan nehézségén túl, éppen ezért a legfájdalmasabb. Sokan vannak, akiknek remélt biztonságát éppen az jelenti, hogy magukra zárják az ajtót. Ők sorvadni kezdenek a négy fal között, mint a sötét sarokba állított szobanövény. Nem kapnak ölelést, még ha lenne is kitől, mert a vírus közéjük állt. De sokan vannak azok is, akik olyanokkal kényszerülnek összezárva lenni, akik csak rombolják és nem építik bennük ezt a mentális immunrendszert. És vannak, akik hamar felfedezték, hogy bármi is jutott nekik, minden nap tehetnek azért, hogy ezt az ölelést, a kapcsolatok megtartó ölelését, ha csak kis adagokban is, de magukhoz vegyék, áttételesen, minél többféle módon. Az önzetlenségen és a szabadulásvágyon kívül ez az, ami miatt olyan sokan mozdulnak meg, etetik a dokikat, varrnak maszkot, szerveznek online közösségi együttléteket, éneklést, versmondást és tapsolnak minden este nyolckor az ablakukban állva. Ezért életbevágóan fontos számunkra is, hogy megköszönjük a kukásebernek, az ételfutárnak, a bevásárlást intéző szomszédnak, az ismeretlen bolti eladónak, a szociális munkásnak, a nővérnek és az orvosnak. Mert most ezek a kapcsolódások azok, amelyek az elmaradt ölelések helyett is megtartanak bennünket is és megtartják őket is.

Akár egy szupermarket hideg neonfényében is.

2020. március 29.

KIKÉNYSZERÍTETT INNOVÁCIÓ – SZUBJEKTÍV GONDOLATOK VESZTEGZÁR IDEJÉN

PUSZTAY JÁNOS

FORCED INNOVATION – SUBJECTIVE THOUGHTS IN TIMES OF QUARANTINE

The situation forced on us by the pandemia offers opportunities to develop new methods unknown before and to set new tasks and topics as well.

Online education can be applied in ordinary circumstances as an additional way. On the basis of the geographical location of Szombathely and the major profile of its university (teacher training) two options seem to emerge. These are postgraduate courses for teachers and an international co-operation, especially within the V4 frame (or as an extended programme with the universities in Central-Europe) teaching several of the official but less used languages of the EU and offering courses in Central-European studies, utilizing the internet+video-conference method.

A SZELLEM SZABAD MARAD

Csak a testet lehet karanténba zárni, s ilyenkor még szabadabban szárnyalhat a szellem – már akinek igénye van rá. A bezártságban a járványveszéllyel a háttérben cikáznak a gondolatok, az apróságoktól egészen elvi-elméleti kérdésekig.

MIVÉGRE VAGYUNK A VILÁGON?

A mivégre vagyunk a világon testre szabott változata egyre többet foglalkoztat, érzékelve a bölcsészettudományok egyre nagyobb mértékű társadalmi-politikai értékvesztését s ebből következő visszaszorulását, a kultúra, a humán értékek iránti igény egyre nagyobb mértékű csökkenését. Nagy valószínűséggel ezzel is magyarázható a felsőoktatásba bekerült hallgatók immár a jövő társadalmára nézve veszélyes tudáscsökkenése és érdektelensége. Technicizálódó világunkban mintha csak a pénzzel mérhető tevékenységnek, és sokak esetében a minél kisebb ráfordítással minél nagyobb haszon elérésének volna értéke. Intézményvezető legyen a talpán, aki ennek a folyamatnak ellen tud állni. Nem kívánom szűkebb pátriám felsőoktatás-politikai koncepcióját (ha van ilyen!) elemezni, csak tényszerűen

megállapítom, hogy Szombathelyen az ELTE szombathelyi campusán a bölcsészettudományi tanszékek és velük a szakok száma radikálisan lecsökkent. Az utóbbi esztendőben számos kedvező lehetőség szalasztódott el. Az egykori főiskolai léthez viszonyítva jelentős arányú magasan képzett, s a szakmájukban itthon és külföldön is (el)ismert oktatók, egyetemi tanárok szinte eltűntek az intézményből. Vannak szakok, amelyeken annyian tanítanak, ahány magasan minősített, akadémikusokkal, egyetemi tanárokkal rendelkező tanszék műveli a szakot például az ELTE-n. Lehet, hogy rosszul látom immár jónéhány esztendeje nyugdíjban lévén, s csak az ELTE-n lévő anyatanszékem, a Finnugor Nyelvtudományi Tanszék munkájába bekapcsolódva, a kialakult helyzetet, de a járvány kiváltotta vesztegzár s negatív hatásainak enyhítése óhatatlanul előhív ilyen gondolatokat is.

A humán területek helyzetét illető borúlátó nézet ellensúlyaként örömmel említem, hogy például a Nemzeti Kulturális Alap a járvány ellenére változatlan, azaz nem megnyirbált költségvetéssel működött, s nyújt arra érdemesnek ítélt pályázóknak támogatást.

A mivégre vagyunk kérdés azért is foglalkoztat az idő előrehaladtával egyre inkább, mert az ember előbb-utóbb kénytelen megvonni pályafutásának, tevékenységének mérlegét. Lassan ebbe a korba jutok el én is, bár munkásságomat még egyáltalán nem tekintem lezártnak. A mostani vesztegzár mintha még tovább is fokozta volna aktivitásomat.

Egy még a bölcsészettudományi területen belül is periférikusnak tartott területen dolgozva látom szakom hátrányos helyzetét a magyar szak kurrikulumban belül is, társadalmi méretekben pedig a téma iránti ellenszenvet – a nyelvrokonság kérdése kapcsán. Válságos időkben szakmai válság gondolata is felütötte a fejét: mire és kinek jó az, amit én és a hasonszórú filozofok csinálunk. Főként, amikor látjuk azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a vírus kiváltotta helyzetben az egészségügy, a kutatóorvosok, a gazdasági élet szereplői, a kormány tesz, hogy elkerülhető legyen a még nagyobb baj, hogy lábra állítsák az országot. Mire jó ilyenkor (is) egy eposz lefordítása, egy nyelvjárásban írt könyvecske, a nyelvrokonság téves magyarázatairól írt könyv, egy szótár összeállítása, egy nyelvészeti konferencia szervezése? Összevethető-e egyáltalán ez a kétfajta tevékenység?

KIKÉNYSZERÍTETT VÁLTOZÁS

A vesztegzár az oktatásügy minden területén – a közoktatástól a felsőoktatásig – kikényszerített egy „békeidőben” nem vagy csak ritkán alkalmazott módszert, az online oktatást. A vész elmúltával ezt az eljárást a pozitív tapasztalatokat felhasználva mutatis mutandis lehetne alkalmazni. Két lehetőséget említek, amelyeket eddig nem használt ki a Savaria Egyetemi Központ.

Az egyik lehetőség nemzetközi közös oktatási programok kezdeményezése és elindítása legalább a V4-ek vagy kissé tágabban a közép-európai államok egyetemeivel együttműködve. Ehhez a programhoz korábban rendelkezésre álltak

a szakmailag és nyelvileg is felkészült oktatók, ám a lehetőséggel nem élt az intézmény. Most nehezebb megvalósítani ezt a javaslatot, de kellő akarat megléte esetén meg lehet teremteni a feltételeket. Az intézménynek – a hosszú távú fennmaradás érdekében – egyedi, jól eladható programokra van szüksége, hogy vonzza a diákokat, akár külföldről is, valamint a minősített szakembereket. Talán még mindig érdemes volna visszatérni ahhoz a még csak meg sem tárgyalt, bár szakmailag előkészített javaslatához, hogy az intézmény legyen az EU közép-európai hivatalos nyelveinek oktatási központja. Az egykori szombathelyi Uralisztikai Tanszéken kidolgozták és ki is próbálták az észt és a lett nyelv A1 és A2 szintű, videokonferenciára és internetre alkalmazott nyelvoktatási programját. Ennek mintájára ki lehetett volna dolgoz(tat)ni a magyar mint idegen nyelv, továbbá például a horvát, a szlovén és más nyelvek (szlovák, cseh) oktatási programját. Szombathely egy nagy nyelvoktatási hálózat központja lehetett volna, ami megnyithatta volna az utat számos egyéb egyetemközi együttműködés előtt.

A másik lehetőség közelebb áll az ELTE szombathelyi campusának vállalt kötelezettségéhez és talán lehetőségeihez is. A pedagógusképzésre és a pedagógusok továbbképzésére gondolok.

Régi mániám volt, hogy a pedagógusképzést, az óvopedagógusok képzésétől kezdve a középiskolai tanárokéig gyökeresen át kell alakítani. Jelenleg minden képző intézményben nagyjából azonos módon képzik a különböző szintek pedagógusait. Meggyőződésem, hogy az óvó- és tanítóképzés színvonalát egyetemire kell emelni és növelni kell azok presztízsét. A gyermek 8-10 éves koráig alakítható, utána már inkább irányítani kell. A szaktanárok képzésében az élményközpontú tanítás elsajátításán kell hogy legyen a hangsúly, valamint azon, hogyan tudják a rájuk bízott tanulókat az irdatlan információáradat ésszerű kezelésére tanítani. Ezzel egyszersmind ki lehetne, ki lehetett volna alakítani egy szombathelyi modellt, amellyel egyedivé lehetne tenni az itt folyó munkát.

Ami a tanártovábbképzést illeti, éppen a vírusjárvány kikényszerítette online módszer bevezetésén kellene elgondolkodni. A továbbképzésnek ez olcsóbb, s a hagyományos továbbképzésnél nem kevésbé hatékony módja lenne.

A MUNKA SEGÍT ELFELEJTENI A VESZÉLYT

Tudom, hogy a fentiek egy, a napi oktatásba be nem vont, csak az ELTE-n folyó doktori képzésben résztvevő professor emeritus gondolatai, aki könnyebb helyzetben van, mint aktív kollégái, akiknek az online oktatási forma lényegesen nagyobb terhet ró a vállára, mint a hagyományos tanítás, s kevesebb idejük marad például tudományos munkára vagy a fentiekhez hasonló gondolatok megfogalmazására.

Voltaképpen szerencsés helyzetben vagyok. A vírusjárvány miatt elmaradt számos rendezvény, megbeszélés, amelyekért ugyan kár, bár későbbi időpontban

még pótolhatók, viszont a helyzet felszabadítja az embert. Kevesebb a kötelezettség, s több idő marad alkotó tevékenységre. Erre a szellemi eltunyulás kivédésén túl azért is van szükség, hogy elterelje a veszélyeztetett korosztály csak-csak előtörő gondolatait a járványról és a járvány következményeiről.

Önként vállalt vesztegárban töltöm heteimet egy falusi kertés házban. Van tágas kültér (kert), napsütés, zöld, jó levegő – mindez annak veszélye nélkül, hogy bárki megfertőzhetne vagy bárkit megfertőzhetnék. (S amikor egyedül vagyok otthon, önkormányzati szervezésben hozzák az ebédet, intézik a bevásárlást. Még kedvenc borászaim is eljuttatták futárral a napot szebbé tevő minőségi borokat.) Odabent pedig ott a ma már nélkülözhetetlen számítógép, amelynek segítségével online üzemmódban lehet tartani a kapcsolatot a család másutt élő tagjaival, a barátokkal, kollégákkal pedig telefonon. Így aztán tudjuk, ki hogyan vészeli át a kialakult helyzetet, éppen mivel foglalkozik. Aztán ott van a szakmai könyvtár, a fejben pedig a gondolatok, kidolgozott vagy kidolgozásra váró ötletek – valószínűleg egy pihent agyú emberéi.

A munka segít elfelejteni a veszélyt. Az aktuális járványügyi helyzetről csak rövid híradásokat hallgattam meg a rádióban, milyen intézkedések történnek, amelyeket meglepéssel vettem tudomásul. Az ország mögött veszéllyel teli félév áll, amely időszak viszont nekem szerencsésen alakult. Megjelent három könyvem, s további háromnak elkészült a kézírata. De ezekről a sikerélményekről (vagy egy részükről) szívesen lemondtam volna, csak az országot ne fenyegette volna a vész.

2020. június 10.

HANGOLÓDÁS

SZÁSZ EMESE – AUER TIBOR

ACCORDER

As foreigners in the United Kingdom, we live within the British society and ‘along-side’ at the same time; and a little bit in Hungary, as well. Therefore, we also experience the epidemic to multiple extents and from multiple perspectives, which provides an opportunity to observe our situation and our environment both from insider and outsider perspectives. The United Kingdom is the country most affected by the coronavirus in Europe, which may be partly explained by some characteristics of the British society. We have been experiencing the epidemic in two countries, and by assessing the local responses we have gained a more intense picture of the particularities of the British society and the local communities.

As researchers, we are largely relieved of the negative effects of the quarantine, and in many ways it has also had a positive impact on our work. For us, this period is also special because, after a long-distance relationship, we could now start building our life together.

1. BEVEZETÉS & BEMUTATKOZÁS

1.1 EMESE

2013 óta élek külföldön egy kisebb megszakítással; három évet éltem Németországban, majd két évet Magyarországon, 2018 óta pedig Angliában élek. PhD kutatóként az emberkereskedelem szociálpszichológiai elemeit vizsgálom a Royal Holloway University of London-on. Elsőéves PhD kutatóként a munkám teljes része végezhető online is, ami jelenleg a szakirodalom áttekintéséből és összefoglalásából, valamint az elsőéves alapszakos hallgatók munkáinak értékeléséből áll. Gyakorló pszichológusként az emberkereskedelem áldozataival (továbbiakban: kliensek) is elkezdtem foglalkozni a karantén ideje alatt egy londoni civil szervezetnél, ahol a kliensekkel való munkám teljes része a karantén miatt online zajlik. A szakmai életemen kívül a személyes életemben is régóta jelentős szerepet játszik az online kommunikáció. A családommal, valamint a Magyarországon és Németországban élő barátaimmal is online tartom a kapcsolatot; ráadásul két éven keresztül Tiborral is távkapcsolatban éltünk.

1.2 TIBOR

2008 óta élek külföldön; először Németországban, majd 2012 óta Angliában, Cambridge-ben és Londonban. Emesével is Cambridge-ben ismerkedtem meg annak ellenére, hogy mindketten szombathelyiek vagyunk. Jelenleg a University of Surrey-n az agyműködés változásait és befolyásolását vizsgálom képalkotó módszerekkel; elsősorban mágneses rezonancia képalkotással (MRI) és elektroencefalográfiával (EEG). Mivel a kutatási területem nagyrészt technikai, ezért sokat dolgozom számítógépen, ami jól végezhető akár otthonról is. Az online kapcsolattartás is megszokott része az életemnek 14 éves korom óta, amikor elkerültem a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumba. Talán ezért sem jelentett olyan nagy megpróbáltatást a karantén. És bár a szülőktől, rokonoktól és az otthoni barátoktól való távolság azért most nehezebb, mert már több mint fél éve nem láttam őket; Emesével viszont együtt élünk, ami a két év távkapcsolatot követően felbecsülhetetlenül sokat jelent.

A koronavírus kétségen kívül a 2020-as év legmeghatározóbb eleme, és jelentős változásokat hozott a mindennapi élet során: a munkában és a személyes kapcsolatokban egyaránt. Ezen változások egy része előnyös és remélhetőleg a vírus okozta vészhelyzet megszűnése után is megmarad. Továbbá az összezártság lehetőség ad egymás jobb megismerésére, a kényszerű távolság pedig megköveteli, hogy tudatosabban próbáljuk ápolni és erősíteni a személyes kapcsolatainkat.

2. KUTATÓKÉNT DOLGOZNI ANGLIÁBAN

2.1 EMESE: PHD KUTATÁS ÉS GYAKORLATI PSZICHOLÓGIA

A karantén meglepően pozitívan hatott a PhD munkámra. Elsőéves PhD kutatóként jelenleg a disszertációm szakirodalmának áttekintésén dolgozom, valamint az ösztöndíjszerződéselem részeként elsőéves alapszakos hallgatók munkáit értékelem. Mindkettő a karanténtól függetlenül is az online térben zajlik. A könyvtárak bezárása miatt ugyan nem tudok hozzájutni számos szakkönyvhöz, ugyanakkor a területem szakirodalma szinte kizárólag online folyóiratokban megjelenő tanulmányokból áll. Az elsőéves hallgatók értékelését tekintve az egyedüli változás az új helyzetben az volt, hogy a tesztalapú vizsgák helyett a koronavírus miatt úgynevezett alternatív beadandókat kértünk a hallgatóktól. Ez alapvetően kevesebb munkával járt mind a hallgató számára, mind nekem.

A koronavírus a PhD-közösség kialakulására is pozitív hatással volt. Nagy-Britanniában két eredményt kell felmutatnunk a PhD program végére: a PhD disszertációt és azt, hogy független kutató vált belőlünk (Walton et al. 2019). Erre minden lehetőségünk adott: a témavezetőink többsége túlterhelt, kötelező kurzusaink nincsenek, a workshopjainkat szabadon választhatjuk meg, az intézetünknek

nincs PhD irodája, London nagysága miatt pedig sokan csak kéthavonta járnak be a témavezetői megbeszélésekre.

A karantén óta viszont a megbeszéléseink rendszeressé váltak. Heti kétszer két órában találkozunk egymással a Zoom-on keresztül. Ezeken az alkalmakon beszélgetni szoktunk arról, amivel éppen foglalkozunk; majd önállóan dolgozunk egy-másfél órát, végül pedig megbeszéljük a kérdéseinket. Ezenkívül egy PhD-s WhatsApp csoportot is létrehoztunk, ahol napi szinten segítjük egymást különböző kérdésekben.

Az éves PhD-konferencia is online zajlott, amin minden PhD-hallgató bemutatta a munkáját az intézetnek. Az előadásom megtartásán túl ennek az eseménynek a megszervezésében is részt vettem. Alkalmazkodva az online térhez és a kutatók programjaihoz, két naposra (napi 3-3 óra) szerveztük át az eredetileg egy naposra (6 óra) tervezett konferenciát. Ez jó ötletnek bizonyult, mert mindenki fókuszáltabb volt és frissebb tudott maradni.

A konferenciára felkészítő találkozást is szerveztünk, amin mindenki gyakorolhatta, hogyan kell megosztani a képernyőjét, vagy megszüntetni a megosztást; és egyéb beállításokat is átnéztünk, amire a résztvevőknek esetleg szüksége lehetett. Mindez egy gördülékeny konferenciát eredményezett, és a könnyebb hozzáférhetősége miatt sokkal több PhD-hallgató és egyetemi oktató vett részt rajta, mint az elmúlt években, amikor a rendezvény offline került megszervezésre. Mindenkinek különösen jólesett a konferencia közben kialakult megegyezésünk arról, hogy az előadások közötti szünetekben is folytatjuk a beszélgetés, viszont ez már mind írásban történik, hogy senki se érezze, hogy lemarad valamiről. Sokkal transzparensbé és formálisabbá váltak a beszélgetések, ami szakmai közegben szerintem kifejezetten előnyös.

Összességében sokkal produktívabb, stresszmentesebb és elmélyültebb munkát tudok otthonról végezni. Az otthoni munkámat kevésbé szakítják meg külső körülmények és nem vesztek el időt utazással vagy a reggeli készülődéssel sem. Mindent jobban, a saját tempóm szerint tervezhetek és készíthetek el. Az koronavírusban elcsendesült időszak egy PhD-hallgató számára ideális, hiszen egy finomra csiszolt 80.000 szavas értekezést kell a program végére leadnom, és ez az időszak egy elmélyültebb gondolkodásra, írásra és reflektálásra ad lehetőséget.

További pozitív hozadéka az otthonról való munkának, hogy az egyetemi kutatókat is sokkal megértőbbnek, alkalmazkodóbbnak és elérhetőbbnek látom. Az otthoni közegből való bejelentkezés hatása, hogy sokkal személyesebbé és megismerhetőbbé váltunk egymás számára, hiszen mindenki a természetes otthoni közegében jelentkezik be, a saját kertjéből, konyhájából vagy nappalijából. Ez az adott személyről is több információt hordoz, mint a hivatalosabb irodai közege; illetve az emberek nagy része sokkal barátságosabban, közvetlenebbül kommunikál az otthoni közegből.

Természetesen az offline, személyes találkozó sokkal összetettebb interakciós forma, ahol hatékonyabban zajlik mind a verbális és formális, mind a non-verbális és informális jelek átadása. A tudás átadásához, illetve a kommunikáció hatékonyságának és a kommunikációs partnerek közötti kölcsönös megértésének

fokozása érdekében ugyanis elengedhetetlen a nem verbális és a paraverbális jelzések átvitele is (Zhang – Venkatesh 2013). Zoom-on pedig például a testbeszéd nem olvasható olyan könnyen, különösen, ha egy prezentáció közben hangzanak el kérdések, amikor egy pár centis felületen láthatjuk csak a kérdezőt; ha egyáltalán videóval és nem csak hanggal jelentkezett be.

Néhány PhD-társamnak most volt az éves értékelése is, ami szintén online történt. Ők sok esetben kaptak úgy megfogalmazott kérdéseket, amelyekből nem derült ki, hogy vajon a kérdező egy rövid választ szeretne-e, vagy egy hosszabbat; hogy vajon kételkedve kérdezett több érvet és magyarázatot elvárva a válaszadás folyamán, vagy pusztán érdeklődő kérdés volt és inkább részletekre vágyik. A normál kommunikáció során a kérdések nem mindig explicitek: sokat nonverbális úton fejezünk ki, amelyekre az online térben nagyon kevés lehetőség van.

A civil szervezetnél végzett online munkám – részben a nonverbális jelek hiányának is köszönhetően – kihívásokkal telibb. A munkámat nagyrészt a kliensekkel való online kapcsolattartás, pszichológiai tesztek felvétele, mentális egészségük és általános jólétük felmérése teszi ki. Ezt nehezíti egyrészt az online kommunikáció – a nonverbális jelek hiánya, a háttérzaj és az adatforgalom gyakran rossz minősége –, másrészt az a tény, hogy a kliensek többsége nem angol anyanyelvű, és sokan társalgási szinten sem tudnak angolul. Sok klienssel emiatt tolmáccsal dolgozunk, akinek viszont újabb technikai nehézségei adódhatnak a konferenciahívás közben. A technikai problémák kezelése néha frusztrációval jár, amire egy eleve sérült személy érzékenyebben reagálhat. Továbbá a klienseinkkel csak önállóan, külön szobában tudok beszélgetni a pszichológusi titoktartási és adatvédelmi kötelezettség miatt (British Psychological Society 2017); ezért fontos, hogy külön szobában tudjak dolgozni.

Az online tér azonban nagyon jó alternatívája tud lenni konferenciáknak, megbeszéléseknek abban az esetben, ha a munkavégzés online is lehetséges és a résztvevők is pozitívan élik meg az eseményt. Emellett az adott intézet utazási és egyéb kapcsolódó költségeit is csökkenti, és nem utolsósorban a természet védelmére is pozitív hatással van. Kutatóként illene figyelembe vennünk ugyanis a természetvédelemmel foglalkozó kutatók eredményeit is: például egy 2019-es kutatás kimutatta, hogy a repülőutak csak korlátozott hatással vannak a kutatók szakmai sikereire – ideértve a tudományos publikációkat is (Wynes et al. 2019).

2.2 TIBOR: HATÉKONYSÁG ÉS KÖZÖSSÉG

A karantén nem befolyásolta nagy mértékben a munkámat, mivel már előtte is sokat dolgoztam otthonról, és egy jól kiépített digitális infrastruktúra áll(t) a rendelkezésre. Ugyanakkor az MR-központ bezárása miatt az új adatok gyűjtése helyett a meglévők (újra) kiértékelése kapott nagyobb szerepet. Ennek hatására sokszor korábban inaktív munkakapcsolatok elevenedtek meg újra. A volt német kollégáimmal, például egy közel 10 éves kísérlet adatait vettük elő újra és sikerült

belőle tanulmányt írunk; részben az azóta szerzett tapasztalatoknak és készségeknek köszönhetően.

Az Egyesült Királyságban az állam lehetővé teszi, hogy a munkaadó a munkavállalót állami pénzen szabadságoltassa („furlough”-ra tegye), amennyiben a munkavégzés feltételei nem adóttak. Ez esetben a munkáltató továbbra is képes megtartani a munkavállalót, aki állományban marad, és a bérének a 80%-át megkapja az államtól – aminek az előnye, hogy a munkaerő a gazdasági újraindulásakor azonnal rendelkezésre áll (UK Government 2020). Mivel a fő projektemnek, amivel az egyetem foglalkoztat, elengedhetetlen része az adatgyűjtés, ezért az egyetem engem is szabadságoltatott négy hónapra (egyelőre). Ez azért is fontos, mert ezáltal a projekt (és így az állásom is) valószínűleg hosszabbítható lesz. Bár a fő projekt most áll, de számos más projektben továbbra is részt veszek, és a kényszerszünetet arra is lehetőséget ad, hogy az infrastruktúrán és a módszertanon dolgozzak.

Azáltal, hogy nem kell (és nem is lehet) bemennem az egyetemre, megspórolom az utazásra fordított időt és pénzt. Az otthoni munkavégzés további előnye, hogy sok esetben jobban tudok koncentrálni az itthoni környezetben. Magam osztom be az időmet, és nincs meg az irodában megszokott jövés-menés. Ha valaki keres, akkor online teszi, ezáltal jobban tudom tervezni a napjaimat.

A nyár beköszöntével a helyzet sokat nehezedett. Igaz, a nyár itt „csak” 31 fokot jelent, de a magasabb páratartalom miatt a hőmérséklet melegebbnek érződik (ahogyan a hideg is „hidegebb”). A legnagyobb gond azonban az, hogy tömbházban lakunk (kb. 12 lakás), ahol sok a gyerek és a szülők többsége nem értelmiségi, ezért nem tud otthonról dolgozni a karantén alatt. Emiatt aztán a nap nagy részében a közös kertben vannak, amire az erkélyünk is néz. Általában több család is kint van együtt, és így sokszor olyan érzésünk van, mintha egy játszótéren élnénk. Bár az ilyen jellegű összejövetelek sértik a karantén-előírásokat, ezzel azonban nagyon sokan nem foglalkoznak.

Azáltal, hogy a fizikai találkozások, megbeszélések az online térbe kerültek, az állandó online jelenlét természetessé vált, és ezáltal valahogy minden és mindenki elérhetőbb lett. Engem is gyakrabban keresnek diákok kér(d)ésekkel, és az online megbeszéléseken is többen vagyunk, mint a karantén előtt a személyes találkozókön voltunk. Egy pozitív hozadéka az online találkozóknak, hogy azok valahogy átláthatóbbá és „demokratikusabbá” váltak. Persze most is vannak aktívabb résztvevők, de egy online találkozó alatt mindenki ugyanannyira van szem előtt, még ha csak egy profilkép vagy egy monogram formájában is. Ezáltal aztán olyan személyeket is észreveszünk, akiket korábban nem; és például nekem is könnyebb felszólalnom az ilyen megbeszéléseken. Egy konferencia alatt is minden beszélgetés mindenki előtt zajlik. Számomra mindez nagyon felszabadító. Nagyon pozitív tapasztalataim voltak az online rendezvények (workshopok, konferenciák) kapcsán: minden nagyon profi módon és nagyobb zökkenők nélkül zajlott; és látszott, hogy sokan (például Emese is) sok időt és energiát fordítanak ezen rendezvények szervezésére és lebonyolítására.

3. AZ ÉLET ANGLIÁBAN A KARANTÉN ALATT

3.1 EMESE: FIZIKAI KÖRNYEZET ÉS ONLINE TALÁLKOZÁSOK

A karantén alatt kiderült, hogy több okból is különösen szerencsés választás volt London belvárosa helyett London külvárosába, a Temze partjára költözni. Például a heti egyszeri bevásárlásaink és sétáink során relatív kevés emberrel találkozunk. Ezenkívül a lakásunk egy zöldebb övezetben fekszik és tágasabb, mint amit a központhoz közelebbi településeken élvezhettünk volna. Az előbbi a természetigényem, az utóbbi a rendszeres online megbeszéléseink, témavezetői találkozóink, és a pszichológusi munkám miatt különösen fontos. Saját kertünk ugyan nincsen, de az ablakunkból látott természet látványa, a Temze közelsége és a kis erkélyünk lehetővé tette, hogy a természet közelében érezzük magunkat.

Az online tér lehetőséget teremtett arra, hogy egy magyar Encounter csoportban is részt vehessünk, amit a Rogers Központ a járványra tekintettel online szervezett meg. Az Encounter („találkozás”) fogalmát Carl Rogers amerikai pszichológus – a humanisztikus pszichológia megalapítója – alkotta meg (Rogers 1970). Egy Encounter csoportban egy személyközpontú találkozás valósul meg, ahol valódi, hiteles párbeszédet folytatunk egy védett, általunk moderált helyen. Én már 2014-ben részt vettem Encounter napokon Pécsen, ezért az online lehetőségnek nagyon megörültem és Tibort is magammal hívtam. A csoportunkkal, ahol a résztvevők közül egymást leszámítva senkit sem ismertünk, május óta csütörtökönként találkozunk két órára. Nagyon jólesik mindkettőnknek a „hétköznapi kilépni” és egy nyugodt, emberközpontú, reflektált párbeszédben részt venni olyan magyarokkal, akikkel bár egyébként nem találkoztunk volna, mára mégis nagyon is kedves ismerősökké váltak.

3.2 TIBOR: ANGOL TÁRSADALOM – TISZTELET ÉS TÁVOLSÁGTARTÁS

Angliában az élet sokkal kiegyensúlyozottabb és kiszámíthatóbb, mint otthon. A magánélet és úgy általában az egyén integritásának védelme különösen hangsúlyos. Ez az élet minden területén tetten érhető, és éppúgy lehet áldás, mint átok is. A „splendid isolation” („pompás elszigeteltség”) (Cannon – Crowcroft 2015) egyaránt biztosította az ország békéjét és játszott jelentős szerepet az első világháború kirobbanásában (Charmley 2013); és valószínűleg a Brexitben is (Maccaferri 2019). Én ennek hatását látom a koronavírus elleni brit intézkedésekben (illetve azok hiányában) is. Itt nem voltak olyan szigorú előírások, a kormány nagyon sokáig kivárt, és a korlátozó intézkedések sem voltak az elején jogilag kötelezőek (Perrigo 2020). Ennél is fontosabb, hogy az emberek sem mindig vették és veszik komolyan a korlátozásokat. Az otthonról hallottakkal összevetve itt jóval kevesebben hordtak és hordanak szájmaszkot vagy kesztyűt, és jó idő esetén hajlamosak megfedkezni az összejöveteleket korlátozó előírásokról is. Májusban és júniusban számtalanszor látunk kerti partikat és emberek tömegeit a parkokban. A „hatás” nem maradt el: június

25-én a helyi tanács vészhelyzetet hirdetett a Bournemouth környéki tengerpartot előzőnlő turisták miatt (BBC South 2020). Ugyanakkor az emberek tudomásul veszik, ha valaki óvatosabb, és nem néznek rá rossz szemmel vagy szólják meg érte, hanem hajlandóak együttműködni. Például a karantén alatt számos alkalommal rendeltünk különböző dolgokat az internetről, illetve mi is adtunk el feleslegessé vált tárgyakat; és sosem volt abból probléma, hogy az átvételkor nem akartunk a másik félhez közel menni. Összességében úgy látom, a korlátozások egyéni és kisebb közösségi szinten – az egyéni józan észre alapozva – (jól) működnek, de a központi intézkedések nem túl határozottak/erélyesek, illetve kevésbé hatékonyak.

A másik, az angolokra jellemző kifejezés, ami szintén érezhető volt, a „Dunkirk spirit” („dunkirk-i lelkesedés”) (Kelantan et al. 2018), ami arra utal, hogy nehéz helyzetekben az angolok összetartanak. Márciustól májusig minden csütörtökön este az ország egy emberként tapsolva mondott köszönetet a National Health Service-nek (Nemzeti Egészségügyi Szolgálat) és az egészségügyi gondozóknak a kitartásukért. Úgy érzem, mi is valamivel több odafigyelést kaptunk a szomszédoktól és a környéken lakóktól: többször elegyedtünk szóba, ha összefutottunk a lépcsőházban, az utcán, vagy a boltban és a piacon; de a Temzén kajakozás közben is. Mindezek a találkozások a társas távolságtartás betartásával zajlottak, aminek megvalósítása a Temzén volt a legkönnyebb.

4. PÁRKAPCSOLAT

4.1 EMESE: „JÁTSZÓTÁRSAM, MONDD, AKARSZ-E LENNI”

Kutatókként mi a karantén előtt is beleláttunk egymás munkájába. Munkánk miatt nekünk az otthonról végzett munka a karantén időszaka előtt is könnyen elérhető opció volt. Emiatt számunka a karantén elsősorban nem egymás munkájának megismerésére, hanem a távkapcsolatban „elmaradt” minőségi idő bepótlására ad(ott) lehetőséget. A karantén ideje alatt, annak ellenére, hogy mindkettőnknek jóval több munkája lett/van, lecsendesültünk, többet beszélgetünk és reflektálunk önmagunkra és egymásra is. Ennek egyik elindítója volt a már említett Encounter csoporthoz való csatlakozásunk is; amely egy „reflektálóbb” atmoszférát teremtett meg közöttünk is.

Ezenkívül elkezdtünk jobban érdeklődni a társasjátékok iránt. Én időnként nehezen viselem, hogy a napom legnagyobb részét az online térben töltöm, ezért szükségem volt olyan tevékenységre, ami offline történik, kikapcsolódást nyújt, egymás megismeréséhez vezet, és nem kültéri hobbi, ezért nem az időjárás függvénye. Így fedeztük fel a társasjátékok rendkívül színes és összetett világát. Elkezdtünk videóblog bejegyzéseket (Mit játszunk?; Győri – Győri-Nádai 2019) nézni, és társasjátékokkal már játzó ismerősök ajánlásait is kikérni, hogy eldöntsük, milyen társasjátékokat szeretnénk megvenni. Ennek eredményeképpen na-

gyon érdekes volt látni, ahogyan kialakult, hogy milyen komplexitású, játékméchanikájú és tematikájú társasjátékokat szeretünk. Sokat játszunk a kooperatív és rendkívül összetett Szellemek szigete játékkal, ami a kedvencünké vált, valamint a nagyon aktuális Pandemic-kal is. De a versenyszellemű nyomozói Cluedo, a kártyapakli építésére fókuszáló Dominion, és a gyönyörű szép Photosynthesis is gyakran az asztalunkon van. Ezenkívül számos játék került a „kivánságkosárunkba” és egymásnak is társasjátékokat kezdtünk el ajándékozni. Nagyon jó érzés egy új hobbit közösen felfedezni; valamint Tibort a játékán keresztül megismerni, vagy pont a játékában ráismerni egyes tulajdonságaira.

Ezenkívül a karantén időszak alatt a természetben töltött idő is hangsúlyosabbá vált. Ha az időjárás engedi, gyakran megyünk le kajakozni a Temzére. Tavaly vettünk egy kétszemélyes kajakot, ami szintén nagyon szerencsés döntésnek bizonyult, hiszen a folyón könnyű fizikálisan izolálnunk magunkat. Heti rendszerességgel általában hétfőként, – néha hétköznap esténként – megyünk kajakozni. A képernyő előtt töltött végtelen órák után felüdítő élmény evezni, kacsákat vagy hattyúkat etetni, a víz csobogását hallani és mozogni, miközben csodaszép tájakat járunk be. Tibor eleinte félénkebb volt, viszont idővel egyre bátrabbá vált, így már nem csak egy pár órára, hanem egy egész napra is elmegyünk evezni.

A kajakozás mellett rendszeresebben megyünk el sétálni is, és több új zöld területet, vizet, erdőt, sétányt fedeztünk fel már együtt a környékünkön. A természet közelsége pedig a lakásunkban is tükröződik: számtalan új szobanövényt szerezünk be, saját fűszernövényeket ültetünk és az erkélyünkre is felkerült a klaszszikus „muskátliköltemény” is.

4.2 TIBOR: ÖSSZESIMULÁS

Mint korábban írtuk, a kapcsolatunk távkapcsolatként indult, és mindkettőnket megviselt az első két év, amikor csak havonta-kéthavonta találkozhattunk. Belegondolni is rossz, hogy milyen lett volna, ha a karantén ideje alatt is távkapcsolatban lettünk volna. Így viszont ezalatt a pár hónap alatt bepótolhattunk valamit a külön töltött időből.

Ilyen hosszú időt ilyen intenzíven még nem töltöttünk együtt, és ezáltal közelebb kerültünk egymáshoz. Ehhez persze csiszolódnunk is kellett, és sok olyan dolgot megbeszélni, amire korábban nem volt szükség. Emesével kicsit más a napi ritmusunk. Ő inkább „bagoly-”, én inkább „pacsirta” típus vagyok. Továbbá az én alvási igényem kisebb, és ezért én jobban tudok alkalmazkodni Emese „bagolyságához”, mint ő az én „pacsirtaságomhoz”. És bár mindkettőnk számára fontos az alaposág és a pontosság, a munkaidő-beosztásunk is némileg eltérő. Emese tudatosabban figyel a munka-szabadidő egyensúlyra. Nekem kevésbé megterhelő akár szabadidőben is dolgozni, mert a munkám egy része, a programozás, egyben hobibim is. Mivel a lakásunk elég nagy, így nem volt nehéz több helyet is kialakítani, hogy mindenki a saját ritmusa szerint dolgozhasson. A fix saját helyek helyett inkább rugalmasan váltogatjuk, hogy ki mikor hol van éppen; de még így is az idő

nagy részében egy szobában dolgozunk, és többnyire csak akkor vonulunk félre, ha valamelyikünknek éppen megbeszélése van.

Kettőnk közül Emese az, aki aktívabb és pörgősebb, és sokkal többet gyűjt tippeket és ötleteket az interneten – például a környezettudatossággal kapcsolatban is, amely ötleteket én is hamar magamévá tettem. A karantén alatt számos kreatív dolgot csinál – talán pont a bezártság miatt (festés, méhviasz csomagoló készítése házilag, új receptek keresése). A növények gondozásában is élen jár, és a házi botanikus kert folyamatos bővítését is szívügyének tartja. Ő a fő motorja a lakás rendezgetésének is, amire most több időnk és energiánk van. Többször végignéztük, hogy mi az, amire nincs már szükségünk. Ezeket a tárgyakat eladjuk vagy eladómanózzuk jótékonyági szervezeteknek. Ez utóbbinak itt elég nagy hagyománya van. Számos országos szervezet van, akik összegyűjtik és újra értékesítik a használt, de még jó minőségű dolgokat (ruhák, könyvek, játékok, használati és dísztárgyak, bútorok stb.). Mi is gyakran vásárolunk ilyen boltokba. A British Heart Foundation az egyik legismertebb ilyen szervezet. 2015-ben az Egyesült Királyság nyolcadik legnagyobb jótékonyági szervezete volt az éves bevétel alapján (Davies 2018); és mi is többnyire nekik szoktunk adományozni.

Az együtt töltött idő mindig is fontos volt számunkra, és ez most, ahogy (remélhetőleg) közeledik a karantén vége, sem változott. Szeretünk utazgatni, hogy így a világot egymás szemén keresztül (is) megmerjük. A karantén előtt sokat utaztunk együtt, illetve munkahelyi ügyekben külön-külön is. Biztos ezek a régebbi élmények is segítettek elviselni a karantént. Sőt, a sok repülés után a „földhöz kötöttség” kimondottan pihentető. Ráadásul az utazgatások (munka, hétvégi kirándulás, hazautazás) nélkül több időnk van egymásra is. Pszichológus lévén, Emese számára természetes dolog az (ön)reflexió, és a karantén alatti nyugodtabb időszak arra is lehetőséget ad, hogy magunkban is kicsit „rendet rakjunk”. A reggelek és az esték hosszabbakká váltak, és persze napközben is többet beszélgetünk. Ezek a beszélgetések nyugodtabbak, hosszabbak és mélyebbek is. Ezt részben talán az idő is hozta magával, de biztos, hogy ennek az időszaknak is köszönhető.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Külföldiként az Egyesült Királyságban egyszerre élünk a brit társadalomban és egyszersmind „mellette” is, valamint egy kicsit Magyarországon is. Ennélfogva a járványt is különféle mértékben és különféle perspektívából éljük meg, ami lehetőséget ad a helyzetünk és a környezetünk megismerésére – résztvevőként és kívülállóként egyaránt. Az Egyesült Királyság a koronavírus által leginkább sújtott ország Európában, amire részben a brit társadalom egyes jellemzői is magyarázatul szolgálhatnak. A járvány megélését mi két országban is nyomon követtük és követjük, és a rá adott válaszokon keresztül egy a korábbinál intenzívebb képet kaptunk a brit társadalom és a helyi közösségek sajátosságairól.

Kutatóként nagyrészt mentesülünk a karantén negatív hatásaitól, sőt, sok szempontból pozitív hatással is volt a munkánkra. Végül számunkra ez az időszak azért is különleges, mert egy hosszú távkapcsolat után most kezdhettünk neki a közös életünk kialakításának.

2020. június 30.

IRODALOMJEGYZÉK

- BBC South. 2020. *Bournemouth beach: "Major incident" as thousands flock to coast - BBC News*. <https://www.bbc.co.uk/news/uk-england-dorset-53176717> [Letöltve: 2020.06.27.]
- British Psychological Society. 2017. *Practice Guidelines – Third Edition*. Leicester: British Psychological Society.
- Cannon, J. – Crowcroft, R. 2015. *A Dictionary of British History*. Oxford: Oxford University Press.
- Charmley, J. 2013. *Splendid Isolation?: Britain, the Balance of Power and the Origins of the First World War*. London: Faber & Faber.
- Györi Z. G. – Györi-Nádai, R. 2019. *Mit Játsszunk?* <https://mitjatsszunkblog.hu/> [Letöltve: 2020.06.30.]
- Kelantan, M. et al. 2018. *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maccaferri, M. 2019. Splendid isolation again? Brexit and the role of the press and online media in re-narrating the European discourse. *Critical Discourse Studies*. 16(4): 389-402.
- NCVO 2018. *Britain's biggest charities: key features*. https://www.ncvo.org.uk/images/documents/policy_and_research/Britains-biggest-charities-key-features_final.pdf [Letöltve: 2020. 06. 27.]
- Perrigo, B. 2020. *How the U.K. Mismanaged Its Coronavirus Response*. Time. <https://time.com/5823382/britain-coronavirus-response/> [Letöltve: 2020.06.27.]
- Rogers, C. R. 1970. *Carl Rogers on encounter groups*. New York: Harper & Row.
- UK Government 2020. *Coronavirus (COVID-19): what to do if you're employed and cannot work*. <https://www.gov.uk/guidance/coronavirus-covid-19-what-to-do-if-youre-employed-and-cannot-work> [Letöltve: 2020. 06. 24.]
- Walton, H. et al. 2019. *A Guide for Psychology Postgraduates: Surviving Postgraduate Study*. Leicester: The British Psychological Society.
- Wynes, S. et al. 2019. Academic air travel has a limited influence on professional success. *Journal of Cleaner Production*. 226: 959-967.
- Zhang, X. – Venkatesh, V. 2013. Explaining employee job performance: The role of online and offline workplace communication networks. *MIS Quarterly: Management Information Systems*. 36(3): 695-722.

A KÖTET SZERZŐI

ARAPOVICS MÁRIA, PHD, HABIL.

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar, Szociális Munka Tanszék
egyetemi docens

Az ELTE Társadalomtudományi Karának oktatója, művelődéskutató, felnőttképzési szakértő. 2016-2019. között a Szabadtéri Néprajzi Múzeum által koordinált Cselekvő közösségek – aktív állampolgári szerepvállalás országos projekt szakmai vezetőjeként közösségfejlesztő társadalmi modellek fejlesztéseit és kulturális intézmények közösségi részvételi működésének, társadalmiasításának kutatásait vezette. Számos hazai és nemzetközi publikáció, több monográfia szerzője, kiadványok és tankönyvek írója, szerkesztője. Kutatási területe a civil társadalom, a kulturális és felnőttképzési intézmények működése, a közösségfejlesztés.

arapovics.maria@tatk.elte.hu

AUER TIBOR, PHD

University of Surrey, School of Psychology
tudományos munkatárs

Auer Tibor a University of Surrey, School of Psychology kutatója, és azon dolgozik, hogyan lehet az agyműködést befolyásolni az agyműködés mérése és gépi tanulás segítségével. Részt vesz több kiértékelő (automatic analysis) és intervenció (OpenNFT) eszköz fejlesztésében és közreműködik olyan nemzetközi kezdeményezésekben, amelyeknek célja az agyi képalkotásból származó adatok megosztásának szabványosítása.

t.auer@surrey.ac.uk

BAK GERDA

*Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola*

2016-ban diplomázott közgazdász nemzetközi gazdálkodási szakon, majd 2019-ben nemzetközi gazdaság szakon. Jelenleg a Pannon Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskolájának első éves PhD hallgatója. Kutatási témája a digitális kompetencia és a közösségi média.

bak.gerda@gtk.uni-pannon.hu

BALÁZS GÉZA, PROF. DR., CSC

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Mai Magyar Nyelvi Tanszék

professzor

Partiumi Keresztény Egyetem, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

professzor

Nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest; Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad). A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport, a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda alapítója, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának elnöke. Kutatási területe: a mai magyar nyelv és folklórjelenségek; antropológiai nyelvészet, szemiotika, hálózatok. Több mint 50 saját és 100 másokkal együtt vagy egyedül szerkesztett kötete jelent meg.

balazs.geza@gmail.com

BANA TIBOR

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,

Demográfia és Szociológia Doktori Iskola

PhD hallgató

2009-ben szerezte meg politológus-közgazdász diplomáját a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Karán. 2010-től országgyűlési képviselő, az Európai Ügyek Bizottságának tagja. 2018 óta a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Demográfia és Szociológia Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási témája a Vas megyei aprófalvak kitörési lehetőségei, kiemelten foglalkozik a határmenti településekkel és az ingázás kérdésével.

bana.tibor.1985@gmail.com

BOKOR TAMÁS, PHD

Budapesti Corvinus Egyetem, Kommunikáció és Szociológia Intézet, Kommunikáció- és Médiatudomány Tanszék
egyetemi adjunktus

2008 óta a Budapesti Corvinus Egyetem oktatója, médiakutató, tréner. Elsődleges kutatási területe a digitális hálózati média társadalmi hatása, a digitális kompetenciák fejlesztése egyéni és szervezeti szinten, a digitalizáció oktatási és etikai dimenzióinak köre. A *Műveljük a médiát* című médiaelméleti monográfia társszerzője, számos hazai és nemzetközi kutatási program résztvevője.

tamas.bokor@uni-corvinus.hu

DOMONKOSI ÁGNES, PHD, HABIL.

Eszterházy Károly Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar, Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Magyar Nyelvészeti Tanszék
tanszékvezető főiskolai tanár

Az egri Eszterházy Károly Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének vezetője, habilitált főiskolai tanára, nyelvész. Kutatási területei: szociolingvisztika, ezen belül is elsősorban a nyelvi udvariasság, megszólítások kérdésköre, stilisztika, pragmatika. Részt vesz az ELTE DiAGram funkcionális kognitív nyelvészeti műhelyének és Stíluskutató csoportjának munkájában, a PeLi oktatásnyelvészeti kutatócsoport alapító tagja.

domonkosi.agnes@uni-eszterhazy.hu

DRIUSSI, PAOLO

Università degli Studi di Udine
adjunktus

Tizennyolc éve magyar nyelvet tanít, emellett finnugor nyelvészetet és magyar irodalmat. Az oktatási tapasztalatai alapján számos tanulmánya jelent meg a nyelvpedagógiáról és a nyelvtanításról.

Kutatási területe a nyelvelmélet és az alkalmazott nyelvészet. Szinte minden kutatása a Functional Discourse Grammar területén zajlik; a funkcionális megközelítést szövegelemzésre is használja. Elsősorban mondattanal foglalkozik, és kedvenc témája a magyar igekötők rendszere.

paolo.driussi@uniud.it

EGEY EMESE, PHD

Magyar Táncművészeti Egyetem, Pedagógia és Pszichológia Tanszék
egyetemi docens

Jelenleg a Magyar Táncművészeti Egyetem Pedagógia és Pszichológia Tanszékének kötelékében oktat. Eredeti szakterülete: finn- és balti művelődéstörténet, kapcsolattörténet, továbbá magyar mint idegen nyelv, angol (szak)nyelv.

egey.emese@mte.eu

GRÁFIK IMRE, CSC

nyugalmazott múzeumi főtanácsos, néprajzkutató

Magyar nyelv és irodalom tanár és etnográfus muzeológus. A Néprajzi Múzeum munkatársa különböző beosztásokban, egyidejűleg a Szabadtéri Néprajzi Múzeum tájegységfelelős muzeológusa. A Savaria Múzeum igazgatója (1986-1993), majd a Néprajzi Múzeum főosztályvezetője (1994-1998), múzeumi főtanácsos. 2004-ben vonult nyugállományba.

Érdeklődési köre, kutatási területei: Az ipari forradalom előtti közlekedés, szállítás, és kereskedelem (hajózás, lovaskultúra) néprajza, és kultúrtörténete, a népi építészet, településnéprajz és a szabadtéri néprajzi muzeológia.

Kutatásainak eredményeit önálló művekben, hazai és külföldi szakfolyóiratokban, évkönyvekben, tanulmánykötetekben tette közzé (több száz tétel). Több hazai és nemzetközi tudományos társaság tagja, vezetőségi tagja, óraadó/vendégelőadó tanára hazai és külföldi egyetemeknek.

grafikimre@gmail.com

HEGYI BARBARA, PHD

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Informatikai Kar
egyetemi adjunktus

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Informatikai Karán működő Akadémiai-ipari Együtműködési Központ adjunktusaként felel az EIT Digital Budapest vállalkozási szemléletmódot formáló kurzusainak oktatási koordinációjáért. 2017 óta több, innovatív gondolkodásra ösztönző tantárgyat indított el programtervező informatikus hallgatók számára. Kutatási területe az egyszerre felelős és versenyképes innovációk megvalósítása és fenntartása a technológiaigényes szektorokban.

bhegyi@inf.elte.hu

HORVÁTH ZOLTÁN

AGORA Szombathelyi Kulturális Központ
igazgató

Művelődésszervező, okleveles alkalmazott nyelvész, okleveles andragógus diplomával rendelkezik. Jelenleg kulturális mediáció MA szakos hallgató a Széchenyi Egyetemen, valamint óraadó az Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Pedagógiai és Pszichológiai Intézetében Szombathelyen.

Kutatási területe elsősorban a nevelés-, valamint a művelődéstudományhoz kapcsolódik, elsősorban a közösségi tanulás, művelődés, különösen a népfőiskolák.

horvath.zoltan@agora-savaria.hu

HERVÉ-LÓRÁNTH ERVIN

Külgazdasági és Külügyminisztérium / Innsbrucki Főkonzulátus
Kultúra, Tudomány, Oktatás és Sport felelős konzul
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
PhD hallgató

Külföldi diplomáciai és konzuli munkája mellett a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Társadalomtudományi Tanszékén folytat doktori tanulmányokat. Elsődleges kutatási területe a kultúratudomány, a kortárs kultúra irányainak strukturális változásai napjainkban és hatása a társadalomra. Érdeklődési területébe tartozik még a kultúra és a digitális rendszerek kölcsönhatásának vizsgálata is, illetve azok új felhasználási lehetőségei a művészeti alkotói közegben. Jelenleg társszerzőként dolgozik egy, a kultúrakommunikációval foglalkozó kötetten, amely a nyelvi és a vizuális kifejezőmódok közötti átjárhatóságot tárgyalja modern nyelvészeti és vizuális művészeti megközelítésben.

herveartist@gmail.com

HUTTERER, CLAUS MICHAEL, PHD

Karl-Franzens-Universität Graz,
Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft
egyetemi oktató

Német–magyar–angol konferenciatolmács és fordító, egyetemi oktató. Szakmai pályafutása során 2004-ben Brüsszelben dolgozott a kis- és középvállalkozások ügyeivel, majd az ELTE BTK Germanisztikai Intézetében (2004-2012), az Óbudai Egyetemen (2006-2007) és az ELTE BTK

Fordító- és Tolmacsképző Tanszékén (2012-2014) volt oktató és tudományos munkatárs. 2010 óta a Karl-Franzens-Universität Graz oktatója. Kutatási területei audiovizuális fordítás, feliratozás, audio description, fordításkultúra.

cmhutterer@gmail.com; claus.hutterer@uni-graz.at

KEGYES ERIKA, PHD

Universität Innsbruck, Institut für Sprachwissenschaft
vendégoktató

2018 óta az Innsbrucki Egyetem vendégoktatója, ahol magyar nyelvet és interkulturális nyelvészetet, valamint kontrasztív nyelvészetet tanít. Korábban a Miskolci Egyetemen volt egyetemi docens a Modern Filológiai Intézetben. Kutatási területe elsősorban a szociolingvisztika és társadalmi-kulturális nyelvészet. Silke Gesterrel közösen adta ki 2014-ben a *Quo vadis Deutsch? Betrachtungen zu der deutschen Sprache in den Visegrád-Ländern* c. könyvet. Jelenleg egy magyar-német kontrasztív nyelvészeti és egy kommunikációtudományi kötetet dolgozik, amelyik a nyelvi és képi beszédet vizsgálja interdiszciplináris megközelítésben.

kegyeserika@gmail.com

KELLER KRISZTINA, PHD

Budapesti Corvinus Egyetem, Marketing Intézet, Turizmus Tanszék
egyetemi docens

2019 óta a Budapesti Corvinus Egyetem Turizmus Tanszékének egyetemi docense, korábban a Pannon Egyetemen oktatott. Kutatási területei a turizmusbiztonság, a testvértelepülési kapcsolatok és a határon átnyúló kapcsolatok. A Turizmusmarketing című kötet társszerzője, több mint 30 hazai és nemzetközi pályázati projektben vett részt projektmenedzserként vagy kutatóként.

krisztina.keller@uni-corvinus.hu

KIS DIÁNA

*Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Demográfia és Szociológia Doktori Iskola
PhD hallgató*

2013-ban szerezte szociális munkás diplomáját, 2015-ben pedig szociálpolitikus képesítését az ELTE Társadalomtudományi Karán. 2016 óta a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Demográfia és Szociológia Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási témája Nemesnádudvar történeti demográfiája 1850 és 1945 között.

kis.diana89@gmail.com

KOVÁCS GÁBOR, PHD

*Eötvös Loránd Tudományegyetem, Berzsenyi Dániel Pedagógusképző
Központ, Földrajzi Tanszék
egyetemi adjunktus*

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Földrajzi Tanszék oktatója, geográfus, térképész, gyakorló térinformatikus. Elsődleges kutatási területe a mai domborzati viszonyok térinformatikai elemzése, azok kialakító tényezőinek meghatározása. Egyéb témákban is a legváltozatosabb térinformatikai megoldásokat alkalmazza, amely során szerzett tapasztalatait az oktatásban felhasználja. Számos hazai és nemzetközi publikációja jelent meg, a legfrissebb a hamarosan megjelenő Magyarország neotektonikai térképe.

skovacsgabor@caesar.elte.hu

KOVÁCS LÁSZLÓ, PHD, HABIL.

*Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar
Savaria Gazdálkodástudományi Tanszék
egyetemi docens*

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Savaria Gazdálkodástudományi Tanszék oktatója. Az elmúlt két évtizedben számos hazai és külföldi egyetemen oktatott, illetve kutatott. Elsődleges kutatási területe a márkázás, a márkák nevei, azok kognitív reprezentációja, a márkasszociációk, illetve a mentális lexikon – „agyi szótár” – felépítése. Közel 150 hazai és nemzetközi publikációja jelent meg, köztük két monográfiája, *Forgalmi rendszerek és lexikai hálózatok a mentális lexikonban*, illetve *Márka és márkánév* címmel.

klaszlo1@gmail.com; kovacs.laszlo@sek.elte.hu

KÖVÁRI EDIT, PHD

Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Menedzsment Intézet
egyetemi docens

A Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar Menedzsment Intézet oktatója, a Pannon Egyetem Veszprém 2023 Európa Kulturális Főváros (EKF) egyetemi referense. Elsődleges kutatási területe az érzelmi intelligencia, üzleti és digitális kommunikáció és FOMO. Számos hazai és nemzetközi publikáció szerzője, konferencia előadója és nemzetközi projektek szakmai vezetője. Jelenleg az EKF kutatócsoport szakmai vezetője, amely longitudinálisan vizsgálja a helyi identitást, kultúrafogyasztást, érzelmi és kulturális intelligencia kapcsolatát.

kovari.edit@gtk.uni-pannon.hu

LANZMAIER-UGRI KATHARINA, PROF.

Pädagogische Hochschule Steiermark, Institut für Diversität und Internationales
főiskolai tanár

A Stájerországi Pedagógiai Főiskola tanára Grazban, főleg a német mint második nyelv didaktikájával foglalkozik. Kutatási területe a többnyelvűség és az idegen nyelvek elsajátítása közötti kapcsolat. Számos projektben vett részt, amelyeknek célja az ausztriai tantervek és a tantervi programok, tananyagok elemzése és átalakítása volt a különböző iskolatípusokban. A *Grazer Linguistische Monographien* sorozatban jelent meg társszerzőként a *Sprachenfreundliche Räume gestalten* c. könyve.

katharina.lanzmaier@phst.at

LÉNÁRT ISTVÁN, PHD

Sechenov Első Moszkvai Állami Orvostudományi Egyetem, Nyelvészeti és Interkulturális Kommunikációs Intézet
egyetemi docens

A moszkvai Sechenov Orvostudományi Egyetem Nyelvészeti és Interkulturális Kommunikációs Intézetének oktatója, interkulturális nyelvész. Kutatási területe a világ nyelvi képének szóasszociációs és korpuszlingvisztikai eszközökkel való feltérképezése. Érdeklődése és publikációi kiterjednek orosz, vietnami és laoszi anyanyelvűek nyelvi-kulturális vizsgálatára is.

istvan.lenart@lmsmu.ru; istvan_lenart@hotmail.com

LUDÁNYI ZSÓFIA, PHD

*Eszterházy Károly Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar,
Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Magyar Nyelvészeti Tanszék*
egyetemi adjunktus
Nyelvtudományi Intézet
tudományos munkatárs

Az Eszterházy Károly Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének oktatója, továbbá a Nyelvtudományi Intézet tudományos munkatársa. Kutatási területei: nyelvművelés és nyelvi menedzselés, nyelvi tanácsadás, orvosi nyelv, helyesírás, szaknyelvi helyesírások. 2019-ben jelent meg *Szabályok, normák, nyelvszokás. Tanulmányok a köznyelvi és szaknyelvi helyesírás és nyelvalakítás köréből* című kötete.

ludanyi.zsofia@uni-eszterhazy.hu; ludanyi.zsofia@nytud.mta.hu

MIHALIK JUDIT, PHD

Független kutató, kommunikációs és vezetési szakember

Elsődleges kutatási területe a személyes és szociális narratívák szerepe a szervezetek és a vezetők valóságkonstrukcióiban, valamint a digitális identitásban. Jelenlegi empirikus kutatása a Covid19-járványhoz kötődik: a járvány kitörésekor magyar cégvezetők körében interjúk adatfelvétellel rögzítette az első hetek reflexióit azzal a céllal, hogy a különleges helyzetben a döntéshozás mentális és kognitív sajátosságait a személyes narratívákban kimutassa és a krízis emlékezetét a primer tapasztalatokkal utóbb majd összevethetővé tegye.

mihalik@mihalikjudit.net

NÉMETH TAMÁS

*Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar
Savaria Gazdálkodástudományi Tanszék*
kereskedelem és marketing BA szakos hallgató

Tanulmányait Szombathelyen végezte és végzi. 2019-ben kereskedelem és marketing felsőoktatási szakképzés szakon szerzett oklevelet. Kutatói tevékenységét most kezdi, ez az első önálló publikációja.

nemeth.tamas97@gmail.com

PAPP BÁLINT

Muraba Európai Területi Társulás
igazgató

Nemzetközi kapcsolatok szakértő és Emberi erőforrás tanácsadó végzettséggel rendelkezik. Szakterülete a település- és térségfejlesztés. Jelenleg a Muraba Európai Területi Társulás vezetői posztját tölti be. Szentgotthárd és térségének fejlesztése kiemelt célként jelenik meg tevékenységében, ehhez kapcsolódóan munkája mellett több tanulmányt, elemzést is készített az elmúlt években a térség turisztikai, gazdasági és társadalmi területét vizsgálva.

p.balint3@gmail.com

PARAPATICS ANDREA, PHD

Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar,
Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet
egyetemi docens

Tudományos fokozatát és első szakmai tapasztalatait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerezte, mellette tíz éven át gimnáziumban is dolgozott magyartanárként. Számos hazai és nemzetközi publikációja jelent meg, köztük egy szótár (2008), két munkafüzet (2018, 2019) és egy monográfia (2020), de nagy hangsúlyt fektet a tudományos ismeretterjesztésre is. Kutatási területe a nyelvi-nyelvjárási attitűdök és tudatosság, valamint ezek anyanyelv-pedagógiai vonatkozásai.

parapatics.andrea@mftk.uni-pannon.hu

PÁSZTOR JUDIT

*Pannon Egyetem, Pannon Egyetem, Menedzsment Intézet, Gazdálkodás-
és Szervezéstudományok Doktori Iskola*
PhD hallgató

Pásztor Judit a hallgatói mobilitással és kulturális csereprogramokkal foglalkozó del REY International cégcsoport igazgatója, iHRM tanácsadóként több nemzetközi hotellánc közép-kelet-európai toborzási stratégiájának kialakításáért felel. Emellett a Pannon Egyetem Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskolájának Phd hallgatója. A külföldi munkavállalás sikerességét befolyásoló szervezeti és egyéni tényezőket, valamint a kulturális sokk és a munkahelyi teljesítmény összefüggéseit kutatja.

pasztor.judit@gtk.uni-pannon.hu

PINTÉR DÁNIEL GERGŐ, PHD

Magyar Public Relations Szövetség
a Kríziskommunikációs Tagozat elnöke

A Media 2.0 Communications alapító-ügyvezetőjeként, a Solutions Communications ügyfélkapcsolati vezetőjeként, az MPRSZ elnökségi tagjaként, illetve a Budapesti Metropolitan Egyetem és az IMEC oktatójaként dolgozik. Az elmúlt tizenkét évben márkaépítési, stratégiai PR és krízistanácsadói feladatokat látott el több tucat közintézmény és nagyvállalat megbízásából. Rendszeresen publikál nemzetközi folyóiratokba, előadóként konferenciák és üzleti események vendége, felkért szakértőként pedig gyakran nyilatkozik a médiában. Magyarországon az elsők között szerzett PhD. fokozatot kríziskommunikációból 2019. júniusában az ELTE BTK-n.

pinter.daniel.gergo@gmail.com

PUSZTAY JÁNOS, PROF., DR. DR. H.C. MULT.

Eötvös Loránd Tudományegyetem
professor emeritus

ELTE magyar-orosz-finnugor szak. Munkahelyek: ELTE Finnugor Tanszék (1972-1991), közben magyar lektor Göttingenben (1975-78), Tudományegyetemi Osztály vezetője a Művelődési Minisztériumban (1985-88), az Uralisztikai Szeminárium alapító vezetője (másodállásban) Pécsen (1988-1991). A Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola főigazgatója (1991-1996), ugyanitt az Uralisztikai Tanszék alapító vezetője (1991-2012). A nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem professzora (2008-2018). Munkássága: finnugor nyelvészet, nyelvtörténet, finnugor szótárak, finnugor népek kultúrája; régió- és felsőoktatáspolitikai; szépirodalom (versek, kispróza; műfordítások különböző nyelvekből). 72 önálló kötet szerzője, 382 kötet szerkesztője, másfél tucat kötet műfordítója.

janos_Pusztay@hotmail.com

SÁNDOR ALEXANDRA VALÉRIA

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar, Szociológia Doktori Iskola
PhD hallgató

2012-ben diplomázott okleveles kommunikáció- és médiaszakértőként a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán. A Nyíregyházi Egyetemen társadalomtudományi és gazdasági szakfordító és tolmács, majd a

Soproni Egyetemen egészségügyi menedzser szakirányú továbbképzési oklevelet szerzett. 2019. óta az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szociológia Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási témája az arc- és testrepresentáció a közösségi médiában.

sandor.alexandra.valeria@tatk.elte.hu

SZÁSZ EMESE

Royal Holloway University of London, School of Law and Social Sciences, Law and Criminology, Forensic Psychology

PhD kutató

Klinikai és kriminálpszichológiai mesterfokozatokat szerzett Frankfurtban és Londonban, és jelenleg az emberkereskedelem ellen küzdő szervezeteket kutatja a Royal Holloway University of Londonon.

Emellett a Cambridge Centre for Applied Research in Human Trafficking kutató munkatársa, és a Helen Bamber Foundation londoni civilszervezet pszichológusa, ahol az emberkereskedelem áldozataival foglalkozik.

Emese.Szasz.2018@live.rhul.ac.uk

SZÉKELY KLÁRA

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar, Savaria Gazdálkodástudományi Tanszék

adjunktus

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Savaria Gazdálkodástudományi Tanszék oktatója, politológus, tanár, tanácsadó terapeuta.

Elsődleges kutatási területe a kommunikáció és a marketing kapcsolódási területe, különös tekintettel a turizmusra. Hazai és nemzetközi publikációi jelentek meg, többek között a legutóbbi kötete 2018-ban, Utazás hittel címmel a turizmusmarketing területéről.

szekely.klara@sek.elte.hu

SZÓKE VIKTÓRIA

Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori Iskola
doktorandusz

Közgazdász és geográfus, a Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola doktorandusza. Hét éve egy vas megyei mezőgazdasági vállalkozás irodavezetője, emellett az Eötvös Loránd Tudományegyetem,

Társadalomtudományi Kar, Savaria Gazdálkodástudományi Tanszékének óraadója.

Kutatásiban a települések közötti kapcsolatrendszereket vizsgálja, különös tekintettel a mezőgazdasági hálózatrendszerekre.

viktoriaszoke@yahoo.de

SZVETELSZKY ZSUZSANNA, PHD

Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, Szociológia Tanszék

egyetemi adjunktus

1991-ben diplomázott magyar nyelv és irodalom szakos tanárként, valamint informatikus könyvtárosként az ELTE Bölcsészettudományi Karán. 2011-ben doktori fokozatot szerzett a Pécsi Tudományegyetem Pszichológia Doktori Iskolájának Szociálpszichológia programjában. A Társadalomtudományi Kutatóközpontban a CSS-RECENS kutatócsoport tagjaként külső munkatárs. Kutatási témája az informális kommunikáció, a pletyka, a társas közeg rejtett hálózatainak működése.

szvetelszky@gmail.com

TÓTH-KASZÁS NIKOLETTA, PHD

Pannon Egyetem, Nagykanizsai Kampusz, Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet

kampuszigazgató, egyetemi docens

A Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampuszának oktatója, igazgatója, közgazdász turizmus-vendéglátás szakon, és okleveles közgazdász vezetés-szervezés szakon. Kutatási területe elsősorban a projektmenedzsment, különös tekintettel a pályázati projektekre. Ezen kívül kutatási témái között kiemelten foglalkozik a turizmus, turizmusmarketing, valamint a desztinációmenedzsment kérdéseivel.

kaszas.nikoletta@uni-pen.hu

VARGA IMRE, PHD

*Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar
Savaria Gazdálkodástudományi Tanszék
tanszékvezető egyetemi docens*

Az egyetem után először kontrollerként tevékenykedett a versenyszférában, majd 2000-tól a felsőoktatásba kapcsolódott be a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskolán induló közgazdász képzés keretében. 2017-től az ELTE Társadalomtudományi Karának egyetemi docense, majd a Savaria Gazdálkodástudományi Tanszék vezetője. Fő kutatási területe a számvitel, a számvitel fejlődési irányjai. Kedvelt érdeklődései köre a numizmatika.

varga.imre@sek.elte.hu

VASS REGINA KRISZTINA

*Budapest Főváros XIII. Kerületi Önkormányzat Egyesített Óvoda,
Gyermekkert Tagóvoda
óvodapedagógus*

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Karán végzett 2017-ben. 2019 óta az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológia Kar Neveléstudomány mesterképzés hallgatója. Jelenleg óvodapedagógusként tevékenykedik a Gyermekkert Tagóvoda angol-magyar kétnyelvű csoportjában.

vass.regina10@gmail.com

VELICS GABRIELLA, PHD

*Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Pedagógiai és Pszichológiai Intézet – Szombathely
egyetemi docens*

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Pedagógiai és Pszichológiai Intézet oktatója, médiászociológus, újságíró. Fő kutatási területe a közösségi rádiózás hazai és nemzetközi szerepvállalása, működési mechanizmusa; valamint az újságírás szakmai kérdései foglalkoztatják. A Community Media Forum Europe vezetőségi tagjaként nemzetközi konferenciákon és tanácskozásokon képviselte a hazai közösségi rádiózást, a témában számos hazai és nemzetközi publikációja jelent meg.

velics.gabriella@ppk.elte.hu

VERES PÉTER

Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
Turizmus és vendéglátás FOKSZ szakos hallgató

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Karának, azon belül is a szombathelyi Savaria Gazdálkodástudományi Tanszék kereskedelem és marketing felsőoktatási szakképzésének 2020-ban végzett hallgatója. A szakdolgozatát leszámítva a jelen kötetben megtalálható tanulmány az első önállóan lefolytatott kutatása.

verespeter023@gmail.com

VÍGH-SZABÓ MELINDA, PHD

Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar, Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet
egyetemi adjunktus

Magyar–német szakos középiskolai tanár – finnugor nyelvész, diplomáit a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen és a Pannon Egyetemen szerezte. Jelenleg a Pannon Egyetem oktatója, de a közoktatásban is szerzett tapasztalatot. Kutatási területei a magyar–észt nyelvi kontrasztivitás, illetve a finnugor, szűkebb értelemben az észt nyelvi identitás. Számos hazai és nemzetközi publikációja jelent meg.

vigh.szabo@gmail.com

ZIEGLER ZSOLT, PHD

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar
Savaria Gazdálkodástudományi Tanszék
egyetemi adjunktus

2004-ben a Miskolci Egyetem, filozófia szakán osztatlan képzését kezdte meg. Majd “visiting student” volt a Torontói Egyetemen, majd a Central European University-n az MA filozófia programot végezte el. Doktori disszertációját 2018-ban “A Relational Theory of Responsibility” címmel védte. 2017-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem Savaria Egyetemi Központ, Savaria Gazdálkodástudományi Tanszék tanársegédje, majd 2018 májusától adjunktusa. Kutatásai fókuszában a racionális döntések és morális heurisztikák illetve felelős tettek közti kapcsolat áll.

batajba@gmail.com

ZÁRSZÓ

Tudományos kötethez zárszót írni nem szokás, most azonban szakítunk ezekkel a hagyományokkal.

2020. szeptember 05-ét írjuk. A kötet ötlete és a tanulmányok beérkezése között több hónap telt el. Ma már sok országban a járvány második hullámáról beszélhetünk. Az azonosított esetek száma világszerte 26 millió feletti. Újabb korlátozó intézkedéseket vezettek be.

Közben dolgozunk; többségünk oktatóként a következő szemeszterre készül. Konferenciákat tervezünk, és halasztunk el; online megoldásokon gondolkodunk. Reménykedve, vagy éppen félve tekintünk a jövőbe.

Mivel a kötet mindnyájunk tapasztalatait tartalmazza, megkértünk minden szerzőt, hogy egy mondatban fogalmazza meg most, a kötet megjelenésekor is a gondolatait. Szigorúan egy mondat, ami a járványhelyzettel kapcsolatban eszébe jut, most, 2020. szeptember elején. Ezen gondolatokkal zárjuk a kötetet.

Európa, 2020. szeptember eleje

„Vigyázzunk egymásra, a koronavírus a világ legmagányosabb betegsége.”

Arapovics Mária

„Bár a koronavírus hónapok óta napi szinten jelen van, mégis még kérdés, hogy tanultunk-e belőle.”

Auer Tibor

„A jelenlegi helyzet következtében még inkább felértékelődnek a digitális eszközök, melynek következtében remélhetőleg az oktatás színesebbé és rugalmasabbá válik.”

Bak Gerda

„A koronavírus-járvány kapcsán számos magatartási (megküzdési) stratégiára felfigyeltünk, kialakult sajátos folklórja, nyelve, születőben vannak irodalmi vonatkozásai.”

Balázs Géza

„Ne féljünk és ne pánikoljunk, de továbbra is legyünk óvatosak és vigyázzunk egymásra!”

Bana Tibor

„Nem azért lettünk oktató-kutatók, hogy csak képernyőn keresztül lássunk hallgatót és kollégát, de hiszem, hogy a hivatásunkkal együtt megkaptuk a hívást a folyamatos problémamegoldásra, fejlődésre és kitartó türelemre is.”

Bokor Tamás

„A nyelv képes közelséget teremteni a térbeli távolság ellenére is: vigyázzunk egymásra a nyelvhasználat révén is!”

Domonkosi Ágnes és Ludányi Zsófia

„A betegség segít, hogy jobban megismerjük magunkat – remélem, hogy a járvány segít abban, hogy a társadalom is jobban megismerje magát.”

Paolo Driussi

„Segíts magadon, az Isten is megsegít!”

Egey Emese

„A járvány (Covid19) második hullámának napjaiban a bizonytalanság és a kiszolgáltatottság érzésével, de - igaz, kissé visszafogott - optimizmussal vagyok, mind a magánéletben, mind a közéletben.”

Gráfik Imre

„A járvány második hulláma miatt várható, hosszabb távolléti oktatási időszak alatt még nagyobb hangsúlyt kell helyoznünk a könnyebben emészthető tartalmak átadására és az előző szemeszter tapasztalatai alapján a hallgatói visszajelzések, kérések kezelésére.”

Hegy Barbara

„Mindig is azt vártam, hogy még az én időmben a kulturális-művészeti életben egyfajta paradigmaváltás történik majd, amiben újraértékeljük, újratervezzük és újragondoljuk a kultúra és művészet eddigi tradicionális kliséit, hiszen látható volt, hogy mint a világ más szakterületein, a kultúra-művészet területén is előlépő változások fognak jönni, amelyek hol gyorsabban, hol lassabban, de biztosan átrendezik a régmúlt kliséit – ennek a folyamatnak valóságos katalizátora, egyfajta választóvonalá lett a koronavírus.”

Hervé-Lóránth Ervin

„Új világot kezdünk.”

Horváth Zoltán

„Navigare et docere necesse est.”

Claus Michael Hutterer

„A koronavírus terjedése nem lassul, újra és újra jönnek a jó és a rossz hírek, az álhírek, a rémhírek és a szakmailag megalapozott bejelentések, és azt tapasztaljuk, hogy minden nap nehezebb feladat eligazodni a szakértők és a laikusok által megfogalmazott információk áradatában – de ahhoz, hogy helyesen és felelősségteljesen tudjunk cselekedni, meg kell próbálnunk a magunk módján megbirkózni az információk közötti ellentmondásokkal.”

Kegyés Erika

„A válsághelyzetre való megfelelő felkészülés elengedhetetlen, míg annak bekövetkeztével az érintettek gyors és hatékony cselekvése nélkülözhetetlen: a járvány lecsengése után a desztináció újjáépítését kell célul kitűzni, hogy minél előbb vissza tudjon állni a korábbi növekedési pályára.”

Keller Krisztina

„Megfelelő higiénés körülmények megteremtésével a jelenlegi és a jövőbeni járványok hatásai is mérsékelhetők.”

Kiss Diána

„Sosem gondoltam volna, hogy hiányolni fognak a hallgatók, de a járvány második körére ezt is megéltem.”

Kovács Gábor

„2020. a bizonytalanság, a kihívások és az új megoldások éve – 2021. talán már a nyugalom éve lesz, amikor részben visszatérhetnek a »régi szép idők«.”

Kovács László

„A pandémia újra megtanított minket a rezilienciára, vagyis rugalmas újratervezés és alkalmazkodás kompetenciájának gyakorlására.”

Kővári Edit

„A koronavírus idején megértettem: nem dönthetem el saját magam, hol vannak a határait, de vannak előírások, amelyeket be kell tartanom, ehhez azonban pontosan meg kell értenem őket, és ez csak úgy lehetséges, ha megfelelően kommunikálnak velem, s az, hogy nem is ismerek senkit személyesen, aki megbetegedett volna, annak is köszönhető, hogy jó a tájékoztatás minősége és a mennyisége is kiegyensúlyozott.”

Katharina Lanzmaier-Ugri

„A váratlanul – és hívatlanul – érkezett koronavírus-járvány hatásainak vizsgálatakor ne feledkezzünk meg a nyelvi-nyelvészeti hatásokról sem, ide értve a szókinész változását, az új, sokszor kreatív szóalkotási módokat, vagy épp a hétköznapi nyelvhasználat és a média nyelvvezetének változását.”

Lénárt István

„A járvány, mint civilizációs próbatétel, amelyben az eddigi legfőbb tapasztalunk a bizonytalanság, a tehetetlenség és kiszolgáltatottság, végső soron nem más, mint a kockázatok és veszélyek megítélésének interpretációs krízise és egyben az omnipotencia-illúzió összeomlásának drámája: fájdalmas és félelmet keltő szembesülés azzal, hogy miközben az emberiség a fejlődést és növekedést hajszolja, sem társadalmi, sem technológiai értelemben nem képes adekvátabb választ adni egy pandémiára, mint száz vagy akár ötszáz éve.”

Mihalik Judit

„A helyzet nehéz és kiszámíthatatlan, mert nem tudni, hogyan folytatódik a jól megszokott életvitelünk, tudunk-e majd korlátozások nélkül iskolába, munkahelyre járni.”

Németh Tamás

„Amit leginkább tennünk kell napjainkban: odafigyelni egymásra!”

Papp Bálint

„Az országos vészhelyzet miatt valamennyi pedagógusnak és októnak hirtelen kellett áttérnie a digitális oktatásra; az ebben szerzett tapasztalatok bővítik a tanításban használt módszerek tárházát, és a jártasságok a hagyományosan tartott órák során is kamatoztathatók.”

Parapatics Andrea és Vigh-Szabó Melinda

„Nyár elején még abban bízunk, hogy nemsokára visszakapjuk a „normális” életünket; azonban az újra növekedő esetszámok és az ezt követő korlátozások más jövőképet sejtetnek: a vírus mellett a bizonytalanság nyomasztó érzése is még jó ideig velünk marad.”

Pásztor Judit

„A járvány idején bevezetett távmunka rendszerek, vészforgatókönyvek, valamint a cég és dolgozói, ügyfelei között megerősített bizalom hosszútávon megbízható támaszt nyújthatnak akár egy következő, üzleti-jellegű krízis kezeléséhez is.”

Pintér Dániel Gergő

„A járvány pusztító második hullámával egyidejűleg szülessen meg az innovatív gondolkodás építő első hulláma.”

Pusztay János

„A világ visszavonhatatlanul átalakult, ám a kezünkben a lehetőség, hogy a változások pozitív oldalát is lássuk, értékeljük és kamatoztassuk.”

Sándor Alexandra Valéria

„Míg az otthoni munkavégzés és az online környezet összekovácsolta sokak járvány-megélését világszerte, az utca embere már fragmentálódik maszkot helyesen viselőkre, maszkot helytelenül viselőkre, maszkot nem viselőkre, és maszkot csak magukkal hordozókra.”

Szász Emese

„Megoldandó probléma mindig akad, járványok jönnek, járványok mennek, ám ahogy ez a kötet is megmutatja, az egymásért vállalt felelősség, az együttes munkálkodás mindig legyőzi a bajt, mindig alkotóképes, jövőben gondolkodó, a jövőért tenni képes közösséget hoz létre.”

Székelly Klára

„Az embereknek át kell alakítaniuk a gondolkodásukat és változniuk kell: jobban kell figyelniük egymásra.”

Szőke Viktória

„A hibrid az új normális.”

Szvetelszky Zsuzsanna

„A koronavírus-járvány jelentős, negatív hatást gyakorolt a hazai turisztikai szolgáltatókra, s a kormányzati intézkedések ellenére a vállalkozások nagyon szkeptikusak – tartanak attól, hogy a járvány tartós károkat okozott a szektornak, amit az még hosszú távon is érezni fog.”

Tóth-Kaszás Nikoletta

„Új idők, új utak, új körülmények ..., de egyszer ennek is vége lesz, és remélem, hogy tanulunk belőle!”

Varga Imre

„A pandémia alatti óvodai nevelés új kihívást jelentett számunkra, innovatív megoldásainkkal, rugalmasságunkkal tudtunk a kialakult helyzetre sikeresen reflektálni.”

Vass Regina

„A legváratlanabb helyzetek hozzák a legkevésbé várt változásokat.”

Veres Péter

„Az egyetlen értelmes és valós lehetősége az online vizsgáztatásnak és a minőségi tartalom visszakérdezésnek az open book/nyitott könyv vizsga.”

Ziegler Zsolt

2020 egy új „normalitást” hozott el: a koronavírus átformálta az általunk ismert világot. A megszokott tevékenységek és a napi rutin egyik pillanatról a másikra veszélyforrásokká váltak. Felborult társas életünk, megváltozott a munkavégzésünk, átalakultak fogyasztási szokásaink. A kötet ennek a változásnak egyes területeit és összefüggéseit mutatja be.

A kötet két tanulmánnyal kezdődik, amelyek bemutatják, hogy 2020. év elején milyen intézkedések történtek egyes európai országokban a kialakult járványügyi helyzet hatására és annak kezelésére.

A következő fejezet a járvány gazdaságra gyakorolt egyes hatásait elemzi, bemutatva vállalati reakciókat és mindennapokat a munkavállaló, a fogyasztó és a gazdasági szereplők oldaláról.

Ezt követően a társadalom szempontjából vizsgáljuk a járványt: milyen társadalmi szintű válaszok születtek a helyzetre, hogyan birkózott meg a helyzettel a társadalom, és a társadalom részeként az egyén?

A kialakult helyzet a kommunikációs gyakorlatunkat és mintáinkat is megváltoztatta: más nyelvi mintákkal, más eszközök segítségével és más dinamikában kommunikáltunk. A kötet következő nagy egysége ezeket a mintákat elemzi, bemutatva az új helyzethez való adaptáció mikéntjeit.

Adaptálódni nem csak a kommunikációban, hanem a munkában is kellett. Különösen gyorsan és váratlanul az oktatás, elsősorban a felsőoktatás területén. A távolléti oktatás lehetséges megoldásainak pár nap alatt kellett megszületnie. A Tanítva tanulás fejezet ebbe a helyzetbe ad betekintést – pillanatképként rögzítve, hogy hol, hogyan, miként oldották meg a kényszer-innovátorok az átállást.

Az utolsó egység az egyéni reflexiók színtere. Mindnyájan másképp éltük meg az elmúlt hónapokat. Ezekbe a személyes megélésekbe enged betekintést a fejezet.